

201
11 E
II

Digitized

Digitized by Google

C. SVETONII
TRANQVILLI
OPERA

C. SVETONII
TRANQVILLI
OPERA

EX RECENSIONE

GVILL. BAVMGARTEN CRVSII

TOMVS SECVNDVS

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS VIDVAE POMBA ET FILIORVM
ANNO MDCCCXXIV.

TIBERIVS CLAVDIVS

DRVSVS CAESAR.

1. Patrem Claudii Caesaris Drusum, olim Decimum, mox Neronem praenomine, Livia, quum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium peperit: fuitque suspicio, ex vitrico per adulterii consuetudinem procreatum. Statim certe vulgatus est versus:

Τοῖς εὐτυχοῦσι καὶ τρίμηνα παιδία.

Is Drusus in quaesturae praeturaeque honore dux Raetici, deinde Germanici belli, Oceanum septemtrio-

Tib. Claud. Drusus) Dio LX, 2; Xiphil. et Zonaras: Τιβέριος Κλαύδιος Νέρων Γερμανικός. Nero, quod nomen habet cod. Viterb. c. 2, dicitur etiam a Vopisc. Aurelian. 21, Tiberius infra c. 4 ab Augusto. De *Germanici* cognomine assumto Noster c. 2 exponit; vid. Fabric. ad Dion. l. c.

intra mensem tertium) Dio XLVIII, 44, συνοικοῦσα ἤδη ἡ γυνὴ τῷ Καίσαρι, τίκτει Κλαύδιον Δροῦσον Νέρωνα. καὶ αὐτὸν ὁ Καῖσαρ καὶ ἀνείλετο, καὶ τῷ πατρὶ ἔπεμψεν· αὐτὸ τοῦτο ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐγράψας, ὅτι Καῖσαρ τὸ γεννηθὲν Λιουίᾳ τῇ ἑαυτοῦ γυναικὶ παιδίον Νέρωνι τῷ πατρὶ ἀπέδωκε. καὶ ἐκεῖνος τελευτῶν οὐ πολλῷ ὕστερον, ἐπίτροπον καὶ τούτῳ καὶ τῷ Τιβερίῳ αὐτὸν τὸν Καίσαρα κατέλιπεν. ὁ δ' οὖν ὅμιλος ἄλλα τε ἐπὶ τούτῳ πολλὰ διεθρύλλει, καὶ τοῖς εὐτυχοῦσι τρίμηνα παιδία γεννᾶσθαι ἔλεγεν, ὥστε καὶ ἐς παροιμίαν τὸ ἔπος προχωρῆσαι. Burmann. ad h. l., dum Drusum cum *immaturo infante*, postea ex Augusti Liviaeque matrimonio, auctore Nostro August. 63, prognato, confundit, immaturum partum ipse edit, immemor eorum quae ad Aug. l. c. recte notaverat, nisi quod ibi etiam lectorem ad notata ad Claud. ablegat.

Raetici) A. V. 739, vid. Dio LIV, 22, Vell. II, 95, et notata a nobis ad Aug. 21, et Tiber. 9. — Dio l. c.: ὁ Αὔγουστος πρῶτον μὲν τὸν Δροῦσον ἐπ' αὐτοὺς ἔπεμψε· καὶ ὃς πρὸς τοὺς ἀπαντήσαντάς οἱ αὐτῶν περὶ τὰ Τριδέντινα ὄρη συμβαλών, διὰ ταχέων ἐτρέψατο· ὥστε καὶ τιμὰς στρατηγικὰς ἐπὶ τούτῳ λαβεῖν, hactenus Quaestor tantum. Romam reversus, ἀστυνόμος (Aedilis) ἐπί τε Κυΐντου Αἰλίου καὶ ἐπὶ Παύλου Φαβίου ὑπάτων (A. V. 743), καίπερ τὰς στρατηγικὰς τιμὰς ἔχων, ἀπεδείχθη, ut Dio LIV,

nalem primus romanorum ducum navigavit: trans Rhenum fossas novi et immensi operis effecit, quae nunc adhuc *Drusinae* vocantur: hostem etiam frequenter caesum ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit insequi, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra, sermone latino prohibuisset. Quas ob res ovandi ius et triumphalia ornamenta percepit; ac post praeturam confestim inito consulatu atque expeditione repetita, supremum diem morbo obiit in aestivis castris, quae

32, eodemque auctore c. 34, eodem anno ἡ πανήγυρις, ἡ τῇ στρατηγίᾳ αὐτοῦ προσήκουσα, πολυτελεστάτη ἐποιήθη, quamquam praetura ad a. 744 potius pertinere videtur, quod, duos magistratus uno eum anno gessisse, haud probabile est, et quod *confestim post praeturam consulatum iniisse* dicitur, qui incidit in A. V. 745, ut Dio LV, 1.

Germanici belli) A. 742 et 743; vid. Dio LIV, 32 seqq.: τοὺς Κελτοὺς τηρήσας τὸν Ῥῆνον διαβαίνοντας, ἀνέκοψε. καὶ μετὰ τοῦτο ἔς τε τὴν τῶν Οὐσιπετῶν κατὰ αὐτὴν τὴν τῶν Βαταούων νῆσον διέβη, καὶ ἐπὶ τὴν Συγαμβρίδα ἐκεῖθεν ἐπιπαρελθών, συχνὰ ἐπόρθησεν· ἔς τε τὸν Ὠκεανὸν διὰ τοῦ Ῥήνου καταπλεύσας, τοὺς Φρεισίους ᾠκειώσατο sqq. Tac. Germ. 34, cf. Mannert. Tom. III, p. 63 sqq.

fossas — Drusinae vocantur) *Fossam Drusianam Tacitus* dicit Ann. II, 8. De loco vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 3, pag. 261 seqq. — *Aggerem* etiam coërcendo Rheno a Druso inchoatum, qui coniunctusne fuerit cum fossa illa, incertum, memorat Tac. Ann. XIII, 53; Hist. V, 19.

species barbarae mulieris) Dio LV, 1: ἔς τε τὴν τῶν Χάττων ἐσέβαλε, καὶ προῆλθε μέχρι τῆς Σουηβίας, τήν τε ἐν ποσὶν οὐκ ἀταλαιπώρως χειρούμενος, καὶ τοὺς προσμιγνύντας οἱ οὐκ ἀναιμωτὶ κρατῶν. κἀντεῦθεν πρός τε τὴν Χερουσκίαν μετέστη, καὶ τὸν Οὐΐσουργον διαβάς, ἤλασε μέχρι τοῦ Ἀλβίου, πάντα πορθῶν. ἐκεῖνον γὰρ — ἐπεχείρησε μὲν περαιωθῆναι, οὐκ ἠδυνήθη δέ, ἀλλὰ τρόπαια στήσας, ἀνεχώρησε. γυνὴ γάρ τις μείζων ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν ἀπαντήσασα αὐτῷ, ἔφη· Ποῖ δῆτα ἐπείγῃ, Δροῦσε ἀκόρεστε; οὐ πάντα σοι ταῦτα ἰδεῖν πέπρωται· ἀλλ' ἄπιθι. καὶ γάρ σοι καὶ τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου τελευτὴ πάρεστιν ἤδη sqq. ubi vid. Fabricium de hoc et similibus spectris disserentem.

ovandi — ius percepit) A. 743; Dio LIV, 33: διὰ μὲν οὖν ταῦτα τάς τε ἐπινικίους τιμὰς καὶ τὸ ἐπὶ κέλητος ἐς τὸ ἄστυ ἐλάσαι, τῇ τε τοῦ ἀνθυπάτου ἐξουσίᾳ, ἐπειδὰν διαστρατηγήσῃ, χρήσασθαι ἔλαβε.

morbo obiit) A. 745 in consulatu, ac statim post visum illud, secundum Dion. LV, 1, qui: θαυμαστὸν μὲν οὖν τό τινα φωνὴν παρὰ τοῦ δαιμονίου τοιαύτην τῷ γενέσθαι· οὐ μέντοι καὶ ἀπιστεῖν ἔχω. παραχρῆμα γὰρ ἀπέβη, σπουδῇ τε ὑποστρέψαντος αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ νόσῳ τινί, πρὶν ἐπὶ τὸν Ῥῆνον ἐλθεῖν, τελευτήσαντος.

ex eo *Scelerata* sunt appellata. Corpus eius per municipiorum coloniarumque primores, suscipientibus obviis scribarum decuriis, ad Vrbem devectum sepultumque est in campo Martio. Caeterum exercitus honorarium

Liv. Epit. 140: *Drusus a fractura, equo super crus eius collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est.*

Scelerata) Ita, auctore Floro I, 12, 2: *scelerato signata nomine, quae proficiscentes in proelium Fabios porta dimisit*, ubi Dukerus: *Sceleratus interdum significationem calamitatis habet*, (cit. l. n. et *sceleratum frigus* Virg. Georg. II, 256) et *scelus* pro calamitate, infortunio. Guyet. ad Terent. Eun. II, 3, 34. — Adde Plaut. Rud. vs. 704 et passim. Ed. Tavr.

Corpus eius – campo Martio) Liv. l. c.: *Corpus a Nerone fratre, qui nuncio valetudinis evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum, et in C. Iulii tumulo conditum. Laudatus est a Caesare Augusto vitrico, et supremis eius plures honores additi*: Dio LV, 2: προπυθόμενος δ' ὁ Αὔγουστος, ὅτι νοσεῖ (οὐ γὰρ ἦν πόῤῥω) τὸν Τιβέριον κατὰ τάχος ἔπεμψε· καὶ ὃς ἔμπνουν τε αὐτὸν κατέλαβε, καὶ ἀποθανόντα ἐς Ῥώμην ἐκόμισε, τὰ μὲν πρῶτα μέχρι τοῦ χειμαδίου τοῦ στρατοῦ, διά τε τῶν ἑκατοντάρχων καὶ διὰ τῶν χιλιάρχων, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῶν καθ' ἑκάστην πόλιν πρώτων βαστάσας. καὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ προτεθέντος, διπλοῦς ὁ ἐπιτάφιος ἐλέχθη· ὅ τε γὰρ Τιβέριος ἐνταῦθα αὐτὸν ἐπήνεσε, καὶ ὁ Αὔγουστος ἐν τῷ Φλαμινίῳ ἱπποδρόμῳ. ἐξεστράτευτο γὰρ, καὶ οὐκ ἦν οἱ ὅσιον, μὴ οὐ τὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῖς κατειργασμένοις παρ' αὐτὴν τὴν εἴσω τοῦ πωμηρίου εἴσοδον, ἐπιτελέσαι. Vid. etiam ad Tiber. 7, et Senec. consol. ad Polyb. c. 34.

scribarum) sc. publicorum, de quibus vid. Ernest. Cl. Cic. Scribarum aliarumque magistratuum operarum *decurias* dicit Noster August. 57, ubi vid. not. Graevii, a nobis datam.

ad Vrbem) Male Casaub. ait *ad* h. l. valere *in*. *Devectum est cadaver ad Vrbem a municipiorum et coloniarum primoribus, in Vrbem vero a scribarum decuriis, et hinc e Foro ab Equitibus in campum Martium elatum ibique sepultum.* Vid. Periz. ad Sanctii Minerv. lib. IV, c. 6, §. 1. Ovdend. Dio l. c.: καὶ ὁ μὲν ἔς τε τὸ Ἄρειον πεδίον ὑπὸ τῶν ἱππέων, τῶν τε ἐς τὴν ἱππάδα ἀκριβῶς τελούντων, καὶ τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ γένους ὄντων, ἠνέχθη· κἀνταῦθα πυρὶ δοθεὶς, ἐς τὸ τοῦ Αὐγούστου μνημεῖον κατετέθη.

honorarium ei tum. exc.) κενοτάφιον. Dio l. c.: καὶ τιμὰς καὶ εἰκόνων καὶ ἀψῖδος, κενοταφίου τε πρὸς αὐτῷ τῷ Ῥήνῳ λαβών. *Aram Druso sitam* inter Rheuum et Luppiam flumen commemorat Tac. Ann. II, 7, quam superimpositam fuisse puto tumulo, ut apud Virg. Aeneid III, 304: *Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat Hectoreum ad tumulum, viride quem cespite inanem, Et geminas, causam lacrimis, sacraverat aras.* Id patere ex iis, quae addit Noster: *Gall. civitates publice supplicarent*, monuit iam Lips. ad Tac. l. c. Caeterum cum Oudend. ad n. l. et Oberlin. ad Tac. diversum existimo hunc tumulum a *monumento Drusi apud Moguntiacum*, cuius mentio apud Eutrop. VII, 8, et vestigia hodie servantur in nomine *Drusiloch* h. e. *Drusi locus*, de quo adi Burmann.

ei tumulum excitavit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent. Praeterea Senatus inter alia complura, marmoreum arcum cum tropaeis via Appia decrevit, et Germanici cognomen ipsi posterisque eius. Fuisse autem creditur non minus gloriosi, quam civilis animi. Nam ex hoste super victorias opima quoque spolia captasse, summoque saepius discrimine duces Germanorum tota acie insectatus: nec dissimulasse unquam, pristinum se Reipublicae statum, quandoque posset, restituturum. Vnde existimo, nonnullos tradere ausos, suspectum eum Augusto, revocatumque ex provincia, et, quia cunctaretur, interceptum veneno. Quod equidem magis, ne praetermitterem, retuli, quam quia verum aut verisimile putem; quum Augustus tanto opere et vivum dilexerit, ut coheredem semper filiis instituerit, sicut quondam in Senatu professus est, et defunctum ita pro concione laudaverit, ut Deos precatus sit, *similes ei Caesares suos facerent, sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent.* Nec contentus, elogium tumulo eius versibus a se compositis exsculpsisse, etiam vitae memoriam prosa

circa quem – miles decurreret) Copiose de hoc περιδρομῆς honore funebri, quem contigisse etiam Augusto, narrat Dio LVI, 42, describit in funere Severi Herodian. IV, 2, egit Kirchmann. de funer. Roman. III, 3, p. 212 sqq.

marmoreum arcum) Ἁψὶς dicitur Dioni LV, 2; Id. LVI, 17: ἁψῖδες τροπαιοφόροι, et LX, 22, ἁψὶς τροπαιοφόρος, ad quae l. v. Fabric.

Germanici cogn.) Dio LV, 2: Γερμανικός τε μετὰ τῶν παίδων ἐπονομασθείς, unde Claudius Germanici habet cognomen apud Dion. LX, 2; (vid. not. ad init. huius cap.) Ioseph. XIX, 5, et in numis, quos dat Patinus ad h. l.

non min. gloriosi, quam civilis animi) Vell. II, 97: *adolescens tot tantarumque virtutum, quot et quantas natura mortalis recipit, vel industria perficit; cuius ingenium utrum bellicis magis operibus, an civilibus suffecerit artibus, in incerto est.*

quandoque posset) Ita Memm. Al. *quandocunque posset* vel *quandoque restituturum, si posset*, utrumque, si quid video, ex correctione. De voc. *quandoque* v. ind.

bratione composuit. Ex Antonia minore complures quidem liberos tulit; verum tres omnino reliquit, Germanicum, Livillam, Claudium.

2. Claudius natus est, Iulo Antonio, Fabio Africano Consulibus, Kalendis Augustis, Lugduni, eo ipso die, quo primum ara ibi Augusto dedicata est, appellatusque Tiberius Claudius Drusus. Mox, fratre maiore in Iuliam familiam adoptato, Germanici cognomen assumsit. Infans autem relictus a patre, ac per omne fere pueritiae atque adolescentiae tempus variis et tenacibus morbis conflictatus est; adeo, ut animo simul et corpore hebetato, ne progressa quidem aetate ulli publico privatove muneri habilis existimaretur. Diu atque etiam post tutelam receptam, alieni arbitrii et sub paedagogo fuit; quem *barbarum et olim superiumen-*

Iulo Ant., Fabio Africano Css.) A. V. 744. Consentit Dio LX, 2: ἤγε πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, quum imperium capesseret A. V. 794. — *Iulus* (hoc enim praenomen pro *Iulio* ex Horat. Od. IV, 2, 2, ei asserunt Lips. ad Tac. Ann. I, 10, interpr. ad n. l., Reimar. ad Dion. LIV, 26, et 36, et LV, 10, et quos alios laudat Kraus. ad Vell. II, 100) M. Antonii Triumviri erat filius, ob adulterium cum Iulia Augusti filia necatus a. 752; vid. Dion. Tac. Vell. locis cit. — Alteri Consuli, Fabio *Maximo* (ut dicitur Dion. LIV, 36) *Africani* agnomen, quod ad Antonium pertineat, scriptoris vel librarii errore adhaesisse, iudicant Lips. l. c., Sigonius, Casaub. Sed iure defendit Nostrum Graev. ex indice Consulum ante Dionis lib. LIV, ubi K. Φάβιος K. υἱ. Αφρικανός dicitur, et ex Exc. Chron. Euseb., a Ios. Scaligero publicatis, ex numo denique aureo apud Goltzium, in quo: *Iul. Anton. M. F. Q. Max. African.* Lipsium reprehendit etiam Reines. ad marginem ob Africani agnomen Antonio temere impositum.

Lugduni) Seneca in Apocolocynt. *Lugduni natus est – ad XVI lapidem a Vienna natus est. Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit* sqq. De *ara Augusti* vid. ad Calig. 20. Biennio autem ante Claudii natales illam dedicatam fuisse, *anniversarium* igitur dedicationis diem h. l. dici, recte monent ex Dion. LIV, 32, et Liv. Epit. 137; Ern. et Oudend.

German. cognomen) Vid. notata ad caput 1.

post tutelam receptam) h. e. *postquam sui iuris effectus in tutorum esse potestate desiisset, peculiari ICtis loquendi formula, apud quos pupillus suae tutelae effici. et in tutelam suam venire dicitur, quum pubertatis annos*

tarium, ex industria sibi appositum, ut se quibuscunque de causis quam saevissime coërceret, ipse quodam libello conqueritur. Ob hanc eandem valetudinem, et gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriae patris edebat, palliolatus novo more praesedit; et togae virilis die, circa mediam noctem, sine solemni officio, lectica in Capitolium latus est.

3. Disciplinis tamen liberalibus ab aetate prima non mediocrem operam dedit, ac saepe experimenta cuiusque etiam publicavit. Verum ne sic quidem quidquam dignitatis assequi, aut spem de se commodiorem in posterum facere potuit. Mater Antonia *portentum eum hominis* dictitabat, *nec absolutum a natura, sed tantum inchoatum:* ac si quem socordiae argueret, *stultiorem* aiebat *filio suo Claudio*. Avia Augusta pro despectissimo semper habuit: non affari, nisi rarissime; non monere, nisi acerbo et brevi scripto, aut per internuncios, solita. Soror Livilla quum audisset, ipsum quandoque imperaturum, tam iniquam et tam indignam sortem populi romani palam et clare detestata est. Nam et avunculus maior Augustus quid de eo in utramque partem

attigit. Quibus verbis usus etiam sic Cicero est. Torrent. *In tutelam suam venire* dicit Cic. de Orat. I, 39.

gladiatorio munere) A. 759. Dio LV, 27: καὶ μονομαχίας ἀγῶνες ἐπὶ τῷ Δρούσῳ, πρός τε τοῦ Γερμανικοῦ τοῦ Καίσαρος, καὶ πρὸς Τιβερίου Κλαυδίου Νέρωνος, τῶν υἱέων αὐτοῦ, ἐγένοντο.

palliolatus) Quinctil. XI, 3, 144: *Palliolum, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, et focalia, et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo.* Plura de hoc capitis tegmine, ab aegrotis, mollibus, meretricibus etiam gestato, dat Salmas. ad Vopisc. Aurelian. c. 45; cf. Ferrar. de re vestiar. I, 11, et P. II, lib. IV, c. 23; (Thes. Graev. Tom. VI, p. 640 et 910) et Kirchm. de fun. Rom. IV, 9, p. 403.

sine soll. officio) i. q. *sine ullo honore*, ut Calig. 10.

Disciplinis tam. liberalibus) Vid. infra c. 41 et 42. Dio LX, 2: οὗτος τὴν μὲν ψυχὴν οὐ φαῦλος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐν παιδείᾳ ἤσκητο, ὥστε καὶ συγγράψαι τινά. Tacit. Ann. VI, 46: *composita aetate bonarum artium cupiens* fuisse dicitur.

Avunculus maior) ob sororem Octaviam, matrem Antoniae, matris Claudii.

opinatus sit, quo certius cognoscatur, capita ex ipsius epistolis posui.

4. *Collocutus sum cum Tiberio, ut mandasti, mea Livia, quid nepoti tuo Tiberio faciendum esset ludis Martialibus. Consentit autem uterque nostrûm, semel nobis esse statuendum, quod consilium in illo sequamur. Nam si est* ἄρτιος, *et, ut ita dicam,* ὁλόκληρος, *quid est, quod dubitemus, quin per eosdem articulos et gradus producendus sit, per quos frater eius productus fuit? Sin autem* ἠλαττῶσθαι *sentimus eum,* καὶ βεβλάφθαι, καὶ εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ἀρτιότητα, *praebenda materia deridendi et illum et nos non est hominibus,* τὰ τοιαῦτα σκώπτειν καὶ μυκτηρίζειν εἰωθόσιν. *Nam semper aestuabimus, si de singulis articulis temporum deliberabimus,* μὴ προϋποκειμένου ἡμῖν, *posse eum gerere honores arbitremur, nec ne. In praesentia tamen, quibus de rebus consulis, curare eum ludis Martialibus triclinium sacerdotum, non displicet nobis, si est passurus, se ab Silani filio, homine sibi affini, admoneri, ne quid fa-*

ludis Martialibus) sine dubio, qui celebrati sunt ab Augusto a. V. 765, quo annos 21 natus erat Claudius. Dio LVI, 27: τὰ Ἄρεια τότε μέν, ἐπειδὴ ὁ Τίβερις τὸν ἱππόδρομον προκατέσχεν, ἐν τῇ τοῦ Αὐγούστου ἀγορᾷ, καὶ ἵππων δρόμῳ τρόπον τινά, καὶ θηρίων σφαγῇ ἐτιμήθη. Eos Kal. Augusti non ob Claudii natales, sed dedicatum eo die Martis templum (vid. Aug. 29) celebratos dicit idem Dio LX, 5; vid. Fabric. ad loc. cit.

εἰς τὴν τοῦ σώματος – ἀρτιότητα) Dio LX, 2: τὸ δὲ δὴ σῶμα νοσώδης, ὥστε καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖς χερσὶν ὑποτρέμειν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῷ φωνήματι ἐσφάλλετο. Vid. infra ad cap. 30. Antea cum Oudend. edidi ἠλαττῶσθαι pro ἐλαττ. ob sequens βεβλάφθαι. Politianus mutaverat ἐλαττοῦσθαι, quod alienam infert verbi vim. Tac. Ann. VI, 46: *Etiam de Claudio agitanti (Tiberio), quod is, composita aetate, bonarum artium cupiens erat, imminuta mens eius obstitit*, haud dubie ex hac Augusti epistola.

μὴ προϋποκειμένου) absolute. Ita servavi cum Oudend. Alii faciliorem dant lectionem: μὴ προϋποκειμένου.

ab Silani filio) *Appium Iunium Silanum* intelligit Lips. ad Tac. Ann. XIII, 1, Aemiliae Lepidae, proneptis Augusti, maritum, qui *consocer Claudii* dicitur infra c. 29. Assentitur Reines.

ciat, quod conspici et derideri possit. Spectare eum Circenses ex pulvinari, non placet nobis. Expositus enim in prima fronte spectaculorum conspicietur. In Albanum montem ire eum, non placet nobis, aut esse Romae Latinarum diebus. Cur enim non praeficitur Vrbi, si potest fratrem suum sequi in montem? Habes nostras, mea Livia, sententias, quibus placet semel de tota re aliquid constitui, ne semper inter spem et metum fluctuemus. Licebit autem, si voles, Antoniae quoque nostrae des hanc partem epistolae huius legendam. Rursus alteris literis: *Tiberium adolescentem ego vero, dum tu aberis, quotidie invitabo ad coenam, ne solus coenet cum suo Sulpicio et Athenodoro. Qui vellem, diligentius et minus* μετεώρως *deligeret sibi aliquem, cuius motum et habitum et incessum imitaretur, misellus:*

Ἀτυχεῖ πάνυ ἐν τοῖς σπουδαίοις λίαν.

ubi non aberravit eius animus, satis apparet ἡ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εὐγένεια. Idem tertiis literis: *Tiberium nepotem tuum placere mihi declamantem potuisse, peream, nisi, mea*

conspici) Vid. Gron. ad Tac. XII, 49, et Liv. IV, 13.

Latinarum diebus) Vid. ad Caes. 79.

Rursus alteris literis) Reines. ad h. l. notavit: *Hac epistola non videtur de Tiberio nepote Liviae, sed de Tiberio privigno suo, post Imperatore, loqui Augustus. Non potuit enim Athenodorus ad Claudii tempora pertingere aetate, quod e Strabone lib. XIV, (c. 4, §. 14) liquet. Senex enim in patriam Tarsum venit, paullo ante quam Antonius everteretur, quod factum a. V. 723, ibique Rempublic. rexit usque ad mortem.* Sed postea hanc notam retractavit, his additis verbis: *nisi alius hic Athenodorus est a Tarsensi, quod verius.* Hoc unice verum. Haud adeo incuriosus scriptor est Suetonius, ut de Claudio scriptam epistolam prodiderit, quae de Tiberio ageret.

Qui vellem – deligeret) Burmann. Ern. Oudendorp. malunt *deligerent*, ut referatur *qui delig.* ad paedagogos Claudii, Sulpicium et Athenodorum. Wolfius coactam dat interpretationem: *Vellem, alium quendam, quam Sulpicium, sibi deligeret Athenodorus.* Equidem servavi vulg., sed mutata interpunctione, hoc sensu: *Qui* h. e. *quam* vellem, misellus (Claudius) aliquem sibi deligeret etc.

mihi) Iure hoc defendit Wolf. contra Burm. suadentem *tibi*, et Ernest. deleri iubentem. Ipse, Augustus dicit, rationem reddere mihi nequeo, cur placere mihi potuerit

Livia, admiror. Nam qui tam ἀσαφῶς loquatur, qui possit, quum declamat, σαφῶς dicere, quae dicenda sunt, non video. Nec dubium est, quid post haec Augustus constituerit, et reliquerit eum nullo, praeter auguralis sacerdotii, honore impertitum, ac ne heredem quidem, nisi inter tertios ac paene extraneos, e parte sexta nuncuparit, legato quoque non amplius, quam octingentorum sestertiorum prosecutus.

5. Tiberius patruus petenti honores consularia ornamenta detulit. Sed instantius legitimos flagitanti, id solum codicillis rescripsit, *Quadraginta aureos in Saturnalia et Sigillaria misisse ei.* Tunc demum, abiecta spe dignitatis, ad otium concessit, modo in hortis et sub-

Claudius. Antea servavi *item* ob praeced. *rursus alteris literis.* Wolf. dedit *idem.* Sed hoc magis valet in transitu ad oppositum genus, non ubi in eodem argumento pergitur. Vid. not. ad Caes. 58.

tam ἀσαφῶς) Seneca in Apocoloc. Claudio tribuit *vocem nullius terrestris animalis, sed, qualis esse marinis belluis solet, raucam et implicatam.* Dio l. c. καὶ τῷ φωνήματι ἐσφάλλετο.

Quid – constituerit, et reliquerit) Inepta est, quae in nonnullis reperitur, mutatio *quin*, neque cum Steph. et Ern. inserendum *quum* vel *qui* ante *et reliquerit*, quod ipsum *et* additum fieri vetat. Ingrata quidem est scriptoris negligentia in coniungendis commatibus pro: *relicto eo* (quod dicere noluit ob sequentes ablativos *nullo honore*) ideo tamen non expungenda. Frequens haec est nostratium etiam incuria, maxime in stilo, qui dicitur, Curiae, neque mirum, Suetonium negligentius quandoque sua lingua usum, quam nostri aevi viros, in accurate scribendo omni opera versatos et disciplina excultos.

legato quoque) Ita edidi cum Wolfio de sententia Ern. et Oudend. pro *legatoque.* Sic fere c. 6: *in tertiis heredibus – nuncupatum, legato etiam – prosecutus* sqq.

et Sigillaria) Macrob. I, 10: *Saturnalia uno tantum die, i. e. XIV Kal.* (Ianuar.) *solita celebrari; sed post in triduum propagata, primum ex adiectis a Caesare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit, a XVI igitur coepta in XIV desinunt, quo solo fieri ante consueverant; sed Sigillariorum adiecta celebritas in septem dies discursum publicum et laetitiam religionis extendit.* De origine huius festi et nominis exponit Id. cap. 11. Caeterum contumelia in eo maxima fuit, quod magistratum petenti ad servorum puerorumque lusus pecuniam misit.

suburbano) substant. Al. *suburbana domo.*

urbano, modo in Campaniae secessu delitescens; atque ex contubernio sordissimorum hominum, super veterem segnitiae notam, ebrietatis quoque et aleae infamiam subiit.

6. Quum interim, quamquam hoc modo agenti, nunquam aut officium hominum, aut reverentia publica defuit. Equester ordo bis patronum eum perferendae pro se legationis elegit: semel, quum deportandum Romam corpus Augusti humeris suis a Consulibus exposcerent; iterum, quum oppressum Seianum apud eosdem gratularentur. Quin et spectaculis advenienti assurgere, et lacernas deponere solebant. Senatus quoque, ut ad numerum sodalium Augustalium sorte

sord. hominum) Tac. XII, 49: *Erat Cappadociae Procurator Iulius Pelignus, ignavi animi, et deridiculo corporis iuxta despiciendus; sed Claudio perquam familiaris, quum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret.*

ebrietatis qu. et aleae) Vid. c. 33.

Quum interim – defuit) Nolui cum Bremio et Wolfio hoc comma superiori capiti attexere, quum novum argumentum, de quo auctor exponere incipit, exordiatur, neque me movet, quod ἀπόδοσις deest. Sententia enim cum superioribus adhuc est coniuncta, praesertim quum antiqui scriptores capita nostro more discernere non solerent. Placet tamen, quod est in margine nonnullorum librorum: *Cui interim* sqq.

bis patronum – elegit) Tertiam legationem memorat Dio LIX, 6, ubi a Caio consulatus collegam assumtum narrat. Ibi ita: οὗτος ἔν τε τοῖς ἱππεῦσι μέχρι τότε ἐξεταζόμενος, καὶ πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Γάϊον, μετὰ τὸν τοῦ Τιβερίου θάνατον, ὑπὲρ τῆς ἱππάδος πεμφθείς, τότε πρῶτον, καίπερ ἓξ καὶ τεσσαράκοντα ἔτη βεβιωκώς, καὶ ὑπάτευσεν ἅμα καὶ ἐβούλευσεν. A. V. 790.

exposcerent – gratularentur) scil. Equites. Al. *exposceretur* et *gratularetur*. Illud exquisitius, et a scriptoris manu profectum.

lacèrnas deponere) superindutas togis ob tempestatis iniuriam. Sic nos pallia ponimus adeuntes, qui loco sunt superiores, vel illis intrantibus; vid. etiam Ferrar. de re vestiar. P. II, lib. I, cap. 29 (Thes. tom. VI, pag. 822).

sodalium Augustalium) A. 767. Tac. Ann. I, 54: *Idem annus novas cerimonias accepit; addito sodalium Augustalium sacerdotio; ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat; sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti; Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiiciuntur.* Dio LVI, 46, et LVIII, 12: τοὺς τοῦ Αὐγούστου θιασώτας, et LIX, 7, τοὺς ἱερέας Αὐγουστείους dicit.

ductorum extra ordinem adiiceretur, censuit: et mox, ut domus ei, quam incendio amiserat, publica impensa restitueretur, dicendaeque inter Consulares sententiae ius esset. Quod decretum abolitum est, excusante Tiberio imbecillitatem eius, ac damnum liberalitate sua resarturum pollicente. Qui tamen moriens et in tertiis heredibus eum ex parte tertia nuncupatum, legato etiam circa sestertiûm vicies prosecutus, commendavit insuper exercitibus, ac Senatui populoque romano inter caeteras necessitudines nominatim.

7. Sub Caio demum fratris filio, secundam existimationem circa initia imperii omnibus lenociniis colligente, honores auspicatus, consulatum gessit una per duos menses: evenitque, ut primitus ingredienti cum fascibus Forum, praetervolans aquila dexteriore humero consideret. Sortitus est et de altero consulatu in quartum annum; praeseditque nonnunquam spectaculis in Caii vicem, acclamante populo, *Feliciter*, partim *patruo Imperatoris*, partim *Germanici fratri.*

8. Nec eo minus contumeliis obnoxius vixit. Nam et si paulo serius ad praedictam coenae horam occur-

consulatum gessit) A. V. 790; vid. Calig. 15, et Dion. LIX, 6.

Sort. est et de altero consulatu) Nisi cui praeproperae Gronoviorum placent emendationes, patris: *sort. est et de proconsulatu in sextum annum*, filii: *de Asiae proconsulatu*, quae tamen iure nullum tulere punctum, id tenendum est, quod Burm. et Ernest. statuerunt, Caium, quamvis restituta populo comitiorum specie, Caesaris exemplo in plures annos Consules nominasse, relicta de anno, quo magistratum inirent, sortitione. Claudio igitur, finito a. 791 primo consulatu, altera sors cecidit in a. 795, quo suo iure hanc dignitatem obtinuit.

praeseditque – in Caii vicem) De hoc enim Dio LIX, 7: οὐ μέντοι καὶ αὐτὸς τοῖς ἡνιόχοις ἀπεσήμηνεν, ἀλλ' ἐκ προέδρας μετά τε τῶν ἀδελφῶν καὶ μετὰ τῶν συνιερέων τῶν Αὐγουστείων συνεθεάσατο.

contumeliis obnoxius) Caligul. 23: *Nam Claudium patruum non nisi in ludibrium reservavit.* Senec. Apocoloc. fin. *Apparuit subito C. Caesar, et petere illum in servitutem coepit; producit testes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem.* De *copreis* vid. ad Tiber. 61.

risset, non nisi aegre et circuito demum triclinio, recipiebatur: et, quoties post cibum addormisceret, quod ei fere accidebat, olearum ac palmularum ossibus incessebatur: interdum ferula flagrove, velut per ludum, excitabatur a copreis. Solebant et manibus stertentis socci induci, ut repente expergefactus faciem sibi confricaret.

9. Sed ne discriminibus quidem caruit: primum in ipso consulatu, quod Neronis et Drusi, fratrum Caesaris, statuas segnius locandas ponendasque curasset, paene honore summotus est; deinde, extraneo vel etiam domesticorum aliquo deferente, assidue varieque inquietatus. Quum vero detecta esset Lepidi et Gaetulici coniuratio, missus in Germaniam inter legatos ad gratulandum, etiam vitae periculum adiit: indignante ac fremente Caio, patruum potissimum ad se missum, quasi ad puerum regendum; adeo, ut non defuerint, qui traderent, praecipitatum quoque in flumen, sicut vestitus advenerat. Atque ex eo nunquam non in Senatu novissimus consularium sententiam dixit, ignominiae causa post omnes interrogatus. Etiam cognitio falsi testamenti recepta est, in quo et ipse signaverat. Postremo etiam sestertiûm octogies pro introitu novi

Lepidi et Gaetulici coniuratio) A. 792. Dio LIX, 22: Γαιτουλικὸν Λεντοῦλον, τά τε ἄλλα εὐδόκιμον ὄντα, καὶ τῆς Γερμανίας δέκα ἔτεσιν ἄρξαντα, ἀπέκτεινεν (Caius) ὅτι τοῖς στρατιώταις ᾠκείωτο. De Lepido vid. quae diximus ad Cal. 24, de Gaetulico ad Ei. c. 8.

missus in Germaniam) Dio c. 23: πρέσβεις ἐπ' αὐτοῖς ἄλλους κλήρῳ, καὶ Κλαύδιον αἱρετὸν ἔπεμψαν· τοῦτο δὲ ἐδυσχέρανεν (Caius) ὥστε καὶ αὖθις ἀπειπεῖν, μήτε ἐπαίνου τι μήτε τιμῆς ἐχόμενον τοῖς συγγενέσιν αὐτοῦ γενέσθαι, et postea: καὶ τὸν Κλαύδιον ἀπέκτεινεν ἄν, εἰ μὴ κατεφρόνησεν αὐτοῦ, τὰ μὲν τῇ φύσει, τὰ δὲ καὶ ἐκ προνοίας, πολλὴν νωθείαν προσποιουμένου.

novissimus – interrogatus) cf. notata ad Caes. 21.

recepta est) h. e. admissa in Senatu, non reiecta, quamquam signum patrui Principis satis ad fidem testamenti valere debuisset.

sestertium octogies – impendere) Dio LIX, 28: Δία Λατιάλιον (vid. Calig. 22) αὑτὸν ὀνομάσας (Caligula),

sacerdotii coactus impendere, ad eas rei familiaris angustias decidit, ut, quum obligatam aerario fidem liberare non posset, in vacuum lege praediatoria venalis pependerit sub edicto Praefectorum.

10. Per haec ac talia maxima aetatis parte transacta,

τήν τε Καισωνίαν τὴν γυναῖκα καὶ τὸν Κλαύδιον, ἄλλους τε τοὺς πλουσιωτάτους, ἱερέας προσέθετο, πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐπὶ τούτῳ παρ' ἑκάστου μυριάδας λαβών. h. e. centies HS. Cur Ernest. vexet verbum *impendere*, (quod de pecunia *aditiali* recte interpretantur Gronov. ad Tac. Ann. II, 65, et Burm. ad h. l. coll. Plin. Ep. X, 113) legendum censens *pendere*, non video. Nam *impendebat* etiam in sacerdotium recens initum, quod *pendebat*.

decidit) h. e. e feliciori rei familiaris conditione ad angustias deiectus est. Non est igitur, quod mutes cum Ern. *recidit*. Vtrumque verbum mutationem in peius significat, illud adiuncta loci, hoc temporis notione. Et vulgatam, retractata sententia, tuetur Ern. ad Tac. Ann. II, 38, ubi: *quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur*.

obligatam aerario fidem) ex quo mutuam sumserat pecuniam illam, quam de suo numerare haud potuerat, obligatis praediis.

in vacuum – Praefectorum) Quum dissolvere contractum aes alienum non posset, possessiones eius scil. praedia obligata aerario *edicto Praefectorum* (sc. aerario, h. e. eo tempore Praetorum ex instituto Augusti, cuius vitam vid. c. 36, mutato serius a Claudio, vid. c. 24, ut adeo opus sit correctione *Praetorum*, quam protulit Loens. Epiphyll. IX, 1) praescripta sunt ut venalia, ut ex pretio inde percepto aerario satisfieret, unde ipse *venalis pependisse* eodem modo, quo *proscriptus*, *publicatus aliquis*, dicitur, pro bonis, de quo loquendi genere vid. Broukhus. et Burm. ad h. l., Harduin. ad Plin. XIII, 15, (29) et infra Domit. 9: *rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent*. Id factum *lege praediatoria*, qua obligata publico praedia eorum, qui solvendo non essent, venibant, de qua post Salmas. de modo usur. cap. 16. Vid. Ernest. Cl. Cic. in *praediatorius*. Restant voc. *in vacuum*, dubiae interpretationis. Torrent. explicat: bona proscripta fuisse, tanquam *vacua* aut *vacantia*, h. e. quae sine domino esse viderentur, donec in fiscum cogerentur. Salmas. cum aliis *frustra* (ex gloss. εἰς μάτην, *frustra*, *in vacuum*) h. e. *nemine se emtorem profitente*, quod probat etiam Wolfius. Ernest. cum Gron. et Oud.: *contumeliae tantum et sollicitudinis iniiciendae causa, non, ut auctio fieret*. Ieiuna est aliorum explicatio: *in aërem*, quam attigisse sat est. Equidem *in vacuum* esse puto: in residuam aeris alieni partem, sive ad dissolvendum, quod deerat ad totam summam, aerario debitam. In re dubia aliquid novi attulisse, relicto doctioribus iudicio, sufficit.

Per haec ac talia) Müller. Observ. cit. pag. 17, suadet: *per haec ac s. et alia*, quoniam hae voces in MSS. solent turbari. Codex, cuius collatio notata est ad marginem ed. Plant., habuit: *et similia*.

quinquagesimo anno imperium cepit, quantumvis mirabili casu. Exclusus inter caeteros ab insidiatoribus Caii, quum, quasi secretum eo desiderante, turbam summoverent, in diaetam, cui nomen est Hermaeum, recesserat. Neque multo post rumore caedis exterritus, prorepsit ad solarium proximum, interque praetenta foribus vela se abdidit: latentem discurrens forte gregarius miles, animadversis pedibus, e studio sciscitandi, quisnam esset, agnovit, extractumque et prae metu ad genua sibi accidentem, imperatorem salutavit. Hinc ad alios commilitones fluctuantes, nec quidquam adhuc quam frementes, perduxit. Ab his lecticae impositus, et, quia sui diffugerant, vicissim succollantibus

quinquagesimo anno) A. V. 794. Dio LX, 2, ἦγε δὲ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Vid. supra ad c. 2.

quantumvis mir.) i. e. *valde*. Vid. ind. Mox Ernest. praefert more suo nonnullorum lectionem: *summovissent*, ob seq. *recesserat*. Neque hic obsequi ei possum. *Summoverent* non ad *recesserat* est referendum, sed ad *exclusus*, et quum tota ῥῆσις: *quum – summov.* additamentum sit ἐπεξηγητικόν, imperfecto opus.

ad solarium proximum) scil. *heliocaminum*, quocum coniunctum erat cubiculum, cuius foribus vela praetenta. Cf. Plin. Epist. II, 17: *In hac (diaeta) heliocaminus, alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestra prospicit*. Lamprid. Heliogab. 14: *Obiectu veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, se texit*. Burmanni sententiam, qui defendit correctionem *scalarium*, taxavit Ernest. in excurs. ad h. l. vid. etiam Lips. ad Tac. Ann. XIII, 5. — Caeterum conf. Dion. LX, 1, qui rem, de qua Noster, ita describit: κᾀν τούτῳ στρατιῶταί τινες ἐς τὸ Παλάτιον, ὅπως τι συλήσωσιν, εἰσελθόντες εὗρον τὸν Κλαύδιον ἐν γωνίᾳ που σκοτεινῇ κατακεκρυμμένον, (συνῆν τε γὰρ τῷ Γαΐῳ καὶ τότε τὴν ταραχὴν φοβηθείς, ὑπέπτηξε) καὶ αὐτὸν τὸ μὲν πρῶτον, ὡς καὶ ἄλλον τινὰ ὄντα, ἢ ἔχοντά τι, ἐξείλκυσαν· ἔπειτα δὲ γνωρίσαντες, αὐτοκράτορα προσηγόρευσαν, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον αὐτὸν ἤγαγον· κᾀκ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων, οἷα τοῦ τε βασιλικοῦ γένους ὄντι, καὶ ἐπιεικεῖ νομιζομένῳ, πᾶν τὸ κράτος αὐτῷ ἔδωκαν. Copiosior adhuc Ioseph. XIX, 3, qui κατά τι προσβατὸν ὀλίγαις βαθμῖσι χωρίον latuisse eum dicit. Facilem conciliandi singulas narrationes viam ostendit Ern. exc. cit.

quia sui diffugerant) Ioseph. l. c. ἐπεὶ καὶ οἱ τὸ φορεῖον αὐτοῦ φέροντες, περὶ τὴν ἁρπαγὴν αὐτοῦ παραγενομένης φυγῆς, ἔσωζον αὐτούς. Idem, *gregarium* illum militem e praetorianis fuisse, (in quo praeter rem dissensum a Nostro quaerit Casaub.) *Gratumque* nominatum, narrat. Pro *sui* n. l. vulg. *servi*.

in castra delatus est, tristis ac trepidus, miserante obvia turba, quasi ad poenam raperetur insons. Receptus intra vallum, inter excubias militum pernoctavit, aliquanto minore spe, quam fiducia. Nam Consules cum Senatu et cohortibus urbanis Forum Capitoliumque occuparant, asserturi communem libertatem: accitusque et ipse per Tribunos plebis in Curiam ad suadenda, quae viderentur, *vi se et necessitate teneri*, respondit. Verum postero die, et Senatu segniore in exsequendis conatibus, per taedium ac dissensionem diversa censentium, et multitudine, quae circumstabat, unum rectorem iam et nominatim exposcente, armatos pro concione iurare in nomen suum passus est; promisitque singulis quina dena sestertia, primus Caesarum fidem militis etiam praemio pigneratus.

al. minore spe, quam fiducia) Antea de vita etiam trepidaverat; redierat *fiducia* in castris praetorianorum; sed nulla adhuc imperii *spes* homini misello. Perizonii coniecturam: *al. maiore spe qu. fid.*, quae et ipsa bonum dat sensum, haud necessariam tamen, placere sibi fatetur Ernest.

Nam Consules – libertatem) Vid. Calig. 60; Dio LX, 2, 1: οἱ δ' ὕπατοι τέως ἄλλους μὲν καὶ δημάρχους (Οὐηράνιον et Βροῦχον eos appellat Ioseph. l. c.) πέμποντες, ἀπηγόρευον αὐτῷ, μηδὲν τοιοῦτον ποιεῖν, ἀλλ' ἐπί τε τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ καὶ τοῖς νόμοις γενέσθαι· ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς οἱ συνόντες σφίσι στρατιῶται ἐγκατέλιπον, τότε δὴ καὶ αὐτοὶ ὡμολόγησαν, καὶ τὰ λοιπά, ὅσα ἐς τὴν αὐταρχίαν ἥκοντα ἦν, αὐτῷ ἐψηφίσαντο. Omnino Iosephi lege narrationem, longiorem, quam quae excerpi possit. Caeterum ad marg. ed. Plant. notatum e cod. *occuparant, ut asserturi*, mox *sentientium* pro *censentium*.

ad suadenda) Ernest. manifestum praefert glossema, *censenda*. Imo legatos ipso voc. *suadere* usos existimo, ut minoris potestatis, quam *censere*, erga hominem, quem rebus praefici nollent.

quina dena sest.) Ioseph. Κλαύδιος δὲ τῷ στρατῷ συλλεχθέντι διελέγετο, ὅρκους λαμβάνων, ἦ μὴν ἐμμένειν πίστει τῇ πρὸς αὐτόν, καὶ δωρεῖται τοὺς σωματοφύλακας πεντακισχιλίαις δραχμαῖς κατὰ ἕκαστον ἄνδρα, τοῖς τε ἡγεμόσιν αὐτῶν ἀνάλογον τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τοῖς ὅποι ποτὲ στρατοπέδοις ὑπισχνεῖται τὰ ὅμοια, ex quo loco Ernest. haud improbabili coniectura, n. l. XX sestertia pro XV reponenda censet. Non audiendus enim Torrent. qui huc refert donativum 25 drachmarum, quotannis accepti imperii die militibus distributum, auctore Dione LX, 12. Margo Plant. dat *quaterna*, ut antea *armatus* pro *armatos*: utrumque inepte.

primus – pigneratus) Gibbon. c. 5,

11. Imperio stabilito, nihil antiquius duxit, quam id biduum, quo de mutando Reipublicae statu haesitatum erat, memoriae eximere. Omnium itaque factorum dictorumque in eo veniam et oblivionem in perpetuum sanxit, ac praestitit; Tribunis modo ac Centurionibus paucis e coniuratorum in Caium numero interemtis, exempli simul causa, et quod suam quoque caedem depoposcisse cognoverat. Conversus hinc ad officia pietatis, iusiurandum neque sanctius sibi, neque crebrius, instituit, quam PER AVGVSTVM. Aviae Liviae divinos honores, et Circensi pompa currum elephantorum,

To divert the Praetorian bands from these dangerous reflections, the firmest and best established princes were obliged to mix blandishments with commands, rewards with punishments, to flatter their pride, indulge their pleasures, connive at their irregularities, and to purchase their precarious faith by a liberal donative; which, since the elevation of Claudius, was exacted as a legal claim on the accession of every new emperor, ad quem l. vide not. 6.

Omnium itaque – praestitit) Dio LX, 3: τοῖς γε μὴν ἄλλοις (praeter Caligulae percussores) οἳ τὴν δημοκρατίαν ἐκφανῶς ἐσπούδασαν, ἢ καὶ ἐπίδοξοι λήψεσθαι τὸ κράτος ἐγένοντο, οὐχ ὅσον οὐκ ἐμνησικάκησεν, ἀλλὰ καὶ τιμὰς καὶ ἀρχὰς ἔδωκεν. ἐκδηλότατα γὰρ καὶ ἐν τοῖς πάντων πώποτε (lego ἐν τοῖς πᾶσι πώποτε, vel potius ἐν τοῖς πάντως πώποτε scil. τὴν ἄδειαν ὑποσχομένοις καὶ παρεσχηκόσι), οὐ τῷ λόγῳ μόνον τὴν ἄδειαν σφίσι, κατὰ τὸν τῶν Ἀθηναίων ζῆλον, ὡς ἔλεγεν, ὑπέσχετο, ἀλλὰ καὶ τῷ ἔργῳ παρέσχε. Vid. Oros. VII, 6, de hac ἀμνηστίᾳ docte disserentem.

Tribunis – interemtis) Dio l. c. τὸν μὲν οὖν Χαιρέαν, καὶ τινας ἄλλους (Lupum addit Iosephus) καίπερ πάνυ ἐπὶ τῷ τοῦ Γαΐου θανάτῳ ἡσθείς, ὅμοις ἀπέκτεινεν· οὐ γάρ, ὅτι τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν ἐκείνου πρᾶξιν εἰλήφει, χάριν αὐτῷ ᾔδει, ἀλλ' ὅτι ἐτόλμησεν αὐτοκράτορα ἀποσφάξαι, ἐδυσχέραινεν, πόῤῥωθεν τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐς ἀσφάλειαν προορώμενος (Sueton. *exempli causa*, Ioseph. ἐπ' ἀποτροπῇ τοῦ μέλλοντος χρόνου)· ἔπραξε δὲ τοῦτο, οὐχ ὡς καὶ τῷ Γαΐῳ τιμωρῶν, ἀλλ' ὡς ἑαυτῷ ἐπιβουλεύσαντα λαβών· καὶ οἱ ὁ Σαβῖνος ἑκὼν συναπέθανε, μὴ ἀξιώσας κολασθέντος αὐτοῦ περιεῖναι.

per Augustum) sive per Genium Augusti. Vid. ad Calig. 27.

Liviae div. honores) quos prohibuerat Tiberius, cuius vid. cap. 51. — Dio LX, 5: τὴν τήθην τὴν Λιουΐαν οὐ μόνον ἵππων ἀγῶσιν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν, ἄγαλμά τέ τι ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἱδρύσας, καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀειπαρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας, ταῖς τε γυναιξὶν ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς ποιεῖσθαι κελεύσας.

Currum eleph. Augustino sim.) Currum Augusti, cui quatuor *elephanti* cum rectoribus iuncti, exhibet nu-

Augustino similem, decernenda curavit. Parentibus inferias publicas, et hoc amplius, patri Circenses annuos natali die; matri carpentum, quo per Circum duceretur, et cognomen Augustae, ab viva recusatum. Ad fratris memoriam, per omnem occasionem celebratam,

mus, a Patino ad h. l. illustrandum allatus, inscriptusque: *Divo Augusto S. P. Q. R.* — Liviae autem carpentum a bigis *cervarum* tractum ostendit numus de consecratione Liviae apud Guther. de iure man. cap. 6, et 25, qui occasionem inde cepit, νοθείας nostrum locum accusandi. vid. Burmann. — Caeterum idem honos tributus Drusillae sorori a Caligula. Dio LIX, 13: ἄγαλμα αὐτῆς ἐπ' ἐλεφάντων ἐν ἁρμάξῃ ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσήγαγε, et Pertinaci a Severo. Xiphil. LXXIV, 4: χρυσῆν εἰκόνα αὐτοῦ ἐφ' ἅρματος ἐλεφάντων ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσάγεσθαι προσέταξε. cf. Ioh. Scheffer. de re vehic. II, 17.

matri carpentum) Prorsus similia, quae Caligula instituit, auctore Nostro cap. 15: *Inferiasque his annua religione publice instituit, et eo amplius matri Circenses, carpentumque quo in pompa traduceretur*, quo l. confirmatur etiam n. *quo*, scil. matris simulacrum, per Circ. duceretur, pro vulg. *quod*. De *carpento* vid. quem ibi iam citavi, Lips. ad Tac. Annal. XII, 42. — Caeterum rem tradit Dio LX, 5, τῷ Δρούσῳ τῷ πατρί, τῇ τε Ἀντωνίᾳ τῇ μητρὶ ἱπποδρομίας ἐς τὰ γενέσια ἔδωκε, τὰς πανηγύρεις, τὰς ἐς ταυτὸν αὐταῖς συμβαινούσας, μεταθεὶς ἐς ἑτέρας ἡμέρας, ὅπως μὴ ἅμα ποιῶνται.

ab viva recusatum) Ita ex emendatione Lips. ad Tacit. Annal. I, 8, et Harduin. ad Plin. XV, 30, (40) edidi cum Wolfio pro *ab avia*, h. e. a Livia, quam *Augustae* nomen recepisse plurimi scriptorum loci et numi testantur. Antoniae autem eundem praeter alios honorem decretum a Caligula, notavimus ad Cal. 15.

Ad fratris mem. - docuit) Vitam, moresque Claudii, quos Neapoli ostendit, describit etiam Dio LX, 6, quamvis non memoratis honoribus, Germanici fratris memoriae tributis. Is enim: ἔν γε τῇ Νεαπόλει καὶ παντάπασιν ἰδιωτικῶς ἔζη· τά τε γὰρ ἄλλα Ἑλληνικῶς καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συνόντες οἱ διῃτᾶτο, καὶ ἐν μὲν ταῖς τῆς μουσικῆς θεωρίαις, ἱμάτιον καὶ κρηπῖδας, ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι, πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε. De certamine Neapolitano vid. Aug. 98; Strabon. V, 4, 7: νυνὶ δὲ πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα, et quos alios laudat Fabr. ad Dion. l. c. Caeterum n. l. non dubito *docuit* interpretari: *edidit* ipse suo stilo, discique a scenicis iussit, quo sensu hoc verbum frequentatur; vid. Torrent. Poëticae enim operam dedisse Claudium, quamvis taceat Suetonius, ostendunt plura loca Senec. Apocolocyntoseos, maxime versus in carmine epicedio: *vosque Poëtae lugete novi.* Quod autem Ernest. obiicit, argumentum fabulae debuisse esse fratrem Germanicum, eique non convenire comoediam, id ego non moror. Solenne erat certamen musicum,

BIBLIOTECA NAZIONALE ... ROMA

comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia iudicum coronavit. Ne Marcum quidem Antonium inhonoratum ac sine grata mentione transmisit, testatus quondam per edictum, *Tanto impensius petere se, ut natalem patris Drusi celebrarent, quod idem esset et avi sui Antonii.* Tiberio marmoreum arcum iuxta Pompeii theatrum, decretum quidem olim a Senatu, verum omissum, peregit. Caii quoque etsi acta omnia rescidit, diem tamen necis, quamvis exordium principatus sui, vetuit inter festos referri.

12. At in semet augendo parcus atque civilis, praenomine *Imperatoris* abstinuit, nimios honores recusavit, sponsalia filiae natalemque geniti nepotis silentio

eique ut homo Graecus se interiiciebat Claudius, ita tamen, ut ludos ipsos fratris memoriae dedicaret *per omnem occasionem celebratae*, ex quo erat aliqua indigno Imperatore certamini excusatio. Alii praetulerunt Beroaldi coniecturam *dedit*, in plures editiones receptam. Müllero *docuit* glossa videbatur, ac vere abfuit a codice, cuius collatio est ad marg. ed. Plant.

ac – coronavit) Non subaudiendum vel addendum *se*, sed *comoediam* h. e. fabulae a se scriptae coronam adiudicavit, sed *de sententia iudicum*. Ita Nero c. 24, *victorem se ipse pronunciabat*. Vnde gestasse videtur Claudius στέφανον χρυσοῦν, quum praesideret ludis, ut prodit Dio l. c.

iuxta Pomp. theatrum) sine dubio ob restitutionem huius theatri susceptam; vid. Tiber. 47.

Caii quoque – referri) Dio LX, 4: τά τε τέλη τὰ ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἐπαχθέντα, καὶ τἆλλα ὅσα ἐπηγορίαν τινὰ τῶν πραχθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἶχε, κατέλυσε μέν, οὐκ ἀθρόα δέ, ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ πῃ προσέτυχε; et postea: ἀλλὰ καὶ τῆς γερουσίας ἀτιμῶσαι τὸν Γάϊον ἐθελησάσης, ψηφισθῆναι μὲν αὐτὸς ἐκώλυσεν, ἰδίᾳ δὲ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ νυκτὸς ἁπάσας ἠφάνισε. Pro *festos* al. inepte *fastos*. Vid. Oud. et Ern.

At – parcus atque civilis) Dio LX, 3, dissentire videtur, dicens: τὰ ψηφισθέντα οἱ εὐθὺς πάντα, πλὴν τῆς τοῦ πατρὸς ἐπωνυμίας, ἐδέξατο. Sed Id. c. 5: αὐτὸς οὐδὲν ἔξω τῶν ὀνομάτων τῶν ἐς τὴν ἀρχὴν φερόντων ἐδέξατο· ἐν γὰρ δὴ τῇ τοῦ Αὐγούστου νουμηνίᾳ, ἐν ᾗ ἐγεγέννητο, ἠγωνίζοντο μὲν ἵπποι, οὐ δι' ἐκεῖνον δέ, ἀλλ' ὅτι ὁ τοῦ Ἄρεως ναὸς ἐν ταύτῃ καθιέρωτο, καὶ διὰ τοῦτο ἐτησίοις ἀγῶσιν ἐτετίμητο. ἔν τε οὖν τούτοις ἐμετρίαζε, καὶ προσαπηγόρευσε μήτε προσκυνεῖν τινα αὐτόν, μήτε θυσίαν οἱ μηδεμίαν ποιεῖν· τά τε ἐπιβοήματα τὰ πολλὰ καὶ ὑπέρογκα ἔπαυσε· καὶ εἰκόνα μίαν, καὶ ταύτην ἀργυρᾶν, ἀνδριάντας τε δύο χαλκοῦ τε καὶ λίθου, ψηφισθέντας αὐτῷ τὰ πρῶτα, ἔλαβε.

sponsalia filiae – transegit) Dio

ac tantum domestica religione transegit. Neminem exsulum, nisi ex Senatus auctoritate, restituit. Vt sibi in Curiam Praefectum Praetorii Tribunosque militum secum inducere liceret, utque rata essent, quae procuratores sui in iudicando statuerent, precario exegit. Ius nundinarum in privata praedia a Consulibus petiit:

cap. cit. τὰς γοῦν θυγατέρας ἐν τῷ ἔτει τούτῳ (a. 794) τὴν μὲν ἐγγυήσας Λουκίῳ Ἰουνίῳ Σιλανῷ, τὴν δὲ ἐκδοὺς Γναίῳ Πομπηΐῳ Μάγνῳ, οὐδὲν ἐξαίρετον ἔπραξεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐδίκασε, καὶ ἡ βουλὴ ἠθροίσθη, qui locus docet, veram esse interpretationem Beroaldi τοῦ *silentio* per: *sine publica festivitate.* Quod autem Suet. de genito *nepote*, quem cum aliis ignoro, id Dio veri similius de filio Britannico, nato vicesimo imperii die, LX, 12: οὕτω τε ὡς ἀληθῶς ἐν πάντα τὰ τοιαῦτα ἐμετρίαζεν, ὥστε γεννηθέντος αὐτῷ υἱοῦ, ὃς τότε μὲν Κλαύδιος Τιβέριος Γερμανικός, ὕστερον δὲ καὶ Βρεττανικὸς ἐπωνομάσθη, οὔτ' ἄλλο τι ἐπιφανὲς ἔπραξεν, οὔτ' Αὔγουστον αὐτόν, ἢ τὴν Μεσσαλίναν Αὐγούσταν ἐπικληθῆναι ἐφῆκεν.

Neminem exsulum – restituit) Restituit autem plerosque. Dio c. 4: τοὺς ἐκπεσόντας ἀδίκως ὑπὸ τοῦ Γαΐου, τούς τε ἄλλους, καὶ τὰς ἀδελφάς, τήν τε Ἀγριππῖναν καὶ τὴν Ἰουλίαν, καταγαγών, τὰς οὐσίας σφίσιν ἀπέδωκε.

Vt sibi in Curiam – inducere liceret) Iam Tiberius a. 785: *ut Macro Praefectus Tribunorumque et Centurionum pauci secum introirent, quoties Curiam ingrederetur, petivit; factumque large, et sine praescriptione generis aut numeri, Senatusconsultum*, auctore Tac. Ann. VI, 15. Claudius autem, quod Dio LX, 23: Ῥουφρίῳ Πωλίωνι τῷ ἐπάρχῳ εἰκόνα καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτικῷ, ὁσάκις ἂν ἐς τὸ συνέδριον αὐτῷ συνεσίῃ, ἔνειμε· καὶ ἵνα γε μὴ καινοτομεῖν τι δόξῃ, ἔφη καὶ τὸν Αὔγουστον ἐπὶ Οὐαλερίου τινὸς Λίγυος τοῦτο πεποιηκέναι.

quae procuratores – statuerent) Intelligo cum Ernest. de *procuratoribus* fisci Principis, qui et in Vrbe et in provinciis erant, quo sensu hoc nomen Calig. 47, et creberrime occurrit, (vid. ind.) non de Praefectis provinciis Caesareis, qui et ipsi Procuratores dicti, διοικηταί, (vid. ad Aug. 47) quibus iurisdictio et imperium antea iam competebat, atque vera est sententia Ernestii, cum n. l. coniungentis alterum Tac. Ann. XII, 60: *Eodem anno* (a. 807) *saepius audita vox Principis, parem vim rerum habendam, a Procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset*, ubi conqueritur auctor, post diuturna de iudiciis inter ordines Reip. Romanae dissidia, tandem *Claudium libertos, quos rei familiari praefecisset, sibique et legibus adaequasse.* Nempe, quod initio *precario* tantum, postea, in immensum aucta libertorum potentia, *iussu* etiam in Senatu exegit summae imbecillitatis imperator. Diversa tamen est disputatio Lipsii ad Tac. l. c. Caeterum cf. quos citavit Bachius Hist. Iur. R. p. 352 ed. Stockmann.

Ius nundinarum) Apte comparat Torrent. Plin. Epist. V, 4: *Vir praetorius Solers a Senatu petiit, ut sibi, instituere in agris suis nundinas, per-*

cognitionibus magistratuum, ut unus e consiliariis, frequenter interfuit. Eosdem, spectacula edentes, surgens et ipse cum caetera turba, voce ac manu veneratus est. Tribunis plebis adeuntibus se pro tribunali excusavit, quod propter angustias non posset audire eos, nisi stantes. Quare in brevi spatio tantum amoris favorisque collegit, ut, quum profectum eum Ostiam perisse ex insidiis nunciatum esset, magna consternatione populus, et militem, quasi proditorem, et Senatum, quasi parricidam, diris exsecrationibus incessere non ante destiterit, quam unus atque alter et mox plures, a magistratibus in rostra producti, salvum et appropinquare confirmarent.

13. Nec tamen expers insidiarum usquequaque permansit, sed et a singulis et per factionem et denique

mitteretur. Sed, quem huc trahit idem vir doctus, locum Cic. Phil. II, 36, prorsus alienum esse, qui accuratius perlegerit, facile videbit.

cognitionibus – interfuit) Recte intelligit Ernest. de iurisdictione ordinaria. De ea enim sermo etiam apud Dion. LX, 4, qui, postquam assidue ius dixisse Claudium memoravit (v. ad cap. 14) addit: πολλάκις δὲ καὶ τοῖς ὑπάτοις τοῖς τε στρατηγοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς τὴν διοίκησιν ἔχουσι (h. e. Praetoribus aerario praefectis, de quibus dictum ad Aug. 36, et dicetur ad Claud. 24) συνεξητάζετο, καὶ ὀλίγα παντελῶς τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις ἐπέτρεπε.

surgens – veneratus est) Idem fecit in Curia, ut prodit Dio LX, 6: τῶν ὑπάτων ἐν τῷ συνεδρίῳ καταβάντων ποτὲ ἀπὸ τῶν δίφρων, ἵνα διαλεχθῶσιν αὐτῷ, προσεξανέστη τε καὶ ἀντιπροσῆλθε σφίσιν, et cap. 12: κἀν τῷ συνεδρίῳ αὐτὸς μὲν ἐξανίστατο, εἴ ποτε ἐπὶ πολὺ οἱ ἄλλοι ἑστήκεσαν. καθήμενος γὰρ ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας, πολλάκις ἀνεγίνωσκέ τινα αἰτούμενος. Caeterum cf. Lips. Elect. II, 6.

nisi stantes) Ipse enim sedebat in tribunali ius dicens; Tribunis autem sedem offerre non poterat *propter angustias* loci.

profectum eum Ostiam) *Sacrificii causa* Ostiam profectum a. 801, memorat etiam Tac. Ann. XI, 26, ubi, perpetuum hoc sacrificium rei frumentariae causa in Castorum aede post exstructum portum Ostiae a Claudio institutum, docet Lipsius.

confirmarent) Nescio an iniuria Ernest. praeferat aliorum *affirmarent.* Quod unus atque alter *affirmaverat* (id enim latet per zeugma in verbo ab auctore adhibito), id *mox plures*, producti a magistratibus, *confirmarunt.*

et a singulis – infestatus est) *A singulis* – huc pertinet, quod de homine e plebe et duobus equestris ordinis auctor narrat; *per factionem* h. e. con-

civili bello infestatus est. E plebe homo nocte media iuxta cubiculum eius cum pugione deprehensus est: reperti et equestris ordinis duo in publico cum dolone ac venatorio cultro praestolantes, alter, ut egressum theatro, alter, ut sacrificantem apud Martis aedem adoriretur. Conspiraverunt autem ad res novas Gallus Asinius et Statilius Corvinus, Pollionis ac Messalae oratorum nepotes, assumtis compluribus libertis ipsius atque servis. Bellum civile movit Furius Camillus Scribonia-

spirationem domesticam Galli Asinii et Statilii Corvini; *civili bello* Scriboniani. Caeterum *sed* abfuit a cod. collato ad marg. Plant.

equ. ordinis duo) Tertium memorat Tacit. Ann. XI, 22 Claudio insidiatum a. 800: *Interea Romae, nullis palam, neque cognitis mox causis, Cn. Nonius, Eques Romanus, ferro accinctus reperitur in coetu salutantium Principem; nam, postquam tormentis dilaniabatur, de se non infitiatus conscios non edidit, incertum an occultans.*

Conspiraverunt) Dio LX, 15, Annium etiam Vinicianum nominat. Eius verba haec sunt: τελευτήσαντος δ' αὐτοῦ, (post mortem Appii Silani, vid. cap. 37) οὐκέτι χρηστὴν ἐλπίδα οἱ 'Ρωμαῖοι τοῦ Κλαυδίου ἔσχον, ἀλλ' εὐθὺς αὐτῷ ἄλλοι τε, καὶ Αννιος Οὐεινικιανός ἐπεβούλευσαν· οὗτός τε γὰρ ἐκ τῶν ἐς τὴν ἡγεμονείαν μετὰ τὸν τοῦ Γαΐου θάνατον προβληθέντων ἦν, καί τι καὶ ἐκ τούτου δεδιὼς ἐνεωτέρισεν, A. 795.

Gallus Asinius) Nepos celeberrimi illius Asinii Pollionis, de quo dixi ad Caes. 30, filius Asinii Galli, Consulis a. 746, quem, ad Tiber. 7 notavimus, duxisse Agrippinam, a Tiberio post editum Drusum dimissam frater denique Asinii Salonini, quem a. 775 obiisse narrat Tac. Ann. III, 75; ubi vid. Lips. de hac familia accurate exponentem. Dio LX, 27: Ασίνιος δὲ δὴ Γάλλος, ὁ τοῦ Δρούσου (Tiberii filii) πρὸς μητρὸς ἀδελφός, ἐπεβούλευσε μὲν τῷ Κλαυδίῳ, οὐκ ἀπέθανε δέ, ἀλλ' ὑπερωρίσθη· αἴτιον δὲ ἴσως μὲν καὶ ἐκεῖνο, ὅτι μήτε στράτευμα παρασκευάσας, μήτε χρήματα προαθροίσας, ἀλλ' ὑπ' ἀνοίας πολλῆς, ὡς καὶ ἑκουσίων τῶν Ρωμαίων διὰ τὸ γένος ἄρξων, ἐθρασύνετο· τὸ δὲ δὴ πλεῖστον, ἔτι καὶ σμικρότατος καὶ δυσειδέστατος ὤν, κᾀκ τούτου καταφρονηθείς, γέλωτα μᾶλλον ἢ κίνδυνον ὦφλεν. Incidit haec conspiratio in a. V. 799, memorata sine dubio a Tac. lib. 10 Annalium, qui periit.

Statilius Corvinus) Messala, de cuius avo, celebri aevi Augustei oratore, dictum ad Tib. 70. Pertinuisse Statilios ad Messalas, patet etiam e Nerone 35, et Tac. Annal. XV, 68, ubi Neronis uxor *Statilia Messalina* appellatur. De hoc, conspirationis contra Claudium socio, tacent reliqui scriptores. Coniunctus videtur fuisse cum Asinio, gesto consulatu a. 798, ut docet Dio LX, 25.

Fur. Camillus Scribon.) incitatus ab Annio Viniciano, de quo modo diximus. Dio LX, 15: ἐπειδή τε οὐδεμίαν ἰσχὺν ἐκέκτητο (Vinicianus),

nus, Dalmatiae legatus; verum intra quintum diem oppressus est, legionibus, quae sacramentum mutaverant, in poenitentiam religione conversis, postquam, denunciato ad novum Imperatorem itinere, casu quodam, an divinitus, neque aquila ornari, neque signa convelli moverique potuerunt.

14. Consulatus super pristinum quatuor gessit: ex quibus duos primos iunctim, sequentes per intervallum,

ἔπεμψε πρὸς Φούριον Κάμιλλον Σκριβωνιανόν, τῆς τε Δαλματίας ἄρχοντα, καὶ δύναμιν συχνὴν πολιτικὴν καὶ ξενικὴν ἔχοντα, καὶ προσανέπεισεν αὐτὸν καὶ καθ' ἑαυτὸν διανοούμενον, ἐπαναστῆναι, ἄλλως τε καὶ ὅτι ἐπίδοξος αὐταρχήσειν ἐγεγόνει· πράξαντος δὲ αὐτοῦ τοῦτο, συχνοὶ μὲν καὶ βουλευταὶ καί ἱππεῖς πρὸς αὐτὸν ὥρμησαν· ἀλλ' οὗτος μὲν ἔπειτα, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἐγκαταλειφθείς, ἀπώλετο. οὗτοι γὰρ, τοῦ Καμίλλου τό τε τοῦ δήμου σφίσιν ὄνομα προτείνοντος, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν ἀποδώσειν ὑπισχνουμένου, ὑπώπτευσαν πράγματα αὖθις καὶ μεταστάσεις ἕξειν, καὶ οὐκέτ' αὐτῷ ἐπείσθησαν. καὶ ὁ μὲν ἐκ τούτου φοβηθεὶς σφᾶς ἔφυγε, καὶ ἐς τὴν Ἴσσαν τὴν νῆσον ἐλθών, ἐνταῦθα ἑκούσιος ἀπέθανε κ. τ. λ. Nostrum exscripsit Orosius VII, 5. Tac. Ann. XII, 52, ubi Furium Scribonianum filium in exsilium actum memorat, addit: *Pater Scriboniani, Camillus, arma per Dalmatiam moverat.* Sub Claudio *interfectum* dicit a Volaginio, gregario milite, Histor. II, 75; conf. infra Oth. 1, et Plin. Epist. III, 16. Accidit haec seditio a. 795.

casu qu. an div.) *An* pro *ac* legendum, monuerunt iam Lips. et Torrent., et ita est in edit. Casaubon. anni 1611, et Plantin. a. 1596, quas ad manum habeo. Vulgata, si vel maxime aliquis *casum* ad divinam providentiam ex nostrae religionis sententia revocarit, ingratam infert tautologiam.

neque aquila ornari) De aquilis pulverulentis, inunctis festis diebus, e Plin. XIII, 3, intelligit Torrent. hunc locum; Oudend., quod melius, de detersis sordibus, situ ac pulvere, et forsan appensis quibusdam insignibus. Fortasse *ornare aqu.* est i. q. adornare, κοσμεῖν, adaptata aquila cuspidi, ex qua demi poterat, restituta loco, quando exercitus movebat. Iniuria quidem corruptum censet verbum *ornari* Ernest. Caeterum Oros. l. c. *Itaque die dicto, ut in unum undique ad novum Imperatorem conveniretur, neque aquilae ornari, neque convelli quoquo modo signa moverive potuerunt.* De hoc autem et similibus prodigiis vid. Bulenger. de prodigiis IV, 8.

super pristinum) gestum a. 790; vid. supra ad cap. 7.

duos primos) A. 795 et 796. De priore Dio LX, 10: ὑπάτευε δὲ ὁ Κλαύδιος μετὰ Γαΐου Λάργου· καὶ ἐκείνῳ μὲν δι' ἔτους ἄρξαι ἐφῆκεν, αὐτὸς δὲ δύο μησὶ καὶ τότε τὴν ἀρχὴν ἔσχε, de altero, quem gessit cum L. Vitellio (vid. Vitell. 2) Id. LX, 17. Vid. Pighii Ann. Tom. III, pag. 571,

quarto quemque anno, semestrem novissimum, bimestres caeteros, tertium autem, novo circa Principem exemplo, in locum demortui suffectus. Ius et Consul et extra honorem laboriosissime dixit, etiam suis suorumque diebus solemnibus, nonnunquam festis quoque antiquitus et religiosis. Nec semper praescripta legum

et 573. — Margo Plant. *proximos* pro *primos.*

sequentes p. int., quarto qu. anno) nempe *tertium* a. 800, cum L. Vitellio (Dio cap. 29: ἐν δὲ τῷ ἑξῆς ἔτει ὅ τε Κλαύδιος τὸ τέταρτον (annumerato primo, quem ante principatum gesserat) καὶ Βιτέλλιος Λούκιος τὸ τρίτον, ὀκτακοσιοστοῦ τῇ Ῥώμῃ ἔτους ὄντος, ὑπάτευσαν) *quartum* a. 804, cum Serv. Cornelio Orfito. Vid. Pigh. pag. 576 et 584.

in locum demort. suffectus) quum alias post aliquot menses vel dies sufficere sibi solerent alios et superiores Principes, et ipse Claudius. Cui autem suffectus fuerit, eo minus constat, quum a Dione l. c. ut ordinarius Consul nominetur. Probabilis videtur ratio Oudendorpii, qui designatum in hunc annum Consulem superiori iam anno (V. 799) demortuum, eique Claudium suffectum, Kal. Ian. magistratum, ut ordinarium Consulem, iniisse existimat; quod cur Ern. non placuerit, non video. Certe aliam viam non ostendit. Consentiunt cum Oudend. etiam Ryck. ad Tac. XI, 1, et Fabric. ad Dion. LX, 29.

Ius – labor. dixit) Dio LX, 4: καθ' ἑκάστην γε ὡς εἰπεῖν ἡμέραν, ἤτοι γε μετὰ πάσης τῆς γερουσίας, ἢ καὶ ἰδίᾳ, τὸ μὲν πλεῖστον ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἤδη δὲ καὶ ἄλλοθι, ἐπὶ βήματος ἐδίκαζε· καὶ γὰρ τὸ κατὰ τοὺς συνέδρους ἐκλειφθέν, ἐξ οὗ ὁ Τιβέριος ἐς τὴν νῆσον ἐξεχώρησεν, ἀνενεώσατο. Vid. etiam ad cap. 12.

nonn. festis – religiosis) Ita, quum sponsalia filiarum celebraret, καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐδίκασε, καὶ ἡ βουλὴ ἠθροίσθη, ut narrat Dio cap. 5, et, Augusti secutus exemplum, (qu. vid. cap. 32) plures dies actui rerum accommodavit. Id Dio cap. 17: μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Κλαύδιος ὑπατεύσας αὖθις τὸ τρίτον, πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δὲ καὶ ἱερομηνίας ἔπαυσε· τό τε γὰρ πλεῖστον τοῦ ἔτους ἐς αὐτὰς ἀνηλίσκετο, καὶ τῷ δημοσίῳ ζημία οὐκ ἐλαχίστη ἐγίγνετο. ταύτας τε οὖν συνέτεμε, καὶ τἄλλα ὅσα ἐνεδέχετο συνέστειλε. Ridet hanc assiduitatem Claudii in iure dicundo Seneca in Apocoloc. ubi ita loquentem inducit: *Si memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio et Augusto* (*feriarum* igitur tempore). *Tu scis, quantum illic miseriarum pertulerim, quum causidicos audirem et diem et noctem, in quos si incidisses, valde fortis licet, maluisses cloacas Augiae purgare* (cum Hercule loquitur); *multo plus ego stercoris exhausi.* Alio loco in descriptione funeris Claudii: *Omnes laeti, hilares; Pop. R. ambulabat tanquam liber. Agatho et pauci causidici plorabant, sed plane ex animo Iurisconsulti e tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tanquam qui quum maxime reviviscerent* etc.

secutus, duritiam lenitatemve multarum, ex bono et aequo, perinde ut afficeretur, moderatus est. Nam et iis, qui apud privatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones; et in maiore fraude convictos, legitimam poenam supergressus, ad bestias condemnavit.

15. In cognoscendo autem ac decernendo mira varietate animi fuit, modo circumspectus et sagax, modo inconsultus ac praeceps; nonnunquam frivolus amentique similis. Quum decurias rerum actu expungeret,

ex bono et aequo) ut arbitrum magis ageret, quam iudicem. In arbitriis enim formula erat solennis: *melius aequius* vel *ut inter bonos bene agier oportet*. Vid. Cic. pro Roscio comoed. 4, et de Offic. III, 15, 3; cf. Brisson. de formul. lib. V, p. 372. Vt in omni autem arbitrio, ita in Principe maxime imbecilli plurima relicta erant unius voluntati, studio, animi commotioni. Hoc dicunt verba: *perinde ut afficeretur* scilic. animo; quibus subiungit auctor nimiae lenitatis exemplum, alterumque nimiae duritiae. — Codex, collatus ad marg. Plant., omisit *ex bono et aequo*.

qui apud priv. iudices – excid.) *Iudices privati* sunt, qui iudicant de rebus privatis sive controversiis privatorum. Vid. Heinecc. Anthol. Rom. lib. IV, tit. 6, et Ernest. Cl. Cic. sub voc. *iudicium*. Agit de *iudiciis privatis* Sigon. lib. I, de iudiciis. Intelligendi igitur h. l. Praetor urbanus, ad quem pertinebat iurisdictio, et Centumviri. Reliqua egregie illustrat Torr. ad h. l. Ex locis ab eo citatis reddam modo Institut. lib. IV, tit. 6: *Si quis agens intentione sua* (h. e. libello) *plus complexus fuerat, quam ad eum pertinebat*, (i. e. plus petierat) *causa cadebat* (sive formula excidebat, litem perdebat) id est, *rem amittebat, nec facile in integrum restituebatur a Praetore, nisi minor erat annis XXV*. Vid. etiam Cic. de Orat. I, 36 et 37.

restituit actiones) h. e. damnatis potestatem litis retractandae dedit. De hac *restitutione in integrum*, vid. Sigon. de iudic. lib. I, cap. 30.

In cognoscendo) A *iurisdictione* ordinaria ad *cognitiones* transit auctor, a Principe extra ordinem habitas. Vid. Ernest. excurs. ad Caes. 43. — *Circumspectum et sagacem* ostendit exemplis inde a verbis: *Quum decurias* sqq. usque ad *ind. matrim. iuvenis; inconsultum ac praecipitem* sequentibus usque ad *flagitavit*. Reliqua *frivolum* exhibent *amentique similem*, ideoque palam contemtui expositum.

Quum decurias rer. actu expungeret) De *decuriis* vide quae dixi ad August. 29 et 32. *Expungere* autem est idem quod *recensere*, expunctis scilicet, qui post proximam recensionem mortui erant, vel indignos sese loco inter iudices reddiderant. *Actu rerum* Ernest. explicat *negotium publicum gerens*, quod haec formula de singulis negotiorum publ. sive administrandae Reip. partibus dicitur. At, dixerit aliquis, cur addidit auctor verba ita supervacua? Imo *actus re-*

eum, qui dissimulata vacatione, quam beneficio liberorum habebat, responderat, ut cupidum iudicandi dimisit. Alium interpellatum ab adversariis de propria lite, negantemque, cognitionis rem, sed ordinarii iuris esse, agere causam confestim apud se coëgit, proprio negotio documentum daturum, quam aequus iudex in alieno negotio futurus esset. Feminam non agnoscentem filium suum, dubia utrinque argumentorum fide, ad confessionem compulit, indicto matrimonio iuvenis. Absentibus, secundum praesentes facillime dabat, nullo dilectu,

rum est *iurisdictio* solemni significatione; unde recte l. n. citavit Torrent. ad Aug. 32. *Actu* autem vel est dativus contractus ἀρχαϊκῶς ex *actui*, vel legendum *actui rerum*, ut Decemviri dicuntur *legibus scribendis*, vel Vigintiviri *coloniis deducendis* al., idque additum, ut *decuriae iudiciis habendis* distinguerentur a *decuriis equitum*, de quibus est sermo Tiber. 41, ubi vid. not. Quod ad significationem voc., consentit mecum Walther. pag. 24, sed coniungit *rerum actu expungeret*, explicans: deligeret, notaret eos, qui a rebus gerendis essent removendi. At non totas decurias, sed nonnullos ex iis ita expunxisset; id quod contra auctoris est sententiam.

beneficio liberorum) *E lege Papia Poppaea, quae vacatione a iudicandi molestia concedenda iis, qui certum liberorum numerum haberent, allicere Equites ad matrimonia debebat.* Ern. Vid. Heinecc. Ant. R. I, 25, 7, et Comment. in Leg. Iul. et Pap., qui tamen de hac a iudiciis vacatione beneficio legis data tacet. — Postea *respondere* vocab. est solemne de iis, quorum nomina recitabantur. Ita in delectu militari dicitur a Liv. II, 28, et VII, 4.

Alium) Distinxi haec a praecedentibus maiori interpunctione, ne quis referret cum Salmas. de modo usur. cap. 3, et Burmann. ad recensum iudicum, de quo proxime dictum. Recte Ernest. et Oud. post Noordkerk. Observ. pag. 61. Scilicet sedebat ille iudex in ipso iudicio apud Praetorem; sed *interpellatus* est ab adversariis s. interruptum iudicium, illis de propria lite eum admonentibus, in qua si de ipsius sententia iudicatum esset, haud optime cum eo actum videretur. Qui quum non ad *cognitionem* Caesaris, sed ad *ius ordinarium* sive iurisdictionem, rem ut privatam pertinere, obiecisset, Claudius, statim se praesente et praeside, inquiri in eam iussit, illo iudice in proprio negotio adhibito, ut aequitatis documentum daret.

Absentibus) elliptice, ἀπόντων τινῶν. Apte comparat Walther. Observ. p. 24 locum Tac. Ann. I, 29: *orantibus, rursum idem Blaesus* etc. Improbandae sunt correctiones Gronoviorum, patris, *de absentibus*; filii *ab absentibus*, quae ex brevitate Graeca orationem faciunt vix Latinam, et additamentum codicis, collati ad margin. Plant., *poenas* post *dabat*. Sensus;

culpane quis, an aliqua necessitate, cessasset. Proclamante quodam, praecidendas falsario manus, carnificem statim acciri cum machaera mensaque lanionia, flagitavit. Peregrinitatis reum, orta inter advocatos levi contentione, togatumne an palliatum dicere causam oporteret, quasi aequitatem integram ostentans, mutare habitum saepius, et prout accusaretur defendereturve, iussit. De quodam etiam negotio ita ex tabella pronunciasse creditur, SECVNDVM EOS SE SENTIRE, QVI VERA PROPOSVISSENT. Propter quae usque eo eviluit, ut passim ac propalam contemtui esset. Excusans quidam testem, e provincia ab eo vocatum, nega-

Quum altera pars litigantium abesset, pronunciabat statim pro praesentibus, quod erat *inconsultum et praeceps*, ut auctor ipse admonet. *Dare secundum al.* eodem sensu occurrit Tacit. Ann. IV, 43: *ita secundum Messenios datum*, quem locum eidem Walther. debeo. Dio LX, 28: ἐπειδὴ πλῆθός τε δικῶν ἀμύθητον ἦν, καὶ οὐκ ἀπήντων ἐπ' αὐταῖς ἔτι, προσδοκῶντες ἐλαττωθήσεσθαι, προεῖπε διὰ προγράμματος, ὅτι καὶ κατὰ ἀπόντων αὐτῶν ἐντὸς ῥητῆς τινος ἡμέρας (quod rem valde lenit) ἐρήμην δικάσει καὶ ἐνεπέδωσε τοῦτο. Mox edidi *dilectu* pro *del.* cum codd. Medic. ut al. l.

Falsario) *Falsariis* et *testamentariis* et *numariis* aqua et igni interdictum fuerat lege Cornelia de falsis. Imperatores novas poenas, et supplicia etiam addiderunt. Vid. Heinecc. IV, 18, §. 63 sqq. Praeceps Claudii fuit consilium, qui nescio cuius voci sententiam accommodavit.

acciri – flagitavit) Exempla affert Oudend. Plin. XXXIV, 8, 6, (XIX, §. 6) *ut magnis Theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitaverit*; et XXXV, 10, (XXXVI, §. 3) *ut flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam.*

Peregrinitatis) Homo Graecus (*palliatus* enim causam dicere iussus ab altera parte) civem Romanum se tulerat. Actum igitur in iudicio, ut *in peregrinitatem redigeretur*, ut cap. sequenti. *Frivolum* autem erat, quod Princeps, utrique advocato obsecuturus, nondum lata sententia, modo *togatum*, modo *palliatum* consistere in iudicio reum iussit. *Et* ante *prout* delendum puto.

ex tabella) i. e. de scripto, tanquam gravem sententiam prolaturus. Sed natus ridiculus mus. Nam in eo ostendenda erat Caesaris cognoscentis sagacitas, quod sine ulla difficultate *vera* a *falsis* discerneret, atque de hoc iudicio, qui aderant, certiores statim faceret. Nunc incerti omnes relicti, illo, sine dubio quod nihil videbat, ad sensum suum provocante, ut multi in rebus criticis, qui, quae sentiant, crepant, rationes non addunt.

quidam) inepte al. *quidem*, qui, ad Claudium referentes *excusans*, locum non intellexerunt. De causae patrono sermo est, qui propalam iu-

vit praesto esse posse, dissimulata diu causa; ac post longas demum interrogationes, *Mortuus est*, inquit: *puto*, *licuit*. Alius gratias agens, quod reum defendi pateretur, adiecit: *Et tamen fieri solet.* Illud quoque a maioribus natu audiebam, adeo causidicos patientia eius solitos abuti, ut descendentem e tribunali non solum voce revocarent, sed et lacinia togae retenta, interdum pede apprehenso, detinerent. Ac ne cui haec mira sint, litigatori Graeculo vox in altercatione excidit, καὶ σὺ γέρων εἶ; καὶ μωρός. Equitem quidem romanum, obscoenitatis in feminas reum, sed falso et ab impotentibus inimicis conficto crimine, satis constat, quum scorta meritoria citari adversus se, et audiri pro testimonio videret, graphium et libellos, quos tenebat in manu, ita cum magna stultitiae et saevitiae exprobratione iecisse in faciem eius, ut genam non leviter perstrinxerit.

16. Gessit et censuram, intermissam diu post Plancum Paulumque Censores: sed hanc quoque inaequabiliter, varioque et animo et eventu. Recognitione Equi-

dicantem Claudium derisui obiecit. Postea non minus absurda lectio: *Puteolis* pro *puto*, *licuit*, quae tamen defensores nacta est viros doctissimos. *Puto*, *licuit* est: accipies, puto, hanc excusationem ut satis validam.

Et tamen fieri solet) Quod legibus moribusque est constitutum, id concessum, non est, quod gratiarum actione celebremus. Risus igitur et ludibrium huius etiam patroni.

detinerent) scil. ab abeundo. Qui multa cupit haud necessaria, adeat Burmannum. Al. *retinerent*.

in manu) Defendit praepositionem exemplis Oudend.

Gessit et censuram) A. 800. Consul cum L. Vitellio. Tac. XI, 13, *Claudius – munia Censoria usurpans*. Cf. Dio LX, 29, et Plin. X, 2, qui diserte: *Claudii Principis censurâ*, *anno Vrbis DCCC*. Cf. Id. XXXIII, 1, (7). Ad eam refert Scaliger, quod Euseb. in Chron. ad num. MMLXI: *Descriptione Romae facta sub Claudio inventa sunt civium Rom. LXVIII centena*, *XLIV millia*; vid. Pigh. Tom. III, pag. 577.

post Plancum Paulumque Cens.) A. 732. Vid. Dion. LIV, 2, qui addit: ἔσχατοι οὗτοι τὴν τιμητείαν ἰδιῶται ἅμα ἔσχον. Vell. II, 95. De Augusti et omnino Principum censura vel magisterio morum, vide quae collegimus ad Aug. 27.

inaequabiliter) Ita edidi cum Oud. cod. Salmas. auctoritate, et ob locum

tum iuvenem probri plenum, sed quem pater probatissimum sibi affirmabat, sine ignominia dimisit, *habere*, dicens, *Censorem suum*. Alium, corruptelis adulteriisque famosum, nihil amplius quam monuit, *ut aut parcius aetatulae indulgeret, aut certe cautius;* addiditque: *Quare enim ego scio, quam amicam habeas?* Et quum, orantibus familiaribus, demsisset cuidam appositam notam, *Litura tamen*, inquit, *exstet*. Splendidum virum, Graeciaeque provinciae principem, verum Latini sermonis ignarum, non modo albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. Nec quemquam, nisi sua voce, utcunque quis posset, ac sine patrono, rationem vitae passus est reddere. Notavitque multos, et quosdam inopinantes, et ex causa novi generis, quod se inscio ac sine commeatu Italia excessissent; quendam vero et, quod comes regis in provincia fuisset: referens, maiorum temporibus, Rabirio Postumo, Ptolemaeum Alexandriam, crediti servandi causa, secuto, maiestatis crimen apud iudices motum. Plures notare conatus, magna inquisitorum negligentia, sed suo maiore dede-

Galb. 9, ubi item: *varie et inaequabiliter*. Vulg. *aequaliter*.

Graeciae) h. e. Achaiae, quae e popularibus erat provinciis. Dio ad a. 796, similem rem refert LX, 17: ἐν τῇ διαγνώσει ταύτῃ (de Lyciorum tumultu) ἐποιεῖτο δὲ αὐτὴν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἐπύθετο τῇ Λατίνων γλώσσῃ τῶν πρεσβευτῶν τινος, Λυκίου μὲν τὸ ἀρχαῖον ὄντος, Ῥωμαίου δὲ γεγονότος· καὶ αὐτὸν, ἐπειδὴ μὴ συνῆκε τὸ λεχθὲν, τὴν πολιτείαν ἀφείλετο, εἰπὼν μὴ δεῖν Ρομαῖον εἶναι τὸν μὴ καὶ τὴν διάλεξιν σφῶν ἐπιστάμενον, additque: συχνοὺς δὲ δὴ καὶ ἄλλους ἀναξίους (Casaubon. ad h. l. suadet ἀναξίως) τῆς πολιτείας ἀπήλασε, καὶ ἑτέροις αὐτὴν καὶ πάνυ ἀνέδην, τοῖς μὲν κατ' ἄνδρα, τοῖς δὲ καὶ ἀθρόοις, ἐδίδου.

ac sine commeatu) De *commeatu* Senatorum vide Lips. ad Tacit. XII, 23, et infra ad cap. 25.

comes regis in provincia) Ernest. additicia censet verba *in provincia*. Sed ea maxime necessaria sunt. Nam id ipsum ut indignum cive Rom. crimini ei dabatur, quod in provincia Romana regis extranei comitatui se adiunxisset. Alia res erat, si legationis vel negotiorum causa regnum ipsum adiisset.

Rabirio Postumo) qui cum A. Gabinio repetundarum accusatus ex lege Iulia, patronum habuit Ciceronem. Idem commemoratur ab Hirtio Bell. Afric. cap. 8.

core, innoxios fere reperit, quibuscunque coelibatum, aut orbitatem, aut egestatem obiiceret, maritos, patres, opulentos se probantibus; eo quidem, qui sibimet vim ferro intulisse arguebatur, illaesum corpus veste deposita ostentante. Fuerunt et illa in censura eius notabilia, quod essedum argenteum, sumtuose fabricatum, ac venale ad Sigillaria, redimi concidique coram, imperavit: quodque uno die viginti edicta proposuit: inter quae duo, quorum altero admonebat, *ut uberi vinearum proventu bene dolia picarentur;* altero, *nihil aeque facere ad viperae morsum, quam taxi arboris succum.*

17. Expeditionem unam omnino suscepit, eamque modicam. Quum, decretis sibi a Senatu ornamentis triumphalibus, leviorem maiestati principali titulum arbitraretur, velletque, iusti triumphi decus unde acquireret, *Britanniam* potissimum elegit, neque tentatam

eo quidem) Wolf. suspicatur legendum *et quodam.*

ad Sigillaria) vid. Neron. 28. Hic locus, non festum, de quo dictum ad cap. 5, intelligendus etiam Gell. II, 4; coll. 5, 4. In septima Vrbis regione fuisse creditur. Vid. Borrichii ant. Vrb. R. fac. c. 9. (Thes. Graev. T. IV, p. 1563).

decretis sibi – ornam. triumph.) Dio LX, 6: τὴν στολὴν τὴν ἐπινίκιον decretam ei dicit, et cap. 8: ἐκεῖνοι (liberti et Messalina) καὶ τὰς τιμὰς αὐτὸν τὰς ἐπινικίους ἐπὶ τοῖς ἐν τῇ Μαυριτανίᾳ πραχθεῖσι δέξασθαι ἔπεισαν, οὐχ ὅτι κατορθώσαντα, ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ ἀρχῇ πω ὄντα, ὅτε διεπολεμήθη.

maiestati) Nolui cum Torrent. et Steph., quos secutus est Ern., dare contra libros *maiestate.* Hic Latinitatem postulare hoc dicit, quod ego non video. *Maiestati* est i. q. pro maiestate principali.

velletque, i. tr. decus unde acquireret) Subveni loco, mutata interpunctione. Vulg. *velletque i. tr. decus unde acquireret*, in quo quum *velle decus* durissimum sane esset, quod iudicat etiam Wolf., Gronov. pater suasit: *velletque i. tr. decus undeunde acquirere;* quod comprobari videtur verbis Oros. VII, 5: *bellum ubique et victoriam undecunque quaesivit.* Puto longe faciliorem nostram rationem. Muller. suppleri iubet *sibi decerni* post *vellet.*

tentatam) h. e. bello vere petitam et infestatam. Nam expeditiones in Britanniam meditati etiam fuerant Augustus et Caligula, sed non perfecerant. Vid. Tac. Agricol. 13: *Primus omnium Romanorum D. Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit*

ulli post Divum Iulium, et tunc tumultuantem ob non redditos transfugas. Huc quum ab Ostia navigaret, vehementi Circio bis paene demersus est, prope Liguriam, iuxtaque Stoechadas insulas. Quare, a Massilia Geso-

incolas, ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, et in Remp. versa Principum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius praeceptum. Agitasse C. Caesarem de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis poenitentia, et ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et assumto in partem rerum Vespasiano; quod initium venturae mox fortunae fuit; domitae gentes, capti Reges, et monstratus fatis Vespasianus. Interpres Nostri etiam Oros. l. c. *transvectus in insulam est, quem neque ante Iul. Caesarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat.*

tumultuantem — transfugas) Dio LX, 19 sqq. de hoc bello agit, gesto ante Claudii adventum per A. Plautium et Flav. Vespasianum, postea Imperatorem. Vid. Vespas. 4; Tacit. Agric. cap. 14. Semen belli ita refert Dio cap. 19: κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον (a. 796) Αὖλος Πλαύτιος, βουλευτὴς λογιμώτατος, ἐς τὴν Βρεττανίαν ἐστράτευσε. Βέρικος γάρ τις, ἐκπεσὼν ἐκ τῆς νήσου κατὰ στάσιν, (hunc cum suis *transfugas* dicere videtur Suetonius) ἔπεισε τὸν Κλαύδιον δύναμιν ἐς αὐτὴν πέμψαι. Plautius, re quidem feliciter gesta, sed aucta belli mole, advocavit ipsum Claudium a. 796. (Dio cap. 21), unde error manifestus apud Oros. l. c. *Claudius quarto imperii sui anno*, (imo *tertio*, nam adierat imperium a. 794) *cupiens se utilem Reip. ostentare Principem, bellum — quaesivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit, quae excitata in tumultum propter non redditos transfugas videbatur.*

Huc quum ab Ostia nav.) Dio cap. 21: ἐλθούσης δὲ τῆς ἀγγελίας (qua a Plautio arcessebatur), ὁ Κλαύδιος τὰ μὲν οἴκοι τῷ Οὐϊτελλίῳ τῷ συνάρχοντι, τά τε ἄλλα καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐνεχείρισε, (καὶ γὰρ ἐξ ἴσου αὐτὸν ἑαυτῷ ἑξάμηνον ὅλον ὑπατεῦσαι ἐποίησεν) αὐτὸς δὲ ἐξεστρατεύσατο· καὶ καταπλεύσας ἐς τὰ Ὤστια, ἐκεῖθεν ἐς Μασσαλίαν παρεκομίσθη· κἀντεῦθεν τὰ μὲν πεζῇ, τὰ δὲ καὶ διὰ τῶν ποταμῶν πορευόμενος, πρός τε τὸν Ὠκεανὸν ἀφίκετο, καὶ περαιωθεὶς ἐς τὴν Βρεττανίαν, συνέμιξε τοῖς στρατοπέδοις πρὸς τῷ Ταμέσᾳ ἀναμένουσιν αὐτόν.

vehementi Circio) Plin. II, 46: *In Narbonensi provincia clarissimus ventorum est Circius, nec ulli violentia inferior, Ostiam plerumque recta Ligustico mari perferens; idem non modo in reliquis partibus coeli ignotus, sed ne Viennam quidem, eiusdem provinciae urbem, attingens, paucis ante limitibus iugi modici occursu tantus ille ventorum coërcetur.* Cf. de hoc vento Gell. II, 22, ubi vid. interpr. et Senec. Nat. Qu. V, 17, quibus locis optime refellitur inepta glossa, quae etiam in codicem irrepsit, cuius lectiones ad marginem ed. notatas mecum communicavit Cl. Müllerus: *Euro.* Eurus Britanniam petentem minus afflixisset.

Stoechadas insulas) Strabo IV, 1,

riacum usque pedestri itinere confecto, inde transmisit: ac sine ullo proelio aut sanguine intra paucissimos dies parte insulae in deditionem recepta, sexto quam profectus erat mense Romam rediit, triumphavitque maximo apparatu. Ad cuius spectaculum commeare in Vrbem non solum praesidibus provinciarum permisit, verum etiam exsulibus quibusdam; atque inter hostilia spolia, navalem coronam fastigio Palatinae domus iuxta civicam fixit, traiecti et quasi domiti Oceani insigne.

§. 10: πρόκεινται δὲ τῶν στενῶν τούτων ἀπὸ Μασσαλίας ἀρξαμένοις, αἱ Στοιχάδες νῆσοι, τρεῖς μὲν ἀξιόλογοι, δύο δὲ μικραί· γεωργοῦσι δ' αὐτὰς Μασσαλιῶται sqq. Cf. Plin. III, 11, qui: *tres Stoechades a vicinis Massiliensibus dictae propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis Proten et Mesen, quae et Pomponiana vocatur, tertia Hypaea;* ubi vid. Dalechamp. Inepte al. *Orcadas.*

Gesoriacum) Plin. IV, 30 (16) *Britannia abest a Gesoriaco Morinorum gentis litore proximo traiectu quinquaginta millia*, ubi Harduin. post alios ostendit, Gesoriacum esse hodiernum *Boulogne*, unde nostris saepe diebus vim Gallorum imminuisse vidimus toto disiectis orbe Britannis.

ac sine ullo proelio – recepta) Dio l. c. καὶ περαιωθεὶς ἐς τὴν Βρεττανίαν, συνέμιξε τοῖς στρατοπέδοις πρὸς τῷ Ταμέσᾳ ἀναμένουσιν αὐτόν· καὶ παραλαβὼν σφᾶς, ἐκεῖνόν τε ἐπιδιέβη, καὶ τοῖς βαρβάροις πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτοῦ συνεστραμμένοις ἐς χεῖρας ἐλθών, μάχῃ τε ἐνίκησε, καὶ τὸ Καμουλόδουνον τὸ τοῦ Κυνοβελλίνου βασίλειον εἷλε· κἀκ τούτου συχνούς, τοὺς μὲν ὁμολογίᾳ, τοὺς δὲ καὶ βίᾳ προσαγόμενος, αὐτοκράτωρ πολλάκις ἐπωνομάσθη παρὰ τὰ πάτρια· (οὐ γάρ ἐστιν ἐν οὐδενὶ πλέον ἢ ἅπαξ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πολέμου τὴν ἐπίκλησιν ταύτην λαβεῖν) καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν ἀφελόμενος, ἐκείνους μὲν τῷ Πλαυτίῳ προσέταξεν, ἐντειλάμενός οἱ καὶ τὰ λοιπὰ προσκαταστρέψασθαι· αὐτὸς δὲ ἐς τὴν Ῥώμην ἠπείχθη, τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης διὰ τῶν γαμβρῶν, τοῦ τε Μάγνου καὶ τοῦ Σιλανοῦ, προπέμψας. Addit Oros. l. c. *Orcadas etiam insulas, ultra Britanniam in Oceano positas, Romano adiecit imperio, ac sexto, quam profectus erat, mense Romam rediit*; conf. Tacit. Agric. 13.

triumphavitque) Dio c. 23: τὴν μὲν οὖν Βρεττανίας οὕτω τότε ἑάλω τινά· μετὰ δὲ ταῦτα, Γαΐου τε Κρίσπου τὸ δεύτερον καὶ Τίτου Στατιλίου ὑπατευόντων (a. 797) ἦλθέ τε ἐς τὴν Ῥώμην ὁ Κλαύδιος, ἓξ μῆνας ἀποδημήσας, (ἀφ' ὧν ἑκκαίδεκα μόνας ἐν τῇ Βρεττανίᾳ ἡμέρας ἐποίησε) καὶ τὰ νικητήρια ἔπεμψε, τά τε ἄλλα κατὰ τὸ νομιζόμενον πράξας, καὶ τοὺς ἀναβασμοὺς τοὺς ἐν τῷ Καπιτωλίῳ τοῖς γόνασιν ἀναβάς, ἀναφερόντων αὐτὸν τῶν γαμβρῶν ἑκατέρωθεν. Pl. XXXIII, 3, (16) *Claudius quum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas, septem pondo habere, quam contulisset Hispania citerior, novem, quam Gallia Comata, titulis indicavit.*

iuxta civicam) Vid. Tib. 26, ex quo

Currum eius Messallina uxor carpento secuta est. Secuti et triumphalia ornamenta eodem bello adepti, sed caeteri pedibus et in praetexta; Crassus frugi equo phalerato, et in veste palmata, quod eum honorem iteraverat.

18. Vrbis annonaeque curam sollicitissime semper egit. Quum Aemiliana pertinacius arderent, in diribitorio duabus noctibus mansit: ac deficiente militum ac familiarum turba, auxilio plebem per magistratus ex omnibus vicis convocavit; ac, positis ante se cum pecunia fiscis, ad subveniendum hortatus est, repraesen-

l. Ernest. nostro legi iubet *in vestibulo Pal. d.* – *Navalem* a Claudio super civicam medio fastigio affixam, et templorum etiam fastigia spoliis ornata fuisse, ex Sil. XIV, 649, et Stat. Theb. VII, 55, docet Oudend.

carpento) honore eo a Senatu dato. Dio cap. 22: καὶ τῇ Μεσσαλίνῃ τὴν προεδρίαν, ἣν καὶ ἡ Λιουία ἐσχήκει, καὶ τῷ καρπέντῳ χρῆσθαι ἔδοσαν. Vid. Calig. 15, et supra cap. 11, et Scheffer. de re vehic. II, 17, Casauboni ad h. l. errores refutantem.

triumphalia ornamenta) Dio c. 23: ἔνειμε δὲ τοῖς μὲν βουλευταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσιν οἱ τὰς ἐπινικίους τιμάς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσιν, ὅπερ καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει. Postea vanae Burmanni sunt coniecturae *sed ut caeteri*, et *secuti equo tr. orn. eod. b. ad., sed caeteri pedibus*. Quaerit enim: *Quinam illi caeteri?* ad quod brevissime respondebis: Caeteri omnes praeter Crassum Frugi, qui solus equo vectus est. De hoc Crasso Consule sub Tiberio a. 780, vide Glandorp. Onomast, pag. 529.

Aemiliana) De *Aemilianis*, loco extra Vrbem ad campum Martium, coniuncto tamen continenteque Vrbi, vid. Lips. ad Tacit. Annal. XV, 40, quem compilavit more suo Torrent. ad h. l., haud nominatum.

diribitorio) Dio LV, 8: καὶ τὸ Δειριβιτώριον αὐτὸς ὁ Αὔγουστος ἐδημοσίευσε· τοῦτο μὲν γὰρ (ἦν δὲ οἶκος μέγιστος τῶν πώποτε μίαν ὀροφὴν σχόντων· νῦν γὰρ δή, πάσης τῆς στέγης αὐτοῦ καθαιρεθείσης, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη αὖθις συστῆναι, ἀχανής ἐστιν) ὅ τε Ἀγρίππας οἰκοδομούμενον κατέλιπε, καὶ τότε διετελέσθη. Fuit hoc aedificium in nona urbis regione, destinatum *diribendis* h. e. distribuendis ad comitia tabulis stipendiis et donativis militum, nonnunquam etiam spectaculis. Vid. Donat. de Vrbe Roma III, 16; Nardin. Rom. vet. IV, 10, et Fabric. ad Dion. l. c.

familiarum) i. e. servorum; v. Aug. 25 et 30. Vulgo vitiose *familiarium*. — *Magistratus* intelligo cum Burm. et Oudend. ordinarios, Praetores, Aediles, nisi quis cum Lips. et P. Fabro legere malit *magistros* scil. *vicorum*, quod probabile ex Aug. 30. *Repraesentans* ex optimis codd. et edd. restituerunt Burmann. et Oudend. pro *repraesentaturus*. *Pro opera* recte interpretari Oudend. de modo et proportione operae in exstinguendo incendio adhibitae, docet, quod monere ille neglexerat, additum *dignam*,

tans pro opera dignam cuique mercedem. Artiore autem annona ob assiduas sterilitates, detentus quondam medio Foro a turba, conviciisque et simul fragminibus panis ita infestatus, ut aegre, nec nisi postico, evadere in Palatium valuerit, nihil non ex eo excogitavit ad invehendos etiam in tempore hiberno commeatus. Nam et negotiatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, et naves mercaturae causa fabricantibus magna commoda constituit, 19. pro conditione cuiusque: civi, vacationem

Artiore aut. annona) Ad a. 795. Dio LX, 11: λιμοῦ τε ἰσχυροῦ γενομένου, οὐ μόνον τῆς ἐν τῷ τότε παρόντι ἀφθονίας τῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐς πάντα τὸν μετὰ ταῦτα αἰῶνα, πρόνοιαν ἐποιήσατο (exstructo maxime portu Ostiensi, de quo vid. cap. proximum). Huc tamen magis pertinet, quod ad a. 805 Tac. Ann. XII, 43: *Frugum quoque egestas et orta ex eo fames, in prodigium accipiebatur. Nec occulti tantum questus, sed iura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam Fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. Quindecim dierum alimenta Vrbi, non amplius, superfuisse constitit, magnaque Deûm benignitate, et modestia hiemis, rebus extremis subventum.* De duplici fame, quae in imperium Claudii incidit, et tertia, quâ Iudaea vexata est, (Ioseph. XX, 2 et 5; Act. Ap. XI, 28) accurate exponit Fabr. ad Dion. l. c.

infestatus) Ita Memm. aliique. Vid. Oudend., qui refellit Burmannum, defendentem vulg. *instratus* ut exquisitius. Oros. VII, 6: *Sequenti anno (imperii Claudii undecimo) tanta fames Romae fuit, ut medio Foro Imperator correptus a populo conviciis, et fragminibus panis turpissime infestatus, aegre per pseudothyrum in Palatium refugiens furorem excitatae plebis evaserit:* qui locus ob tres causas collatu dignus, quod comprobat lectionem *infestatus*, quod explicat Suetonii zeugma addito altero verbo *correptus*, et *posticum* per *pseudothyrum*.

nihil non ex eo excogitavit) Ita edidi cum Oudend. ex acuta Burmanni coniectura, comprobata cod. Vindob. — Optimi codd. *nihil non ex eo cogitavit*, unde plerique fecere *nih. non excogitavit*. Sed haud temere abiiciendum videtur omnium *ex eo*, quum probabile sit, corruptum locum voc. se excipientium similitudine. Mox de *in temp. hib.* Vide ind. sub *in*.

civi) h. e. *pro conditione cuiusque*, prout civis, vel sequioris sexus essent. Inepte novum caput hic inceperunt, qui dispescuerunt auctorem in capita. Notam tamen cap. 19 cum prioribus edit. reliqui, ut idem cum reliquis numerus procederet. – De lege *Papia Poppaea* vid. quos laudavi ad Aug. 34, de *iure trium* vel *quatuor* vel *quinque liberorum* citatos a Fabric. ad Dion. LV, 2, (ubi: ἡ Λιουΐα ἐς τὰς μητέρας τὰς τρὶς τεκούσας ἐσεγράφη.

legis Papiae Poppaeae; Latino, ius Quiritium; feminis, ius quatuor liberorum: quae constituta hodieque servantur.

20. Opera magna, potiusque necessaria, quam multa perfecit; sed vel praecipua, aquarum ductum, a Caio inchoatum: item, emissarium Fucini lacus, portumque Ostiensem: quamquam sciret, ex his alterum ab Augusto precantibus assidue Marsis negatum, alterum a

οἷς γὰρ ἂν τὸ δαιμόνιον, εἴτ' οὖν ἀνδρῶν εἴτε γυναικῶν, μὴ δῷ τοσαυτάκις τεκνῶσαι, τούτων τισὶν ὁ νόμος, πρότερον μὲν διὰ τῆς βουλῆς, νῦν δὲ διὰ τοῦ αὐτοκράτορος, τὰ τῶν γεγεννηκότων δικαιώματα χαρίζεται. ὥστε σφᾶς μήτε τοῖς τῆς ἀπαιδίας ἐπιτιμίοις ἐνέχεσθαι, καὶ τὰ τῆς πολυπαιδίας ἆθλα, πλὴν ὀλίγων τινῶν, καρποῦσθαι. καὶ αὐτὰ οὐκ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ θεοὶ εὑρίσκονται, ἵνα, ἄν τίς τι αὐτοῖς τελευτῶν καταλίπῃ, λαμβάνωσι) et Heinecc. Ant. Rom. I, 25, §. 7 et 8, et I, 13, §. 22. Singularis de hoc iure commentarius est M. Vetranii Mauri. De *iure Quiritium*, haud confundendo cum *iure civitatis*, vide Eiusd. Heineccii Append. lib. I, §. 23. — Postea pro *hodieque* al. *hodie*, alii suaserunt *hodie quoque*, ex interpretatione; vid. Burm. in Addend. et Oudend.

potiusque necessaria) Vulg. *Opera magna potius*, quam *necessaria*, *quam multa perfecit*, quod interpretantur: *valde multa* vel *plurima*. Alii omittunt *quam* ante *multa*. Sed quum opera recenseat auctor vere necessaria, Ernest. post Burmann. recepit lectionem ed. Rom., quam nos etiam exhibuimus, unice veram existimantes, *quam* post *potius* orto ex *que*, cuius siglum male ceperant librarii.

aquarum ductum) Ita optimi codd. pro *aquae ductum*, quomodo tamen legitur Cal. 21, ubi inchoatum a Caio aquae ductum regione Tiburti, et peractum, auctor narrat, a successore eius Claudio.

alterum — negatum) Emissarium scil. Fucini lacus, quod Marsorum docet mentio.

alterum a D. Iul. — omissum) Omittit suo iure Ern. h. l. *alterum*, ut hoc quoque comma ad lacum Fucinum referatur, quem sane emittere destinasse Iulium, Noster narravit Caes. 44. Verum prorsus accedendum Oudendorpio, qui l. c. praetermissam dicit portus Ostiensis mentionem, ut operis non destinati tantum, sed saepius tentati, et *propter difficultatem omissi*, et provocat ad Plutarch. Caes. 58, qui diserte inter παρασκευάς Caesaris refert: τῇ δ' ἔγγιστα τῆς Ῥώμης θαλάσσῃ κλεῖθρα διὰ χωμάτων ἐπαγαγών, καὶ τὰ τυφλὰ καὶ δύσορμα τῆς Ὠστιανῆς ἠϊόνος ἀνακαθηράμενος, λιμένας ἐμποιήσασθαι (ἐπεχείρει) καὶ ναύλοχα πρὸς τοσαύτην ἀξιόπιστα ναυτιλίαν, quae pervicaciorem Ernestium a concepta opinione flectere debebant. Verum addo, quod haud scio, an sit gravissimum, Suetonium, si de uno eodemque opere dixisset, ab Augusto id petentibus negato, a Iulio omisso, Iulii nomen prius commemoraturum fuisse, ex diligentia

D. Iulio saepius destinatum ac propter difficultatem omissum. Claudiae aquae gelidos et uberes fontes, quorum alteri Caeruleo, alteri Curtio et Albudino nomen est, simulque rivum Anienis novi lapideo opere in Vrbem perduxit, divisitque in plurimos et ornatissimos lacus. Fucinum aggressus est, non minus compendii spe, quam gloriae; quum quidam, privato sumtu emissuros se, repromitterent, si sibi siccati agri concederentur. Per tria autem passuum millia, partim effosso monte, partim exciso, canalem absolvit aegre, et post undecim annos, quamvis continuis triginta hominum

historica, quam Nostro nemo negabit. Caeterum Bremius, qui in nota laudibus extollit Ernestii commentum, idque secutum se esse dicit, in textu per negligentiam reliquit *alterum*, atque ita invitus Suetonium a temeraria correctione servavit.

Claudiae aquae) In plerisque editionibus minor ante haec verba est interpunctio, quod mutavi. De tribus operibus, quae initio capitis nominaverat, inde ab his verbis accuratius exponere incipit auctor. De *aquae ductu* Claudii praeter locum Plinii XXXVI, 15 (XXIV, §. 10) iam citatum ad Cal. 21, vide Frontin. de aquaed. §. 13 sqq. qui inchoatam dicit a C. Caesare, altero imperii sui anno, M. Aquilio Iuliano, P. Nonio Asprenate Coss. A. V. C. 791, et magnificentissime consummatum dedicatumque a Claudio, Sulla et Titiano Coss. A. V. C. 805. Conf. Inscript. et num., quae dedit Harduin. ad Plin. l. c. et Patin. ad n. tab. 20.

Fucinum aggressus est) Dio LX, 11: τὴν λίμνην τὴν Φουκίνην τὴν τῶν Μαρσῶν ἠθέλησε μὲν ἐς τὸν Τίβεριν ἐξαγαγεῖν, ὅπως ἥ τε χώρα ἡ περὶ αὐτὴν γεωργῆται, καὶ ὁ ποταμὸς ναυσίπορος μᾶλλον γένηται· μάτην δὲ δὴ ἐδαπανήθη. Plin. l. c. §. 11: *Eiusdem Claudii inter maxime memoranda equidem duxerim, quamvis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profecto impendio, et operarum multitudine per tot annos; quum aut corrivatio aquarum, quá terrenus mons erat, egereretur in verticem machinis, aut silex caederetur, omniaque intus in tenebris fierent, quae neque concipi animo, nisi ab iis, qui videre, neque humano sermone enarrari possunt.* Hoc opus absolutum a Claudio, sed neglectum a Nerone, instauratum igitur a Nerva, post ab Hadriano, docet ad h. l. singulari excursu Ernest. contra eos, qui Dioni obsecuti, illud negarunt. Conf. Fabr. ad Dion. et Fabretti libellus de emissario lacus Fucini.

repromitterent) restipularentur, quae contractuum sunt vocabula.

quamvis continuis) Burm. vel eiiciendum censet *continuis* ob sequens *sine intermissione*, vel legendum: *post undecim annos continuos, quamvis* sqq. Sed recte Oudendorp. et Wolf., quibuscum fere consentit Ernest. *con-*

millibus sine intermissione operantibus. Portum Ostiae exstruxit, circumducto dextra sinistraque brachio, et ad introitum profundo iam solo mole obiecta: quam quo stabilius fundaret, navem ante demersit, qua magnus obeliscus ex Aegypto fuerat advectus, congestisque pilis superposuit altissimam turrim in exemplum Alexandrinae Phari, ut ad nocturnos ignes cursum navigia dirigerent.

21. Congiaria populo saepius distribuit. Spectacula quoque complura et magnifica edidit, non usitata modo ac solitis locis, sed et commenticia et ex antiquitate

tinuas operas esse dixerunt *una et continua serie collocatas.* Non uno loco absoluto ad alterum transibant, sed totus operis perficiendi tractus impletus erat hominibus *sine intermissione* operantibus.

Portum Ostiae) Dio l. c. τοῦτο μὲν, ἐξορύξας τῆς ἠπείρου χωρίον οὐ σμικρὸν, τὸ πέριξ πᾶν ἐκρηπίδωσε, καὶ τὴν θάλασσαν ἐς αὐτὸ ἐσεδέξατο· τοῦτο δὲ, ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει χώματα ἑκατέρωθεν αὐτοῦ μεγάλα χώσας, θάλασσαν ἐνταῦθα πολλὴν περιέβαλε· καὶ νῆσον ἐπ' αὐτῇ, πύργον τε ἐπ' ἐκείνῃ φρυκτωρίαν ἔχοντα, κατεστήσατο. ὁ μὲν οὖν λιμὴν, ὁ καὶ νῦν οὕτω κατά γε τὸ ἐπιχώριον ὀνομαζόμενος, ὑπ' ἐκείνου ἐποιήθη. Vid. Plin. IX, 6, (5) et XXXVI, 15, (XXIV, §. 12) quibus tamen locis attingit modo hunc portum. Id. *navem* describit, de qua Sueton. lib. XVI, 40, (LXXVI, §. 2) *Abies admirationis praecipuae visus est in navi, quae ex Aegypto, Caii Principis iussu, obeliscum in Vaticano Circo statutum, quatuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit; qua nave nihil admirabilius visum in mari, certum est. CXX millia modiūm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere laevo. Ibi namque demersa est a Claudio Principe, cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exaedificatis obiter Puteolano pulvere, advectisque* etc. (*ob id ter Puteolano pulvere advecto* corrigit Pint.); de *obelisco* eademque nave vid. Id. XXXVI, 9, (XIV, §. 4.)

profundo iam solo) Fuere, qui suaderent *salo* ob verba Dionis ἐν αὐτῷ τῷ πελάγει, atque ita ediderunt Stephan. Graev. et Gronov. Vulgatum restituerunt Burm. et Oudendorpius. Invitus fere obsequor.

Alexandrinae) Sic dedi cum Burmann. iubentibus etiam Oudend. et Wolfio. Libri dant mascul. *Alexandrini.*

Congiaria) Memorat Dio LX, 25, ad a. 798: καὶ τῷ δήμῳ τῷ σιτοδοτουμένῳ, πέντε μὲν καὶ ἑβδομήκοντα δραχμὰς ἅπασι διέδωκεν, ἔστι δ' οἷς καὶ πλέον, ὥστε καὶ ἐς τριακοσίας καὶ δώδεκα καὶ ἡμίσειαν τισὶ γενέσθαι, et Tac. Ann. XII, 41, ad a. 805: *Additum nomine eius donativum militi, congiarium plebi.*

Spectacula) Vide Dion. LX, 13, et infra cap. 34.

repetita, et ubi praeterea nemo ante eum. Ludos dedicationis Pompeiani theatri, quod ambustum restituerat, e tribunali posito in orchestra commisit, quum prius apud superiores aedes supplicasset, perque mediam caveam, sedentibus ac silentibus cunctis, descendisset. Fecit et seculares, quasi anticipatos ab Augusto, nec legitimo tempori reservatos: quamvis ipse in historiis suis prodat, *intermissos eos Augustum multo post, diligentissime annorum ratione subducta, in ordinem redegisse.* Quare vox praeconis irrisa est, invitantis more solemni ad ludos, *quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset;* quum superessent adhuc, qui spectaverant, et quidam histrionum, producti olim, tunc

Pompei. theatri) De hoc theatro, a Pompeio primum exstructo a. 699, Consule II, cum Crasso, (vid. Dion. XXXIX, 38) crebrisque incendiis afflicto, vide Alex. Donat. de urbe Roma III, 8. (Thes. Graev. Tom. III, pag. 695 sqq.) Exustum sub Tiberio refici quidem coeptum est ab eodem Principe, sed absolutum demum a Caligula, dedicatumque a Claud. a. 794. Vid. Tac. Ann. III, 72; Nostr. Tib. 47, Calig. 21; Dion. LX, 6. Superposita ei erat aedes Veneris Victricis, (Ἀφροδίτης νικηφόρου Plut. Pomp.) Plin. VIII, 7; Tertullian. de spectac. cap. 10, et *Victoriae*, si fides Gellio X, 1: unde recte statuere videntur, qui unum quidem templum fuisse, sed bipartitum, ideoque *superiores aedes* eas plurali numero n. l. dici, existimant, reiicientes mutationem Lipsii, *superiorem aedem*. Vid. Gron. et Oudendorp. ad n. l. Caeterum Dio LX, 6, de hac dedicatione ita: ἀπέδωκε καὶ τῷ Πομπηΐῳ τὴν τοῦ θεάτρου μνήμην· καὶ αὐτῷ καὶ τὸ τοῦ Τιβερίου ὄνομα ἐν τῇ σκηνῇ προσθεὶς ἔγραψεν, ἐπειδὴ καυθεῖσαν αὐτὴν ἀνῳκοδομήκει· τὸ γὰρ ἑαυτοῦ ἐκείνῃ μέν, οὐχ ὅτι κατεσκεύασεν, ἀλλ' ὅτι καὶ καθιέρωσεν αὐτήν, ἄλλῳ δὲ οὐδενί, ἐνεκόλαψεν. οὐ μὴν οὐδὲ τῇ στολῇ τῇ ἐπινικίῳ παρὰ πᾶσαν τὴν πανήγυριν, καίτοι ψηφισθέν, ἐχρήσατο, ἀλλ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ μόνον, τὰ δὲ ἄλλα ἐν τῷ περιπορφύρῳ ἱματίῳ διῴκησεν.

seculares) Tacit. XI, 11: *Iisdem Consulibus ludi seculares, octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagesimo, quam Augustus ediderat, spectati sunt. Utriusque Principis rationes praetermitto, satis narratas libris, quibus res Imperatoris Domitiani composui. Nam is quoque edidit ludos seculares.* Ita etiam Plin. VII, 48, (49) *sexaginta tres* non amplius annos interfuisse dicit inter ludos seculares Divi Augusti, eosque, quos Claudius Caesar consulatu suo quarto fecerit. Vid. Harduin. ad Plin. l. c. Ernest. ad Tacit. l. c. et quos laudavi ad Aug. 31.

quidam histrionum) Plin. l. c. *Stephanionem*, de quo vid. Aug. 45,

quoque producerentur. Circenses frequenter etiam in Vaticano commisit, nonnunquam interiecta per quinos missus venatione. Circo vero maximo marmoreis carceribus auratisque metis, quae utraque et tophina ac lignea antea fuerant, exculto, propria Senatoribus constituit loca, promiscue spectare solitis. Ac super quadrigarum certamina Troiae lusum exhibuit, et Africanas, conficiente turma equitum praetorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque Praefecto: praeterea thessalos equites, qui feros tauros per spatia Circi agunt, insiliuntque defessos, et ad terram cornibus detrahunt.

utrisque secularibus ludis, Augusti et Claudii, saltasse dicit.

propria – spectare solitis) Id tenendum, de *Circo* h. l. exponi, non de Theatro ludisque scenicis, in quibus proprias sedes Senatores Equitesque diu ante acceperant per leges Rosciam et Iuliam theatralem. Noster autem l. unice illustratur duobus Dionis, quorum prior ad Augusti tempora pertinet, ad a. 758, ita notans: καὶ τὰς ἱπποδρομίας χωρὶς μὲν οἱ βουλευταί, χωρὶς δὲ οἱ ἱππεῖς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἶδον· ὃ καὶ νῦν γίγνεται, alter nostro est παράλληλος. Sic enim Dio LX, 7: ἑώρων μέν που πρότερον ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς ὡς ἕκαστοι, τό τε βουλεῦον, καὶ τὸ ἱππεῦον, καὶ ὁ ὅμιλος, ἀφ' οὗπερ τοῦτ' ἐνομίσθη (inde a tempore Augusti) οὐ μέντοι καὶ τετραγμένα σφίσι χωρία ἀπεδέδεικτο· ἀλλὰ τότε ὁ Κλαύδιος τήν τε ἕδραν τὴν νῦν οὖσαν τοῖς βουλευταῖς ἀπέκρινε, καὶ προσέτι τοῖς ἐθέλουσι σφῶν ἑτέρωθί που, καὶ ἐν γε ἰδιωτικῇ ἐσθῆτι θεάσασθαι, ἐπέτρεψε. Haud ita igitur intelligendum Nostri *promiscue spectare*, quasi mixtim Senatores inter plebem sedissent, quum confusissimum spectandi morem ordinasset iam Augustus, sed huic ordini nondum propria data fuerant sedilia, quae occupare reliquae multitudini haud liceret, quod nunc mutatum a Claudio. Postea Equiti etiam loca a caeteris secreta Circensibus tributa a Nerone, cuius vide c. 11. Accuratius de hac re exponentes vid. Fabric. ad Dion. l. c. et, quem omnes secuti sunt, Lips. ad Tac. A. XV, 32.

Africanas) Dio LX, 7: ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κάμηλοί τε ἅπαξ καὶ ἵπποι δώδεκα ἠγωνίσαντο, ἄρκτοι τε τριακόσιαι, καὶ Λιβυκὰ θηρία ἴσα αὐταῖς ἐσφάγη. Ita Caligula (cap. 18) modo Africanarum venationem, modo Troiae decursionem Circensibus interiecerat.

Thessalos equites) Plin. VIII, 45 (70): *Thessalorum gentis inventum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare. Primus id spectaculum dedit Romae Caesar Dictator.* Vid. Oudend. ad h. l. cf. Argol. ad Onuphr. Panvin. de lud. Circ. II, 3, (Thes. Graev. Tom. IX, pag. 390) et Reimar. ad Xiphil. LXI, 9: ἐν δέ τινι θέᾳ ἄνδρες ταύρους ἀπὸ ἵππων, συμπαραθέοντές σφίσι, κατέστρεφον.

Gladiatoria munera plurifariam ac multiplicia exhibuit; anniversarium in castris praetorianis, sine venatione apparatuque; iustum atque legitimum in Septis; ibidem extraordinarium et breve, dierumque paucorum, quodque appellare coepit *Sportulam*, quia primum daturus edixerat, *velut ad subitam condictamque coenulam invitare se populum*. Nec ullo spectaculi genere communior aut remissior erat, adeo, ut oblatos victoribus aureos, prolata sinistra pariter cum vulgo, voce digitisque numeraret, ac saepe hortando rogandoque ad hilaritatem homines provocaret, *dominos* identidem appellans, immixtis interdum frigidis et arcessitis iocis: qualis est, ut quum Palumbum postulantibus, *daturum se*, promisit, *si captus esset*. Illud plane quantumvis

Gladiatoria munera) Dio LX, 13: ἐτίθει μὲν οὖν συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας. πάνυ γὰρ σφίσιν ἔχαιρεν, ὥστε καὶ τὴν αἰτίαν ἐπὶ τούτῳ σχεῖν. ἀπώλλυντο δὲ θηρία μὲν ἐλάχιστα, ἄνθρωποι δὲ πολλοὶ, οἱ μεν ἀλλήλοις μαχόμενοι, οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἐκείνων ἀναλούμενοι.

anniversar. in castris praet.) Dio LX, 17: αὐτὸς ὁπλομαχίας ἀγῶνα ἐν τῷ στρατοπέδῳ, χλαμύδα ἐνδύς, ἔθηκε, quo die imperium ibi acceperat 24 Ianuar. Similes fuisse videntur ludi *castrenses*, de quibus vide Tiber. 72, quamquam locus, causa, editores differunt.

appellare coepit) Interpretantur *appellavit*, vel corrigunt cum Lipsio *appellari*. Sed primus ita appellavit Claudius ex imitatione ciborum, ubi sportulae rectae coenae opponuntur.

condictam) scil. subito ab amicis, haud diu praeparatam.

communior) Male al. *comior*. Illud Gr. κοινός. *Communis* tamen, h. e. qui ad communem laetitiam vulgique studia se demitteret, maiori cum laude esse poterat, quam *remissus*, h. e. dignitatis suae atque decori prorsus immemor, ita ut sinistram toga exsereret, quod turpe, et per digitos numeraret, addito voce numero, quod incultae plebi fieri solet.

qualis est, ut) Nisi additicia sunt voc. *qualis est*, quibus explicatum puto sequens *ut*, incuriosior h. l. fuit scriptoris stilus. Frigidus Principis iocus in *Palumbi* gladiatoris nomine, quod ad avem eiusdem nominis deflectebat.

Illud plane quantumvis) Delevi comma post *plane*. Supplent *frigidum* vel *arcessitum est*, quod non placet. Imo uno frigidi ioci exemplo defunctus auctor addit: illud (quidem) *plane* h. e. sine dubio, certe (nisi legendum *sane* cum Vindob., quod praestat) *quantumvis* h. e. valde *salubriter et in tempore* fecit monuitque, cum seq. Hunc usum voc. *quantumvis* confirmant loci Cal. 53, *quantum-*

salubriter et in tempore: quum essedario, pro quo quatuor filii deprecabantur, magno omnium favore indulsisset rudem, tabulam illico misit, admonens populum, *quanto opere liberos suscipere deberet, quos videret et gladiatori praesidio gratiaeque esse.* Edidit et in Martio campo expugnationem direptionemque oppidi ad imaginem bellicam, et deditionem Britanniae regum, praeseditque paludatus. Quin et, emissurus Fucinum lacum, naumachiam ante commisit. Sed quum, proclamantibus naumachiariis, *Ave Imperator, morituri te salutant*, respondisset, *Avete vos;* neque post hanc vocem, quasi venia data, quisquam dimicare vellet: diu cunctatus, an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sede sua prosiluit, ac per ambitum lacus, non sine foeda vacillatione, discurrens, partim minando, partim adhortando, ad pugnam compulit. Hoc specta-

vis facundus et promtus, et Claud. 10, *quantumvis mirabili casu.* De *rudis* beneficio vid. ad Tib. 7.

Edidit – expugn. dir. oppidi) Pertinuisse videtur hoc spectaculum ad πανήγυριν τὴν τῶν νικητηρίων, de qua Dio LX, 23.

emiss. Fucinum lacum, naumachiam) Dio cap. 33: ἐν τινι δὲ λίμνῃ ναυμαχίαν ὁ Κλαύδιος ἐπεθύμησε ποιῆσαι, τεῖχός τε περὶ αὐτὴν ξύλινον κατεσκεύασε, καὶ ἰκρία ἔπηξε, πλῆθός τε ἀναρίθμητον ἤθροισε· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι, ὥς που καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς, ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος ὅ τε Νέρων στρατιωτικῶς ἐστάλησαν· ἥ τε Αγριππῖνα χλαμύδι διαχρύσῳ ἐκοσμεῖτο. (an ἐκεκόσμητο;) οἱ δὲ δὴ ναυμαχήσοντες, θανάτῳ δὴ καταδεδικασμένοι ἦσαν, καὶ πεντήκοντα ναῦς ἑκάτεροι εἶχον, οἱ μὲν Ῥόδιοι, οἱ δὲ Σικελοὶ ὀνομασθέντες. καὶ τὸ μὲν πρῶτον συστραφέντες καὶ καθ' ἓν γενόμενοι, Κλαύδιον ἅμα προσηγόρευσαν οὕτω· Καῖρε, αὐτόκρατορ, οἱ ἀπολούμενοί σε ἀσπαζόμεθα· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν σωτήριον εὕροντο, ἀλλὰ ναυμαχεῖν καὶ ὡς ἐκελεύσθησαν, διέκπλοις τε ἁπλοῖς ἐχρήσαντο, καὶ ἥκιστα ἀλλήλων ἥψαντο, μέχρι οὗ καὶ ἀνάγκῃ κατεκόπησαν. Accurate navale hoc proelium describit Tacit. XII, 56. De *emissario Fucini lacus* vide ad cap. 20.

Avete vos) Χαίρετε καὶ ὑμεῖς, quae verba, quum incolumitatem apprecari soleant iis, quos salutant, veniam sibi datam significare putabant vel interpretabantur miseri naumachiarii. Varietatem lectionis et interpretum ineptias vide apud Burm. et Oudend.

igni ferroque) Lips. ad Tac. XI, 23, suadet *vi ferroque*, iniuria et praeter necessitatem contra codd.

non sine foeda vacillatione) Vide c. 30: *ingredientem destituebant poplites minus firmi.*

culo classis Sicula et Rhodia concurrerunt, duodenarum triremium singulae, exciente buccina Tritone argenteo, qui e medio lacu per lacum emerserat.

22. Quaedam circa caerimonias, civilemque et militarem morem, item circa omnium ordinum statum, domi forisque, aut correxit, aut exoleta revocavit, aut etiam nova instituit. In cooptandis per collegia sacerdotibus, neminem nisi iuratus nominavit; observavitque sedulo, ut quoties terra in Vrbe movisset, ferias advocata concione Praetor indiceret; utque, dira avi in Vrbe aut in Capitolio visa, obsecratio haberetur, eamque ipse iure Maximi Pontificis, commonito pro rostris populo, praeiret, summotaque operariorum servorumque turba.

23. Rerum actum, divisum antea in hibernos aesti-

Sicula et Rhodia) vide Caesar. 39. Postea Noster *duodenarum* tirem. singulas classes fuisse dicit, Dio l. c. *quinquagenarum*, cui magis convenit numerus pugnatorum apud Tac. l. c. *Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum millia armavit*, ubi Lips. *centum* inserendum censet ante *triremes*. Aliorum curas ad n. l. vide apud Burm. Nos dissensum annotasse contenti, de conciliando desperamus, neque res tanti.

nominavit) Proprium in hac re verbum; vide Cic. Phil. II, 2; (ubi *nominare Augurem*.) Tac. Ann. IV, 16, (ubi, *tres simul nominari*, *ex quis unus legeretur*, *vetusto more* ad Flaminium). Ern.

commonito pro R. pop., pr.) Ern. per edictum commonitum pop. existimat ad frequentanda obsecrationis sollemnia, et *pro Rostris* refert ad *praeiret*, quo verborum ordine auctor sententiam iusto obscuriorem ipse reddidisset. Burmann. traiectis verbis legere mavult *common. pop. pro R. pr.*, quod non magis necessarium. Progressa commonitione de causa sollemnitatis et avertenda Deorum ira Pontifex pro Rostris sive in concione obsecrationis formulam praeibat. Postea *operariorum* pro *operarum* e MSS. restituere Ern. et Oudend.

Rerum actum — coniunxit) h. e. instituit, ut administratio iudiciorum per aestatem et autumnum uno tenore procederet sive continuaretur, interrupta antea feriis vernis et autumnalibus, adeoque relicta tantum certis mensibus hibernis et aestivis. Ipse suus interpres Noster Galb. 14, ubi *iudicibus concessum a Claudio beneficium* dicit, *ne hieme initioque anni ad iudicandum evocarentur*. Antea mixti erant menses labori iudiciali et feriis dati; novo Claudii instituto altera pars anni iudiciis, altera feriis sine intermissione destinata est.

vosque menses, coniunxit. Iurisdictionem de fidei commissis, quotannis et tantum in Vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per provincias potestatibus demandavit. Capiti Papiae Poppaeae legis, a Tiberio Caesare, quasi sexagenarii generare non possent, addito, obrogavit. Sanxit, ut pupillis extra ordinem tutores a Consulibus darentur, utque hi, quibus a magistratibus provinciae interdicerentur, urbe quoque et Italia summoverentur. Ipse quosdam novo exemplo relegavit, ut ultra lapidem tertium vetaret egredi ab urbe. De maiore negotio acturus in Curia, medius

Iurisdictionem – demandavit) Quum ex instituto Augusti Consules *extra ordinem* modo de fideicommissis cognovissent, nunc a Claudio duo Praetores lecti sunt, quibus ordinaria de iis esset iurisdictio, (vid. Pompon. de orig. iur. lib. II), atque data etiam provinciarum praesidibus perpetua de iis cognoscendi potestas. Cf. Bachii histor. iurispr. Rom. pag. 376 edit. Stockmann. Caeterum huc spectant verba Dionis LX, 24: τοῖς στρατηγοῖς δίκας τινάς, ἃς πρότερον οἱ ὕπατοι διεδίκαζον, ἀντενεχείρισε.

Capiti – obrogavit) H. e. illud caput, quo nuptiae sexagenariorum vetitae erant, ut non idoneorum procreandae soboli, mutavit edicto vel Senatusconsulto, (vid. Ern. ad Tac. Ann. XI, 13) indigne ferens, sibi etiam seni facultatem virilem capite illo negatam. Patet, ante nuptias cum Agrippina, quas impediebat legis additamentum, mutari illud iussisse. Caeterum vid. Perizon. dissert. II, pag. 153 sqq. et Bachii l. c. pag. 352.

ut pupillis — darentur) Vt pupillis et feminis, quibus nec testamentarius, nec legitimus tutor esset, tutor daretur a Praetore et maiore parte Tribunorum plebis, sancitum antea fuerat *lege Atilia*, idque ius, tutores constituendi, communicatum etiam cum provinciarum praesidibus *lege Iulia et Titia* a. 722. Nunc SCto Claudiano demandata ea res *extra ordinem* Consulibus, quod Traiani adhuc temporibus valuisse, patet ex Plin. Epist. IX, 13. Mox a M. Antonino singularis institutus est *Praetor tutelaris* vel *pupillaris*. Vid. Heinecc. Ant. R. lib. I, tit. 20, §. 9 sqq.

medius – sedebat) Dio LX, 16: τὴν ἐσήγησιν (h. e. relationem ad Senatum de seditione Scriboniani) ἐν μέσῳ τῶν ὑπάτων, ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἢ καὶ ἐπὶ βάθρου καθήμενος, ἐποιεῖτο· μετὰ δὲ τοῦτο αὐτός τε ἐπὶ τὴν συνήθη ἕδραν μετήρχετο, καὶ ἐκείνοις οἱ δίφροι ἐτίθεντο· καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν μεγίστων ὁμοίως ἐγίγνετο. Eodem auctore XLIV, 4: Caesar ἐπί τε τοῦ δημαρχικοῦ βάθρου καὶ μετὰ τῶν ἀεὶ δημαρχούντων θεάσασθαι τὰς πανηγύρεις honoris causa accepit, et LIX, 12: Caligula regna regulis tribuit ἔν τε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐν δίφρῳ μεταξὺ τῶν ὑπάτων καθεζόμενος, ad quae loca vid. Fabric.

inter Consulum sellas, tribunicio subsellio sedebat. Commeatus, a Senatu peti solitos, beneficii sui fecit.

24. Ornamenta consularia etiam procuratoribus ducenariis indulsit. Senatoriam dignitatem recusantibus, equestrem quoque ademit. Latum clavum, quamvis initio affirmasset, non lecturum se Senatorem, nisi civis romani abnepotem, etiam libertini filio tribuit; sed sub conditione, si prius ab Equite romano adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem verens, etiam Appium Caecum Censorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in Senatum allegisse docuit; ignarus,

Commeatus — fecit) Dio LX, 25: τοῖς αἰτουμένοις, ὥστε ἔξω τῆς Ἰταλίας ἀποδημῆσαι, ἐφίει μὲν καθ' ἑαυτὸν ἄνευ τῆς βουλῆς· τοῦ γε μὴν καὶ νόμῳ τινὶ αὐτὸ δοκεῖν ποιεῖν, δόγμα γενέσθαι ἐκέλευε. Nimirum antea Senatoribus commeatus datus erat a Caesaribus per Senatum, Claudius eam veniam sui tantum iuris beneficiique fecit, omisso Senatu. Vid. Lips. ad Tac. Ann. XII, 23; Ernest. ad h. l.

procuratoribus ducenariis) Dio LIII, 15, ubi constituta ab Augusto magistratibus provinciarum certa salaria dicit, haec addit: καὶ τοῖς γε ἐπιτρόποις καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀξιώματος ὄνομα ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διδομένων αὐτοῖς χρημάτων προσγίγνεται, ut *ducenarii*, *centenarii*, *sexagenarii* dicerentur, quorum stipendium essent ducena, centena, vel sexagena sestertia, quomodo notat ibi Fabric., a quo vide citatos.

non lecturum se) *Se*, absorptum in plerisque a sequente *Senatorem*, ex optimis codd. restituerunt Burm., Oudend., Ernest., et necessarium ad loci perspicuitatem, iure monet Wolfius.

Appium Caecum – allegisse) Liv. IX, 46, dicitur *Senatum primus libertinorum filiis lectis inquinasse*, et cap. 29: *infamis atque invidiosa Senatus lectio* ea audit. Aurel. Victor. de vir. ill. c. 34: *App. Claudius Caecus in censura libertinos quoque in Senatum legit.* Claudius denique apud Tac. Ann. XI, 24, in oratione: *Libertinorum filiis magistratus mandari, non, ut plerique falluntur, recens; sed priori populo factitatum est.*

ignarus – procreatos) Ernest. ad h. l. et in Cl. Cic. cum aliis eam Suetonio affingit sententiam, quasi, Appii temporibus nomen libertinorum *posteris* etiam libertinorum, quamvis iam ingenuis, mansisse dixisset, gravissime increpans, qui aliter existimant. Sed ita refutarunt virum doctissimum, sed diversi iudicii impatientiorem, Bremius et Wolfius, ut nihil reliqui videam. Optime ille monet, ita scripturum fuisse Suetonium: *non solum eos, qui man., sed ingenuos etiam ex his procreatos*, neque explicari posse *non* pro *non modo*, quoniam ambiguitati ita locum dedisset, ubi id ageret, ut alios meliora edoceret. Haec igitur auctoris est sententia: *Male se defendit Claudius*

temporibus Appii et deinceps aliquamdiu *libertinos* dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos. Collegio Quaestorum pro stratura viarum gladiatorium munus iniunxit; detractaque Ostiensi et Gallica provincia, curam aerarii Saturni reddidit, quam

pro auctoris generis sui, Appii Claudii, exemplo, quum, illo aevo aeque ac suo, libertinos ipsos manumissos esse putaret, et ab illo etiam manumissorum filios in Senatum lectos, contenderet. Nepotibus demum data et ingenuitas et Curia. Illis enim temporibus non ipsi manumissi libertini dicti sunt, sed ex his procreati, h. e. filii, qui nunc ingenui statim habentur. An vera disputet Suetonius de antiquo voc. usu, nemo nunc definierit, quum optimi etiam scriptores haud aliter, quam Claudius, sensisse videantur. Id quidem certum, ipsum hanc opinionem ad refellendos alios ut unice veram h. l. protulisse, idque verbis clarissimis, cumque eo pugnandum Ernestio fuisse, non cum viris doctis, qui eius mentem recte ceperant.

Collegio Quaestorum — iniunxit) Tac. Ann. XI, 22: *Iisdem consulibus* (a. 800) *P. Dolabella censuit, spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui quaesturam adipiscerentur*, et postea conqueritur, *sententia Dolabellae velut venumdatam quaesturam*, ut quae ditioribus tantum patere coepisset. Caeterum ambiguitas est in verbis Nostri *pro stratura viarum*, quae esse possunt: *loco* nunc ademtae straturae viarum, vel: *ob* straturam viarum, ut onus cum illo officio coniunctum. Porro Ernestius, adstipulante Bremio, straturam viarum impositam Quaestoribus ab Augusto putat, ademto aerario. Malo accedere Fabricio ad verba Dion. LX, 17: τοῖς ὁδοποιοῖς ἀπέδωκεν, ὅσα ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸν Κορβούλωνα ἐζημίωντο, qui ereptam Quatuorviris viarum curam Corbulonis consiliis (vid. Dio LIX, 15), et demandatam Quaestoribus, nunc a Claudio illis redditam, his honoris loco (ita saltem eum intelligo) pro ademta stratura gladiatorium munus iniunctum, existimat; atque magis conveniret huic interpretationi, quod pro *iniunxit* dant alii, *indulsit*, quamquam multi etiam honores mera sunt onera, necessitate nobis *iniuncta*, unde Tac. XIII, 4, sub Nerone constitutum dicit, *ne designatis Quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset*, quo quidem *acta Claudii subverti*, Agrippina querebatur. Caeterum cum Oudend. et Wolf. post Lips. ad Tac. l. c. dedi *gladiatorium* pro *gladiatorum*, quod operam gladiatoriam significaret.

Ostiensi et Gallica provincia) Quas Quaestoribus demandaverat Augustus. Dio LV, 4: καὶ ταμίας ἔν τε τῇ παραλίᾳ τῇ πρὸς τῇ πόλει, καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῆς Ἰταλίας χωρίοις ἄρχειν ἐποίησε. καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ πλείω ἔτη ἐποίησε. Detractas a Claudio narrat Id. LX, 24: τοῖς ταμίαις τὴν διοίκησιν ἀντὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἔξω τῆς πόλεως ἀντέδωκε. De Gallica provincia sive agro Gallico circa Padum, cuius caput sedesque Quaestoris Ariminum erat, vid. Ern. ad h. l. et in Cl. Cic. ind. geogr. et Lips. ad

medio tempore Praetores, aut, uti nunc, praetura functi sustinuerant. Triumphalia ornamenta Silano, filiae suae sponso, nondum puberi dedit; maioribus vero natu tam multis, tamque facile, ut epistola communis legionum nomine exstiterit, petentium, *ut lega-*

Tac. Ann. IV, 27, (qui satis refutavit Torrentii coniecturam: *callium prov.* ex Caesar. 19) denique Pigh. Tom. I, pag. 468. Praeferenda autem lectio *gallica* alteri *Gallia* ob praecedens *Ostiensi*.

curam aerarii) Augustus instituerat, auctore Nostro cap. 36, *ut cura aerarii a Quaestoribus urbanis ad praetorios Praetoresve transiret. Medium* igitur *tempus* est, quod excessit ab Augusto ad Claudium. Tacit. Annal. XIII, 29: *Augustus permisit Senatui, deligere Praefectos; dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero Praetorum, qui praeessent; neque id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius Quaestores rursum imposuit, iisque, ne metu offensionum segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. Igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit*». Hoc Neronis institutum valuit adhuc Vespasiani aetate, teste Tacito Hist. IV, 9, ubi *Praetores aerarii* nominat, additque: « *nam tum a Praetoribus tractabatur aerarium* » (quamquam spuria haec et ex margine intrusa videri possint) et valuisse Hadriani etiam tempore, ostendunt Nostri verba *uti nunc*, quomodo e Memm. aliisque bonae notae codd. revocarunt Oudend. et Ern. pro *utique nunc* vel *utique tunc*.

Triumphal. orn. Silano dedit) Plures honores, Silano alterique genero Pompeio a Claudio tributos, memorat Dio LX, 5, et Exc. Peiresc. insertum cap. 31: ὁ Σιλανὸς — ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου οὕτως ἐτιμᾶτο, ὥστε καὶ ἐπινικίους τιμὰς ἐν παισὶ λαβεῖν, τήν τε θυγατέρα αὐτοῦ Οκταουΐαν ἐγγυήσασθαι, καὶ πολὺ πρὸ τοῦ καθήκοντος χρόνου στρατηγῆσαι κ. τ. λ. Tac. XII, 3: « *L. Silano desponderat Octaviam Caesar, iuvenemque et alia clarum, insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi*; cf. cap. 27.

tam multis, tamque facile) Dio LX, 23: ἔνειμε τοῖς μὲν βουλευταῖς τοῖς συνεξετασθεῖσιν οἱ (in expeditione Britannica) τὰς ἐπινικίους τιμὰς, οὐχ ὅτι τοῖς ὑπατευκόσιν, ὅπερ καὶ ἄλλως ἀφθονώτατα καὶ ἐπὶ τοῖς ἐλαχίστοις ἐποίει. Ῥουφρίῳ δὲ δὴ Πολίωνι τῷ ἐπάρχῳ εἰκόνα καὶ ἕδραν ἐν τῷ βουλευτικῷ, ὁσάκις ἂν ἐς τὸ συνέδριον αὐτῷ συνεσίῃ κ. τ. λ.

ut epistola communis → quaererent) Dedi *communis*, quod habent codd. Memm. et antiqu. edd., mutatum in usitatius *communi*. Postea improbanda est mutatio Ernest. *exierit* pro *exstiterit*, quod non est ab *existere*, sed ab *exstare*, cuius frequentissimum usum hoc sensu docet index. Caeterum compositas has literas a legionibus Germanicianis, quas argenti fodinis fatigaverat Curtius Rufus, narrat Tac. XI, 20: «*quis subactus miles, et quia plures per provincias similia tolerabantur, componit occultas lite-*

tis consularibus simul cum exercitu et triumphalia darentur, ne causam belli quoquo modo quaererent. A. Plautio etiam ovationem decrevit; ingressoque Vrbem obviam progressus, et in Capitolium eunti, et inde rursus revertenti latus texit. Gabinio Secundo, Chaucis, gente Germanica, superatis, cognomen *Chaucius* usurpare concessit.

25. Equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem, alam; post alam, tribunatum legionis daret: sti-

ras, nomine exercituum, precantium Imperatorem, ut, quibus permissurus esset exercitus, triumphalia ante tribueret».

A. Plautio) qui in Britannia bello praefuerat ante Claudii adventum. Vid. ad cap. 17. — *Triumphum* vocabulo improprio pro ovatione, quae sola illo tempore cum ornamentis triumphalibus data privatis (vid. ad Aug. 38), Plautio tribuunt Dio LX, 30: ὁ Πλαύτιος, ἀπὸ τοῦ Βρεττανικοῦ πολέμου, ὡς καὶ καλῶς αὐτὸν χειρίσας καὶ κατορθώσας, καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου, καὶ ἐθριάμβευσε, et Eutrop. VII, 8: *Tam civilis autem circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium, nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, et conscendenti Capitolium laevus incederet*, h. e. *latus tegeret*, de quo vid. interpr. ad Horat. Sat. II, 5, 17, et Iuvenal. III, 131; conf. Lips. Elect. II, 2.

Chaucis - superatis) Ex h. l. apud Dion. LX, 8, ubi: Πούπλιος Γαουΐνιος Μαυρουσίους νικήσας, τά τε ἄλλα εὐδοκίμησε, καί ἀετὸν στρατιωτικόν, ὃς μόνος ἔτι παρ' αὐτοῖς ἐκ τῆς τοῦ Οὐάρου συμφορᾶς ἦν, ἐκομίσατο, post Leunclavium Reimarus pro Μαυρουσίους legendum censuit Καύχους, quum Xylandro et Fabricio, quos sequitur Oudend. ad h. l., praeplacuerit Μάρσους. Quod vero Dion. cap. 30, et Tac. Ann. XI, 18, *Corbulo* Chaucos compescuisse dicitur, non Gabinius, id Fabr. et Reimar. ad l. c. ita conciliant, ut ille Gabinium Domitio Corbuloni successorem fortasse datum, hic Corbulonem Gabinio successisse, et contra eosdem pugnasse, statuant. Reimarus, temporum rationem et historicorum testimonia id docere, contendit, quae ignorare me fateor. De *Chaucis* vel *Cauchis*, quod praetulit Oudend., vid. Tac. Germ. 35. Cf. Cluver. Germ. ant. III, 18.

cognomen Chaucius) Dubito adhuc de Latinitate huius dictionis. Quae enim Burm. exempla congessit, locum nondum defendunt, quum nullum sit iuncti ita accusativi et nominativi, quod est contra cuiusvis linguae regulas. Stat igitur sententia, legendum *Chaucii* vel *Chaucium*. Longe alia res est, ubi duo sunt nominativi, ut Liv. XXXV, 24: *utrique eorum Salinator cognomen erat* locisque similibus.

Equ. militias) h. e. gradus militares, quos Equites romani, qui iamdudum inter gregarios militare desierant, percurrerent, ita constituit, ut primum Centuriones essent cohortium, inde alae equitum sociorum,

pendiaque instituit et imaginariae militiae genus, quod vocatur *Supra numerum*, quo absentes, et titulo tenus fungerentur. Milites domos senatorias salutandi causa ingredi, etiam Patrum decreto prohibuit. Libertinos, qui se pro Equitibus romanis agerent, publicavit. Ingratos, et de quibus patroni quererentur, revocavit in servitutem; advocatisque eorum negavit, se adversus libertos ipsorum ius dicturum. Quum quidam aegra et affecta mancipia in insulam Aesculapii taedio medendi exponerent, omnes, qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si convaluissent: quod si quis necare quem mallet, quam exponere, caedis crimine teneri. Viatores ne per Italiae oppida, nisi aut

quibus unice illo tempore utebantur Romani, (vid. ad Aug. 38, maxime quem ibi citavi, Schelium ad Hygin.) praeficerentur, tandem tribunatum totius legionis acciperent.

stipendiaque) scil. *imaginaria* ex seq. *imag. mil. genus.* Qui imaginaria stipendia per certos annos meruerant, iis hoc imputabatur, tanquam iustam militiam per idem tempus fecissent. — Mox *supra num.* pro *super num.* confirmatur veteri numo, quem attulit Torrent., et loco Neron. 15.

Ingratos) Interpres Dio LX, 13: τοὺς δούλους τοὺς ἀπελευθέρους, τούς ἐπί τε τοῦ Τιβερίου καὶ ἐπὶ τοῦ Γαΐου τοῖς δεσπόταις σφῶν ἐπιβουλεύσαντας, τούς τε τηνἄλλως συκοφαντήσαντας τινάς, ἢ καὶ καταψευδομαρτυρήσαντάς τινων, δεινῶς ἐμίσει· καὶ αὐτῶν τοὺς μὲν πλείους οὕτως ἀνήλισκε, τοὺς δὲ ἕτερόν τινα τρόπον ἐκόλαζε· πολλοὺς δὲ καὶ τοῖς δεσπόταις αὐτοῖς ἐπὶ τιμωρίαν παρεδίδου· et cap. 28: ἐντυχόντος τινὸς τοῖς δημάρχοις κατὰ τοῦ ἐξελευθερώσαντος αὐτόν, καὶ ὑπηρέτην ἐπ' αὐτὸν αἰτήσαντος καὶ λαβόντος, ἠγανάκτησε· καὶ ἐκεῖνόν τε καὶ τοὺς συνεξετασθέντας αὐτῷ ἐκόλασε· καὶ προσέτι ἀπηγόρευσε, μηδὲ τοῖς οὕτω (suppl. ἐντυχοῦσι vel leg. τισὶν pro τοῖς) κατὰ τῶν δεσποτευσάντων αὐτῶν βοηθεῖν· εἰ δὲ μή, στέρεσθαι τοῦ δίκην αὐτοὺς ἑτέροις λαγχάνειν, qui loci ostendunt, et vere sentire Lips. ad Tac. XIII, 26, atque Ernest. ad n., Claudii peculiare hoc fuisse in causis quibusdam iudicium, non legem publice sancitam, et male extrudi a nonnullis *et* post *ingratos*, quum modus, quo ingratos se ostenderant, diserte distinguatur, variae autem aliae causae esse possent, ob quas patroni de libertis quererentur.

adv. libertos ipsorum) Sc. si ingrati illi essent, et ipsi de iis quererentur.

Quum — exponerent) Dio LX, 29: ἐπειδὴ πολλοὶ δούλους ἀῤῥωστοῦντας οὐδεμιᾶς θεραπείας ἠξίουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐξέβαλλον, ἐνομοθέτησε, πάντας τοὺς ἐκ τοῦ τοιούτου περιγενομένους, ἐλευθέρους εἶναι, ubi vid. Fabric. De *insula Aesculapii* vid. Liv. II, 5, et Epit. Liv. 11.

Viatores – edicto) Noluit igitur, equo vel vehiculo eos vehi, non puto,

pedibus, aut sella, aut lectica transirent, monuit edicto. Puteolis et Ostiae singulas cohortes ad arcendos incendiorum casus collocavit. Peregrinae conditionis homines vetuit usurpare romana nomina, duntaxat gentilicia. Civitatem romanam usurpantes in campo Esquilino securi percussit. Provincias Achaiam et Macedoniam, quas Tiberius ad curam suam transtulerat, Senatui reddidit. Lyciis, ob exitiabiles inter se discordias, libertatem ademit: Rhodiis, ob poenitentiam veterum delictorum, reddidit. Iliensibus, quasi Romanae gentis

quae Torrentii est sententia, ne viae corrumperentur, sed ne honos Caesari magistratibusque debitus, et ovationi atque triumpho proprius, a privatis usurparetur. Comparat Torrent. simile edictum Adriani ex Spartian. 22, et M. Antonini ex Capitolin. 23. In edicto Adriani quod vehicula cum ingentibus sarcinis Vrbem ingredi prohibentur, id sane ad viarum curam Vrbisque frequentiam impeditam illis vehiculis spectare videtur. Sed alia res cum equis, quorum usum ob vias vetitum, persuadere mihi nequeo.

duntaxat gentilicia) Vt adeo permitteret praenomina et cognomina, ut notarunt iam Ern. et Oudend. contra Burm., qui margini adscripta haec verba existimat, parum probabiliter, etiam ob rariorem usum voc. *duntaxat.* Caeterum in hoc etiam edicto reliquiae apparent antiquae superbiae gentis Claudiae.

in campo Esquil.) Supplicia extra portam Esquilinam haberi solita fuisse, docet Lips. ad Tacit. II, 33 excurs H.

Achai. et Maced. — reddidit) De Tiberio auctores sunt Tac. Ann. I, 76: *Achaiam ac Macedoniam, onera deprecantes, levari in praesens proconsulari imperio, tradique Caesari placuit*, et Dio LVIII, 25: ἡ Μακεδονία, ὡς δέ τινές φασι, καὶ ἡ Ἀχαΐα, ἀκληρωτεὶ προσετάσσοντο (Regulo, Poppaei Sabini successori, ut adeo Dio non dubitasse videatur, quod Casaub. dicit, an Achaia et ipsa Caesareis provinciis addita fuerit, sed, an Regulo simul cum Macedonia commissa). Iam de Claudio Dio LX, 24: τήν τε Ἀχαΐαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, αἱρετοῖς ἄρχουσιν, ἐξ οὗπερ ὁ Τιβέριος ἦρξε, διδομένας, ἀπέδωκεν ὁ Κλαύδιος τότε (a. 797) τῷ κλήρῳ.

Lyciis — libertatem ademit) h. e. in provinciam redegit. Dio LX, 17: τοὺς Λυκίους στασιάσαντας, ὥστε καὶ Ῥωμαίους τινὰς ἀποκτεῖναι, ἐδουλώσατό τε, καὶ ἐς τὸν τῆς Παμφυλίας νομὸν ἐσέγραψεν. De priori conditione Lyciae vid. Sigon. de iure provinc. I, 11, qui nostrum et Dionis locum omisit.

Rhodiis — reddidit) Vetera delicta et poenam refert Dio LX, 24: τῶν Ῥοδίων τὴν ἐλευθερίαν ἀφείλετο, ὅτι Ῥωμαίους τινὰς ἀνεσκολόπισαν (a. 797). redditam libertatem, patrono Nerone, a. 807, Tac. Ann. XII, 58: *Redditur Rhodiis libertas, ademta saepe aut firmata, prout bellis externis meruerant, aut domi seditione deliquerant.*

Iliensibus) Causam eorum egit idem

auctoribus, tributa in perpetuum remisit; recitata vetere epistola graeca Senatus populique romani, Seleuco regi amicitiam et societatem ita demum pollicentis, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes praestitisset. Iudaeos, impulsore Chresto assidue tumul-

Nero. Vid. Ner. 7; Tacit. l. c. qui: *Vtque studiis honestis et eloquentiae gloria nitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum, et Iuliae stirpis auctorem Aeneam, aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, perpetrat, ut Ilienses omni publico munere solverentur*, ubi vid. Lips. de priorum temporum erga Ilienses beneficiis, dataque a Claudio plena perpetuaque immunitate docte disserentem.

Seleuco regi) Secundum s. Callinicum intelligendum, e temporum ratione probat Oudend.

Iudaeos – Roma expulit) Dio LX, 6: τοὺς Ἰουδαίους, πλεονάσαντας αὖθις, ὥστε χαλεπῶς ἂν ἄνευ ταραχῆς, ὑπὸ τοῦ ὄχλου σφῶν, τῆς πόλεως εἰρχθῆναι, οὐκ ἐξήλασε μέν, τῷ δὲ δὴ πατρίῳ νόμῳ καὶ βίῳ χρωμένους ἐκέλευσε μὴ συναθροίζεσθαι (a. 794). Sed hoc edictum longe mitius diversum ab eo, de quo Noster h. l. et Lucas Act. XVIII, 2, (ubi: διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης) temporum etiam ratio docet, quum ad annum Claudii *nonum* hoc referatur ab Oros. VII, 6, e Iosepho, ad *undecimum* vel *duodecimum* a recentioribus Annalium auctoribus, ut Vsserio, Tillemontio, Basnagio. Non minus incerta plurimisque adeo virorum doctorum contentionibus impedita sunt verba, *impulsore Chresto*. Antiqui quidem omnes de Christo intellexere, auctore ipso Orosio l. c., qui verbis Suetonii haec subiungit: *quod, utrum contra Christum tumultuantes Iudaeos coërceri et comprimi iusserit, an etiam Christianos simul velut cognatae religionis homines voluerit expelli, nequaquam discernitur;* et quod gentiles Christum immutata litera *Chrestum* dicere solitos, et ex aliis locis constat (vid. Bingham. Orig. eccles. I, 1, §. 10), et proditur a Lactant. IV, 7, Christianos denique illo iam tempore plurimos Romae fuisse, a Romanis plerumque cum Iudaeis confusos, nullum est dubium; vid. Walch. ad Lactant. l. c. et Wirthii et Heumanni dissert. de Chresto Suetonii. — In diversas partes abierunt post Vsserium Annal. pag. 669, ad a. Chr. 54, et Ant. Daleum (dissert., quae libro *de oraculis veterum ethnicorum* adiecta est, Amstelod. 1700) recentissimi fere omnes, qui, ut ab errore Suetonium liberarent, alium hominem incertum, Graecae originis, sed Iudaeorum sacra professum, et tumultuum Romae auctorem, intellexerunt. Vid. Hilscheri dissert. de Chresto, cuius mentionem Suetonius facit, quod ille non sit Christus, mundi Salvator; cf. Ayrer. ad Blackwall. de praestantia class. auctorum pag. 139. Nihil audeo definire in tanto dissensu. Id modo adiicio, Suetonium, si de ignoto homine sermonem fecisset, haud dubie scripsisse: *imp. Chresto quodam*, neque argutandum in voc. *impulsore*, quod de praesente tantum dici contendunt, ego de quovis auctore, qui primam occasionem rei

tuantes, Roma expulit. Germanorum legatis in orchestra sedere permisit, simplicitate eorum et fiducia motus, quod in popularia deducti, quum animadvertissent Parthos et Armenios sedentes in Senatu, ad eadem loca sponte transierant, nihilo deteriorem virtutem aut conditionem suam praedicantes. Druidarum religionem apud Gallos, dirae immanitatis, et tantum civibus sub Augusto interdictam, penitus abolevit. Contra sacra Eleusinia etiam transferre ex Attica Romam conatus est; templumque in Sicilia Veneris Erycinae, vetustate collapsum, ut ex aerario populi romani reficeretur, auctor fuit. Cum regibus foedus in Foro icit, porca caesa, ac vetere Fecialium praefatione adhibita. Sed et

dedit, adhiberi posse existimo, vel, si vel maxime admitti hoc nequeat, errorem etiam auctoris in peregrina, ut putabant, superstitione, serius demum accuratius cognita, ob alios similes in optimis scriptoribus reperiundos, facillime cogitari posse; cf. Lips. ad Tac. Ann. XV, 44.

Germanorum legatis) Neronis tempore factum a. 812, narrat Tac. Ann. XIII, 54, cui maior fides, ut ex instituto additoque et anno et occasione hac de re exponenti. Legati erant Frisiorum Verritus et Malorix, *qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur.*

nihilo deteriorem — praedicantes) Tac. l. c. *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse, exclamant, degrediunturque, et inter Patres considunt* etc.

Druidarum abolevit) Plin. XXX, 1, (4): *Tiberii Caesaris principatus sustulit Druidas Gallorum et hoc genus vatum medicorumque.* Vel error alterutrius scriptoris in simili duorum Caesarum nomine, vel lapsus librarii apud Plinium, legendumque: *Tiberii Claudii* vel *Tiberii Claudii Caesaris* videtur. Lips. ad Tac. Ann. XII, 42, Tiberium in Vrbe tantum, Claudium in Gallia ipsa hanc superstitionem sustulisse, putat. Caeterum, quum serius adhuc, ut Tac. XIV, 30, Lamprid. Alex. 60, Druidarum fiat mentio, Claudii edictum effectu caruisse putant, et sane superstitiones nullis facile edictis abolentur. De *Druidarum* nomine et religione vel plurima congesta a Tzschuck. ad Mel. III, 2, 3.

sacra Eleusinia) Vid. Salmas. ad Spart. Adrian. 22. Contra eundem, sacra *Eleusina* scribendum contendentem, vulgarem formam asserit ad h. l. Oudend.

templumque — Veneris Erycinae) quod susceperat quidem reficere Tiberius (Tac. Ann. IV, 43), sed omisisse videtur, ut pleraque huiusmodi opera. Addidit autem Noster *in Sicilia*, quoniam Romae etiam Veneris Erycinae templum.

vetere Fecialium praef.) Vid. Liv. I, 24.

haec et caetera totumque adeo ex parte magna principatum, non tam suo, quam uxorum libertorumque arbitrio, administravit; talis ubique plerumque, qualem esse eum, aut expediret illis, aut liberet.

26. Sponsas admodum adolescens duas habuit: Aemiliam Lepidam, Augusti proneptem; item Liviam Medullinam, cui et cognomen Camillae erat, e genere antiquo Dictatoris Camilli. Priorem, quod parentes eius Augustum offenderant, virginem adhuc repudiavit: posteriorem ipso die, qui erat nuptiis destinatus, ex valetudine amisit. Vxores deinde duxit Plautiam Vrgulanillam, triumphali, et mox Aeliam Petinam, consulari patre. Cum utraque divortium fecit: sed cum Petina, ex levibus offensis; cum Vrgulanilla, ob libidinum probra et homicidii suspicionem. Post has Valeriam Messalinam, Barbati Messalae, consobrini sui, filiam, in matrimonium accepit. Quam quum comperisset, super

uxorum libertorumque) Vid. cap. 28 sqq.

ubique) Hoc ad res pertinet, et est: *in omnibus rebus*; *plerumque* ad tempus, i. q. *omni tempore*. Burm. praefert *utique*, quod placuit etiam Ernestio. Sed hoc n. l. plane abundaret.

Augusti proneptem) Filia enim erat Iuliae, neptis Augusti, ex L. Paulo (vid. Aug. 64), soror M. Aemilii Lepidi, de quo vid. Calig. 24, et Lips. ad Tac. Ann. XIV, 2; cf. Glandorp. pag. 31.

parentes ei. Aug. offenderant) Pater L. Paulus coniuratione (Aug. 19), mater Iulia vitae probris (A. 65).

Plautiam Vrgulanillam) Vid. de eius genere, quae disserit Burm. — *Vrgulania*, avia Plautii Silvani Praetoris, Liviae amica, occurrit apud Tac. IV, 22. Pater Plautiae fuisse videtur Silvanus ille Plautius consularis, cuius res gestas in bello Pannonico memorant Vell. II, 112, et Dio LV, 34.

Aeliam Petinam) Pitiscus Sexti Aelii filiam facit, Consulis a. 756, cum C. Sentio Saturnino. Sed ei *Catum* cognomen, non *Petum*. Tacit. Ann. XII, 1, Aeliam Petinam *e familia Tuberonum* fuisse dicit, ut adeo *Q. Aelii Tuberonis*, Consulis a. 743, filiam existimem.

Barbati Messalae, *consobrini sui*) Diverse hanc Messalae et Claudii cognationem deducunt Lips. ad Tacit. XI, 37, Perizon. ep. ad Nic. Heins. (Collect. Burm. Tom. IV, pag. 801) et Ryck. ad Tac. l. c. quorum rationes transcribere, longius foret. Hic M. Valerius Messala Barbatus Consul fuerat cum P. Sulpicio Quirino a. 742; vid. Glandorp. pag. 867.

caetera flagitia atque dedecora, C. Silio etiam nupsisse, dote inter Auspices consignata, supplicio affecit; confirmavitque pro concione apud praetorianos, *Quatenus sibi matrimonia male cederent, permansurum se in coelibatu: ac nisi permansisset, non recusaturum confodi manibus ipsorum.* Nec durare valuit, quin de conditionibus continuo tractaret, etiam de Petinae, quam olim exegerat, deque Lolliae Paulinae, quae C. Caesari nupta fuerat. Verum illecebris Agrippinae, Germanici fratris sui filiae, per ius osculi et blanditiarum occasio-

super caetera flagitia a. dedecora) Dio LX, 18: Μεσσαλίνα δὲ ἐν τούτῳ αὐτή τε ἠσέλγαινε, καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας ἀκολασταίνειν ὁμοίως ἠνάγκαζε· καὶ πολλάς γε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Παλατίῳ, τῶν ἀνδρῶν παρόντων καὶ ὁρώντων, μοιχεύεσθαι ἐποίει, καὶ ἐκείνους μὲν καὶ ἐφίλει καὶ ἠγάπα, τιμαῖς τε καὶ ἀρχαῖς ἤγαλλε· τοὺς δ' ἄλλους τοὺς μὴ συγκαθιέντας σφᾶς ἐς τοῦτο, καὶ ἐμίσει καὶ ἀπώλλυε.

C. Silio etiam nupsisse) Vid. Dion. cap. 31, et Tac. XI, 26 sqq. *Nec ultra exspectato, quam dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum solemnia celebrat. Haud sum ignarus, fabulosum visum iri, tantum ullis mortalium securitatis fuisse, in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum Consulem designatum, cum uxore Principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa, convenisse, atque illam audisse Auspicum verba, subisse, sacrificasse apud Deos; discubitum inter convivas; oscula, complexus; noctem denique actam licentia coniugali* etc. (a. 801).

supplicio affecit) Transfixa est a Tribuno in hortis Lucullianis, quo fugerat; vid. Tac. l. c. cap. 37 et 38.

Nec durare valuit) Tacit. XII, 1: *Caede Messalinae convulsa Principis domus, orto apud libertos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, coelibis vitae intoleranti, et coniugum imperiis obnoxio. Nec minore ambitu feminae exarserant; suam quaeque nobilitatem, formam, opes, contendere, ac digna tanto matrimonio ostentare. Sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paullinam, M. Lollii Consularis filiam, et Iuliam Agrippinam, Germanico genitam. Huic Pallas, illi Callistus, fautores aderant; at Aelia Petina, e familia Tuberonum, Narcisso fovebatur* etc.

illecebris Agrippinae) Dio LX, 31: μετ' ὀλίγον τὴν ἀδελφιδῆν Ἀγριππῖναν ἔγημε, τὴν τοῦ Δομιτίου τοῦ Νέρωνος ἐπονομασθέντος μητέρα, καὶ γὰρ καλὴ ἦν, καὶ συνεχῶς αὐτῷ προσεφοίτα, μόνη τε ὡς καὶ θείῳ συνεγίγνετο, καὶ τρυφερώτερον ἢ καὶ ἀδελφιδῇ (malim κατ' ἀδελφιδῆν) προσεφέρετο. Tacit. XII, 3: *Praevaluere haec* (Pallantis verba), *adiuta Agrippinae illecebris, quae ad eum, per speciem necessitudinis, crebro ventitando, pellicit patruum, ut praelata caeteris, et nondum uxor, potentia uxoria iam uteretur.*

nes pellectus in amorem, subornavit, proximo Senatu qui censerent, cogendum se ad ducendum eam uxorem, quasi Reipublicae maxime interesset; dandamque caeteris veniam talium coniugiorum, quae ad id tempus incesta habebantur. Ac vix uno interposito die confecit nuptias; non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto libertino quodam et altero primipilari, cuius officium nuptiarum et ipse cum Agrippina celebravit.

27. Liberos ex tribus uxoribus tulit: ex Vrgulanilla Drusum et Claudiam: ex Petina Antoniam: ex Messalina Octaviam, et quem primo Germanicum, mox Britannicum cognominavit. Drusum Pompeiis impuberem amisit, piro, per lusum in sublime iactato et hiatu

subornavit — qui censerent) Auctore Tac. XII, 5, retulit de hoc matrimonio ad Senatum Vitellius, et (cap. 6) multa Patrum assentatio secuta est (cap. 7). Haud defuere qui, certatim, si cunctaretur Caesar, *vi acturos* testificantes, erumperent Curia. Conglobatur promiscua multitudo, Populumque Rom. eadem orare, clamitat etc. — *Censerent* recepi et ipse pro *censeret.* Non enim ad solum Vitellium referendum, sed ad eos maxime, qui ei statim adstipulabantur.

dandam — coniugiorum) Tac. *Senatum ingressus* (Claudius) *decretum postulat, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum statuerentur.* Zonar. pag. 185: ψήφισμα ἐποιήσαντο, ἐξεῖναι Ῥωμαίοις ἀδελφιδᾶς ἄγεσθαι. *Incesta* autem non prohibita modo antea fuerant, sed in prodigiis etiam habita. Vid. Gronov. ad Tac. XII, 5: *Quin et incestum, ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet, metuebatur.*

non repertis) Tac. XII, 7: *Neque tamen repertus est, nisi unus, talis matrimonii cupitor, T. Alledius Severus, eques romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum ferebant,* ubi vere Lipsius notat: Non habuit curae, nescio quem recensere libertinum.

quem primo — German. cognominavit) Omnibus enim Germanici posteris hoc cognomen datum. Vid. supra cap. 1. Dio LX, 12: γεννηθέντος αὐτῷ υἱοῦ, ὃς τότε μὲν Κλαύδιος Τιβέριος Γερμανικός, ὕστερον δὲ καὶ Βρεττανικὸς ἐπονομάσθη etc.

Pompeiis impuberem amisit) Haec emendatio Lipsii ad Tacit. Ann. III, 29, pro: *Drusum Pompeium puberem* post Casaub. ab omnibus est probata. Vnus Gronov. *Pomptie impuberem* maluit pro *Pomptiae*, quod nemini placebit. Vulgatum ferri nequit et ob cognomen *Pompeium*, Druso temere affictum, et ob otiosum additamentum *puberem*. Si id monere voluisset auctor, scripsisset saltem *iam puberem.* Postea pro *cui et* Lips. et Gronov. coniecere *quum ei*, quod haud necessarium puto, quum *cui* sit i. q. *quum*

oris excepto, strangulatum; cui et ante paucos dies filiam Seiani despondisset. Quo magis miror, fuisse, qui tradereut, fraude a Seiano necatum. Claudiam, ex liberto suo Botere conceptam, quamvis ante quintum mensem divortii natam, alique coeptam, exponi tamen ad matris ianuam, et nudam iussit abiici. Antoniam Cn. Pompeio Magno, deinde Fausto Sullae, nobilissimis iuvenibus, Octaviam Neroni privigno suo collocavit, Silano ante desponsatam. Britannicum, vicesimo imperii die, inque secundo consulatu natum

ei, unde iunctus ei est coniunctivus. Caeterum Tac. l. c. ad a. 773: *Adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Seianus destinaretur; pollusse nobilitatem familiae videbatur, suspectumque iam nimiae spei Seianum ultro* (sic malo pro *ultra*, quamvis repugnante Ernestio; *ultro* enim est *ipse etiam*) *extulisse*. Non nominat alterum hunc Claudii filium Dio LX, 32, (ubi legitur hic locus ex Peiresc. Exc. a Reimaro insertus). Addit enim, memorato Britannico: ὁ γὰρ ἕτερος, ὁ καὶ τὴν Σηϊανοῦ θυγατέρα ἐγγυησάμενος, ἐτεθνήκει.

Botere) Probabilis esset coniectura Reinesii *Sotere*, nisi in Gruter. inscr. 610, 8, diceretur *Ti. Claudius Botrio*, et pag. 616, 9, *Botrus Caes. serv.* Ipse hoc vidit Reines., ac corrigendum ex his videtur nomen hominis.

Antoniam) Dio LX, 5, ad a. 794: τὰς θυγατέρας ἐν τῷ ἔτει τούτῳ, τὴν μὲν ἐγγυήσας Λουκίῳ Ιουνίῳ Σιλανῷ, τὴν δὲ ἐκδοὺς Γναίῳ Πομπηΐῳ Μάγνῳ, etc. De Pompeio Magno vid. ad Calig. 35, et infra cap. 29. De Fausto Sulla, Consule a. 806, testis etiam Tac. XIII, 23, ubi: *Deferuntur consensisse Pallas ac Burrus, ut Cornelius Sulla, claritudine generis et affinitate Claudii, cui per nuptias Antoniae gener erat, ad imperium vocaretur.*

Octaviam — desponsatam) Tacit. XII, 3: *Agrippina, ubi sui matrimonii certa fuit, struere maiora, nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Aenobarbo genuerat, et Octaviae Caesaris filiae, moliri; quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar, iuvenemque et alia clarum, insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia, protulerat ad studia vulgi*; cap. 9: *Placitum dehinc, non ultra cunctari; sed designatum Consulem, Memmium Pollionem, ingentibus promissis inducunt, sententiam exprimere, qua oraretur Claudius, despondere Octaviam Domitio, quod aetati utriusque non absurdum, et maiora patefacturum erat*; a. 803. Cap. 58: *D. Iunio, Q. Haterio Css.* (a. 807), *sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit.*

vicesimo imp. die) Patet, ipsum sibi repugnare auctorem. Vicesimus enim imperii dies fuit 13 febr. a. V. 794, secundum consulatum adiit a. 795, quo anno natum Britannicum, coniicias etiam ex Dion. LX, 12. Diversus etiam Tacitus, qui Ann. XII, 25, *Neronem biennio maiorem Britannico,*

sibi, parvulum etiam tum, et militi, pro concione manibus suis gestans, et plebi, per spectacula gremio aut ante se retinens, assidue commendabat, faustisque ominibus cum acclamantium turba prosequebatur. E generis Neronem adoptavit: Pompeium atque Silanum non recusavit modo, sed et interemit.

28. Libertorum praecipue suspexit Posiden spadonem, quem etiam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donavit: nec minus Felicem, quem cohortibus et alis provinciaeque Iudaeae praeposuit, trium

et XIII, 15, *hunc* a. 808 *quartum decimum aetatis annum explevisse* dicit; vid. quae de conciliandis scriptoribus disputavere Ernest. ad h. l. et ab eo laudati interpretes, maxime Ryck. ad Tac. l. c., et Reimar. ad Xiphil. LXI, 1 et 3. — Postea *militi* ex MSS. et assiduo cum Nostri, tum aliorum usu praetulerunt vulg. *militibus* Ern. et Oudend.

Neronem adoptavit) Dio LX, 33: τὸν Νέρωνα τὸν υἱὸν αὐτῆς (Agrippinae) εἰσεποιήσατό τε καὶ γαμβρὸν ἐποιήσατο; vid. supra; Tac. XII, 25: *C. Antistio, M. Suilio Css. adoptio in Domitium, auctoritate Pallantis, festinatur* etc. A. 803.

Pomp. atque Silanum — interemit) Vid. cap. 29.

Libertorum) Senec. Apocol.: *Convolarunt primum omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphaeus et Pheronactes, quos omnes necubi imparatus esset, praemiserat.* De his libertis vid. maxime Fabr. ad Dion. LX, 2.

Posiden) *Posides spado* memoratur etiam Iuvenal. XIV, 91, et Plin. XXXI, 2, qui balineas in Baiano *Posidianas* vocatas dicit, nomine accepto a Claudii Caesaris liberto. De *hasta pura*, h. e. ferro non armata, ἀσιδήρῳ, sive *donatica*, vid. Rosin. Ant. R. pag. 750, et 761, et interpr. ad Virgil. Aen. VI, 760.

Felicem) Tac. Hist. V, 9: *Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus romanis aut libertis permisit; e quibus Antonius Felix, per omnem saevitiam ac libidinem, ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimonium accepta; ut eiusdem Antonii Felix progener, Claudius nepos esset.* Haec Drusilla, soror Ptolemaei, de quo dictum ad Calig. 26, prima Felicis fuit uxor stirpis regiae; altera Drusilla, regis Agrippae soror, de qua vid. Act. Ap. XXIV, 24, et Ioseph. Ant. XX, 5, qui priori marito Azizo, Emesenorum regi, abductam narrat per Iudaeum quemdam Cyprium, et edidisse e Felice filium, Agrippam nominatum, qui Vesuvii incendio Imperatore Tito perierit. Tertia uxor ignota est, unde varii vanique, Suetonium corrigendi, virorum doctorum fuere conatus. Plura de Felice nostro, Pallantis liberti fratre, vid. apud Lips. ad Tac. Ann. XII, 54, et Glandorp. Onomast. p. 92 sqq.

reginarum maritum: et Arpocran, cui lectica per Vrbem vehendi, spectaculaque publice edendi ius tribuit: ac super hos Polybium a studiis, qui saepe inter duos Consules ambulabat: sed ante omnes Narcissum ab epistolis, et Pallantem a rationibus, quos decreto quoque Senatus non praemiis modo ingentibus, sed et quaestoriis praetoriisque ornamentis honorari libens

Arpocran) h. e. Harpocratem, qui commemoratur inter libertos Claudii a Seneca l. c. Hunc eundem Beroaldus putat, qui alibi Callistus nominetur, quod verum credere nequeo. Omisit hominis mentionem auctor, de quo vid. Tac. Annal. XI, 29, et XII, 1. Zonaras pag. 563: Κάλλιστος ἐπὶ ταῖς βίβλοις τῶν ἀξιώσεων ἐτέτακτο.

lectica per V. vehendi) Prohibitum plerisque lecticarum usum, legimus Caes. 43. — *Vehendi* passive dictum, ut *praetervehens* saepius apud Nostrum; vid. ind. in *praetervehi*.

spectaculaque publice edendi) Spectaculum gladiatorum, ab Atilio, libertini generis homine, Fidenis editum Tiberio Caesare, memorat Tac. Ann. IV, 62, additque cap. 63: *cautum in posterum Senatusconsulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res.* Sed hic locus, puto, cum nostro non est conferendus. Ibi enim sermo de spectaculo, privatim edito quaestus causa, ex admissis percipiendi, h. l. de iure, spect. *publice* edendi, quod licuerat huc usque magistratibus tantum, filiis Principum, quibusque aliis Principes eam curam suo nomine demandassent, unde minime *publice* pro glossa damnandum erat Ernestio, quum in eo summa honoris versetur.

Polybium) Vid. Dio LX, 29. Ad hunc Senecae est Consolatio. Cum Messalina stupri commercium habuisse, ab eadem sublatum, tradit Dio LX, 31.

Narcissum) cuius consilio Messalina periit (vid. Tac. XI, 29 sqq.), ad mortem postea adactum Agrippinae odio sub Neronis principatu. (Tac. XIII, 1). Huius elogium dat Dio LX, 34: ἐπαπώλετο δὲ καὶ αὐτὸς τῷ Κλαυδίῳ, μέγιστον τῶν ποτε ἀνθρώπων δυνηθεὶς, μυριάδας τε γὰρ πλείους μυρίων εἶχε, καὶ προσεῖχον αὐτῷ καὶ πόλεις καὶ βασιλεῖς· καὶ δῆτα καὶ τότε ἀποσφαγήσεσθαι μέλλων, λαμπρὸν ἔργον διεπράξατο· τὰ γὰρ γράμματα τοῦ Κλαυδίου, ὅσα ἀπόῤῥητα κατά τε τῆς Αγριππίνης καὶ κατὰ ἄλλων τινῶν (οἷα τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ διοικῶν) εἶχε, πάντα προκατέκαυσεν. Quod Nost. *ab epistolis*, Zonaras l. c. τῶν ἐπιστολῶν ἐπεστάτει.

Pallantem a rationibus) Zonaras: ὁ Πάλλας, ᾧ ἡ τῶν χρημάτων διοίκησις ἐμπεπίστευτο. Hunc, ducendae Agrippinae et adoptandi Neronis auctorem, superbia non minus quam immensis divitiis insignem, Nero interfecit; vid. Tac. XIV, 65. Plura de eo dat Reimar. ad Xiphil. LXI, 3.

quaestoriis praetoriisque orn.) Tac. XI, 38: *decreta Narcisso quaestoria insignia* post interemtam Messalinam. *Praetoria* serius sub Nerone data Pallanti, tradit Id. XII, 53: *Pallanti — praetoria insignia, et centies quin-*

passus est, tantum praeterea acquirere et rapere, ut, querente eo quondam de fisci exiguitate, non absurde sit dictum, *Abundaturum, si a duobus libertis in consortium reciperetur.*

29. His, ut dixi, uxoribusque addictus, non Principem, sed ministrum egit. Compendio cuiusque horum, vel etiam studio aut libidine, honores, exercitus, impunitates, supplicia largitus est: et quidem insciens plerumque et ignarus. Ac ne singillatim minora quoque enumerem, revocatas liberalitates eius, iudicia

quagies Sestertiûm censuit Consul designatus. De eodem SCto eiusque monumento vid. Plin. VII, 29, et VIII, 6. Pro verbo *honorari*, ex optimis codd. et Casauboni auctoritate recepto a Burm. et Oudend., Suetonioque, ut index docet, frequentissimo, vulg. *ornari*, quod Graeco more *ornamentis* ingereretur.

ut dixi) cap. 25 fin. Delenda haec verba indicabat Torrent.

non Principem, sed min. egit) Delevi, quod fieri iusserant Graev. et Oudend., *se* post *Principem*, natum e seq. *sed.* Nunquam *se* addere in hac dictione Nostrum, docent exempla in indice reperiunda sub *agere*, et quae alia dedit Graevius, neque addendum esse, ipsa dictionis natura, e scena repetitae. Alia res erat c. 25, in: *qui se pro equitibus rom. agerent*, ubi additum *pro* discrimen facit, haud observatum ab Ernestio. Quod ad rem attinet, Dio LX, 2, περιφανέστατα τῶν ὁμοίων ἐδουλοκρατήθη τε καὶ ἐγυναικοκρατήθη. ἅτε γὰρ ἐκ παίδων ἔν τε νοσηλείᾳ καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ τραφείς — καὶ πολὺν μὲν χρόνον τῇ τήθῃ Λιουΐᾳ, πολὺν δὲ καὶ τῇ μητρὶ Ἀντωνίᾳ, τοῖς τε ἀπελευθέροις, συνδιαιτηθείς, καὶ προσέτι καὶ ἐν συνουσίαις γυναικῶν πλείοσι γενόμενος, οὐδὲν ἐλευθεροπρεπὲς ἐκέκτητο, ἀλλὰ καίπερ καὶ τῶν Ῥωμαίων ἁπάντων καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν κρατῶν, ἐδεδούλωτο.

Compendio — largitus est) Dio LX, 17: ἡ δ' οὖν Μεσσαλίνα, οἵ τε ἀπελεύθεροι αὐτοῦ οὕτως οὐ τὴν πολιτείαν μόνον, οὐδὲ τὰς στρατείας, καὶ τὰς ἐπιτροπείας, τάς τε ἡγεμονείας, ἀλλὰ καὶ τἄλλα πάντα ἀφειδῶς ἐπώλουν καὶ ἐκαπήλευον. Pro voc. *impunitates* Lips. suasit *immunitates*, quod recepit etiam Ernest. Sed recte Bremius Wolfiusque ostenderunt, non inesse *impunitates* in seq. *supplicia largitus est*, ut Ernest. censet, sed contraria potius esse, ut Galb. 15: *donari gratia passus est vectigalia, immunitates, poenas innocentium, impunitates noxiorum.* Postea *insciens et ignarus* more suo pleonastice coniunxit auctor. Quod enim Pitiscus alterum imperiti, alterum imprudentis aut negligentis esse dicit, id nescio, an nimis quaesitum sit, neque ipsi scriptori in mentem venerit. Pro *ac libidine* ad marg. Plant. notatum *aut lib.* Mullerus suadet *libidini.*

minora quoque) Dedi lectionem cod. Memm. pluriumque MSS., probatam Graevio et Wolfio. Oudend. edidit aliorum *minora quaeque*, quod

rescissa, suppositos aut etiam palam immutatos datorum officiorum codicillos; Appium Silanum, consocerum suum, Iuliasque, alteram Drusi, alteram Germanici filiam, crimine incerto, nec defensione ulla data, occidit: item Cn. Pompeium, maioris filiae virum, et L. Silanum, minoris sponsum. Ex quibus Pompeius in

peius etiam vulgato *minima quaeque.*

App. Silanum, consocerum suum) ob Octaviam, Claudii filiam, L. Iunio Silano, huius filio, desponsatam. Vid. cap. 27, et Dio LX, 14: ἤρξατο τῶν φόνων τούτων ἀπὸ Γαΐου Ἀππίου Σιλανοῦ. τοῦτον γὰρ, εὐγενέστατόν τε ὄντα, καὶ τῆς Ἰβηρίας τότε ἄρχοντα, μεταπεμψάμενος, ὥς τι αὐτοῦ δεόμενος, καὶ τήν τε μητέρα οἱ τὴν τῆς Μεσσαλίνης συνοικίσας, καὶ αὐτὸν ἔν τε τοῖς φιλτάτοις καὶ ἐν τοῖς συγγενεστάτοις χρόνον τινὰ τιμήσας, ἔπειτ' ἐξαίφνης ἔσφαξεν, ὅτι τῇ τε Μεσσαλίνῃ προσέκρουσεν, οὐκ ἐθελήσας αὐτῇ συγγενέσθαι, πορνικωτάτῃ τε καὶ ἀσελγεστάτῃ οὔσῃ, καὶ τῷ Ναρκίσσῳ τῷ ἀπελευθέρῳ αὐτοῦ, δι' ἐκείνην. De modo, quo circumvenerunt hominem, vid. c. 37.

Iuliasque) De *Germanici filia*, relegata antea a fratre Caio, postea revocata a Claudio, vid. Dio LX, 8, ubi Messalinae mortem eius tribuit. Haec eius sunt verba: αὕτη μὲν γὰρ τὴν Ἰουλίαν, τὴν ἀδελφιδῆν αὐτοῦ, ὀργισθεῖσά τε ἅμα, ὅτι μήτε ἐτιμᾶτο ὑπ' αὐτῆς, μήτε ἐκολακεύετο, καὶ ζηλοτυπήσασα, ὅτι περικαλλής τε ἦν, καὶ μόνη τῷ Κλαυδίῳ πολλάκις συνεγίγνετο, ἐξώρισεν, ἐγκλήματα αὐτῇ ἄλλα τε καὶ μοιχείας παρασκευάσασα, (ἐφ' ᾗ καὶ ὁ Σενέκας ὁ Ἄννιος ἔφυγε) καὶ ὕστερόν γε οὐ πολλῷ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτήν. De *filia Drusi*, Tiberii filii, Id. cap. 18: τήν τε Ἰουλίαν, τὴν τοῦ Δρούσου μὲν τοῦ Τιβερίου παιδὸς θυγατέρα, τοῦ δὲ δὴ Νέρωνος τοῦ Γερμανικοῦ γυναῖκα γενομένην, ζηλοτυπήσασα, ὥσπερ καὶ τὴν ἑτέραν, ἀπέσφαξε (Messalina). Vnde D. Augustus apud Senecam in Apocol. *Iste, quem videtis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, ut duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame.*

Cn. Pompeium) virum Antoniae, Claudii ex Petina filiae. (vid. c. 27) De eius morte Zonaras pag. 563: ἄλλους δὲ πολλοὺς διαβληθέντας ὑπὸ τῆς Μεσσαλίνης, καὶ τὸν Ἀσιατικὸν, καὶ τὸν γαμβρὸν τὸν Μάγνον ἀπέκτεινε· τὸν μὲν Ἀσιατικὸν διὰ τὴν οὐσίαν, τὸν δὲ Μάγνον διὰ τὸ γένος καὶ τὸ κῦδος. ἑάλωσαν μέντοι ὡς ἐπ' ἄλλοις τισί. Seneca l. c. *Iste C. Caesarem non desiit mortuum persequi; occiderat ille socerum, hic et generum. C. Caesar Crassi filium vetuit Magnum vocari; hic nomen illi reddidit* (vid. ad Cal. 35), *caput tulit.* Postea *Crassum tam fatuum* dicit, *ut etiam regnare posset.*

L. Silanum) sponsum Octaviae, minoris Claudii filiae ex Messalina (cap. 27). De eius morte Tacit. Annal. XII, 4: *Vitellius, nomine Censoris serviles fallacias obtegens, ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis eius implicari, serere crimina in Silanum, cui sane decora et procax soror, Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat. Hinc im-*

concubitu dilecti adolescentuli confossus est: Silanus abdicare se praetura ante quartum Kalendas Ianuarias, morique initio anni coactus, die ipso Claudii et Agrippinae nuptiarum. In quinque et triginta Senatores, trecentosque amplius Equites romanos tanta facilitate animadvertit, ut, de nece consularis viri renunciante centurione, *Factum esse quod imperasset*, negaret, quidquam se imperasse, nihilo minus rem comprobaret; affirmantibus libertis, officio milites functos, quod ad ultionem Imperatoris ultro procucurrissent. Nam illud omnem fidem excesserit, quod nuptiis, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabellas dotis et ipse consignaverit; inductus, quasi de industria simularentur, ad avertendum transferendumque periculum, quod imminere ipsi per quaedam ostenta portenderetur.

tium accusationis; fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. Et praebebat Caesar aures, accipiendis adversum generum suspicionibus caritate filiae promtior. At Silanus, insidiarum nescius, ac forte eo anno Praetor, repente per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu, lustroque condito. Simul affinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus, eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum collatus est. Cap. 8: *Die nuptiarum Silanus sibi mortem conscivit: sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die, augendam ad invidiam. Calvina, soror eius, Italia pulsa est.* Zonaras pag. 185: δεδογμένου ἤδη τοῦ γάμου, δείσαντες τὸν Σιλανόν, ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου τιμώμενον, ὡς ἄνδρα ἀγαθόν, ἅμα δὲ καὶ τὴν Οκταβίαν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, τῷ τῆς Αγριππίνης υἱῷ τῷ Δομιτίῳ προμνώμενοι, ἐγγεγυημένην τῷ Σιλανῷ, πείθουσι τὸν Κλαύδιον, ὡς ἐπιβουλεύοντά οἱ τὸν Σιλανὸν ἀποκτεῖναι.

In quinque et trig. Senat.) Seneca l. c. *occisos Senatores XXX, Equites Romanos CCCXV, atque plures; caeteros CCXXI*, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε ei obiicit.

ut — negaret) h. e. negaret quidem, tamen rem comprobaret. Haud puto, multum lucri facere orationem inserto *quum* post *ut*, quod e MSS. nonnullis recepit Oudend., probavit Wolfius, interpretans *quum negaret* per *quamvis negaret*. Contra longe facilior mihi videtur oratio sine illa copula, quam etiam necessariam ad loci sanitatem censet Oudendorpius.

transferendumque) in alterum Messalinae maritum. Huius enim marito pericula portendi, timido homini persuaserant. Postea notandus, non mutandus infin. *imminere*, alias in hac constructione omitti solitus; v. Wolf. ad h. l.

30. Auctoritas dignitasque formae non defuit vel stanti, vel sedenti, ac praecipue quiescenti. Nam et prolixo nec exili corpore erat; et specie canitieque pulcra, opimis cervicibus. Caeterum et ingredientem destituebant poplites minus firmi, et remisse quid vel serio agentem multa dehonestabant: risus indecens; ira turpior, spumante rictu, humentibus naribus; praeterea linguae titubantia, caputque, cum semper, tum in quantulocunque actu vel maxime tremulum.

31. Valetudine sicut olim gravi, ita Princeps perprospera usus est, excepto stomachi dolore, quo se correptum etiam de consciscenda morte cogitasse dixit.

32. Convivia agitavit et ampla et assidua, ac fere patentissimis locis, ut plerumque sexcenteni simul discumberent. Convivatus est et super emissarium Fucini

vel stanti) Oudend. ex corrupta lectione Memmiani *et veterum stanti* ingeniose efficit *non defuit ei; verum stanti*, ut, non defuisse quidem, auctor dicat, verum stanti modo vel sedenti, ac praec. quiescenti, contra ingredienti vel quid agenti. Ingeniosa, ut modo dixi, est mutatio, et commendanda ob magnam Memm. auctoritatem, sed non necessaria; namque, quod sequitur *caeterum*, h. e. *verum*, *contra*, sufficit opposito. Postea *species* est gr. εἶδος, et h. l. ad *faciem* proxime pertinet; iunguntur enim *canities* et *cervices*. *Forma*, μορφή, tota corporis est figura et habitus.

multa dehonestabant) Dioni LX, 2, dicitur τὸ σῶμα νοσώδης, ὥστε καὶ τῇ κεφαλῇ καὶ ταῖς χερσὶν ὑποτρέμειν. Lepide eum describit Seneca in Apocol. *Nunciatur Iovi, venisse quendam bonae staturae, bene canum, nescio quid illum minari; assidue enim caput movere, pedem dextrum trahere; quaesisse se, cuius nationis esset? respondisse nescio quid perturbato sono et voce confusa, non intelligere se linguam eius; nec Graecum esse, nec Romanum nec ullius gentis notae.* Iuvenal. VI, 620: *Minus ergo nocens erit Agrippinae Boletus, siquidem unius praecordia pressit Ille senis, tremulumque caput descendere iussit In coelum, et longam manantia labra salivam.*

praeterea) *Plectra linguae*, quae recepit Pitiscus, incomto scriptori non conveniunt.

sexcenteni) Lips. ad Tac. Ann. VI, 19, corrigit *sexageni*. Sed hic numerus haud nimis *amplus* in convivio Imperatoris, et *patentissimis locis* convivatum, diserte addit auctor.

super emiss. Fucini lacus) Tac. XII, 57: *Quin et convivium, effluvio lacus oppositum, magna formidine cunctos affecit; quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus, aut fragore et sonitu exterritis.*

lacus, ac poene submersus, quum emissa impetu aqua redundasset. Adhibebat omni coenae et liberos suos cum pueris puellisque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur. Convivae, qui pridie scyphum aureum surripuisse existimabatur, revocato in diem posterum calicem fictilem apposuit. Dicitur etiam meditatus edictum, *quo veniam daret, flatum crepitumque ventris in convivio emittendi;* quum, periclitatum quendam prae pudore ex continentia, reperisset.

33. Cibi vinique quocunque et tempore et loco appetentissimus. Cognoscens quondam in Augusti Foro, ictusque nidore prandii, quod in proxima Martis aede Saliis apparabatur, deserto tribunali, ascendit ad sacerdotes, unaque decubuit. Nec temere unquam triclinio abscessit, nisi distentus ac madens, et ut statim supino ac per somnum hianti pinna in os inderetur, ad exonerandum stomachum. Somni brevissimi erat: (nam ante mediam noctem plerumque evigilabat) ut tamen interdiu nonnunquam in iure dicendo obdormisceret, vixque ab advocatis, de industria vocem augentibus, excitaretur. Libidinis in feminas profusissimae, marium

ad fulcra lectorum) Aug. 64, *in imo lecto. Qui vescerentur* est: *ita, ut — vesc.* Egregia autem lectio plurium codd., quam produxit Oudend. *more veteri — sedentes vescenti*, omisso *qui*. Caeterum vide, quae de more illo Lips. ad verba Tac. Ann. XIII, 16: *Mos habebatur, Principum liberos cum caeteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa.*

Convivae) T. Vinium fuisse, docet Plutarch. Galb. 12, qui de illo: δειπνῶν παρὰ Κλαυδίῳ Καίσαρι ποτήριον ἀργυροῦν ὑφείλετο. ἐλθόντι δ' ἐκέλευσεν ἐκείνῳ μηδὲν ἀργυροῦν, ἀλλὰ κεράμεια πάντα προσφέρειν καὶ παρατιθέναι τοὺς ὑπηρέτας. Auctor etiam Tac. Hist. I, 48: *Servili probro respersus est, tanquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit.*

quod — Saliis apparabatur) *Pontificum coenas* valde opiparas plurimisque rebus fartas fuisse, patet ex Horat. II, 14, 28; cf. Macrob. II, 9.

evigilabat) Vid. ad Aug. 78.

omnino expers. Aleam studiosissime lusit: de cuius arte librum quoque emisit: solitus etiam in gestatione ludere, ita essedo alveoque adaptatis, ne lusus confunderetur.

34. Saevum et sanguinarium natura fuisse, magnis minimisque apparuit rebus. Tormenta quaestionum poenasque parricidarum repraesentabat, exigebatque coram. Quum et spectare antiqui moris supplicium Tiburi concupisset, et, deligatis ad palum noxiis, carnifex deesset, accitum ab Vrbe vesperam usque opperiri perseveravit. Quocunque gladiatorio munere, vel suo, vel alieno, etiam forte prolapsos iugulari iubebat, maxime retiarios, ut exspirantium facies videret. Quum par quoddam mutuis ictibus concidisset, cultellos sibi parvulos ex utroque ferro in usum fieri sine mora iussit. Bestiariis meridianisque adeo delectabatur, ut et prima luce ad spectaculum descenderet, et meridie dimisso ad prandium populo, persederet; praeterque destinatos, etiam levi subitaque de causa, quosdam committeret, de fabrorum quoque ac ministrorum, atque id genus numero, si automatum, vel pegma, vel quid tale aliud parum cessisset. Induxit et unum ex nomenculatoribus suis, sicut erat togatus.

Aleam stud. lusit) unde Senec. Apocol. *lugete, vosque in primis, qui concusso magna parastis lucra fritillo*, et al. l. *Placuit novam poenam excogitari debere, instituendum illi laborem irritum, et alicuius cupiditatis species sine fine et effectu. Tum Aeacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo* etc.

poenasque parricidarum) Senec. de clement. I, 23, Neroni scribit: *Pater tuus plures intra quinquennium culleo insuit, quam omnibus seculis insutos accepimus.*

antiqui moris supplicium) Vid. Ner. 49, Domit. 11.

Bestiariis meridianisque) Vid. Bulenger. de venat. Circi cap. 34, et Lips. Saturn. II, 15. — Dio LX, 13: τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς διὰ μέσου τῆς θέας, παρὰ τὸν τοῦ ἀρίστου καιρόν, κατακοπτομένους ἥδιστα ἐθεώρει. *Persedit* autem *dimisso populo*, ut laniatorum adspectu oculos adhuc pasceret.

automatum, vel pegma) vid. Bulenger. l. c. cf. Calig. 26.

sicut erat togatus) Casaub, malebat

35. Sed nihil aeque quam timidus ac diffidens fuit. Primis imperii diebus, quamquam, ut diximus, iactator civilitatis, neque convivia inire ausus est, nisi aut speculatores cum lanceis circumstarent, militesque vice ministrorum fungerentur: neque aegrum quemquam visitavit, nisi explorato prius cubiculo, culcitisque et stragulis praetentatis et excussis: reliquo autem tempore salutatoribus scrutatores semper apposuit, et quidem omnibus, et acerbissimos. Sero enim ac vix remisit, ne feminae praetextatique pueri et puellae contrectarentur, et ne cuius comiti aut librario calamariae aut graphiariae thecae adimerentur. Motu civili, quum eum Camillus non dubitans etiam citra bellum posse terreri, contumeliosa et minaci et contumaci epistola cedere imperio iuberet, vitamque otiosam in privata re agere; dubitavit, adhibitis principibus viris, an obtemperaret.

togatum. Vtrumque promiscue dicitur; vid. ind. in *ut*.

timidus ac diffidens) Dio LX, 2: πρὸς δὲ καὶ δειλίαν εἶχεν, ὑφ᾽ ἧς πολλάκις ἐκπληττόμενος, οὐδὲν τῶν προσηκόντων ἐξελογίζετο· καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦτο προσλαμβάνοντες, οὐκ ἐλάχιστα κατειργάζοντο· καὶ ἐκεῖνόν τε γὰρ ἐκφοβοῦντες, ἐξεκαρποῦντο, καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτον δέος ἐνέβαλλον, ὥσθ᾽, ἵνα συλλαβὼν εἴπω, πολλοὶ ἐπὶ δεῖπνον ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὑπό τε τοῦ Κλαυδίου καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν καλούμενοι, τὸν μὲν ὡς καὶ κατ᾽ ἄλλο τι παρίεντο, πρὸς δὲ ἐκείνους ἐφοίτων. Id. cap. 14: ὁπότε ἀποκτεῖναί τινα ἐθελήσειαν (οἵ τε Καισάρειοι καὶ ἡ Μεσσαλίνα) ἐξεφόβουν αὐτόν, κἀκ τούτου πάνθ᾽ ὅσα ἐβούλοντο ποιεῖν, ἐπετρέποντο. vid. cap. 37.

Primis imperii diebus) Dio LX, 3: τόν τε γὰρ Γάϊον οὕτως ὁρῶν ἀπολωλότα, καὶ πυνθανόμενός τινας, ὡς καὶ βελτίονας ἑαυτοῦ, πρὸς τὴν ἀρχὴν ὑπ᾽ αὐτῆς (τῆς βουλῆς) προβεβλῆσθαι, οὐκ ἐθάρσει, ἀλλὰ τά τε ἄλλα ἀκριβῶς ἐφυλάττετο, καὶ πάντας τοὺς προσιόντας οἱ καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας ἐρευνᾶσθαι ἐποίει, μή τι ξιφίδιον ἔχωσιν· ἐν τε τοῖς συμποσίοις πάντως τινὰς στρατιώτας συνόντας εἶχε· καὶ τοῦτο μὲν ἐξ ἐκείνου καταδειχθέν, καὶ δεῦρο ἀεὶ γίγνεται· ἡ δὲ δὴ ἔρευνα ἡ διὰ πάντων, διὰ Οὐεσπασιανοῦ ἐπαύσατο· vid. Vespas. 12. De *scrutatoribus* vid. etiam Lips. ad Tacit. Ann. XI, 22.

calam. aut graph. thecae) Vid. Caes. 82, Calig. 28.

Motu civili) Vid. supra ad cap. 13. Dio LX, 15: Κλαύδιος δὲ τέως μὲν πάνυ κατέδεισεν, ὥστε καὶ ἐθελοντὴς ἑτοίμως ἔχειν τοῦ κράτους αὐτῷ ἐκστῆναι etc.

36. Quasdam insidias temere delatas adeo expavit, ut deponere imperium tentaverit. Quodam, ut supra retuli, cum ferro circa sacrificantem se deprehenso, Senatum per praecones propere convocavit, lacrimisque et vociferatione miseratus est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset, ac diu publico abstinuit. Messalinae quoque amorem flagrantissimum, non tam indignitate contumeliarum, quam periculi metu, abiecit, quum adultero Silio acquiri imperium credidisset: quo tempore foedum in modum trepidus ad castra confugit, nihil tota via, quam, essetne sibi salvum imperium requirens.

37. Nulla adeo suspicio, nullus auctor tam levis exstitit, a quo non, mediocri scrupulo iniecto, ad cavendum ulciscendumque compelleretur. Vnus ex litigatoribus seducto in salutatione affirmavit, vidisse se per quietem, occidi eum a quodam: dein paulo post, quasi percussorem agnosceret, libellum tradentem adversarium suum demonstravit; confestimque is pro deprehenso ad poenam raptus est. Pari modo oppressum ferunt Appium Silanum: quem quum Messalina et Narcissus conspirassent perdere, divisis partibus, alter

periculi metu) Apud Tac. XI, 31, inter alia Narcissus eum monet: *Ni propere agis, tenet Vrbem maritus. Tum (Claudius) potissimum quemque amicorum vocat; primumque rei frumentariae praefectum, Turranium, post Lusium Getam, praetorianis impositum, percunctatur. Quibus fatentibus, certatim caeteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret praetorias cohortes, securitati ante, quam vindictae consuleret. Satis constat, eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, an ipse imperii potens, an Silius privatus esset.*

pro deprehenso) ὡς ἐπ' αὐτοφώρῳ.

App. Silanum) Vid. cap. 29. Messalinae et Narcissi (quem *Appianae caedis molitorem* vocat Tac. XI, 29) machinas ita describit Dio LX, 14: καὶ (οὐ γὰρ εἶχον οὔτε ἀληθὲς οὔτε πιθανόν τι κατ' αὐτοῦ εἰπεῖν) συνέπλασσεν ὄναρ ὁ Νάρκισσος ὡς σφαττόμενον τὸν Κλαύδιον ὑπὸ τοῦ Σιλανοῦ αὐτοχειρίᾳ ἰδών· καὶ αὐτός τε εὐθὺς ὑπὸ τὴν ἕω ἐν τῇ εὐνῇ οἱ ἔτ' ὄντι τό ὄναρ ὑπότρομος διηγήσατο, καὶ ἡ Μεσσαλῖνα παραλαβοῦσα ἐδείνωσε, καὶ ὁ μὲν οὕτοις ἐξ ἐνυπνίου παραπώλετο. Cf. similia Tac. XI, 4.

ante lucem similis attonito patroni cubiculum irrupit, affirmans somniasse se, vim ei ab Appio illatam: altera, in admirationem formata, sibi quoque eandem speciem aliquot iam noctibus obversari, retulit. Nec multo post ex composito irrumpere Appius nunciatus, cui pridie, ad id temporis ut adesset, praeceptum erat, quasi plane repraesentaretur somnii fides, arcessi statim, ac mori iussus est. Nec dubitavit postero die Claudius, ordinem rei gestae perferre ad Senatum, ac liberto gratias agere, quod pro salute sua etiam dormiens excubaret.

38. Irae atque iracundiae conscius sibi, utrumque excusavit édicto; distinxitque, pollicitus *alteram quidem brevem et innoxiam, alteram non iniustam fore.* Ostiensibus, quia sibi subeunti Tiberim scaphas obviam non miserint, graviter correptis, eaque cum invidia, ut, *in ordinem se coactum*, conscriberet, repente tantum non satisfacientis modo, veniam dedit. Quosdam, in publico parum tempestive adeuntes, manu sua repulit. Item scribam quaestorium, itemque praetura functum Senatorem, inauditos et innoxios relegavit: quod ille adversus privatum se intemperantius affuisset; hic in aedilitate inquilinos praediorum suorum, contra vetitum

utrumque) Subiungitur neutrum duobus femininis ex frequentissimo Graecorum Latinorumque usu; vid. Burmann. et Oudend. Codices tamen nonnulli, in his Memm., *utramque* ex correctione.

alteram qu. brevem) iracundiam.

in ordinem se coactum) Vid. ind. et Glossar. Livian. in *ordo* et *cogere*. Ex seq. *conscriberet* patet, codicillis sive literis correptos fuisse Ostienses, et possis explicare *conscribere* per simul scribere, adscribere, συγγράφειν pro προσγράφειν, unde al. e glossa *adscriberet*, Burm. coniicit *adiiceret* vel *obiiceret*. Sed omnino amat uti scriptor his compositis pro simplicibus, neglecta compositionis natura, quod in Graecis frequentissimum. Id docet index in *concertare*, *condormire*, *conquiescere*, *conqueri*, *consalutare*, *consauciare*, *contrucidare* aliisque.

satisfacientis) h. e. excusantis; vid. ad Caes. 73. Id ipsum per literas fecisse videtur. In codd. et edd. haec verba misere sunt corrupta et transiecta; vid. Burm. et Oudend.

praediorum) Nescio, cur *urbana*

cocta vendentes, multasset, villicumque intervenientem flagellasset. Qua de causa etiam coërcitionem popinarum Aedilibus ademit. Ac ne stultitiam quidem suam reticuit, simulatamque a se ex industria sub Caio, quod aliter evasurus perventurusque ad susceptam stationem non fuerit, quibusdam oratiunculis testatus est. Nec tamen persuasit: quum intra breve tempus liber editus sit, cui index erat μωρῶν ἐπανάστασις· argumentum autem, *stultitiam neminem fingere.*

tantum intelligant, quum ex rusticis etiam opsonia venalia afferre potuissent inquilini, quamquam illa ut propiora magis huc pertinent. Caeterum huc nullo modo referenda divisio praediorum in urbana et rustica, quam ex usu, vel voluptati, vel necessitati inserviente, faciunt ICti, de qua vid. Heinecc. Ant. R. II, 3, 1.

contra vetitum) sc. edicto aedilicio; vid. Tiber. 34. Sed Claudius ipse edicto ciborum luxuriam cohibuerat, auctore Dione LX, 6: τά τε καπηλεῖα, ἐς ἃ συνιόντες ἔπινον, κατέλυσε, καὶ προσέταξε μήτε κρέας που ἑφθὸν, μήθ' ὕδωρ θερμὸν πιπράσκεσθαι· καί τινας ἐπὶ τούτῳ μὴ πειθαρχήσαντας ἐκόλασεν. Postea sub Nerone interdictum, *ne quid in popinis cocti praeter legumina aut olera veniret, quum antea nullum non opsonii genus proponeretur,* uti Noster Neron. 16, unde patet, priora edicta haud nimis servata fuisse in Vrbe luxuriae plena. Denuo Vespasianus οὐδὲ ἐν τοῖς καπηλείοις ἑφθόν τι πλὴν ὀσπρίων πιπράσκεσθαι ἐπέτρεπε, auctore Xiphil. LXVI, 10.

simulatam a se ex industria) Dio LIX, 23: καὶ τὸν Κλαύδιον ἀπέκτεινεν ἂν (ὁ Γάϊος) εἰ μὴ κατεφρόνησεν αὐτοῦ, τὰ μὲν τῇ φύσει, τὰ δὲ καὶ ἐκ προνοίας πολλὴν νωθείαν προσποιουμένου. Id. LX, 2: ἅτε γὰρ ἐκ παίδων ἔν τε νοσηλείᾳ καὶ ἐν φόβῳ πολλῷ τραφεὶς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ πλεῖον τῆς ἀληθείας εὐήθειαν προσποιησάμενος (ὅπερ που καὶ αὐτὸς ἐν τῇ βουλῇ ὡμολόγησε) κ. τ. λ. Scilicet magni Bruti exemplum se imitatum ferebat stultus homo, tantum diversus ab illo, quantum Imperatorum tempora a cruda Romanorum libertate.

ad susceptam stationem) h. e. imperium iam susceptum, quo tempore orationem habebat.

Nec tamen persuasit; quum) Ita locum restituit I. F. Gronov. Plerique libri et edd. *nec ante persuasit, quam*, Memm. *nec tamen ante persuasit, quum.* Nimirum corrupto *quum*, ut saepissime, in *quam*, in praecedentibus *ante* necessarium duxere librarii, atque ita periit *tamen.* Caeterum vulgatam falsam esse, docet etiam sequens *editus sit.* Si praecederet *quam*, sequi deberet *editus esset* vel *ederetur.* Nunc *quum* scriptoris argumentum infert, quo, non persuasisse Claudium, lectorem edoceat.

ἐπανάστασις) Ita Memm. et optimi quique pro vulg. ἀνάστασις, et post alios reddidit Oudendorp. — Mox Casaub. suadet: *stultitiam stultum nem. fingere*, probatque Bremius. Haud necessarium videtur. Dicebat libelli auctor, vere stultum esse oportere,

39. Inter caetera in eo mirati sunt homines et oblivionem et inconsiderantiam, vel, ut Graece dicam, μετεωρίαν et ἀβλεψίαν. Occisa Messalina, paulo post quam in triclinio decubuit, *cur domina non veniret*, requisivit. Multos ex iis, quos capite damnaverat, postero statim die et in convivium et ad aleae lusum admoneri iussit: et, quasi morarentur, ut somniculosos per nuncium increpuit. Ducturus contra fas Agrippinam uxorem, non cessavit omni oratione *filiam* et *alumnam*, et *in gremio suo natam atque educatam* praedicare. Adsciturus in nomen familiae suae Neronem, quasi parum reprehenderetur, quod adulto iam filio privignum

qui tanta veritate stultitiam prodat; alias enim satis multa sanae mentis indicia in ipsa simulatione apparere. Ita saltem in Bruto aliisque genuina indoles non prorsus latuit.

μετεωρίαν) Haec respondet Lat. *oblivioni*, ut *ἀβλεψία inconsiderantiae*. Illa est Germ. *Geistesabwesenheit*; μετέωρος enim, qui vel oblivione, vel spe, vel ullo affectu suspensus abreptusque sui et rerum suarum obliviscitur, ut Claudium eorum, quae proxime acciderant, immemorem reddidit non affectus aliquis, sed inhaerens animo torpor et stultitia. *Inconsiderantia* est eorum, quae conveniunt tempori vel loco. *Oblivionis* sunt exempla usque ad *increpuit*, inde *inconsiderantiae*.

Occisa Messalina) Paulo aliter Tac. XI, 38; sed non maiore Claudii laude: *Nunciatum Claudio epulanti, perisse Messalinam, non distincto, sua an aliena manu; nec ille quaesivit; poposcit poculum et solita convivio celebravit. Ne secutis quidem diebus odii, gaudii, irae, tristitiae, ullius denique humani affectus signa dedit, non, quum laetantes accusatores aspiceret, non, quum filios moerentes.* Haec vera *torporis* seu ἀναισθησίας, non Stoicae; sed qualis vilissimis hominibus vel in patriae calamitate esse solet, descriptio. De *dominae* vocabulo, h. e. *herae*, quod ad amicas vel uxores transferri coepit a viris aevo molli et effeminato, (unde Ital. *donna*, Gall. *dame*), quum proprie servis tantum usurparetur, h. l. dicere non attinet.

Multos – iussit) Dio LX, 14: πολλάκις ἐξαπιναίως ἐκπλαγείς, καὶ κελεύσας τινὰ ἐκ τοῦ παραχρῆμα περιδεοῦς ἀπολέσθαι, ἔπειτα ἀνενεγκὼν καὶ ἀναφρονήσας, ἐπεζήτει τε αὐτόν, καὶ μαθὼν τὸ γεγονός, ἐλυπεῖτό τε καὶ μετεγίνωσκεν. Caeterum recepi et *convivium* pro *concilium*, et *admoneri* h. e. per servum invitari, pro *admoveri*, quod quamvis Latinitas ferat, res non fert, quum vivi tantum admoveri queant.

non cessavit) In hac oratione, ut in sequenti, adoptioni Neronis praemissa, conspicua est inconsiderantia τοῦ καθήκοντος καὶ πρέποντος. Nam, quae ad commendanda consilia sua dicebat, dissuadere potius omittique ea iubere debebant.

adoptaret, identidem divulgavit, *neminem unquam per adoptionem familiae Claudiae insertum.*

40. Sermonis vero rerumque tantam saepe negligentiam ostendit, ut nec quis, nec inter quos, quove tempore ac loco verba faceret, scire aut cogitare existimaretur. Quum de laniis ac vinariis ageretur, exclamavit in Curia: *Rogo vos, quis potest sine offula vivere?* descripsitque abundantiam veterum tabernarum, unde solitus esset vinum olim et ipse petere. De Quaestore quodam candidato inter causas suffragationis suae posuit, *quod pater eius frigidam aegro sibi tempestive dedisset.* Inducta teste in Senatu, *Haec*, inquit, *matris meae liberta et ornatrix fuit: sed me patronum semper existimavit. Hoc ideo dixi, quod quidam sunt adhuc in domo mea, qui me patronum non putant.* Sed et pro tribunali, Ostiensibus quiddam publice orantibus, quum excanduisset, *Nihil habere se*, vociferatus est, *quare eos demereatur: si quem alium, et se liberum esse.* Nam illa eius quotidiana et plane omnium horarum et momentorum erant, *Quid? ego tibi Theogonius videor?*

nec quis) Valde placet coniectura Mülleri, *nec quos*, scil. sermones, ut referatur ad Claudium. Confirmat eam lectio cod. *vel inter quos.*

De Quaestore quod. candidato) sc. praeturae vel alius muneris, ut recte defendunt Oudend. et Wolf. — Beroaldi correctionem: *De quaesturae quod. cand.* post alios adoptavit Ern.

non putant) Indigitat libertos suos; igitur in re certo affirmata de certis personis unice valet indicativus. Idem dicit Wolf., qui voc. *quidam* urget contra Ernestium, regulis nonnunquam diligentius inhaerentem, quam rei naturae.

si quem alium – lib. esse) Confundebat pro tribunali libertatem hominis privati, tribuendi vel negandi aliquid, cum dignitate Principis, qui ex iure et merito, ponderatisque adeo rationibus statuere debet. Hoc non cepit Burmannus.

Theogonius) Adi Burm. editionem. Et ipse stultum hominem intelligo, cuius nomen in proverbium abierat, quod nunc ignoramus. In mentem mihi venit levis coniectura, cui nihil tribuo: Γεωγόνιος pro Γεωγενής sive Γηγενής, cui responderent sequentia: λάλει, καὶ μὴ θίγγανε, h. e. ratione et verbis mecum pugnandum, non manibus, ut cum illis Terrae filiis. Sed praeter formam vocis repugnat etiam medium *et*, quod diversum eius dictum significat.

et, λῆλει καὶ μὴ θίγγανε· multaque talia, etiam privatis deformia, nedum Principi, neque infacundo, neque indocto, immo etiam pertinaciter liberalibus studiis dedito.

41. Historiam in adolescentia, hortante T. Livio, Sulpicio vero Flavo etiam adiuvante, scribere aggressus est. Et quum primum frequenti auditorio commisisset, aegre perlegit, refrigeratus saepe a semetipso. Nam quum initio recitationis, defractis compluribus subselliis obesitate cuiusdam, risus exortus esset; ne sedato quidem tumultu temperare potuit, quin ex intervallo subinde facti reminisceretur, cachinnosque revocaret. In principatu quoque et scripsit plurimum, et assidue recitavit per lectorem. Initium autem sumsit historiae post caedem Caesaris Dictatoris. Sed et transiit ad inferiora tempora, coepitque a pace civili; quum sentiret, neque libere, neque vere, sibi de superioribus tradendi potestatem relictam, correptus saepe et a matre et ab avia. Prioris materiae duo volumina, posterioris unum et quadraginta reliquit. Composuit et *De vita sua* octo volumina, magis inepte, quam ineleganter: item *Ciceronis defensionem adversus Asinii Galli libros*, satis eruditam. Novas etiam commentus est literas

T. Livio) Al. *Luc. Livio*, quem magni historici filium intelligunt. Ita habet ed. Casaub. a. 1611, et notatum ad marg. ed. Plantin. a. 1596, quam mihi commodavit Cel. Müllerus; vid. Vossius de histor. Lat. — Ego in patre acquiesco. Caeterum Claudii Caesaris historias memorat Plin. XII, 17 (39). — *Sulpicium Flavum* omnes ignorant.

commisisset) h. e. in virorum doctorum certamine praelegere coepisset; vid. ad Aug. 89. *Refrigerat* autem se ipsum, qui sua culpa committit, ut *frigide* scil. minori cum studio audiatur.

compluribus subselliis) Burm. conieci*t compagibus subsellii*. Sed plura subsellia coniuncta esse poterant, ut unius casus reliqua traheret.

Sed et) Müller. deleri iubet *sed*, et antea comma poni pro puncto.

magis inepte, quam ineleganter) *Inepte* ad argumentum, *ineleganter* ad orationem sc. stilum spectat.

literas tres) Vid. Lips. et alios in-

tres, ac numero veterum, quasi maxime necessarias, addidit: de quarum ratione quum privatus adhuc volumen edidisset, mox Princeps non difficulter obtinuit, ut in usu quoque promiscuo essent. Exstat talis scriptura in plerisque libris, actis diurnis, titulisque operum.

42. Nec minore cura graeca studia secutus est, amorem praestantiamque linguae occasione omni professus. Cuidam barbaro graece et latine disserenti, *Quum utroque*, inquit, *sermone nostro sis paratus.* Et in commendanda Patribus conscriptis Achaia, *gratam sibi provinciam*, ait, *communium studiorum commercio.* Ac saepe in Senatu legatis perpetua oratione respondit. Multum vero pro tribunali etiam Homericis locutus est versibus. Quoties quidem hostem vel insidiatorem ultus esset, excubitori Tribuno, signum de more poscenti, non temere aliud dedit, quam

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

Denique et graecas scripsit historias, Τυῤῥηνικῶν XX,

terpretes ad Tac. Ann. XI, 14: *Ac novas literarum formas addidit vulgavitque, comperto, graecam quoque literaturam non simul coeptam absolutamque. — Nobis quoque paucae primum fuere; deinde additae sunt. Quo exemplo Claudius tres literas adiecit, quae usui, imperitante eo, post obliteratae, adspiciuntur etiam nunc in aere publicandis plebiscitis per Fora ac Templa fixo.* Cf. interpretes ad n. l. et, quem Wolf. citavit, Taylor ad Marm. Sandvic. pag. 47. Postea unice vera videtur emendatio *actis diurnis*, quam recepi, pro *ac diurnis*. Orta vulg. ex *act.*

paratus) Optime ita Memm. aliique. Vulg. *peritus*, quod incassum defendit Burm. Vis autem sententiae est in *nostro*, quod Claudius graecum sermonem suo patrioque comparat, aeque *nostrum* dicens. Temere omittitur a nonnullis.

excubitori) qui praeerat cohorti excubias agenti. Dio LX, 16, post descriptas crudeles de Camilli conspiratione quaestiones: Κλαύδιος δὲ οὕτω που πρὸς τὴν τιμωρίαν τήν τε ἐκείνων καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἔσχεν, ὥστε καὶ σύνθημα τοῖς στρατιώταις τὸ ἔπος τοῦτο συνεχῶς διδόναι, ὅτι χρὴ

Ἄνδρ' ἐπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ.

καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸς τὴν βουλὴν τοιουτότροπα

Καρχηδονιακῶν VIII. Quarum causa veteri Alexandriae Museo alterum additum ex ipsius nomine; institutumque, ut quotannis in altero Τυῤῥηνικῶν libri, in altero Καρχηδονιακῶν, diebus statutis, velut in auditorio, recitarentur toti a singulis per vices.

43. Sub exitu vitae, signa quaedam, nec obscura, poenitentis et de matrimonio Agrippinae, deque Neronis adoptione, dederat. Siquidem, commemorantibus libertis, ac laudantibus cognitionem, qua pridie quandam adulterii ream condemnaverat, *sibi quoque in fatis esse*, iactavit, *omnia impudica, sed non impunita matrimonia.* Et subinde obvium sibi Britannicum artius complexus, hortatus est, *ut cresceret, rationemque a se omnium factorum acciperet;* graeca insuper voce prosecutus, ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται. Quumque impubi teneroque adhuc, quando statura permitteret, togam

Ἑλληνιστὶ παρεφθέγγετο· ὥστε καὶ γέλοιτα παρὰ τοῖς δυναμένοις ἔστιν ἃ αὐτῶν συνεῖναι ὀφλισκάνειν. Versus desumtus ex Homer. Odyss. Π, 72, et Φ, 133, ex quibus locis, ut ex Dione, edidi χαλεπήνῃ pro χαλεπαίνῃ. Namque illud significant codd., qui mixta forma dant χαλεπηαίνῃ.

Sub exitu vitae — dederat) Dio LX, 34: ὁ δὲ Κλαύδιος, τοῖς ὑπὸ τῆς Αγριππίνης δρωμένοις, ὧν γε καὶ ἠσθάνετο ἤδη, ἀχθόμενος, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Βρεττανικὸν ἐπιζητῶν (ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῷ ἐπίτηδες ὑπ' ἐκείνης τὰ πολλὰ γιγνόμενον, Νέρωνι, οἷα τῷ ἑαυτῆς παιδὶ ἐκ τοῦ προτέρου ἀνδρὸς αὐτῆς Δομιτίου, πάντα τρόπον περιποιουμένης τὸ κράτος) οὐκ ἤνεγκε τὸ γιγνόμενον, ἀλλ' ἐκείνην τε καταλῦσαι καὶ τὸν υἱὸν διάδοχον τῆς ἀρχῆς ἀποδεῖξαι παρεσκευάζετο.

sibi qu. in fatis esse) Tac. Annal. XII, 64: *Sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Claudii, quam temulentus iecerat, fatale sibi, ut coniugum flagitia ferret, dein puniret, metuens, agere et celerare statuit, perdita prius Domitia Lepida.*

Britannicum — complexus) Tacit. cap. 65: *Haec atque talia dictitans, amplecti Britannicum; robur aetatis quam maturrimum precari; modo ad Deos, modo ad ipsum tendere manus, adolesceret, patris inimicos depelleret, matris etiam interfectores ulcisceretur.*

ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται) Hoc oraculum Telepho olim datum n. h. restituit e codd. Petr. Victorius Var. Lect. XXIV, 14. Favet corrupta lectio Memmiani: ὁ τρώσας πείσεται, ex qua Gronovius, amans sua dare, coniecit ὁ τρώσας ἀκέσεται. Non accedit ad huius dicti vim vulgata, ὁ ἔρως δ' ἐπείγεται.

dare destinasset, adiecit: *ut tandem populus romanus verum Caesarem habeat.*

44. Non multoque post testamentum etiam conscripsit, ac signis omnium magistratuum obsignavit. Prius igitur, quam ultra progrederetur, praeventus est ab Agrippina, quam praeter haec conscientia quoque, nec minus delatores multorum criminum arguebant. Et veneno quidem occisum convenit: ubi autem, et per quem dato, discrepat. Quidam tradunt, epulanti in arce cum sacerdotibus, per Halotum spadonem praegustatorem; alii, domestico convivio, per ipsam Agrippinam, quae boletum medicatum avidissimo ciborum

verum Caesarem) Xiphilin. LXI, 1: γνήσιος γὰρ τοῦ Κλαυδίου παῖς ἐπεφύκει, καὶ τῇ τοῦ σώματος ἀκμῇ καὶ ὑπὲρ τὸν τῶν ἐτῶν ἀριθμὸν ἤνθει. Vid. ibi Fabric. et supra ad c. 27.

Non multoque) Müller. suadet *non multo itaque.*

conscientia) Cod., collatus ad margin. Plant., *conscia*, h. e. quorum sibi conscia erat Agrippina; durissime. Magis placet in sequentibus *urgebant*, ad facinus maturandum, quod ex aliis notavit Müller. pro *arguebant.*

veneno quidem occisum) Tac. XII, 66 et 67: *Deligitur artifex talium, vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata, et diu inter instrumenta regni habita. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spadonibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu solitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint, infusum delectabili cibo boletorum venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane Claudii an vinolentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. Igitur exterrita Agrippina, et, quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. Ille, tanquam nisus evomentis adiuvaret, pinnam, rapido veneno illitam, faucibus eius demisisse creditur, haud ignarus, summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio.* Dio LX, 34: μαθοῦσα δὲ ταῦτα ἡ Ἀγριππῖνα ἐφοβήθη, καὶ αὐτὸν προκαταλαβεῖν φαρμάκῳ ἠθέλησεν. ὡς δὲ ἐκεῖνος οὐδὲν ὑπὸ τοῦ οἴνου, ὃν πολὺν ἀεί ποτε ἔπινε, καὶ ὑπὸ τῆς ἄλλης διαίτης, ᾗ πρός φυλακὴν σφῶν οἱ αὐτοκράτορες χρῶνται, κακοῦσθαι ἠδύνατο, Λουκοῦσταν τινὰ φαρμακίδα περιβόητον μετεπέμψατο, καὶ φάρμακόν τι ἄφυκτον προκατασκευάσασα, ἔς τινα τῶν καλουμένων μυκήτων ἐνέβαλε· καὶ αὐτὴ μὲν ἐκ τῶν ἄλλων ἤσθιεν, ἐκεῖνον δὲ ἐκ τοῦ τὸ φάρμακον ἔχοντος (καὶ γὰρ μέγιστος καὶ κάλλιστος ἦν) φαγεῖν ἐποίησε· καὶ ὁ μὲν, οὕτως ἐπιβουλευθείς, ἐκ μὲν τοῦ συμποσίου, ὡς καὶ ὑπερκορὴς μέθης σφόδρα ὤν, ἐξεκομίσθη (ὅπερ που καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐγεγόνει·) τῆς δὲ νυκτὸς οὐδὲν οὔτ' εἰπεῖν οὔτ' ἀκοῦσαι δυνηθείς, μετήλλαξε. De *praegustatoribus* vid. Lips. ad Tac. l. c.

talium obtulerat. Etiam de subsequentibus diversa fama est. Multi statim, hausto veneno, obmutuisse aiunt, excruciatumque doloribus nocte tota, defecisse prope lucem. Nonnulli inter initia consopitum, deinde cibo affluente evomuisse omnia, repetitumque toxico, incertum, pultine addito, quum velut exhaustum refici cibo oporteret, an immisso per clysterem, ut quasi abundantia laboranti etiam hoc genere egestionis subveniretur.

45. Mors eius celata est, donec circa successorem omnia ordinarentur. Itaque et quasi pro aegro adhuc vota suscepta sunt, et inducti per simulationem comoedi, qui velut desiderantem oblectarent. Excessit tertio Idus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Aviola, Consulibus, quarto et sexagesimo aetatis, imperii quartodecimo anno; funeratusque est solemni Principum pompa, et in numerum Deorum relatus. Quem honorem, a Nerone destitutum abolitumque, recepit mox per Vespasianum.

46. Praesagia mortis eius praecipua fuerunt: exortus

Mors eius celata est) Tac. cap. 68: *Vocabatur interim Senatus, votaque pro incolumitate Principis Consules et Sacerdotes nuncupabant, quum iam exanimis vestibus et fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur* etc.

tertio Id. Oct.) A. V. 807. Consentiunt Dio l. c. μετήλλαξε τῇ τρίτῃ καὶ δεκάτῃ τοῦ Οκτωβρίου, ζήσας ἑξήκοντα καὶ τρία ἔτη, αὐταρχήσας δὲ ἔτη δέκα καὶ τρία, καὶ μῆνας ὀκτώ, καὶ ἡμέρας εἴκοσιν, et Seneca l. c. cf. Casaub. ad h. l.

funeratusque est) Tac. 12 fin. *Coelestesque honores Claudio decernuntur, et funeris solemne, perinde ac D. Augusto, celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. Testamentum tamen haud recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia animos vulgi turbaret.* Dio cap. 35: ἔτυχε δὲ καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῶν ἄλλων, ὅσων ὁ Αὔγουστος. Αγριππίνα δὲ καὶ ὁ Νέρων πενθεῖν προσεποιοῦντο ὃν ἀπεκτόνεισαν, ἔς τε τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον, ὃν ἐκ τοῦ συμποσίου φοράδην ἐξενηνόχεσαν. Vid. Neron. cap. 9.

per Vespasianum) Vid. [illegible]as. cap. 9.

Praesagia mortis) Dio cap. 35: ἐς τοῦτο δὲ ἀστὴρ ὁ κομήτης, ἐπὶ πλεῖστον ὀφθείς, καὶ ἡ ψεκὰς ἡ αἱματώδης, ὅ τε σκηπτὸς ὁ ἐς τὰ δορυφορικὰ σημεῖα ἐμπεσών, καὶ ἡ αὐ-

crinitae stellae, quam *cometen* vocant: tactumque de coelo monumentum Drusi patris; et quod eodem anno ex omnium magistratuum genere plerique mortem obierant. Sed nec ipse ignorasse, aut dissimulasse ultima vitae suae tempora videtur, aliquot quidem argumentis. Nam et quum Consules designaret, neminem ultra mensem, quo obiit, designavit: et in Senatu, cui novissime interfuit, multum ad concordiam liberos suos cohortatus, utriusque aetatem suppliciter Patribus commendavit. Et in ultima cognitione pro tribunali, *accessisse se ad finem mortalitatis*, quamquam abominantibus, qui audiebant, semel atque iterum pronunciavit.

τόματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τοῦ Νικαίου ἄνοιξις, τό τε σμῆνος τὸ ἐν τῷ στρατοπέδῳ συστραφὲν, καὶ ὅτι ἐξ ἁπασῶν τῶν ἀρχῶν εἷς ἀφ' ἑκάστης ἐτελεύτησεν, ἔδοξαι σημῆναι. Tacit, XII, 64: *M. Asinio, M. Acilio Css. mutationem rerum in deterius portendi, cognitum est crebris prodigiis. Signa ac tentoria militum igne coelesti arsere. Fastigio Capitolii examen apum insedit. Biformis hominum partus, et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. Numerabatur inter ostenta deminutus omnium magistratuum numerus, Quaestore, Aedili, Tribuno ac Praetore et Consule, paucos intra menses, defunctis.*

NERO CLAVDIVS

CAESAR

1. Ex gente DOMITIA duae familiae claruerunt, CALVINORVM, et AENOBARBORVM. Aënobarbi auctorem originis, itemque cognominis, habent L. Domitium: cui rure quondam revertenti iuvenes gemini augustiore forma ex occursu imperasse traduntur, nunciaret Senatui ac populo victoriam, de qua incertum adhuc erat: atque in fidem maiestatis adeo permulsisse malas, ut e nigro rutilum aerique assimilem capillum redderent. Quod insigne mansit et in posteris eius, ac magna pars rutila barba fuerunt. Functi autem consulatibus septem, triumpho, censuraque duplici, et

iuvenes gemini) Dioscuri. Plutarch. Aemil. 25: ἣν δὲ μάχην Ῥωμαῖοι Ταρκυνίους μετὰ Λατίνων ἐπιστρατεύσαντας ἐνίκησαν, αὐτάγγελοι φράζοντες ὤφθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ μικρὸν ὕστερον ἄνδρες δύο καλοὶ καὶ μεγάλοι· τούτους εἴκασαν εἶναι Διοσκούρους. ὁ δ' ἐντυχὼν πρῶτος αὐτοῖς κατ' [illegible]ρὰν πρὸ τῆς κρήνης ἀναψυχο[illegible]ς ἵππους ἱδρῶτι πολλῷ περιρρ[illegible]ους, ἐθαύμαζε τὸν περὶ τῆς νίκης λόγον· εἶθ' οἱ μὲν ἐπιψαῦσαι λέγονται τῆς ὑπήνης αὐτοῦ ταῖν χεροῖν ἀτρέμα μειδιῶντες· ἡ δ' εὐθὺς ἐκ μελαίνης τριχὸς εἰς πυρρὰν μεταβαλοῦσα, τῷ μὲν λόγῳ πίστιν, τῷ δ' ἀνδρὶ παρασχεῖν ἐπίκλησιν τὴν Αἰνόβαρβον, ὅπερ ἐστὶν χαλκοπώγων. Cf. Coriolan. 3; Dionys. Archaeol. VI, 13; vid. et Cic. de Nat. Deor. II, 2 al.

capillum) Burm. iniuria corrigit *pilum*. Vid. Oudend.

consulatibus septem) Vell. II, 10: *Eodem tractu temporum et Domitii ex Arvernis, et Fabii ex Allobrogibus victoria fuit nobilis. Fabio, Paulli nepoti, ex victoria cognomen Allobrogico inditum. Notetur Domitiae familiae peculiaris quaedam, et ut clarissima, ita artata numero felicitas. Septem ante hunc nobilissimae simplicitatis iuvenem, Cn. Domitium, fuere, singulis omnino parentibus* [illegible] *sed omnes ad consulatum sa*[illegible], *ad triumphi autem paene* [illegible]*venerunt insignia*, ubi ore n[illegible]pleno locutum Paterculum, interpretes du-dum monuere.

triumpho) Interpunxi post hanc vocem, ne referas ad *duplici* cum Ern.

inter patricios allecti perseverarunt omnes in eodem cognomine. Ac ne praenomina quidem ulla, praeterquam Cnei et Lucii, usurparunt; eaque ipsa notabili varietate, modo continuantes unumquodque per trinas personas, modo alternantes per singulas. Nam primum secundumque ac tertium Aënobarborum Lucios; sequentes rursus tres ex ordine Cneos accepimus; reliquos nonnisi vicissim, tum Lucios, tum Cneos. Plures e familia cognosci referre arbitror, quo facilius appareat ita degenerasse a suorum virtutibus Nero, ut tamen vitia cuiusque, quasi tradita et ingenita, retulerit.

2. Vt igitur paulo altius repetam, atavus eius Cn. Domitius in tribunatu pontificibus offensior, quod alium quam se, in patris sui locum cooptassent, ius sacerdotum subrogandorum a collegiis ad populum transtulit: at in consulatu, Allobrogibus Arvernisque superatis, elephanto per provinciam vectus est, turba militum, quasi inter solemnia triumphi, prosequente. In hunc dixit Licinius Crassus orator, *Non esse mirandum, quod aeneam barbam haberet, cui os ferreum, cor plumbeum esset.* Huius filius Praetor C. Caesarem abeun-

stio, qui Cn. Aënobarbi de Allobrogibus, et Calvi de Hispanis intelligit triumphos. Sed de Aënobarbis tantum loquitur auctor, unum adeo memorans triumphum de Allobrogibus et Arvernis Cn. Aënobarbi, Consulis A. V. 632 cum C. Fannio. Idem Censor fuit cum L. Metello a. 639, eademque potest[illegible]nctus est filius Cneius cum L[illegible]tore a. 662. — Cf. Ern. Cl[illegible]. histor.

per[illegible] *pers.*) Ita Memm. aliique. Vulg. *ternas;* vid. Oudend. ad Aug. 74, et h. l. De voc. *persona*, quod sensu adhiberi solet, ut dicitur, abstracto, vid. Perizon. ad Sanctii Minerv. I, 12, Fabr. Thes. et Ernest. Clav. Cic. sub h. v.

ius sacerdotum - transtulit) Vid. ad Caes. 13. Confundit autem h. l. Suetonius patrem et filium. [illegible]mpe pater triumphavit de victis [illegible]o-gibus, filius legem tulit de sa[illegible]iis Tribunus pl. a. 650, Censor postea cum Crasso Licinio, maxima discordia, cui tribuendum, quod proxime commemoratur, Crassi dictum. Vid. Glandorp. Onomast. pag. 303, Ern. Cl. Cic., et quos hic excitavit, Oud. denique ad h. l.

vectus est) Al. *invectus est*, quod iure damnat Oudend.

tem consulatu, quem adversus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem Senatus vocavit: mox Consul Imperatorem ab exercitibus gallicis retrahere tentavit: successorque ei per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corfinium captus est. Vnde dimissus, Massilienses obsidione laborantes quum adventu suo confirmasset, repente destituit, acieque demum pharsalica occubuit: vir neque satis constans, et ingenio truci: in desperatione rerum, mortem, timore appetitam, ita expavit, ut haustum venenum poenitentia evomuerit, medicumque manumiserit, quod sibi prudens ac sciens minus noxium temperasset. Consultante autem Cn. Pompeio de mediis ac neutram partem sequentibus, solus censuit hostium numero habendos.

3. Reliquit filium, omnibus gentis suae procul dubio praeferendum. Is inter conscios Caesarianae necis, quamquam insons, damnatus lege Pedia, quum ad

Huius filius) Lucius; vid. Caes. 23, et 34.

repente restituit) Vid. Caes. B. C. II, 22.

occubuit) Caes. B. C. III, 99: *L. Domitius, ex castris in montem refugiens, quum vires eum lassitudine defecissent, ab equitibus est interfectus.* Cf. Lucan. VII, 599 sqq. Tac. Ann. IV, 44.

ut — evomuerit) Vid. Plutarch. Caes. 34; Plin. VII, 53, (54) et Senec. de benefic. III, 24.

de mediis) Vid. supra ad Caes. 75.

inter conscios — damnatus) Appian. V, 55: ἦν Αηνόβαρβος τῶν κατεγνωσμένων τε ἐκ δίκης ἐπὶ Γαΐῳ Καίσαρι φόνου, καὶ προγεγραμμένων ἐπὶ τῇ καταδίκῃ, καὶ ἐν Φιλίπποις Αντωνίῳ καὶ Καίσαρι πεπολεμηκότων. Apud Eund. V, 61, Octavianus: Αηνόβαρβον, φονέα τοῦ ἐμοῦ πατρὸς, ψήφῳ καὶ κρίσει καὶ προγραφῇ κατεγνωσμένον. Contra Cocceius ibid. cap. 62: Αηνόβαρβος δὲ οὐκ ἔστι τῶν ἀνδροφόνων· ἡ δὲ ψῆφος αὐτῷ κατ' ὀργὴν ἐπῆκται, οὐδὲ γὰρ τῆς βουλῆς πω τότε μετεῖχεν. Cic. Phil. II, 11: *Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi (Catonis) mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitavit?* — Ad hunc est epistola Ciceronis lib. VI, 22.

lege Pedia) Vell. II, 69: *Et lege Pedia, quam Consul Pedius collega Caesaris tulerat, omnibus, qui Caesarem patrem interfecerant, aqua ignique damnatis interdictum erat.*

quum — contulisset) a quibus classi

Cassium Brutumque se, propinqua sibi cognatione iunctos, contulisset, post utriusque interitum classem olim commissam retinuit: auxit etiam; nec, nisi partibus ubique profligatis, M. Antonio sponte, et ingentis meriti loco, tradidit; solusque omnium ex iis, qui pari lege damnati erant, restitutus in patriam, amplissimos honores percucurrit: ac subinde redintegrata dissensione civili, eidem Antonio legatus, delatam sibi summam imperii ab iis, quos Cleopatrae pudebat, neque suscipere, neque recusare fidenter, propter subitam valetudinem, ausus, transiit ad Augustum: et in diebus paucis obiit, nonnulla et ipse infamia aspersus. Nam Antonius, eum desiderio amicae Serviliae Naidis transfugisse, iactavit.

4. Ex hoc Domitius nascitur; quem emtorem familiae pecuniaeque in testamento Augusti fuisse, mox vulgo notatum est; non minus aurigandi arte in adolescentia clarus, quam deinde ornamentis triumphalibus

praefectus cum Murco mare Ionium tenuit bello Philippico, variaque clade Triumviros afflixit. Vid. Appian. Civ. lib. IV et V; Dion. XLVIII, 7, ubi plura Fabric.

M. Antonio — tradidit) Vid. Appian. V, 55; Vell. II, 72 et 76.

ampl. honores) Consul fuit cum Sosio a. V. 722.

transiit ad Augustum) Plut. Anton. 68: ἤδη πυρέττων εἰς μικρὸν ἐμβὰς ἀκάτιον, πρὸς Καίσαρα μετέστη. Dio L, 13; Vell II, 84; cf. notata ad Aug. 17.

in diebus pauc. obiit) Dio l. c. κἀν τούτῳ καὶ ὁ Δομίτιος ὁ Γναῖος, ἀχθεσθείς τι τῇ Κλεοπάτρᾳ, μετέστη, καὶ χρήσιμος μὲν οὐδὲν τῷ Καίσαρι ἐγένετο (νοσήσας γὰρ οὐκ ἐς μακρὰν ἐτελεύτησεν·) ἔδοξεν οὖν ὡς καὶ κατεγνωκὼς τῶν πραγμάτων, παρ' οἷς ἦν, ηὐτομοληκέναι. Plut. εὐθὺς ἐτελεύτησεν.

emtorem fam. pecuniaeque) per imaginariam hereditatis mancipationem, usitatam in *testamento per aes et libram*. Vid. Brisson. de form. lib. VII, pag. 586 sqq. Heinecc. Ant. R. II, 10, §. 6 sqq. Voc. *pecuniaeque*, damnatum a Torrent. aliisque, quod *familia* in formula solemni de tota re familiari dici solet, recte defenditur a Burm. et Ern. antiquissimo usu, quum in XII tabulis eodem iam modo iungantur *familia pecuniaque*. Scilicet modo latiori, modo angustiori sensu *familia* dicitur, atque ille serius invalescere coepit. Suetonius antiquas formulas servare solet.

ex Germanico bello. Verum arrogans, profusus, immitis, Censorem L. Plancum via sibi decedere Aedilis coëgit: praeturae consulatusque honore Equites romanos matronasque ad agendum mimum produxit in scenam. Venationes et in Circo et in omnibus Vrbis regionibus dedit: munus etiam gladiatorium; sed tanta saevitia, ut necesse fuerit Augusto clam frustra monitum edicto coërcere.

5. Ex Antonia maiore patrem Neronis procreavit, omni parte vitae detestabilem. Siquidem comes ad Orientem C. Caesaris iuvenis, occiso liberto suo, quod potare, quantum iubebatur, recusarat, dimissus e cohorte amicorum, nihilo modestius vixit. Sed et in viae Appiae vico repente puerum, citatis iumentis, haud ignarus obtrivit; et Romae medio Foro cuidam Equiti romano liberius iurganti oculum eruit: perfidiae vero

German. bello) a Tiberio gesto. Vid. Tiber. 20. Tacit. Ann. IV, 44: *Domitius exercitu flumen Albim transscendit, longius penetrata Germania, quam quisquam priorum; easque ob res insignia triumphi adeptus est.*

Censorem L. Plancum) ultimum e privatis a. 732; vid. Dion. LIV, 2. Lips. corrigebat *censorium*. At in summovendo iam privato nulla fuisset arrogantia.

Antonia maiore) Plures de huius feminae coniugio sunt errores scriptorum. Dio XLVIII, 54, patrem Domitium confundit cum filio, Neronis avo, dum illi Antoniam desponsatam narrat verbis: *καὶ ἐκεῖνος* (Antonius Triumvir) *τῷ Δομιτίῳ, καίτοι τοῦ Καίσαρος σφαγεῖ τε γενομένῳ, καὶ ἐν τοῖς ἀπολουμένοις ἐκτεθέντι, τὴν ἑαυτοῦ* (*θυγατέρα*) *τὴν ἐκ τῆς Οκταουΐας οἱ γεννηθεῖσαν ἐνηγγύησε*, quem errorem post Perizon. Animadv. hist. cap. 3, pag. 144, arguit Reimarus ad l. c. Deinde Tac. IV, 44, et XII, 64, *minorem* Antoniam Domitio nupsisse dicit, quam Noster Calig. 1, Drusi uxorem perhibet. Lipsius ad XII, 64, sibi non liquere fatetur. Magis puto credendum Nostro, in his rebus accuratissimo.

C. Caesaris iuvenis) nepotis Augusti, de quo vid. Aug. 65. Addidit *iuvenis*, quod de C. Caesare Imperatore cogitare aliquis poterat, eodem nomine mox cap. 6 memorato. Vnice vera haec est sententia Burm., Oud., Wolfii.

repente) Wolfius probat emendationem viri docti, a Casaub. prolatam, *repentem*. Malo assentiri Bremio, iungenti, ut verborum ordo iubet, *repente puerum obtrivit*, et comparanti Calig. 32, ubi est *repente*, h. e. nec opinatos, *omnes praecipitavit.*

tantae, ut non modo argentarios pretiis rerum coëmtarum, sed et in praetura mercede palmarum aurigarios fraudaverit. Notatus ob haec et sororis ioco, querentibus dominis factionum, *repraesentanda praemia in posterum*, sanxit. Maiestatis quoque et adulteriorum incestique cum sorore Lepida, sub excessu Tiberii reus, mutatione temporum evasit; decessitque Pyrgis morbo aquae intercutis, sublato filio Nerone ex Agrippina, Germanico genita.

6. Nero natus est Antii post nonum mensem, quam

argentarios) ad quorum tabernas auctiones fieri solebant, ut praeter Torrent. ad h. l. docet Sigon. de ant. iur. civ. R. II, 11, pag. 327; cf. Brisson. de formul. lib. VI, pag. 511.

mercede palmarum) h. e. victoriae promisso praemio.

Notatus ob haec — sanxit) Varie emendarunt h. l. viri docti: Casaub. *quae*, *querentibus* etc., ut *sanxit* sit *sanciendum dixit*, Graev. *dixit* pro *sanxit*, al. e cod. Vrs. *Caesaris ioco*, *qui* etc., unde Oudend., coniuncta duplici scriptura, fecit: *Neronis Caesaris ioco*, *qui* etc., intelligens Neronem, Germanici filium, quod cum Ruhnken. probavit Wolfius. Si augendae sunt praeter rem coniecturae, suadeo, mutata interpunctione: *Notatus ob haec et sororis ioco. Querentibus* etc., vel: *Notatus ob haec et sorori* (pro *a sorore*, crebro scriptoris usu, de quo vid. Oudend. ad Caes. 19) *ioco — sanxit* sc. edicto praetorio, vel pro *sancte promisit*, ut *querentibus* sit dativus. Sed nihil mutandum videtur. Quidni licuisset Praetori in illa licentia, irridere conquerentes factionum dominos edicto, quod a se defraudatos futuro commodo permulceret? Caeterum notandus est error Graevii, qui ad h. l. et ad verba *C. Caesaris iuvenis* Domitium nostrum *Neronem* appellare solet, quum tamen hoc cognomen filius demum acceperit ex adoptione Claudii Neronis Imperatoris. Miror, id non monuisse, qui suas notas Graevianis attexuerunt.

Maiestatis qu. et adulteriorum) Tac. Ann. VI, 47: *Dein multorum amoribus famosa Albucilla — defertur impietatis in Principem; connectebantur, ut conscii et adulteri eius, Cn. Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius.*

Cum sorore Lepida) Domitia Lepida, de qua vid. Tac. Ann. XII, 64.

Pyrgis) *Pyrgi* Etruriae oppidum, de quo vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 9, pag. 735.

ex Agrippina) quam duxerat a. 781. Tacit. Annal. IV fin.: *Caeterum Tiberius neptem Agrippinam, Germanico ortam, quum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari nuptias iussit. In Domitio, super vetustatem generis, propinquum Caesaribus sanguinem delegerat; nam is aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum praeferebat.*

post nonum mensem) Ita dedi cum

Tiberius excessit, duodevicesimo Kalendas Ianuarias, tantum quod exoriente sole, paene ut radiis prius, quam terra, contingeretur. De genitura eius statim multa et formidolosa multis coniectantibus, praesagio fuit etiam Domitii patris vox, inter gratulationes amicorum negantis, quidquam ex se et Agrippina, nisi detestabile et malo publico, nasci potuisse. Eiusdem futurae infelicitatis signum evidens die lustrico exsti-

Oudend. e librorum vestigiis et more Suetonii; vid. ind. in *quam*. Al. *post novem menses*. Editorum emendationes recensere, non attinet. Excessit Tiberius mense Martio a. 790 (vid. ad Tiber. 7?), natus est Nero mense decembri eiusdem anni, et imperium adiit a. 807, unde recte Xiphilin. LXI, 3: ἑπτὰ καὶ δέκα ἔτη ἦγεν, ὅτ' ἦρξεν, ad qu. l. vid. Reimar.

XVIII Kal. Ianuar.) Mense decembri ortum Neronem, auctor etiam Tacit. Annal. XIII, 10, atque XVIII Kal. Ian. Capitol. cap. 2, qui eundem diem Vero natalem prodit.

exoriente sole) Xiphil. LXI, 2: σημεῖα δ' αὐτῷ τῆς αὐταρχίας τάδε ἐγένετο· ἀκτῖνες γὰρ τικτόμενον αὐτὸν ὑπὸ τὴν ἕω ἐξ οὐδεμιᾶς τοῦ ἡλίου φανερᾶς προσβολῆς περιέσχον κ. τ. λ.

ut radiis — contingeretur) h. e. ut Nero prius fere radiis contingeretur, quam terra his radiis contacta est, quam interpretationem facillimam prorsus non afferrem, nisi inepta esse alia Pitisci, *nasceretur*, quam praeivit Torrent. ad Aug. 5, ubi veterem morem, infantem recens natum nuda in terra sistendi, respici existimat. Iunxerunt igitur verba: ut Nero radiis prius, quam terra a Nerone contingeretur, vel *terra* putaverunt esse ablativum. Vtramque rationem durissimam esse, quis non videt?

Domitii patris vox) Xiphilin. c. c. τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν τὴν τοῦ Νέρωνος καὶ ὁ Δομίτιος ὁ πατὴρ ἱκανῶς, οὐκ ἐκ μαντείας, ἀλλ' ἐκ τῶν τρόπων τῶν τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν τῆς Αγριππίνης προείδετο, καὶ εἶπεν ὅτι· Αδύνατόν ἐστιν ἄνδρα τινὰ ἀγαθὸν ἔκ τε ἐμοῦ καὶ ἐκ ταύτης γεννηθῆναι.

Eiusd. futurae infelicitatis) Servavi *infel.*, quod librorum consensu nititur. Vnus Vrsini, *felicitatis*, ex temeraria librarii correctione, ut mihi videtur, quam a Lipsio propinatam recepit etiam Ernestius. Vulg. defendunt etiam Oudend. et Wolf., interpretantes: *publicae*, *populi Rom.*, *orbis terrarum*, quibus accedo, ita tamen, ut cum Ern. *eiusdem* referam ad Neronem, quod manifeste superiori *eius* respondet, non cum *infel.* coniungam. Nimirum *infelicitatem* dici puto sensu transitivo, ut Cicer. Phil. II, 26: *mea sententia, si quis Reip. sit infelix, felix esse non potest.* Ita *terra*, *arbor* est *infelix*, quae infelicitatem vel affert, vel portendit. Signum autem erat in dato nomine Claudii, mox Imperatoris, ac talis quidem, qui imperio Rempublicam maxime affligeret.

die lustrico) Macrob. I, 16: *Est etiam Nundina Romanorum Dea, a nono die nascentium nuncupata, qui lustricus dicitur; est autem dies lustri-*

tit: nam C. Caesar, rogante sorore, ut infanti, quod vellet, nomen daret, intuens Claudium patruum suum, a quo mox Principe Nero adoptatus est, eius se dixit dare: neque ipse serio, sed per iocum, et aspernante Agrippina, quod tum Claudius inter ludibria aulae erat. Trimulus patrem amisit: cuius ex parte tertia heres, ne hanc quidem integram cepit, correptis per coheredem Caium universis bonis: et subinde matre etiam relegata, paene inops atque egens, apud amitam Lepidam nutritus est, sub duobus paedagogis, saltatore atque tonsore. Verum Claudio imperium adepto, non solum paternas opes recuperavit, sed et Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est. Gratia quidem et potentia revocatae restitutaeque matris usque eo floruit, ut emanaret in vulgus, missos a Messalina, uxore Claudii, qui eum meridiantem, quasi Britannici aemulum, strangularent. Additum fabulae est, eosdem dracone e pulvino se proferente conterritos refugisse. Quae fabula exorta est, deprehensis in lecto eius circum cervicalia serpentis exuviis: quas tamen, aureae armillae ex voluntate matris inclusas, dextro brachio gestavit

cus, quo infantes lustrantur et nomen accipiunt; sed is maribus nonus, octavus est feminis. Vid. Pitiscum ad n. l. et ab eo excitatos.

ipse) *Ponitur propter oppositionem Agrippinae.* Wolf. Gr. οὐδ᾽ αὐτός.

matre et. relegata) Vid. ad Cal. 24.

Crispi Passieni) cui post Domitii mortem nupserat Agrippina. Vid. Lips. ad Tac. XII, 6, et Reimar. ad Xiphil. LXI, 17.

revocatae restit. matris) a Claudio. Vid. ad Claud. 12.

Additum fabulae est) Lips. emendabat, *addita fabula est.* Sed vulg. bene se habet. Fabula est narratio, quae in vulgus emanarat, eaque dubiae fidei. Rem narrat Xiphil. LXI, 2: προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, λεβηρὶς περὶ τὸν αὐχένα τοῦ Νέρωνος, παιδίου ἔτ᾽ ὄντος, εὑρεθεῖσα, παρέδωκε τοῖς μάντεσι λέγειν, ὅτι ἰσχὺν παρά του γέροντος μεγάλην λήψεται· ἐπειδὴ τὸ γῆρας διὰ ταῦθ᾽ οἱ ὄφεις ἐκδύεσθαι νομίζονται. Diverse Tac. XI, 11: *vulgabatur, assuisse infantiae dracones in modum custodum; fabulosa et externis miraculis assimilata; nam ipse, haudquaquam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam, narrare solitus est.*

aliquamdiu; ac taedio tandem maternae memoriae abiecit; rursusque extremis suis rebus frustra requisivit.

7. Tener adhuc, necdum matura pueritia, Circensibus ludis Troiam constantissime favorabiliterque lusit. Vndecimo aetatis anno a Claudio adoptatus est, Annaeoque Senecae, iam tunc Senatori, in disciplinam traditus. Ferunt, Senecam proxima nocte visum sibi per quietem C. Caesari praecipere: et fidem somnio Nero brevi fecit, prodita immanitate naturae, quibus primum potuit experimentis. Namque Britannicum fratrem, quod se post adoptionem AËNOBARBVM ex consuetudine salutasset, ut subditivum apud patrem arguere conatus est. Amitam autem Lepidam ream testimonio coram afflixit, gratificans matri, a qua rea premebatur. Deductus in Forum tiro, populo congiarium, militi donativum proposuit: indictaque decursione praetorianis, scutum sua manu praetulit: exin patri gratias in senatu egit. Apud eundem Consulem pro Bononiensibus latine, pro Rhodiis atque Iliensibus graece verba

Vndecimo) Adoptatus est C. Antistio, M. Suilio Css. a. V. 803. Tac. Ann. XII, 25. Scribendum igitur *duodecimo*, ut Lipsio ad l. c. visum, vel etiam *tertio decimo*, ut Oudend. ad n. Facillimus error in numeris XI, vel XII, vel XIII.

Aënobarbum – salutasset) Tac. Annal. XII, 41: *Obvii inter se, Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutavere. Quod, ut discordiae initium, Agrippina multo questu ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint Patres, iusserit populus, intra Penates abrogari: ac, nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem.*

Lepidam) Domitiam Lepidam, quam perditam ab Agrippina, narrat Tac. XII, 64.

Deductus in Forum tiro) A. 805. Tac. XII, 41: *Ti. Claudio quintum, Ser. Cornelio Orfito Css. virilis toga Neroni maturata, quo capessendae Reip. habilis videretur. Et Caesar adulationibus Senatus libens cessit, ut vicesimo aetatis anno consulatum Nero iniret, atque interim designatus proconsulare imperium extra Vrbem haberet, ac Princeps iuventutis appellaretur. Additum nomine eius donativum militi, congiarium plebi.*

pro Bononiensibus) Tac. XII, 58: *Eodem (Nerone) oratore Bononiensi coloniae, igni haustae, subventum cen-*

fecit. Auspicatus est et iurisdictionem Praefectus Vrbi sacro Latinarum, celeberrimis patronis non translaticias, ut assolet, et breves, sed maximas plurimasque postulationes certatim ingerentibus; quamvis interdictum a Claudio esset. Nec multo post duxit uxorem Octaviam: ediditque pro Claudii salute Circenses et venationem.

8. Septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores; quum ob totius diei diritatem non aliud auspicandi tempus accommodatius videretur: proque Palatii gradibus IMPERATOR consalutatus, lectica in castra, et inde raptim appellatis militibus in Curiam delatus est, discessitque iam vesperi, ex immensis, quibus cumulabatur, honoribus, tantum PATRIS PATRIAE nomine recusato, propter aetatem.

ties sestertii largitione. Ibidem vid. de *Rhodiis* atque *Iliensibus*. Cf. Claud. 25.

Praef. Vrbi) Vid. ad Caes. 76 et 79. *Postulationes ingerere* est causas proferre, de quibus iudicaret.

duxit uxorem Octaviam) A. 807. Tac. XII, 58: *D. Iunio, Q. Haterio Css. sedecim annos natus Nero Octaviam, Caesaris filiam, in matrimonium accepit*, ubi vid. Lips. Videtur latiori sensu dixisse *nec multo post* Suetonius, non per errorem.

Septemdecim n. ann.) A. 807. Vid. ad cap. 6 init.

inter horam sext. sept.) Tac. XII, 69: *Tunc, medio diei, tertium a. Id. Octobr. foribus Palatii repente diductis, comitante Burro, Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis adest. Ibi, monente Praefecto, festis vocibus exceptus, inditur lecticae. Dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogitantesque, ubi Britannicus esset? mox, nullo in diversum auctore, quae offerebantur secuti sunt. Illatusque castris Nero, et congruentia tempori praefatus, promisso donativo ad exemplum paternae largitionis, Imperator consalutatur. Sententiam militum secuta Patrum consulta; nec dubitatum est apud provincias.* Ioseph. XX, 8: ἡ Ἀγριππῖνα — παραχρῆμα πέμπει τὸν τῶν στρατευμάτων ἔπαρχον Βοῦῤῥον, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς χιλιάρχους, τῶν τε ἀπελευθέρων τοὺς πλεῖστα δυναμένους, ἀπάξοντας εἰς τὴν παρεμβολὴν τὸν Νέρωνα, καὶ προσαγορεύσοντας αὐτὸν αὐτοκράτορα.

rapt. appell. militibus) h. e. post brevem ad milites orationem. Xiphil. XLI, 3: ἔς τε τὸ στρατόπεδον ἐσῆλθε· καὶ ἀναγνούς, ὅσα ὁ Σενέκας ἐγεγράφει, ὑπέσχετο αὐτοῖς, ὅσα ὁ Κλαύδιος ἐδεδώκει. τοσαῦτα δὲ καὶ πρὸς τὴν βουλὴν, πρὸς τοῦ Σενέκου καὶ αὐτὰ γραφέντα, ἀνέγνω.

9. Orsus hinc a pietatis ostentatione, Claudium, apparatissimo funere elatum, laudavit consecravitque. Memoriae Domitii patris honores maximos habuit. Matri summam omnium rerum publicarum privatarumque permisit. Primo etiam imperii die signum excubanti Tribuno dedit *Optimam matrem*: ac deinceps eiusdem saepe lectica per publicum simul vectus est. Antium coloniam deduxit, ascriptis veteranis e praetorio, additisque per domicilii translationem ditissimis primipilarium: ubi et portum operis sumtuosissimi fecit.

10. Atque, ut certiorem adhuc indolem ostenderet, *ex Augusti praescripto imperaturum se*, professus, neque liberalitatis, neque clementiae, nec comitatis quidem exhibendae ullam occasionem omisit. Graviora

Claudium – laudavit cons.) Tacit. XIII, 3: *Die funeris laudationem eius Princeps exorsus est. Dum antiquitatem generis, consulatus ac triumphos maiorum enumerabat, intentus ipse et caeteri; liberalium quoque artium commemoratio, et, nihil regente eo Reipubl. triste ab externis accidisse, pronis animis audita; postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio, a Seneca composita, multum cultus praeferret.* Vid. etiam ad Claud. 45.

Domit. patris) Fragmentum lapidis, in quo, *in sacra via memoriae Cn. Domitii Ahenobarbi immolasse se*, testatur Nero, attulerunt Vrsin. et Casaub. — Tac. XIII, 10: *Eodem anno* (808) *Caesar effigiem Cn. Domitio patri — petivit a Senatu.*

Matri permisit) Tac. XIII, 2: *Propalam omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiae petenti Tribuno dedit Optimae matris. Decreti et a Senatu duo lictores, Flaminium Claudiale.* Xiphil. LXI, 3: καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἡ Ἀγριππῖνα πάντα αὐτῷ τὰ τῇ ἀρχῇ προσήκοντα διῴκει, καὶ τὰς ἐξόδους ἅμα ἐποιοῦντο, πολλάκις μὲν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ φορείῳ κατακείμενοι· τὸ δὲ δὴ πλεῖον, ἡ μὲν ἐφέρετο, ὁ δὲ συμπαρείπετο. ταῖς τε πρεσβείαις ἐχριμάτιζε, καὶ ἐπιστολὰς καὶ δήμοις καὶ ἄρχουσι καὶ βασιλεῦσιν ἐπέστελλεν. vid. Reimar.

Antium) Tac. XIV, 27: *Veterani Tarentum et Antium adscripti.* A. 814.

per domic. translationem) Sc. praetoriani domicilium non habebant, sed primipilares tantum, ut cives. His et ipsis Roma migrandum fuit Antium.

portum) quo carebat tempore Strabonis, qui V, 3, 5, ἑξῆς ἐστὶν Ἄντιον, ἀλίμενος καὶ αὐτὴ πόλις.

neque – omisit) Vid. Tac. XIII, 10, 11; Victor. Caes. 5; Epit. 5; Senec. de clement. I, 11; ubi: *Comparare nemo mansuetudini tuae audebit Divum Augustum, etiamsi in certamen iuvenilium annorum deduxerit senectutem plusquam maturam* etc.

Grav. vectigalia) Tac. XIII, 31:

vectigalia aut abolevit, aut minuit. Praemia delatorum Papiae legis ad quartas redegit. Divisis populo viritim quadringenis nummis, Senatorum nobilissimo cuique, sed a re familiari destituto, annua salaria, et quibusdam quingena, constituit: item praetorianis cohortibus frumentum menstruum gratuitum. Et quum de supplicio cuiusdam capite damnati, ut ex more subscriberet, admoneretur: *Quam vellem*, inquit, *nescire literas!* Omnes ordine subinde ac memo-

Vectigal quoque quintae et vicesimae venalium mancipiorum remissum, specie magis, quam vi. Quia, quum venditor pendere iuberetur, in partem emtoribus accrescebat. Id. cap. 50: *Eodem anno* (812), *crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attinuere Senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus, quibus Resp. sustineretur, deminuerentur* etc. Vid. cap. 51, ubi edicta recenset, ex Principis benignitate profecta, additque: *Aliaque admodum aequa* (*edixit*), *quae brevi servata, dein frustra habita sunt. Manet tamen abolitio quadragesimae quinquagesimaeque, et quae alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant.* Vid. Lips. ad locos cit.

ad quartas) h. e. delatoribus eorum, qui contra legem Papiam Poppaeam peccassent, quartam tantum partem praemiorum, quae antea acceperant, dari iussit.

Divisis p. v. quadring. n.) Tac. XIII, 31: *plebei congiarium quadringeni numi viritim dati*, uti legendum, omnes editores inde a Lipsio censuerunt pro vulg. *quadrageni*, ac n. l. etiam mihi codd. corrupte *quadrigenis* et inde *quadragenis*. Caeterum haec verba, in plerisque edit. superiori commati annexa, cum Oudend. sequenti attexui, quo pertinent.

Sen. nobilissimo cuique) uti Valerio Messalae, collegae in consulatu a. 812. Tac. XIII, 34, qui, *nobili familiae honor auctus est, oblatis in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messala paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonio annuam pecuniam statuit Princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent.* Caeterum non omittenda praep. *a* n. l. cum nonnullis codd. Ita enim *destitutus* est infra cap. 32, et additum *a re familiari*, h. e. quod attinet ad rem famil., ostendit, qua re fuerint destituti, quum de variis rebus hoc usurpetur. Mox *quinquagena* etiam collatio Müller., a quo probatur.

frum. menstruum grat.) Tac. XV, 72, ad a. 819: *bina numûm millia viritim manipularibus divisit, addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonae utebantur*, ubi vid. Lips.

Quam vellem) Vid. Senec. de clement. II, 1.

Omnes ordine) Ita dedi pro *omnes*

riter salutavit. Agenti Senatui gratias respondit: *Quum meruero.* Ad campestres exercitationes suas admisit et plebem: declamavitque saepius publice: recitavit et carmina, non modo domi, sed in theatro, tanta universorum laetitia, ut ob recitationem supplicatio decreta sit, eaque pars carminum aureis literis Iovi Capitolino dicata.

11. Spectaculorum plurima et varia genera edidit: Iuvenales, Circenses, scenicos ludos, gladiatorium munus. Iuvenalibus senes quoque consulares, anusque matronas recepit ad lusum. Circensibus loca Equiti secreta a caeteris tribuit: commisitque etiam camelo-

ordines, quod interpretantur: *homines ex omnibus ordinibus.* Litera *s* in *ordines* adhaesisse videtur ex seq. *subinde* h. e. *saepe.* Praeiverat Lips. *omnes Senatores ordine* etc. Quid si legas: *omnes ordine, subinde et memoriter salutavit.* Caeterum conf. Aug. 53, et Plin. Panegyr. cap. 23.

declamavitque) Vulgo *declamavit et.* Post *sed* addunt vulg. *et*, quod omittere solet Noster post *non modo*, et abest a MSS. Pro *eaque*, quod exhibent optimi codd., al. *atque*, quod dedit Burm. Caeterum orationem etiam, ad Senatum habitam, argenteae columnae insculptam, et quotannis praelatam, prodit Xiphil. LXI, 3.

Iuvenales) Tac. XIV, 15: *Ne tamen adhuc publico Theatro dehonestaretur, instituit ludos, Iuvenalium vocabulo, in quos passim nomina data; non nobilitas cuiquam, non aetas, aut acti honores impedimento, quo minus Graeci Latinive histrionis artem exercerent, usque ad gestus modosque haud viriles* etc. Xiphil. LXI, 19: μετὰ δὲ ταῦτα ἕτερον αὖ εἶδος ἑορτῆς ἤγαγεν (ἐπεκλήθη δὲ Ἰουβενάλια, ὥσπερ τινὰ νεανισκεύματα), καὶ ἐτελέσθη ἐπὶ τῷ γενείῳ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τοῦτο τότε πρῶτον ἐξύρατο. Id. LXVII, 14, τὰ νεανισκεύματα dicit. Conf. Tacit. XV, 33; vid. Lips. ad XIV, 15.

senes qu. cons. anusque) Xiphil. l. c.: καὶ ἐς τὴν ἑορτὴν οἵ τε ἄλλοι καὶ οἱ εὐγενέστατοι πάντως τι ἐπεδείξαντο· τεκμήριον δέ· Αἰλία Κατέλλα, τοῦτο μὲν γένει καὶ πλούτῳ προήκουσα, τοῦτο δὲ καὶ ἡλικίᾳ προφέρουσα (ὀγδοηκοντοῦτις γὰρ ἦν) ὠρχήσατο· οἵ τε λοιποί, οἱ διὰ γῆρας ἢ νόσον ἰδίᾳ μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενοι, ἐχορῴδησαν, ἤσκουν μὲν γὰρ πάντες ὅ τι τις καὶ ὁπωσοῦν οἷός τε ἦν· καὶ ἐς διδασκαλεῖα ἀποδεδειγμένα συνεφοίτων οἱ ἐλλογιμώτατοι ἄνδρες, γυναῖκες, κόραι, μειράκια, γραῖαι, γέροντες, κ. τ. λ.

loca Equiti secreta) Tac. XV, 32: *Equitum romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud Circum. Namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil, nisi de quatuordecim ordinibus, sanxit,* ubi vid. Lips. cf. Torrent. ad n. l. et quae notavimus ad Claud. 21.

rum quadrigas. Ludis, quos pro aeternitate imperii susceptos appellari *Maximos* voluit, ex utroque ordine et sexu plerique ludicras partes sustinuerunt. Notissimus Eques romanus elephanto supersedens per catadromum decucurrit. Inducta est et Afranii togata, quae *Incendium* inscribitur, concessumque, ut scenici ardentis domus supellectilem diriperent, ac sibi haberent. Sparsa et populo missilia omnium rerum per omnes dies: singula quotidie millia avium cuiusque generis, multiplex penus, tesserae frumentariae, vestis, aurum, argentum, gemmae, margaritae, tabulae pictae, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetae ferae; novissime naves, insulae, agri.

12. Hos ludos spectavit e proscenii fastigio. Munere, quod in Amphitheatro ligneo, regione Martii campi intra anni spatium fabricato, dedit, neminem occidit, ne noxiorum quidem. Exhibuit autem ad ferrum etiam

quos app. Maximos voluit) Xiphil. LXI, 17: ἐπὶ δὲ δὴ μητρὶ (quod cum Reimaro de servato per matris mortem imperio intelligo) καὶ ἑορτὴν μεγίστην δὴ καὶ πολυτελεστάτην ἐποίησεν, ὥστε ἐν πέντε καὶ ἓξ ἅμα θεάτροις ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας πανιγυρίσαι· ὅτε δὴ καὶ ἐλέφας ἀνήχθη ἐς τὴν ἀνωτάτω τοῦ θεάτρου ἀψῖδα· καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ σχοινίων κατέδραμεν ἀναβάτην φέρων. Vid. Reimar. qui cum aliis *catadromum* recte funem interpretatur, a summo fornice ad solum Amphitheatri oblique descendentem. *Elephantos funambulos* Noster etiam memorat Galb. 6.

missilia omnium rerum) Xiphil. LXI, 18: πάντα τὰ πολυτελέστατα, ἃ ἄνθρωποι ἐσθίουσι, πάντα δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ τιμιώτατα, ἵππους, ἀνδράποδα, ζεύγη, χρυσίον, ἀργύριον, ἐσθῆτα ποικίλην ἐδίδου διὰ συμβόλων. σφαίρια γὰρ μικρά, γεγραμένα ὡς ἕκαστα αὐτῶν ἔχοντα, εἰς τὸν ὅμιλον ἐῤῥίπτει, καὶ ἐδίδοτο, ὅ τι τις δι' ἐκείνων ἥρπασεν.

e proscenii fastigio) Cap. 26, *ex parte proscenii superiori*. Vid. de *proscenio* Bulenger. de Theatro 1, 26.

in Amphit. ligneo) quod a. 811 exstructum, tangit modo Tac. Ann. XIII, 31: *Nerone secundum, L. Pisone Css. pauca memoria digna evenere, nisi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, quis molem Amphitheatri apud campum Martis Caesar exstruxerat, volumina implere*. Vid. Lips. de Amphitheatro I, 5.

Exhibuit — ministeria) Xiphil. LXI, 17: ἐκεῖνο δεῖξαι (pro δεῖξαι καὶ legendum puto cum Fabro δὲ καὶ) καὶ αἴσχιστον καὶ δεινότατον ἅμα ἐγένετο, ὅτι καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες οὐχ ὅπως τοῦ ἱππικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ βου-

quadringentos Senatores, sexcentosque Equites romanos, et quosdam fortunae atque existimationis integrae: ex iisdem ordinibus confectores quoque ferarum, et varia arenae ministeria. Exhibuit et naumachiam marina aqua, innantibus belluis: item pyrrhichas quasdam e numero epheborum, quibus post editam operam

λευτικοῦ ἀξιώματος ἐς τὴν ὀρχήστραν, καὶ ἐς τὸν ἱππόδρομον, τό τε θέατρον τὸ κυνηγετικὸν εἰσῆλθον, ὥσπερ οἱ ἀτιμότατοι· καὶ ηὔλησάν τινες αὐτῶν, καὶ ὠρχήσαντο, τραγῳδίας δὲ καὶ κωμῳδίας ὑπεκρίναντο, καὶ ἐκιθαρῴδησαν. ἵππους τε ἤλασαν, καὶ θηρία ἀπέκτειναν, καὶ ἐμονομάχησαν, οἱ μὲν ἐθελονταί, οἱ δὲ καὶ πάνυ ἄκοντες. καὶ εἶδον οἱ τότε ἄνθρωποι τὰ γένη τὰ μεγάλα, τοὺς Φουρίους, τοὺς Φαβίους, τοὺς Πορκίους, τοὺς Οὐαλερίους, τἆλλα πάντα, ὧν τὰ τρόπαια; ὧν οἱ ναοὶ ἑωρῶντο, κάτω τε ἑστηκότας καὶ τοιαῦτα δρῶντας, ὧν ἔνια οὐδ' ὑπ' ἄλλων γινόμενα ἐθεώρουν. Conf. Tac. XIV, 14, et XV, 32, qui loci; comparati cum Xiphil. LXI, 9, ubi: καὶ ἱππεῖς ἐκ τοῦ τέλους τριάκοντα ἐμονομάχησαν, commendant rationem Lipsii, ad Tac. VI, 19, nostro loco emendantis: *quadragenos Senatores*, *sexagenosque Equites R.*, quam, repetitam Saturnal. II, 3, praeter plerosque Suetonii interpretes comprobavit Gibbon Hist. not. 36, ad cap. 4. Caeterum pro: *ex iisd. ord. confectores quoque fer. et varia a. m.*, quam Memm. et optimorum codd. lectionem ediderunt ante me Burm., Oudend., Wolfius, in vulg. est interpunctio post *ex isdem ordinibus*, mox *confectoresque fer., et ad varia ar. min.* Fefellit librarios et editores abstractum *ministeria* dictum pro *ministris*, de quo vid. Graev. et Oud. ad n. l.

naumachiam) Xiphil. LXI, 9: ἐν δέ τινι θεάτρῳ θέας ἐπιτελῶν, εἶτα πληρώσας ἐξαίφνης τὸ θέατρον ὕδατος θαλασσίου, ὥστε καὶ ἰχθύας καὶ κτήνη ἐν αὐτῷ νήχεσθαι, ναυμαχίαν τε ἐποίησε Περσῶν δή τινων καὶ Ἀθηναίων· καὶ μετ' αὐτὴν τό τε ὕδωρ εὐθὺς ἐξήγαγε, καὶ ξηράνας τὸ δάπεδον, πεζοὺ πάλιν οὐχ ὅπως ἕνα πρὸς ἕνα, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἅμα πρὸς ἴσους συνέβαλεν, quo loco κήτη legendum pro κτήνη, recte iudicat Sylburg. Praetuli autem interpunctionem nostri commatis, quam edidi, alteri: *naumachiam, marina aqua innantibus belluis*, et quod id ipsum singulare fuit in naumachia Neronis, quod *marina aqua* complebatur, et quod Suetoniani usus sunt adiuncti ablativi.

pyrrhichas qu. e numero epheb.) Haud placent emendationes Ernest. *item ad pyrrhichas quosdam e num. eph.*, et Oudend. *pyrrhichas C.* (*centum*) *numero epheb.* Quidni enim complectatur voc. *pyrrhicha* homines, qui eam saltabant, sive *pyrrhicharios*, ut visum etiam Walthero Observ. pag. 25. Müllero placebat: *pyrrhichas saltantes* vel *pyrrhichas*, *quas saltabant e numero epheb.* ex Caesar. cap. 39. De hoc saltationis genere vid. notata ad Caes. 39, et Bulenger. de Theatro I, 51. *Epheborum* mentio facta Aug. 98; coll. Calig. 58. Vid. quae Reimar. de ἡβητηρίοις dixit ad locum, ex Excerpt. Peiresc. insertum Xiphil. LXI, 17.

diplomata civitatis romanae singulis obtulit. Inter pyrrhicharum argumenta, taurus Pasiphaën, ligneo iuvencae simulacro abditam, iniit, ut multi spectantium crediderunt. Icarus primo statim conatu iuxta cubiculum eius decidit, ipsumque cruore respersit. Nam perraro praesidere, caeterum accubans, parvis primum foraminibus, deinde toto podio adaperto, spectare consuerat. Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romae, more graeco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit NERONIA. Dedicatisque thermis atque gymnasio, Senatui quoque et Equiti oleum praebuit. Magistros toti certamini praeposuit consulares sorte, sede Praetorum: deinde in orchestram Senatumque descendit, et orationis quidem

quibus — obtulit) nempe ephebis. Idem fecerat Claudius, ut narrat Dio LX, 7: τήν τε πυῤῥίχην, ἣν οἱ παῖδες οἱ ὑπὸ τοῦ Γαΐου μεταπεμφθέντες ἤσκουν, ἐκεῖνοι μὲν ἅπαξ ὠρχήσαντο, καὶ ἐπὶ τούτῳ πολιτείᾳ τιμηθέντες, ἀπεπέμφθησαν.

iuxta cubiculum) h. e. suggestum, in quo cubabat. Vid. de *suggestu in orchestra* ad Caes. 76.

podio) Vid. Lips. de Amphitheatro c. 11. In edd. nonnullis mox vitiose, *adoperto.*

quinquennale certamen) Tac. XIV, 20: *Nerone quartum, Cornelio Cosso Css.* (a. V. 813) *quinquennale ludicrum Romae institutum est, ad morem Graeci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova.* Xiphil. LXI, 21: ὑπὲρ δὲ δὴ τῆς σωτηρίας τῆς τε διαμονῆς τοῦ κράτους αὐτοῦ (οὕτω γὰρ που προέγραψεν) ἀγῶνα πεντετηρικὸν κατεστήσατο, Νερώνεια αὐτὸν ὀνομάσας. Vid. Lips. et reliquos interpr. ad Tac., Reimar. ad Xiphil. locos cit.

Neronia) Infra cap. 21, *Neroneus agon* dicitur, *certamen Neroneum*, Vitell. 4.

Dedicatisque — praebuit) Xiphil. l. c. καὶ ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ γυμνάσιον ᾠκοδόμησεν· ἔλαιόν τε ἐν τῇ καθιερώσει αὐτοῦ καὶ τοῖς βουλευταῖς καὶ τοῖς ἱππεῦσι προῖκα ἔνειμε. Tac. XIV, 47: *Gymnasium eo anno* (815) *dedicatum a Nerone, praebitumque oleum Equiti ac Senatui graeca facilitate* ubi vid. interpr. De *thermis* Eutrop. VII, 9: *Aedificavit Romae thermas, quae ante Neronianae dictae, nunc Alexandrinae* (ab Alexandro Severo) *appellantur.*

sede Praetorum) h. e. *qui praesiderent ludis eo loco, quo Praetores sedere solerent, quum ludis praeessent.* Ern. Al. *sed et praetorios.*

in orchestram Senatumque) Sc. ut posita Imperatoris persona privatam Senatoris indueret. Emendationem aliorum, ab Ernest. probatam, *in orchestram scenamque*, cui ipsum de-

carminisque latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam sibi recepit; citharae autem, a iudicibus ad se delatam, adoravit, ferrique ad Augusti statuam iussit. Gymnico, quod in Septis edebat, inter buthysiae apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem, et pretiosissimis margaritis adornatam, Capitolio consecravit. Ad athletarum spectaculum invitavit et virgines Vestales, quia Olympiae quoque Cereris sacerdotibus spectare conceditur.

13. Non immerito inter spectacula ab eo edita et Tiridatis in Vrbem introitum retulerim. Quem Armeniae

scendit contrarium est, satis explosit Oudend., quem vide.

orationis – coronam) Tac. XIV, 21: *Eloquentiae primas nemo tulit, sed, victorem esse Caesarem, pronunciatum.*

ipsorum) h. e. honestissimi cuiusque, qui cum eo contenderant.

citharae) Xiphil. l. c. τὸν μέντοι στέφανον τὸν τῶν κιθαρῳδῶν ἀνικεὶ ἔλαβε, πάντων ὡς καὶ ἀναξίων τῆς νίκης ἐκβληθέντων. καὶ τούτου καὶ οἱ ἄλλοι αὐτῷ στέφανοι οἱ τῆς κιθαρῳδίας ἐξ ἁπάντων τῶν ἀγώνων ὡς καὶ μόνῳ ἀξιονίκῳ ἐπέμποντο. Hic ipse locus damnat lectionem vulg. *citharam*. *Iudices* erant *magistri* illi consulares, toti certamini praepositi.

barbam pr. posuit) Secundum Xiphil. LXI, 19, quum Iuvenalia celebraret, a. 812. Is enim: καὶ ἐτελέσθη ἐπὶ τῷ γενείῳ αὐτοῦ. καὶ γὰρ τοῦτο τότε πρῶτον ἐξύρατο· καὶ τάς γε τρίχας ἐς σφαίριόν τι χρυσοῦν ἐμβαλὼν, ἀνέθηκε τῷ Διῒ τῷ Καπιτολίνῳ. De anno, quo barbam ponere solebant Romani, totoque ritu vid. Lips. excurs. ad Tac. XIV, 15. *Capitolio* Casaub. eiusque sequaces e Xiphil. et cod. Memm. mutaverant in *Iovi Capitolino*; veterem lectionem, cuius altera est interpretatio, restituerunt Burm., Ern., Oudendorp.

virgines Vestales) Contra Augustus (cap. 44) *athletarum spectaculo muliebre secus omnes summovit.* Pro *Olympiae* al. *Olympia* h. e. ludos Olympicos, idque probavit Reines. ad marginem, addens: *An de Olympiis, quae Athenis agitari solent*, teste Inscr. II, pag. 316, intelligendum est, *an etiam Olympia Romae? De sacerdotio Atticae Cereris Romae* cf. Aug. 93. Dubitationem removet genuina lectio, quam comprobat ipse mos Neronis, graeca imitandi.

Tiridatis in V. introitum) A. V. 819. Describit eum Xiphil. LXIII, 1 sqq. καὶ ὁ Τηριδάτης ἐς τὴν Ῥώμην, οὐχ ὅτι τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τοῦ Οὐολογαίσου, τοῦ τε Πακόρου, καὶ τοῦ Μονοβάζου ἄγων, ἀνήχθη· καὶ ἐγένετο αὐτῶν πομπὴ διὰ πάσης τῆς ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου γῆς ὥσπερ ἐν ἐπινικίοις. Cap. 4: μετὰ δὲ τοῦτο ἔς τε τὴν Ῥώμην αὐτὸν ὁ Νέρων ἀνήγαγε, καὶ τὸ διάδημα αὐτῷ ἐπέθηκε. καὶ πᾶσα μὲν ἡ πόλις ἐκεκόσμητο

regem, magnis pollicitationibus sollicitatum, quum destinato per edictum die ostensurus populo propter nubilum distulisset, produxit, quo opportunissime potuit, dispositis circa Fori templa armatis cohortibus, curuli residens apud Rostra triumphantis habitu, inter signa militaria atque vexilla: et primo per devexum pulpitum subeuntem admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est; dein precanti, tiara deducta, diadema imposuit, verba supplicis interpretata praetorio viro multitudini pronunciante. Perductum inde in theatrum, ac rursus supplicantem, iuxta se latere dextro collocavit. Ob quae Imperator consalutatus, laurea in Capitolium lata. Ianum geminum clausit, tanquam nullo residuo bello.

καὶ φωσὶ καὶ στεφανώμασιν, οἵ τε ἄνθρωποι πολλοὶ πανταχοῦ ἑωρῶντο, μάλιστα δὲ ἡ ἀγορὰ ἐπεπλήρωτο. τὸ μὲν γὰρ μέσον αὐτῆς ὁ δῆμος λευχειμονῶν καὶ δαφνηφορῶν κατὰ τέλη εἶχε, τὰ δ' ἄλλα οἱ στρατιῶται, λαμπρότατα ὡπλισμένοι, ὥστε καὶ τὰ ὅπλα αὐτῶν καὶ τὰ σημεῖα ἀστράπτειν. οἵ τε κέραμοι καὶ αὐτοὶ πάντων τῶν τῇδε οἰκοδομημάτων ἐκρύπτοντο ὑπὸ τῶν ἀναβεβηκότων.

circa Fori templa) Vid. Ern. ad h. l. et in Cl. Cic. sub voc. *templum*, Manut. ad Cicer. pro Sext. cap. 29.

curuli residens) Xiphil. τούτων δ' οὕτως ἐκ νυκτὸς προπαρασκευασθέντων, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ὁ Νέρων ἅμα τῇ ἡμέρᾳ, τὴν ἐσθῆτα τὴν ἐπινίκιον ἐνδεδυκὼς σύν τε τῇ βουλῇ καὶ σὺν τοῖς δορυφόροις, καὶ ἐπί τε τὸ βῆμα ἀνέβη, καὶ ἐπὶ δίφρου ἀρχικοῦ ἐκαθέζετο. καὶ μετὰ τοῦτο ὅ τε Τηριδάτης καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ διά τε στοίχων ὁπλιτῶν ἑκατέρωθεν παρατεταγμένων διῆλθον· καὶ πρὸς τῷ βήματι προσστάντες, προσεκύνησαν αὐτόν, ὥσπερ καὶ πρότερον.

per devex. pulp. sub. admisit) Xiphil. ἀνελθεῖν τε αὐτὸν κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος πεποιημένην ἐκέλευσε, καὶ καθιζηθέντι αὐτῷ ὑπὸ τὸν πόδα τὸ διάδημα ἐπέθηκε· βοαί τε καὶ ἐπὶ τούτῳ πολλαὶ καὶ παντοδαπαὶ ἐγένοντο. *Devexum pulp.* dici καταχρηστικῶς respectu Neronis, vel absolute, non Tiridatis subeuntis, alii monuerunt.

in theatrum) Xiphil. cap. 6: ἐγένετο δὲ κατὰ ψήφισμα καὶ πανήγυρις θεατρική. καὶ τὸ θέατρον, οὐχ ὅτι ἡ σκηνή, ἀλλὰ καὶ ἡ περιφέρεια αὐτοῦ πᾶσα ἔνδοθεν ἐκεχρύσωτο· ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν χρυσῆν ἐπωνόμασαν. Cf. Plin. XXXIII, 3, (16) *Nero Pompeii theatrum operuit auro in unum diem, quod Tiridati regi Armeniae ostenderet.*

laurea in Capit. lata) sine iusto triumpho. Ita Domitian. 6: *de Sarmatis lauream modo Capitolino Iovi*

14. Consulatus quatuor gessit: primum bimestrem, secundum et novissimum semestres, tertium quadrimestrem: medios duos continuavit, reliquos inter annua spatia variavit.

15. In iurisdictione postulatoribus, nisi sequenti die, ac per libellos, non temere respondit. Cognoscendi morem eum tenuit, ut, continuis actionibus omissis,

retulit. Vid. de hac *laurea*, victoriae triumphique signo, quod, ut post iustum triumphum, in gremio Iovis Capit. deponebatur, Dempster. ad Rosin. Ant. R. X, 29, pag. 777, et Mader. ad Onuphr. Panvin. de triumpho (Th. Graev. tom. IX, pag. 1368), qui, ex solido auro fabricari solitam, plurimis locis ostendunt.

tanquam nullo residuo bello) Quum haec manifeste cum superioribus cohaereant, et numi accedat auctoritas, de quo vid. Oud. ad h. l., Reimar. ad Xiphil. LXIII, 5, recessi a lege mihi scripta, dedique Lipsii emendationem, plerisque probatam, pro lectione vulg. *tam nullo, quam res. bello*, a Gronovio mutata in: *iam nullo quasi residuo bello.* Si vel maxime, saepius Ianum a Nerone clausum, ostenderetur, h. tamen. l. de honoribus modo sermo, Principi ob Tiridatis adventum habitis, ad quos SCtum de claudendo Iano pertinet aeque, ac ornamenta triumphalia, de quibus auctor proxime dixerat; et vere Oudend. notat, si de Iano saepius clauso exponeret h. l. auctor, scribere eum debuisse, *tam residuo, quam nullo bello.* Consentit etiam Wolfius.

primum) A. 808, cum L. Antistio Vetere; *alterum*, interiecto spatio annuo, a. 810 cum L. Calpurnio Pisone, coniunxitque *tertium* a. 811 cum M. Valerio Messala; *quartum*, rursus anno interiecto, a. 813 cum Cornelio Lentulo Cosso.

postulatoribus) h. e. iis, qui causam aliquam ad se iudicem deferebant sive aliquid coram tribunali suo petebant. Ita causae ipsae *postulationes* dicebantur cap. 7. — Vid. de hoc vocabulo et exempla eiusmodi postulationum apud Brisson. de formulis lib. V, pag. 400. Reinesio placebat *postulantibus* cum Guther. de off. dom. Aug. I, 20.

Cognoscendi) Vulg. *in cognoscendo.* Hoc etiam loco observandum discrimen inter *iurisdictionem* et *cognitiones.*

contin. actionibus omissis) Turbarunt sensum Torrentius et Guther. de offic. dom. Aug. I, 20, qui, cum codd. duobus delendum censuerunt *omissis*, eosque sequitur Reines., qui ita ad marginem: «*Singillatim* i. e. attentissime, cum magna diligentia. *Continuas act.* autem intelligo *sine intermissione* (habitas). Hunc nempe tenuit Nero morem, ut sine intervallo lites expediret, quum magistratus non quovis tempore negotiis vacarent, sed distinctis sessionum diebus. *Per vices* i. e. vicissim et alternatim, audita utraque parte». Hoc unum vere, reliqua melius post Noordkerk. Observ. cap. 4, pag. 58, explicuerunt Ern. et Oud. ita, ut Neronem omisisse dicant veterem morem, *continua* oratione sive *actione* aliquam

singillatim quaeque per vices ageret. Quoties autem ad consultandum secederet, neque in commune quidquam, neque propalam deliberabat; sed conscriptas ab unoquoque sententias tacitus ac secreto legens, quod sibi libuisset, perinde atque pluribus idem videretur, pronunciabat. In Curiam libertinorum filios diu non admisit: admissis a prioribus Principibus honores denegavit. Candidatos, qui supra numerum essent, in solatium dilationis ac morae, legionibus praeposuit. Consulatum in senos plerumque menses dedit. Defunctoque circa Kalendas Ianuarias altero e Consulibus, neminem substituit; improbans exemplum vetus Caninii Rebili, uno die Consulis. Triumphalia ornamenta etiam quaestoriae dignitatis et nonnullis ex equestri ordine tribuit, nec utique de causa militari. De quibusdam rebus ora-

causam perorandi, ubi oratoris artificia magis valerent, quam iudicii veritas, contra *singillatim quaeque egisse* h. e. de singulis causae capitibus, productis testibus, literis, aliisque iudicii instrumentis, idque *per vices*, utraque parte alternatim audita. Hic igitur transitus fuit ad nostrorum iudiciorum morem ab antiquo, qui observatur in Britannia adhuc terrisque Galliae subiectis.

secederet) cum amicorum consilio, quod adhibere solebant Principes. Postea opponuntur *in commune* et *secreto*, *propalam* et *tacitus*. Non in commune proferebat quisque suam sententiam viva voce, sed in tabula perscriptam tradebat Neroni, qui, lectis singulis, atque inde formato iudicio, reversus in tribunal, pronunciabat, quod *ipsi* libuisset sive suam ipsius sententiam, *perinde atque* h. e. quasi ita plurium sententiis esset evictum, quod an verum esset, scire non poterant, quibus, quid reliqui scripsissent, ignotum erat. Delevi autem molestum *et* post *sed*, quod abest a nonnullis codd. et damnaverat Oudend. — *Legens*, ut saepius apud Sueton., est pro participio aoristi ἀναγνούς.

libertinorum filios) Vid. Claud. 24. Mox al. *admissisque*, al. *admissos*, quod sensum parit prorsus ineptum.

Candidatos — legionibus praeposuit) Tac. XIV, 28: *Comitia Praetorum, arbitrio Senatus haberi solita, quod acriore ambitu exarserant, Princeps composuit, tres, qui supra numerum* (nempe legitimum illo tempore Praetorum) *petebant, legioni praeficiendo.* De viris praetoriis, legatis legionum, vid. ad Tiber. 19.

Canini Rebili) Vid. ad Caes. 76.

quaest. dignitatis) Repete *nonnullis* e sequentibus. Non enim opus est Lipsiana huius voc. traiectione.

de quibusdam rebus) Sic edidi cum Casaubon., Graev., Oudendorpio, praeeuntibus Memmiano aliisque

tiones ad Senatum missas, praeterito Quaestoris officio, per Consulem plerumque recitabat.

16. Formam aedificiorum Vrbis novam excogitavit, et ut ante insulas ac domos porticus essent, de quarum solariis incendia arcerentur: easque sumtu suo exstruxit. Destinarat etiam Ostia tenus moenia promovere, atque inde fossa mare veteri Vrbi inducere. Multa sub eo et animadversa severe, et coërcita, nec minus instituta. Adhibitus sumtibus modus: publicae coenae ad sportulas redactae: interdictum, ne quid in popinis cocti praeter legumina aut olera veniret, quum antea nullum non opsonii genus proponeretur: afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novae

optimae notae codd., quamquam non diffiteor, frigere hoc, sequente *plerumque* h. e. saepe, nisi forte addidit auctor *de quibusd. rebus*, quoniam alias ipse adire Senatum solebat Nero suaque voce perorare, et *plerumque*, ob serius demum institutum morem, *per Consulem* orationes recitandi, *praeterito Quaestoris officio*, de quo vid. ad Aug. 65. Alii iunctim cum superioribus legunt: *nec utique de c. m., sed et quibusdam rebus* vel *sed et de quib. rebus*, quod Burmann. corrigit: *sed et de quibusdam aliis rebus* vel *sed et de civilibus rebus*, Dorvill. *sed et quibusdam regibus.* Nisi est graecum ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλοις τισί, qui tamen usus vocab. *quidam* vereor ut defendi queat; suaserim: *sed de quibuscunque rebus*, ut Claud. 2. *quibuscunque de causis*; vid. ind. in *quicunque.* Sed hoc etiam nimis a librorum scriptura recedit. Non pudet me dubiae sententiae, quum Wolfius etiam de medicina corrupti loci desperaverit.

Formam excogitavit) post Vrbis incendium. Tac. XV, 43: *Caeterum, Vrbis quae domui supererant, non, ut post gallica incendia, nulla distinctione, nec passim erecta, sed dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis, cohibitaque aedificiorum altitudine ac patefactis areis additisque porticibus, quae frontem insularum protegerent. Eas porticus, Nero, sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est.* Mox Ernest. delendum censet *et* ante *ut.* Coll. Müller. *ut et.* Puto, *et* esse ἐξηγητικόν pro *scilicet*, *nempe*, ut saepius.

interdictum) Xiphil. LXII, 14: πάντα ὡς εἰπεῖν τὸν βίον ἐν καπηλικῇ διαίτῃ ποιούμενος, ἀπεῖπε τοῖς ἄλλοις μηδὲν ἑφθὸν ἐν καπηλείῳ, πλὴν λαχάνων καὶ ἔτνους, πιπράσκειν. Vid. Reimar. ad h. l. et notata a nobis supra ad Claud. 38.

affl. suppl. Christiani) quos ut auctores incendii incusabat. Tac. XV, 44: *abolendo rumori Nero subdidit reos, et quaesitissimis poenis affecit, quos, per flagitia invisos, vulgus Chri-*

ac maleficae: vetiti quadrigariorum lusus, quibus inveterata licentia passim vagantibus, fallere ac furari per iocum ius erat: pantomimorum factiones cum ipsis simul relegatae.

17. Adversus falsarios tunc primum repertum, ne tabulae, nisi pertusae, ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur. Cautum, ut in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur; ac ne quis alieni testamenti

stianos appellabat. — Primo correpti, qui fatebantur, deinde indicio eorum, multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis, convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent, aut crucibus affixi, aut flammandi, atque, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur etc. Cf. Oros. VII, 7: *Primus Romae Christianos suppliciis et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione excruciari imperavit; ipsumque nomen exstirpare conatus, beatissimos Christi apostolos, Petrum cruce, Paullum gladio occidit.* Sulp. Sev. II, 28 sqq. al. *Superstitionem externam* nostram religionem appellat Tac. Ann. XIII, 32, ubi vid. interpr.; *pravam et immodicam* Plin. epist. X, 97. Caeterum non assentior iis, qui n. l. legi malunt *affecti* e cod. Vrs. Imo *afflicti* h. e. exstirpati fere in Vrbe et ad internecionem excisi sunt Christiani sub Nerone. Compara ind. sub *affligere.*

vagantibus) nempe per Vrbem post certamina peracta. Vid. Ern. ad h. l. et in Clav. Cic. sub voc. *quadrigarius.*

relegatae) Histriones Italia pulsos, memorat Tac. XIII, 25.

tabulae) contractuum. Vid. Ern. ad h. l., Schulting. Iurisprud. Ante-Iustin. ad haec Pauli Sentent. V, 25: *Amplissimus ordo decrevit, eas tabulas, quae publici vel privati contractus scripturam continent, adhibitis testibus ita signari, ut in summa marginis, ad mediam partem perforatae, triplici lino constringantur, atque impositum supra linum cerae signa imprimantur, ut exteriores scripturae fidem interiori servent. Aliter prolatae nihil momenti habent.*

in testamentis — ostenderentur) h. e. primae duae testamenti tabulae a testatore, suo modo nomine inscripto, ut testatoris tabulas vere esse constaret, *signaturis* h. e. testibus, qui signaturi essent, *vacuae* heredum nominibus ostenderentur, quos nosse, testium non intererat. Id cautum, ne testes, si comperissent, qui heredes scripti essent, de alio nomine inserendo cogitarent. Vid. Salmas. de subscribendis et signandis testamentis Lugd. Bat. 1648; Bach. hist. iurispr. Rom. pag. 358 ed. Stockmann.

ne quis — ascriberet) quod a Claudio Imper. edicto et SCto sancitum, ut ICti in Digestis docent, repetitum videtur a Nerone. Disputat ita de h. l. Ernest. de singulari excursu contra eos, qui memoriae lapsum temere Suetonio imputant.

scriptor legatum sibi ascriberet; item, ut litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent; praebente aerario gratuita: utque rerum actu ab aerario causae ad Forum ac recuperatores transferrentur: et ut omnes appellationes a iudicibus ad Senatum fierent.

18. Augendi propagandique imperii neque voluntate ulla, neque spe motus unquam, etiam ex Britannia deducere exercitum cogitavit: nec nisi verecundia, ne obtrectare parentis gloriae videretur, destitit. Ponti

ut litigatores — mercedem) Lege *Cincia*, de qua praeter singularem commentarium Brummeri Paris. 1668, vide Heinecc. Ant. II, 7, §. 10 sqq. et Bach. pag. 146; lata a. V. 550 a M. Cincio Trib. pleb., cautum fuerat, *ne quis, ob causam orandam, donum munusve caperet*, idque confirmatum ab Augusto a. 737, auctore Dione LIV, 18. Postea, quum renovari eam Patres flagitassent, Imperatore Claudio, (Tac. Ann. XI, 5) hic *capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur* (Id. cap. 7). Initio imperii Neronis Senatus constituit *ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur* (Tac. XIII, 5), pristina vi legi reddita; postea Neronem ad Claudii sententiam rediisse, et, quum ille terminum mercedis constituisset, quem egredi haud liceret, pro unoquoque genere causae certam mercedem definiisse, ex n. l. colligit Ern., qui rursus ab errore, quem obiiciunt ICti et editores illos secuti, auctorem docta disputatione defendit; cf. quae Bachius pag. 354.

pro subselliis) pro quibus mercedem antea datam *mancipibus* Casaub. et Burm., *aerario*, a scribis exactam, e Cicer. Brut. 84, existimat Ernestius.

utque rerum actu — transferrentur) h. e. ut causae eorum, qui aerario aliquid deberent, non ad Praefectos aerario, de quibus vid. ad Claud. 9, sed, ut aliae causae pecuniariae *privatorum*, ad *recuperatores* deferrentur, in quo maxima erga obaeratos benignitas. De *recuperatoribus* sive iudicibus de possessione rebusque pecuniariis vid. Ernest. in Cl. Cicer. Bach. pag. 104 sqq.

ut omnes app. — fierent) Tac. Ann. XIV, 28: *Auxit Patrum honorem, statuendo, ut, qui a privatis iudicibus ad Senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent cum iis, qui Imperatorem appellavere.* Haec verba Taciti Nostro valde repugnant, qui *omnes* appellationes ad Senatum revocatas, affirmat. Vtrumque historicum coniungendum esse, ut alter ab altero omissum tradat, post Cuiac. Observat. XXI, 33, iudicat Bach. pag. 356. Qui de *appellationibus* ad Tac. l. c. doctissime egit, Lipsius, conciliare eos se posse, negat, atque, nimium dixisse Suetonium, ipse fere credo.

ex Britannia) De clade Britannica vid. infra cap. 39. Eutrop. VII, 9: *In re militari nihil omnino ausus, Britanniam paene amisit.*

modo regnum, concedente Polemone, item Alpium, defuncto Cottio, in provinciae formam redegit.

19. Peregrinationes duas omnino suscepit, Alexandrinam et Achaicam: sed Alexandrina ipso profectionis die destitit, turbatus religione simul ac periculo. Nam circuitis templis quum in aede Vestae resedisset, consurgenti ei primum lacinia obhaesit: deinde tanta oborta caligo est, ut dispicere non posset. In Achaia Isthmum perfodere aggressus, praetorianos pro concione ad inchoandum opus cohortatus est; tubaque signo dato, primus rastello humum effodit, et corbulae

Polemone) Crebra Polemonum mentio apud Dionem. Vid. Fabric. ad XLIX, 25 et 44; lib. LIII, 25; lib. LIV, 24; lib. LIX, 12, et LX, 8. Ex Nostro Aurelius Vict. Caes. 5: *Pontum in ius provinciae, Polemonis permissu, redegit, cuius gratia Polemoniacus Pontus appellatur; itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo.* Eutrop. *Duae tamen provinciae sub eo factae sunt, Pontus Polemoniacus, concedente rege Polemone, et Alpes Cottiae, Cottio rege defuncto.* Conf. Vopisc. Aurel. cap. 21. — De *Cottio* vid. ad Tiber. 37.

ut dispicere non posset) Al. *coorta* et *despicere*. Sed oculis exeuntis templo caligo oborta est, ut Ovid. Art. Am. II, 88: *nox oculis pavido venit oborta metu*, ac ea quidem, quam visu penetrare non poterat, quod est *dispicere*. Inde turbatus etiam *periculo* destitit. Caeterum Tac. XV, 36, rem ita narrat: *Nec multo post, omissa in praesens Achaia, (causae in incerto fuere) Vrbem revisit; provincias Orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. Dehinc edicto testificatus, non longam sui absentiam, et cuncta in Rep. perinde immota ac prospera fore, super ea profectione adiit Capitolium. Illic veneratus Deos, quum Vestae quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione nunquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriae leviores dictitans.* De *templo Vestae* vid. Panciroll. descr. V. R. (Thes. Graev. Tom. III, pag. 355).

Isthmum) Xiphilin. LXIII, 16: πάρεργον δὲ δὴ τῆς ἐπιδημίας τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐποιήσατο, τὸν Ἰσθμὸν τῆς Πελοποννήσου διορύξαι ἐπιθυμήσας· καὶ ἤρξατο τοῦ ἔργου, καίπερ τῶν ἀνθρώπων ὀκνούντων· αἷμά τε γὰρ τοῖς πρώτοις ἁψαμένοις τῆς γῆς ἀνέβλυσε, καὶ οἰμωγαὶ μυκηθμοί τέ τινες ἐξηκούοντο, καὶ εἴδωλα πολλὰ ἐφαντάζετο. Vid. Reimar. ad h. l. et notata ad Caes. 44.

primus rast. humum effodit) Xiph. λαβὼν δὲ αὐτὸς δίκελλαν, καί τι καὶ ἀνασκάψας, ἔπεισε καὶ τοὺς ἄλλους ἀνάγκῃ αὐτὸν μιμήσασθαι. καὶ πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων ἐπὶ τοῦτο τὸ ἔργον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν μετεπέμψατο. Cf. Lucian. περὶ τῆς ὀρυχῆς τοῦ Ἰσθμοῦ, §. 3.

congestam humeris extulit. Parabat et ad Caspias portas expeditionem, conscripta ex Italicis senûm pedum tironibus nova legione, quam Magni Alexandri phalangem appellabat. Haec partim nulla reprehensione, partim etiam non mediocri laude digna in unum contuli, ut secernerem a probris ac sceleribus eius, de quibus dehinc dicam.

20. Inter caeteras disciplinas pueritiae tempore imbutus et musica, statim ut imperium adeptus est, Terpnum citharoedum, vigentem tunc praeter alios arcessivit; diebusque continuis post coenam canenti in multam noctem assidens, paulatim et ipse meditari exercerique coepit, neque eorum quidquam omittere, quae generis eius artifices, vel conservandae vocis causa, vel augendae factitarent; sed et plumbeam chartam supinus pectore sustinere, et clystere vomituque purgari, et abstinere pomis cibisque officientibus;

ad Caspias portas) Xiphil. LXIII, 8: οὐ μὴν οὐδὲ ἐπὶ τοὺς Αἰθίοπας, ἢ τὰς πύλας τὰς Κασπίας ἔπλευσε, ὥσπερ ἐνενόει. Tac. Hist. I, 6: *multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero, electos praemissosque ad claustra Caspiarum, et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat.* Cf. Plin. VI, 13, (15). Vid. de *Caspiis portis* Cellar. Geogr. Ant. III, 18, tom. II, pag. 785, Freinshem. ad Curt. VI, 4, 19, et Ryck. ad Tac. Ann. VI, 33.

Terpnum) qui commemoratur etiam Vesp. 19 cum Diodoro. Xiphil. LXIII, 8, Τέρπνον καὶ Διόδωρον καὶ Παμμένην memorat.

sed et) Vid. Wolf. ad Tiber. 61. Müller. coniicit *sic.*

plumbeam chartam) h. e. laminam, nempe ad *augendam* vocem, ut oppresso etiam tanto pondere pectore supini, altam atque claram vocem emittere disceret. Interpretes inepta fere de hac re cum multa eruditione protulerunt. Reliqua, quae Suetonius, ad *conservandam* vocem valebant.

clystere — purgari) quoniam referta alvus raucam facit vocem et ingratam. Mox pro *pomis* Reines. ad marginem suadet *potibus* vel *pomatis* a πόμα, πόματος, nescio an inutili mutatione.

cibisque) Plin. XIX, 6 (33): *Et de porro in hac cognatione dici conveniat, praesertim quum* sectivo *nuper auctoritatem dederit Princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo.* Secundum Eund. XX, 6, (21) *porrum sectivum voci splendorem affert.*

donec, blandiente profectu, (quamquam exiguae vocis et fuscae) prodire in scenam concupivit, subinde inter familiares graecum proverbium iactans, *occultae musicae nullum esse respectum*. Et prodiit Neapoli primum; ac ne concusso quidem repente motu terrae theatro, ante cantare destitit, quam inchoatum absolveret νόμον. Ibidem saepius et per complures cantavit dies: sumto etiam ad reficiendam vocem brevi tempore, impatiens secreti a balineis in theatrum transiit, mediaque in orchestra frequente populo epulatus, *si paulum subbibisset, aliquid se sufferti tinniturum*, graeco sermone promisit. Captus autem modulatis Alexandrinorum laudationibus, qui de novo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandria evocavit. Neque eo segnius

exig. vocis et fuscae) Xiphil. LXI, 20: καίτοι καὶ βραχὺ καὶ μέλαν (ὥς γε παραδέδοται) φώνημα ἔχων, ubi vid. Reimar. — Quinctil. XI, 3: *Qualitas vocis magis varia est: nam et candida et fusca est, et plena et exilis, et lenis et aspera, et contracta et fusa, et dura et flexibilis, et clara et obtusa.*

occultae — respectum) Graec. τῆς λανθανούσης μουσικῆς οὐδεὶς λόγος, vel, ut Lucian. Harmonid. 1 effert, οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἀπορρήτου, φασί, καὶ ἀφανοῦς τῆς μουσικῆς. Gell. XIII, 30: *Nosti verbum illud scilicet e Graecia vetus: Musicam, quae sit abscondita, eam esse nulli rei?* Vid. interpret. ad loc. cit.

Neapoli primum) Tac. XV, 33: *C. Lecanio, M. Licinio Css.* (a. 817) *acriore in dies cupidine adigebatur Nero, promiscuas scenas frequentandi; nam adhuc per domum aut hortos cecinerat, Iuvenalibus ludis, quos, ut parum celebres et tantae voci angustos, spernebat. Non tamen Romae incipere ausus, Neapolim quasi Graecam urbem delegit* etc.

concusso — theatro) Tac. XV, 34: *Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius et secundis numinibus, evenit. Nam egresso, qui adfuerat, populo, vacuum et sine ullius noxa theatrum collapsum est.* Postea νόμος est canticum, carmen, ad instrumenti concinentis modos adactum, τὸ κιθαρῳδούμενον. Vid. interpret. ad h. l.

si paul. subb. — tinniturum) *Subbibere* ὑποπίνειν, aliquid *sufferti tinnire* ὑπόπυκνόν τι ἠχεῖν recte iam Gr. reddidit Turn. Advers. XXVIII, 18. De corruptis aliorum lectionibus *sufferri* et *suffertim* h. l. dicere non attinet. De vocab. πυκνόν in re musica vid. Schneider. Lex. Graec.

modulatis — laud.) Vid. Lips. ad Tac. Ann. XVI, 14, ubi: *et plebs quidem — personabat certis modis plausuque composito.*

adolescentulos equestris ordinis, et quinque amplius millia e plebe robustissimae iuventutis undique elegit, qui divisi in factiones, plausuum genera condiscerent, (*bombos* et *imbrices*, et *testas* vocabant) operamque navarent cantanti sibi, insignes pinguissima coma et excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo laevis: quorum duces quadragena millia sestertiûm merebant.

21. Quum magni aestimaret cantare, etiam Romae Neroneum agona ante praestitutam diem revocavit. Flagitantibusque cunctis coelestem vocem, respondit quidem, *in hortis se copiam volentibus facturum:* sed adiuvante vulgi preces etiam statione militum, quae tunc excubabat, repraesentaturum se pollicitus est libens; ac sine mora nomen suum in albo profitentium

quinque amplius millia) Xiphilin. LXI, 20: ἦν μὲν γάρ τι καὶ ἴδιον αὐτῷ σύστημα ἐς πεντακισχιλίους στρατιώτας παρεσκευασμένον. Αὐγούστειοί τε ὠνομάζοντο· καὶ ἐξῆρχον τῶν ἐπαίνων· ἠναγκάζοντο δὲ σφίσι καὶ οἱ ἄλλοι πάντες καὶ ἄκοντες — ἐκβοᾷν κ. τ. λ. ubi vid. Reimar. cf. infra cap. 25. — Antea pro *neque eo segnius* malim *neque eo secius*, ut cap. 24: *nec eo secius coronatus est.*

bombos — vocabant) a diverso sono, quem diverse efficiebant.

pinguissima coma) Est παχεῖα κόμη, ut *pinguis toga* Aug. 82.

pueri) Varietatem lectionis et innumeras virorum doctorum coniecturas vide apud Burm., Oudend., et Ern. Si quid mutandum, suaderem: *excellentissimo cultu puerili.* Pro *laevis* Müllero placebat *laeves* sive *leves*, h. e. nondum barbati pueri, qui nondum, ut Equites, anulos gestabant.

Neroneum agona) Vid. supra ad cap. 12. Proxime Müllero placebat interpungi: *cantare etiam Romae*, quod Neapoli quidem, sed nondum Romae cantaverat.

coelestem vocem) Ita etiam Tac. XVI, 22, dicitur, et *vox Deûm* XIV, 15; ἱερὰ φωνή Xiphil. LXII, 26.

in albo — ascribi) Xiphil. LXIII, 9: πῶς ἂν τις καὶ ἀκοῦσαι, μὴ ὅτι ἰδεῖν, ὑπομείνειεν αὐτοκράτορα Αὔγουστον ἔς τε τὸ λεύκωμα ἐν τοῖς ἀγωνισταῖς ἐγγραφόμενον, καὶ τὴν φωνὴν ἀσκοῦντα, μελετῶντά τέ τινας ᾠδάς, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν κομῶντα, τὸ δὲ γένειον ψιλιζόμενον, ἱμάτιον ἀναβαλλόμενον ἐν τοῖς δρόμοις, μεθ' ἑνὸς ἢ δύο ἀκολούθων βαδίζοντα, τοὺς ἀντιπάλους ὑποβλέποντα, καὶ ἀεί τι πρὸς αὐτοῦ μεθ' ἀψιμαχίας λέγοντα. τοὺς ἀγωνοθέτας τούς τε μαστιγοφόρους φοβούμενον, καὶ χρήματα αὐτοῖς κρύφα ἅπασιν ἀναλίσκοντα, μὴ καὶ ἐλεγχθεὶς μαστιγωθῇ· καὶ ταῦτα μέντοι πάντα ποιοῦντα, ἵνα τὸν τῶν κιθαρῳδῶν ἀγῶνα νικήσας, ἡττηθῇ τὸν τῶν Καισάρων. Vid. Reimar. ad h. l. cf. Pet. Faber Agonist. I, 24, et III, 12.

citharoedorum iussit ascribi: sorticulaque in urnam cum caeteris demissa, intravit ordine suo, simul Praefecti praetorii citharam sustinentes, post Tribuni militum, iuxtaque amicorum intimi. Vtque constitit, peracto principio, Nioben se cantaturum, per Cluvium Rufum consularem pronunciavit, et in horam fere decimam perseveravit: coronamque eam et reliquam certaminis partem in annum sequentem distulit, ut saepius canendi occasio esset. Quod quum tardum videretur, non cessavit identidem se publicare. Non dubitavit etiam privatis spectaculis operam inter scenicos dare, quodam Praetorum sestertiûm decies offerente. Tragoedias quoque cantavit personatus; heroum Deorumque,

peracto principio) Xiphil. LXI, 20: παρῆλθέ τε καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων ἐς τὸ θέατρον, ὀνομαστὶ πρὸς τοῦ Γαλλίωνος ἐσκηρυχθείς· καὶ ἔστη τε ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Καῖσαρ τὴν κιθαρῳδικὴν σκευὴν ἐνδεδυκώς· καὶ, Κύριοί μου, εὐμενῶς μου ἀκούσατε, εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ· ἐκιθαρῴδισέ τε Αττιν τινὰ ἢ Βάκχας ὁ Αὔγουστος, πολλῶν μὲν στρατιωτῶν παρεστηκότων, παντὸς δὲ τοῦ δήμου, ὅσον αἱ ἕδραι ἐχώρησαν, καθημένου. Id. LXIII, 14: ἠγωνίσατο δὲ ἐν πάσῃ ὁμοίως πόλει ἀγῶνα ἐχούσῃ, κήρυκι πρὸς πάντα τὰ κηρύξεως δεόμενα Κλουβίῳ Ῥούφῳ ἀνδρὶ ὑπατευκότι χρησάμενος. — τὸ δὲ δὴ κήρυγμα ἦν, Νέρων Καῖσαρ νικᾷ τόνδε τὸν ἀγῶνα, καὶ στεφανοῖ τόν τε τῶν Ῥωμαίων δῆμον καὶ τὴν ἰδίαν οἰκουμένην. De Cluvio Rufo vid. Reimar. ad l. c. et Voss. de Histor. Lat. I, 27. Consul fuerat a. V. 798.

privatis spectaculis) h. e. a magistratibus editis, qui comparati cum Principe *privati* dicuntur.

quodam – offerente) Xiphil. LXIII, 21: Λάρκιος δέ τις Λυδὸς προσῆλθεν αὐτῷ, πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας προσφέρων, ἵνα κιθαρῳδήσῃ· καὶ ὃς τὸ μὲν ἀργύριον οὐκ ἔλαβεν, ἀπαξιώσας μισθοῦ τι ποιῆσαι· καὶ διὰ τοῦτο Τιγελλῖνος αὐτὸ ἐσέπραξεν, ἵνα μὴ αὐτὸν ἀποκτείνῃ. ἐς μέντοι τὸ θέατρον καὶ ὣς εἰσελθὼν, καὶ ἐκιθαρῴδησε καὶ ἐτραγῴδησεν.

personatus) Xiphil. LXIII, 9: ἐδεῖτο ὡς δραπέτης, ἐποδηγεῖτο ὡς τυφλός, ἐκύει, ἔτικτεν, ἐμαίνετο, τόν τε Οἰδίποδα καὶ τὸν Θυέστην, τόν τε Ἡρακλέα καὶ τὸν Αλκμαίωνα, τόν τε Ορέστην ὡς πλήθει ὑποκρινόμενος. καὶ τά γε πρόσωπα ποτὲ μὲν αὐτοῖς ἐκείνοις, ποτὲ δὲ καὶ ἑαυτῷ εἰκασμένα ἔφερε. τὰ γὰρ τῶν γυναικῶν πάντα πρὸς τὴν Σαβίναν ἐσκεύαστο — χρυσαῖς ἁλύσεσιν ἐδεσμεύετο· καὶ γὰρ οὐκ ἔπρεπεν, ὡς ἔοικεν, αὐτοκράτορι Ῥωμαίων σιδηραῖς δεῖσθαι. Cap. 10: καὶ γὰρ τὴν Κανάκην ὑπεκρίνετο, unde Vindex in oratione apud Eund. LXIII, 22: εἶδον τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον — ἐν τῷ τοῦ θεάτρου κύκλῳ, καὶ ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ, ποτὲ μὲν κιθάραν ἔχοντα, καὶ ὀρθοστάδιον, καὶ κοθόρνους, ποτὲ δὲ ἐμβάτας καὶ προσωπεῖον. ἤκουσα αὐτοῦ πολλάκις ᾄδοντος, ἤκουσα κηρύτ-

item heroidum ac Dearum personis effectis ad similitudinem oris sui, et feminae, prout quamque diligeret. Inter caetera cantavit *Canacen parturientem*, *Oresten matricidam*, *Oedipodem excaecatum*, *Herculem insanum*. In qua fabula fama est, tirunculum militem, positum ad custodiam aditus, quum eum ornari ac vinciri catenis, sicut argumentum postulabat, videret, accurrisse ferendae opis gratia.

22. Equorum studio vel praecipue ab ineunte aetate flagravit, plurimusque illi sermo, quamquam vetaretur, de Circensibus erat: et quondam tractum prasinum agitatorem inter condiscipulos querens, obiurgante magistro, de Hectore se loqui, ementitus est. Sed quum inter initia imperii eburneis quadrigis quotidie in abaco luderet, ad omnes etiam minimos Circenses e secessu commeabat, primo clam, deinde propalam: ut nemini dubium esset, eo die utique affuturum. Neque dissimulabat, velle se palmarum numerum ampliare: quare spectaculum multiplicatis missibus in serum protrahebatur, ne dominis quidem iam factionum dignantibus, nisi ad totius diei cursum, greges ducere.

τοντος, ἤκουσα τραγῳδοῦντος. εἶδον αὐτὸν δεδεμένον, εἶδον συρόμενον, κύοντα δή, τίκτοντα δή, πάνθ' ὅσα μυθολογεῖται, καὶ λέγοντα, καὶ ἀκούοντα, καὶ πάσχοντα, καὶ δρῶντα — οὗτος δὲ δὴ Θυέστης τε καὶ Οἰδίπους, Αλκμαίων τε καὶ Ορέστης δικαιότατ' ἂν καλοῖτο. τούτους γὰρ ὑποκρίνεται, καὶ ταύτας ἀντ' ἐκείνων (pro Caesaris, Imperatoris, Augusti nominibus) ἐπωνυμίας (ita Sylburg. legendum censet pro ἐπιθυμίας) ἀντεπιτέθειται.

tirunculum militem) Xiphil. LXIII, 10: εἷς μέν τις στρατιώτης, ἰδὼν αὐτὸν δεδεμένον, ἠγανάκτησε, καὶ προσδραμὼν ἔλυσεν.

Equorum studio) Tacit. XIV, 14: *Vetus illi cura erat, curriculo quadrigarum insistere.* Coll. XIII, 3; Xiphil. LXI, 6.

prasinum) Vid. ad Calig. 55, de quatnor aurigarum factionibus.

affuturum) in Vrbe e secessu suburbano.

greges ducere) Dubitant, de aurigisne intelligant *greges*, an de equis. Puto, de utrisque. Domini factionum ocare nolebant ludos edentibus iuga sua cum aurigis, nisi in totum diem, quoniam multiplicatis missibus huic lucro iam erant assueti.

Mox et ipse aurigare, atque etiam spectari saepius voluit: positoque in hortis inter servitia et sordidam plebem rudimento, universorum se oculis in Circo maximo praebuit, aliquo liberto mittente mappam, unde magistratus solent. Nec contentus, harum artium experimenta Romae dedisse, Achaiam, ut diximus, petit, hinc maxime motus. Instituerant civitates, apud quas musici agones edi solent, omnes citharoedorum coronas ad ipsum mittere. Eas adeo grate recipiebat, ut legatos, qui pertulissent, non modo primos admitteret, sed etiam familiaribus epulis interponeret. A quibusdam ex his rogatus, ut cantaret super coenam, exceptusque effusius, *Solos scire audire Graecos, solosque se et studiis suis dignos*, ait. Nec profectione dilata, ut primum Cassiopen traiecit, statim ad aram Iovis Cassii cantare auspicatus est.

23. Certamina deinceps obiit omnia. Nam et quae

et ipse aurigare) Tacit. XIV, 14: *Clausum valle Vaticana spatium, in quo equos regeret, haud promiscuo spectaculo. Mox ultro vocari populus romanus, laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum, et, si eodem Princeps trahat, laetum. Caeterum evulgatus pudor, non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum attulit* etc. Ita XV, 44, dicitur *habitu aurigae permixtus plebi, vel curriculo insistens.* Xiphil. LXII, 15: τοσαύτη δ' ἦν ἡ τοῦ Νέρωνος ἀκολασία, ὥστε καὶ ἅρματα δημοσίᾳ ἤλαυνε.

mittente mappam) h. e. mappa signum dante, cursum incipiendi vel mittendi iuga e carcere. Vid. Panvin. de ludis Circens. I, 14 (Thes. Graev. tom. IX, pag. 166 sqq.); Bulenger. de Circo Rom. c. 16 (Ibid. pag. 629 sqq.)

Achaiam — petit) Xiphil. LXIII, : ἐς δὲ δὴ Ἑλλάδα ἐπεραιώθη (a. 819) — ἐπί τε ἡνιοχήσει καὶ κιθαρῳδήσει, κηρύξει τε καὶ τραγῳδίας ὑποκρίσει. οὐ γὰρ ἤρκει αὐτῷ ἡ Ῥώμη, οὐδὲ τὸ τοῦ Πομπηΐου θέατρον, οὐδ' ὁ μέγας ἱππόδρομος, ἀλλ' ἐδεήθη καὶ ἐκστρατείας τινός, ἵνα καὶ περιοδονίκης, ὡς ἔλεγε, γένηται.

omnes cith. coronas) vid. ad c. 25.

Cassiopen) insulae Corcyrae oppidum, cuius meminit Plin. IV, 12, (19) cum templo Iovis Cassii. Alii Cassiopen Epiri intelligunt, ubi an Iovis Cassii cultus fuerit, iure dubitat Oudendorp., quem vide.

Certamina — omnia) Philostrat. Apollon. IV, 8: τὰ βασίλεια ἐκλιπών, ἐς τὴν Ἑλλάδα ἀφίκετο, κηρύγμασιν ὑποθήσων ἑαυτὸν Ολυμπικοῖς τε καὶ Πυθικοῖς, ἐνίκα δὲ καὶ Ισθμοῖ. αἱ δὲ νῖκαι ἦσαν κιθαρῳδίαι καὶ κήρυκες· ἐνίκα δὲ τραγῳδοὺς ἐν Ολυμπίᾳ. Xiphil. LXIII, 10: πυθιονίκην τε αὐ-

diversissimorum temporum sunt, cogi in unum annum, quibusdam etiam iteratis, iussit; et Olympiae quoque praeter consuetudinem musicum agona commisit. Ac, ne quid circa haec occupatum avocaret detineretve, quum praesentia eius urbicas res egere a liberto Helio admoneretur, rescripsit his verbis, *Quamvis nunc tuum consilium sit et votum, celeriter reverti me; tamen suadere et optare potius debes, ut Nerone dignus revertar.* Cantante eo, ne necessaria quidem causa excedere theatro licitum erat. Itaque et enixae quaedam in spectaculis dicuntur, et multi taedio audiendi laudandique, clausis oppidorum portis, aut furtim desiluisse de muro, aut morte simulata funere

τὸν, καὶ Ὀλυμπιονίκην, καὶ περιοδονίκην, καὶ παντονίκην, πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς εἰώθεισαν, ἀπεκάλουν. Vid. ad h. l. Reimarum, cuius haec verba referam: «Acta haec sunt a. V. 820, Chr. 67. Vnde quum Olimpias CCXXI anno Chr. 65, celebranda fuisset, nunc dilata Neronis iussu in hunc annum, inter ἀνολυμπιάδας relata, et in libris Eleorum praeterita est, ut testatur, praeter Philostratum, Pausanias X, 36, pag. 892, Hieronymus item et Eusebius in Chronicis». Errat igitur Facius, qui ad Pausaniae l. c. *incuria* hanc Olympiadem in Eleorum tabulis omissam putat.

praeter consuetudinem) Philostr. V, 2: ἐκέλευσε τοὺς Ἠλείους Νέρων τραγῳδίαν ἀπαγγεῖλαι καὶ κιθαρῳδίαν, οἷς μήτε θέατρόν ἐστι, μήτε σκηνὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα, στάδιον δέ αὐτοφυές, καὶ γυμνά πάντα. Lucian. Neron. cap. 9: Ἰσθμοῖ νομοῦ κειμένου, μήτε κωμῳδίαν ἀγωνίζεσθαι, μήτε τραγῳδίαν, ἐδόκει Νέρων (leg. Νέρωνι) τραγῳδοὺς νικᾶν κ. τ. λ. Vid. interpr. ad h. l., Olear. ad Philostr., Reimar. ad Xiphil. l. c.

a liberto Helio) Xiphil. LXIII, 12: τοὺς μέντοι ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ Ἰταλίᾳ πάντας Ἡλίῳ τινὶ Καισαρείῳ ἐκδότους παρέδωκε. πάντα γὰρ ἁπλῶς αὐτῷ ἐπετέτραπτο, ὥστε καὶ δημεύειν, καὶ φυγαδεύειν, καὶ ἀποκτιννύναι, καὶ πρὶν δηλῶσαι τῷ Νέρωνι, καὶ ἰδιώτας ὁμοίως, καὶ ἱππέας, καὶ βουλευτάς. Cf. cap. 18 et 19, ubi: ὁ δὲ Ἥλιος πολλάκις μὲν καὶ πρότερον ἐπιστείλας αὐτῷ, παραινῶν ὅτι τάχιστα ἀνακομισθῆναι· ὡς δ' οὐκ ἐπείθετο, ἦλθεν αὐτὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἐξεφόβησεν αὐτόν, εἰπὼν μεγάλην τινὰ ἐπιβουλὴν ἐν τῇ Ῥώμῃ παρασκευάζεσθαι κατ' αὐτοῦ. ὥστε παρευθὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποπλεῦσαι. (a. 821) vid. de hoc Helio etiam Tac. Ann. XIII, 1, et Hist. I, 37, ubi miror, magnum Lipsium nostri loci non meminisse.

funere elati) Xiphil. LXIII, 15: ἐτηροῦντο δὲ ἀκριβῶς καὶ τούτων (Senatorum) καὶ τῶν ἄλλων ἀεί ποτε καὶ αἱ εἴσοδοι καὶ αἱ ἔξοδοι, τά τε σχήματα, καὶ τὰ νεύματα, καὶ τὰ ἐπιβοήματα. καὶ οἱ μὲν ἀεὶ συνόντες αὐτῷ, καὶ σπουδαίως ἀκροώμενοι,

elati. Quam autem trepide anxieque certaverit, quanta adversariorum aemulatione, quo metu iudicum, vix credi potest. Adversarios, quasi plane conditionis eiusdem, observare, captare, infamare secreto, nonnunquam ex occursu maledictis incessere, ac si qui arte praecellerent, corrumpere etiam solebat. Iudices autem, prius quam inciperet, reverentissime alloquebatur, *Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunae: illos, ut sapientes et doctos viros, fortuita debere excludere:* atque, ut auderet, hortantibus, aequiore animo recedebat; ac ne sic quidem sine sollicitudine, taciturnitatem pudoremque quorundam pro tristitia et malignitate arguens, suspectosque sibi dicens.

24. In certando vero ita legi obediebat, ut nunquam exscreare ausus, sudorem quoque frontis brachio detergeret: atque etiam in tragico quodam actu, quum elapsum baculum cito resumsisset, pavidus et metuens, ne ob delictum certamine summoveretur, non aliter confirmatus est, quam adiurante hypocrita, non ani-

τορῶς τε ἐκβοῶντες, ἐπῃνοῦντο καὶ ἐτιμῶντο· οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἠτιμάζοντο καὶ ἐκολάζοντο, ὥστε τινὰς μὴ δυναμένους ἐπὶ πολὺ ἀντέχειν (πολλάκις γὰρ καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐξ ἑωθινοῦ παρετείνοντο) προσποιεῖσθαί τε ἐκθνήσκειν, καὶ νεκρῶν δίκην ἐκ τῶν θεάτρων ἐκφέρεσθαι. Cf. Tac. XVI, 5.

trepide anxieque cert.) Vid. ad cap. 21; Tac. XVI, 4: *Postremo flexus genu, et coetum illum manu veneratus, sententias iudicum opperiebatur ficto pavore.*

ita legi obediebat) Tac. XVI, 4: *ingreditur theatrum, cunctis citharae legibus obtemperans; ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea, quam indutui gerebat, veste detergeret; ut nulla oris aut narium excrementa viserentur.*

baculum) Intelligo *sceptrum* cum aliis, quoniam de *tragico actu* sermo, atque *baculum* de eo dici, Oudend. probat loco Flor. III, 19, 10: *ipse veste purpurea, argenteoque baculo, et regium in morem fronte redimita.* Ernest. baculum pr. intelligit, quem prodeuntes in scenam gestabant.

hypocrita) Gronov. ad Liv. VII, 2: «Nero hic, quod in Caligulae verbis (vid. Calig. 54: *canendi ac saltandi* etc.) *tragoedus*, agit; *hypocrita*, quod *histrio*. *Tragoedus* canebat i. e. modulate pronunciabat; *histrio* vel *hypocrita* vel *pantominus* saltabat et gesticulabatur, et praeter hos aderat *tibicen*».

madversum id inter exsultationes succlamationesque populi. Victorem autem se ipse pronunciabat; qua de causa et praeconio ubique contendit. Ac ne cuius alterius hieronicarum memoria aut vestigium exstaret usquam, subverti et unco trahi abiicique in latrinas omnium statuas et imagines imperavit. Aurigavit quoque plurifariam, Olympiis vero etiam decemiugem; quamvis id ipsum in rege Mithridate carmine quodam suo reprehendisset. Sed excussus curru, ac rursus repositus, quum perdurare non posset, destitit ante decursum: neque eo secius coronatus est. Decedens deinde, provinciam universam libertate donavit: simulque iudices civitate romana et pecunia grandi. Quae beneficia e medio stadio Isthmiorum die sua ipse voce pronunciavit.

25. Reversus e Graecia Neapolin, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disiecta parte muri, ut mos hieronicarum est. Simili modo

praeconio ub. contendit) Xiphilin. LXIII, 14, καὶ ἐκήρυττε, ubi de praeconum de claritate vocis contentionibus vide, quos citavit Reimar., maxime Petr. Fabrum Agonist. II, 15.

unco trahi — statuas) Xiphilin. LXIII, 8: καὶ τὸν Παμμένην ἐκεῖνον ἐπὶ τοῦ Γαΐου ἀκμάσαντα κατηνάγκασε. καίτοι γέροντα ὄντα, ἀγωνίσασθαι, ἵνα αὐτοῦ τοὺς ἀνδριάντας κρατήσας αἰκίσηται.

Olympiis) Xiphil. LXIII, 14: ἐν δὲ τοῖς Ολυμπίοις ἅρμα ἐλάσας, καὶ πεσὼν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὀλίγου δεῖν συντριβεὶς, ὅμως ἐστεφανώθη, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῖς Ἑλλανοδίκαις τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, ἃς ὕστερον Γάλβας παρ' αὐτῶν ἀπῄτησεν, ἔδωκε.

prov. — libertate donavit) Xiphil. LXIII, 11: πᾶσαν μὲν τὴν Ἑλλάδα ἐλεηλάτησε, καίπερ ἐλευθέραν ἀφείς. Imitatus autem est T. Quinctium Flaminium, de quo Plutarch. Flamin. 12: καὶ — Τίτος ἐν Κορίνθῳ τότε, καὶ Νέρων αὖθις καθ' ἡμᾶς ἐν Κορίνθῳ, παραπλησίως Ισθμίων ἀγομένων, τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἀφῆκεν, ὁ μὲν διὰ κήρυκος, ὡς εἴρηται, Νέρων δ' αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπὸ βήματος ἐν τῷ πλήθει δημηγορήσας. Conf. Pausan. VII, 17; vid. Reimar. ad. Xiphil. l. c.

iudices — pecunia grandi) Hellanodicas, de quibus vid. Pausan. V, 9, et quos Reimar. excitavit ad Xiphil. XLIII, 9. Dedisse iis Neronem πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας, modo vidimus ex Eiusdem LXIII, 14.

disiecta parte muri) Xiphil. LXIII, 20: ἐπεὶ δ' οὖν ἐς τὴν Ῥώμην ἐσήλασε, τοῦ τε τείχους τι καθῃρέθη καὶ τῶν πυλῶν περιεῤῥάγη, νενομίσθαι τινῶν

Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed et Romam eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, et in veste purpurea, distinctaque stellis aureis chlamyde, coronamque capite gerens Olympiacam, dextra manu Pythiam, praeeunte pompa caeterarum cum titulis, *ubi, et quos, quo cantionum, quove fabularum argumento vicisset;* sequentibus currum ovantium ritu plausoribus, *Augustianos, militesque se triumphi eius*, clami-

λεγόντων, ἑκάτερον τοῖς ἐκ τῶν ἀγώνων στεφανηφόροις γίνεσθαι. Agones, quibus hic tribuebatur honor, dicti inde *isclastici*. Vid. Buleng. de Circo c. 55, et P. Fabr. Agonist. II, 10.

veste purpurea) Non delendum iudico voc. *veste* cum Lips. ad Tacit. Ann. XIV, 21, et Torrentio. *Vestis* est χιτών, cui superinduebatur χλαμύς. Eodem modo Commodus, auctore Xiphil. LXXII, 17: ἐνέδυ, πρίν μὲν εἰς τὸ θέατρον εἰσιέναι, χιτῶνα χειριδωτὸν σηρικόν, λευκόν, διάχρυσον, ἐσιὼν δὲ ὁλοπόρφυρον χρυσῷ κατάπαστον, χλαμύδα τε ὁμοίαν τὸν Ἑλληνικὸν τρόπον λαμβάνων, καὶ στέφανον ἔκ τε λίθων Ἰνδικῶν καὶ ἐκ χρυσοῦ πεποιημένον. Haud recte adeo Walther. Observ. pag. 25, vestem intelligi non posse censet, nisi in universum, cui tamen assentior, quum, chlamydem quoque purpuream fuisse, existimat.

coronamque — Pythiam) Olympiacam oleaginam, Pythiam lauream. Ita diserte Xiphil. LXIII, 20: αὐτὸς ἐφ' ἅρματος ἐπινικίου, ἐν ᾧ ποτε ὁ Αὔγουστος τὰ πολλὰ ἐκεῖνα νικητήρια ἐπεπόμφει, ἁλουργίδα χρυσόπαστον ἔχων, καὶ κότινον (Olympiacam) ἐστεφανωμένος, τὴν Πυθικὴν δάφνην προτείνων.

pompa caeterarum) Male al. *caeterorum*, peior transpositio Burmanni: *praeeunte pompa cum caeterarum titulis*, quae orationem claudam reddit et a sequentibus, quae argumentum titulorum subiungunt, abhorrentem. *Caeterarum* int. *coronarum*, ut *pompa coronarum* sit pompa coronas gestantium, sueto usu, de quo vid. Oudend. — Xiphil. l. c. καὶ ἐσεφοίτησαν πρῶτοι μὲν οἱ τοὺς στεφάνους, οὓς ἀνῄρεν, κομίζοντες, καὶ μετ' αὐτοὺς, ἕτεροι σανίδιά τε ἐπὶ δοράτων ἀνατείνοντες, ἐφ' οἷς ἐπεγέγραπτο τό τε ὄνομα τοῦ ἀγῶνος, καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀγωνίσματος, ὅτι τε Νέρων Καῖσαρ πρῶτος πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος Ῥωμαίων ἐνίκησεν αὐτό.

sequentibus — clamitantibus) Xiphil. l. c. καὶ οὕτω διά τε τοῦ ἱπποδρόμου καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς, μετά τε τῶν στρατιωτῶν, καὶ μετὰ τῶν ἱππέων, τῆς τε βουλῆς διελθών, ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἐκεῖθεν ἐς τὸ Παλάτιον, πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης καὶ λυχνοκαυτούσης καὶ θυμιώσης, πάντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν τῶν βουλευτῶν ὅτι μάλιστα συμβοώντων κ. τ. λ. De *Augustianis* vid. locum Xiphil. LXI, 20, notatum supra ad cap. 20. Adde Tac. XIV, 15: *Tuncque primum conscripti sunt Equites romani, cognomento Augustanorum, aetate ac robore conspicui, et pars ingenio procaces, alii in spe potentiae. Hi dies ac noctes plausibus*

tantibus. Dehinc, diruto Circi maximi arcu, per Velabrum Forumque, Palatium et Apollinem petiit. Incedenti passim victimae caesae, sparso per vias identidem croco, ingestaeque aves ac lemnisci et bellaria. Sacras coronas in cubiculis circum lectos posuit: item statuas suas citharoedico habitu; qua nota etiam nummum percussit. Ac post haec tantum afuit a remittendo laxandoque studio, ut conservandae vocis gratia, neque milites unquam, nisi absens, aut alio

personare, formam Principis vocemque Deûm vocabulis appellantes: quasi per virtutem clari honoratique agere.

diruto Circi m. arcu) quo latior triumphanti hieronicae via pateret, non, quae Graevii sententia est, probata ab Ernestio, ut arcus loco muri dirueretur, cui, ut sacro, parcere vellet. Non pepercisse muris, diserte testatur Xiphilinus loco supra citato, neque negare videtur Noster verbis, *simili modo* etc., ut monuit iam Oudend. De *Circo max.* vid. Nardini Rom. vet. VII, 1 et 2. De *Velabro* dictum ad Caes. 37. Mox *Apollinem* nescio cur Ernest. intellexerit *Capitolinum*. Imo *Palatium et Apollinem* est: montem Palatinum templumque Apollinis in eo monte situm, quem petebat, quoniam artium, non belli, erat victoria. De *Apolline Palatino* vid. ad Aug. 29, et Nardini l. c. VI, 14.

sparso — croco) pro suffimento. Vid. Dalechamp. ad Plin. XXI, 6 (17).

ingestaeque — bellaria) De more, in victores coronas, lemniscos idque genus alia honoris causa iaciendi, doctissime ad h. l. disseruit Casaubonus. Stomachum movit interpretibus voc. *aves*. Graevius mutare voluit in *flores*; Oudend. in corruptis verbis vocem *ave* latere existimavit. Cantus, de quo triumphabat Nero, symbolum in avibus pro sacrificio iniectis fuisse puto, quo fere redit etiam Perizonii sententia. Pro *ingestaeque* malim *iniectaeque*, nisi in illo oblati sacrificii magis est notio. De *lemniscis* vid. Plin. XXI, 3, (4) et interpr. ad h. l. Argol. ad Panvin. de ludis Circens. I, 16 (Thes. Graev. tom. IX, pag. 201) et quos alios citavit Pitiscus.

in cubiculis circum lectos) Ita Memm. aliique, quos recenset Oud. Vulgo: *in cubiculi circ. l.* Xiphil. LXIII, 21: ἐκτελέσας δὲ ταῦτα, ἱπποδρομίας ἐπήγγειλε, καὶ τοὺς στεφάνους, τούτους τε καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅσους ἅρμασι νικήσας εἰλήφει, ἐς τὸν ἱππόδρομον ἐσήνεγκε, καὶ τῷ ὀβελίσκῳ τῷ Αἰγυπτίῳ περιέθηκε· καὶ ἦσαν ὀκτὼ καὶ ὀκτακόσιοι καὶ χίλιοι, ex quo loco Iac. Nicol. Loensis Epiphyll. III, 7, n. l. emendandum duxit: *sacras cor. in obeliscum Circi iniectas posuit*, probante Reimaro ad l. c.; Is. Vossius: *in obeliscis Circi collectas*; Burm. *in cubiculo Circi fixas posuit*, intelligens cubiculum Principis, quod in spectaculis publicis habebat. Assentior Ernestio, qui ad morem provocat, spolia donaque in cubiculis suspendendi, et imagines carissimorum homi-

verba pronunciante, appellarit; neque quidquam serio iocove egerit, nisi adstante phonasco, qui moneret, parceret arteriis, ac sudarium ad os applicaret; multisque vel amicitiam suam obtulerit, vel simultatem indixerit, prout quisque se magis parciusve laudasset.

26. Petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem, sensim quidem primo et occulte et velut iuvenili errore, exercuit: sed ut tunc quoque dubium nemini foret, naturae illa vitia, non aetatis esse. Post crepusculum statim, arrepto pileo vel galero, popinas

num ibidem constituendi, comparans Virgil. Aen. IV, 495 et 647, Nostr. Calig. 7. Quod ad Xiphilinum attinet, vel aliae coronae obelisco impositae sunt, fortasse e Graecia allatae, aliae Romae nunc oblatae, de quibus proxime, in cubiculis suspensae, vel omnes e Circo postea in Caesaris aedes translatae sunt.

appellarit) Ita scripsi pro *appellaret* ob sequentia *egerit*, *obtulerit*, *indixerit*. De *phonasco* vid. ad Aug. 84.

multisque — laudasset) Xiphilin. LXIII, 15: ἐτηροῦντο δὲ ἀκριβῶς καὶ τούτων (Senatorum) καὶ τῶν ἄλλων ἀεί ποτε καὶ αἱ εἴσοδοι καὶ αἱ ἔξοδοι, τά τε σχήματα, καὶ τὰ νεύματα, καὶ τὰ ἐπιβοήματα. καὶ οἱ μὲν ἀεὶ συνόντες αὐτῷ, καὶ σπουδαίως ἀκροώμενοι, τορῶς τε ἐκβοῶντες, ἐπῃνοῦντο καὶ ἐτιμῶντο· οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἠτιμάζοντο καὶ ἐκολάζοντο. Incurrisse in eius odium ob negatum voci sacrae honorem Thraseam, auctor Id. LXII, 26.

Petulantiam — exercuit) De *petulantia* hoc capite agit; cap. 27, 30 et 31 de *luxuria*; postea inserit cap. 28 et 29 de *libidine*, quae coniuncta esse solet cum luxuria; inde transit cap. 32 ad ortam ex eadem *avaritiam*: a capite 33, de *crudelitate* exponere incipit. Verbis *sensim quidem primo* respondet initium cap. sequentis, *Paulatim vero* etc. Caeterum damnanda, quam contra omnes libros Ernestius intulit et Bipontini receperunt, mutatio verbi *exercuit* in *exseruit* ex loco Tiber. 33: *Paulatim Principem exseruit*. Res prorsus diversa. Vim, vitium, virtutem, potestatem *exerceo* (vide loca Nostri in indice collecta), rem vel membrum vel personam, absconditam antea et tectam, *exsero*, quod valet Tiberii l. c., ubi *Principem exserere* est *personam Principis exserere*, vid. ibi not. Fefellit Ernestium, ut alios, significatio particulae *sensim* h. e. *lente*, *tarde*, βραδέως vel βραδύτερον. Ita Tiber. 11: *sensim regressus domum*; et cap. 44: *lingua morsuque sensim appetentes*. Opponitur *subito*, *repente*, et, quod est capite proximo, *ad maiora palam erupit*. Nisi certa haec esset vocis vis, cogitare aliquis posset de verborum transpositione: *sensim, et primo quidem occulte — exercuit*. Sed bene se habent verba auctoris. De sensim crescentibus Neronis vitiis vid. Xiphil. LXI, 4; coll. Tac. XIII, 2.

Post crepusculum statim) Tac. XIII, 25, (ad a. V. 809): *Nero itinera Ur-*

inibat; circumque vicos vagabatur ludibundus, nec sine pernicie tamen. Siquidem redeuntes a coena verberare, ac repugnantes vulnerare, cloacisque demergere assuerat: tabernas etiam effringere et expilare; quintana domi constituta, ubi partae et ad licitationem dividendae praedae pretium absumeretur. Ac saepe in eiusmodi rixis oculorum et vitae periculum adiit, a quodam laticlavio, cuius uxorem attrectaverat, prope ad necem caesus. Quare nunquam postea publico se illud horae sine Tribunis commisit, procul et occulte subsequentibus

bis et lupanaria et diverticula, veste servili in dissimulationem sui compositus, pererrabat, comitantibus, qui raperent venditioni exposita, et obviis vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus, et ore praeferret. Deinde, ubi Caesarem esse, qui grassaretur, pernotuit, augebanturque iniuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam, permissa semel licentia sub nomine Neronis, multi propriis cum globis eadem exercebant; in modum captivitatis nox agebatur. Xiphil. LXI, 8: καὶ πολλὰ μὲν οἴκοι, πολλὰ δὲ καὶ ἐν τῇ πόλει, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐπικρυπτόμενός πῃ, ἠσέλγαινε. καὶ ἔς τε καπηλεῖα ἐσῄει, καὶ πανταχόσε ὡς καὶ ἰδιώτης ἐπλανᾶτο. πληγαί τε ἐκ τούτων καὶ ὕβρεις συχναὶ ἐγίνοντο, ὥστε καὶ μέχρι τῶν θεάτρων τὸ δεινὸν προχωρῆσαι. Id. cap. 9: κρύφα δὲ νύκτωρ ἐκώμαζε κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὑβρίζων ἐς τὰς γυναῖκας, ἀσελγαίνων ἐς τὰ μειράκια, ἀποδύων τοὺς ἀπαντῶντας, παίων, τιτρώσκων, φονεύων. καὶ ἐδόκει μέν πως λανθάνειν, (καὶ γὰρ ἐσθῆσι ποικίλαις καὶ κόμαις περιθέτοις ἄλλοτε ἄλλος ἐχρῆτο) ἠλέγχετο δὲ ἔκ τε τῆς ἀκολουθίας, καὶ ἐκ τῶν ἔργων. οὐδεὶς γὰρ ἂν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀδεῶς οὕτω ποιῆσαι ἐτόλμησεν. οὐδὲ γὰρ οὐδ' οἴκοι μένειν ἀσφαλὲς οὐδενὶ ἐγίγνετο, ἀλλὰ καὶ ἐς ἐργαστήρια καὶ οἰκίας ἐσεπήδα.

tabernas) Hoc recepi cum Oudend. pro *tabernulas*, quum maiorem Principis petulantiam significet, et Xiphilino conveniat.

quintana) quod nomen loco proprie erat in castris, ubi forum rerum utensilium. Vid. Schel. ad Hygin. pag. 76, et vir. doctos ad h. l.

absumeretur) i. e. prodigeretur epulis aliaque luxuria. Ita e Memm. ediderunt Oudend. et Ernest. Vulg. *assumeretur*, quod vix idoneum sensum praebet. Quod Torrent. et Graev. suasere *divendendae* pro *dividendae*, id si in textu reperiretur, pro glossemate habendum esset, ut Caes. 54.

a quodam laticlavio) Tac. l. c. *Iulius Montanus, senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum Principe, quia vi attentantem acriter repulerat, deinde agnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est.* Cf. Xiphil. LXI, 9, qui minus accurate βουλευτὴν dicit. Vide de voc. *laticlavius* Lips. ad Tac. l. c. Cf. Aug. 38.

sine Trib. — subsequentibus) Tac. *Nero autem, metuentior in posterum,*

bus. Interdiu quoque clam gestatoria sella delatus in theatrum, seditionibus pantomimorum ex parte proscenii superiori signifer simul ac spectator aderat. Et quum ad manus ventum esset, lapidibusque et subselliorum fragminibus decerneretur, multa et ipse iecit in populum, atque etiam Praetoris caput consauciavit.

27. Paulatim vero invalescentibus vitiis, iocularia et latebras omisit, nullaque dissimulandi cura ad maiora palam erupit. Epulas a medio die ad mediam noctem protrahebat, refotus saepius calidis piscinis ac tempore aestivo nivatis. Coenitabatque nonnunquam et in publico, Naumachia praeclusa, vel Martio campo, vel Circo maximo, inter scortorum totius urbis ambubaiarum-

milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent; si a laesis validius ageretur, arma inferrent.

in theatrum) Tac. *Ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis, atque ipse occultus et plerumque coram prospectans.* Xiphil. LXI, 8: οἱ περὶ τὴν ὀρχήστραν καὶ περὶ τοὺς ἵππους ἔχοντες, οὔτε τῶν στρατιωτῶν οὔτε τῶν ὑπάτων ἐφρόντιζον. ἀλλ' αὐτοί τε ἐστασίαζον καὶ τοὺς ἄλλους προσεπεσπῶντο, οὐχ ὅτι κωλύοντος σφᾶς τοῦ Νέρωνος, ὅσα ἀπὸ βοῆς, ἀλλὰ καὶ προσεκταράσσοντος. καὶ γὰρ ἔχαιρε τοῖς δρωμένοις, ἔν τε φορείῳ τινὶ λάθρα ἐς τὰ θέατρα ἐσκομιζόμενος, κἀκ τοῦ ἀφανοῦς τοῖς ἄλλοις ἐφορῶν τὰ γιγνόμενα. Mox al. *decertaretur* pro *decerneretur*, inutili mutatione.

a medio die) Haec sunt *tempestiva convivia* sive *de die* incepta, de quibus dictum ad Calig. 45.

cal. piscinis) h. e. balineis. Ita Plin. ep. II, 17, 11: *Cohaeret calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt.* Id. V, 6, 25: *Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est* etc.

Coenitabatque — in publico) Tacit. XV, 37: *Ipse, quo fidem acquireret, nihil usquam perinde laetum sibi, publicis locis struere convivia, totaque Vrbe quasi domo uti.*

Naumachia praeclusa) Naumachiam dicit, de qua vid. ad Aug. 43, et Tiber. 72. — Xiphil. LXI, 20: ἐδείπνισε τὸν δῆμον ἐπὶ πλοίων ἐν τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ ἡ ναυμαχία ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐγεγόνει· καὶ ἐξ αὐτοῦ νυκτὸς μεσούσης ἐς τὸν Τίβεριν διὰ τάφρου κατέπλευσε. *Praeclusam* Naumachiam describit Xiphil. LXVI, 25, ubi de navali proelio, a Tito *in veteri Naumachia*, h. e. eodem loco, quo Augustus et Nero dederant, exhibito sermo est, his verbis: κατοικοδομηθείσης σανίσι τῆς κατὰ πρόσωπον τῶν εἰκόνων λίμνης, καὶ ἰκρία πέριξ λαβούσης.

ambubaiarumque) Vid. interpr. ad Horat. Sat. I, 2, 1, et Casaub. ad h. l. — Tac. XIV, 15: *exstructa apud*

que ministeria. Quoties Ostiam Tiberi deflueret, aut Baianum sinum praeternavigaret, dispositae per litora et ripas deversoriae tabernae parabantur, insignes ganeae et matronarum, institorias operas imitantium, atque hinc inde hortantium, ut appelleret. Indicebat et familiaribus coenas., quorum uni mellita quadragies sestertio constitit, alteri pluris aliquanto absorptio rosaria.

nemus, quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula et cauponae et posita veno irritamenta luxus.

deversoriae — appelleret) Restitui veterem lectionem: *institorias operas imitantium*, pro qua post Turneb. Advers. XXIV, 6, plerique dederunt: *institorio copas imitantium.* Lips. ad Tac. XV, 37, adstipulante Torrentio suadet: *matronarum institoria, copas imitantium.* Oudend. probat Aldinam lectionem: *institorum loco passim invitantium*, quam miror placuisse etiam summis viris, Ruhnkenio et Wolfio, quum tautologiam pariat, sequentibus: *atque hinc inde hortantium* etc. Reliquam lectionum et coniecturarum varietatem vid. apud Burmann. et Oudend. Vt et ipse aliquam symbolam afferam, quum maxime offendat verbum *parabantur*, ineptum ob praecedens *dispositae*, suadeo *parebant* h. e. apparebant, ut Aug. 95, *iecinora replicata — paruerunt;* Vespas. 4: *quantum eventu postea paruit* al., et locum ita constituo: *dispositae per litora et ripas deversoriae tabernae parebant, insignes ganea et* (h. e. etiam) *matronarum, institorias operas imitantium* etc. — Tac. XV, 37: *Crepidinibus stagni lupanaria adstabant, illustribus feminis completa. Contra scorta visebantur, nudis corporibus: iam gestus motusque obscoeni, et, postquam tenebrae incedebant, quantum iuxta nemoris et circumiecta tecta, consonare cantu et luminibus clarescere.*

mellita — rosaria) Infinitae fere de h. l. virorum doct. sunt sententiae, quas hic recensere non attinet. Receperunt fere lectionem *mitellita* pro *mellita*, secuti Salmasii interpretationem (Exerc. Plin. pag. 392) de *mitellis* h. e. parvis mitris sive coronis in nepotum conviviis maximo cum sumtu distributis, fultam loco Plin. XXI, 3. Alia difficultas in voc. *absortio*, quomodo vulgo legitur, quod et ipsum in mirificas formas abiit, quarum indicem vid. apud Burm. et Oudend., a Memm. aliisque codd. prorsus abest. Equidem, quamquam in re nullius momenti cum reliquis caecutire non pudet, (quis enim hodie cupediarum nomina omnia norit, in nostris gallicisque culinis inventa?) satius tamen duxi, reddere, quae facillimum sensum praebent, quam incertas interpretationes sequi. Dedi igitur *mellita*, quod in multis est codd., et postea *absorptio*, quoniam de aliquo ferculo, quod toti coenae nomen dedit, sermonem esse, patet, ita ut *absorptio* etiam ad prius voc. *mellita* referatur. Vni *mellita absorptio* quadragies sestertio constitit, alteri *rosaria* vel potius *rosacea* h. e. aqua rosacea condita pluris aliquanto. Quum tamen voc. *absorptio*

28. Super ingenuorum paedagogia, et nuptarum concubinatus, Vestali virgini Rubriae vim intulit. Acten libertam, paulum afuit, quin iusto matrimonio sibi coniungeret, summissis consularibus viris, qui regio genere ortam peierarent. Puerum Sporum, exsectis testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote et flammeo, per solemne nuptia-

in optimis libris desit, puto excidisse priori loco post *mellita*, atque postea e margine, ubi notaverat aliquis in aliis inventum, alienum locum occupasse. De insano luxu cf. Vit. 13.

ingenuorum paedogogia) *Paedagogia* h. l. nihil aliud esse possunt, quam loca, ubi pueri alebantur, non educationis causa (quo sensu dicuntur Plin. ep. VII, 27, 13: *puer in paedagogio mistus pluribus dormiebat*, ubi vid. Gierig.) sed stupri, ac *ingenui* quidem pro exoletis. Ita οἰκήματα et οἰκήσεις Atticis saepe sunt pro πορνείοις. Vid. quos Ernest. citavit ad Xen. Memor. II, 2, 4. Turpi quidem sensu hic dici, patet ex eo, quod respondet, *concubinatus*. Aliis locis *paedagogia* sunt pueri ipsi, quod hic valere non potest ob genit. *ingenuorum*, et additi: *et nuptarum concubinatus* rationem. Lips. ad Tac. XV, 69 excurs. et qui eum exscripsit, Torrentius, loca, ubi utraque significatio valet, haud satis distinxerunt. Egnatius legendum duxit *proagogia* a προάγειν, *perducere*, quae quidem verba de stupro dici, constat. Sed non opus est ea mutatione. Caeterum temere intrudere voluit voc. *paedagogia* loco Tac. Hist. I, 22, Gronov.

Acten libertam) Xiphil. LXI, 7: ἡ Ἀκτὴ ἐπέπρατο μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας· ἀγαπηθεῖσα δὲ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ἔς τε τὸ τοῦ Ἀττάλου γένος ἐσήχθη, καὶ πολὺ καὶ ὑπὲρ τὴν Ὀκταουΐαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἠγαπήθη, ad qu. l. plura de ea Reimarus. Cf. Tac. XIII, 12, et XIV, 2. — Pro *peierarent* Broukhus. et Burm. suaserunt *deierarent*, Oudend. *peierarunt*. Potuisset ita scribere auctor; sed cur mutanda vulgata lectio, quae optimum sensum praebet, voluisse Neronem, iurare illos, et falsam rem iurandam fuisse, quum omnes libri in ea consentiant?

Sporum) Xiphil. LXIII, 13: κἀκ τούτου συνεγίνοντο ἅμα τῷ Νέρωνι Πυθαγόρας μὲν ὡς ἀνήρ, Σπόρος δὲ ὡς γυνή. πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ κυρία, καὶ βασιλίς, καὶ δέσποινα ὠνομάζετο. Eidem Sabinae nomen dedit, quam amicam deperierat. Idem Xiphil. XLII, 28: παῖδα ἀπελεύθερον, ὃν Σπόρον ὠνόμαζεν, ἐκτεμών, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τῇ Σαβίνῃ προσεῴκει, τά τε ἄλλα ὡς γυναικὶ αὐτῷ ἐχρῆτο, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ἔγημεν αὐτόν, καίπερ Πυθαγόρᾳ τινὶ ἐξελευθέρῳ γεγαμημένος· καὶ προῖκα αὐτῷ κατὰ συγγραφὴν ἔνειμε, καὶ τοὺς γάμους σφῶν δημοσίᾳ οἵ τε ἄλλοι καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἑώρτασαν. Cf. Zonaras et Suidas. De nuptiis cum Pythagora, cui Nero pro uxore, dicam ad cap. 29, ubi de Doryphoro Noster.

flammeo) h. e. velo luteo, quo nuptae caput operiebatur, de quo vid. Rosin. Ant. R. V, 37, pag. 427, et Dempster. ad Eund. pag. 435.

per solemne nuptiarum) Ita edidi

rum, celeberrimo officio deductum ad se pro uxore habuit. Exstatque cuiusdam non inscitus iocus, *Bene agi potuisse cum rebus humanis, si Domitius pater talem habuisset uxorem.* Hunc Sporum, Augustarum ornamentis excultum, lecticaque vectum, et circa conventus mercatusque Graeciae, ac mox Romae circa Sigillaria, comitatus est, identidem exosculans. Nam matris concubitum appetisse, et ab obtrectatoribus eius, ne ferox atque impotens mulier et hoc genere gratiae praevaleret, deterritum, nemo dubitavit: utique postquam meretricem, quam fama erat Agrippinae simillimam, inter concubinas recepit. Olim etiam, quoties lectica cum matre veheretur, libidinatum inceste, ac maculis vestis proditum, affirmant.

29. Suam quidem pudicitiam usque adeo prostituit, ut contaminatis paene omnibus membris, novissime

cum Casaub. et Gronov. ex cod. Vrsini. Oudend. et Ern. in secunda ed. ex Vindob. aliisque: *per solemnia nuptiarum*, ac difficilis inter duas lectiones aeque bonas optio. Corrupta est vulg. *per solemni*, et inepta, sive ad *flammeo* referas, sive ad *officio*, cui est iam suum epitheton *celeberrimo*. *Solemne nuptiarum* omnes ritus complectitur, in nuptiis observari solitos, quo *dos* etiam pertinet et *flammeum*; *officium celeberrimum* sunt homines, qui officii sive honoris causa pompam nuptialem ipsasque nuptias obibant, οἱ τοὺς γάμους ἑορτάζοντες. Cf. ind. in *officium*.

circa conventus) Oudend. mallet *circum*, quod dici solere, ubi ab uno loco deinceps ad alium pergitur, docent exempla ab eo allata, et in indice reperiunda. Sed *circa* etiam ita occurrit. Liv. I, 9: *Romulus legatos circa vicinas gentes misit.* XLII, 51: *literis circa praefectos dimissis.* Plura exempla dat Schellerus in Lexico in *circa*, haud omnia tamen eiusdem generis. De *conventibus* dictum ad Caes. 7, de *Sigillaribus*, festo Saturnalibus proximo, ad Claud. 5, et loco eiusdem nominis, qui hic etiam intelligendus, ad Claud. 16.

matris concubitum) Xiphil. LXI, 11, Agrippinam ipsam filium, ut antea patruum Claudium, omnibus artibus muliebribus ad libidinem tentasse dicit, ut voluntati obedientem haberet, additque: ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν εἴτ' ἀληθῶς ἐγένετο, εἴτε πρὸς τὸν τρόπον αὐτῶν ἐπλάσθη, οὐκ οἶδα· ἃ δὲ δὴ πρὸς πάντων ὡμολόγηται, λέγω, ὅτι ἑταίραν τινὰ τῇ Ἀγριππίνῃ ὁμοίαν ὁ Νέρων δι' αὐτὸ τοῦτο ἐς τὰ μάλιστα ἠγάπησε· καὶ αὐτῇ τε ἐκείνῃ προσπαίζων, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐνδεικνύμενος, ἔλεγεν ὅτι καὶ τῇ μητρὶ ὁμιλοίη. Cf. quae Tacitus Ann. XIV, 2.

quasi genus lusus excogitarat, quo ferae pelle contectus emitteretur e cavea, virorumque ac feminarum ad stipitem deligatorum inguina invaderet; et quum affatim desaevisset, conficeretur a Doryphoro liberto: cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit, voces quoque et eiulatus vim patientium virginum imitatus. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ulla corporis parte purum esse; verum plerosque dissimulare vitium, et callide obtegere: ideoque professis apud se obscoenitatem caetera quoque concessisse delicta.

30. Divitiarum et pecuniae fructum non alium putabat, quam profusionem: sordidos ac deparcos esse, quibus impensarum ratio constaret; praelautos vereque

ferae pelle contectus) Xiphil. XLIII, 13: καὶ μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδέων, θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπίπτων σφίσιν, ἠσέλγαινεν ὥσπερ τι ἐσθίων. Idem narrat Victor. Caes. 5.

Doryphoro) *Doryphorum* memorant Xiphil. LXI, 5, qui τὸν τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ βιβλία διέποντα dicit (recte enim nunc legitur ibi Δορυφόρῳ pro δορυφόρῳ) et Tac. XIV, 65, ubi: *Eodem anno* (V. 816) *libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est; Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae; Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret.* Denupsisse autem iidem dicunt Neronem non *Doryphoro*, sed *Pythagorae*, Tac. XV, 37: *Ipse, per licita atque illicita foedatus, nihil flagitii reliquerat, quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagorae fuit, in modum solemnium coniugiorum denupsisset. Inditum Imperatori flammeum; visi Auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales; cuncta denique spectata, quae etiam in femina nox operit*, et Xiphil. LXIII, 13, quem locum supra excitavimus, coll. LXII, 28. Tacitum exscripsit Sulpic. Sev. Hist. sacr. II, 28. Binominisne foedus homo fuerit, an successerit Doryphoro in libidinosa opera Pythagoras, an erraverit in nomine Suetonius (triplicem enim hanc viam inierunt viri docti. Vid. int. ad Tac. et Reim. ad Xiph. l. c.) ego non definio.

neminem hominem) Memm. *hominum*. Mox *callide* primus e MSS. dedit Ernest. pro vulg. *calliditate*. — *Concessisse* est *condonasse*, *ignovisse*, vid. Oudend. et Ern.

sordidos) μικρόφρονας, quo vocab. utitur Xiphil. LXI, 5, ubi vid. Reimar. de hoc et cognatis docte disserentem. Horat. Sat. I, 2, 10: *Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi. Sordido* ex ipsa etymologiae ratione opponitur *praelautus*, uti *deparco magnificus*, πολυδάπανος, μεγαλόδωρος, πολυτελής.

magnificos, qui abuterentur ac perderent. Laudabat mirabaturque avunculum Caium nullo magis nomine, quam quod ingentes a Tiberio relictas opes in brevi spatio prodegisset. Quare nec largiendi nec absumendi modum tenuit. In Tiridatem, quod vix credibile videatur, octingena nummûm millia diurna erogavit, abeuntique super sestertiûm millies contulit. Menecraten citharoedum et Spiculum mirmillonem triumphalium virorum patrimoniis aedibusque donavit. Cercopithecum Panerotem, feneratorem et urbanis rusticisque praediis locupletatum, prope regio extulit funere. Nullam vestem bis induit. Quadringenis in punctum sestertiis

avunculum Caium) Xiphil. l. c. πρὸς τὸν Γάϊον ἔτεινεν· vid. Cal. 37. De Nerone Tac. Hist. I, 20: *Bis et vicies millies sestertiûm donationibus Nero effuderat.* Cf. Lips. Admir. II, 14.

In Tiridaten) Vid. supra cap. 13; Xiphil. LXIII, 2—6.

octingena nummûm millia) Xiphil. LXIII, 2: ὥστε εἴκοσι μυριάδας τὸ ἡμερήσιον ἀνάλωμα τῷ δημοσίῳ λογισθῆναι· καὶ τοῦτο ἐπ' ἐννέα μῆνας οἷς ὡδοιπόρησαν, ὁμοίως ἐγένετο.

super sest. millies) Xiphil. LXIII, 6: δῶρα παντοδαπὰ πεντακισχιλίων μυριάδων ἄξια, ὥς φασιν, ἔλαβε (Tiridates), quod esset *bis millies*, ut observavit iam Lips. l. c. cui nescio cur contradicat Oudend.

Menecraten) Xiphil. LXIII, 1: ὅ τε γὰρ Νέρων ἐν τοῖς κιθαρῳδοῖς ἠγωνίσατο, καὶ νικητήρια αὐτῷ Μενεκράτους, τοῦ τῆς κιθαρῳδίας διδασκάλου, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ποιήσαντος, ἡνιόχησε, quemadmodum ex n. l. verissime restituit Reimarus pro μὲν ἐκρότουν. Hunc Menecraten cum Musonio colloquentem inducit auctor dialogi, qui Nero inscribitur, Pseudo-Lucianus.

Spiculum) Interemtum narrat Plutarch. Galb. 8: Σπῖκλον μὲν οὖν, τὸν μονομάχον, ἀνδριάσι Νέρωνος ἑλκομένοις ὑποβαλόντες ἐν ἀγορᾷ διέφθειραν. In libris n. l. nomen varie est corruptum.

Cercopith. Panerotem, feneratorem) Varie urgent *feneratorem*. Torrent. suadet: *Cercopithecum, Panerotis feneratoris, urbanis* etc. Gron. pater *venatorem*, filius *funeratorem*. Illi accedit Ernestius, quem iure etiam offendit *et* ante *urbanis*. Cum Oudendorpio existimo, excidisse aliquid post *et*, vel ita suadeo: *Cercopithecum feneratione, et Panerotem, urbanis rusticisque praediis locupletatum* etc. Ita removetur difficultas in duplici nomine haerens, removetur fenerator, qui, vix scias, unde huc veniat, et copula *et* habet, quo pertineat. Nempe uterque, Cercopithecus et Paneros, liberti erant, diversis artibus, favente Nerone, locupletati, et post mortem regie elati.

Quadringenis) Intelligo cum Oud. *sestertia*, non *sestertios*, qui nimis exiguam pro Neronis profusione efficerent summam. Sunt tamen, qui

aleam lusit. Piscatus est rete aurato, purpura coccoque funibus nexis. Nunquam minus mille carrucis fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata et phalerata cum Mazacum turba atque cursorum.

31. Non in alia re tamen damnosior, quam in aedificando. Domum a Palatio Esquilias usque fecit, quam primo *Transitoriam*, mox, incendio absumtam, restitutamque, *Auream* nominavit. De cuius spatio atque cultu suffecerit haec retulisse. Vestibulum eius fuit,

legant *quadrigenis* et *quadragenis*, solemni numerorum depravatione, h. l. faciliore, ubi summae magnitudo offendebat pauperes librarios. Caeterum confer parsimoniam Augusti c. 71. *Punctum* autem est, quod nunc Gallice dicimus in ludo *den Point zu* etc.

rete aurato) Oros. VII, 7: *Luxuriae tam effrenatae fuit, ut retibus aureis piscaretur, quae purpureis funibus extrahebantur.* Cf. Eutrop. VII, 9, qui *blatteos* funes dicit, quod et ipsum est *purpureos*. Qui non ceperunt ablativum *rete*, quem defendit Oudend. scripserunt *reti*, vel *veste*, ut Memm., unde coniicit Salmas. *reste*.

minus mille carrucis) Lamprid. Elagab. 31: *Imperator etiam sexcentena dicitur vehicula duxisse, asserens decem millibus camelorum Persarum regem iter facere, et Neronem quingentis carrucis iter inisse.*

soleis mul. argenteis) Vid. Casaub. ad h. l. Reimar. ad Xiphil. LXII, 28, ubi: ἡ Σαβίνη οὕτως ὑπερετρύφησεν, — ὥστε τὰς ἡμιόνους τὰς ἀγούσας αὐτὴν ἐπίχρυσα σπαρτία ὑποδεῖσθαι, et Plin. H. N. XXXIII, 11 (49): *Nostra aetate Poppaea coniux Neronis Principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere.*

canusinatis) h. e. indutis vestibus, e lana canusina factis, cui teste Plin. VIII, 48 (73), summa nobilitas. *Canusium* Apuliae erat oppidum.

cum Mazacum turba) *Mazaces* vel *Mazices* Mauritaniae populus, quorum equi e nobilissimis. *Phalerati* autem *cursores* dicuntur etiam Petron. 28.

damnosior) h. e. sumtuosior. *Tamen* abest in vulg.

a Palatio Esqu. usque) Tac. XV, 39, domum dicit, *qua Palatium et Maecenatis hortos continuaverat.* Horti enim Maecenatiani in Esquiliis erant; cf. Martial. I, 2.

incend. abs.) Tac. l. c. *Neque tamen sisti potuit ignis, quin et Palatium et domus et cuncta circum haurirentur.* De domo Neronis *aurea* vide Martial. IV, 18 (quem enim locum Pitiscus excitavit, V, 12, de *Thermis* agit Neronis, de quibus vid. supra c. 12). Donat. III, 5, et Nardin. III, 13, et ab illis citatos. Ea Vrbem totam cinctam fuisse, narrat Plin. Hist. Nat. XXXVI, 15 (cap. 24, 5).

Vestibulum) Oudend. mallet *vestibulo* vel *vestibuli*, ut referatur ad *tan-*

in quo Colossus centum viginti pedum staret ipsius effigie; tanta laxitas, ut porticus triplices milliarias haberet; item stagnum maris instar, circumseptum aedificiis ad urbium speciem; rura insuper, arvis atque vinetis et pascuis silvisque varia, cum multitudine omnis generis pecudum ac ferarum. In ceteris partibus cuncta auro lita, distincta gemmis unionumque conchis erant. Coenationes laqueatae tabulis eburneis versatilibus, ut flores, fistulatis, ut unguenta desuper spargerentur. Praecipua coenationum rotunda, quae perpetuo diebus ac noctibus vice mundi circumageretur: balineae marinis et Albulis fluentes aquis. Eiusmodi domum quum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut, *se*, diceret, *quasi hominem tandem habitare coepisse.* Praeterea inchoabat piscinam a Miseno ad Avernum lacum, contectam, porticibusque conclusam, quo, quidquid totis Baiis calidarum aquarum esset,

ta laxitas, iniuria. Recte Walther. Observ. pag. 25, monet, post *tanta laxitas* supplendum ex anteced. *eius fuit.* Praeterea *vestibulum eius fuit*, *in quo* est i. q. vest. eius *tantum fuit*, *ut in eo* Colossus — staret h. e. stare posset. Iam sequitur: eiusdem domus tanta laxitas etc. Saue brevitas contortam nonnunquam reddit Suetonii orationem.

Colossus) Plin. XXXIV, 7, (18) a Zenodoro factum scribit, CX pedum longitudine (nisi error in numero), et *dicatum Solis venerationi. Sidereum Colossum* dicit Martial. l. c. Plura de eo Donat. l. c. et Reimar. ad Xiphil. LXVI, 15.

porticus tripl. milliarias) Tres intelligo porticus, sive columnarum ordines, latitudine, non longitudine sese excipientes, singulas per milliarium sive mille passus extensas.

stagnum) Martial. l. c. *Hic*, *ubi conspicui venerabilis Amphitheatri Erigitur moles*, *stagna Neronis erant.*

rura insuper) Tac. XV, 42: *Caeterum Nero usus est patriae ruinis*, *exstruxitque domum*, *in qua haud perinde gemmae et aurum miraculo essent*, *solita pridem et luxu vulgata*, *quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvae*, *inde aperta spatia et prospectus*, *magistris et machinatoribus Severo et Celere*, *quibus ingenium et audacia erat*, *etiam quae natura denegavisset*, *per artem tentare et viribus Principis illudere.*

fistulatis) Vid. Salmas. ad Vopisci Aurel. 46. Reliquae lectiones ineptae.

Albulis) De his aquis vid. notata ad Aug. 82.

dedicaret) Hoc est quidem, ut Ernest. interpretatur, quum in eam commigrasset, eam habitare coepis-

converteretur: fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus, nec tamen mari, iretur, longitudinis per centum sexaginta millia; latitudinis, qua contrariae quinqueremes commearent. Quorum operum perficiendorum gratia, quod ubique esset custodiae, in Italiam deportari, etiam scelere convictos non nisi ad opus damnari, praeceperat. Ad hunc impendiorum furorem, super fiduciam imperii, etiam spe quadam repentina immensarum et reconditarum opum impulsus est, ex indicio Equitis romani, pro comperto pollicentis, thesauros antiquissimae gazae, quos Dido regina fugiens Tyro secum extulisset, esse in Africa vastissimis specubus abditos, ac posse erui parvula molientium opera.

32. Verum ut spes fefellit, destitutus, atque ita iam exhaustus et egens, ut stipendia quoque militum, et commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset, calumniis rapinisque intendit animum. Ante omnia instituit, ut e libertorum defunctorum bonis pro semisse dextans ei cogeretur, qui sine probabili causa

set. Non praetermittenda tamen ritus sacri, qui praecedere solebat, significatio.

fossam) Tac. l. c. *Namque, ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros, promiserant, squalenti litore, aut per montes adversos. Neque enim aliud humidum gignendis aquis occurrit, quam Pomptinae paludes; caetera abrupta, aut arentia, ac, si perrumpi possent, intolerandus labor, nec satis causae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga connixus est, manentque vestigia irritae spei.*

Equitis romani) Cesellii Bassi. Vid. Tac. XVI, 1 sqq.

destitutus) *Destitutus* est inops auxilii, scil. ex eo ipso, quod *spes fefellit*. Wolf. Vid. etiam ad cap. 10. Ita Plin. ep. IV, 11, 5: *fremebat Domitianus, aestuabatque ingenti invidia, destitutus*, h. e. si consilio vel spe excidisset. Xiphil. LXI, 5: ταχὺ μὲν τοὺς ἐν τῷ βασιλικῷ θησαυροὺς ἐξήντλησε, ταχὺ δὲ πόρων καινῶν ἐδεήθη· καὶ τέλη τε οὐκ εἰθισμένα ἐξελέγετο, καὶ αἱ οὐσίαι τῶν ἐχόντων τι ἐπολυπραγμονοῦντο. καὶ οἱ μὲν ἐκείνας ἐξ ἐπηρείας ἀπέβαλον, οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ προσαπώλλυντο.

dextans ei cogeretur, qui) Prius docendum de lectione, dein de sensu. Illa varie est corrupta; nam pro *dextante* in multis est *dodrans*, atque alii verba sic efferunt: *dextans cogeretur ei, qui* etc. quod venire potuit

eo nomine fuissent, quo essent ullae familiae, quas ipse contingeret: deinde, ut ingratorum in Principem testamenta ad fiscum pertinerent: ac, ne impune esset studiosis iuris, qui scripsissent vel dictassent ea: tum, ut lege maiestatis facta dictaque omnia, quibus modo delator non deesset, tenerentur. Revocavit et praemia

ex male intellecto *ei*, quod ad sequens *qui* ineptissime retulerunt. Imo, si genuinus hic verborum est ordo, *ei* est pro *sibi*, quod non debebat offendere Graevium post locum Calig. 34 fin. ubi *praeter eum* est pro *praeter se;* vid. ibi notata. Caeterum, quum oratio sic etiam clauda maneat et distorta, unice placere mihi fateor correctionem, quae in mentem venerat prius, quam Lipsium eandem protulisse comperissem, codice etiam adiutam: *dextans cogeretur*, *si qui — fuissent*. Sedes enim voc. *ei* in libris ita est varia, ut certe, quem locum iure teneat, decernere nequeas, ac, si genuinus esset ordo *cogeretur ei*, *qui*, cur ex *si* ortum esset, ex sequente *qui* facillime augureris. Alii etiam dederunt, *ei*, *si qui*, quod receperunt Bipontini. Quae si minus placent, suadeo transpositionem commatum hanc: *ut e libert. def. bonis*, *qui sine prob. causa eo nom. fuissent*, *quo — contingeret*, *pro semisse dextans ei* h. e. *sibi cogeretur*. Reliquam lectionis varietatem vide apud Burm. et Oud. Quod ad rem attinet, vide, quae de bonis et successione libertorum ICti ad Institution. III, 8, (Heinecc. Ant. R. XI, 42) et ad Digest. 38, 2; Fabric. ad Dion. LI, 15 fin. et interpretes, maxime Torrent. ad h. l. Nimirum, quum libertorum, quibus liberi non essent, hereditas ex semisse antiquitus ad patronos pertineret, non modo ad dextantem eam Nero extendit, sed hereditatis etiam iure non suos modo libertos complexus est, sed, quibuscunque nomen ulla de causa esset, cum sua gente cognatum, ut Iulium, Octavium, Claudium, Antonium, Domitium etc.

ingratorum in Principem) Deleta volunt verba *in Principem*, qui de *libertis* adhuc dici existimant, in his Ernestius. Sed de *quibusvis ingratis* sermo, maxime, qui Principis nomen in testamentis sine honore praetermisissent (conf. Aug. 66, Cal. 38). Alias auctor vel repetiisset voc. *libertorum*, quod Wolf. monet, vel, quod gravius puto, non disiunxisset hoc comma a superiori, inserto *deinde*, *ut*, sed perrexisset: *ingratorum testamenta ad fiscum pertinerent*. Vid. etiam, quae verissime disputat Bremius.

studiosis iuris) h. e. Iurisconsultis. Gell. XII, 13: *Cur hoc me potius rogas*, *quam ex istis aliquem peritis studiosisque iuris*, *quos adhibere in consilium iudicaturi soletis*, ubi vid. interpr. Ibidem eadem corruptela voc. *iuris* in *viris*, quae n. l.

Revocavit — quae) Si sana haec est lectio, *revocavit* nihil aliud esse potest, quam: denuo solvi sibi iussit praemia cum delatis coronis a civitatibus olim oblata, ut fere coniicias *renovavit*. Sed pronior est sententia in lectionem cod. Vrsini: *Revoc. et praemia civitatum*, *quae unquam sibi*

coronarum, quae unquam sibi in certaminibus civitates detulissent. Et quum interdixisset usum amethystini ac Tyrii coloris, summisissetque, qui nundinarum die pauculas uncias venderet, praeclusit cunctos negotiatores. Quin etiam inter canendum animadversam matronam e spectaculis, vetita purpura cultam, demonstrasse procuratoribus suis dicitur: detractamque illico, non veste modo, sed et bonis exuit. Nulli delegavit officium, ut non adiiceret, *scis, quid mihi opus sit:* et, *hoc agamus, ne quis quidquam habeat.* Vltimo, templis compluribus dona detraxit, simulacraque ex auro

in certam. coronas detulissent, vel in emendationem Burmanni, etiam Wolfio probatam: *praemia coronarum, quas* etc. ut *revocavit* sit restitui sibi iussit, quae olim pro delatis coronis donaverat; vid. cap. 24. Ita infra cap. 44 est: *a delatoribus potius revocanda praemia, quaecunque cepissent*, h. e. repetenda. Galb. 15: *liberalitates Neronis — revocandas curavit exigendasque.*

praeclusit cunctos negot.) h. e. portis praeclusis excedere prohibuit, eorumque merces remque familiarem confiscavit; quam facillimam interpretationem qui non perspexerunt, mutarunt cum Budeo *perculit*, quod probaverunt Ernest. et Scheller. in Lexico, qui coniecturam addit damnabiliorem etiam *percussit.* Minuit rapinae gravitatem Graevius, qui clausas tabernas intelligit ad extorquendam, qua redimerentur merces, pecuniam. Melior interpres Orosius VII, 7: *Negotiatorum omnium sub una die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus censum abstersit.*

e spectaculis) Oudendorp. recepit Memm. aliorumque codd. lectionem *in spectaculis*, Ernest. transponenda verba censet ita: *detractamque illico e spectaculis;* Wolfius glossematis loco adscripta putat verbis *inter canendum*, quod minime placet, quum Nero inter canendum esset in *scena*, matrona in *spectaculis.* Optime defendere vulgatam videtur Walther. Observ. pag. 25, ita: *Nero inter canendum* (h. e. quum ipse esset in scena) *animadvertit matronam e spectaculis* h. e. matronam, quae erat in spectaculis, ut dicimus: *conspicere* vel *animadvertere aliquem* vel *aliquid e regione aliqua, e longinquo.* Cf. Tac. Ann. IV, 23, *quae ex longinquo in maius audiebantur.* Pro *dicitur* al. *creditur.*

dona detraxit) Xiphil. LXIII, 11: τάς γε οὐσίας ὅσας καὶ ζώντων τινῶν ἐδήμευσε, καὶ τὰ ἀναθήματα, ὅσα καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ ναῶν ἐσύλησεν, οὐδὲ ἐξαριθμήσειεν ἄν τις, ad qu. l. vide Valesii notam. Tac. XV, 45: *Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciae eversae, sociique populi, et quae civitatum liberae vocantur. Inque eam praedam etiam Dii cessere, spoliatis in Vrbe templis, egestoque auro, quod triumphis, quod votis, omnis populi romani*

vel argento fabricata conflavit: in his Penatium Deorum, quae mox Galba restituit.

33. Parricidia et caedes a Claudio exorsus est: cuius necis etsi non auctor, at conscius fuit; neque dissimulanter, ut qui boletos, in quo cibi genere venenum is acceperat, quasi Deorum cibum, posthac proverbio graeco collaudare sit solitus. Certe omnibus rerum verborumque contumeliis mortuum insectatus est, modo stultitiae, modo saevitiae arguens. Nam et *morari* eum inter homines desisse, producta prima syllaba, iocabatur: multaque decreta et constituta, ut insipientis atque deliri, pro irritis habuit. Denique bustum eius consepiri, nisi humili levique maceria, neglexit. Britannicum, non minus aemulatione vocis, quae illi iucundior suppetebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria praevaleret, veneno aggressus est. Quod acceptum a quadam Locusta, ve-

aetas prospere aut in metu sacraverat. Enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum, sed simulacra numinum abripiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. Vbi Lips. viam munivit Valesio in emendando loco Dionis Chrysost. Rhodiac. (pag. 644 edit. Reisk.) Cf. Tac. XVI, 23, et Agric. 6, ubi *electus a Galba* dicitur Agricola *ad dona templorum recognoscenda.*

boletos) Dio LX fin. καὶ ὁ Νέρων οὐκ ἀπάξιον μνήμης ἔπος κατέλιπε. τοὺς γὰρ μύκητας θεῶν βρῶμα ἔλεγεν εἶναι. ὅτι καὶ ἐκεῖνος διὰ τοῦ μύκητος θέος ἐγεγόνει. Mitiorem igitur Dio Neronis dicto subiicit sententiam, quam Nostri verba significant.

bustum) h. e. locum, ubi combustum fuerat corpus. Cineres enim Mausoleo Augusti conditi fuerant. Vid. ad Claud. 45. — Post ex coniectura virorum doct. cum Gronov. et Wolf. edidi *maceria* pro *materia*, Idem placuit Reinesio, conferenti Inscript. II, pag. 964.

Britannicum) Vid. Xiphil. LXI, 7; Tac. XIII, 15 sqq. A. V. 808.

veneno aggressus est) Tacit. l. c. *parari venenum iubet, ministro Pollione Iulio, praetoriae cohortis Tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta, multa scelerum fama.* De *Locusta* vid. locos Taciti et Dionis ad Claud. 44 citatos. Mox pro *venenariorum inclita*, quod primus codd. auctoritate edidit Ernest. in vulg. est *venen. indice.* Illud magis convenit Tacito et Dioni l. c., qui φαρμακίδα περιβόητον dicit. Wolfius cum Oudend. mallet *venenariarum.* An *venenationum*, vocabulo

nenariorum inclita, quum opinione tardius cederet, ventre modo Britannici moto; arcessitam mulierem sua manu verberavit, arguens, pro veneno remedium dedisse. Excusantique, minus datum ad occultandam facinoris invidiam; *Sane*, inquit, *legem Iuliam timeo:* coëgitque se coram in cubiculo quam posset velocissimum ac praesentaneum coquere. Deinde in haedo expertus, postquam is quinque horas protraxit, iterum ac saepius recoctum, porcello obiecit. Quo statim exanimato, inferri in triclinium, darique coenanti secum Britannico imperavit. Et quum ille ad primum gustum concidisset, comitiali morbo ex consuetudine correptum apud convivas ementitus, postero die raptim inter maximos imbres translaticio extulit funere. Locustae pro

iusta analogia formato, et genitivo graece more huius aetatis addito, vel *venenorum*. Plura coniicit Oud.

tardius cederet) Tacit. *Primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, transmisitque, exsoluta alvo, parum validum, sive temperamentum inerat, ne statim saeviret.*

legem Iuliam) Corneliam Sullae Dictatoris de sicariis, quae complectebatur veneficia, repetitam a Iulio Caesare. Vid. Torrent et Ernest.

coëgitque — coquere) Tacit. *Sed Nero, lenti sceleris impatiens, minitari Tribuno, iubere supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus dein tam praecipitem necem, quam si ferro urgeretur, cubiculum Caesaris iuxta, decoquitur virus, cognitis antea venenis rapidum.*

coenanti secum) Tac. *Mos habebatur, Principum liberos cum caeteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa. Illic epulante Britannico* etc. Interfuisse Titum, postea Imperatorem, narrat Noster Tit. c. 2.

comitiali morbo — ementitus) Tac. *Innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico; dein, postquam fervore adspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. Trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt imprudentes. At, quibus altior intellectus, resistunt defixi et Neronem intuentes. Ille, ut erat reclinis et nescio similis, solitum ita, ait, per comitialem morbum, quo prima ab infantia afflictaretur Britannicus, et redituros paulatim visus sensusque.*

raptim — extulit funere) Tac. *Nox eadem necem Britannici et rogum coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. In campo tamen Martis sepultus est, adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram Deûm portendi crediderit adversus facinus, cui plerique etiam hominum ignoscebant, an-*

navata opera impunitatem praediaque ampla, sed et discipulos dedit.

34. Matrem, dicta factaque sua exquirentem acerbius et corrigentem, hactenus primo gravabatur, ut invidia identidem oneraret, quasi cessurus imperio, Rhodumque abiturus: mox et honore omni et potestate privavit; abductaque militum et Germanorum statione, contubernio quoque ac Palatio expulit. Neque in divexanda quidquam pensi habuit, summissis, qui et Romae morantem litibus, et in secessu quiescentem per convicia et iocos, terra marique praetervehentes inquietarent. Verum minis eius ac violentia territus perdere statuit. Et quum ter veneno tentasset, sentiretque an-

tiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes. Xiphilin. LXI, 7: Βρεταννικὸν φαρμάκῳ δολοφονήσας ὁ Νέρων, ἐπειδὴ πελιδνὸς ὑπὸ τοῦ φαρμάκου ἐγενήθη, γύψῳ ἔχρισεν· ὑετὸς δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτοῦ ἀγομένου πολὺς, ὑγρᾶς ἔτι οὔσης τῆς γύψου, ἐπιπεσὼν, πᾶσαν αὐτὴν ἀπέκλυσεν, ὥστε τὸ δεινὸν μὴ μόνον ἀκούεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶσθαι. Idem Zonaras. De voc. *translaticius* vid. ind.

impunitatem) Damnata enim fuerat veneficii, auctore Tacit. XII, 66. Aliena est correctio *immunitatem*. — De *discipulis* consentit Iuvenal. I, 71.

abductaque — expulit) Vid. Tacit. XIII, 18: *Excubias militares, quae, ut coniugi Imperatoris olim, tum et ut matri servabantur, et Germanos, super eundem honorem custodes additos, degredi iubet. Ac, ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum, matremque transfert in eam, quae Antoniae fuerat; quotiens ipse illuc ventitaret, septus turba Centurionum, et post breve osculum digrediens.* Xiphil. LXI, 8: οὐδὲ ἐκείνῃ συνεῖναι στρατιώτην τινὰ ἐπέτρεπε, λέγων μηδένα ἄλλον ὑπ' αὐτῶν πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος φρουρεῖσθαι χρῆναι. De duplici custodia *militum praetorianorum* et *Germanorum* vid. Lips. ad Tacit. l. c.

litibus) Vid. quae Tac. cap. 19, de Iunia Silana. *Illa, spe ultionis oblata, parat accusatores ex clientibus suis Iturium et Calvisium, non vetera et saepius iam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret, aut Octaviae iniurias evulgaret; sed destinavisse eam, Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a D. Augusto, ad res novas extollere; coniugioque eius et iam imperio Remp. rursus invadere* etc.

in secessu) Tac. XIV, 3: *Nero vitare secretos eius congressus; abscedentem in hortos, aut Tusculanum, vel Antiatem in agrum, laudare, quod otium lacesseret (capesseret).*

perdere statuit) Xiphil. LXI, 12: ἡ Σαβίνα ἀνέπεισε τὸν Νέρωνα, ὡς καὶ ἐπιβουλεύουσάν οἱ αὐτὴν διολέσαι. καὶ αὐτὸν καὶ ὁ Σενέκας, ὡς πολλοῖς

tidotis praemunitam; lacunaria, quae noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per conscios parum celato, solutilem navem, cuius vel naufragio vel camerae ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, iucundissimis literis Baias evocavit ad sollemnia Quinquatruum simul celebranda; datoque negotio trierarchis, qui liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protraxit convivium. Repetentique Baulos, in locum corrupti navigii, machinosum illud obtulit,

καὶ ἀξιοπίστοις ἀνδράσιν εἴρηται, παρώξυνεν, εἴτ' οὖν τὸ ἔγκλημα τὸ καθ' ἑαυτοῦ ἐπηλυγάσασθαι βουληθείς, εἴτε καὶ τὸν Νέρωνα ἐς μιαιφονίαν ἀνόσιον προσαγαγεῖν ἐθελήσας, ἵν' ὡς τάχιστα καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀπόληται. Senecam crimine liberare student Lips. et Gronov. ad Tac. XIV, 7, Graeci scriptoris auctoritatem adstruit Reimar. ad l. c. — Othonem huius etiam consilii participem fuisse, ostendit Noster Othon. 3.

veneno) Tac. XIV, 3: *Placuit primo venenum. Sed inter epulas Principis si daretur, referri ad casum non poterat, tali iam Britannici exitio; et ministros tentare arduum videbatur mulieris, usu scelerum adversus insidias intentae; atque ipsa praesumendo remedia munierat corpus.* Xiphil. l. c. κρύφα διὰ φαρμάκων οὐκ εἶχον αὐτὴν ἀνελεῖν· πάντα γὰρ ἐκείνη ἰσχυρῶς ἐφυλάσσετο.

solutilem navem) Inventore doli Aniceto liberto, classi apud Misenum praefecto, qui, auctore Tac. l. c. *navem posse componi docet, cuius pars, ipso in mari per artem soluta, effunderet ignaram.* Xiphilin. l. c. ναῦν ἰδόντες ἐν τῷ θεάτρῳ διαλυομένην τε αὐτὴν ἀφ' ἑαυτῆς, καί τινα θηρία ἀφιεῖσαν, καὶ συνισταμένην αὖ πάλιν, ὥστε καὶ ἐῤῥῶσθαι, τοιαύτην ἑτέραν ταχέως ἐναυπηγήσατο.

Quinquatruum) Tac. cap. 4: *Placuit sollertia, tempore etiam iuta, quando Quinquatruum festos dies apud Baias frequentabat. Illuc matrem elicit, ferendas parentum iracundias et placandum animum dictitans, quo rumorem reconciliationis efficeret, acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia.* De *Quinquatruum* festo vid. ad Aug. 71.

protraxit convivium) scil. Baiis. Obscurior est narratio Nostri, cui tenebras etiam offundit Xiphil. LXI, 13, qui: ἐλθών τε εἰς Βαύλους, δεῖπνά τε πολυτελέστατα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐποίησε, καὶ τὴν μητέρα ἐν αὐτοῖς φιλοφρόνως εἱστίασε. *Baulos* h. l. graecus pro *Baiis* dixit (quae loca confusa etiam videntur Calig. 19); quod non observavit Reimar., qui ad Xiphil. l. c. in conciliandis scriptoribus versatur. Lux petenda a Tacito, qui Agrippinam, quum Antio venisset, in litore ab obvio Nerone exceptam narrat, ductamque Baulos. Ibi oblata navis, *ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur.* Sed ad has accedere recusavit mater, quod docent sequentia: *Satis constitit, exstitisse proditorem,*

hilare prosecutus; atque in digressu papillas quoque exosculatus, reliquum temporis cum magna trepidatione vigilavit, coeptorum opperiens exitum. Sed ut diversa omnia, nandoque evasisse eam comperit, inops consilii, L. Agerinum libertum eius, salvam et incolumem cum gaudio nunciantem, abiecto clam iuxta pugione, ut percussorem sibi subornatum arripi constringique iussit, matremque occidi; quasi deprehensum crimen voluntaria morte vitasset. Adduntur his atrociora, nec incertis auctoribus, ad visendum interfectae cada-

et Agrippinam, auditis insidiis, an crederet ambiguam; gestamine sellae Baias pervectam. Ibi (*Baiis* igitur) *blandimentum sublevavit metum; comiter excepta superque ipsum collocata. Nam pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero et rursus adductus, quasi seria consociaret, tracto in longam convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus adspectus quamvis ferum animum retinebat.* Haec omnia Xiphilinus per errorem de convivio Baulis habito narrat. Contra recte apud Nostrum: *repetentique Baulos* sc. Baiis: ubi Quinquatrus convivio simul celebraverant. Caeterum Müller. interpungi maluit *confringerent. Protraxit conv.*

nandoque evasisse) Tacit. cap. 5: *Nando, deinde occursu lenunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villae suae infertur.* Xiphil. διελύθη μὲν ἡ ναῦς, καὶ ἡ Αγριππίνα ἐς τὸ ὕδωρ ἐξέπεσεν. οὐ μέντοι καὶ ἀπέθανεν, ἀλλὰ (καίτοι καὶ ἐν σκότῳ καὶ διακορὴς μέθης οὖσα, τῶν τε ναυτῶν ταῖς κώπαις ἐπ' αὐτὴν χρωμένων, ὥστε καὶ Ακερωνίαν Πώλλαν τὴν σύμπλουν αὐτῆς ἀποκτεῖναι) διεσώθη.

L. Agerinum) Xiphil. τὸν πεμφθέντα, ὡς ἐπὶ τῇ αὐτοῦ σφαγῇ ἥκοντα, ἐκόλασε. Tac. l. c. 7: *Ipse, audito, venisse missu Agrippinae nuncium Agerinum, scenam ultro criminis parat, gladiumque, dum mandata perfert, abiicit inter pedes eius. Tum quasi deprehenso vincula iniici iubet, ut, exitium Principis molitam matrem, et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumsisse, confingeret.* Pro *abiecto* u. l. vulg. *obiecto.*

matremque occidi) per *Anicetum, trierarcho Herculeo, et Oloarito, Centurione classiario, comitatum.* Tac. cap. 8; Xiphil. ἐπὶ τὴν μητέρα τὸν Ανίκητον εὐθὺς μετὰ τῶν ναυτῶν ἀπέστειλε.

nec incertis auctoribus) Tac. c. 9: *Adspexeritne matrem exanimem Nero, et formam corporis eius laudaverit, sunt, qui tradiderint, sunt, qui abnuant.* Vt rem certam narrat Xiphil. cap. 14: αὐτόπτης ἐπεθύμησε τοῦ πάθους γενέσθαι, καὶ αὐτήν τε πᾶσαν εἶδε γυμνώσας, καὶ τὰ τραύματα αὐτῆς ἐπεσκέψατο. καὶ τέλος πολὺ καὶ τοῦ φόνου ἀνοσιώτερον ἔπος ἐφθέγξατο. εἶπε γὰρ ὅτι, Οὐκ ᾔδειν, ὅτι οὕτω καλὴν μητέρα εἶχον. Servavi autem, in quo omnes libri conspirant, *nec inc. auct.*, mutatum a Graev. et Gron. in *sed*, ex correctione Lipsii, probata

ver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitique interim oborta, bibisse. Neque tamen conscientiam sceleris, quamquam et militum, et Senatus populique gratulationibus confirmaretur, aut statim aut unquam postea ferre potuit, saepe confessus, exagitari se materna specie, verberibusque Furiarum ac taedis ardentibus. Quin et, facto per magos sacro, evocare manes et exorare tentavit. Peregrinatione quidem Graeciae, Eleusiniis sacris, quorum initiatione impii et scelerati voce praeconis summoventur, interesse non ausus est. Iunxitque parricidio matris amitae necem. Quam quum ex duritie alvi cubantem visitaret, et illa, tractans lanuginem eius, ut assolet,

etiam Wolfio. *Non incerti* auctores sunt *fide digni.* Solet Suetonius eos sequi, qui atrociora de Principum crudelitate prodiderant.

et mil. et Sen. pop. gratul.) Tac. cap. 10: *Atque eum, auctore Burro, prima Centurionum Tribunorumque adulatio ad spem firmavit, prensantium manu gratantiumque, quod discrimen improvisum et matris facinus evasisset.* — Cap. 12: *Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae essent insidiae, ludis annuis celebrarentur; aureum Minervae simulacrum in Curia, et iuxta Principis imago statueretur; dies natalis Agrippinae inter nefastos esset.*

exagitari se) Xiphil. cap. 14: αὐτὸς δὲ ταῖς τε νυξὶν ἐξεταράττετο, ὥστε καὶ ἐκ τῆς εὐνῆς ἐξαπιναίως ἀναπηδᾷν, καὶ μεθ' ἡμέραν ὑπὸ σαλπίγγων δή τινων πολεμικόν τι καὶ θορυβῶδες ἐκ τοῦ χωρίου, ἐν ᾧ τα τῆς Αγριππίνης ὀστᾶ ἔκειτο, ἠχουσῶν ἐδειματοῦτο. διὰ καὶ ἄλλοσε ᾖει, καὶ ἐπειδὴ, κἀνταῦθα τὰ αὐτὰ αὐτῷ συνέβαινεν, ἄλλοσε ἐμπλήκτως μεθίστατο. Tac. cap. 10: *Quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis adspectus (et erant, qui crederent, sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulo matris audiri), Neapolim concessit.*

Eleusiniis sacris) Xiphil. LXIII, 14, eum Athenas prorsus non adiisse dicit διὰ τὸν περὶ τῶν Εριννύων λόγον.

summoventur) Dictum e persona auctoris. Vulg. *summoverentur.*

amitae necem) Excerpt. Peiresc. pag. 686, quem locum a Reimaro insertum lege Xiphil. LXI, 17: καὶ τὴν Δομιτίαν τὴν τηθίδα, ἣν καὶ αὐτὴν ὡς μητέρα τιμᾷν ἔλεγεν, ἐπαπέκτεινε φαρμάκῳ, οὐδ' ἀνέμεινεν ὀλίγας ἡμέρας, ἵν' ἄλλως ὑπὸ τοῦ γήρως ἀποθάνῃ, ἀλλ' ἐπεθύμησε καὶ ἐκείνην ἀπολέσαι· καὶ ἔσπευσέ γε τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὰ κτήματα αὐτῆς τὰ ἐν Βαΐαις καὶ ἐν τῇ Ῥαβεννίδι ὄντα. Vid. de hac *Domitia* Reimar. ad l. c.

iam grandis natu, per blanditias forte dixisset, *Simul hanc excepero, mori volo:* conversus ad proximos, confestim se positurum, velut irridens ait; praecepitque medicis, ut largius purgarent aegram. Necdum defunctae bona invasit, suppresso testamento, ne quid absce-deret.

35. Vxores praeter Octaviam duas postea duxit: Poppaeam Sabinam, quaestorio patre natam, et Equiti romano ante nuptam; deinde Statiliam Messalinam, Tauri bis Consulis ac triumphalis abneptem. Qua ut potiretur, virum eius, Atticum Vestinum Consulem, in honore ipso trucidavit. Octaviae consuetudinem cito aspernatus, corripientibus amicis, *Sufficere illi debere*, respondit, *uxoria ornamenta.* Eandem mox saepe frustra strangulare meditatus, dimisit ut sterilem: sed

Poppaeam Sabinam) Tacit. XIII, 45: *Erat in civitate Sabina Poppaea, T. Ollio patre genita, sed nomen avi materni sumserat, illustri memoria Poppaei Sabini, consulari et triumphali decore praefulgentis. Nam Ollium, honoribus nondum functum, amicitia Seiani pervertit. Huic mulieri cuncta alia fuere, praeter honestum animum. — Agentem eam in matrimonio Rufii Crispini, Equitis romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit, iuventa ac luxu, et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur. Nec mora, quin adulterio matrimonium iungeretur.* Otho postea Neroni cessit. Vid. Tac. in seq. Nostr. Othon. 3. — Quod autem patrem Sabinae Noster *quaestorium*, Tacitus *honoribus nondum functum* obiisse dicit, vel dissensus, ut saepius, est scriptorum, vel honores Tacitus angustiore sensu curules sive maiores dixit.

Statiliam Messalinam) Memorat eandem Tac. XV, 68 sqq. ad a. V. 819, ubi Vestinum Consulem et ob vetus odium, et ob id ipsum interemtum narrat *quod Statiliam Messalinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius, inter adulteros eius et Caesarem esse.* Collega Vestini erat Silius Nerva.

Tauri bis Consulis) Alterum consulatum gessit a. V. 728 cum Augusto VIII. Quum de priori non constet, a. 717 suffectum L. Caninio existimat Pighius Ann. Tom. III, p. 490 et 510. Id saltem probabilius, quam quod Glandorp. Onomast. pag. 813, a. 728 priorem, et a. 764, sive triennio ante Augusti obitum alterum eius consulatum adscribit, quum huius anni Consul illius filius esse videatur. Triumphaverat Taurus ex Africa. Vid. interpr. ad Vell. II, 127; cf. quae de eodem notavi ad Aug. 29.

dimisit ut sterilem) A. 816. Tacit. XIV, 60: *Exturbat Octaviam, sterilem dictitans. Exin Poppaeae coniungitur.* Xiphil. LXII, 13: Οκταουΐαν τὴν Αὔγουσταν ἀπεπέμψατο μὲν πρό-

improbante divortium populo, nec parcente conviciis, etiam relegavit. Denique occidit sub crimine adulteriorum, adeo impudenti falsoque, ut in quaestione pernegantibus cunctis, Anicetum paedagogum suum indicem subiecerit, qui dolo stupratam a se fateretur. Poppaeam, duodecimo die post divortium Octaviae in matrimonium acceptam, dilexit unice. Et tamen ipsam quoque ictu calcis occidit, quod se ex aurigatione sero reversum, gravida et aegra conviciis incesserat. Ex hac filiam tulit Claudiam Augustam, amisitque admodum infantem. Nullum adeo necessitudinis genus est, quod non scelere perculerit. Antoniam, Claudii filiam, recusantem post Poppaeae mortem nuptias suas, quasi

τερον διὰ Σαβῖναν τὴν παλλακίδα, ὕστερον δὲ καὶ ἀπέκτεινε.

relegavit) In Campaniam prius pulsa est, addita militari custodia; inde revocatam ob populi questus insula mox Pandataria clausit. Vid. Tac. cap. 60—63.

sub crimine adulter.) Tacit. 60: *Poppaea — quendam ex ministris Octaviae impulit, servilem ei amorem obiicere; destinaturque reus, cognomento Eucerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. Actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam, ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri. Ex quibus una instanti Tigellino, castiora esse muliebria Octaviae respondit, quam os eius.* Cf. Xiph. l. c.

Anicetum) maternae necis patratorem, classi apud Misenum praefectum. Tac. cap. 62: *Ille insita vecordia, et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam, quam iussum erat, fingit, fateturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat Princeps.* Occisa est Octavia vicesimo aetatis anno, auctore Tac. cap. 64, qui mortem ita describit: *Restringitur vinculis, venaeque eius per omnes artus exsolvuntur; et, quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur.* Caeterum n. l. sunt qui deleant voc. *indicem*. Pro *dolo — fateretur* Memm. *fingeret dolo.*

ictu calcis occidit) Tac. XVI, 6: *Post finem ludicri* (a. 819) *Poppaea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est. Neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis, quam ex fide; quippe liberorum cupiens et amori uxoris obnoxius erat.* Xiphil. LXII, 27: καὶ ἡ Σαβίνη ὑπὸ τοῦ Νέρωνος τότε ἀπέθανε. κυούσῃ γὰρ αὐτῇ λάξ, εἴτε ἑκὼν εἴτε ἄκων, ἐνέθορεν.

filiam tulit) Tac. XV, 23: *Memmio Regulo et Virginio Rufo Css.* (a. 817) *natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit, appellavitque* Augustam, *dato et Poppaeae eodem cognomento. Locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat* etc.

Antoniam) de qua v. supr. Claud. 27.

molitricem novarum rerum interemit. Similiter caeteros, aut affinitate aliqua sibi, aut propinquitate coniunctos; in quibus Aulum Plautium iuvenem: quem quum ante mortem per vim conspurcasset, *Eat nunc*, inquit, *mater mea, et successorem meum osculetur;* iactans, dilectum ab ea, et ad spem imperii impulsum. Privignum Rufium Crispinum, Poppaea natum, impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus et imperia ludere, mergendum mari, dum piscaretur, servis ipsius demandavit. Tuscum, nutricis filium, relegavit, quod in procuratione Aegypti, balineis in adventum suum exstructis lavisset. Senecam praeceptorem ad necem

Similiter caeteros) Ita edidi, ut placuit iam Lipsio, Torrentio et Grutero. Vulg. *similiter interemit caeteros.* Nonnulli codd. dant *similiter, inter caeteros* etc. quod recepit Oud., al. *similiter item caeteros.* Puto, *item* fuisse interpretationem voc. *similiter*, quod h. l. non simile genus mortis, sed in pluribus repetitam caedem significare, aliquis notabat, inde ortum *inter*, mox ad repetendum verbum *interemit* librarii delapsi, quod omnium maxime displicet. Gron. pater *similiter* repudiat, recipitque *item*, cui illud, ut difficilius, substitutum, parum verisimile, vel suadet utrumque iunctim edi: *similiter item*, quod fecit Burm., ex meo sensu durissime. Gronov. filius graviori mutatione: *simili pernicie caeteros.*

Aulum Plautium) Maxima pugna est inter interpretes Taciti et Suetonii, idemne hic sit *Rubellius Plautus*, cuius coniugio imperium affectare Agrippina ferebatur, postea in Asia iussu Neronis interfectus, de quo vid. Tac. XIII, 19 et XIV, 22 et 58 sqq. an diversus. His accedendum existimo, nisi, quae Oudend. est sententia, Suetonius utrumque confudit. Reinesius cum aliis illius A. Plautii, qui sub Claudio Britannos devicit (vid. Claud. 17 et 24) filium h. l. intelligit. Caeterum conferas Lips. ad Tac. locos cit., Reimar. ad Xiphil. XII, 14. Mox cum Ern. et Oudend. ex optimis libris edidi *conspurcasset* pro *constuprasset.*

Rufium Crispinum) Vid. de hoc nomine varie corrupto Ern. ad Tac. XII, 42 et XIII, 45, ubi de patre huius est sermo.

Tuscum) Caecinam, cui, amoto Burro, praetoriarum cohortium curam destinasse credebatur. Vid. Tac. XIII, 20, et ibi Lips. Xiphil. LXIII, 18: Καικίναν Τοῦσκον ὑπερώρισεν, ὅτι τῆς Αἰγύπτου ἄρχων, ἐλούσατο ἐν τῷ βαλανείῳ, ὃ ἐκείνῳ, ὡς καὶ ἐς Ἀλεξάνδρειαν ἥξοντι, ἐποιήθη. Superfuisse eum Neroni, ex Tac. Hist. III, 38, monuit iam Lips. l. c.

Senecam) Orationem, qua bona sua Neroni offert Seneca, habet Tacit. XIV, 53. Ibidem, secessurum se in hortos aut villas, promittit. (Hoc est Nostri: *commeatum petenti, bonisque cedenti.* Vid. etiam Reimar. ad Xi-

compulit; quamvis saepe commeatum petenti, bonisque cedenti, persancte iurasset, *suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei.* Burro Praefecto remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit. Libertos divites et senes, olim adoptionis, mox dominationis suae fautores atque rectores, veneno, partim cibis, partim potionibus indito, intercepit.

36. Nec minore saevitia foris et in exteros grassatus est. Stella crinita, quae summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas noctes oriri

phil. LXII, 25). Tandem, in Pisonis coniuratione et ipse nominatus, mori iussus est. Lege Tac. XV, 60; Xiph. l. c. — Periit a. V. 819.

Burro) Tacit. XIV, 51: *Concessit vita Burrus*, (a. V. 816) *incertum valetudine, an veneno. Valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu, spiritum finiebat. Plures, iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, illitum palatum eius noxio medicamine, asseverabant; et Burrum, intellecto scelere, quum ad visendum eum Princeps venisset, adspectum eius aversatum, sciscitanti hactenus respondisse: Ego me bene habeo.* Xiphil. LXII, 13, postquam de linguae libertate, quae Burro erat, dixit, diserte addit: τοῦτον μὲν οὖν φαρμάκῳ διώλεσε. Vide, quam caute scripserit Tacitus, ubicunque de pessimis etiam monstris sermo, quam facile rumoribus crediderit Suetonius. Hunc Graeci plerumque sequuntur.

Libertos) Tac. XIV, 65: *Eodem anno* (V. 816) *libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est, Doryphorum, quasi adversatum nuptiis Poppaeae, Pallantem, quod immensam pecuniam longa senecta detineret.*

Stella crinita) Tacitus duo sub Neronis imperio cometas memorat, priorem ad a. 814, lib. XIV, 22: *Inter quae et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tanquam mutationem regnis portendat. Igitur, quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur, anquirebant* etc. Alterum XV, 47, et a. 818, ubi: *Fine anni vulgantur prodigia, imminentium malorum nuncia. Vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum.* Quo loco violenta mutatione Ern. delere vult *Neroni*, aut pro eo legere *tyrannis*, frustra provocans ad n. l. ex quo, quum de altero tantum comete sermo sit, nihil conficias. Contra Plin. II, 25 (23): *In nostro vero aevo, circa veneficium, quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius assiduum prope ac saevum.* Igitur saepius quum apparuisset, *assiduum* prope in coelo, *semper Neroni* illustri sanguine expiatum est. Caeterum de priori intellige Senec. Nat. Quaest. VII, c. 17 et 21, et Xiphil. LXI, 18: τεράτων δέ τινων γεγονότων τότε, οἱ μάντεις ὄλεθρον αὐτῷ ταῦτα φέρειν εἶπον, καὶ συνεβούλευσαν ἐς ἑτέρους τὸ δεινὸν ἀποτρέψασθαι· κἂν συχνοὺς εὐθὺς κατεχρήσατο, εἰ μὴ ὁ Σενέκας ἔφη αὐτῷ

coeperat. Anxius ea re, ut ex Babilo astrologo didicit, solere reges talia ostenta caede aliqua illustri expiare, atque a semet in capita procerum depellere; nobilissimo cuique exitium destinavit. Enimvero multo magis, et quasi per iustam causam, duabus coniurationibus provulgatis: quarum prior maiorque Pisoniana, Romae; posterior, Viniciana, Beneventi conflata atque detecta est. Coniurati e vinculis triplicium catenarum dixere causam: quum quidam crimen ultro faterentur, nonnulli etiam imputarent, tanquam aliter illi non possent, nisi morte succurrere, dedecorato flagitiis omnibus. Damnatorum liberi Vrbe pulsi, enectique veneno aut fame. Constat, quosdam cum paedagogis et capsariis uno prandio pariter necatos, alios diurnum victum prohibitos quaerere.

37. Nullus posthac adhibitus delectus aut modus interimendi, quoscunque libuisset, quacunque de causa. Sed ne de pluribus referam, Salvidieno Orfito obiectum est, quod tabernas tres de domo sua circa Forum civitatibus ad stationem locasset: Cassio Longino iuris-

ὅτι, Ὅσους ἂν ἀποσφάξῃς, οὐ δύνασαι τὸν διάδοχόν σου ἀποκτεῖναι, ad quem loc. nescio an iniuriam Nostro inferat Reimarus.

Pisoniana) C. Pisonis a. 819, de qua vid. Tac. XV, 48 sqq.

Viniciana) De hac nihil constat. Locum enim Plutarch. de garrul. c. 9, quem ad eam refert Lips. ad Tac. XV, 54, eo non pertinere, quum Romae ibi mentio fiat, ostenderunt Burmann. ad n. l. et Ernest. ad Tac. l. c. Non magis Plutarchi narrationem ad Pisonianam coniurationem retulerim. Vinicianae descriptio periit sine dubio cum Taciti libris deperditis.

imputarent) h. e. pro beneficio imputarent, Vid. ind. — Tacit. XV, 68: *Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper Centurio praebuit, percunctanti Neroni, cur in caedem suam conspiravisset? breviter respondens, non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse.* Ἄλλως σοι βοηθῆσαι οὐκ ἠδυνάμην, eius verba sunt apud Xiphil. LXII, 24, ubi Σουλπίκιος Ἄπρος homo nominatur, scriptoris vel librarii errore.

capsariis) Iuvenal. Sat. X, 117: *custos angustae vernula capsae.*

ad stationem) *ubi starent et versarentur, pleni Fori tempore, legati civitatum, ut inveniri a convenire volentibus possent.* Ern. Plin. ep. I, 13, 2: *Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendi fabulis conterunt,*

consulto, ac luminibus orbato, quod in vetere gentili stemmate C. Cassii, percussoris Caesaris, retinuisset imagines: Paeto Thraseae, tristior et paedagogi vultus. Mori iussis non amplius quam horarum spatium dabat. Ac ne quid morae interveniret, medicos admovebat, *qui cunctantes continuo curarent;* ita enim vocabat, venas mortis gratia incidere. Creditur etiam polyphago cuidam aegyptii generis, crudam carnem, et quidquid

et II, 9, 5: *ambio domos, stationesque circumeo.* Xiphil. LXII, 27, damnatum aliquem dicit, ὅτι πρὸς τῇ ἀγορᾷ ᾤκει, καὶ ἐργαστήρια ἐξεμίσθου, ἢ καὶ φίλους τινὰς εἰς αὐτὰ ὑπεδέχετο. Videtur incertus fuisse Graecus scriptor in vertendis *stationibus.*

Cassio Longino) Vid. Lips. ad Tacit. VI, 15, et ipsum Tacitum Ann. XII, 11, 12; lib. XV, 52, et lib. XVI, 7; Plin. ep. VII, 24; cf. Bachii Hist. Iur. pag. 392. — *Obiectavit Nero Cassio*, (ita Tac. XVI, 7) *quod inter imagines maiorum etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam*: Dux Partium. *Quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam.* Cap. 9: *Deportatus in insulam Sardiniam Cassius et senectus eius exspectabatur.* Expulsum in Sardiniam, et revocatum a Vespasiano, tradit etiam Pompon. de orig. iur. 2, §. ult. — Caeterum lectio n. l. varie fuit tentata. Ernest. rescripsit e MSS. *in vetere gentis stemmate*, aversatus duo adiectiva eidem substantivo iuncta, contra quem Oudend. et Wolf. recte monuerunt, *stemma gentile* pro uno esse substantivo, sive *gentile* non esse praedicatum, sed ad subiectum pertinere. Deinde pro *retinuisset* vulg. legitur *restituisset.* Illud Ern. ita interpretatur, ut Cassius in conficiendo gentis stemmate (hunc enim morem hoc demum aevo invaluisse contendit, de quo mihi non constat) Cassium, Caesaris percussorem, *non praeterierit.* Equidem levitatem criminis eo maiorem puto, si id modo obiectum, quod in *vetere*, igitur non ab ipso demum confecto, stemmate percussoris, qui ad maiores pertinebat, effigiem *retinuerat* h. e. *non eiecerat.* Denique plur. *imagines* recte defenditur ab Oudend. contra Ernest., qui varie loco subvenire studet (vid. eius not.), quum diversis locis stemma cum imaginibus positum videatur.

Paeto Thraseae) Catoni huius aevi. Vid. Tac. XVI, 21: *Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam exscindere concupivit, interfecto Thrasea Paeto et Barea Sorano* etc. (a. 820). Loca auctorum de *Thrasea Paeto* collegit Reimar. ad Xiphil. LXI, 15.

horarum spatium) Vulg. *horarium.* Illud codd. et edd. antiquae omnes exhibent, ut Domit. 3: *quotidie secretum sibi horarum sumere solebat.* Supplent *aliquot*, quod non necessarium, quum genitivus nominis sit pro adiectivo. Wolfii coniectura, *III horarum* (numeri nota per H extrita) nescio an frigidiorem auctori subiiciat sententiam, et idem Domit. l. c. praefert *horarium.*

polyphago) Attulit iam Casaubon. locum Vopisc. Aurelian. 50.

daretur, mandere assueto, concupisse vivos homines laniandos absumendosque obiicere. Elatus inflatusque tantis velut successibus, negavit, *quemquam Principum scisse, quid sibi liceret.* Multasque nec dubias significationes saepe iecit, ne reliquis quidem se parsurum Senatoribus; eumque ordinem sublaturum quandoque e republica, ac provincias et exercitus Equiti romano ac libertis permissurum. Certe neque adveniens, neque proficiscens, quemquam osculo impertiit, ac ne resalutatione quidem. Et in auspicando opere Isthmi, magna frequentia clare, *Vt sibi ac populo romano bene res verteret*, optavit, dissimulata Senatus mentione.

38. Sed nec populo, aut moenibus patriae pepercit. Dicente quodam in sermone communi:

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

immo, inquit, ἐμοῦ ζῶντος. Planeque ita fecit. Nam, quasi offensus deformitate veterum aedificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, incendit Vrbem tam palam, ut

signif. saepe iecit) Pessimae sunt mutationes *adiecit* Heinsii, *dedit* Burmanni, et lectio codd. quorundam *eiecit*.

osculo impertiit) Plin. Paneg. 23: *Gratum erat cunctis, quod Senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras*, ubi vid. Gierig.

in sermone communi) Oppon. sermoni *secreto*, atque ita sermo *communis* dicitur etiam a Petron. c. 113, quem citavit Oudend. — Ernest. e duobus libris dedit *convivii*, eumque secuti sunt Bremius et Bipontini. Ita scriptorem puto potius dedisse vel *convivali*, ut Wolfius censet, vel simpliciter: *dicente quodam inter convivium* vel *inter coenam* vel *super coenam*, ut est Caes. 87. — Defendit Ern. *convivii* etiam ad Tac. A. XIII, 17.

Εμοῦ θανόντος) Hunc versum, quem Tiberium in ore habuisse dicit Dio LVIII, 23, Fabricius ad h. l. Sisyphi vel Bellerophontis Euripidei esse suspicatur, comparatque Cicer. de fin. III, 19, et Senec. de clement. II, 2; cf. Burm. ad n. l.

incendit urbem) Vid. Tacit. XV, 38, qui caute: *Sequitur clades, forte an dolo Principis, incertum; nam utrumque auctores prodidere* etc. Xiphil. LXII, 16, prorsus e Nostro: μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεθύμησεν, ὅπερ που ἀεὶ ηὔχετο, τήν τε πόλιν ὅλην καὶ τὴν βασιλείαν ζῶν ἀναλῶσαι. Sulpic. Sev. Hist. sacr. II, 29: *Interea, abundante iam Christianorum multitudine, accidit, ut Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium invidiam incendii in Principem retorquebat*,

plerique consulares cubicularios eius, cum stuppa taedaque in praediis suis deprehensos, non attigerint: et quaedam horrea circa domum Auream, quorum spatium maxime desiderabat, (ut) bellicis machinis labefactata atque inflammata sint, quod saxeo muro constructa erant. Per sex dies septemque noctes ea clade saevitum est, ad monumentorum bustorumque deversoria plebe compulsa. Tunc, praeter immensum

credebaturque Imperator gloriam innovandae Vrbis quaesisse. Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo iussum incendium putaretur. Disputat de ea re Reim. ad Xiph. l. c. Accidit haec clades, *omnibus*, (ita Tac. l. c.) *quae huic Vrbi per violentiam ignium acciderunt, gravior atque atrocior* a. V. 818.

in praediis) urbanis. Burm. mallet *aedibus.*

(*ut*) *bellicis machinis*) Plerique proscribendam duxere particulam *ut*, vel post Lipsium mutandam in *vi*, quod tamen frigidam pareret tautologiam, sequentibus *bell. machinis*, vel cum Iac. Gronovio legendum *desiderabatur.* Wolfius ex male repetita syllaba priore *ut* haesisse existimat. Nisi vera est sententia Waltheri, qui Observ. pag. 26 post, *et quaedam horrea — desiderabat* ex antecedentibus supplendum censet, *tam palam incendit*, quam tamen repetitionem non possum, quin inutilem frigidamque habeam, postquam semel universe dixerat auctor, *Vrbem incendit*, praesertim quum verbum *incendere* non conveniat *horreis*, in quibus difficultatibus removendis ipse laborat vir doctissimus; ex errore librariorum insertum puto *ut*, qui non ceperant verba: *quorum spatium mox desiderabat* scil. Nero, et quum nominativum putarent voc. *spatium*, cum sequentibus ea particula iungere voluerunt. Caeterum e Nostro Oros. VII, 7: *Denique urbis Romae incendium voluptatis suae spectaculum fecit. Per sex enim dies septemque noctes ardens civitas regios pavit aspectus. Horrea quadro structa lapide, magnaeque illae veterum insulae, quas discurrens adire flamma non poterat, magnis machinis, quondam ad externa bella praeparatis, labefactatae atque inflammatae sunt, ad monimentorum bustorumque deversoria infelici plebe compulsa.*

Per sex dies septemque noctes) Tac. XV, 40: *Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus*, ubi comparat Lipsius antiquum lapidem in quo, *quando Vrbs per novem dies arsit Neronianis temporibus*, et conciliat cum Tacito, quod hic proxime, *nondum posito metu, rediisse ignem*, addit. Xiphil. LXII, 17, tantum ἐπὶ πλείους καὶ ἡμέρας καὶ νύκτας incendium durasse dicit.

plebe compulsa) Tac. cap. 39: *Solatium populo exturbato et profugo campum Martis ac monimenta Agrippae, hortos quin etiam suos patefecit, et subitaria aedificia exstruxit, quae multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis; pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos.*

numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatae, Deorumque aedes, ab regibus, ac deinde Punicis et Gallicis bellis votae dedicataeque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turre Maecenatiana prospectans, laetusque *flammae*, ut aiebat, *pulcritudine*, ἅλωσιν Ilii in illo suo scenico habitu decantavit. Ac ne non hinc quoque, quantum posset praedae et manubiarum, invaderet, pollicitus

arserunt — duraverat) Tac. c. 41: *Domuum et insularum et templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promtum fuerit; sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae, et magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Evander sacraverat, aedesque Statoris Iovis, vota Romulo, Numaeque regia et delubrum Vestae cum Penatibus populi rom. exusta. Iam opes, tot victoriis quaesitae, et graecarum artium decora; exin monimenta ingeniorum antiqua et incorrupta; quamvis in tanta resurgentis Vrbis pulcritudine, multa seniores meminerint, quae reparari nequibant.*

e turre Maecenatiana) de qua vid. Meibonii Maecen. pag. 175 sqq. Donat. de Vrbe Rom. III, 23, et Nardin. Rom. vet. IV, 2. — Exscripsit more suo Suetonium Orosius, qui l. c. *Quod ipse ex altissima illa Maecenatiana turre prospectans, laetusque flammae, ut aiebat, pulcritudine, tragico habitu Iliadem decantabat;* Iliadem per errorem dicens pro diverso carmine. Prope accedit Xiphil. LXII, 18: ὁ Νέρων ἔς τε τὸ ἄκρον τοῦ Παλατίου, ὅθεν μάλιστα σύνοπτα τὰ πολλὰ τῶν καιομένων ἦν, ἀνῆλθε, καὶ τὴν σκευὴν τὴν κιθαρῳδικὴν λαβὼν, ᾖσεν ἅλωσιν, ὡς μὲν αὐτὸς ἔλεγεν, Ἰλίου, ὡς δὲ ἑωρᾶτο, Ῥώμης. Difficilius concilies cum his Tacitum, qui cap. 39: *Eo in tempore Nero, Antii agens, non ante in Vrbem regressus est, quam domui eius, qua Palatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret; neque tamen sisti potuit, quin et Palatium et domus et cuncta circum haurirentur*, et mox: *Pervaserat rumor, ipso tempore flagrantis Vrbis, inisse eum domesticam scenam, et cecinisse Troianum excidium, praesentia mala vetustis cladibus assimulantem.* Vsus est hoc loco Taciti ad elevandam rumoris, cui nimis creduli Suetonius eiusque sequaces assensum praebuisse videntur, veritatem etiam Reimarus ad Xiphil. l. c.

ἅλωσιν Ilii) quod carmen ab ipso Nerone compositum, certo puto colligi ex Iuvenal. VIII, 219, ubi vid. Ruperti, et Xiphil. LXII, 29, qui Τρωϊκά τινα ποιήματα Neronis commemorat, ubi locupletissimus est Reimarus. Reliqua huius nominis carmina recenset Heynius in excursu 1, ad Virgil. Aen. 2.

pollicitus — egestionem) Tac. c. 43: *Eas porticus* (nempe quae ex nova aedificiorum ratione frontem insularum protegerent) *Nero, sua pecunia exstructurum, purgatasque areas dominis traditurum, pollicitus est.* Nihil

cadaverum et ruderum gratuitam egestionem, nemini ad reliquias rerum suarum adire permisit; collationibusque non receptis modo, verum et efflagitatis, provincias privatorumque census prope exhausit.

39. Accesserunt tantis ex Principe malis probrisque quaedam et fortuita: pestilentia unius autumni, quo triginta funerum millia in rationem Libitinae venerunt: clades britannica, qua duo praecipua oppida, magna civium sociorumque caede, direpta sunt: ignominia ad Orientem, legionibus in Armenia sub iugum missis,

tamen dicit scriptor, omni ira in historiis maior, de rapinis, hic quoque secundum Nostrum a Nerone patratis. Hunc denuo sequitur Oros. l. c. *Avaritiae autem tam praeruptae exstitit, ut post hoc incendium Vrbis, quam se Augustus ex latericia marmoream reddidisse iactaverat, neminem ad reliquias rerum suarum adire permiserit. Cuncta, quae flammae quoquo modo superfuerant, ipse abstulit*, ubi mallem, *cunctaque, quae — abstulerit.*

collationibusque) Xiphil. cap. 18: χρήματα δὲ ὁ Νέρων παμπληθῆ καὶ παρὰ τῶν ἰδιωτῶν καὶ παρὰ τῶν δήμων, τὰ μὲν βίᾳ ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐμπρησμοῦ, τὰ δὲ παρ' ἑκόντων δῆθεν ἠργυρολόγησε, καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν τὸ σιτηρέσιον παρεσπάσατο. conf. Tac. XV, 45. — Ernest., immemor Xiphilini, novum cladis genus, quo Nero imperium Rom. exhauserit, collationes extra ordinem exactas, his verbis Nostrum addere putat, interpretans *que*, quod deest in nonnullis, *praeterea, porro*, ideoque cum aliis post maximam interpunctionem pergit, *Collationibusque* etc. Satis ei responderunt Oudend. et Wolfius. Orosius l. c. ex incerto auctore: *Centies centena millia sestertiûm annua ad expensas a Senatu sibi conferri imperavit*, ubi aeque verba: *ad expensas* sunt *collationes* Suetonii, impetratae ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐμπρησμοῦ.

pestilentia) A. 819. Tac. XVI, 13: *Tot facinoribus foedum annum etiam Dii tempestatibus et morbis insignivere. Vastata Campania turbine ventorum, qui villas, arbusta, fruges passim disiecit, pertulitque violentiam ad vicina Vrbi; in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla coeli intemperie, quae occurreret oculis* etc.

clades Britannica) A. 815. Vid. Tac. XIV, 29 sqq. Xiphil. LXII, 1 sqq. qui: πάθος ἐν Βρεττανίᾳ δεινὸν — συνηνέχθη. δύο τε γὰρ πόλεις ἐπορθήθησαν, καὶ μυριάδες ὀκτὼ τῶν τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν ἐφθάρησαν, ἥ τε νῆσος ἠλλοτριώθη. *Duo oppida* dicit Camulodunum et Verulamium, omissa Londinii mentione, ubi minor clades, quia maxima negotiatorum pars emigraverat. Vid. Tac. cap. 32 et 33.

ignom. ad Orientem) A. 816. Dux Romanorum erat Caesenius Paetus. Vid. Tac. XV, 6 sqq. *Sub iugum missas legiones*, idem cap. 15, rumore tantum traditum dicit; Suetonius, ut solet, pro certo narrat. Cf. Xiphilin. LXII, 21.

aegreque Syria retenta. Mirum, et vel praecipue notabile inter haec fuerit, nihil eum patientius, quam maledicta et convicia hominum, tulisse; neque in ullos leniorem, quam qui se dictis aut carminibus lacessissent, extitisse. Multa graece latineque proscripta aut vulgata sunt, sicut illa:

Νέρων, Ὀρέστης, Ἀλκμαίων, μητροκτόνοι.
Νεόνυμφον, Νέρων, ἰδίαν μητέρ', ἀπέκτεινεν.

Quis negat, Aeneae magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.
Dum tendit citharam noster, dum cornua Parthus,
Noster erit Paean, ille ἑκατηβελέτης.
Roma domus fiet: Veios migrate, Quirites,
Si non et Veios occupat ista domus.

Sed neque auctores requisiit: et quosdam per indicem delatos ad Senatum, affici graviore poena prohibuit. Transeuntem Isidorus Cynicus in publico clara voce corripuerat, *quod Nauplii mala bene cantitaret, sua bona male disponeret.* Et Datus, Atellanarum histrio, in cantico quodam, ὑγίαινε πάτερ, ὑγίαινε μῆτερ, ita demonstraverat, ut bibentem natantemque faceret, exitum

fuerit) Vulg. *fuit.* Vid. Caes. 63, et ibi not. Galb. 28. Mox pro *proscripta aut vulg.* liber Torrentii *perscripta ac v.* Illud iure repudiat Torrentius, sed male probat *ac*, quum duo verba, diversis modis carmina illa innotuisse, dicant, vel publicis locis inscripta sive affixa, vel ore tantum tradita, atque ita vulgata.

Νέρων — ἀπέκτεινεν) Male disiungunt nonnulli duo versus cohaerentes, qui, id sibi proprium prae aliis matricidis habere Neronem, dicunt, quod νεόνυμφον etiam matrem h. e. recens nuptam occiderit, quo *incestus* (de quo vid. cap. 28) salse significatur. Caeterum mallem νεόνυμφος, ut amoveatur duplex epitheton, et, quod metrum postulat, et suasere iam Dorvill. (vid. Addend. Burm.), Oud. Ernestius, mutato verborum ordine: Νεόνυμφος ἰδίαν μητέρ' ἀπέκτεινεν Νέρων. Codex Salmas. dat νεόψηφον, quod probavit Turn. Advers. XXIV, 6 et XXVII, 18. Reliquam varietatem, ut assolet, e corruptis Graecis ortam, vid. apud Burmann. Apollini Pythio hunc versum tribuere videtur Pseudo-Lucianus Neron. cap. 10; conf. Reimar. ad Xiphilin. LXI, 16.

Sustulit) Lusus in verbo *tollere.*

scilicet Claudii Agrippinaeque significans: et in novissima clausula,

Orcus vobis ducit pedes,

Senatum gestu notaret. Histrionem et Philosophum Nero nihil amplius, quam Vrbe Italiaque summovit, vel contemtu omnis infamiae, vel ne fatendo dolorem irritaret ingenia.

40. Talem Principem paulo minus quatuordecim annos perpessus terrarum orbis, tandem destituit; initium facientibus Gallis, duce Iulio Vindice, qui tum eam provinciam Propraetore obtinebat. Praedictum a mathematicis Neroni olim erat, fore, ut quandoque destitueretur: unde illa vox eius celeberrima, *τὸ τεχνίον πᾶσα γαία τρέφει·* quo maiore scilicet venia meditaretur

Orcus vob. ducit pedes) Meam facio post alios Lipsii interpretationem: *Pluto vos per pedes ad Manes trahit*, uti Cerberus apud Lucian. dial. mort. 31: κᾀγὼ ἔτι διαμέλλοντα αὐτὸν δακὼν τῷ κωνείῳ κατέσπασα τοῦ ποδός. In carmine Atellano non magna quaerenda eruditio, sed scurrilis lepos, qualis in vulgi dicteriis proverbiisque esse solet. Cui multa placent, adeat Burmannum.

paulo minus quatuord. annos) Cf. infra cap. 51; Eutrop. VII, 9, obiisse dicit imperii anno *quarto decimo*. Xiphil. LXIII, 29: ἦρξεν ἔτη δεκατρία, καὶ μῆνας ὀκτώ, nempe a medio Octobri a. V. 807 usque ad medium Iunium a. 821. Plura vid. apud Oudendorp. ad h. l., et Reimar. ad Xiphil. l. c.

Iulio Vindice) Xiphil. LXIII, 22: Γάϊους Ἰούλιος Βίνδιξ, ἐκ μὲν προγόνων Ακυτανός, τοῦ βασιλικοῦ γένους, κατὰ δὲ τὸν πατέρα βουλευτὴς τῶν Ῥωμαίων· τό τε σῶμα ἰσχυρός, καὶ τὴν ψυχὴν συνετός, τῶν τε πολεμικῶν ἔμπειρος. καὶ πρὸς πᾶν ἔργον μέγα εὔτολμος — ὃς προέστη τῶν Γαλατῶν. Cf. Plutarch. Galb. 4, ubi Γαλατίας στρατηγός dicitur, et quae collegit Reimar. ad Xiphil. l. c. Incepit motum Vindex initio anni 821, et se ipsum, re nondum perfecta, gladio interemit. Xiphil. cap. 24. Pro *Gallis* Burm. malebat *Galliis*. Sed Xiphilinus cap. 22, diserte: οὗτος ὁ Βίνδιξ συναθροίσας τοὺς Γαλάτας, πολλὰ πεπονθότας τε ἐν ταῖς συχναῖς εἰσπράξεσι τῶν χρημάτων, καὶ ἔτι πάσχοντας ὑπὸ Νέρωνος κ. τ. λ.

τὸ τεχνίον — τρέφει) Xiphil. cap. 27: ἐβουλεύσατο — ἐς τὴν Αλεξάνδρειαν πλεῦσαι, ὑπειπὼν ὅτι· Αν καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκπέσωμεν, ἀλλὰ τό γε τεχνίον ἡμᾶς ἐκεῖ διαθρέψει, proverbio ad se ipsum relato, quod originem dedit lectioni nonnullorum codd. Suetonii, τὸ τεχνίον ἡμᾶς διαθρέψει, probatae Turnebo. Sed salva est vulgata, senarii vestigia servans, quam varie restituere viri docti. Vid. ed. Burmanni.

citharoedicam artem, principi sibi gratam, privato necessariam. Spoponderant tamen quidam destituto Orientis dominationem, nonnulli nominatim regnum Hierosolymorum, plures omnis pristinae fortunae restitutionem. Cui spei pronior, Britannia Armeniaque amissa, ac rursus utraque recepta, defunctum se fatalibus malis existimabat. Vt vero, consulto Delphis Apolline, septuagesimum ac tertium annum cavendum sibi, audivit, quasi eo demum obiturus, ac nihil coniectans de aetate Galbae, tanta fiducia non modo senectam, sed etiam perpetuam singularemque concepit felicitatem, ut, amissis naufragio pretiosissimis rebus, non dubitaverit inter suos dicere, *pisces eas sibi relaturos.* Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso, quo matrem occiderat: adeoque lente ac secure tulit, ut gaudentis etiam suspicionem praeberet; tanquam occasione nata spoliandarum iure belli opulentissimarum provinciarum. Statimque in gymnasium progressus,

Spoponderant — Or. domin.) Vulg. *spoponderunt*, et *destituto ei*, et *ordinationem Or.* Edidi optimorum codd. lectionem post Oud. et Ernestium. *Ordinationem* Gronovius defendit locis nostro nullo modo convenientibus.

Cui spei pronior) Vid. Oudend. ad h. l. et Ern. ad Tac. Ann. IV, 60.

pisces — relaturos) Comparant fabulam de annulo Polycratis Samii, quam refert Herodotus III, 41 sqq.

Neapoli) Xiphil. cap. 26: ὁ δὲ Νέρων μαθὼν τὰ κατὰ τὸν Βίνδικα, ἐν Νεαπόλει τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα ἀπ' ἀρίστου θεωρῶν, οὐκ ἐλυπήθη, ἀλλὰ καταπηδήσας ἐς τῆς ἕδρας, ἀθλητῇ τινι συνεσπούδασεν. Conf. Plutarch. Galb. 5, ubi: προσποιούμενος ἐκείνου καταφρονεῖν, καὶ παρ' οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὰ Γαλατῶν etc.

die — occiderat) mense igitur martio, in quem incidebant Quinquatrus. Vid. Aug. 71, et supra cap. 34.

spoliandarum – provinciarum) Plutarch. Galb. l. c. οὐ μὴν ἀλλὰ συγκλήτου ψηφισαμένης πολέμιον τὸν Γάλβαν, αὐτός τε παίζειν καὶ θρασύνεσθαι πρὸς τοὺς φίλους βουλόμενος, οὐ φαύλην ἔφη πρόῤῥησιν ἐμπεπτωκέναι λογισμοῦ δεομένῳ χρημάτων αὐτῷ· καὶ τὰ μὲν Γαλατῶν, ὅταν ὑποχείριοι γένωνται, λαφυραγωγήσεσθαι etc. Xiphil. cap. 26: τά τε ἄλλα ὅσα εἰώθει ὁμοίως ἐποίει, χαίρων τοῖς ἠγγελμένοις, ὅτι ἄλλως τε κατακρατήσειν τοῦ Βίνδικος ἤλπιζε, καὶ ὑπόθεσιν ἀργυρισμοῦ καὶ φόνων εἰληφέναι ἐδόκει, καὶ ἐτρύφα, καὶ τὸ τῆς Σαβίνης ἡρῷον ἐκποιηθὲν καὶ κοσμηθὲν λαμπρῶς ὡσίωσεν etc.

certantes athletas effusissimo studio spectavit. Coenae quoque tempore interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excanduit, ut malum iis, qui descissent, minaretur. Denique per octo continuos dies non rescribere cuiquam, non mandare quid aut praecipere conatus, rem silentio obliteravit.

41. Edictis tandem Vindicis contumeliosis et frequentibus permotus, Senatum epistola in ultionem sui reique publicae adhortatus est, excusato languore faucium, propter quem non adesset. Nihil autem aeque doluit, quam ut malum se citharoedum increpitum, ac pro Nerone Aënobarbum appellatum. Et nomen quidem gentile, quod sibi per contumeliam exprobraretur, resumturum se professus est, deposito adoptivo. Caetera convicia, ut falsa, non alio argumento refellebat, quam quod etiam inscitia sibi tanto opere elaboratae perfectaeque a se artis obiiceretur; singulos subinde rogitans, *nossentne quemquam praestantiorem*. Sed urgentibus aliis super alios nunciis, Romam praetrepidus rediit. Leviterque modo in itinere frivolo auspicio mente recreata, quum annotasset, insculptum monumento militem gallum ab equite romano oppressum trahi crinibus, ad eam speciem exsiluit gaudio, coelumque adoravit. Ac ne tunc quidem aut Senatu aut populo coram appellato, quosdam e primoribus viris domum evocavit: transactaque raptim consultatione, reliquam diei partem per organa hydraulica

exc. languore faucium) Xiphil. c. 26: οὔτε ἐς τὴν Ῥώμην ἠπείχθη, ἀλλὰ καὶ γράμματα ἁπλῶς τῇ βουλῇ πέμψας, παρῃτήσατο ὅτι οὐκ ἀφίκετο, λέγων βραγχᾶν, καθάπερ τι ᾆσαι καὶ τότε αὐτοῖς δεόμενος.

malum se citharoedum) Philostrat. Apollon. V, 3: ἔφη γὰρ, Νέρωνα εἶναι πάντα μᾶλλον ἢ κιθαρῳδόν, καὶ κιθαρῳδὸν μᾶλλον ἢ βασιλέα.

laboratae) Cum Burm. legendum puto *elaboratae*.

per organa hydraulica) Xiphil. l. c. νύκτωρ ποτὲ τοὺς πρώτους τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἱππέων ἐξαπίνης σπουδῇ, ὡς καὶ περὶ τῶν παρόντων σφίσι

novi et ignoti generis circumduxit: ostendensque singula, de ratione ac difficultate cuiusque disserens, iam se etiam prolaturum omnia in theatrum affirmavit, si per Vindicem liceat.

42. Postquam deinde etiam Galbam et Hispanias descivisse cognovit, collapsus, animoque male fracto, diu et sine voce et prope intermortuus iacuit. Vtque resipuit, veste discissa, capite converberato, *actum de se*, pronunciavit: consolantique nutriculae, et aliis quoque iam Principibus similia accidisse memoranti, *Se vero praeter caeteros inaudita et incognita pati*, respondit, *qui summum imperium vivus amitteret*. Nec eo secius quidquam ex consuetudine luxus atque desidiae omisit, vel imminuit. Quin immo, quum prosperi quiddam ex provinciis nunciatum esset, super abundantissimam coenam iocularia in defectionis duces carmina, lasciveque modulata, quae vulgo notuerunt, etiam gesticulatus est; ac spectaculis theatri clam illatus, cuidam scenico placenti nuncium misit, *abuti eum occupationibus suis*.

43. Initio statim tumultus, multa et immania, ve-

κοινωνήσων, μεταπεμψάμενος, Ἐξεύρηκα, ἔφη, πῶς ἡ ὕδραυλις (αὐτὸ γὰρ τὸ ῥηθὲν γραφήσεται) καὶ μεῖζον καὶ ἐμμελέστερον φθέγξεται, ad qu. l. vide, quae de *organis hydraulicis* scripsit Reimarus, et quos ille citavit.

Galbam et Hisp.) Xiphil. cap. 27: Ἐπεὶ δὲ περί τε τοῦ Γάλβα ἤκουσεν, ὅτι αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνηγορεύθη, περί τε τοῦ Ῥούφου, ὅτι αὐτοῦ ἀπέστη, ἐν δέει τε μεγάλῳ ἐγένετο, καὶ αὐτός τε ἐν Ῥώμῃ παρεσκευάζετο, καὶ ἐπ' ἐκείνους Ῥούβριον Γάλλον καὶ ἄλλους τινὰς ἔπεμψεν. Plutarch. Galb. 5: ἅμα τῷ πυθέσθαι τὰ περὶ Γάλβαν (ἔτυχε δὲ λελουμένος καὶ ἀριστῶν) ἀνέτρεψε τὴν τράπεζαν.

summum imperium) Vulg. *suum*, quod prorsus ineptum.

notuerunt) Ita Oudend. et Wolf. e Memm. aliisque cod. pro *innotuerunt*.

abuti eum occup. suis) h. e. haud bene eum facere, quod, dum ipse negotiis publicis detentus in scenam prodire atque de palma cum eo certare nequeat, utatur eo tempore ad favorem populi voce comparandum. Ita Cic. de Nat. Deor. II, 60: *Nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram abutimur*. Plura exempla quaere in Lexicis.

rum non abhorrentia a sua natura, creditur destinasse: successores percussoresque summittere exercitus et provincias regentibus, quasi conspiratis, idemque et unum sentientibus: quidquid ubique exsulum, quidquid in Vrbe hominum gallicanorum esset, contrucidare: illos, ne desciscentibus aggregarentur; hos, ut conscios popularium suorum atque fautores: Gallias exercitibus diripiendas permittere: Senatum universum veneno per convivia necare: Vrbem incendere, feris in populum immissis, quo difficilius defenderetur. Sed absterritus, non tam poenitentia, quam perficiendi desperatione, credensque expeditionem necessariam, Consules ante tempus privavit honore, atque in utriusque locum solus iniit consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallias debellari, nisi a se Consule. Ac susceptis fascibus, quum post epulas triclinio digrederetur, innixus humeris familiarium, affirmavit, simul ac primum provinciam attigisset, inermem se in conspectum exercituum proditurum, nec quidquam aliud quam fleturum; revocatisque ad poenitentiam defectoribus, insequenti die laetum inter laetos cantaturum epinicia, quae iam nunc sibi componi oporteret.

44. In praeparanda expeditione primam curam habuit diligendi vehicula portandis scenicis organis, con-

Senatum — incendere) Xiphil. cap. 27: ὑπὸ πάντων δὲ ὁμοίως ἐγκαταλειφθείς, ἐβουλεύσατο μὲν τούς τε βουλευτὰς ἀποκτεῖναι, καὶ τὴν πόλιν καταπρῆσαι, ἔς τε τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλεῦσαι.

defenderetur) sc. populus a feris, si post eas immissas Vrbs quoque incenderetur, ut recte explicat Oudend. Al. *defenderentur* sc. ferae h. e. arcerentur. MS. Lyser. *defenderent*.

Consules) C. Silium Italicum, poëtam, et M. Galerium Trachalum. Non meminisse videtur nostri loci Pighius Ann. Tom. III, pag. 604, qui nihil de consulatu solius Neronis. Mox *a se Consule* lectio est paucorum codd. ab Ernest. et Oud. recepta pro vulg. *a Consule*.

simul ac primum) Vid. Burm. et Oudend. ad Caes. 30, Drakenb. ad Liv. VI, 1. Vana igitur coniectura Burma i: *primam*.

cubinasque, quas secum educeret, tondendi ad virilem modum, et securibus peltisque amazonicis instruendi. Mox tribus urbanas ad sacramentum citavit; ac nullo idoneo respondente, certum dominis servorum numerum indixit; nec, nisi ex tota cuiusque familia probatissimos, ne dispensatoribus quidem aut amanuensibus exceptis, recepit. Partem etiam census omnes ordines conferre iussit: et insuper inquilinos privatarum aedium atque insularum pensionem annuam repraesentare fisco. Exegitque ingenti fastidio et acerbitate nummum asperum, argentum pustulatum, aurum ad obrussam: ut plerique omnem collationem palam recusarent, con-

tribus urbanas) *Tribus* ex more huius aetatis pro *plebe* dici videntur; *tribus urbanae* igitur sunt *plebs urbana*, quam solam citare ad sacramentum adhuc poterat, quum honestioris sortis cives vel amplexi iam essent seditionem, vel crederentur. Sed ex plebe etiam, ob dona atque spectacula monstro unice addicta, *nullus idoneus respondit*, sine dubio quod non venerant, qui arma ferre possent, et citati se subduxerant. Oudend. *urbanas* mutari suadet in *universas*, Ernest. etiam spurium censet vocabulum, quod est ense recidere vulnus. Cautius idem iudicat ad Tac. Hist. III, 58.

dispensatoribus) Vid. ad Aug. cap. 67.

inquilinos – fisco) h. e. eos, qui non proprias aedes haberent ob census exiguitatem, *pensionem* sive *habitationem annuam*, τὸ ἐνοίκιον (vid. ad Caes. 38), non dominis aedium, sed fisco solvere iussit. *Privatae aedes* sunt aedes privatorum, oppositae *publicis*, eaeque maiores, ubi distinguuntur ab *insulis*. Vid. notata ad Caes. 41. Ita dupliciter afflixit ditiores Nero, quod censum conferre coëgit, et annua habitatione, ipsis debita, privavit.

nummum asperum) h. e. novum, usu nondum detritum. Ridicula Principis in summo discrimine vanitas.

arg. pustulatum) h. e. igne excoctum, purum. Intellige autem argentum non signatum, ne quis cum aliis legendum putet *argenteum*. Diserte distinguitur a *nummo* utriusque generis.

aur. ad obrussam) h. e. ad *obrussam* vel *obryzam* probatum, examinatum igne, purum. Plin. Hist. Nat. XXXIII, 3 (19): *Auri experimentum ignis est, ut simili colore rubeat ignescatque; id ipsum obrussum vocant*: ubi alii, ut n. l. *obryzum*, forma graeca, ex qua Latini fecere *obrussam*, male deductam a Grammaticis et ipso Plinio a colore *russo* sive rubro. Imo assentior iis, qui ὄβρυζον derivant a βρύζειν vel βρύειν, *pullulare*, inde *spumare*. Singularis de h. l. est dissertatio Io. Sam. Strykii, quacum conferas, quos citavit Ernest. in Cl. Cic., et interpretes Nostri atque Plinii.

sensu flagitantes, a delatoribus potius revocanda praemia, quaecunque cepissent.

45. Ex annonae quoque caritate (lucrantium) accrevit invidia. Nam et forte accidit, ut in publica fame alexandrina navis nunciaretur pulverem luctatoribus aulicis advexisse. Quare omnium in se odio incitato, nihil contumeliarum defuit, quin subiret. Statuae eius a vertice cirrus appositus est cum inscriptione graeca: *Nunc demum agona esse*, et *Traderet tandem.*

revocanda praemia) Vid. supra ad cap. 32.

(*lucrantium*) Sabellicus mutavit *luctantium*, Lipsius *lucranti tum* (ubi *tum* valde est otiosum), Oudènd. *lucranti* ex nonnullorum lectione *lucrantia*, vel *lucranti iam*. Illud Ruhnkenio placuit et Wolfio. Malim *lucranti ei*, ut cap. 39, erat *transeuntem eum*. Vid. Oud. ad Caes. 7. Si sana est vulgata, ita interpretor: Invidia ex annonae caritate lucrantium *ipsi* quoque Neroni *accrevit*, h. e. incidit in eandem invidiam, in quam incurrebant dardanarii, sorte quadam, nempe quum navis alexandrina pro frumento pulverem afferret. Sic hereditas et similia *accrescere alicui* dicuntur. Sed ingenue fateor, quantumvis a violenta crisi alienus, suspectum mihi videri voc. *lucrantium*, quo abiecto omnia bene se habent. Quid, si scriptor dederat, *ex annonae qu. car. accrevit invidia* sc. Neroni, nonne potuit librarius, offensus hac ellipsi, quam vel annotare, vel inserere interpretationem, addito voc. *lucrantium* vel *lucranti*, unde iam penderet, *ex annonae caritate?* an verbis *accrevit invidia* adscripsit glossae loco *luctantium* ob *luctatores aulicos* mox sequentes? Sed ἐπέχω, iudicio relicto doctioribus.

pulverem — advexisse) Plin. Hist. Nat. XXXV, 13 (47): *Non multum a pulvere Puteolano distat e Nilo arena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctusque frangendos, sed ad debellanda corpora palaestrae studiis. Inde certe Patrobio, Neronis Principis liberto, advehebatur.* — Mox pro *incitato* al. *concitato.*

nihil — defuit, quin subiret) Ern. impugnat hunc dicendi modum, latinitatem postulare dicens: *nihil cont. fuit, quin subiret.* Sed in tota constructione repetitio particularum negantium cum verbo negativo graecismum olet, a Latinis receptum, nobis crebrum, Gallis communem. Ita Cic. ad Qu. Fr. III, 3, 1: *nihil praetermisi, quin enucleate ad te perscriberem*, ubi pro simplici *nihil non perscripsi* tres sunt negationes in *nihil*, in *praetermisi* h. e. non scripsi, et in *quin* h. e. quod non. Neque video diversam rationem in exemplis ab Ernest. prolatis. Quod autem ad locum Cic. Verr. V, 2, attinet, ubi *deesse* mutandum in *esse* idem censet, omni correctione abstinendum, docuit iam Oud.

cirrus — Traderet tandem) Lectio valde incerta. Pro *cirrus* al. *currus*, quod praecipue defendit Casaub.; pro *traderet* al. *raderet* et *traheret*. Secutus sum cum Oud. optimorum codd.

Alterius collo et ascopera deligata, simulque titulus: *Ego quid potui? sed tu culeum meruisti.* Ascriptum et columnis, *Iam Gallos eum cantando excitasse.* Iam noctibus iurgia cum servis plerique simulantes, crebro *vindicem* poscebant.

auctoritatem, sensumque cum faciliorem, tum latinitati magis congruum. Iam *cirrus* optime convenit verbis *a vertice appositus est*, et ostendebat vel muliebriter, vel in Apollinis citharoedi morem cultum Neronem. Deinde, quum *radere* cirro non conveniat, sed *tondere*, (vid. supra cap. 44: *tondendi ad virilem modum*) porro *traheret* nihili sit, si vel maxime *currus* legatur, quoniam equorum hoc est, non aurigae *agentis*, (ἐλαύνοντος, non ἕλκοντος), quae vere observat Oudend., retinenda codd. lectio: *Traderet tandem* sc. vel cirrum, vel, quod magis puto, agonem h. e. imperium. Cirratus antea carmina ludosque tractaverat Nero; nunc, bello ingruente, inscriptum, *Nunc demum agon;* et, *Trade tandem*, cui impar es, mulier, agonem, in quo viri tantum victores et principes.

ascopera) Ita vocab. corruptum primus restituit Politianus Misc. c. 20. — Xiphil. LXI, 16: μολγόν τινα ἀπ' ἀνδριάντος αὐτοῦ νύκτωρ ἀπεκρέμασαν, ἐνδεικνύμενοι, ὅτι ἐς ἐκεῖνον αὐτὸν δέοι ἐμβεβλῆσθαι. Caeterum verba, *ego quid potui* etc. diversissime explicuerunt, ut vel eum, qui deligaverat ascoperam, vel populum, vel Agrippinam, vel utrem ipsum loquentem induci putarent. Hoc adoptavit Ernest., suppleus, *ego quid potui peccare?* quod omnium minime placet. Ego verba ita intelligo. Suspenderat eius statuae homo de plebe ascoperam, qua, abeundum iam esse in exsilium et miseriam Neroni, significaret, quoniam mendici gestare eas solebant, addiditque: *ego*, *cui nulla potestas in civitate*, *sed iustum de te iudicium*, *quid potui*, *nisi hoc? sed tu*, *si leges valent*, *ut matricida culeum meruisti.* Ita acumen etiam est in similitudine ascoperae et culei, et in indigitata minore et maiore poena. Praeplacet tamen, quae nostrae interpretationi prorsus convenit, coniectura Torrentii: *ego quod potui* scil. feci vel praestiti, *sed tu* etc.

Iam Gallos) Ita edidi cum Burm. et Ernestio. Vulg. *etiam Gallos*, unde Oudend., mutata interpunctione, *adscriptum et columnis etiam: Gallos* etc. quod recepit Wolf., non monito lectore. Sed nescio quid duri inferre mihi videbatur h. l. repetitum *et etiam*, alias Suetonio non infrequens. Caeterum in hoc dicto et lusus in *Gallis*, populi et avium nomine, et, nisi fallor, allusio ad excitatos in Capitolii oppugnatione anserum clangore Romanos. Ernestio displicet additum *cantando.* Sed non absonum mihi hoc videtur in vellicando Nerone, tanto artifice cantusque adeo studioso.

vindicem poscebant) Recte respondet Walther. Observ. pag. 27 Ernestio, frustra formulam aliquam quaerenti, in qua vindicis verbum usurpetur: non cogitandum de formula, sed *vindicem poscere* esse i. q. *auxilium alicuius implorare*, *ut nos vindicet ab altero*, ex Festo: *Vindex ab*

46. Terrebatur ad hoc evidentibus portentis somniorum et auspiciorum et ominum, cum veteribus, tum novis. Nunquam antea somniare solitus, occisa demum matre, vidit per quietem, navem sibi regenti extortum gubernaculum; trahique se ob Octavia uxore in artissimas tenebras; et modo pennatarum formicarum multitudine oppleri, modo a simulacris gentium, ad Pompeii theatrum dedicatarum, circumiri, arcerique progressu; Asturconem, quo maxime laetabatur, posteriore corporis parte in simiae speciem transfiguratum, ac tantum capite integro, hinnitus edere canoros. De Mausoleo, sponte foribus patefactis, exaudita vox est, nomine eum ciens. Kalendis Ianuarii exornati Lares in ipso sacrificii apparatu conciderunt. Auspicanti Sporus anulum muneri obtulit, cuius gemmae sculptura erat *Proserpinae raptus*. Votorum nuncupa-

eo, quod vindicat, quo minus is, qui prensus est ab aliquo, teneatur. Ad Iulium Vindicem eos allusisse, notare non opus est.

artissimas tenebras) Lips. suadebat *altissimas*, al. *aterrimas*, *crassissimas*, quae omnia non necessaria. Recte Cell. Müller. Observ. pag. 18 in voc. *tenebrae* notionem *loci* tenebricosi, atque carceris sive custodiae tenendam dicit, et prorsus conveniunt, quae comparat Sallust. Iug. XIV, 15, *clausi in tenebris*, et Pomp. Mel. I, 19, 10: *vinculisque et artissima custodia tenent.*

simul. gentium) Plin. Hist. Nat. XXXVI, 5 (§. 13): *Idem Varro et a Coponio quatuordecim nationes, quae sunt circa Pompeii, factas auctor est.* Argutatur Oudend. in voc. *dedicatarum*, quum *simulacra* dedicata dicit, non *gentes*, in quo tamen frequens est notionum metaphora.

Asturconem) de quo equorum genere, cui ab Asturia nomen, vide Plin. VIII, 42 (67), et ibi Harduin. Martial. XIV, 199.

foribus patefactis) Xiphil. LXIII, 26: *αἱ θύραι ἀμφότεραι, αἵ τε τοῦ μνημείου τοῦ Αὐγουστείου καὶ αἱ τοῦ κοιτῶνος τοῦ ἐκείνου, αὐτόμαται ἐν τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἀνεῴχθησαν*, ubi plura de hoc portento Reimarus. — Pro *cientis*, al. *ciens*, quod praetulit Ern.

Kal. Ianuarii) De huius diei solemnitate vid. Rosin. Ant. R. IV, 5, pag. 250. Annulus pro *strena* a Sporo oblatus est. Mox servavi cum Oud. *sculptura*. Ernest. cum edd. aliquot vet. *scalptura* ex discrimine, quod statuit, utriusque verbi. Vid. ad Aug. 50, et Galb. 10.

Votorum nuncupatione) solemni, in Capitolio fieri solita. Vid. Lips. exc. ad Tac. Ann. XVI, 22, ubi obiectatum Thraseae legitur, *nuncupa-*

tione, magna iam ordinum frequentia, vix repertae Capitolii claves. Quum ex oratione eius, qua in Vindicem perorabat, recitaretur in Senatu: *Daturos poenas sceleratos, ac brevi dignum exitum facturos*, conclamatum est ab universis: *Tu facies, Auguste.* Observatum etiam fuerat, novissimam fabulam cantasse eum publice *Oedipodem exsulem*, atque in hoc desisse versu:

Θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, μήτηρ, πατήρ.

47. Nunciata interim etiam caeterorum exercituum defectione, literas prandenti sibi redditas concerpsit, mensam subvertit, duos schyphos gratissimi usus, quos Homerios a caelatura carminum Homeri vocabat, solo illisit, ac sumto a Locusta veneno, et in auream Pyxidem condito, transiit in hortos Servilianos. Vbi, praemissis libertorum fidissimis Ostiam ad classem praeparandam, Tribunos Centurionesque praetorii de fugae societate tentavit. Sed partim tergiversantibus, partim

tionibus votorum non adesse, *quamvis Quindecimvirali sacerdotio praeditum.*

Tu facies) *Tu efficies*, *ut dignum exitum faciant*, ex mente conclamantium. Sed quum intelligi etiam posset: *tu facies dignum exitum*, hoc pro omine postea, quum eventus comprobasset, est habitum.

desisse versu) Diverse Xiph. LXIII, 28: τοιοῦτον δρᾶμα τότε τὸ δαιμόνιον αὐτῷ παρεσκεύασεν, ἵνα μηκέτι τοὺς ἄλλους μητροφόνους καὶ ἀλήτας, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑαυτὸν ὑποκρίνηται. καὶ τότε μετεγίνωσκεν ἐφ' οἷς ἐτετολμήκει, καθάπερ ἄπρακτόν τι αὐτῶν ποιῆσαι δυνάμενος. Νέρων μὲν δὴ τοιαῦτα ἐτραγῴδει, καὶ τὸ ἔπος ἐκεῖνο συνεχῶς ἐνενόει·

Οἰκτρῶς θανεῖν μ' ἄνωγε σύγγαμος, πατήρ·

tacens de novissima fabula, imo ad vitae fabulam referens, versumque aliter minusque aptum exhibens.

mensam subvertit) Vid. ad cap. 42 citata Plutarchi.

duos scyphos) Plin. XXXVII, 2 (10): *Nero, amissarum rerum nuncio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Haec fuit ratio saeculum suum punientis, ne quis alius ex his biberet.* Caelatura an crystallo conveniat, nescio. Monuerunt autem interpretes ex Salmas. ad Solin. pag. 736, ἐκτετυπωμένα fuisse haec pocula, non ἐντετυπωμένα.

hortos Servilianos) qui memorantur etiam Tac. Ann. XV, 55, et Hist. III, 38. De eorum situ vid. Donat. de Vrbe Roma III, 23. — Xiphil. LXIII, 27: ἐν κήποις τισὶν ἐτύγχανε καθεύδων.

aperte detrectantibus, uno vero etiam proclamante:

Vsque adeone mori miserum est?

varia agitavit: Parthosne an Galbam supplex peteret, an atratus prodiret in publicum, proque Rostris, quanta maxima posset miseratione, veniam praeteritorum precaretur, ac, ni flexisset animos, vel Aegypti praefecturam concedi sibi oraret. Inventus est postea in scrinio eius hac de re sermo formatus: sed deterritum putant, ne prius, quam in Forum perveniret, discerperetur. Sic cogitatione in posterum diem dilata, ad mediam fere noctem excitatus, ut comperit, stationem militum recessisse, prosiluit e lecto, misitque circum amicos. Et quia nihil a quoquam renunciabatur, ipse cum paucis hospitia singulorum adiit. Verum clausis omnium foribus respondente nullo, in cubiculum rediit, unde iam et custodes diffugerant, direptis etiam stragulis, amota et pyxide veneni. Ac statim Spiculum mirmillonem, vel quemlibet alium percussorem, cuius manu periret, requisivit: et, nemine reperto, *Ergo ego*, in-

Vsque adeone) Ex Virg. Aen. XII, 646, ad qu. l. per errorem summus Heynius *Neronis voce* celebratum hemistichium dicit.

miseratione) h. e. lamentatione, ut Claud. 36: *lacrimisque et vociferatione miseratus est conditionem suam* quem locum attulit Oudend. contra Burm., praeferentem aliorum *veneratione*, quod non supplicis, sed honorantis et adorantis esse, idem monet cum Ernestio.

vel Aegypti) Plutarch. Galb. 2: ἐπεὶ τὰ Νέρωνος ἀπέγνωστο παντάπασι, καὶ δῆλος ἦν ἀποδρασόμενος εἰς Αἴγυπτον. Recte autem notat Ern., Aegypti provinciam petere voluisse, quod infimus omnium dignitate Aegypti praeses fuisset, ex ordine equestri fere sumtus, et *Praefectus* tantum dictus, quod valere poterat ad movendam vulgi misericordiam.

stationem mil. recessisse) a domo in hortis Servilianis. Xiphil. l. c. ἐπεὶ δ' ᾔσθετο, ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων ἐγκαταλέλειπται (ἐν κήποις δέ τισιν ἐτύγχανε καθεύδων), φυγεῖν ἐπεχείρησεν. Oudend. in textu dedit *secessisse*, in nota *recessisse*.

hospitia) i. e. habitacula, conclavia in domo Neronis.

Spiculum) de quo vid. cap. 30. Eadem n. l. in scribendo nomine varietas.

Ergo ego — inimicum) Secundum Xiphil. cap. 29, in caverna proxime ante mortem haec dixit, propinquantibus ex Vrbe summissis equitibus

quit, *nec amicum habeo, nec inimicum?* procurritque, quasi praecipitaturus se in Tiberim.

48. Sed revocato rursus impetu, aliquid secretioris latebrae ad colligendum animum desideravit: et offerente Phaonte liberto suburbanum suum inter Salariam et Nomentanam viam circa quartum milliarium, ut erat nudo pede atque tunicatus, paenulam obsoleti coloris superinduit: adopertoque capite, et ante faciem obtento sudario, equum inscendit, quatuor solis comitantibus, inter quos et Sporus erat. Statimque tremore terrae, et fulgure adverso pavefactus, audiit ex proximis castris clamorem militum, et sibi adversa, et Galbae prospera ominantium: etiam ex obviis viatoribus quendam dicentem: *Hi Neronem persequuntur;* alium sciscitantem: *Ecquid in Vrbe novi de Nerone?* Equo autem odore abiecti in via cadaveris consternato, detecta facie agnitus est a quodam missicio praetoriano,

(vid. infra cap. 49): ἐκεῖνος προσιόντων αὐτῶν αἰσθόμενος, προσέταξε τοῖς παροῦσιν, αὐτὸν ἀποκτεῖναι. ἐπεὶ δὲ οὐχ ὑπήκουσαν, ἀνεστέναξέ τε καὶ ἔφη· Εγὼ μόνος οὔτε φιλον οὔτ' ἐχθρὸν ἔχω.

inter Salariam et Nom.) Strabo V, 3, 1: ἔστρωται διὰ τῶν Σαβίνων ἥ τε Σαλαρία ὁδὸς οὐ πολλὴ οὖσα, εἰς ἣν καὶ ἡ Νωμεντάνη συμπίπτει, κατὰ Ηρητον τῆς Σαβινῆς κώμην ὑπὲρ τοῦ Τιβέρεως κειμένην, ὑπερ τῆς αὐτῆς πύλης ἀρχομένη τῆς Κολλινῆς. Fugam Neronis ita describit Xiphil. LXIII, 27: ἐσθῆτά τε φαύλην ἔλαβε, καὶ ἐπὶ ἵππον οὐδὲν βελτίονα ἀνέβη· καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατακεκαλυμμένος, πρὸς χωρίον τι Φάωνος Καισαρείου, μετά τε αὐτοῦ ἐκείνου, καὶ μετὰ Επαφροδίτου τοῦ τε Σπόρου, νυκτὸς ἐπιούσης ἤλασε. Idem cap. 28: τρεῖς ἐξελευθέρους nominat. Sed Ioseph. Bell. Iud. IV, 9, 2: διαδρὰς σὺν τέτρασι τῶν πιστῶν ἀπελευθέρων. Conf. Entrop. VII, 9; Victor Epit. V, 7.

tremore terrae) Xiphil. cap. 28: καὶ αὐτοῦ ταῦτα πράσσοντος, σεισμὸς ἐξαίσιος ἐγένετο, ὥστε καὶ δόκησιν παρασχεῖν, ὅτι ἥ τε γῆ πᾶσα διαῤῥήγνυται, καὶ αἱ τῶν πεφονευμένων ὑπ' αὐτοῦ ψυχαὶ πᾶσαι ἅμα ἐπ' αὐτὸν ἀναθορνῦουσι.

ex proximis castris) Oudend. cum Panvin. Descript. V. Romae (Thes. Graev. Tom. III, pag. 226) et Donato de V. R. I, 15, *castra* intelligit *praetoria*, quibus accedo, haud satis gravia existimans, quae contra disputavit Ernestius.

missicio) h. e. exauctorato. Al. *Missicio*, ut nomen sit militis. Vix servaverit hoc historia. Contra illud voc. ignoravit librarius. Xiphil. cap. 28: γνωρισθεὶς οὖν καὶ ὡς ὑπό τινος, ὡς

et salutatus. Vt ad deverticulum ventum est, dimissis equis inter fruticeta ac vepres, per arundineti semitam aegre, nec nisi strata sub pedibus veste, ad aversum villae parietem evasit. Ibi hortante eodem Phaonte, ut interim in specum egestae arenae concederet, negavit, *se vivum sub terram iturum*: ac parumper commoratus, dum clandestinus ad villam introitus pararetur, aquam ex subiecta lacuna poturus manu hausit; et, *Haec est*, inquit, *Neronis decocta*. Dein, divulsa sentibus paenula, traiectos surculos rasit; atque ita quadrupes per angustias effossae cavernae receptus in

φασι, τῶν ἀπαντησάντων, καὶ αὐτοκράτωρ προσαγορευθείς, ἐκ τῆς ὁδοῦ ἀπετράπη.

per arundineti sem.) Xiphil. καὶ ἐς καλαμώδίαν τόπον τινὰ κατεκρύφθη, καὶ ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἡμέρας ὑπέμεινεν ἐῤῥιμμένος, ὅπως ὡς ἥκιστα διορῷτο.

ad aversum) Constans librorum lectio, *ad adversum* vel sine *ad* modo *adversum* vel *adversus*, eamque defendit etiam Walther. Observ. pag. 27, ut *adversus* sit paries respectu Neronis, qui eum petebat, quoniam omnia *adversa* dicuntur, quae sunt *ante nos*, ut proxime *fulgure adverso*. Quae licet sint verissima, inutilis tamen eo sensu mihi videtur huius voc. adiectio, et tota loci ratio, et quae ad describendum addita sunt, ut *deverticulum* h. e. deflexa a publica via semita, et *arundinetum*, et *specus egestae arenae*, paratus denique *clandestinus ad villam introitus*, fecerunt ut cum Wolfio reciperem correctionem Gronovii et Perizonii *aversum*. Ita ex mea sententia etiam Caes. 82, *aversum vulnerat* legendum erat pro *adversum*.

concederet) Burm. e cod. Torrent. dedit *se conderet*.

aquam — hausit) Xiphil. κἀνταῦθα (in antro) καὶ ἔφαγε πεινήσας ἄρτον ὁποῖον οὐδεπώποτε ἐβεβρώκει, καὶ ἔπιε διψήσας ὕδωρ, ὁποῖον οὐδεπώποτε πέπωκεν. ἐφ' ᾧ δυσχεράνας εἶπε. Τοῦτό ἐστιν ἐκεῖνο τὸ ποτὸν τὸ ἐμὸν τὸ ἄφθονον, ubi vid. Reimar. Cf. Harduin. ad Plin. XXXI, 3 (23): *Neronis Principis inventum est, decoquere aquam, vitroque demissam in nives refrigerare.*

traiectos surculos rasit) Int. surculos super viam traiectos h. e. transverse viae iniectos, vel ex proximis sentibus ita prominentes, ut super via se implicarent, corpore *rasit* h. e. strinxit, perrepsit. Hanc enim signif. verbi *radere* malo cum Ernest. h. l. admittere, quamvis fere poëticam, quam corrigere cum Burm. *per trai. surc. serpsit* vel *repsit*. Alii *trai. surculos* interpretantur, qui traiecta paenula inhaeserant, vel quos traiiciebat sive transibat. Incertus etiam Oud. — Xiphil. ὀψὲ δ' οὖν ποτε, ἐπειδὴ μηδεὶς αὐτὸν ἀναζητῶν ἑωρᾶτο, μετῆλθεν εἰς τὸ ἄντρον.

proximam cellam, decubuit super lectum, modica culcita, vetere pallio strato instructum. Fameque interim et siti interpellante, panem quidem sordidum oblatum aspernatus est, aquae autem tepidae aliquantum bibit.

49. Tunc unoquoque hinc inde instante, ut quam primum se impendentibus contumeliis eriperet, scrobem coram fieri imperavit, dimensus ad corporis sui modulum: componique simul, si qua invenirentur, frusta marmoris, et aquam simul ac ligna conferri, curando mox cadaveri, flens ad singula, atque identidem dictitans: *Qualis artifex pereo!* Inter moras perlatos a cursore Phaontis codicillos praeripuit, legitque: *se hostem a Senatu iudicatum, et quaeri, ut puniatur more maiorum:* interrogavitque, quale id genus esset

modica culcita) Ita Aug. 73: *toro — humili et modice instrato.*

strato instructum) Nullus dubito quin legendum sit *stratum* simpliciter, vocabulo *instructum* orto ex glossemate *instratum*, quod aliquis simplici *stratum* adscripserat, unde postea utrumque vocabulum in textum venit, sed ad aliquem sensum efformatum.

interim et) Al. *et iterum* vel *et item.* Mox al. *aliquantulum.*

scrobem) in quam corpus post mortem conderetur, subductum, quibus affici solebant scelestorum cadavera, contumeliis. Cf. Lips. ad Tac. Ann. I, 61, et, quem Graevius comparavit, locum Dion. LI, 14: ὁ εὐνοῦχος — τοῖς τε ἑρπετοῖς ἑαυτὸν ἐθελοντὴς παρέδωκε, καὶ δηχθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν, ἐς σορὸν προπαρεσκευασμένην οἱ ἐσπεπήδηκει. Vid. etiam Casaub. ad h. l.

Qual. artifex pereo) Xiphil. c. 29, ita: κἀν τούτῳ πελασάντων αὐτῷ τῶν ἱππέων, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀπέκτεινε, τὸ θρυλλούμενον ἐκεῖνο εἰπών· Ω Ζεῦ, οἷος τεχνίτης παραπόλλυμαι. De interpretatione huius dicti quomodo aliquis incertus esse potuerit post ea, quae de vanitate Neronis narrata sunt c. 20 sqq. et proxime c. 41, equidem non video. Tamen nonnulli prorsus aliena proposuerunt.

pun. more maiorum) Vid. Tacit. Ann. II, 32, et XVI, 11. De iure Senatus, summos magistratus ita puniendi, verissime Gibbon Hist. c. 4, ubi de Commodi morte egit: *To censure, to depose, or to punish with death the first magistrate of the republic, who had abused his delegated trust, was the ancient and undoubted prerogative of the Roman senate; but that feeble assembly was obliged to content itself with inflicting on a fallen tyrant that public iustice, from which, during his life and reign, he had been shielded by the strong arm of military despotism.*

poenae. Et quum comperisset, nudi hominis cervicem inseri furcae, corpus virgis ad necem caedi; conterritus, duos pugiones, quos secum extulerat, arripuit; tentataque utriusque acie, rursus condidit, causatus, *nondum adesse fatalem horam*. Ac modo Sporum hortabatur, ut lamentari ac plangere inciperet: modo orabat, ut se aliquis ad mortem capessendam exemplo iuvaret: interdum segnitiem suam his verbis increpabat: *Vivo deformiter:* οὐ πρέπει Νέρωνι, οὐ πρέπει. νήφειν δεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις. ἄγε ἔγειρε σεαυτόν. Iamque equites appropinquabant, quibus praeceptum erat, ut vivum eum attraherent. Quod ut sensit, trepidanter effatus:

Ἵππων μ' ὠκυπόδων ἀμφὶ κτύπος οὔατα βάλλει,

ferrum iugulo adegit, iuvante Epaphrodito a libellis. Semianimisque adhuc irrumpenti Centurioni, et, paenula ad vulnus apposita, in auxilium se venisse simulanti, non aliud respondit, quam *Sero*, et, *Haec est fides*. Atque in ea voce defecit, exstantibus rigentibusque oculis usque ad horrorem formidinemque visentium. Nihil prius aut magis a comitibus exegerat, quam ne potestas cuiquam capitis sui fieret; sed ut, quoquo modo, totus cremaretur. Permisit hoc Icelus, Galbae libertus, non multo ante vinculis exsolutus, in quae primo tumultu coniectus fuerat.

nudi hominis — caedi) Eutrop. VII, 9: *quae poena erat talis, ut nudus per publicum ductus, furca capiti eius inserta, virgis usque ad mortem caederetur, atque ita praecipitaretur de saxo*. Cf. Claud. 34, et Domit. 11.

ac turpiter) Desunt haec verba in nonnullis, et iure omisisse videtur Oudendorp. Vid. etiam Ernest. Mox mallem: Οὐ πρέπει Νέρων, ut se ipsum appellet.

Ἵππων) Homer. Iliad. X, 535.

iuvante Epaphr.) Xiphil. cap. 29: καὶ αὐτὸν δυσθανατοῦντα ὁ Ἐπαφρόδιτος προσκατειργάσατο. Vid. Domit. 14.

irrumpenti) Male alii *interrumpenti*.

aut magis) Ita Ern. et Oudend. ex optimis codd. pro *ac magis*. Illud etiam latinius.

Icelus) Vid. Galb. cap. 14.

50. Funeratus est impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intextis, quibus usus Kalendis Ianuarii fuerat. Reliquias Ecloge et Alexandria nutrices cum Acte concubina gentili Domitiorum monumento condiderunt, quod prospicitur e campo Martio, impositum colli hortorum. In eo monumento solium porphyretici marmoris, superstante lunensi ara, circumseptum est lapide thasio.

51. Statura fuit prope iusta, corpore maculoso et foetido, sufflavo capillo, vultu pulcro magis, quam venusto, oculis caesiis et hebetioribus, cervice obesa, ventre proiecto, gracillimis cruribus, valetudine prospera. Nam, qui luxuriae immoderatissimae esset, ter omnino per quatuordecim annos languit, atque ita, ut neque vino, neque consuetudine reliqua abstineret. Circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione achaica etiam pone verticem summiserit; ac plerumque synthesinam

Alexandria) Lips. corrigebat *Alexandra.*

Acte concubina) Vid. cap. 28. Mox plerique *colle*, aliique *hortulorum.* Vtrumque edidit Oudend.

solium) πύελος, receptaculum reliquiarum. Curt. X, 10, 9: *Septimus dies erat, ex quo corpus regis iacebat in solio.* Conf. Flor. IV, 11, 11, ubi vid. Freinshem. Plin. XXXV, 12 (46): *quin et defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluere* ibique Harduin.

Porphyretici marm.) Plin. XXXVI, 7 (11): *Rubet porphyrites in eadem Aegypto.* Vid. Lamprid. Heliogab. cap. 24, et Vopisc. Prob. cap. 2; Capitol. Anton. cap. 11.

Lunensi ara) sepulcrali e marmore Lunensi, dicto a *Luna*, Etruriae urbe. Vid. Strabon. V, 2, 5, ubi post urbis et regionis descriptionem: μέταλλα δὲ λίθου λευκοῦ τε καὶ ποικίλου γλαυκίζοντος τοσαῦτ' ἐστὶ καὶ τηλικαῦτα, μονολίθους ἐκδιδόντα πλάκας καὶ στήλας, ὥστε τὰ πλεῖστα τῶν ἐκπρεπῶν ἔργων τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐντεῦθεν ἔχειν τὴν χορηγίαν. Plin. XXXVI, 5 et 6; Silius VIII, 482.

Thasio) Plin. XXXVI, 5 (6): *e Thasio Cycladum insularum.* Senec. epist. 86.

foetido) Ita ex optimis MSS. Oud. et Wolf. Vulg. *foedo*, quod nimis vagae significationis esse, iidem iam monuerunt. Placuit etiam Ernestio.

per quatuordecim annos) Vid. supra ad cap. 40.

synthesinam) h. e. vestem cubitoriam. Alii *synthesin*, quod defendit etiam Scheller. in Lexico, lectionem

indutus, ligato circum collum sudario, prodierit in publicum, sine cinctu, et discalciatus.

52. Liberales disciplinas omnes fere puer attigit. Sed a philosophia eum mater avertit, monens, imperaturo contrariam esse: a cognitione veterum oratorum Seneca praeceptor, quo diutius in admiratione sui detineret. Itaque ad Poëticam pronus, carmina libenter ac sine labore composuit: nec, ut quidam putant, aliena pro suis edidit. Venere in manus meas pugillares libellique cum quibusdam notissimis versibus, ipsius chirographo scriptis: ut facile appareret, non translatos, aut dictante aliquo exceptos, sed plane quasi a cogi-

codicum genuinam rationibus impugnans, quas ego non capio. Ceterum Xiphil. LXIII. 13: τοὺς βουλευτὰς χιτώνιόν τι ἐνδεδυκὼς ἄνθινον, καὶ σινδόνιον περὶ τὸν αὐχένα ἔχων, ἠσπάσατο. καὶ γὰρ καὶ ἐν τούτοις ἤδη παρηνόμει, ὥστε και ἀζώστους χιτῶνας ἐν τῷ δημοσίῳ ἐνδύεσθαι.

carmina — composuit) Tac. XIII, 3: *aliquando, carminibus pangendis, inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.* Id. XIV, 16: *Ne tamen ludicrae tantum Imperatoris artes notescerent, carminum quoque studium affectavit, contractis, quibus aliqua pangendi facultas. Necdum insignia arte conati* (ita scribo cum Bipont., quum ad crisin loci descendere, non huius loci sit) *considere simul, et allatos vel ibidem repertos versus connectere, atque ipsius verba, quoquo modo prolata, supplere; quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu, nec ore uno fluens.* Cf. Martial. VIII, 70, et IX, 27, et quos alios citavit Reim. ad Xiph. LXII, 29: καὶ ἀνέγνω Τρωϊκά τινα ἑαυτοῦ ποιήματα. — παρεσκευάζετο δὲ ὡς καὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων πράξεις ἁπάσας συγγράψων ἐν ἔπεσι· καὶ περί γε τοῦ πλήθους τῶν βιβλίων, πρὶν καὶ ὁτιοῦν αὐτῶν συνθεῖναι, ἐσκέψατο, παραλαβὼν ἄλλους τε καὶ Ἀνναῖον Κορνοῦτον, εὐδοκιμοῦντα τότε γε ἐπὶ παιδείᾳ. Collata ibi vide a Reimaro, quaecunque fere de Neronis poësi tradita sunt. Ceterum nullum hic video Taciti et Suetonii dissensum; imo utrumque vera narrare existimo, et modo suo tantum ingenio, modo aliorum opera adiutum pepigisse carmina Neronem; quamquam alias haec de utroque scriptore mihi est sententia, saepius etiam declarata, ut in rebus ad ipsam historiam spectantibus, Tacito magis credendum putem, in admittendis rumoribus longe difficiliori, in iis, quae literas, eruditionem, genus Principum, Suetonio, ut grammatico, et in indagandis eiusmodi rebus accuratissimo.

pugillares libellique) Iungit etiam Plin. ep. IX, 6: *Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iucundissima quiete transmisi*, ne quis alterum adulterinum censeat.

translatos) h. e. aliunde petitos, plagio aliis sublatos.

tante atque generante exaratos; ita multa et deleta et inducta et superscripta inerant.

53. Habuit et pingendi, fingendique maxime, non mediocre studium. Maxime autem popularitate efferebatur, omnium aemulus, qui quoquo modo animum vulgi moverent. Exiit opinio, post scenicas coronas proximo lustro descensurum eum ad Olympia inter athletas. Nam et luctabatur assidue: nec aliter certamina gymnica tota Graecia spectaverat, quam brabeutarum more in stadio humi assidens, ac, si qua paria longius recessissent, in medium manibus suis protrahens. Destinaverat etiam, quia Apollinem cantu, Solem aurigando aequiparare existimaretur, imitari et Herculis facta. Praeparatumque leonem aiunt, quem vel clava, vel brachiorum nexibus, in Amphitheatri arena, spectante populo, nudus elideret.

54. Sub exitu quidem vitae palam voverat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partae victoriae ludis etiam hydraulam et choraulam et utri-

et deleta et inducta) Illud ad singula verba, hoc ad totas sententias, versiculos, partes carminis refero, aliud discrimen ignorans. Iunctim leguntur *deleta et inducta* etiam apud Vlpian. in Pandect. XXVIII, 4, 1. Tacuerunt reliqui interpretes.

fingendique maxime) Delendum censet *maxime* post alios Wolfius. Mihi secus videtur. Graece efferrem: ἐσπούδασε καὶ περὶ τὴν γραφικὴν, μάλιστα δὲ περὶ τὴν πλαστικήν. Perit, quod auctor dicit, prae reliquis artibus plasticen eum tractasse, omisso vocabulo. Ceterum hoc punctum cum superiori capite coniungendum puto, et novum incipiendum, *Maxime autem*, ut est in multis pro *maxima*.

exiit opinio) i. e. fama, ut *opinari*, *sentire*, *existimare* saepe dicuntur pro *sententiam proferre*, *dicere*. Vid. ind.

brabeutarum) ἀγωνοθετῶν in ludis gymnicis.

permansisset) Recte h. l. plusquamperfectum, quoniam refertur ad *proditurum*, et praecedit *voverat*. Alias imperfectum bene defendi posse, ostendi ad Calig. 3.

hydraulam) Vid. supra cap. 41. *Choraulae* dicti omnes, qui saltantibus pantomimis accinebant, (vid. Argol. ad Panvin. de lud. Circ. lib. II Thes. Graev. tom. IX, pag. 406). *Vtricularii*, gr. ἀσκαυλοι sive ἀσκαῦλαι, (vid. Martial. X, 3, 5, Cannus *ascaules*) utres inflabant. Vid. Bulenger. de Theatro II, 35.

cularium ac novissimo die histrionem, saltaturumque Virgilii Turnum. Et sunt, qui tradant, Paridem histrionem occisum ab eo, quasi gravem adversarium.

55. Erat illi aeternitatis perpetuaeque famae cupido, sed inconsulta. Ideoque multis rebus ac locis vetere appellatione detracta, novam induxit ex suo nomine. Mensem quoque Aprilem Neroneum appellavit. Destinaverat et Romam Neropolin nuncupare.

56. Religionum usquequaque contemtor, praeter unius Deae Syriae. Hanc mox ita sprevit, ut urina contaminaret; alia superstitione captus, in qua sola pertinacissime haesit. Siquidem icunculam puellarem quum quasi remedium insidiarum a plebeio quodam et ignoto muneri accepisset, detecta confestim coniuratione, pro summo numine, trinisque in die sacrificiis, colere perseveravit: volebatque credi monitione eius futura praenoscere. Ante paucos quam periret menses attendit et extispicio, nec unquam litavit.

57. Obiit secundo et tricesimo aetatis anno, die, quo

salt. Virg. Turnum) pantomimica saltatione.

Paridem) Xiphil. LXIII, 18: τὸν Πάριν τὸν ὀρχηστὴν ἀποθανεῖν ἐκέλευσεν, ὅτι ὀρχεῖσθαι παρ' αὐτῷ μαθεῖν ἐθελήσας, οὐκ ἠδυνήθη. Libertum Domitiae histrionem Paridem dicit Tac. Ann. XIII, 19.

Neroneum) Post eversam Pisonis coniurationem inter alia a Senatu decretum, *ut mensis Aprilis Neronis cognomentum acciperet*, auctor Tac. XV, 74; cf. XVI, 12.

Neropolin) Tac. XV, 40: *Videbaturque Nero condendae urbis novae et cognomento suo appellandae gloriam quaerere.* Vrbem Artaxata a Tiridate Νερώνεια appellatam, narrat Xiphil. LXIII, 7, ubi alias huius nominis recenset Reimarus.

icunculam) Lectionem librorum *acunculam* defendit Casaubonus, sed iure exploserunt Burm. et Oudend.

nec unquam litavit) οὐκ ἐκαλλιέρησε. Vid. notata ad Caes. 81, et Aug. 96.

sec. et tricesimo) Etiam Eutrop. VII, 9: *tricesimo et altero aetatis anno* et Victor Epit. V, 8. Accuratius Graeci, ut Xiphil. LXIII fin. ἐβίω ἔτη τριάκοντα καὶ μῆνας ἐννέα, unde etiam interpres graecus Eutropii, nescio an ex propria emendatione eaque vera: τριακοστοῦ καὶ ἑνὸς ἔτους τῆς ἡλικίας ἀπώλετο. Nimirum natus mense Decembri a. V. 790, ut vidimus ad cap. 6, obiit mense Iunio a. 821, ut adeo, nisi sequi quis maluerit Dodwell. Praelect. Cambden. p. 253, et Ryck. ad Tac. Ann. XII, 25, erroris arguentes Suetonium, vel emen-

quondam Octaviam interemerat: tantumque gaudium publice praebuit, ut plebs pileata tota Vrbe discurreret. Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis aestivisque floribus tumulum eius ornarent; ac modo imagines praetextatas in Rostris proferrent, modo edicta, quasi viventis et brevi magno inimicorum malo reversuri. Quin etiam Vologesus, Parthorum rex, missis ad Senatum legatis de instauranda societate, hoc etiam magno opere oravit, ut Neronis memoria coleretur. Denique, quum post viginti annos, adolescente me, extitisset conditionis incertae, qui se Neronem esse iactaret, tam favorabile nomen eius apud Parthos fuit, ut vehementer adiutus, et vix redditus sit.

dantes, *primo et tric.*, cum Oudend. statuendum sit, auctorem a. 790, pro integro posuisse et annumerasse. Plura de anno et mense mortis vid. apud Reimar. ad Xiphil. l. c. — Tempus imperii silentio praetermissum, ne mireris cum Casaubono, quum significaverit iam auctor initio cap. 40, ubi vide, quae notavimus.

die — interemerat) Vid. Reimar. ad Xiphil. LXII, 13.

plebs pileata) Vid. Victor. l. c. Xiphil. LXIII, 29: ὁ δὲ δῆμος τῶν Ῥωμαίων ἐβουθύτει καὶ ὑπερέχαιρε, καί τινες καὶ πιλία ὡς ἠλευθερωμένοι ἔφερον, qui tamen ante eius mortem hoc factum narrat.

viventis — reversuri) Tac. Hist. II, 8, ad a. 823: *Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore, eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque.* Vid. Casaub. ad n. l., qui praeter alios citavit Augustin. de civit. Dei XX, 19.

post viginti annos) Altero post Neronis mortem anno is exstitit, de quo Tac. Hist. l. c. De pluribus Pseudo-Neronibus vid. Casaub. et Pitiscum ad h. l. et Reimar. ad Xiph. LXIV, 9.

SERV. SVLPICIVS GALBA

1. Progenies Caesarum in Nerone defecit: quod futurum, compluribus quidem signis, sed vel evidentissimis duobus, apparuit. Liviae olim, post Augusti statim

Servius) Dudum eiecerunt viri docti, quod in multis datur Galbae praenomen *Sergium*, ut nomen gentilicium diversae familiae. Σερούϊος Σουλπίκιος Γάλβας dicitur Dion. LVI, 29, et Γάλβας ὁ Σερούϊος LVIII, 20, et Γάλβας ὁ Σερούϊος ὁ Σουλπίκιος Xiphil. LXIII, 23, quamquam illis etiam locis librorum et editionum est inconstantia. Vid. Reimar. ad l. c. et ad init. Xiphil. 64. Quod autem Plutarch. Galb. 3, τὸν Σερουΐων οἶκον dicit, monuit iam Xylander, ita usitatum Sulpiciae genti Servium fuisse praenomen, ut prope pro gentili fuerit usurpatum. Cf. Oudend. ad n. l., Schweighaeuser. ad Appian. Hispan. 58, et Civ. II, 113, Oberlin. ad Tac. Hist. II, 48, maxime Spanhem. de usu et praest. num. diss. X, c. 7.

defecit) Eutrop. VII, 9: *in Nerone omnis familia Augusti consumta est:* quod exscripsit Oros. VII, 7; Dio LVI, 29: πρῶτος ὁ Γάλβας μετὰ τὸ Αὐγούστου γένος ἐκ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἐμονάρχησε. Cf. Xiphil. LXII, 18, qui oraculum affert Sibyllinum: Ἔσχατος Αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσει, et addit: καὶ ἔσχεν οὕτως, εἴτε καὶ ὡς ἀληθῶς θεομαντείᾳ τινὶ προλεχθέν, εἴτε καὶ τότε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου πρὸς τὰ παρόντα θειασθέν. τελευταῖος γὰρ τῶν Ἰουλίων τῶν ἀπὸ Αἰνείου γενομένων ἐμονάρχησε (Nero).

Liviae olim) Plin. XV, 30, (40): *Liviae Drusillae, quae postea Augusta matrimonii nomen accepit, quum pacta esset illa Caesari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illaesam; intrepideque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conservari alitem et sobolem iussere aruspices, ramumque eum seri, ac rite custodiri. Quod factum est in villa Caesarum, fluvio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia via, quae ob id vocatur* ad Gallinas, *mireque silva provenit. Ex ea triumphans postea Caesar laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit, ac deinde Imperatores Caesares cuncti. Traditusque mos est, ramos, quos tenuerunt, serendi, et durant silvae nominibus suis discretae, fortassis ideo mutatis triumphalibus,*

nuptias Veientanum suum revisenti, praetervolans aquila gallinam albam, ramulum lauri rostro tenentem, ita ut rapuerat, demisit in gremium: quumque nutriri alitem, pangi ramulum placuisset, tanta pullorum soboles provenit, ut hodie quoque ea villa *ad Gallinas* vocetur; tale vero lauretum, ut triumphaturi Caesares inde laureas decerperent: fuitque mos triumphantibus, illas confestim eodem loco pangere: et observatum est, sub cuiusque obitum arborem ab ipso institutam elanguisse. Ergo novissimo Neronis anno et silva omnis exaruit radicitus, et quidquid ibi gallinarum erat, interiit; ac subinde tacta de coelo Caesarum aede, capita omnibus simul statuis deciderunt; Augusti etiam sceptrum e manibus excussum est.

2. Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Caesarum domum: sed haud dubie nobilissimus, magnaque et vetere prosapia, ut qui statuarum titulis

Idem Dio XLVIII, 52: τό τε τῇ Λιουΐᾳ συμβὰν ἐκείνῃ μὲν καθ' ἡδονὴν ἐγένετο, τοῖς δ' ἄλλοις δέος ἐνεποίησε. λευκὴν γὰρ ὄρνιθα, κλώνιον δάφνης ἔγκαρπον φέρουσαν, ἀετὸς εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς ἐνέβαλε, καὶ (ἐδόκει γὰρ οὐ σμικρὸν τὸ σημεῖον εἶναι) τήν τε ὄρνιθα ἐν ἐπιμελείᾳ ἦγε, καὶ τὴν δάφνην ἐφύτευσε. καὶ ἡ μὲν ῥιζωθεῖσα ηὔξησεν, ὥστε καὶ τοῖς τὰ ἐπινίκια μετὰ τοῦτο πέμψασιν ἐπὶ πλεῖστον ἐξαρκέσαι· ἥ τε Λιουΐα ἐγκολπώσασθαι καὶ τὴν τοῦ Καίσαρος ἰσχὺν, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτοῦ κρατήσειν ἔμελλε. Narrat ad a. 717.

illas) Ita emendandum indicavit Burm., post Lips. qui suaserat *eas*, vulg. *alias*. Edidit ante me Wolfius.

Caesarum aede) Veneris Genitricis templum intelligit Torrent. Id, puto, auctor suo nomine appellasset, ut aliis locis. Pantheon aliquod Caesarum fuisse videtur, de cuius situ et conditore nihil constat, neque multum refert talia explorasse.

nullo gradu — domum) Contra Plut. Galb. 3: ἦν δέ τι καὶ Λιβίᾳ, τῇ Καίσαρος γυναικί, κατὰ γένος προσήκων ὁ Γάλβας, καὶ διὰ τοῦτο, Λιβίας παρασχούσης, ὕπατος ἐκ Παλατίου προῆλθε. Sed eam cognationem, haud dubie a noverca Galbae, Livia Ocellina, deducendam (vid. cap. 3) iure Noster *ad Caesarum domum* non refert.

nobilissimus) Tac. Hist. I, 49: *vetus in familia nobilitas, magnae opes.* Plut. l. c. μέγα ἔχων εὐγενείας ἀξίωμα, τὸν Σερουΐων οἶκον, αὐτὸς ἐφρόνει μεῖζον ἐπὶ τῇ Κάτλου συγγενείᾳ, πρωτεύσαντος ἀνδρὸς ἀρετῇ καὶ δόξῃ τῶν καθ' ἑαυτόν, εἰ καὶ τὸ δύνασθαι μᾶλλον ἑκὼν ἑτέροις παρῆκεν. De *Catulo Capitolino* vid. supra Caes. 15, de cognationis ratione mox cap. 3.

PRONEPOTEM se Q. CATVLI CAPITOLINI semper ascripserit; Imperator vero etiam stemma in atrio proposuerit, quo paternam originem ad Iovem, maternam ad Pasiphaën Minois uxorem referret.

3. Imagines et elogia universi generis exsequi longum est: familiae breviter attingam. Qui primus Sulpiciorum cognomen Galbae tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur. Quidam putant, quod oppidum Hispaniae, frustra diu oppugnatum, illitis demum galbano facibus succenderit: alii, quod in diuturna valetudine galbeo, id est, remediis lana involutis, assidue uteretur: nonnulli, quod praepinguis fuerit visus, quem *galbam* Galli vocent; vel contra, quod tam exilis, quam sunt animalia, quae in aesculis nascuntur, appellanturque *galbae*. Familiam illustravit Servius Galba consularis, temporum suorum et eloquentissimus: quem tradunt,

maternam ad Pasiphaën) unde de alio Galba Silius VIII, 472: *Huic genus orditur Minos, invisaque tauro Pasiphaë, clarique dehinc stant ordine patres.* N. l. Torrentius delendam ducit vocem *maternam*, scribendumque: *pat. originem ad Minoëm ac Pasiphaën* etc., mutatione nescio an arbitraria. Ceterum ad hanc originem a Minois, marium domitoris, uxore recte refert Fabric. sigillum Galbae, de quo Dio LI, 3: οὗτος προγονικῷ τινι σφραγίσματι, κύνα ἐκ πρώρας νεὼς προκύπτοντα ἔχοντι, ἐνόμισεν: ubi supple χρήσασθαι ex praecedenti ἐχρήσατο, ne offendaris insolentiori usu verbi νομίζειν.

cognomen Galbae) Haud iuvat, cum Suetonio descendere ad inutilem de cognominis ratione disquisitionem. Maxime probabilis Burmanni est sententia, barbarum nomen censentis, e lingua Celtica in Romanam deductum, quum Liv. XXIII, 26, *Galbum* vel *Galbam*, nobilem Carpesiorum ducem, nominet. Haesisse igitur videtur Sulpicio cuidam ex insigni victoria, in Hispania de aliquo Galba parta.

vocent) Id servandum, quoniam aliorum sententiam refert auctor, ipse linguae gallicae sine dubio ignarus. Alia res est in *nascuntur* et *appellantur*, ubi de re sibi nota loquitur, et vocabulo latino. Monuerunt hoc iam Oudend. et Wolfius contra Ernest., iniuria revocantem *vocant*.

Serv. Galba consularis) Consul cum L. Aurelio Cotta a. V. 610, (609), non cum M. Aemilio Scauro, ut Ern. in Clav. Cicer. vid. Pigh. Annal. tom. II, pag. 466. — Loca Ciceronis de eius eloquentia enumerata vide ab Ernest. l. c.

quem tradunt — exstitisse) A. V. 604. Vid. Appian. Hispan. 59, 60,

Hispaniam ex praetura obtinentem, XXX Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriathini belli causam exstitisse. Eius nepos, ob repulsam consulatus infensus Iulio Caesari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspiravit cum Cassio et Bruto: propter quod Pedia lege damnatus est. Ab hoc sunt Imperatoris Galbae avus et pater. Avus clarior studiis, quam dignitate: non enim egressus praeturae gradum, multiplicem nec incuriosam historiam edidit. Pater consulatu functus, quamquam brevi corpore, atque etiam gibber, modicaeque in dicendo facultatis, causas industrie actitavit. Vxores habuit Mummiam Achaicam, neptem Catuli, proneptem L. Mummii, qui Corinthum excidit; item Liviam Ocellinam, ditem admodum et pulcram: a qua tamen nobilitatis causa appetitus ultro existimatur, et aliquanto enixius, postquam subinde instanti vitium cor-

quem, iniuria Torrentius ad n. l. dicit, Lucullo factum id tribuere videri, neglectis, quibus a Lucullo ad Galbam transit Appianus, verbis c. 59: ἐπόρθει δὲ καὶ ὁ Γάλβας ἐπὶ θάτερα etc., ac taxavit iam Schweighaeus. l. c. errorem Torrentii, eundemque Fabricii ad Oros. IV, 21; cf. et Val. Max. IX, 6, 2, qui *septem* tantum *millia* a Galba partim trucidata, partim vendita dicit, ut corruptus fere in Suetonio numerus videatur, certe nimius. — Plura vid. apud Pitiscum ad n. l. et Duker. ad Liv. epit. 49.

ob repulsam consulatus) Hirtius B. Gall. VIII, 50, *ereptum Serv. Galbae consulatum* dicit, *quod Caesari coniunctus et familiaritate et necessitudine legationis fuisset*, unde duplicem repulsam Galbam tulisse, statuit Ruhen. Elect. I, 27, priorem, de qua Hirtius, inimicis Caesaris tribuendam, alteram Caesare Dictatore, de qua Suetonius n. l. Id confirmari videtur verbis Nostri: *cuius legatus — fuerat.* Memoratur autem hic Galba saepius in commentariis Caesaris, ut III, 1 sqq. et Dion. XXXIX, 4.

conspiravit) Nominatur inter coniuratos ab Appian. Civ. II, 113. Cicero Phil. XIII, 16, *fortissimum et constantissimum civem* dicit. Eius epistola est ad Ciceronem de proelio Mutinensi, in collectione libri X trigesima. De *lege Pedia* vid. Neron. 3.

Pater cons. functus) C. Sulpicium Galbam intelligit Torrentius, Consulem a. V. 775 cum Haterio Agrippa, quem tamen fratrem, non patrem Imperatoris esse putat Pigh. Ann. Tom. III, pag. 552; vid. proxime notanda.

quamquam — gibber) Macrob. II, 4: *informe gibbo corpus* ei fuisse, et cap. 6, *eloquentia clarum* dicit, *sed*

poris secreto posita veste detexit, ne quasi ignaram fallere videretur. Ex Achaica liberos, Caium et Servium, procreavit. Quorum maior Caius attritis facultatibus Vrbe cessit: prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum, voluntaria morte obiit.

4. Serv. Galba imperator, M. Valerio Messala, Cn. Lentulo Consulibus natus est, VIIII Kalendas Ianuarii, in villa colli superposita, prope Terracinam, sinistrorsus Fundos petentibus. Adoptatus a noverca sua, Livium nomen et Ocellae cognomen assumsit, mutato

quem habitus corporis destrueret. Idem Augusti et M. Lollii in eum iocos servavit et Orbilii Grammatici; conf. Gramm. cap. 9. Pro *quamquam* al. *quam*, e compendio scribendi.

volunt. morte obiit) Tac. Ann. VI, 40, ad a. 789: *C. Galba consularis et duo Blaesi voluntario exitu cecidere; Galba tristibus Caesaris literis provinciam sortiri prohibitus* etc. ubi quum *consularis* dicatur, verior videtur sententia eorum, qui a. 775, hunc, non patrem Imperatoris, Consulem fuisse existimant.

M. Valerio Messala) scil. Messalino. Vid. elench. Consulum ante Dionis l. 55. Fuere hi Consules a. V. 751, quem vere annum Galbae natalem fuisse, colligas etiam ex Dione LVI, 29, ubi Kal. Ianuar. a. 767, togam virilem sumsisse dicitur, quibus decimum sextum (non septimum, ut Reimar. ad Xiphil. 64 init.) vitae annum agebat. Repugnat autem oraculum Delphicum (Neron. 40), quo *septuagesimum tertium* annum Nero cavere iubebatur, ab omnibus de Galba intellectum, qui anno mortis Neronis sive V. 821, nonnisi septuagesimum agere poterat, natus 751, et consensus scriptorum, qui *tertio et septuag.* aetatis anno eum periisse, uno ore affirmant (vid. infra ad cap. 23), quum tamen, mense Ianuario a. 822 interfectum eum esse, constet. Nihil restat ad removendam difficultatem, nisi ut oraculum ipsum vel, dum ore tradebatur, corruptum, vel violenta interpretatione ad Galbam relatum, occasionem dedisse errori de septuaginta tribus vitae annis dicamus, in quo indagando et refutando magnae etiam diligentiae scriptores, ut Suetonius, fortasse prae nimia religione elaborare noluerint. Ceterum conf. Oudend. ad h. l. et Reimar. ad Xiphil. LXIV, 1 et 6, ubi nobiscum facere videtur.

superposita) Al. *supposita.* Eodem librorum errore Aug. 31, *Iano supposuit* erat pro *superposuit.*

Livium nomen) Ita edidi, quoniam cod. Salon. *Liviam* vitiose exhibet. Al. *Livia*, quod recte Oudend. refert ad praeced. *a noverca sua*, suppleto ad nomen vel *Livii*, vel *Livium.* Al. *Livii*, puto ex emendatione. Pro *Ocellae* al. *Ocellare*, quod praeplacet. Non enim *Ocellam*, sed *Ocellam* cognominatum existimo, et facilis fuit ab adiectivo *Ocellare* ad genitiv. *Ocellae* lapsus.

praenomine. Nam et Lucium mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit. Constat, Augustum puero adhuc, salutanti se inter aequales, apprehensa buccula dixisse, καὶ σὺ, τέκνον, τῆς ἀρχῆς ἡμῶν παρατρώξῃ. Sed et Tiberius, quum comperisset, imperaturum eum, verum in senecta: *Vivat sane*, ait, *quando id ad nos nihil pertinet.* Avo quoque eius fulgur procuranti, quum exta de manibus aquila rapuisset, et in frugiferam quercum contulisset, responsum est, summum, sed serum, imperium portendi familiae. Et ille irridens, *Sane*, inquit, *quum mula pepererit.* Nihil aeque postea Galbam tentantem res novas confirmavit, quam mulae partus: ceterisque ut obscoenum ostentum abhorrentibus, solus pro laetissimo accepit, memor sacrificii

Augustum puero adhuc) Si *puero adhuc* praedictum, Augusti vocem fuisse, ob temporis rationem necesse est. Reliqui scriptores omnes Tiberio praesagium illud tribuunt. Tac. Ann. VI, 20: *Non omiserim praesagium Tiberii de Serv. Galba, tum Consule* (a. 786); *quem accitum et diversis sermonibus pertentatum, postremo Graecis verbis in hanc sententiam allocutus: Et tu, Galba, quandoque degustabis imperium, seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis* etc. Dio LVII, 19: οὕτω τὸ πεπρωμένον ἑκάστῳ τῶν πρώτων καὶ ἐξήταζε καὶ ἠπίστατο (Tiberius), ὥστε καὶ τῷ Γάλβᾳ τῷ μετὰ ταῦτα αὐταρχήσαντι ἀπαντήσας, γυναῖκα ἐγγεγυημένῳ, εἰπεῖν ὅτι· Καὶ σύ ποτε τῆς ἡγεμονείας γεύσῃ, et ex eodem Xiphil. LXIV, 1: οὕτω μὲν οὖν ὁ Γάλβας αὐτοκράτωρ ἀπεδείχθη, ὥσπερ που προεῖπε μὲν αὐτῷ καὶ ὁ Τιβέριος, φήσας ὅτι καὶ αὐτὸς τῆς ἡγεμονείας παραγεύσεται. Ios. denique Antiq. XVIII, 6, 9: Γάλβαν οὖν ποτε δεξάμενος (Tiberius) ὡς αὐτὸν εἰσιόντα, φησὶ πρὸς τοὺς ἐπιτηδειοτάτους αὐτῷ, ὡς παραγένοιτο ἀνὴρ τῇ Ῥωμαίων ποτὲ τιμησόμενος (an τιμηθησόμενος) ἡγεμονίᾳ. Videtur accuratissimus Suetonius, qui duplex, quod fama ferebat, praesagium, et Augusti de puero, et repetitum a Tiberio de viro et Consule, coniunxit, additis, quae singularia erant Tiberio. Ceterum cf. Lips. et Ern. ad Tac. l. c. Pro παρατρώξῃ h. l. alii παραγεύσῃ, quod e Dione translatum videtur pro glossemate. In plerisque, ut assolet, verbum misere est corruptum.

ad nos nihil pertinet) Dio LVII, 19: ἐφείσατο αὐτοῦ, ὡς μὲν ἐγὼ δοκῶ, ὅτι καὶ τοῦτ' αὐτῷ εἱμαρμένον ἦν· ὡς δ' αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι καὶ ἐν γήρᾳ καὶ μετὰ πολὺ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἄρξοι.

fulgur procuranti) Vid. Senec. Nat. Quaest. II, 33 sqq. qui cap. 35, *expiationes procurationesque* coniungit.

postea — mulae partus) in Hispania, ut diserte Xiphil. LXIV, 1, ubi: ἡμίονός τε ἔτεκεν, ὅπερ αὐτῷ σύμβο-

dictique avi. Sumta virili toga, somniavit Fortunam dicentem, *stare se ante fores defessam, et nisi ocius reciperetur, cuicunque obvio praedae futuram.* Vtque evigilavit, aperto atrio, simulacrum aeneum Deae, cubitali maius, iuxta limen invenit: idque gremio suo Tusculum, ubi aestivare consuerat, avexit, et in parte aedium consecratum, menstruis deinceps supplicationibus et pervigilio anniversario coluit. Quamquam aetate nondum constanti, veterem civitatis exoletumque morem, ac tantum in domo sua haerentem, obstinatissime retinuit, ut liberti servique bis die frequentes adessent, ac mane salvere, vesperi valere sibi singuli dicerent.

5. Inter liberales disciplinas attendit et iuri. Dedit et matrimonio operam: verum, amissa uxore Lepida, duobusque ex ea filiis, remansit in coelibatu, neque sollicitari ulla conditione amplius potuit, ne Agrippinae quidem, viduatae morte Domitii, quae maritum quoque adhuc, necdum coelibem, Galbam adeo omnibus sol-

λον τοῦ κράτους ἔσεσθαι ἐπεθέσπιστο. De mulae partu, *obscoeno* h. e. foedo ristive prodigio, vid. Plin. VIII, 44, (69) et ibi Harduin., et quos excitat Reimarus ad Xiphil. l. c.

Sumta vir. toga) Secundum Dion. LVI, 29, Kal. Ianuar. a. V. 767.

somn. Fort. dicentem) Non memorato tempore somnii, idem Xiphil. LXIV, 1: τὴν Τύχην ἔδοξεν αὐτῷ λέγειν, ὅτι χρόνον ἤδη συχνὸν αὐτῷ παραμένοι, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ εἰσδέχοιτο· καὶ δὴ ἐὰν ἐπὶ πλεῖον εἰρχθῇ, πρός ἕτερόν τινα μεταστήσεται.

pervigilio) forte ea ipsa nocte, qua invenerat simulacrum. MVLLER.

Quamquam aetate) In plerisque est *autem* post *quamquam*, h. l. prorsus ineptum, quum nullus sequentium nexus sit cum superioribus. Auctoritate MSS. omisere Burm. Oud. Ern.

Inter — et iuri) Assentiri nequeo Cel. Wolfio, cui haec displicent ut abrupte interiecta. Inserit auctor, sed brevius, quoniam nihil scripti reliquit Galba, ut superiores Imperatores, quid egerit inde ab aetate virili sive sumta toga usque ad matrimonium.

Lepida) Patrem quum auctor significare neglexerit, vanae sunt et erunt de hac Lepida virorum doctorum quaestiones.

necdum coelibem) E glossa iudicant haec verba intrusa, vel damnant, ut molestam tautologiam. Verum condonanda ea cum Walthero Observ.

licitaverat modis, ut in conventu matronarum correpta iurgio, atque etiam manu pulsata sit a matre Lepidae. Observavit ante omnes Liviam Augustam: cuius et vivae gratia plurimum valuit, et mortuae testamento paene ditatus est: sestertiûm namque quingenties quum praecipuum inter legatarios habuisset, quia notata, non perscripta erat summa, herede Tiberio legatum ad quingenta revocante, ne haec quidem accepit.

6. Honoribus ante legitimum tempus initis, Praetor

pag. 27, puto scriptori, quum optimo cuique talia excidant, maxime ubi novo vocabulo intenditur vis orationis, ut h. l. indignantem vides turpi feminae. Apte etiam comparat Walther. Neron. 7: *Tener adhuc, necdum matura pueritia.* Mutatione Oudend. *nedum coelibem*, non video, quid proficias.

in conventu) Ita ex Memm. et optimo quoque cod. Oudend. et Ernest. Vulg. *inter conventum*, quod cum Dukero ad Flor. II, 6, 41, defendit Burmann. Sed *inter*, ubi est pro *in*, semper duo vel loca, vel tempora ponit, quae coniunguntur hoc vocabulo, quod valet in sententiis: *inter coenam*, *inter cerimonias* et similibus, quas voc. *dum* et verbo circumscribi posse, ostendit Oudend. vid. etiam, quae notavit Ernestius.

sestertiûm — accepit) Wolf. plura in h. l. mendosa indicat, et bonos codd. prope evidentem facere emendationem, quam in textu posuerit. Sed immemor notulae, reliquit textum, qualem superiores editores et nos reddidimus. Num forte ad cod. Memm. fidem scripturus erat: *Sestertiûm namque quingenties praecipuum inter legatarios habuit. Sed quia* etc.? Sed vulgatus textus ob ipsam brevitatem Suetonianus mihi videtur, et omnia clara, modo partic. *revocante* intellexeris ἀοριστικῶς pro *quum revocasset.* Saepius enim Noster, graecam brevitatem aemulans, quam impedit in Latinis participiorum penuria, praesentis participio utitur pro perfecto, vid. cap. Caes. 65, *admonens* pro κελεύσας, et alibi. In reliquis nota, *praecipuum* scil. *legatum* prae reliquis *legatariis*, in quo latet illud vocabulum. Deinde *notata* summa est signo numeri D significata, non literis *perscripta*, in qua re nunc etiam in instrumentis pecuniariis iustam cautionem adhibemus ob corruptelae vel falsae interpretationis periculum. Denique minuendam plerique duxere summam, et scribendum *quinquagies* et mox *quinquaginta*, quod non absonum videtur, quamquam cavendum est, ne romanas divitias ex nostra paupertate aestimemus.

Praetor) Ex instituto Augusti, ut recte notat Ernest., de quo Dio LIV, 2: τοῖς στρατηγοῖς τὰς πανηγύρεις πάσας προσέταξεν, ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαί τι αὐτοῖς κελεύσας. *Florales ludos* a L. Seiano Praetore editos narrat Dio LVIII, 19. Plura de his ludis, IV Kal. Mai. quotannis celebrari solitis, vid. apud Rosin. Ant. R. V, 15.

commissione ludorum Floralium, novum spectaculi genus, elephantos funambulos, edidit; exin provinciae Aquitaniae anno fere praefuit: mox consulatum per sex menses ordinarium gessit. Evenitque, ut in eo ipse Cn. Domitio, patri Neronis, ipsi Salvius Otho, pater Othonis, succederet, velut praesagium insequentis casus, quo medius inter utriusque filios exstitit Imperator. A Caio Caesare Gaetulico substitutus, postridie quam ad legiones venit, solemni forte spectaculo plaudentes inhibuit, data tessera, *ut manus paenulis continerent.* Statimque per castra iactatum est:

Disce, miles, militare, Galba est, non Gaetulicus.

Pari severitate interdixit commeatus peti. Veteranum ac tironem militem opere assiduo corroboravit: matureque barbaris, qui iam in Galliam usque proruperant, coërcitis, praesenti quoque Caio talem et se et exerci-

eleph. funambulos) quos iam invenimus Neron. 11.

Aquitaniae — praefuit) A. 784. Tiberio V et L. Aelio Seiano Css., ut statuit Pigh. Ann. tom. III, p. 559.

consulatum) cum L. Cornelio Sulla a. 786. — Plut. Galb. 3: Λιβίας παρασχούσης, ὕπατος ἐκ Παλατίου προῆλθε. *Ordinarii* Consules erant, qui Kal. Ian. magistratum auspicantes nomen anno dabant. Opponuntur *suffecti.*

Cn. Domitio) *Cneium* praenomen cum Ernestio e Neron. 1, et fastis posui pro *Lucio.* Otho in multis vitiose *Silvius* vel *Sylvius* dicitur.

Gaetulico) Restituit hoc nomen Turneb. Advers. V, 2 et XXIV, 41, quum libri nil nisi corrupta exhibeant. Diximus de *Gaetulico* ad Calig. 8, et Claud. 9. Galbae imperium in Germania memorant Dio LX, 8, ad a. 794: τούτῳ τῷ ἔτει ὁ Γάλβας ὁ Σουλπίκιος Χάττους ἐνοίκησε. Plut. l. c. λέγεται δὲ καὶ στρατεύματος ἐν Γερμανίᾳ καλῶς ἄρξαι. Tac. Hist. I, 49: *dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit.* Substitutum Gaetulico a. V. 792, Caio II et L. Apronio Css., censet Pighius A. Tom. III, pag. 568.

data tessera) Int. per libellum, ut loquitur Tib. cap. 18. Wolf.

Disce, miles) Versus, quales legimus Caes. 51, et 80, tam parum metro adstrictos, ut h. etiam l. non admittenda videatur emendatio Dorvillii, *Galba, non Gaetulicu' st*, quae ex parte medetur numeris. Antea Sext. Aurelius Epit. cap. 6: *Disce militare. miles* etc.

Veteranum ac tironem) Vanae sunt suspiciones de corruptela loci Burmanni et Oudend. Emolliverat totum exercitum Gaetulicus, *effusae clementiae, modicus severitate* ut Tac. Ann. VI, 30, unde universa medela opus.

praesenti quoque Caio) Vid. Cal. 43; Dio LIX, 21.

tum approbavit, ut inter innumeras contractasque ex omnibus provinciis copias, neque testimonium, neque praemia ampliora ulli perciperent: ipse maxime insignis, quod campestrem decursionem scuto moderatus, etiam ad essedum Imperatoris per viginti passuum millia cucurrit.

7. Caede Caii nunciata, multis ad occasionem stimulantibus, quietem praetulit. Per hoc gratissimus Claudio, receptusque in cohortem amicorum, tantae dignationis est habitus, ut, quum subita ei valetudo, neque adeo gravis, incidisset, dilatus sit expeditionis britannicae dies. Africam Proconsule biennio obtinuit, extra sortem electus ad ordinandam provinciam, et intestina dissensione et barbarorum tumultu inquietam. Ordinavitque magna severitatis ac iustitiae cura, etiam in parvulis rebus. Militi, qui per expeditionem artissima annona residuum cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur, vetuit, simul atque indigere cibo coepisset, a quoquam opem ferri, et is fame extabuit. At in iure dicendo, quum de proprietate iumenti quaereretur, levibus utrinque argumentis et testibus, ideoque difficili coniectura veritatis, ita decrevit, ut ad lacum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto, atque ibidem revelato, eius esset, ad quem sponte se a potu recepisset.

8. Ob res et tunc in Africa et olim in Germania gestas ornamenta triumphalia accepit et sacerdotium triplex, inter Quindecimviros sodalesque Titios, item

ad essedum — cucurrit) Vid. notata ad Calig. 26.

expeditionis Britann.) Vid. Claud. 17.

Africam) Tacit. Hist. I, 49: *Pro Consule Africam moderate continuit.* Plut. Galb. 3: λέγεται — καὶ Λιβύης ἀνθύπατος γενόμενος σὺν ὀλίγοις ἐπαινεθῆναι. De forma *Proconsule* vid. notata ad Caes. 54. Ad M. Vinicium II et M. Statilium Corvinum (a. V. 798) proconsulatum eius refert Pighius Ann. Tom. III, pag. 575.

Quindecimviros) Vid. ad Caes. 79.

Augustales, cooptatus: atque ex eo tempore prope ad medium Neronis principatum in secessu plurimum vixit; ne ad gestandum quidem unquam aliter iter ingressus, quam ut secum vehiculo proximo decies sestertiûm in auro efferret, donec in oppido Fundis moranti Hispania Tarraconensis oblata est. Acciditque, ut, quum provinciam ingressus sacrificaret intra aedem publicam, puero e ministris, acerram tenenti, capillus repente toto capite canesceret. Nec defuerunt, qui interpretarentur, significari rerum mutationem, successurumque iuveni senem, hoc est, ipsum Neroni. Non

De *sodalibus Titiis* vid. Tac. Ann. I, 54: *Idem annus novas cerimonias accepit, addito sodalium Augustalium sacerdotio; ut quondam T. Tatius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat:* immemor sui, vel alium, ut videtur, auctorem secutus Hist. II, 95, ubi: *Augustalium sacerdotium, ut Romulus Tatio regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacravit.* Cf. Rosini Ant. Rom. III, 14. De *sodalibus Augustalibus* praeter Taciti l. c. Vid. quae diximus ad Claud. 6.

ad gestandum) passive, ut Sallust. Iug. 62: *quum ipse ad imperandum Tisidium vocaretur:* ubi vid. Cortius, cum magna tamen cautione legendus, quoniam multa exempla more suo attulit ad rem nihil facientia, diversique prorsus generis, ut omnia primo loco posita usque ad Cic. ep. IX, 25, a quo meliora incipiunt. Ceterum Suetonius non insolentiori dicendi modo in eo utitur, quam quum *praetervehens* passive dicit, id quod saepius facit; vid. ind. — Mox *aliter* addidi, quod cod. Vrsin. habebat, cum Rob. Steph. Graev. Oudend. et quod, omisso illo, *nisi* sequi debebat, non *quam*, ut recte monet Oudend. et quod sequens *iter*, cur exciderit eiusdem soni vox, clarissime docet. Alii voc. *iter* eiiciendum censuerunt, ortum existimantes ex *aliter*, et *ingressus* cum Lipsio Misc. cent. III, ep. 2, mutandum in *egressus*.

vehiculo proximo) h. e. lecticam, qua gestabatur, proxime sequenti, quod non viderunt, qui cum Torrentio ineptissime scribendum duxere, e *proximo* sc. loco, sensus loci prorsus ignari.

Hispania — oblata est) Plut. Galb. 3: ἐπέμφθη δ' ὑπὸ Νέρωνος Ἰβηρίας ἄρχων, οὔπω δεδιδαγμένου φοβεῖσθαι τοὺς ἐν ἀξιώμασι μεγάλοις τῶν πολιτῶν, ἐκείνῳ δὲ καὶ φύσει δοκοῦντι πρᾴῳ γεγονέναι προσετίθει πίστιν εὐλαβείας τὸ γῆρας. Tac. Hist. I, 49: *iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit.* Adiit Hispaniae imperium a. V. 814, ut patet etiam ex initio seq. cap. Conf. Pigh. tom. III, pag. 595.

Acciditque — canesceret) Xiphil. LXIV, 1: παῖς λιβανωτὸν αὐτῷ θύοντι προσφέρων, πολιὰς ἐξαίφνης ἔφυσε, καὶ οἱ μάντεις, τὴν τοῦ νεωτέρου ἀρχὴν πρὸς τὸ γῆρας αὐτοῦ μεταστήσεσθαι, ἔφησαν.

multo post in Cantabriae lacum fulmen decidit:, repertaeque sunt duodecim secures; haud ambiguum summi imperii signum.

9. Per octo annos varie et inaequabiliter provinciam rexit. Primo acer, vehemens et in coërcendis quidem delictis vel immodicus. Nam et nummulario, non ex fide versanti pecunias, manus amputavit, mensaeque eius affixit, et tutorem, quod pupillum, cui substitutus heres erat, veneno necasset, cruce affecit: implorantique leges, et civem romanum se testificanti, quasi solatio et honore aliquo poenam levaturus, mutari, multoque praeter caeteras altiorem et dealbatam statui crucem iussit. Paulatim in desidiam segnitiemque conversus est, ne quid materiae praeberet Neroni, et, ut dicere solebat, *quod nemo rationem otii sui reddere cogeretur*. Carthagine nova conventum agens, tumultuari Gallias comperit, legato Aquitaniae auxilia implorante. Supervenerunt et Vindicis literae, hortantis, *ut humano generi assertorem ducemque se accommo-*

Per octo annos) ab a. V. 814, usque ad 821, annumerato more rom. anno, quo adiit provinciam, et quo decessit. Etiam Plut. Galb. 4: καὶ γὰρ ἦν ἤδη συνήθης, ἔτος ὄγδοον ἐκεῖνο τὴν ἀρχὴν ἔχων, ἐν ᾧ Ιούνιος Οὐίνδιξ ἐπανέστη Νέρωνι.

imploranti — testificanti) Cf. Cic. Verr. V, 57, 62, 65 al.

Superven. et) Interpunxerunt post *implorante*, et e codd. restituerunt *et* post *superv.* Oudend. et Ern. quum in vulg. legas, *comperit. Legato Aquit. auxilia implorante, superv. Vindicis literae* etc. Plut. Galb. 4: λέγεται μὲν οὖν καὶ πρὸ τῆς ἐμφανοῦς ἀποστάσεως γράμματα πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι παρὰ τοῦ Οὐίνδικος, οἷς μήτε πιστεῦσαι, μήτε μηνῦσαι καὶ κατειπεῖν etc. Mox: ἀλλ' ἐπειδὴ λαμπρῶς τὸν πόλεμον ἐκφήνας ὁ Οὐίνδιξ ἔγραψε τῷ Γάλβᾳ παρακαλῶν ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν, καὶ παρασχεῖν ἑαυτὸν ἰσχυρῷ σώματι ζητοῦντι κεφαλὴν ταῖς Γαλατίαις, δέκα μυριάδας ἀνδρῶν ὡπλισμένων ἐχούσαις, ἄλλας τε πλείονας ὁπλίσαι δυναμέναις, προὔθηκε βουλὴν τοῖς φίλοις. Xiphil. LXIII, 23: οὐχ ἑαυτῷ δὲ τὴν ἀρχὴν πράττων ὁ Βίνδιξ, τὸν Γάλβαν τὸν Σερούϊον τὸν Σουλπίκιον, ἐπιεικείᾳ τε καὶ ἐμπειρίᾳ πολέμων διαπρέποντα, καὶ τῆς Ιβηρίας ἄρχοντα, δύναμίν τε οὐ μικρὰν ἔχοντα, εἰς τὴν ἡγεμονίαν προεχειρίσατο. Dubitanti gravissimus inter amicos, ut rem susciperet, auctor fuit T. Viunius, cuius verba vide apud Plutarchum l. c.

daret. Nec diu cunctatus, conditionem, partim metu, partim spe, recepit. Nam et mandata Neronis de nece sua ad procuratores clam missa deprehenderat; et confirmabatur cum secundissimis auspiciis et ominibus, tum virginis honestae vaticinatione; tanto magis, quod eadem illa carmina sacerdos Iovis Cluniae ex penetrali, somnio monitus, eruerat, ante ducentos annos similiter a fatidica puella pronunciata. Quorum carminum sententia erat, *Oriturum quandoque ex Hispania Principem dominumque rerum.*

10. Igitur quum quasi manumissioni vacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus, et adstante nobili puero, quem exsulantem e proxima Baleari insula ob id ipsum acciverat, deploravit temporum statum, consalutatusque IMPERATOR, *Legatum se Senatus ac Populi romani* professus est. Dein iustitio indicto, e plebe quidem provinciae legiones et auxilia conscripsit, super exercitum veterem legionis unius, duarumque alarum, et cohortium trium: at e

partim metu, partim spe) Ex more Suetonii *metu* refer ad, *nam et mandata — deprehenderat; spe* ad auspicia, omina, vaticinia, quae proxime enarrantur.

Cluniae) Plut. Galb. 6, Κολουνίαν, Ἰβηρικὴν πόλιν, dicit, cuius loci aeque ac nostri immemor fuit Cellar. Geogr. Ant. II, 1, pag. 120.

quasi manum. vacaturus) Plut. c. 5: ἐκ τούτου προγράμματι μὲν ἐδήλωσεν ὁ Γάλβας ἡμέραν, ἐν ᾗ τὰς κατὰ μέρος ἐλευθερώσεις ἀποδώσει τοῖς δεομένοις· λαλιὰ δὲ καὶ φήμη προεκπεσοῦσα πλῆθος ἀνθρώπων ἤθροιζε προθύμων ἐπὶ τὸν νεωτερισμόν· οὐκ ἔφθη γοῦν φανερῶς ἐπὶ τοῦ βήματος γενόμενος, καὶ πάντες αὐτὸν ὁμοφώνως αὐτοκράτορα προσεῖπον. ὁ δὲ ταύτην μὲν εὐθὺς οὐ προσεδέξατο τὴν προσηγορίαν· κατηγορήσας δὲ τοῦ Νέρωνος, καὶ τῶν ἀνῃρημένων ἀνδρῶν ὑπ' αὐτοῦ τοὺς ἐπιφανεστάτους ὀλοφυράμενος, ὡμολόγησεν, ἐπιδώσειν τῇ πατρίδι τὴν ἑαυτοῦ πρόνοιαν, οὔτε Καῖσαρ, οὔτ' αὐτοκράτωρ, στρατηγὸς δὲ συγκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων ὀνομαζόμενος.

legionis unius) Tac. Hist. I, 6: *inducta legione Hispana* et ap. Eund. c. 16. Galba: *Nero, quem longa Caesarum serie tumentem, non Vindex cum inermi provincia, aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere* etc. Vbi vid. Lips. et Ernest., qui trium, quae antea ibi fuerant, legionum nu-

primoribus, prudentiaque et aetate praestantibus, velut instar Senatus, ad quos de maiore re, quoties opus esset, referretur, instituit. Delegit et equestris ordinis iuvenes, qui, manente anulorum aureorum usu, Evocati appellarentur, excubiasque circa cubiculum suum vice militum agerent. Etiam per provincias edicta dimisit, auctor singulis universisque conspirandi simul, et ut, qua posset quisque opera, communem causam iuvarent. Per idem fere tempus in munitione oppidi, quod sedem bello delegerat, repertus est anulus opere antiquo, sculptura gemmae Victoriam cum tropaeo exprimente. Ac subinde alexandrina navis Dertosam appulit, armis onusta, sine gubernatore, sine nauta ac vectore ullo: ut nemini dubium esset, iustum piumque, et faventibus Diis, bellum suscipi; quum repente ex inopinato prope cuncta turbata sunt. Alarum altera castris appropinquantem, poenitentia mutati sacramenti, destituere conata est, aegreque retenta in officio: et servi, quos a liberto Neronis ad fraudem

merum, pacata provincia, ad unam redactum, eamque sextam fuisse, ex Hist. V, 16, docent.

man. anul. aur. usu) h. e. salvo Equitum Rom. iure.

Evocati) Dio XLV, 12: τὸ τῶν Ηουοκάτων ἢ Οὐοκάτων σύστημα, οὓς Ανακλήτους ἂν τις ἐλληνίσας, ὅτι πεπαυμένοι τῆς στρατείας ἐπ'αὐτὴν αὖθις ἀνεκλήθησαν, ὀνομάσειεν, et Ανακλήτους vere eos appellat LV, 24; vid. de iis Fabric. ad l. c., et quos ad n. excitavit Pitiscus. Singulare hoc sub Galba fuisse militum genus, vetere tantum et honorifico nomine insignitum, res docet.

sculptura) Ita edidi cum Oudend. quamquam optimi codd. habent *scalptura*, ut mihi constarem, postquam illam formam exhibui Aug. 50, et Neron. 46, ad qu. l. vid. notata. Cf. Oudend. et Wolf. ad h. l.

Dertosam) Ita restituit corruptam lectionem Turneb. Advers. XXIV, 41. Vid. de hac urbe Cellar. II, 1, p. 139. Rem narrat Xiph. LXIV, 1: *καὶ πλοῖα ὅπλων μεστὰ πρὸς Ἰβηρίαν ὑπ' αὐτὰς ἐκείνας τὰς ἡμέρας* (quibus Imperator designatus est) *αὐτόματα, μηδενὸς ἀνθρώπων ἄγοντος αὐτά, προσωρμίσθη.* — Ceterum ineptam mutationem Buleng. de prod. 1, corrigentis *subinde* in *sub id*, accinente Pitisco ad h. l., iam damnaverunt Duker. ad Flor. II, 10, ubi exponitur de usu huius particulae, et Oudend. ad n. l. Vide exemplorum copiam, in indice nostro exhibitam.

ex inopinato) Male de glossa et pleonasmo cogitat Ernest. *Repente*

praeparatos, muneri acceperat, per angiportum in balineas transeuntem paene interemerunt, nisi cohortantibus invicem, ne occasionem omitterent, interrogatisque, de qua occasione loquerentur, expressa cruciatu confessio esset.

11. Accessit ad tanta discrimina mors Vindicis, qua maxime consternatus, destitutoque similis, non multum afuit, quin vitae renunciaret. Sed supervenientibus ab Vrbe nunciis, ut occisum Neronem, cunctosque in verba sua iurasse, cognovit; deposita LEGATI, suscepit CAESARIS appellationem. Iterque ingressus est paludatus, ac dependente a cervicibus pugione ante pectus; nec prius usum togae recuperavit, quam oppressis, qui novas res moliebantur, Praefecto praetorii Nym-

tempus significat, et *ex inopinato* rem, quae paene cuncta repente turbasset nemini exspectata.

paene interemerunt, nisi) ἀπεχρήσαντο ἄν, εἰ μὴ etc. Iniuria h. l. de latinitate dictionis dubitant post exempla Caes. 52, et 58, ubi vide. Cf. exempla a Casaubono allata.

mors Vindicis) qui, copiis suis ab exercitu Virginii Rufi ad Vesontionem magna strage afflictis, idque invito duce, se ipsum interemit. Xiphilin. LXIII, 24; Plut. 6, qui: Οὐίνδικος ἑαυτὸν ἀνελόντος ἐπὶ δισμυρίοις Γαλατῶν πεσοῦσι, διῆλθε λόγος, ὡς βουλομένων πάντων ἐπὶ νίκῃ τοσαύτῃ τὸν Οὐεργίνιον ἀναδέξασθαι τὴν ἡγεμονίαν, ἢ πάλιν μεταβαλλομένων πρὸς Νέρωνα, τότε δὴ παντάπασι περίφοβος γενόμενος ὁ Γάλβας ἔγραψε τῷ Οὐεργινίῳ, παρακαλῶν κοινοπραγεῖν καὶ διαφυλάσσειν ἅμα τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν Ῥωμαίοις· αὖθις δὲ μετὰ τῶν φίλων εἰς Κολουνίαν, Ἰβηρικὴν πόλιν, ἀναχωρήσας, ἐν τῷ μετανοεῖν περὶ τῶν γεγονότων, καὶ ποθεῖν τὴν συνήθη καὶ σύντροφον ἀπραγμοσύνην μᾶλλον, ἢ πράττειν τι τῶν ἀναγκαίων, διέτριβεν.

nunciis) Plut. 7, prius libertinum quendam Siculum, cui postea *Marciani Iceli* nomen (vid. cap. 14), et duobus diebus post T. Vinnium haec Galbae nunciasse, narrat.

Caesaris appell.) Primum Galbam *Caesaris* nomen, quod gentilicium usque ad Neronem fuerat, publicum dignitatis et imperii fecisse, Ernest. iam notavit, citato Ioseph. Ant. Iud. VIII, 6, 2, qui, postquam de Pharaonibus et Ptolemaeis dixit: καὶ οἱ Ῥωμαίων αὐτοκράτορες, ἐκ γενετῆς ἀπ' ἄλλων χρηματίσαντες ὀνομάτων, Καίσαρες καλοῦνται, τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς τιμῆς τῆς προσηγορίας αὐτοῖς θεμένης, ἀλλ' οὐχ, οἷς ὑπὸ τῶν πατέρων ἐκλήθησαν, τούτοις ἐπιμένοντες.

dependente — pugione) Xiphilin. LXIV, 3: ὅτι δὲ ξίφος διὰ πάσης τῆς ὁδοῦ ἐξηρτᾶτο, καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς τὰ νεῦρα ὤν, καὶ πάνυ πολὺν γέλωτα

phidio Sabino, Romae; in Germania, Fonteio Capitone; in Africa, Clodio Macro, legatis.

12. Praecesserat de eo fama saevitiae simul atque avaritiae: quod civitates Hispaniarum Galliarumque, quae cunctantius sibi accesserant, gravioribus tributis, quasdam etiam murorum destructione, punisset; et praepositos procuratoresque supplicio capitis affecisset cum coniugibus ac liberis; quodque oblatam a Tarraconensibus e vetere templo Iovis coronam auream

ὤφλισκανε. Scilicet verum Imperatorem ostendere se voluerat.

Nymphidio Sabino) Tac. Hist. I, 5: *Miles urbanus — pronus ad novas res, scelere insuper Nymphidii Sabini Praefecti imperium sibi molientis, agitatur. Et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus* etc. Plurimus de huius hominis, de quo adeundus etiam Tac. Ann. XV, 72, superbia atque conatibus est Plutarch. Galb. 8 sqq. usque ad cap. 14, quo in ipsis castris occisum narrat. Xiphil. LXIV, 2, vel negligentius in excerpendo Dione est versatus, vel interciderunt quaedam in libris.

Fonteio Capitone) Tac. Hist. I, 7: *Forte congruerat, ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nunciarentur. Macrum, in Africa haud dubie turbantem, Trebonius Garucianus Procurator iussu Galbae; Capitonem in Germania, quum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens, legati legionum, interfecerant, antequam iuberentur.* Cf. Plut. 15, et Xiphil. l. c. — Ceterum Otho in oratione apud Tac. Hist. I, 37, plures memorat a Galba occisos, Obultronium Sabinum et Cornelium Marcellum in Hispania, Betuum Chilonem in Gallia, Fonteium Capitonem in Germania, Clodium Macrum in Africa, Cingonium in via, Turpilianum in Vrbe, Nymphidium in castris. Vid. etiam ad cap. proximum.

avaritiae) De ea vid. Reimar. ad Xiphil. LXIV, 2.

praepositos procuratoresque) Illi militiae praefecti (Tac. Hist. I, 36, Tribunos et Centuriones *praepositos* dicit, nos *Officiers*); *procuratores* fiscum Principis in provinciis curabant. Vid. ad Claud. 12. — Tac. I, 6: *Tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone, Consule designato* (de quo vid. etiam Plut. Galb. 14), *et Petronio Turpiliano, Consulari. Ille, ut Nymphidii socius, hic, ut dux Neronis, inauditi atque indefensi, tanquam innocentes, perierant.* Cf. Id. cap. 37, de quo loco proxime mentionem inieci, ubi occisi a Galba nominantur.

oblatam — coronam) Reiicula est, in qua commendanda valde laborat Ernest., lectio *ablatam*. Non de sacrilegiis rapinisque Galbae sermo est, sed de avaritia, quae sordidissima apparebat in conflando atque ad pondus exigendo dono. Oblata est corona fortasse in memoriam vaticinii de quo cap. 9, et quod Hispani Principem ex patria sua profectum sibi gratulabantur. Pondus autem (nam de hoc etiam quaerunt satis curiosi

librarum quindecim conflasset, ac tres uncias, quae ponderi deerant, iussisset exigi. Ea fama et confirmata et aucta est, ut primum Vrbem introiit. Nam quum classiarios, quos Nero ex remigibus iustos milites fecerat, redire ad pristinum statum cogeret; recusantes, atque insuper aquilam et signa pertinacius flagitantes, non modo immisso equite disiecit, sed decimavit

interpretes) scire poterat Galba vel ex tabula in templo suspensa, quae indicem continebat donariorum et ponderum, ut post Dorvillium censet Ernest., vel ex literis, quod magis credo, a Tarraconensibus dono adiunctis, ne a perferentibus fraus fieret.

classiarios) Vid. Plut. Galb. 15, qui: οὗτοι δ' ἦσαν, οὓς εἰς ἓν τάγμα ὁ Νέρων συλλοχίσας ἀπέφηνε στρατιώτας. Xiphil. LXIV, 3, parum accurate in excerpendo Dione versatus esse videtur, dum τοὺς δορυφόρους τοῦ Νέρωνος illos dicit, ut monuit iam Reimar. ad h. l. Tac. Hist. I, 6: *Introitus in Vrbem, trucidatis tot millibus inermium militum, infaustus omine, atque ipsis etiam, qui occiderant, formidolosus.* Cf. cap. 37; et cap. 31: *Legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba.* — Tumultuarii hi erant milites, quos Nero in extremo discrimine ex nautis remigibusque collegerat, non confundendi cum iustis militibus, Miseni atque Ravennae classibus impositis. Praeterea ex his ipsis a Nerone recens conscriptis magna pars, quae Romae remanserat, Galbae erga Neronianos crudelitatem evasit, (unde Tac. I, 7: *remanente ea legione, quam e classe Nero conscripserat*, ubi statim post caedem illam de militibus Romae congregatis agit) et simul cum residuis ex caede *legionem classicam* efficiebat, quae postea, praetorianis adiuncta, Othonis partes amplectebatur, (Tac. I, 31) qui (Tac. I, 87) *reliquos caesorum ad pontem Milvium, et saevitia Galbae in custodia habitos, in numeros legionis composuit, facta et ceteris spe honoratioris in posterum militiae*, et a Vitellio in Hispaniam missa dicitur ab Eod. II, 67. — Vid. Reimar. ad Xiphil. LXIV, 3, qui plurimas de classiariis difficultates expediit, et Oudend. ad h. l.

aquilam — flagitantes) Plut. l. c. τότε παρόντος ἐκβεβαιώσασθαι τὴν στρατιὰν, οὔτ' ὀφθῆναι τοῖς ἀπαντῶσιν, οὔτ' ἀκουσθῆναι παρέσχον τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἐθορύβουν βοῇ, σημεῖα τῷ τάγματι καὶ χώραν αἰτοῦντες. Xiphil. l. c. ἠξίουν ἐν τῇ αὐτῇ στρατείᾳ φυλαχθῆναι, quod, manifestum est, non ad τοὺς δορυφόρους ibi nominatos pertinere, sed ad ἐρέτας, Xiphilini vel librarii errore omissos.

disiecit) Plutarchus: ἐκείνου δ' ὑπερτιθεμένου, καὶ πάλιν εἰπεῖν (an ἐλθεῖν?) κελεύσαντος, ἀρνήσεως σχῆμα τὴν ἀναβολὴν εἶναι φάσκοντες, ἠγανάκτουν καὶ παρείποντο, μὴ φειδόμενοι βοῆς· ἐνίων δὲ καὶ τὰς μαχαίρας σπασαμένων, ἐκέλευσε τοὺς ἱππεῖς ἐμβαλεῖν αὐτοῖς ὁ Γάλβας. ὑπέστη δ' οὐδεὶς ἐκείνων, ἀλλ' οἱ μὲν εὐθὺς ἀνατραπέντες, οἱ δὲ φεύγοντες διεφθάρη-

etiam. Item Germanorum cohortem, a Caesaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam, dissolvit, ac sine ullo commodo remisit in patriam, quasi Cn. Dolabellae, iuxta cuius hortos tendebat, proniorem. Illa quoque, verene an falso, per ludibrium iactabantur, apposita lautiore coena ingemuisse eum; et ordinario quidem dispensatori, breviarium rationum offerenti, parapsidem leguminis pro sedulitate ac diligentia porrexisse; Cano autem choraulae, mire placenti, denarios quinque donasse, prolatos manu sua e peculiaribus loculis suis.

13. Quare adventus eius non perinde gratus fuit: idque proximo spectaculo apparuit. Siquidem Atellanis notissimum canticum exorsis, *Venit io! Simus a villa;*

σαν, οὐ χρηστόν, οὐδ᾽ αἴσιον ποιοῦντες τῷ Γάλβᾳ τὸν οἰωνόν, εἰσιόντι διὰ πολλοῦ φόνου καὶ νεκρῶν τοσούτων εἰς τὴν πόλιν. Xiphil. καὶ ὃς τὰ μὲν πρῶτα ἀνεβάλετο, ὡς καὶ σκεψόμενος περὶ τούτου· ὡς δ᾽ οὐκ ἐπείθοντο, ἀλλ᾽ ἐθορύβουν, ἐφῆκε σφίσι τὸ στράτευμα, καὶ οἱ μὲν παραχρῆμα ἐς ἑπτακισχιλίους (qui numerus iure incredibilis videtur Casaubono ad h. l.) ἀπέθανον, οἱ δὲ καὶ μετὰ τοῦτο δεκατευθέντες.

Germanorum cohortem) Vid. Aug. 49, et Calig. 58.

Cn. Dolabellae) quem simul cum Othone et Pisone adoptionem Galbae ambiisse, auctor Plutarch. 23: *Propinquum Galbae* dicit Tac. Hist. I, 88, et ab Othone custodiae datum, mox Vitellii iussu occisum II, 63.

parapsidem) Al. *paropsidem*, sueta scribendi diversitate.

Cano — donasse) Plutarch. 16: Κάνου αὐλήσαντος αὐτῷ παρὰ δεῖπνον (ἀκρόαμα δ᾽ ἦν ὁ Κάνος εὐδοκιμούμενον) ἐπαινέσας καὶ ἀποδεξάμενος, ἐκέλευσεν αὐτῷ κομισθῆναι τὸ γλωσσόκομον, καὶ λαβὼν χρυσοῦς τινας, ἐπέδωκε τῷ Κάνῳ, φήσας, ἐκ τῶν ἰδίων, οὐκ ἐκ τῶν δημοσίων χαρίζεσθαι. Xiphil. LXIV, 2, tantam Galbae avaritiam fuisse dicit, ὥστε μηδὲ δραχμὰς ἔστιν οἷς, ἀλλ᾽ ὀβολοὺς χαρίζεσθαι.

Atellanis) H. e. auctoribus Atellanarum, de quibus vid. ad Tiber. 45. Pro *exorsis* ante Beroaldum legebatur *exorsus*, haud dubie e vitio. Casaub. excidisse putabat *St*, silentii signum apud comicos, ante *venit.*

Venit io! Simus) In loco corrupto dubiaeque lectionis plurimorum sequutus sum auctoritatem, atque *io* ita dolorem et indignationem significat, quem usum exemplis comprobant Burm. ad Ovid. A. A. III, 742, Fast. IV, 447, Barth. ad Stat. Theb. III, 211, et Drakenb. ad Sil. V, 654. — Iac. Gronov. legere malebat: *venit ohe simus* etc. — Mihi etiam praeplacet, quod post Ant. Augustinum commendavit Muretus V. L. XV, 11,

cuncti simul spectatores consentiente voce reliquam partem retulerunt; ac saepius versu repetito egerunt.

14. Maiore adeo et favore et auctoritate adeptus est, quam gessit, imperium; quamquam multa documenta egregii Principis daret, sed nequaquam tam grata erant, quam invisa, quae secus fierent. Regebatur trium arbitrio, quos una et intra Palatium habitantes, nec

et recepit Oudend. probante Wolfio, ex lectione optimorum codd. corrupta *venitionesimus* erutum: *Venit io Onesimus a villa*, quoniam *Onesimus*, usitatum villicorum nomen, *parci* et *avari* significationem continet. Quamcunque lectionem receperis, sensus est facilis. Referebant ad Galbam, qui in secessu, mox in Hispanica militia latuerat, saevum et avarum, quod in fabula dictum fuerat de homine rustico et sordido, cum magno suorum dolore in Vrbem revertente; unde et *voce retulerunt* spectatores carmen, et *egerunt* h. e. histrionis, argumentum gestibus exprimentis, actionem (vid. Neron. 39 de *Dato*) imitati sunt.

Multa documenta egr. Principis) Ad ea pertinent supplicia Neronianorum de quibus vid. Plut. 17: ἀπέκτεινε τοὺς πονηρούς, ἐν οἷς ἦν ὁ Ηλεῖος, καὶ Πολύκλειτος, καὶ Πετῖνος, καὶ Πατρόβιος. ὁ δὲ δῆμος ἐκρότει, καὶ δι' ἀγορᾶς αὐτῶν ἀγομένων ἐβόα, καλὴν εἶναι καὶ θεοφιλῆ πομπήν. Xiphil. LXIV, 3: τὸν μέντοι Ηλιον, καὶ τὸν Νάρκισσον, τόν τε Πατρόβιον, καὶ τὴν Λουκοῦσταν τὴν φαρμακίδα, καὶ ἄλλους τινὰς τῶν ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ἐπιπολασάντων, κατά τε τὴν πόλιν πᾶσαν δεδεμένους περιαχθῆναι, καὶ μετὰ τοῦτο κολασθῆναι ἐκέλευσε: καὶ ἐπὶ μὲν τούτοις ἐπῃνεῖτο etc. Ac plura laude digna refert laudatus iam a Reimaro ad l. c. Zonaras p. 571 C. τοὺς συκοφαντήσαντάς τινας ἐπὶ τοῦ Νέρωνος, ἢ ψευδομαρτυρήσαντας ἐκόλασε: καὶ οἱ δοῦλοι, κατὰ τῶν δεσποτῶν πράξαντές τι ἢ εἰπόντες, αὐτοῖς ἐκείνοις ἐπὶ τιμωρία παρεδόθησαν: καὶ τὰ χρήματα δὲ καὶ τὰ κτήματα, ὅσα τινὲς παρὰ τοῦ Νέρωνος εἰλήφεσαν, ἀπῃτεῖτο: τούς γε μὴν ὑπ' ἐκείνου φυγαδευθέντας, ὡς ἠσεβηκότας τι εἰς αὐτόν, κατήγαγε, καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους σφαγέντων εἰς τὸ τοῦ Αὐγούστου μνημεῖον μετεκόμισε, καὶ τὰς αὐτῶν εἰκόνας ἀπεκατέστησεν.

trium arbitrio) Tacit. Histor. I, 13: *Potentia principatus divisa in* T. Vinium, *Consulem*, *et* Cornelium Laconem, *Praetorii Praefectum. Nec minor gratia* Icelo, *Galbae liberto*, *quem anulis donatum*, *equestri nomine Martianum vocitabant.* Xiphil. LXIV, 2: οἱ ἐξελεύθεροι αὐτοῦ πάμπολλα ἐπλημμέλουν, ὥστε καὶ εἰς ἐκεῖνον αὐτὰ ἀναφέρεσθαι. De T. Vinio vel Vinnio, vid. Plut. Galb. VII, 10, 12, ubi: ἦν δ' Οβίννιος ἀργυρίου μὲν ἐσχάτως καὶ παρ' ὁντινοῦν ἥττων (*cupiditatis immensae*), ἔνοχος δὲ καὶ τοῖς περὶ γυναῖκας ἁμαρτήμασιν etc. et 16: αὐτὸς μὲν ἠδόξει (Galba), φθόνον δὲ καὶ μῖσος εἶχεν Οβίννιος, ὡς τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασιν ἀνελεύθερον παρέχων τὸν ἡγεμόνα καὶ μικρολόγον, αὐτὸς δὲ χρώμενος ἀσώτως, καὶ λαμβάνων πάντα καὶ πιπράσκων etc. aliisque

unquam non adhaerentes, paedagogos vulgo vocabant. Hi erant T. Vinius, legatus eius in Hispania, cupiditatis immensae: Cornelius Laco, ex assessore Praefectus praetorii, arrogantia socordiaque intolerabilis: libertus Icelus, paulo ante anulis aureis et Marciani cognomine ornatus, ac iam summae equestris gradus candidatus. His, diverso vitiorum genere grassantibus, adeo se abutendum permisit et tradidit, ut vix sibi ipse constaret: modo acerbior parciorque, modo remissior ac negligentior, quam conveniret Principi electo, atque illud aetatis. Quosdam claros ex utroque ordine viros, su-

locis plurimis. Vid. etiam ad Claud. 32. Brevem vitae hominis historiam dat Tac. Hist. I, 48. — De Cornelio Lacone vid. Plut. 13 et 29; Tac. I, 6: *Invalidum senem* T. Vinius *et* Cornelius Laco, *alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum* (Vinii) *oneratum, contemtu inertiae* (Laconis) *destruebant.* Id. c. 26: *Multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa; quaedam apud Galbae aures Praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum, consiliique quamvis egregii, quod non ipse afferret, inimicus, et adversus peritos pervicax.* De *assessoribus* iudiciorum lege Heinecc. Ant. R. IV, 6, 9. — Icelus denique Plut. 7: Σικελὸς ἀνὴρ ἀπελεύθερος dicitur, qui primus Galbae, periisse Neronem, ipsumque Imperatorem electum, nunciarit; quamobrem, ut Id. fin. cap. τῷ ἀπελευθέρῳ δακτυλίους τε χρυσοῦς ἔδωκε, καὶ Μαρκιανὸς Οὐίκελλος ἤδη καλούμενος εἶχε τὴν πρώτην ἐν τοῖς ἀπελευθέροις δύναμιν. Vid. Tac. I, 13, quem locum supra excitavi, et c. 33 et 37. Quod autem *summae* (ita omnes MSS. primusque Casaub. ex uno Viterb. dedit *summi*) *equestris gradus* n. l. dicitur *candidatus*, id cum Ernestio aliisque de *praefectura praetorii* intelligo, non de *procuratione* cum Lipsio ad Tac. Hist. I, 12, neque universe cum Casaub. de principatu inter Equites, cui obstat voc. *candidatus*, certum aliquem honorem significans. — De morte trium paedagogorum Galbae vid. Tac. I, 42: *Tit. inde* Vinium *invasere.* — *Ante aedem D. Iulii iacuit, primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro, legionario milite, utrumque latus transverberatus.* Et c. 46: *Laco Praefectus, tanquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum, ut in libertinum, palam animadversum.*

Quosdam — condemnavit) post oppressum Nymphidium. Plut. 15: οὕτω τοῦ Νυμφιδίου καταστρέψαντος, ὁ Γάλβας πυθόμενος, καὶ τῶν συνωμοτῶν αὐτοῦ κελεύσας ἀποθανεῖν, ὅσοι μὴ δι' αὐτὸν εὐθὺς ἀπέθανον, ἐν οἷς ἦν καὶ Κιγγώνιος, ὁ τὸν λόγον γράψας, καὶ Μιθριδάτης ὁ Ποντικός, ἔδοξε μὴ νομίμως, εἰ καὶ δικαίως, μηδὲ δημοτικῶς, ἀνῃρηκέναι πρὸ κρίσεως ἄνδρας οὐκ ἀσήμους: ἕτερον γὰρ

spicione minima, inauditos condemnavit. Civitatem romanam raro dedit: iura trium liberorum vix uni atque alteri; ac ne his quidem, nisi ad certum praefinitumque tempus. Iudicibus, sextam decuriam adiici precantibus, non modo negavit, sed etiam concessum a Claudio beneficium, ne hieme initioque anni ad iudicandum evocarentur, eripuit.

15. Existimabatur etiam senatoria et equestria officia bienni spatio determinaturus, nec daturus, nisi invitis ac recusantibus. Liberalitates Neronis, non plus

ἡγεμονίας σχῆμα προσεδέχοντο πάντες, ἐξαπατώμενοι συνήθως ὑπὸ τῶν ἐν ἀρχῇ λεγομένων.

iura trium liberorum) Vid. ad Claud. 19.

sextam decuriam) Vid. ad Aug. 32.

concessum a Claudio benef.) Vid. ad Claud. 23 init.

senatoria et equestria officia) H. e. munera a senatorio et equestri ordine administrari solita, maxime *militaria* et *provincialia*, ut mihi videtur, quoniam de *invitis* ac *recusantibus* sermo. Ad *equestria* officia maxime referendum munus *Procuratorum* Caesaris in provinciis, quae ut Tac. Agric. 4, *equestris nobilitas* erat. Repressurus autem erat Galba, qui per ambitionem vel avaritiam munera expetebant. Tacent omnes interpretes de loco haud prorsus expedito.

Liberal. Neronis) Plutarch. 16: τὰς δωρεάς, ἃς Νέρων ἔδωκε τοῖς περὶ σκηνὴν καὶ παλαίστραν, ἀπαιτεῖσθαι συντόνως κελεύσας, πλὴν τοῦ δεκάτου μέρους, εἶτα μικρὰ καὶ γλίσχρα κομιζόμενος (ἀνηλώκεσαν γὰρ οἱ πλεῖστοι τῶν λαβόντων, ἐφήμεροι καὶ σατυρικοὶ τοῖς βίοις ἄνθρωποι) τοὺς πριαμένους παρ' αὐτῶν ἢ λαβόντας ὁτιοῦν ἀνεζήτει, καὶ παρ' ἐκείνων ἐξέπραττε. Tac. I, 20: *Proxima pecuniae cura, et cuncta scrutantibus iustissimum visum est, inde repeti, unde inopiae causa erat. Bis et vicies millies sestertiûm donationibus Nero effuderat. Appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. At illis vix decumae super portiones erant, iisdem erga aliena sumtibus, quibus sua prodegerant, quum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri, aut fenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. Exactioni triginta Equites romani praepositi, novum officii genus, et ambitu ac numero onerosum. Vbique hasta et sector, et inquieta Vrbs auctionibus. Attamen grande gaudium, quod tam pauperes forent, quibus donasset Nero, quam quibus abstulisset.* Diversitatem numeri Equitum, quos Tacitus *triginta*, Suetonius *quinquaginta* exactioni praepositos dicunt, minus moror, praesertim quum facilis sit conciliatio, a Casaubono data, ut, difficiliori negotio, triginta prioribus *viginti* additos dicamus. Alia mihi est dubitatio de *decimis*. Nempe singulare liberalitatis genus h. etiam l. dici, notavi ad Calig. 26, atque stat mihi sententia, quoniam Suetonius, accuratissimus in talibus, et plerumque instrumenta publica se-

decimis concessis, per quinquaginta Equites romanos ea conditione revocandas curavit exigendasque, ut et, si quid scenici aut xystici donatum olim vendidissent, auferretur emtoribus, quando illi, absumto pretio, solvere nequirent. At contra, nihil non per comites atque libertos pretio addici, aut donari gratia passus est, vectigalia, immunitates, poenas innocentium, impunitates noxiorum. Quin etiam, populo romano deposcente supplicium Haloti et Tigellini, solos ex omnibus Neronis emissariis vel maleficentissimos incolumes praestitit: atque insuper Halotum procuratione amplissima ornavit. Pro Tigellino etiam saevitiae populum increpuit edicto.

entus, ita scripsit, uti legimus, non: *non plus decima parte concessa.* Quod enim Tacitus diserte de *decimis portionibus* et *decima parte liberalitatis* loquitur, nonne fallere eum potuit ambiguum in verbis edicti vocabulum? Plutarchi τὸ δέκατον μέρος, ut Graeci scriptoris, minus curo. Nam si error in Latino, quidni Graeco? Scio, audaciam esse in corrigendo Tacito, atque erro fortasse. Tamen reprehendi, quam scrupulum, qui mihi haeret, tacere malui.

addici) Al. *adipisci.* Illud optimorum interpretum iudicio iure praelatum est. De sequentibus: *vectigalia — noxiorum* vid. notata ad Claud. 29.

Haloti) De hoc vid. ad Claud. 44.

Tigellini) De Sofonio Tigellino, Praefecto Praetorio sub Nerone, vide Tacitum Ann. I, 14 et 15, passim. Hist. I, 72; cf. Lips. ad Ann. XIV, 51. Schol. ad Iuvenal. I, 155. Mortem eius describit etiam Plutarch. Oth. 2.

Pro Tig. — edicto) Xiphil. LXIV, 3; τῷ δήμῳ σφόδρα ἀξιοῦντι, τὸν Τιγελλῖνον καὶ ἄλλους τινὰς τῶν πρότερον ὑβριςάντων ἀποθανεῖν, οὐχ ὑπεῖξε, τάχα ἂν ἀποκτείνας αὐτούς, εἰ μὴ ἐκεῖνοι τοῦτ' ᾐτήκεισαν. Causam nobis aperit Plutarch. Galb. 17: ἐφθάκει ὁ γενναῖος (Tigellinus) προειληφὼς ἀῤῥαβῶσι μεγάλοις τὸν Οβίνιον, narrataque morte innocentis Tertulliani, pergit: ὁ δὲ καὶ ποιήσας ἄξιον θανάτου Νέρωνα, καὶ γενόμενον τοιοῦτον ἐγκαταλιπὼν καὶ προδοὺς, περιῆν μέγα δίδαγμα τοῦ μηδὲν ἄπρακτον εἶναι παρ' Οβιννίῳ, μηδ' ἀνέλπιστον τοῖς διδοῦσιν· οὐδενὸς γὰρ οὕτω θεάματος ἐρασθεὶς ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὡς τοῦ Τιγελλῖνον ἰδεῖν ἀπαγόμενον, οὐδὲ παυσάμενος ἐν πᾶσι θεάτροις καὶ σταδίοις αἰτούμενος ἐκεῖνον, ἐπεπλήχθη διαγράμματι τοῦ αὐτοκράτορος, Τιγελλῖνον μὲν οὐ πολὺν ἔτι βιώσεσθαι φάσκοντος χρόνον, ὑπὸ φθινάδος νόσου δαπανώμενον, ἐκείνους δὲ παραιτουμένου, μὴ διαγριαίνειν, μηδὲ τυραννικὴν ποιεῖν τὴν ἡγεμονίαν etc. quemadmodum constituendum locum puto.

16. Per haec prope universis ordinibus offensis, vel praecipua flagrabat invidia apud milites. Nam quum in verba eius absentis iurantibus donativum grandius solito praepositi pronunciassent, neque ratam rem habuit, et subinde iactavit, *legere se militem*, *non emere consuesse*. Atque eo quidem nomine omnes, qui ubique

Prope — offensis) *Prope* edidi, non *propere*, et ob elegantiam, quae est in illo modeste addito, quod monuit iam Wolf. et quod *universi ordines*, ut saepe, esse possunt homines universorum ordinum; denique, quod non placet *propere* ita dictum pro *brevi*, ubi non, quid Galba *fecerit* cum festinatione et impetu aliquo, sed quid ei *acciderit*, significatur. Ingeniosam coniecturam mecum communicavit Cel. Müller: *per haec probra*. Deinde *offensis* cum Oudend. et Wolfio (in nota) praetuli vulg. *offensus*, quoniam hoc Suetonio est i. q. *infensus*, nunquam *invisus* (vid. ind.) quamquam usus huius exempla Casaubonus et Ernestius attulerunt Ciceroniana. — Mox *flagrabat* e Memm. aliisque codd. et more Suetonii cum Burm. atque Ernest. edidi pro *flagravit*. Hoc per incuriam in textu reliquit Oudendorp. quum illud in nota comprobasset, et reposuisse se scripsisset.

donativum — pronunciassent) Interpres Plutarch. Galb. 2: Νυμφίδιος Σαβῖνος, ὢν ἔπαρχος — μετὰ Τιγελλίνου τῆς αὐλῆς, ἐπεὶ τὰ Νέρωνος ἀπέγνωστο παντάπασι, καὶ δῆλος ἦν ἀποδρασόμενος εἰς Αἴγυπτον, ἔπεισε τὸ στρατιωτικὸν, ὡς μηκέτι παρόντος, ἀλλ' ἤδη πεφευγότος, αὐτοκράτορα Γάλβαν ἀναγορεῦσαι, καὶ δωρεὰν ὑπέσχετο κατ' ἄνδρα τοῖς αὐλικοῖς καὶ στρατηγικοῖς προσαγορευομένοις δραχμὰς ἑπτακισχιλίας πεντακοσίας, τοῖς δ' ἐκτὸς στρατευομένοις πεντήκοντα καὶ διακοσίας ἐπὶ χιλίαις, ὅσον ἀμήχανον ἦν συναγαγεῖν μὴ πλείονα μυριάκις κακὰ παρασχόντα πᾶσιν ἀνθρώποις, ὧν Νέρων παρέσχε· τοῦτο γὰρ εὐθὺς μὲν ἀπώλεσε Νέρωνα, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ Γάλβαν etc. *Praepositi* igitur sunt Nymphidius, Praefectus Praetorio, ut reliqui duces, qui eius imperium et exemplum sequebantur.

neque ratam — consuesse) Plutarch. c. 18: τοὺς στρατιώτας, τὴν δωρεὰν μὴ κομιζομένους, ἐν ἀρχῇ μὲν ἐλπὶς παρῆγεν, ὡς, εἰ καὶ μὴ τοσοῦτον, ἀλλ' ὅσον Νέρων ἔδωκεν, ἀποδώσοντος· ἐπεὶ δὲ μεμφομένους ἀκούσας, ἀφῆκε φωνὴν ἡγεμόνι μεγάλῳ πρέπουσαν, εἰπὼν, Εἰωθέναι καταλέγειν στρατιώτας, οὐκ ἀγοράζειν, πυθομένοις τοῦτο δεινὸν εἰσῆλθε μῖσος καὶ ἄγριον πρὸς αὐτόν. Xiphil. LXIV, 3: εἰ καὶ τῇ ἡλικίᾳ τῇ τε νόσῳ ἐκεκμήκει, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ἤκμαζεν, οὐδ' ἠξίου τὸν αὐτοκράτορα ἀναγκαζόμενόν τι ποιεῖν· ἀμέλει καὶ τοῖς δορυφόροις αἰτοῦσι χρήματα οὐκ ἔδωκε, καὶ ἔφη γε ὅτι· Καταλέγειν στρατιώτας, ἀλλ' οὐκ ἀγοράζειν εἴωθα. Cf. Tac. Hist. I, 5: *Miles urbanus, longo Caesarum sacramento imbutus, et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu, quam suo ingenio, traductus, postquam neque dari donativum, sub nomine Galbae promissum, neque magnis meritis ac praemiis eundem in pace, quam in bello, locum, praeventamque gratiam intelligit apud*

erant exacerbavit. Ceterum praetorianos etiam metu et indignitate commovit, removens subinde plerosque, ut suspectos et Nymphidii socios. Sed maxime fremebat superioris Germaniae exercitus, fraudari se praemiis navatae adversus Gallos et Vindicem operae. Ergo primi obsequium rumpere ausi, Kalendis ianuariis adigi sacramento, nisi in nomen Senatus, recusarunt: statimque legationem ad praetorianos cum mandatis destinaverunt, *displicere Imperatorem in Hispania factum:*

Principem, a legionibus factum; pronus ad novas res etc.—*Accessit Galbae vox, pro republica honesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi.*

Nymphidii socios) Vid. supra ad c. 11 et 12. *Plerosque* est i. q. *multos*, ut assolet. Vid. ad Caes. 83, et ind.

super. Germaniae exercitus) Plut. c. 18: τὸ μὲν ἐν Ῥώμῃ τυφλὸν ἦν ἔτι κίνημα, καί τις αἰδὼς ἅμα πρὸς παρόντα τὸν Γάλβαν ἀμβλύτητα καὶ μέλλησιν ἐνεποίει τῶν νεωτερισμῶν, καὶ τὸ μηδεμίαν ἀρχὴν ἐμφανῆ μεταβολῆς ὁρᾶσθαι, συνέστελλε καὶ συνέκρυπτεν ἀμωσγέπως τὴν δυσμένειαν αὐτῶν· οἱ δὲ πρότερον ὑπὸ Οὐεργινίῳ γενόμενοι, τότε δ' ὄντες ὑπὸ Φλάκκῳ περὶ Γερμανίαν, μεγάλων μὲν ἀξιοῦντες αὐτοὺς διὰ τὴν μάχην, ἣν ἐμαχέσαντο πρὸς Οὐΐνδικα, μηδενὸς δὲ τυγχάνοντες, ἀπαρηγόρητοι τοῖς ἄρχουσιν ἦσαν etc. Xiphil. LXIV, 4: οἱ ἐν ταῖς Γερμανίαις στρατιῶται, οὓς εἶχε Ῥοῦφος, μηδεμίαν εὐεργεσίαν ὑπὸ τοῦ Γάλβα εὑράμενοι, ἐπὶ πλεῖον ἐφλέγμηναν. τοῦ δὲ δὴ τέλους τῆς ἐπιθυμίας σφῶν ἁμαρτόντες ἐπὶ τοῦ Ῥούφου, ἐζήτουν αὐτὴν ἐφ' ἑτέρου τινὸς ἀποπληρῶσαι. καὶ ἐποίησαν τοῦτο. προστησάμενοι γὰρ Αὖλον Βιτέλλιον τῆς κάτω Γερμανίας ἄρχοντα, ἐπανέστησαν. Maxime vid. Tac. I, 8, 9 et 12.

Kal. Ian. — recusarunt) Tac. I, 12: *Paucis post Kal. Ianuarias diebus Pompeii Propinqui, Procuratoris, e Belgica literae afferuntur: superioris Germaniae legiones, rupta sacramenti reverentia, Imperatorem alium flagitare, et Senatui ac Pop. Rom. arbitrium eligendi permittere; quo seditio mollius acciperetur.* Cf. Id. c. 50 sq. maxime c. 55. Plut. c. 22 seditionis praetextum iis fuisse narrat: Οὐεργίνιόν τε Ῥοῦφον ἀπερῥιμμένον ἀτίμως, καὶ Γαλατῶν τοὺς πολεμήσαντας αὐτοῖς δωρεῶν τυγχάνοντας, ὅσοι δὲ μὴ προσέθεντο Οὐΐνδικι, κολαζομένους, ᾧ μόνῳ τὸν Γάλβαν χάριν εἰδέναι, καὶ τιμᾶν τεθνηκότα καὶ γεραίρειν δημοσίοις ἐναγισμοῖς, ὡς ὑπ' ἐκείνου Ῥωμαίων ἀποδεδειγμένον αὐτοκράτορα. Deinde pergit: τοιούτων ἀναφανδὸν ἤδη λόγων ἐν τῷ στρατοπέδῳ περιφερομένων, ἐπῆλθεν ἡ νουμηνία τοῦ πρώτου μηνός, ἣν Καλάνδας Ιανουαρίας καλοῦσι· τοῦ δὲ Φλάκκου (Hordeonium Flaccum dicit, de quo vid. Tac. c. 9) συναγαγόντος αὐτοὺς ἐπὶ τὸν ὅρκον, ὃν ἔθος ἐστὶν ὀμνύειν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, τὰς μὲν εἰκόνας τοῦ Γάλβα προσελθόντες ἀνέτρεψαν καὶ κατέσπασαν· αὐτοὶ δ' ὀμόσαντες ὑπὲρ συγκλήτου καὶ δήμου Ῥωμαίων διελύθησαν etc.

Imper. in Hispania factum) Apud Plutarchum l. c. unus ex militibus,

eligerent ipsi, quem cuncti exercitus comprobarent.

17. Quod ut nunciatum est, despectui esse non tam senectam suam, quam orbitatem ratus, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem egregiumque iuvenem ac sibi olim probatissimum testamentoque semper in bona et nomen ascitum, repente e media salutantium turba apprehendit; filiumque appellans, perduxit in castra, ac pro concione adoptavit; ne tunc quidem donativi ulla mentione facta. Quo faciliorem occasionem M. Salvio Othoni praebuit perficiendi conata, intra sextum adoptionis diem.

ut Vitellium, τὸν τῆς ἑτέρας Γερμανίας ἡγούμενον, Imperatorem dicant, suadet hisce verbis: φέρε, τοῦτον ἑλόμενοι, δείξωμεν ἀνθρώποις πᾶσιν, ὡς Ἰβήρων καὶ Λυσιτανῶν ἀμείνους ἐσμὲν αὐτοκράτορα αἱρεῖσθαι. Quem quum inferioris Germaniae legiones elegissent, εὐθὺς καὶ τὸ μετὰ Φλάκκου στράτευμα τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ δημοκρατικοὺς εἰς σύγκλητον ὅρκους ἀφέντες, ὤμοσαν Οὐϊτελλίῳ τῷ αὐτοκράτορι ποιήσειν τὸ προστασσόμενον.

despectui esse — ratus) Plut. c. 19: φοβηθείς, ὡς μὴ μόνον διὰ τὸ γῆρας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀπαιδίαν, καταφρονούμενος, ἐβουλεύετο παῖδα θέσθαι τῶν ἐπιφανῶν τινα νεανίσκον, καὶ διάδοχον ἀποδεῖξαι τῆς ἀρχῆς. Adspirabant ad eundem honorem, amicis Galbae vel huic, vel illi faventibus, praeter Pisonem Otho et Dolabella. Vid. Plut. 19 et 23, Tac. I, 13.

Pisonem Frugi) De genere *Pisonis* vid. Lips. et Ern. ad Tac. I, 14; Reimar. ad Xiphil. LXIV, 5. De eius moribus Tac. l. c. *Piso, M. Crasso et Scribonia genitus, nobilis utrimque, vultu habituque moris antiqui, et aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior habebatur: ea pars morum eius, quo suspectior sollicitus, adoptanti placebat.* Plut. c. 23: νεανίαν dicit ἐν τῇ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν εὐφυΐᾳ τὸ κόσμιον καὶ αὐστηρὸν ἐμφανέστατα ἔχοντα. Xiphil. l. c. νεανίσκον εὐγενῆ, ἐπιεικῆ, φρόνιμον.

repente — adoptavit) Plut. l. c. ἄφνω μηδὲν προειπὼν μετεπέμψατο Πείσωνα — καὶ κατέβαινεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐκεῖνον ἀποδείξων Καίσαρα καὶ διάδοχον. Tac. XIV — 18, ubi: *Apud frequentem militum concionem, Imperatoria brevitate, adoptari a se Pisonem, more D. Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronunciat.*

ne tunc qu. — facta) Plut. c. c. ἦν δὲ καὶ τὰ τῶν στρατιωτῶν ὕπουλα καὶ σκυθρωπά, μηδὲ τότε δωρεᾶς αὐτοῖς δοθείσης.

intra sextum adopt. diem) Adoptatus est Piso IV Id. Ian. (Tac. I, 18) sive die 10 Iannar. Galba interfectus XVII Kal. Febr. (Tac. c. 27) sive die 15 Ianuar. ut adeo more romano adoptionis et caedis dies annumerentur. Quod Casaubonus, Plutarchum aliter numerare et *quartum*

18. Magna et assidua monstra iam inde a principio exitum ei, qualis evenit, portenderant. Quum per omne iter dextra sinistraque oppidatim victimae caederentur, taurus, securis ictu consternatus, rupto vinculo essedum eius invasit, elatisque pedibus totum cruore perfudit; ac descendentem speculator impulsu turbae lancea prope vulneravit. Vrbem quoque et deinde Palatium ingressum excepit terrae tremor, et assimilis quidam mugitui sonus. Sequuta sunt aliquanto manifestiora et tristiora. Monile, margaritis gemmisque consertum, ad ornandam Fortunam suam tusculanam, ex omni gaza secreverat: id repente, quasi augustiore dignius loco, Capitolinae Veneri dedicavit: ac proxima nocte somniavit speciem Fortunae querentis, fraudatam se dono destinato, minantisque erepturam et ipsam quae dedisset. Quumque exterritus, luce prima ad expiandum somnium, praemissis, qui rem divinam appararent, Tusculum excucurrisset, nihil invenit praeter tepidam in ara favillam, atratumque iuxta senem in catino vitreo thus tenentem, et in calice fictili merum. Observatum etiam est, Kalendis Ianuariis sacrificanti coronam de capite excidisse: auspicanti pullos avolasse: adoptionis die, neque milites allocuturo ca-

diem appellare, dicit, in eo errat, festinantius lecto Plutarcho. Is enim, facilius milites a coniuratis ad seditionem flecti potuisse, narrat, ἤδη σαθροὺς ὄντας καὶ δεομένους προφάσεως, additque: οὐ γὰρ ἦν ἡμερῶν τεσσάρων ἔργον, ὑγιαίνοντος στρατοπέδου, μεταστῆσαι πᾶσιν (quod vel referendum ad auctores seditionis, vel legendum πασῶν, vel πάντας), ὅσαι μεταξὺ τῆς εἰσποιήσεως ἐγένοντο καὶ τῆς σφαγῆς. ἕκτῃ γὰρ ἀνῃρέθησαν, ἣν ἄγουσι Ῥωμαῖοι πρὸ δεκαοκτὼ Καλανδῶν Φευρουαρίων. Diserte igitur *sexto die* interfectum, et *quatuor dies* inter adoptionem et caedem interiectos fuisse, accuratissime dicit. Ceterum cf. Oth. 6, et ibi not.

manifestiora) Ita Memm. aliique. Vulg. *maiora*. Alii iniuria omiserunt verba: *et tristiora*.

Fortunam suam Tusc.) Vid. supra cap. 4. Mox voc. *repente* dubium videbatur Müllero, coniicienti, *rei poenitens* vel *re reputata*.

avolasse) i. e. aufugisse. Ita Memm. et optimus quisque codicum. Al. *evolasse*, quod temere defendit Burm.

strensem sellam de more positam pro tribunali, oblitis ministris, et in Senatu curulem perverse collocatam.

19. Prius vero, quam occideretur, sacrificantem mane haruspex identidem monuit, caveret periculum: non longe percussores abesse. Haud multo post cognoscit, teneri castra ab Othone: ac plerisque, ut eodem quamprimum pergeret, suadentibus (posse enim auctoritate et praesentia praevalere), nihil amplius, quam continere se, statuit, et legionariorum firmare praesi-

Evolare est enim *in altum volare*, in quo nullum prodigium. — Ceterum de *adoptionis die* Tac. cap. 18: *Quartum Idus Ianuar., foedum imbribus diem, tonitrua et fulgura et coelestes minae ultra solitum turbaverant. Observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam, quo minus in castra pergeret, contemtorem talium, ut fortuitorum; seu, quae fato manent, quamvis significata, non vitantur.* Etiam Plut. cap. 23: ἀρξαμένου δὲ τὰ μὲν λέγειν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τὰ δ' ἀναγινώσκειν, τοσαυτάκις ἐβρόντησε καὶ κατήστραψε, καὶ τοσοῦτος ὄμβρος καὶ ζόφος ἐξεχύθη εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν πόλιν, ὡς κατάδηλον εἶναι μὴ προσιέμενον, μηδ' ἐπαινοῦν τὸ δαιμόνιον γινομένην οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τὴν εἰσποίησιν.

sacrificantem — monuit) Tac. cap. 27: *XVIII Kal. Februar. sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Vmbricius tristia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicit; audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum e contrario, et suis cogitationibus prosperum interpretante.* Plutarch. c. 24, ἐκείνῃ (ἡμέρᾳ, sexta scil. post adoptionem) ἕωθεν εὐθὺς ὁ μὲν Γάλβας ἔθυεν ἐν Παλατίῳ, τῶν φίλων παρόντων· ὁ δὲ θύτης, Ομβρίκιος, ἅμα τῷ λαβεῖν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἱερείου τὰ σπλάγχνα, καὶ προσιδών, οὐ δι' αἰνιγμῶν, ἀλλ' ἄντικρυς ἔφη σημεῖα μεγάλης ταραχῆς, καὶ μετὰ δόλου κίνδυνον ἐκ κεφαλῆς ἐπικείμενον τῷ αὐτοκράτορι, μονονουχὶ τὸν Οθωνα τοῦ θεοῦ χειρὶ ληπτὸν παραδιδόντος. παρῆν γὰρ ὄπισθεν τοῦ Γάλβα, καὶ προσεῖχε τοῖς λεγομένοις καὶ δεικνυμένοις ὑπὸ τοῦ Ομβρικίου. Cf. Oth. 6.

Haud multo post) Plut. cap. 25: εἰς δὲ τὸ Παλάτιον εὐθὺς ἀπηγγέλη τῷ Γάλβᾳ (τὰ πραττόμενα), παρόντος ἔτι τοῦ θύτου, καὶ τῶν ἱερῶν ἐν χερσὶν ὄντων, ὥστε καὶ τοὺς πάνυ πρὸς τὰ τοιαῦτα δυσπειθῶς καὶ ἀγεννῶς ἔχοντας ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν τὸ θεῖον. Tac. cap. 29: *Ignarus interim Galba et sacris intentus, fatigabat alieni iam imperii Deos, quum affertur rumor, rapi in castra, incertum quem Senatorem, mox, Othonem esse, qui raperetur; simul ex tota Vrbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidinem augentes, quidam minora vero, ne tum quidem obliti adulationis* etc.

plerisque — suadentibus) Tac. cap. 32: *Galbam duae sententiae distinebant. T. Vinius*, manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundum ad iratos, *censebat.* — Festinandum *ceteris vi-*

diis, qui multifariam diverseque tendebant. Loricam tamen induit linteam, quamquam haud dissimulans, parum adversus tot mucrones profuturam. Sed extractus rumoribus falsis, quos conspirati, ut eum in publicum elicerent, de industria dissiparant, paucis temere affirmantibus, transactum negotium, oppressos qui tumultuarentur, advenire frequentes ceteros gratulabundos, et in omne obsequium paratos; his ut occurreret, prodiit tanta fiducia, ut militi cuidam, occisum a se Othonem glorianti, *Quo auctore?* responderit: atque in Forum usque processit. Ibi equites, quibus mandata

debatur, antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum. — *Repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo, privati odii pertinacia, in publicum exitium. Nec diutius Galba cunctatus, speciosiora suadentibus accessit. Praemissus tamen in castra Piso* etc. Cf. Plut. cap. 26.

Loricam — linteam) Tac. cap. 35, Galbam, *sumto thorace*, sella levatum, et Plutarch. quoque cap. 27, τεθωρακισμένον dicunt. De *lintea* lorica vide Torrent. et Casaub. ad h. l., et quos citavit Pitiscus.

rumoribus falsis) Tac. c. 34: *Vix dum egresso Pisone, occisum in castris Othonem, vagus primum et incertus rumor; mox ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse, affirmabant, credula fama inter gaudentes et incuriosos. Multi arbitrabantur, compositum auctumque rumorem, mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso vulgaverint.*

Quo auctore? responderit) Tac. cap. 35: *Obvius in Palatio Iulius Atticus, speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se Othonem, exclamavit; et Galba*, Commilito, *inquit*, quis iussit? *insigni animo ad coërcendam militarem licentiam, minantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.* Plutarch. 26, Ἰούλιον Ἀττίκιον hominem dicit, τῶν οὐκ ἀσήμων ἐν τοῖς δορυφόροις στρατευόμενον. Xiphil. LXIV, 6: στρατιώτης τις. Verba Galbae Plut. ita effert: Τίς σε ἐκέλευσε; Xiphilinus: Καὶ τίς σοι τοῦτο ποιῆσαι ἐκέλευσεν; Idem: αὐτὸς δὲ ἐς τὸ Καπιτώλιον, ὡς καὶ θύσων, ὥρμησε· καὶ αὐτῷ ἐν μέσῃ τῇ Ῥωμαίων ἀγορᾷ ἀπαντήσαντες ἱππεῖς καὶ πεζοί, ἐνταῦθα — κατέκοψαν. Ita etiam Plutarch. ἐμβὰς εἰς τὸ φορεῖον ἐκομίζετο, τῷ τε Διὶ (Capitolino) θῦσαι καὶ φανῆναι τοῖς πολίταις βουλόμενος. ἐμβαλόντος δ' εἰς τὴν ἀγορὰν etc. Scilicet petens ex Palatio Capitolium, in ipsa via in medio Foro oppressus est. Cf. Tac. 39 et 40, et quos Reimarus ad Xiphil. citavit.

equites) Tac. cap. 40: *Milites romani — disiecta plebe, proculcato Senatu, truces armis, rapidis equis, Forum irrumpunt* etc. Cf. Plut. l. c. De *paganis*, qui opponuntur *militibus*, vid. ad Aug. 27.

caedes erat, quum per publicum, dimota paganorum turba, equos adegissent, viso procul eo, parumper restiterunt: dein rursum incitati, desertum a suis contrucidarunt.

20. Sunt, qui tradant, ad primum tumultum proclamasse eum, *Quid agitis, commilitones? ego vester sum, et vos mei;* donativum etiam pollicitum. Plures autem prodiderunt, obtulisse ultro iugulum, et, *ut hoc agerent, ac ferirent, quando ita videretur,* hortatum. Illud mirum admodum fuerit, neque praesentium quemquam opem Imperatori ferre conatum; et omnes, qui arcesserentur, sprevisse nuncium, excepta Germanicianorum vexillatione. Hi, ob recens meritum, quod

desertum a suis contruc.) Plut. cap. c. unum *Sempronium Indistrum*, (uti nomen vitiose legitur) et Xiphilin. LXIV, 6, *Sempr. Densum*, Centurionem, dum posset, defendisse eum narrant. Tacitus, cui maior fides cap. 43, hunc Densum Pisoni effugium forti defensione dedisse dicit; vid. interpr. ad Tac. Idem cap. 41: *De percussore non satis constat; quidam Terentium Evocatum, alii Lecanium, crebrior fama tradidit Camurium, XV legionis militem, impresso gladio iugulum eius hausisse.* Cf. Plutarch. cap. 27.

proclamasse eum) Tac. c. 41: *Extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. Alii, suppliciter interrogasse, quid mali meruisset? paucos dies exsolvendo donativo deprecatum; plures, obtulisse ultro percussoribus iugulum, agerent ac ferirent, si ita e Rep. videretur. Non interfuit occidentium, quid diceret.* Etiam Plutarch. cap. 27: ὁ δὲ τὴν σφαγὴν προτείνας· Δρᾶτε, εἶπεν, εἰ τοῦτο τῷ δήμῳ Ῥωμαίων ἄμεινόν ἐστι. Xiphil. LXIV, 6: ὁ μὲν οὕτως ἀκοντισθεὶς ἐς αὐτὸν τὸν δίφρον, ἐν ᾧ ἐφέρετο, καὶ προκύψας ἐξ αὐτοῦ, ἐτρώθη, τοῦτο μόνον εἰπών. Καὶ τί κακὸν ἐποίησα; De verbis *ut hoc agerent* vid. dicta ad Calig. 58.

fuerit) Vid. Caes. 63, et Neron. 39, ne quis cum Boxhorn. suadeat *fuit.*

neque praesentium — conatum) Hoc confirmat Taciti narrationem, Sempronium Densum Pisoni, non Galbae opem tulisse, contra Plutarchum et Xiphilinum. Vid. ad cap. super. fin.

Germanicianorum) Ita edidi cum Bipontinis et Wolfio; idem suaserat Oudend., coll. Tiber. 25; Othon. 8; Vesp. 6, quamquam cum Memm. aliisque codd. edidit *Germaniciorum.* Damnandae sunt lectiones *Germanicorum* et *Germanorum.* Non enim *Germanicos* eos dicit Tacitus loco mox citando, ut Torrent. dicit ad n. l. sed *Germanica vexilla*, in quo magnum est discrimen, ut n. l. ferri etiam posset, *Germanica vexillatione*, nisi in Tacito etiam legendum *Ger-*

se aegros et invalidos magno opere fovisset, in auxilium advolaverunt: sed serius, itinere devio per ignorantiam locorum retardati. Iugulatus est ad lacum Curtii, ac relictus ita uti erat, donec gregarius miles, a frumentatione rediens, abiecto onere caput ei amputavit. Et quoniam capillo prae calvitie arripere non poterat, in gremium abdidit; mox, inserto per os pollice, ad Othonem detulit. Ille lixis calonibusque donavit: qui hasta suffixum, non sine ludibrio circum castra portarunt, acclamantes identidem, *Galba cupide*

manicia. Erant enim non magis Germani hi vexillarii, quam Illyri, qui *Illyrici exercitus electi* a Tacito dicuntur. Locus est Hist. I, 31, ubi de variis copiis romanis auctor, Romae illo tempore, quo seditio exstitit contra Galbam, congregatis, de nostris autem ita exponit: *Germanica vexilla* diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, *quod eos, a Nerone Alexandriam praemissos, atque inde rursus longa navigatione aegros, impensiore cura Galba refovebat.* De *vexillatione* vid. Scheller. in Lexico, ubi et ipse *Germanicianorum* exhibet, in eo tamen errat, quod auxilia, Germanorum puto, intelligit.

ad lacum Curtii) Tac. cap. 41: *Iuxta Curtii lacum, trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est.* Plut. cap. 27: Τὸν δὲ Γάλβαν, ἀποκλινθέντος τοῦ φορείου περὶ τὸν Κουρτίου καλούμενον λάκκον, ἐκκυλισθέντα τεθωρακισμένον ἔτυπτον ἐπιδραμόντες. Ita etiam Victor Caes. 6, et Epit. 6; cf. Reimar. ad Xiphil. LXIV, 6. De *lacu Curtii* vid. ad Aug. 57.

donec gregarius — amputavit) Plutarch. cap. 27: ἀπέσφαξε δ᾽ αὐτόν, ὡς οἱ πλεῖστοι λέγουσι, Καμούριός τις ἐκ τοῦ πεντεκαιδεκάτου τάγματος. ἔνιοι δὲ Τερέντιον, οἱ δ᾽ Ἀρκάδιον ἱστοροῦσιν, οἱ δὲ Φάβιον Φάβουλον· ὃν καὶ φασὶν ἀποκόψαντα τὴν κεφαλήν, κομίζειν τῷ ἱματίῳ συλλαβόντα, διὰ τὴν ψιλότητα δυσπερίληπτον οὖσαν. N. l. Ernest. damnat, ut spurium *prae calvitie*, quod etiam abest a Memmiano; Oudend. *capillo.* Taxat hanc crisin Walther. Observ. p. 28.

hasta suffixum) Tac. Hist. I, 41: *Ceteri crura brachiaque, nam pectus tegebatur, foeda laniavere; pleraque vulnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.* Cap. 49: *caput per lixas calonesque suffixum laceratumque.* Xiphil. l. c. καί τά τε ἄλλα τῷ σώματι αὐτοῦ ἐλυμήναντο, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποκόψαντες περὶ κοντὸν ἀνέπειραν. Plut. l. c. de Fabio Fabulo pergit: ἔπειτα τῶν σὺν αὐτῷ κρύπτειν οὐκ ἐώντων, ἀλλ᾽ ἐκφανῆ πᾶσι ποιεῖν τὴν ἀνδραγαθίαν, περιπείραντα περὶ λόγχην καὶ ἀναπήλαντα πρεσβύτου πρόσωπον, ἄρχοντός τε κοσμίου, καὶ ἀρχιερέως, καὶ ὑπάτου, δρόμῳ χωρεῖν, ὥσπερ αἱ βάκχαι, πολλάκις μεταστρεφόμενον, καὶ κραδαίνοντα τὴν λόγχην αἵματι καταρρεομένην.

cupide — aetate tua) Memm. *Cupido*, ut Galbae nomen Cupidinis per iocum addiderint. Commendarunt

fruaris aetate tua; maxime irritati ad talem iocorum petulantiam, quod ante paucos dies exierat in vulgus, laudanti cuidam formam suam, ut adhuc floridam et vegetam, respondisse eum, *ἔτι μοι μένος ἔμπεδόν ἐστιν.* Ab his Patrobii Neroniani libertus centum aureis redemtum, eo loco, ubi iussu Galbae animadversum in patronum suum fuerat, abiecit. Sero tandem dispensator Argius, et hoc et ceterum truncum in privatis eius hortis Aureliae viae sepultura dedit.

21. Statura fuit iusta, capite praecalvo, oculis caeruleis, adunco naso, manibus pedibusque articulari morbo distortissimis, ut neque calcium perpeti, neque libellos evolvere, aut tenere omnino valeret. Excreverat

eam lectionem post Turneb. Advers. XXXI, 41, Casaubonus et Wolfius. Equidem acquiesco in *cupide*, quod sensum satis commodum praebet. Ceterum cum Wolfio, turpem significationem in *aetatis* vocabulo esse, persuasum habeo.

ἔτι μοι) Ex Homer. Iliad. V, 254.

Patrobii Neroniani) De hoc vid. Xiphil. LXIII, 3; cf. ad Neron. 45. Iussu Galbae interemtum narrant Plutarch. cap. 17, et Xiphil. LXIV, 3. — Tac. cap. 49: *Caput, per lixas calonesque suffixum laceratumque, ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis, punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum, et cremato iam corpori admixtum est.* Plutarch. cap. 28: τὴν δὲ Γάλβα κεφαλὴν τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐϊτελλίου δούλοις ἐδωρήσαντο. λαβόντες δ' ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες ἔῤῥιψαν, ἧ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. ὁ δὲ τόπος Σηστέρτιον καλεῖται.

dispensator Argius) Tac. cap. 49: *Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, e prioribus servis, humili sepultura in privatis eius hortis contexit.* Plutarch. l. c. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Γάλβα Πρίσκος Ἑλβίδιος ἀνείλετο, τοῦ Ὄθωνος ἐπιτρέψαντος. ἔθαψε δὲ νυκτὸς Ἀργεῖος ἀπελεύθερος (h. e. Taciti *e prioribus servis*, ut monuit iam ad illum Ernestius contra eos, qui corrigebant, *e primoribus s.* quod tautologiam inferret, quum iam *dispensatorem* dixisset.)

Aureliae viae) Cum Torrentio Oudend. et Ernest. malebant, *Aurelia via.* Ita Eutrop. VII, 10: *iugulatus in Foro Romae, sepultusque in hortis suis, qui sunt Aurelia via non longe ab urbe Roma.*

praecalvo) Ita Memm. aliique. Vulg. *calvo.* — Plut. Galb. c. 13: Μιθριδάτης ὁ Ποντικός, ἐπισκώπτων τὴν φαλακρότητα καὶ ῥυσσότητα τοῦ Γάλβα etc. Vid. etiam caput superius.

artic. morbo) Xiphil. LXIV, 3: τῇ ἡλικίᾳ τῇ τε νόσῳ ἐκεκμήκει, et mox: καὶ γέρων καὶ ἀσθενὴς τὰ νεῦρα ὤν, ubi v. Reimar.

etiam in dexteriore latere eius caro, praependebatque adeo, ut aegre fascia substringeretur.

22. Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consuerat: inter coenam vero usque eo abundantis, ut congestas super manus reli-

latere eius) Posset abesse *eius*, sed non pro glossa damnandum erat ab Ernestio, qui modo recepisset cap. sup. *in patronum suum*, ubi multi omittunt *suum*. Amat etiam Suetonius, addere praeter necessitatem pronomina. Mox Ernestio praeplacebat lectio editionum antiquiorum *propendebat* contra Memm. et MSS. fere omnes, exhibentes *praepend.* Nonnulli proxime: *in dextro latere eius gibbus vel caro.* Verum *dexterius latus* servandum ob usum scriptoris (vid. ind.) et *gibbus* e glossa intrusus videtur.

ante lucem) Cibo *tempestivo*, de quo vid. ad Calig. 45, opponitur *coena*.

usque eo abundantis — stantibus) Scripsit super h. l. in quo constituendo et interpretando nimia levitate versati sunt interpretes, quem ut desperatum transmisit, a quo plurima et optima exspectasses, Wolfius, singularem dissertationem David. Christian. Grimm, Lyc. Annaemont. Rector, Lips. 1798, doctam quidem, sed ad nauseam fere verbosam, cuius argumentum huc redit. Ostendit, in altero membro non de liberalitate aliqua Galbae sermonem esse, quam somniarunt interpretes, sed adhuc, ut in priori, de nimia edacitate, adeoque particulam *vero* non transitum facere ad rem diversam, sed continuare, de quo prius dicere coeperat auctor, ut opponat *cibum ante lucem captum* et *coenam*, atque respondeat nostro, *vollends;* id quod verissimum puto et adstruendum Graeco δὲ, quod continuationi inservire solet. Locum igitur ita constituit: *Cibi plurimi traditur. Quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consuerat; inter coenam vero usque eo abundantem* (sc. capere solebat), *ut congestas super manus reliquias circum se ferri iuberet, spargique ad pedes stantibus* (Dissert. p. 31). Restat igitur, ut meam sententiam promam. Vt ante omnia de lectione dicam, maxime se commendat *abundantem*, quod edd. antiquae, ut Ald. Basil. Gryph. Plant. exhibent, Burmann. Oudend. et Ernest. (ed. prior.) reddiderunt, Grimmius recte interpretatus est. Sed codd. contradicunt MSS. qui dant *abundantē* vel *abundans.* Illud Walther. Observ. p. 28 servandum censuit, ut *abundanti* sc. *cibo* ablativus sit absolutus, durissima ratione, quum praecedat *cibi plurimi*, cui succurrere studet ficto anacolutho. Dedi igitur cum Ernest. (ed. altera) et Bipont. Wolfioque, quod Graevio et Oudendorpio dudum placuerat, *abundantis*, cuius facilis mutatio fuit in *abundanti*, et quod vere fuit in codice, cuius collatio est in ed. Plant. a Müllero mecum communicata. Explico autem locum ita: Inter coenam usque eo (ita, an cum aliis *usque adeo* legas, ex usu Suetonii promiscuum est) abundantis cibi fuit, ut congestas *super manus* h. e. ante se, ante locum, ubi sumserat cibum, reliquias *circumferri* iuberet sc. circum mensam et convivas, ostentandi causa, quan-

quias circumferri iuberet, spargique ad pedes stantibus: libidinis in mares pronioris, et eos, non nisi praeduros exoletosque. Ferebant, in Hispania Icelum e veteribus concubinis, de Neronis exitu nunciantem, non modo artissimis osculis palam exceptum ab eo, sed, ut sine mora velleretur, oratum atque seductum.

23. Periit tertio et septuagesimo aetatis anno, imperii mense septimo. Senatus, ut primum, licitum fuit,

tum fauces et venter valerent, *spargique* (quod dicitur de rebus solidis, ut *fundi* de fluidis) sive in unum locum colligi, ad admirationem convivarum, et ut ipse acto labore delectaretur, *ad pedes stantibus* h. e. *a servis, ad lectum sive pedes ministrantibus*, dativo, ut saepius, (vid. Oudend. ad Caes. 19) posito pro ablativo cum praepos. *a*; ac h. l. quidem, ne auris offenderetur excipientibus se *ab ad pedes stantibus*. Haec hactenus. Invitus longior fui h. l. quem difficillimis accenseo, quoniam reliqui interpretes fere omnes ut facillimum silentio praetermiserunt.

Libidinis — pronioris) Ita Rob. Steph. probavit Casaub. dedit Ernest. et optime cohaeret cum antecedentibus, si retuleris ad *cibi plurimi*. Sed omnes libri dant *pronior*. Iam *libidinis pronior*, ut genitivus regatur a *pronior*, cuius usus exemplum frustra quaeritur in soluta oratione, equidem non defenderim. Waltheri rationem (Observ, l. c.) non capio. Vnice veram puto emendationem Torrentii *libidini pronior*, ita servatur lectio codd. conspirans in *pronior*, et dativus exemplis nititur Ner. 40, et Galb, 12.

Icelum — nunciantem) De *Icelo* vid. ad cap. 14. Primum de Neronis morte nuncium cum ad Galbam venisse, narrat Plut. c. 7: Βραχὺ πρὸ δείλης ἧκεν ἀπὸ Ῥώμης Σικελὸς ἀνὴρ ἀπελεύθερος, ἑβδομαῖος. πυθόμενος δὲ, τὸν Γάλβαν ἀναπαύεσθαι καθ' ἑαυτὸν, ἐβάδιζε συντόνως ἐπὶ τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, καὶ βίᾳ τῶν θαλαμηπόλων ἀνοίξας καὶ παρελθὼν, ἀπήγγειλεν, ὅτι καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ Νέρωνος, οὐκ ὄντος δὲ φανεροῦ, τὸ στράτευμα πρῶτον, εἶτα ὁ δῆμος καὶ ἡ σύγκλητος, αὐτοκράτορα τὸν Γάλβαν ἀναγορεύσειεν, ὀλίγον δ' ὕστερον ἀπαγγελθείη τεθνηκὼς ἐκεῖνος.

tertio et sept. aet. anno) Ita Tac. Hist. I, 49: *Hunc exitum habuit Serv. Galba, tribus et septuaginta annis quinque Principes prospera fortuna emensus, et alieno imperio felicior, quam suo.* Cf. Aurel. Victor Epit. c. 6, qui: *Quum septuagesimum tertium aetatis annum ageret — caesus est.* Accuratiores videntur Graeci, ut Xiphil. LXIV, 6: ἔζησε δὲ Γάλβας ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα, et Zonaras: Γάλβᾳ μὲν ζήσαντι ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα, καὶ ἡμέρας τρεῖς καὶ εἴκοσιν — οὕτως τέλος ἐγένετο. Sed ita etiam non convenit ratio cum anno natali. Vid. dicta ad cap. 4, et Reimar. ad Xiphil. LXIV, 1 et 6.

imp. mense septimo) Ita Eutrop. VII, 10, et apud Tac. I, 37 Otho in oratione ad milites: *Septem a Neronis fine menses sunt.* Victor Caes. 6;

statuam ei decreverat, rostratae columnae superstantem, in parte Fori, qua trucidatus est. Sed decretum Vespasianus abolevit, percussores sibi ex Hispania in Iudaeam summisisse opinatus.

caesus est mense imperii ac die septimo, et Epit. 6: *imperavit menses septem diesque totidem*. Cum hoc consentit Ioseph. B. Iud. IV, 9, 2: φθάνει Γάλβας ἀναιρεθεὶς μετὰ μῆνας ἑπτὰ καὶ ἴσας ἡμέρας. Contra Xiphil. l. c. ἦρξε μῆνας ἐννέα καὶ ἡμέρας δεκατρεῖς, et cum eo faciunt Zonaras et Cedrenus. Recte eos conciliat Reimar. ad Xiphil. l. c. ita, ut a die IX Iun. a. V. 821, quo Nero exstinctus, usque ad XV Ianuar. an. 822, quo Galba, *menses septem totidemque dies*; contra a die III April. an. 821, quo Galba Imperator nunciatus fuerit a militibus, *novem menses diesque tredecim* fuisse, doceat. Eandem viam praeiverat Oudend. ad n. l.

statuam) Alios honores post Othonis mortem ei a populo tributos narrat Tac. Hist. II, 55: *Populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis, iuxta lacum Curtii, quem locum Galba moriens sanguine infecerat*. Cf. quae Id. III, 7.

M. SALVIVS OTHO

1. Maiores Othonis orti sunt oppido Ferentino, familia vetere et honorata, atque ex principibus Etruriae. Avus M. Salvius Otho, patre Equite romano, matre humili, incertum an ingenua, per gratiam Liviae Augustae, in cuius domo creverat, Senator est factus, nec praeturae gradum excessit. Pater L. Otho, materno genere praeclaro, multarumque et magnarum propinquitatum, tam carus, tamque non absimilis facie

Salvius) Memm. aliique h. l. *Silvius*, vel *Sylvius*. Eadem varietas Galb. 6 et 17, unde Glandorp. Onomast. p. 825, totam Othonis familiam ad Sylvium nomen retulit, duosque fecit Titianos, alterum Sylvium Titianum, fratrem Othonis (p. 826), alterum Salvium, Proconsulem Asiae sub Nerone (p. 760), de quo Tac. Agric. 6, qui tamen et ipse frater ille Othonis. Salvium nomen, nummis lapidibusque confirmatum, nostro et Galbae locis citatis restituerunt Burm. et Oudend. quos vide.

opp. Ferentino) Tac. Hist. II, 50: *Origo illi e municipio Ferentino.* Etruriae intellige oppidum, et ob ea, quae sequuntur apud Nostrum, et locum Plin. III, 5 (8), qui Ferentinum nominat inter Fesulas et Fescenniam. Vid. Cellar. Geogr. A. II, 9, p. 725. Aliud est Ferentinum Latii in Hernicis, de quo Cellar. p. 807, et Forentum vel Ferentum in Apulia, de quo Cellar. p. 892.

Avus) Tac. l. c. *avus praetorius.*

Pater L. Otho) Tac. *pater consularis.* Consul fuit an. V. 786 ex Kal. Iul. suffectus Galbae. Vid. Galb. 6. — Eundem ordinarium consulatum gessisse puto cum Fausta Sulla an. 805. (Vid. Tac. A. XII, 52), quamquam Pighius Annal. tom. III, pag. 585 fratrem Imperatoris, non patrem, hoc anno Consulem fuisse existimat ob Titiani cognomen, quod ei tribuitur a Frontino.

Tiberio Principi fuit, ut plerique procreatum ex eo crederent. Vrbanos honores, proconsulatum Africae, et extraordinaria imperia, severissime administravit. Ausus etiam est in Illyrico milites quosdam, quod motu Camilli ex poenitentia praepositos suos, quasi defectionis adversus Claudium auctores, occiderant, capite punire, et quidem ante principia, se coram; quamvis ob id ipsum promotos in ampliorem gradum a Claudio sciret. Quo facto, sicut gloriam auxit, ita gratiam minuit: quam tamen mature recuperavit, detecta Equitis romani fraude, quem, prodentibus servis, necem Claudio parare, compererat. Namque et Senatus honore rarissimo, statua in Palatio posita, prosequutus est eum: et Claudius allectum inter patricios collaudans amplissimis verbis, hoc quoque adiecit: *Vir, quo meliores liberos habere, ne opto quidem.* Ex Albia Terentia, splendida femina, duos tulit filios, L. Titianum, et minorem

motu Camilli) Scriboniani. Vid. Claud. 13. De *praepositis* vid. ad Galb. 12.

ante Principia)· Plut. Galb. 12, ἀρχεῖα vocat, addens: ἃ Πριγκίπια καλοῦσι Ῥωμαῖοι. Sigon. de ant. iur. prov. II, 6: *Erant Principia locus in castris post Praetorium et Quaestorium nobilissimus, nempe in quo Legati, Tribuni mil. ac primorum maxime ordinum ductores non aliter, ac Imperator in Praetorio, Quaestor in Quaestorio, tendebant ac ius dicebant, unde mulctae plerumque de militibus in Principiis sumtae leguntur* etc. Cf. Lips. de mil. Rom. V, 4; Id. ad Tac. A. XV, 16, *apud Principia* sive, quod idem, *apud signa* plerosque castrorum solemnes actus celebratos fuisse, docet, ut ius dictum, edicta proposita, literas lectas habitasque allocutiones, castigationes et interdum animadversiones institutas, signum pugnae propositum. Poenae ibi sumtae praeter n. l. excitat exemplum e Frontin. Strateg. IV, 1, 15.

statua in Pal.) Summum hunc honorem fuisse, patet etiam e Tac. A. XV, 72, ubi: *Tigellinum et Nervam ita extollens, ut, super triumphales in Foro imagines, apud Palatium quoque effigies eorum sisteret.*

allect. inter patricios) quod ius Imperatores sibi sumserant inde a Caesare. Vid. Caes. 41, et ibi notata. De voc. *allegere* vid. ind.

splendida femina) Tac. Hist. II, 50: *Maternum genus* (Othoni) *impar, nec tamen indecorum*: scil. quod equestri genere orta erat Terentia, cui convenit voc. *splendidus*. Inde etiam patet, praeferendam n. l. Memmiani aliorumque codd. lectionem *splendida* vulgatae *splendidissima*. Il-

Marcum cognominem sibi. Tulit et filiam, quam vixdum nubilem Druso, Germanici filio, despondit.

2. Otho Imperator IIII. Kalendas Maias natus est, Camillo Arruntio, Domitio Aënobarbo, Consulibus. A prima adolescentia prodigus ac procax, adeo ut saepe flagris obiurgaretur a patre. Ferebatur et vagari noctibus solitus, atque invalidum quemque obviorum vel potulentum corripere, ac distento sago impositum in sublime iactare. Post patris deinde mortem, libertinam aulicam gratiosam, quo efficacius coleret, etiam diligere simulavit, quamvis anum ac paene decrepitam. Per hanc insinuatus Neroni, facile summum inter ami-

Iam iam commendaverat Lips. ad Tac. l. c. Torrent. et Casaub. ad n. receperant Burm. Oudend. Wolfius.

L. Titianum) cuius crebra mentio apud Tac. Hist. II, Titianum appellatum Oudend. putat a matris patre Titio; sed eum Terentium, non Titium fuisse, crediderim. Ceterum id verum, illo tempore, quum plures essent liberi, nomina indi iis consuevisse ex matribus. Ita Petronianus (Vitell. 6) a Petronia matre, Vespasianus a Vespasia (Vesp. 2), Domitianus a Domitia sive Domitilla (Vesp. 3) al. vid. Ernest. ad Tac. Agric. 6.

vixdum) Ita Memm. ut Aug. 62. Vulg. *nondum.*

Camillo Arruntio, Domitio Aënobarbo) A.V. 785. Sed Camillo Scribonianumcognomen fuit. Ita Dio LVIII, 17: ἔτει, ᾧ Γναῖος Δομίτιος καὶ Κάμιλλος Σκριβωνιανὸς ὑπάτευσαν, et Tac. Ann. VI, 1: *Cn. Domitius et Camillus Scribonianus Consulatum inierant.* Nisi igitur Camillo duplex cognomen fuit, quod vix credibile, error est Suetonii, quod plerisque visum, ex ipsis Fastis profectus, ubi ordinarius Consul Camillus suffectusque aliquis Arruntius erant confusi, vel male sedulus librarius seriorem corruptelam e Fastis in auctorem intulit. Ego quidem, Suetonium, accuratissimum scriptorem, in nomine celeberrimae gentis vix errare potuisse, existimo. Certi aliquid de origine vitii non potest definiri. Vide praeter interpretes ad n. l. Pighii Ann. tom. III, p. 560.

flagris obiurgaretur) Ita supra Cal. 20, *ferulis obiurgari*, ubi vid. Torrent. et Boxhorn. Tac. Ann. V, 9, *verbere moneri.* Idem Hist. I, 13 de Othone: *Pueritiam incuriose, adolescentiam petulanter egerat.* Plut. Galb. 19: Μάρκος Ὄθων, ἀνὴρ γένει μὲν οὐκ ἀφανής, τρυφῇ δὲ καὶ φιληδονίαις εὐθὺς ἐκ παίδων ἐν ὀλίγοις Ῥωμαίων διεφθαρμένος. — Petulantiam similem Neronis Noster descripsit c. 26.

sago iactare) Martial. Epigr. I, 4, 8: *ibis ab excusso missus in astra sago.* Plura de *sagatione*, quod nomen datum huic petulantiae generi, dixit Casaub. ad n. l.

insinuatus Neroni) Tac. Hist. I, 13: *gratus Neroni aemulatione luxus.* Ann. XIII, 46: *flagrantissimus in*

cos locum tenuit congruentia morum, ut vero quidam tradunt, et consuetudine mutui stupri: ac tantum potentia valuit, ut damnatum repetundis consularem virum, ingens praemium pactus, prius quam plane restitutionem ei impetrasset, non dubitarit in Senatum ad agendas gratias introducere.

3. Omnium autem consiliorum secretorumque particeps, die, quem necandae matri Nero destinaverat, ad avertendas suspiciones coenam utrique exquisitissimae comitatis dedit. Item Poppaeam Sabinam, tunc adhuc amicam eius, abductam marito, demandatamque inte-

amicitia Neronis. Plut. l. c. φίλῳ τῷ Ὄθωνι καὶ συμβιωτῇ διὰ τὴν ἀσωτίαν ἐχρῆτο (ὁ Νέρων), καὶ σκωπτόμενος ὑπ' αὐτοῦ πολλάκις εἰς μικρολογίαν καὶ ἀνελευθερίαν ἔχαιρε. Xiphil. LXI, 11: οὕτως ἔκ τε τῆς ὁμοιότητος τῶν τρόπων καὶ τῆς κοινωνίας τῶν ἁμαρτημάτων τῷ Νέρωνι ᾠκείωτο, ὥστε καὶ εἰπών ποτε πρὸς αὐτόν. Οὕτω με Καίσαρα ἴδοις, οὐδὲν διὰ τοῦτο κακὸν ἔπαθεν.

damn. repetundis) Vrsin. ex vet. cod. legendum censet *de repetundis*, displicuitque omissio praepositionis Vossio de construct. c. 26. At saepius legitur *damnari crimine*, ut Cic. Verr. IV, 45, et *repetundis* est i. q. *repetundarum crimine*, (locus Cornel. Them. 8: *hoc crimine absens proditionis est damnatus*, a Schellero in Lex. excitatus, huc non pertinet, quoniam verbum *damnare* ibi suum regit genitivum *proditionis*, additumque *hoc crimine* est i. q. *per hanc accusationem*) unde praepos. *de* in cod etiam Vrsini ab aliena manu profecta videtur.

restitutionem) in Senatum, quo motus fuerat vir consularis ob repet. crimen e lege Iulia, de qua Noster Caes. 43: *Repetundarum convictos etiam ordine senatorio movit.* Vid. notata ad illum locum, in primis Lips. ad Tac. A. XIV, 28.

dubitarit) Recepi coniecturam, a Salmasio adscriptam, prorsus Suetonianam, probatam antea a Wolfio.

Poppaeam — recepit) Consentiunt Xiphil. LXI, 11: τούτῳ (τῷ Ὄθωνι) τὴν Σαβῖναν, ἐξ εὐπατριδῶν οὖσαν, ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἀποσπάσας, ἔδωκε (ὁ Νέρων), καὶ αὐτῇ ἀμφότεροι ἅμα ἐχρῶντο, et fere Plutarch. l. c. τὴν Ποππαίαν προμοιχεύσας τῷ Νέρωνι, καὶ διαφθείρας ταῖς εἰς ἐκεῖνον ἐλπίσιν, ἔπεισεν ἀποστῆναι τοῦ ἀνδρός, et ipse Tac. Hist. I, 13: *eo* (apud Othonem) *Poppaeam Sabinam, principale scortum, ut apud conscium libidinum, deposuerat, donec Octaviam uxorem amoliretur.* Sed Annal. XIII 45, diverse rem narrat idem, et haud dubie verius, quoniam, ut monuit iam ibi Lipsius, serius hos libros conscripsit, nimirum *agentem eam in matrimonio Rufii Crispini, Equitis romani, ex quo filium genuisset, ab Othone pellectam, nec moram fuisse, quin adulterio matrimonium iungeretur, mox laudes formae elegantiaeque uxoris, a novo coniuge saepius apud Principem praedicatus, ad videndam*

rim sibi, nuptiarum specie recepit. Nec corrupisse contentus, adeo dilexit, ut ne rivalem quidem Neronem aequo tulerit animo. Creditur certe non modo missos ad arcessendam non recepisse, sed ipsum etiam exclusisse quondam pro foribus adstantem, miscentemque frustra minas et preces, ac depositum reposcentem. Quare, diducto matrimonio, sepositus est per causam legationis in Lusitaniam. Id satis visum, ne poena acrior mimum omnem divulgaret; qui tamen sic quoque hoc disticho enotuit:

Cur Otho mentito sit, quaeritis, exsul honore?
Vxoris moechus coeperat esse suae.

Provinciam administravit quaestorius per decem annos moderatione atque abstinentia singulari.

---

prius, inde amandam hunc accendisse. Cf. Neron. 35.

Nec corrupisse — animo) Plut. l. c. ἐλθούσης δὲ παρ' αὐτόν, ὡς γαμετῆς, οὐκ ἠγάπα μετέχων, ἀλλ' ἤσχαλλε μεταδιδούς, οὐδ' αὐτῆς ἀχθομένης, ὥς φασι, τῇ ζηλοτυπίᾳ τῆς Ποππαίας. N. l. vulg. corrupte *corripuisse.*

Creditur — adstantem) Plut. de Sabina: καὶ γὰρ ἀποκλεῖσαι τὸν Νέρωνα λέγεται, μὴ παρόντος τοῦ Οθωνος, εἴτε τῆς ἡδονῆς ἀφαιροῦσα τὸ πλήσμιον, εἴτε, ὥς φασιν ἔνιοι, βαρυνομένη τὸν Καίσαρος γάμον, ἐραστῇ δὲ μὴ φεύγουσα χρῆσθαι διὰ τὸ φιλακόλαστον. Vera et ingenio callidae feminae maxime congrua Tac. Ann. l. c.

sepositus est — in Lusitaniam) tanquam honestum exsilium, de quo Noster uti solet verbo *seponere.* Tac. Hist. I, 13: *Mox suspectum in eadem Poppaea in provinciam Lusitaniam, specie legationis, seposuit.* Ann. l. c. *Deiicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu, Otho; et postremo, ne in Vrbe aemulatus* (vel, ut Grotius, *aemulus*) *ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur.* Plutarch. ἐκινδύνευσεν οὖν ὁ Οθων ἀποθανεῖν· καὶ παράλογον ἦν, ὅτι τὴν γυναῖκα καὶ ἀδελφὴν ἀποκτείνας διὰ τὸν Ποππαίας γάμον ἐφείσατο τοῦ Οθωνος. Σενέκαν δ' εἶχεν εὔνουν. κἀκείνου τὸν Νέρωνα πείσαντος καὶ παραινέσαντος, ἐξεπέμφθη Λυσιτανῶν στρατηγὸς ἐπὶ τὸν Ὠκεανόν. De Lusitaniae et reliquae Hispaniae praefecturis vid. Lips. ad Tac. Hist. l. c.

enotuit) Al. *innotuit.* Illud praeferendum, ut Plin. epist. II, 10: *enotuerunt quidam tui versus.* et Tac. Hist. III, 34, *quod ubi enotuit.*

Vxoris moechus — suae) Hic etiam versus probat, veriorem esse narrationem a Tacito in Annalibus datam.

per decem annos) Ab an. V. 811, ad quem Xiphilin. LXI, 11, de Sabina refert, usque ad mortem Neronis an. 821.

moderatione—singulari) Tac. Ann.

4. Vt tandem ultionis occasio data est, conatibus Galbae primus accessit: eodemque momento et ipse spem imperii cepit, magnam quidem ex conditione temporum, sed aliquanto maiorem ex affirmatione Seleuci mathematici; qui, quum eum olim superstitem Neroni fore spopondisset, tunc ultro inopinatus advenerat, imperaturum quoque brevi repromittens. Nullo igitur officii aut ambitionis in quemquam genere omisso, quoties coena Principem acciperet, aureos excubanti cohorti viritim dividebat: nec eo minus alium alia via

l. c. *ubi usque ad civilia arma non ex priore infamia, sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis temperantior.* Hist. l. c. *comiter administrata provincia.* Plutarch. l. c. καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν οὐκ ἄχαριν, οὐδ' ἐπαχθῆ τοῖς ὑπηκόοις, εἰδὼς φυγῆς ὑποκόρισμα καὶ παρακάλυμμα τὴν ἀρχὴν αὐτῷ δεδομένην.

primus accessit) Tac. Hist. l. c. *primus in partes transgressus, nec segnis, et, donec bellum fuit, inter praesentes splendidissimus.* Plut. 20: ἀποστάντος δὲ Γάλβα, πρῶτος αὐτὸς προσεχώρησε τῶν ἡγεμόνων, καὶ φέρων, ὅσον εἶχεν ἐν ἐκπώμασι καὶ τραπέζαις, ἄργυρον καὶ χρυσόν, ἔδωκε κατακόψαι ποιουμένῳ νόμισμα· καὶ τῶν οἰκετῶν ἐδωρήσατο τοὺς εἰθισμένους περὶ δίαιταν ἡγεμόνι ἐμμελῶς ὑπουργεῖν. καὶ τὰ ἄλλα πιστὸς ἦν αὐτῷ, καὶ διδοὺς πεῖραν, οὐδενὸς ἧττον ἐδόκει πραγμάτων ἔμπειρος εἶναι· καὶ βαδίζοντι τὴν ὁδὸν ἅπασαν ἐφ' ἡμέρας πολλὰς συνοχούμενος διετέλεσεν.

Seleuci) *Ptolemaeum* Tacitus vocat et Plutarchus. Ille Hist. I, 22: *Multos secreta Poppaeae mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum, habuerant; e quibus Ptolemaeus, Othoni in Hispania comes, quum superfuturum eum Neroni promisisset, postquam ex eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et iuventam Othonis computantium, persuaserat, fore, ut in imperium adscisceretur.* Hic Galb. 23: οὐδὲ γὰρ τὸ ἐλπίζον ἐκλιπεῖν, οὐδ' ἀπαγορεῦσαι παντάπασιν, εἴων οἱ περὶ αὐτὸν ὄντες ἀεὶ μάντεις καὶ Χαλδαῖοι, εἰς τὰ μάλιστα δὲ Πτολεμαῖος, ἰσχυριζόμενος τῷ προειπεῖν πολλάκις, ὡς οὐκ ἀποκτενεῖ Νέρων αὐτόν, ἀλλὰ τεθνήξεται πρότερος, αὐτὸς δὲ περιέσται καὶ ἄρξει Ῥωμαίων. ἐκεῖνο γὰρ ἀληθὲς ἀποδείξας, ἠξίου μηδὲ ταῦτα ἀπελπίζειν. Duplex homini nomen fuerit, quod difficillime credo, an confuderit auctor Seleucum, Vespasiani mathematicum, quem Tac. II, 78 memorat cum Ptolemaeo, Neronis vel potius Poppaeae, an Tacito denique tribuendus potius error, quod Burm. fecit, quis definierit?

aureos — dividebat) Tac. I, 24: *Flagrantibus iam militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini: is mobilissimum quemque ingenio, aut pecuniae indigum, et in novas cupiditates praecipitem alliciendo, eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epulare-*

militem demerebatur. Cuidam etiam de parte finium cum vicino litiganti, adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipavitque; ut iam vix ullus esset, qui non et sentiret et praedicaret, solum successione imperii dignum.

5. Speraverat autem fore, ut adoptaretur a Galba; idque in dies exspectabat. Sed postquam, Pisone praelato, spe decidit, ad vim conversus est; instigante super animi dolorem etiam magnitudine aeris alieni. Neque enim dissimulabat, *nisi Principem, se stare non posse; nihilque referre, ab hoste in acie, an in Foro sub creditoribus, caderet.* Ante paucos dies servo Caesaris pro impetrata dispensatione decies sestertiûm ex-

tur, cohorti excubias agenti viritim centenos numos divideret; quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat. Plut. 20: ὁσάκις τὸν Γάλβαν εἱστία, τὴν παραφυλάττουσαν ἀεὶ σπεῖραν ἐδέκαζε, χρυσοῦν ἑκάστῳ διανέμων, οἷς τιμᾶν αὐτὸν ἐδόκει, καταπολιτευόμενος καὶ δημαγωγῶν τὸ στρατιωτικόν. Quibus locis comparatis, alii iam *aureum*, χρυσοῦν, *centum numos* sive *viginti quinque drachmas* valuisse, ostenderunt.

militem) Hanc unice veram habeo scripturam, exhibitam iam a Burm. et Ern. Wolfioque. Oudendorpius, ut puto, religiosius servavit codd. lectionem plerorumque, *militum*; idem taxavit Burmanni coniecturam *milites*, huic saltem verborum ordini haud congruam.

Cuidam — emancipavitque) Tac. l. c. *adeo animosus corruptor, ut Coccio Proculo speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum, sua pecunia emtum, dono dederit.* Correctione Torrentii et Guieti, *eique mancipavit* non opus esse, Oudend. iam et Ernest. docuerunt.

successione) Burm. revocavit librorum *successionis*, contra usum scriptoris, qui unice observandus.

adoptaretur a Galba) Tac. I, 13: *Spem adoptionis, statim conceptam, acrius in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum aula Neronis, ut similem.* Plut. c. 21: ἀλλ' οὖν βουλευομένου γε τοῦ Γάλβα περὶ διαδόχου, τὸν Ὄθωνα παρεισῆγεν ὁ Οὐίννιος· οὐδὲ τοῦτο προῖκα πράσσων, ἀλλ' ἐπὶ γάμῳ τῆς θυγατρός, ὁμολογίας γενομένης, γαμεῖν αὐτὴν τὸν Ὄθωνα, παῖδα τοῦ Γάλβα καὶ διάδοχον ἀποδειχθέντα τῆς ἡγεμονίας. Idem Tac. c. c.

magn. aeris alieni) Plut. l. c. πεντακισχιλίων μυριάδων ὀφλήμασι βεβαπτισμένον dicit. Tac. c. 21: *Interea Othonem, cui, compositis rebus, nulla spes, omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxuria etiam Principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in Galbam ira, in Pisonem invidia.*

Dispensatione) h. e. dispensatoris

presserat. Hoc subsidium tanti coepti fuit. Ac primo quinque speculatoribus commissa res est, deinde decem aliis, quos singuli binos produxerant: omnibus dena sestertia repraesentata, et quinquagena promissa. Per hos sollicitati reliqui, nec adeo multi; haud dubia fiducia, in ipso negotio plures affuturos.

6. Tulerat animus, post adoptionem statim castra

officio, de quo vid. ad Aug. 67.

quinque speculatoribus) Diversus de numero Tac. cap. 25: *Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum, tesserarium speculatorum, et Veturium, optionem eorundem, perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertentandos plurium animos. Suscepere duo manipulares imperium pop. rom. transferendum, et transtulerunt. In conscientiam facinoris pauci adsciti. Suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant* etc. Ex eo Plutarch. cap. 23 et 24: πλεῖστοι δὲ τῶν περὶ Τιγελλῖνον καὶ Νυμφίδιον ἐν τιμῇ γεγονότων, ἀπεῤῥιμμένοι τότε καὶ ταπεινὰ πράττοντες, ἐφθείροντο πρὸς αὐτόν, καὶ συνηγανάκτουν καὶ παρώξυνον. ἐν δὲ τούτοις Ἰτούριος καὶ Βάρβιος, ὁ μὲν ὀπτίων, ὁ δὲ τεσσεράριος. οὕτω γὰρ καλοῦνται οἱ διαγγέλων καὶ διοπτήρων ὑπηρεσίας τελοῦντες. μεθ' ὧν Ὄθωνος ἀπελεύθερος, Ὀνομαστός, ἐπιφοιτῶν τοὺς μὲν ἀργυρίῳ, τοὺς δ' ἐλπίσι διέφθειρεν, ἤδη σαθροὺς ὄντας καὶ δεομένους προφάσεως. Xiphilin. LXIV, 5: ὑπό τινων στρατιωτῶν ὀλίγων, οἳ συνωμόκεσαν αὐτῷ, ἐς τὸ τεῖχος ἐσήχθη — τοὺς ἄλλους, ἅτε καὶ ἀχθομένους τῷ Γάλβᾳ, προσαναπείσας, μᾶλλον δὲ ἐκπριάμενος. Zonaras: ἐπανέστη αὐτῷ τριάκοντα μόνους στρατιώτας ἑτοιμασάμενος.

plures affuturos) Non displicet plurium codd. lectio: *pluribus affuturis*, quam e graeco usu, suppleto *ut* aut *quasi* (ὡς cum genitivo) explicandam, notavit iam. Casaubonus. Sed quum cod. Salmas. corrupte exhibeat *plures affuturi*, acquievi cum plerisque editoribus in faciliori lectione. Coniectura Burmanni *plures affluxuros* non necessaria est.

Tulerat animus) Ita Memm. cum pluribus codd. Al. *erat*. Oudendorp. Vrsini coniecturam, *fuerat*, ob praecedens *affuturos* probat.

post adopt. statim) Vnde Ernest. apud Tac. cap. 26: *adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulata* (ita lego pro vulg. *dissimulatio*) *fuit, ut postero Iduum die redeuntem a coena Othonem rapturi fuerint*: corrigendum existimat, *postero statim* (scil. ab adoptione) *die*. Mendum esse in Tacito, liquit, minus, an haec vera sit medela. De tempore adoptionis Pisonis et caedis Galbae dixi ad Galb. 17, *mediumque tempus* quatuor dierum fuisse ostendi, non *sex*, ut Ernest. ad h. l., nisi is romano more ipsos adoptionis caedisque dies annumerat. — *Exemtum* autem h. e. patrando facinori ereptum (vid. Ern. Clav. Cic.) Noster dicit hoc tempus et *religione* h. e. religionibus, ostentis, prodigiis, vel quod hi dies publice privatimve Othoni erant religiosi, et a *Seleuco*, de quo

occupare, coenantemque in Palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis, quae tunc excubabat, ne oneraretur invidia; quod eiusdem statione et Caius fuerat occisus, et desertus Nero. Medium quoque tempus religio et Seleucus exemit. Ergo destinata die, praemonitis consciis, ut se in Foro sub aede Saturni ad Milliarium aureum opperirentur, mane Galbam salutavit; utque consuerat, osculo exceptus, etiam sacrificanti interfuit, audivitque praedicta haruspicis. Deinde liberto, adesse architectos, nunciante, quod signum

dixi ad cap. 4, triste illud et adversum e mathematicis rationibus dicente. Suspicionem enim *Fabri* Semestr. III, 23, *religio et ipse locus exemit*, satis refutavit Casaubonus.

ad Milliarium aureum) Tac. cap. 27: *Otho — innixus liberto, per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad Milliarium aureum sub aedem Saturni pergit.* Plutarch. cap. 24: ἐβάδιζεν εἰς ἀγορὰν, οὗ χρυσοῦς εἱστήκει κίων, εἰς ὃν αἱ τετμημέναι τῆς Ἰταλίας ὁδοὶ πᾶσαι τελευτῶσιν. Plin. III, 5, (9), *in capite romani Fori statutum*, Dio LIV, 8, τὸ χρουσοῦν μίλιον, et ab Augusto a. V. 734 factum dicit. Vid. interpr. ad Tac., Fabric. ad Dionis l. c., Donat. Rom. vet. II, 14. Nardin. de Rom. vet. V, 6, et quos plures Pitiscus ad n. l. excitavit.

osculo exceptus) quod signum comitatis et amicitiae Imperatoris. Cf. Tiber. 10, et Neron. 37.

sacrificanti interfuit) Verum est, quod Burm. dicit, *interesse* aliquem rebus et locis, non homini aliquid agenti. Sed et linguae usus saepius a primaria significatione ad similem atque affinem descendit, et scriptores omnium aetatum linguarumque subinde a solito propriove alicuius vocis usu recedunt, minus eius memores, quam qui docte eum excutiunt. Ita pro *sacrificio ab eo facto interfuit* vel *sacrificanti affuit* brevius, et, quum utrique dicendi modo alieni quid adhaereat, exactius auctor scripsit *sacrificanti interfuit.* Minus id urserim, quod Wolfius dicit, dativum in hoc genere quasi casum commodi esse. Coniecturam Ernestii *superfuit* pro *affuit* ex Aug. 56, nullo modo ferendam existimo, et quod usus tantum forensis haec verbi est significatio, et quod ea ipsa a viris doctis taxabatur. Vid. Gell. I, 22.

aud. praed. haruspicis) Vid. Galb. 19.

liberto — nunciante) Onomasto. Tac. I, 27: *Nec multo post libertus Onomastus nunciat, exspectari eum ab architecto et redemtoribus; quae significatio coëuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, quum, emi sibi praedia vetustate suspecta, eoque prius exploranda, finxisset, innixus liberto — pergit.* Plut. c. 24: παραστὰς Ὀνομαστὸς ἀπελεύθερος ἥκειν ἔφη καὶ περιμένειν αὐτῷ οἴκοι τοὺς ἀρχιτέκτονας. ἦν δὲ σύμβολον καιροῦ, πρὸς ὃν ἔδει ἀπαντῆσαι τὸν Ὄθωνα τοῖς στρατιώταις. εἰπὼν οὖν, ὅτι παλαιὰν ἐωνημένος οἰκίαν βούλεται τὰ

convenerat, quasi venalem domum inspecturus abscessit: proripuitque se postica parte Palatii ad constitutum. Alii, febrem simulasse, aiunt, eamque excusationem proximis mandasse, si quaereretur. Tunc abditus propere muliebri sella, in castra contendit: ac deficientibus lecticariis, quum descendisset, cursumque cepisset, laxato calcio restitit, donec omissa mora succollatus, et a praesente comitatu IMPERATOR consalutatus, inter faustas acclamationes strictosque gladios ad principia devenit, obvio quoque non aliter, ac si conscius et particeps foret, adhaerente. Ibi missis, qui Galbam et Pisonem trucidarent, ad conciliandos

ὕποπτα δεῖξαι τοῖς πωληταῖς, ἀπῆλθε, quo loco cum Solano existimo, deceptum Plutarchum latino voc. *redemtoribus*, improprie πωληταῖς reddidisse. — Mox *ad constitutum* est neutrum, sive de loco, sive de die sermo sit, ne quis de ellipsi cogitet. Constitutus autem erat locus, de quo proxime dictum, Milliarium aureum.

muliebri sella) Plut. cap. 25, τὸ φορεῖον dicit, et *lecticarios* φορειοφόρους, vel, ut vulgo legitur, φορεαφόρους, Tac. cap. 27, *sellam* et ipse. Est i. q. σκιμπόδιον κατάστεγον Dionis LVII, 15, ubi vid. Fabric. conf. Lips. Elect. I, 19; Scheffer. de re vehic. II, 5.

Imperator consalutatus) Tac. cap. 27: *Ibi tres et viginti speculatores consalutatum Imperatorem, ac paucitate salutantium trepidum, et sellae festinanter impositum, strictis mucronibus rapiunt. Totidem ferme milites in itinere aggregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudio, pars silentio, animum ex eventu sumturi.* Plut. cap. 25: ἐνταῦθα τοὺς πρώτους ἐκδεξαμένους αὐτὸν καὶ προσειπόντας αὐτοκράτορα φασὶ μὴ πλείους τριῶν καὶ εἴκοσι γενέσθαι. διὸ — ἀπεδειλίασεν. οἱ δὲ παρόντες οὐκ εἴων, ἀλλὰ τοῖς ξίφεσι γυμνοῖς περιϊόντες αὐτοῦ τὸ φορεῖον, ἐκέλευον αἴρεσθαι, παραφθεγγομένου πολλάκις ἀπολωλέναι, καὶ τοὺς φορειοφόρους ἐπιταχύνοντος· ἐξήκουον γὰρ ἔνιοι θαυμάζοντες μᾶλλον, ἢ ταραττόμενοι, διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀποτετολμημένων. φερομένῳ δὲ οὕτω δι᾽ ἀγορᾶς ἀπήντησαν ἕτεροι τοσοῦτοι, καὶ πάλιν κατὰ τρεῖς καὶ τέτταρας ἄλλοι προσεπέλαζον, εἶτα συνανέστρεφον ἅπαντες ἀνακαλούμενοι Καίσαρα, καὶ γυμνὰ τὰ ξίφη προϊσχόμενοι.

qui Galbam et Pisonem truc.) De morte Galbae vid. Galb. 19 et 20. Caedem Pisonis describunt Tac. cap. 43: *Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus, non religione nec cerimoniis, sed latebra imminens exitium differebat; quum advenere, missu Othonis, nominatim in caedem eius ardentes Sulpicius Florus e britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Statius Murcus speculator; a quibus protractus Piso*

pollicitationibus militum animos nihil magis pro concione testatus est, quam *id demum se habiturum, quod sibi ipsi reliquissent.*

7. Deinde vergente iam die ingressus Senatum, positaque brevi ratione, quasi raptus de publico, et suscipere imperium vi coactus, gesturusque communi

in foribus Templi trucidatur; et Plut. cap. 27.

pro concione) Aliam orationem dat Tac. cap. 37.

ingressus Senatum) Tac. cap. 47: *Exacto per scelera die, novissimum malorum fuit laetitia. Vocat Senatum Praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus. Accurrunt Patres; decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes Principum honores, annitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promiscue iacta haesisse animo eius, nemo sensit* etc. Cf. Plut. cap. 28.

positaque brevi ratione) Memm. et plerique codd. et antiquae edd. dant *oratione.* Recepit id Ernest., sed *ponere orationem* dici posse pro *habere*, probare frustra conatus est. Burm. coniecit, *expositoque brevi oratione*, ut *exposito* ablativus sit absolutus, et simili ac leniore etiam medela Walther. Observ. pag. 29, *positoque brevi oratione*, interpretatus, *postquam posuerat* i. e. commemoraverat, dixerat *brevi oratione*, *quasi* etc. quem usum verbi *ponere* illustravit exemplis Ciceronis Orat. 4: *positum sit igitur in primis;* Coel. 7, *posuistis enim;* Verr. II, 38, *tantum verbo posuit*, laudato etiam Ernest. in Clav. Cic. Vnice placeret mihi haec ratio, ob librorum maxime auctoritatem, legi iubentium *oratione*, si Suetonius aeque uti soleret ablativo illo absoluto, atque Livius et Tacitus, apud quos sexcenties occurrit, et persuaderi mihi posset, illam significationem verbi *ponere* (τιθέναι, ὑποτιθέναι, unde θέσις, ὑπόθεσις) non minus historicae orationi convenire, quam rhetoricae. E schola enim petita est philosophorum et rhetorum, neque verba sunt Othonis u. l. sermonem habentis, sed auctoris adhuc, argumentum referentis. Denique vexat me sequens *quasi*, quod *rationi* magis convenit, quam *orationi*, quum post ablativum *posito*, accusativum exspectasses cum infinitivo. Nescio igitur, an verior sententia sit Wolfii, servantis *posita ratione*, simplici verbo pro composito, nisi quis hoc ipsum (*proposita*) legere malit cum Oudendorpio. Locum quidem, a Wolfio comparatum, Calig. 16, nostro non accommodaverim, quum sermo ibi sit de *rationibus* propositis, non de *ratione.* Ibi enim de literis vere aliorum oculis propositis alia verbi vis est et magis propria. Licuit, puto, profiteri dubitationem de virorum doctissimorum sententiis, quamquam melior mihi non suppetit. Muller. coniecit, *postquam brevem orationem* vel *post habita brevi oratione.*

quasi — coactus) Xiphilin. LXIV, 8: βεβιᾶσθαι μὲν γάρ, καὶ ἐς τὸ τεῖχος ἄκων ἐσῆχθαι, κἀνταῦθα ἀντιλέγων κεκινδυνευκέναι ἔλεγε. καὶ τά τε ἄλλα ἐπιεικῶς ἐφθέγγετο, καὶ τῇ ὑποκρίσει τοῦ σχήματος ἐμετρίαζε· φιλήματά τε ὡς ἑκάστοις διὰ τῶν δακτύλων ἔπεμπε, καὶ ὑπισχνεῖτο πολλά.

omnium arbitrio, Palatium petit. Ac super ceteras gratulantium adulantiumque blanditias, ab infima plebe appellatus NERO, nullum indicium recusantis dedit: immo, ut quidam tradiderunt, etiam diplomatibus primisque epistolis suis ad quosdam provinciarum praesides, Neronis cognomen adiecit. Certe et imagines statuasque eius reponi passus est, et procuratores atque libertos ad eadem officia revocavit. Nec quidquam prius pro potestate subscripsit, quam quingenties sestertiûm ad peragendam Auream domum. Dicitur ea nocte per quietem pavefactus gemitus maximos edidisse: repertusque a concursantibus humi ante lectum iacens, per omnia piaculorum genera manes Galbae, a quo deturbari expellique se viderat, propitiare tentasse: postridie quoque in augurando tempestate orta graviter prolapsum, identidem obmurmurasse:

Palatium petit) Tac. l. c. *Otho, cruento adhuc Foro, per stragem iacentium in Capitolium atque inde in Palatium vectus, concedi corpora sepulturae cremarique permisit.*

appellatus Nero) Plutarch. Oth. 3: τοῖς δὲ πολλοῖς χαριζόμενος οὐκ ἔφευγε τὸ πρῶτον ἐν τοῖς θεάτροις Νέρων προσαγορεύεσθαι· καὶ τινων εἰκόνας Νέρωνος εἰς τοὐμφανὲς προθεμένων, οὐκ ἐκώλυσε. Κλαύδιος δὲ Ῥοῦφος εἰς Ἰβηρίαν φησὶ κομισθῆναι διπλώματα, οἷς ἐκπέμπουσι τοὺς γραμματοφόρους, τὸ τοῦ Νέρωνος θεῖον ὄνομα προσγεγραμμένον ἔχοντα τῷ τοῦ Ὄθωνος. οὐ μὴν ἀλλὰ τοὺς πρώτους καὶ κρατίστους αἰσθόμενος ἐπὶ τούτῳ δυσχεραίνοντας, ἐπαύσατο. Tac. Hist. I, 78: *Ne tum quidem immemor amorum, statuas Poppaeae per Senatusconsultum reposuit. Creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse, spe vulgum alliciendi; et fuere, qui imagines Neronis proponerent; atque etiam Othoni quibusdam diebus populus et miles, tanquam nobilitatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni acclamavit. Ipse in suspenso tenuit, vetandi metu, vel agnoscendi pudore.* Xiphil. denique l. c. οὐκ ἐλάνθανε δέ, ὡς καὶ ἀσελγέστερον καὶ πικρότερον τοῦ Νέρωνος ἄρξειν ἔμελλε. τό γ' οὖν ὄνομα αὐτοῦ αὐτῷ εὐθὺς ἐπέθετο.

ad peragendam) Al. *peragendum*, ut Galb. 18; nonnulli *ad ornandum fortunam suam*, de quo usu gerundii cum accus. vid. Heusinger. ad Cic. de Off. I, 31, 7, et III, 5, 13, et quos ille laudavit, Ald. Manut. ad Cat. Mai. c. 2, et Perizon. ad Sanct. I, 15, 1.

prolapsum) Negligentia scriptoris notanda, non mutanda in *prolapsus* ob praecedens *pavefactus*, contra MSS. et edd. omnes. Ita cap. 12, *fuisse traditur — consuetum*. Scilicet longior periodus fecit, ut sui immemor finiret eam, ut si a *tradunt* vel *dicunt*

Τί γάρ μοι καὶ μακροῖς αὐλοῖς;

8. Sub idem vero tempus, Germaniciani exercitus in Vitellii verba iurarant. Quod ut comperit, auctor Senatui fuit mittendae legationis, quae doceret, electum iam Principem: quietem et concordiam suaderet. Et tamen per internuncios ac literas, consortem impe-

incepisset; quamquam et *dicitur*, *traditur*, *videtur*, al. saepissime absolute praeponuntur, sequente accusativo cum infin., more graeco, de quo usu vid. Duker. ad Flor. II, 6, 45, et Liv. IV, 41, 7. Plurimis exemplis, ab eo collatis, addo Tac. Hist. IV, 52: *Titum — multo apud patrem sermone orasse dicebatur.* Variavit igitur n. l. auctor orationem duplici constructione, quod non latinae elegantiae est, sed graecae ἀφελείας. Ita Plato Charm. in. καὶ μὴν ἤγγελταί γε ἡ μάχη ἰσχυρὰ γεγονέναι καὶ πολλοὺς τεθνάναι. Vid. Matthiae Gr. gr. §. 536, pag. 772 sq.

μακροῖς αὐλοῖς) Xiphilin. LXIV, 7: ἔμελλε δὲ ἄρα καὶ τὸν Ὄθωνα ἡ δίκη οὐκ ἐς μακρὰν μεθήξειν, ὥς που παραχρῆμα ἔμαθε. Θύοντί τε γὰρ αὐτῷ τὴν θυσίαν πρώτην τὰ ἱερὰ πονηρὰ ὤφθη, ὥστ' αὐτὸν μεταγνόντα ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις εἰπεῖν. Τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς αὐλεῖν; ἔστι δὲ τοῦτο δημῶδες ἐς παροιμίαν φέρον ἐπὶ τῶν ἔξω τι τοῦ προσφόρου σφίσι ποιούντων. καὶ μετὰ τοῦτο τῆς νυκτὸς οὕτω δή τι ἐν τοῖς ὕπνοις ἐταράχθη, ὥστε καὶ ἐκ τῆς εὐνῆς ἐκπεσεῖν, τούς τε προκοιτοῦντας ἐκπλῆξαι. ἐσπηδήσαντες οὖν εὗρον αὐτὸν χαμαὶ κείμενον, ad qu. l. Reimar. *Cedrenum* comparat, diversa et prorsus falsa narrantem, sed eodem versiculo ita addito, τί γάρ με ἔδει μακροῖς αὐλοῖς ᾄδειν καὶ αὐλεῖν. Non meminerant interpretes loci paralleli Cicer. ad Att. II, 16: *Cneius quidem noster, iam plane, quid cogitet, nescio*: φυσᾷ γὰρ οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι, ἀλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβειᾶς ἄτερ. ubi vid. Graevium. Versatus est nimio fere labore in prona proverbii interpretatione Turneb. Advers. V, 1 et XVII, 20. Corruptelas n. l. nihil moror.

in Vitellii verba) Vid. Galb. 16, Vitell. 9, Tac. Hist. I, 50 seq.

mittendae legationis) Tac. c. 74: *Otho, revocatis, quos Galba miserat, legatis, rursus alios ad utrumque germanicum exercitum et ad legionem italicam easque, quae Lugduni agebant, copias specie Senatus misit. Legati apud Vitellium remansere, promtius, quam ut retenti viderentur. Praetoriani, quos, per simulationem officii, legatis Otho adiunxerat, remissi, antequam legionibus miscerentur.* Plutarch. Oth. 4: ὑφ' ὧν (nempe literis Muciani et Vespasiani) ἐπαιρόμενος ἔγραψεν Οὐϊτελλίῳ, παραινῶν στρατιωτικὰ φρονεῖν, ὡς χρήματα πολλὰ δώσοντος αὐτοῦ, καὶ πόλιν, ἐν ᾗ βιώσεται ῥᾷστον καὶ ἥδιστον βίον μεθ' ἡσυχίας, ubi comprobare nequeo, qui corrigunt verba στρατιωτικὰ φρονεῖν, h. e. qualia militi dicto audienti conveniunt sive disciplinae militari congrua, in οὐ στρατιωτικὰ φρ. cum Casaub. ad n. l. vel στρατιωτικὰ μὴ φρονεῖν cum Solano ad Plut. et quae sunt alia.

per internuncios — obtulit) Tac. c. 74: *Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad*

rii generumque se Vitellio obtulit. Verum haud dubio bello, iamque ducibus et copiis, quas Vitellius praemiserat, appropinquantibus, animum fidemque praetorianorum erga se paene internecione amplissimi ordinis expertus est. Placuerat per classiarios arma transferri,

Vitellium epistolae offerebant pecuniam et gratiam, et quemcunque quietis locum prodigae vitae legisset. Paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione; mox, quasi rixantes, stupra et flagitia invicem obiectavere, neuter falso. Xiphil. LXIV, 10: ὁ δὲ Ὄθων, ἐπειδὴ καὶ μὴ ἔπειθε τὸν Βιτέλλιον, ἐς κοινωνίαν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς πολλάκις παρακαλῶν, εἰς πόλεμον λοιπὸν φανερὸν καθίστατο.

iamque ducibus — appropinquantibus) Plut. Oth. 5: ἐπεὶ τὰς Ἄλπεις κατέχοντες ἤδη προσηγγέλλοντο Καικίνας καὶ Οὐάλης. Οὐϊτελλίῳ στρατηγοῦντες. Vid. Tac. Hist. I, 70.

et placuerat) Omittere aliis placuit *et* contra libros, aliis mutare, ut Lipsio in *etenim*, Glareano in *quando*. Oudend. coniecit, *Ostiam placuerat.* Mihi genuinum videtur, et inducere narrationem, superiora explicantem, pro *et quidem*, *etenim*, *namque*. Ita Tac. A. III, 38: *non accusatores fatiscebant. Et Ancharius Priscus* etc.

per classiarios — navibus) Lux petenda e Tacito I, 80 seq. et Plut. Oth. 3, coll. Xiphil. LXIV, 9, qui accuratius rem narrant, eosque haud satis compararint necesse est Burmannus, magisque adhuc Ernestius, qui ad l. n. disputavit prorsus ἀπροσδιόνυσα. *Arma* illa erant septimae decimae cohortis (auctore Tac. l. c.), quam e colonia Ostiensi in Vrbem acciri Otho iusserat, armandae eius cura Vario Crispino, Tribuno e Praetorianis, data. Qui quum, aperto armamentario, vehicula cohortis, incipiente nocte, onerari his armis iussisset, miles, ad perniciem Othonis familiam Senatorum armari, temere existimans, raptis armis Vrbem ac Palatium petit, et a convivantium ibi primorum civitatis caede vix ab ipso Othone retinetur. Omnia ea cum Suetonio consentiunt, nisi quod *navibus per classiarios* (h. e. remiges, classi Ostiensi impositos, ne cum Ernestio de milite classiario cogites, de quo dictum ad Galb. 12) *arma Romam translata*, Suetonius, Tacitus autem, *vehicula cohortis* iis onerata, dicit. Putabam aliquando, haec ipsa *vehicula* Taciti, ut saepius, de *navigiis* intelligenda esse, et per errorem Plutarchum l. c. vertisse; τὰ ὅπλα ταῖς ἁμάξαις ἐπιτιθέντος. Sed levior haec res est, et in qua dissensum scriptorum facile feras. Alia difficultas, quam quaerunt in verbo *remitti* (quod Burm. in *praemitti* mutandum duxit, Ernest. contra usum linguae explicuit *mitti*, Oudendorp. mutare maluit in *demitti* i. e. secundo fluvio deferri sive devehi Ostiam), mihi nulla videtur, Oudendorpii emendatio etiam falsum praebere sensum. Scilicet quum redire deberet cohors Ostia Romam, *remittenda* etiam erant arma in Vrbem, unde translata fuerant ad tempus simul cum milite in coloniam Ostiensem. Si legas cum Oudend. *demitti*, quod, miror, placuisse etiam Wolfio, contrarius efficitur sensus, quasi nunc demum Ostiam co-

remittique navibus. Ea quum in castris sub noctem promerentur, insidias quidam suspicati, tumultum excitaverunt: ac repente omnes, nullo certo duce, in Palatium cucurrerunt, caedem Senatus flagitantes: repulsisque Tribunorum, qui inhibere tentabant, nonnullis et occisis, sicut erant cruenti, ubinam Imperator esset, requirentes, perruperunt in triclinium usque, nec nisi viso destiterunt. Expeditionem autem impigre atque etiam praepropere inchoavit, nulla, ne religionum quidem, cura, sed et motis necdum conditis ancilibus, quod antiquitus infaustum habetur; et die, quo cultores Deûm matris lamentari et plangere incipiunt;

hors descenderit, quae contra inde revocabatur. Ceterum, quam infelices fuerint in explicanda hac historia viri docti, inde etiam patet, quod Solanus ad Plutarch. l. c. *Romae et in castris urbanis, non Ostiae* ortam esse hanc seditionem, notavit, immemor verborum Taciti: *Vrbem ao Palatium petunt.*

nonnullis et occisis) Tac. l. c. *Resistentem seditioni Tribunum et severissimos Centurionum obtruncant.*

perruperunt — destiterunt) Tac. c. 82: *Militum impetus ne foribus quidem Palatii coërcitus, quo minus convivium irrumperent, ostendi sibi Othonem expostulantes, vulnerato Iulio Martiale, Tribuno, et Vitellio Saturnino, Praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. Vndique arma et minae, modo in Centuriones Tribunosque, modo in Senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et, quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus; donec Otho, contra decus imperii, thoro insistens, precibus et lacrymis aegre cohibuit; redieruntque in castra inviti neque innocentes.*

motis — ancilibus) Tac. c. 89: *Fuere, qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium afferrent. Adspernatus est omnem cunctationem, ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina, iam Alpes transgressus, exstimulabat.* Movebantur ancilia h. e. promebantur e templo Martis ad solemnem Saliorum saltationem Kal. Martiis, duravitque ea solemnitas *triginta dies*, auctore Polybio exc. legat. c. 23, Otho autem profectus est ante finem mensis Martii, ut mox videbimus, ancilibus adeo nondum conditis. Vid. interpretes ad h. et Taciti l. c. maxime Graevium, qui allegat Liv. XXXVII, 33: *Stativa deinde ad Hellespontum aliquamdiu habuerunt, quia dies forte, quibus ancilia moventur, religiosi ad iter, inciderant.*

die — plangere incipiunt) *Dies* hic erat *sanguinis*, quo celebrabant *cultores matris Deüm* sive Galli, sacerdotes Cybeles, memoriam Attidis pueri, IX Kal. Apr. Coniuncta erant *Hilaria*, quae usque ad prid. Kal. April. durabant.

praeterea adversissimis auspiciis. Nam et victima Diti patri caesa litavit; quum tali sacrificio contraria exta potiora sint. Et primo egressu inundationibus Tiberis retardatus, ad vicesimum etiam lapidem ruina aedificiorum praeclusam viam offendit.

9. Simili temeritate, quamvis dubium nemini esset, quin trahi bellum oporteret, quando et fame et angustiis locorum urgeretur hostis, quam primum tamen decertare statuit: sive impatiens longioris sollicitudinis, speransque, ante Vitellii adventum profligari plurimum posse; sive impar militum ardori, pugnam deposcentium. Nec ulli pugnae affuit, substititque Brixelli. Et

adversissimis auspiciis) Tac. Hist. I, 86: *Prodigia insuper terrebant, diversis auctoribus vulgata. In vestibulo Capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat; erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem; statuam D. Iulii in insula Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam; prolocutum in Etruria bovem; insolitos animalium partus; et plura alia, rudibus seculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur.* Cf. Plutarch. Oth. 4.

Tiberis — offendit) Tac. l. c. *Sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor, subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu, proruto ponte sublicio, ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca, sed secura eiusmodi casuum implevit. Rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. Fames in vulgus, inopia quaestus, et penuria alimentorum. Corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein, remeante flumine, dilapsa. Vtque primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum, quod paranti expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia, iter belli esset, obstructum a fortuitis vel naturalibus causis, in prodigium et omen imminentium cladium vertebatur.*

quin trahi bellum op.) Tac. II, 31: *Otho consultavit, trahi bellum, an fortunam experiri placeret. Tum Suetonius Paullinus, dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit.* — C. 33: *Accedebat sententiae Paullini Marius Celsus; idem placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi afflicto, missi, qui consilium eius sciscitarentur, retulerant. Otho pronus ad decertandum; frater eius Titianus, et Praefectus praetorii Proculus, imperitia properantes, Fortunam et Deos et numen Othonis adesse consiliis, affore conatibus, testabantur, neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem concesserant.* Cf. c. 40, et Plutarch. Oth. 8 seq.

Nec ulli) Inepte vulg. *illi*. Cod. Vrsin. *ille*.

subst. Brixelli) Tac. c. 33: *Post-*

tribus quidem, verum mediocribus proeliis, apud Alpes, circaque Placentiam, et ad Castoris, quod loco nomen est, vicit: novissimo maximoque apud Betriacum fraude superatus est; quum, spe colloquii facta, quasi ad conditionem pacis militibus eductis, ex improviso, atque in ipsa consalutatione, dimicandum fuisset. Ac statim moriendi impetum cepit: ut multi, nec frustra, opinantur, magis pudore, ne tanto rerum hominumque peri-

quam pugnari placitum, interesse pugnae Imperatorem, an seponi melius foret, dubitavere. Paullino et Celso iam non adversantibus, ne Principem obiectare periculis viderentur, iidem illi deterioris consilii auctores perpulere, ut Brixellum concederet, ac dubiis proeliorum exemtus, summae rerum et imperii se ipsum reservaret. Plutarch. Oth. 5: αὐτὸς μὲν οὖν ἐν Βριξίλλῳ, πόλει τῆς Ἰταλίας, περὶ τὸν Ἠριδανόν, ἀπελείφθη. Vid. de hoc oppido Cellar. Geogr. A. II, 9, p. 668.

apud Alpes) Vid. Tac. II, 12—15. Alpes intellige maritimas.

circaque Placentiam) Tac. c. 18—22; Plutarch. c. 6.

ad Castoris) Tac. c. 24: *Ad duodecimum a Cremona, locus* Castorum *vocatur.* Oros. VII, 8: *circa locum, quem* Castoris *vocant.* Vid. Oudend. ad h. l.

apud Betriacum) Tac. c. 23, *Bedriaci*, additque: *inter Veronam Cremonamque situs est vicus, duabus iam romanis cladibus notus infaustusque.* Vid. interpr. ad h. l. Plutarch. c. 8: ἔστι πολίχνη πλησίον Κρεμώνης τὸ Βητριακόν. Apud Ioseph. B. Iud. IV, 9, 9: Φρηγδιακὸν τῆς Γαλατίας, quod tamen Hudson. et Havercamp. mutaverunt in Βηδριακόν. Scribitur etiam a multis *Bebriacum* h. l. et Eutrop. VII, 11, et Oros. l. c. — Xiphil. LXIV, 10, regionem, non oppidum indicat. Scribit enim: ἔπεσον δὲ τέσσαρες μυριάδες ἀνδρῶν ἑκατέρωθεν ἐν ταῖς μάχαις πρὸς τῇ Κρεμώνῃ γενομέναις. De proelio ipso vid. Tac. c. 40—44; Plut. 11 seq.

fraude — dimic. fuisset) Tac. c. 42: *Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in languorem vertit, repertis, qui, descivisse a Vitellio, ementirentur. Is rumor, ab exploratoribus Vitellii dispersus, an in ipsa Othonis parte, seu dolo, seu forte surrexerit, parum compertum. Omisso pugnae ardore, Othoniani ultro salutavere, et hostili murmure excepti, plerisque suorum ignaris, quae causa salutandi, metum proditionis fecere. Tum incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero praestantior* etc. Cf. Plutarch. c. 12. — Pro *consalutatione* (quod vocab. de eadem re occurrit Tac. A. XV, 16, et Hist. IV, 72) Memm. aliique vitiose *consultatione*, quod placebat Graevio. In editione Oudend. haesit vitium *consalutione.*

pudore — perseveraret) Vide egregiam Othonis orationem apud Tac. c. 47; Plutarch. c. 15, et Xiphil. c. 13 ubi: δικαιότερόν ἐστιν, ἕνα ὑπὲρ πάντων, ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. Eutrop. VII, 11: *quum tanti se non esse dixisset, ut propter eum civile bellum commoveretur.*

culo dominationem sibi asserere perseveraret, quam desperatione ulla, aut diffidentia copiarum: quippe residuis integrisque etiam nunc, quas secum ad secundos casus detinuerat, et supervenientibus aliis e Dalmatia, Pannoniaque et Moesia: ne victis quidem adeo afflictis, ut non in ultionem ignominiae quidvis discriminis ultro, et vel solae subirent.

10. Interfuit huic bello pater meus Suetonius Lenis, tertiae decimae legionis Tribunus angusticlavius. Is mox referre crebro solebat, Othonem etiam privatum usque adeo detestatum civilia arma, ut, memorante quodam inter epulas de Cassii Brutique exitu, cohorruerit: nec concursurum cum Galba fuisse, nisi confideret, sine bello rem transigi posse: tunc ad despiciendam vitam exemplo manipularis militis concitatum, qui,

quam desperatione — copiarum) Tac. c. 44: *Praetorianus miles, non virtute se, sed proditione victum, fremebat. Ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone, militum quod trans Padum fuerit; venire Moesicas legiones; magnam exercitus partem Bedriaci remansisse; hos certe nondum victos; et, si ita ferret, honestius in acie perituros.* Cap. 46: *Nec Praetoriani tantum, proprius Othonis miles, sed praemissi e Moesia, eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nunciabant: ut nemo dubitet, potuisse renovari bellum atrox, lugubre, incertum victis et victoribus.*

Tribunus angusticlavius) « *Tribunatus erat tum militia equestris, ut Suetonius docet ipse in Aug. c. 38. Sed interdum etiam non Equites ad hunc gradum fortitudine venere, et propterea in Equitum numerum relati, ut hic Suetonius Lenis. Sed hi usi sunt veteri Equitum insigni, angusto clavo, quum ii, qui clara equestri gente essent, illustres dicerentur, uterenturque lato clavo.* Ernest. — Conferas, quae de *Equitibus illustribus* sive *laticlaviis* Lips. et Ernest. ad Tac. A. XI, 4, et Ruben. de re vestiar. I, 8 et 14. Vid. etiam ad Aug. 38.

concursurum — fuisse) h. e. certamen de imperio suscepturum fuisse. Ita συνίστασθαί τινι et σύστασις apud Graecos de quovis certamine et seditione.

exemplo manip. militis) Xiphil. LXIV, 11: ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦ Ὄθωνος ἐκρατήθησαν, ἤγγειλε μὲν ἱππεύς τις τὸ πάθος τῷ Ὄθωνι· καὶ ἐπειδή γε ἠπιστεῖτο πρὸς τῶν παρόντων (ἔτυχον γὰρ πολλοὶ κατὰ τύχην ἠθροισμένοι), καὶ οἱ μὲν δραπέτην, οἱ δὲ καὶ πολέμιον αὐτὸν ἀπεκάλουν· Εἴθε γὰρ, ἔφη, ψευδῆ ταῦτα, Καῖσαρ, ἦν, ἥδιστα γὰρ ἂν νικῶντός σου ἐτελεύτησα. νῦν δὲ ἐγὼ μὲν πάντως οἰ-

quum cladem exercitus nunciaret, nec cuiquam fidem faceret, ac nunc mendacii, nunc timoris, quasi fugisset ex acie, argueretur, gladio ante pedes eius incubuerit. Hoc viso, proclamasse eum, aiebat: *Non amplius se in periculum tales tamque bene meritos coniecturum.* Fratrem igitur fratrisque filium et singulos amicorum cohortatus, ut sibi quisque pro facultate consuleret, ab amplexu et osculo suo dimisit omnes, secretoque capto, binos codicillos exaravit: ad sororem consolatorios, sed et ad Messalinam Neronis, quam matrimonio destina-

χήσομαι, ἵνα μή μέ τις ἐπὶ σωτηρίᾳ καταπεφευγέναι δόξῃ. σὺ δὲ βουλεύου, ὡς τῶν πολεμίων οὐκ ἐς μακρὰν ἡξόντων, ὅ τι χρὴ πρᾶξαι. καὶ ὁ μέν, ταῦτ' εἰπών, ἑαυτὸν διεχρήσατο. unde Othonem c. 14 dixisse narrat: ἐγὼ μὲν οὐκ ἔστιν ὅπως χείρων τοῦ στρατιώτου τούτου γενήσομαι, ὃν αὐτοὶ ἑωράκατε, ὅπως ἑαυτὸν διὰ τοῦτο μόνον ἀπέσφαξεν, ὅτι τὴν ἧτταν τῷ ἑαυτοῦ αὐτοκράτορι ἤγγειλεν. ἀλλ' ἀκολουθήσω πάντως αὐτῷ, ἵνα μηδὲν ἔτι τοιοῦτον μήτε ἴδω μήτε ἀκούσω. Cf. Plutarch. c. 15, diverse tamen rem narrantem. Similem fortitudinem Iulii Agrestis, Centurionis sub Vitellio, narrat Tac. Hist. III, 54. Nam eandem rem cum nostra haud crediderim cum Ernest. ad l. c.

Non amplius — coniecturum) Tac. c. 47: *Hunc*, inquit, *animum*, *hanc virtutem vestram ultra periculis obiicere*, *nimis grande vitae meae pretium puto.* Cf. eius oratio apud Plut. et Xiphil.

fratrisque filium) Hunc solum memorant Tac. c. 48: *Mox Salvium Cocceianum*, *fratris filium*, *prima iuventa*, *trepidum et moerentem*, *ultro solatus est*, *laudando pietatem eius*, *castigando formidinem* etc. et Plutarc. c. 16: προσαγόμενος δὲ τὸν ἀδελφιδοῦν, Κοκκήιον, ἔτι μειράκιον ὄντα, θαῤῥεῖν παρεκάλει, καὶ μὴ δεδιέναι Οὐιτέλλιον etc. Interemtum hunc Salvium Cocceianum a Domitiano, Noster narrat Dom. 10. — *Fratrem*, *Salvium Titianum*, nocte iuvante, discrimen pugnae effugisse, Tacitus auctor est c. 44, et Vitellium vitae eius pepercisse, pietate et ignavia excusati, Id. c. 60.

cohortatus — consuleret) Tac. c. 48: *Vt cuique aetas aut dignitas*, *comiter appellatos*, *irent propere*, *neu remanendo iram victoris asperarent*, *iuvenes auctoritate*, *senes precibus movebat*, *placidus ore*, *intrepidus verbis*, *intempestivas suorum lacrymas coërcens. Dari naves*, *ac vehicula abeuntibus iubet.*

capto) Ita iure e Memm. restituerunt Ernest. et Oudendorp. pro vulg. *captato*, quod alienum sensum infert, nisi, contra usum linguae auctorem *captare* dixisse pro *capere*, statueris, quod vix admittendum, ubi frequentativo sua significatio singularis perpetua dicendi consuetudine adhaesit.

ad Messal. Neronis) sc. uxorem. Vid. Neron. 35. — Ceterum assentior iis, qui proximum *sed* expunctum mallent, quum hi codicilli ad Messalinam non a binis illis diversi, sed ipsi alteri sint, codd. autem optimi fere *et* omittant.

rat, commendans reliquias suas et memoriam. Quidquid deinde epistolarum erat, ne cui periculo aut noxae apud victorem forent, concremavit. Divisit et pecunias domesticis ex copia praesenti.

11. Atque ita paratus intentusque iam morti, tumultu inter moras exorto, ut eos, qui discedere et abire coeptabant, corripi quasi desertores, detinerique sensit: *Adiiciamus*, inquit, *vitae et hanc noctem*, his ipsis totidemque verbis; vetuitque vim cuiquam fieri: et in serum usque patente cubiculo, si quis adire vellet, potestatem sui praebuit. Post hoc sedata siti gelidae aquae potione, arripuit duos pugiones, et explorata utriusque acie, quum alterum pulvino subdidisset,

Quidquid — concremavit) Tac. l. c. *Libellos epistolasque, studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes, abolet.*

Divisit — praesenti) Tac. *Pecunias distribuit, parce, nec ut periturus.* Plut. c. 17: τοὺς οἰκέτας προσεκαλεῖτο, καὶ φιλοφρονούμενος διένεμε τῶν χρημάτων, τῷ μὲν πλέον, τῷ δ' ἔλαττον, οὐχ ὥσπερ ἀλλοτρίων ἀφειδῶν, ἀλλὰ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ τὸ μέτριον ἐπιμελῶς φυλάττων, serius tamen id factum memorans, quam scriptores Latini.

tumultu — exorto) Tac. c. 49: *Post quae, dimotis omnibus, paulum requievit, atque illum, supremas iam curas animo volutantem, repens tumultus avertit, nunciata consternatione ac licentia militum: namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Virginium vi, quem clausa domo obsidebant. Increpitis seditionis auctoribus, regressus vacavit adeuntium alloquiis, donec omnes inviolati digrederentur.* Cf. Plutarch. cap. 16. — N. l. pro *coeptabant* al. male *captabant.*

sedata — potione) Tac. *Vesperascente die, sitim haustu gelidae aquae sedavit.* Plut. c. 17: ἤδη δ' ἑσπέρας οὔσης, ἐδίψησε, καὶ πιὼν ὀλίγον ὕδατος etc.

arripuit — quievit) Tac. *Tum allatis pugionibus duobus, quum utrumque pertentasset, alterum capiti subdidit, et explorato, iam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non insomnem egit.* Plut. l. c. δυοῖν ὄντων αὐτῷ ξιφῶν, ἑκατέρου κατεμάνθανε τὸ σπάσμα πολὺν χρόνον, καὶ τὸ ἕτερον ἀπέδωκε, θάτερον δ' εἰς τὰς ἀγκάλας ἀναλαβών, τοὺς οἰκέτας προσεκαλεῖτο. — ἀποπέμψας δὲ τούτους, ἤδη τὸ λοιπὸν ἀνεπαύετο τῆς νυκτός, ὥστε τοὺς κατευναστὰς αἰσθάνεσθαι βαρέως αὐτοῦ καθεύδοντος. Vide, quam caute Tacitus de somno memoret, comparatus cum reliquis. Ceterum solemni varietate alii n. l. exhibent, *adapertis.* Vindicarunt Ernest. et Oudend. *adopertis*, codicibus reique ratione satis confirmatum.

foribus adopertis artissimo somno quievit. Et circa lucem demum expergefactus, uno se traiecit ictu infra laevam papillam: irrumpentibusque ad primum gemitum, modo celans, modo detegens plagam, exanimatus est, et celeriter (nam ita praeceperat) funeratus, tricesimo et octavo aetatis anno, et nonagesimo et quinto imperii die.

circa lucem — papillam) Tac. *Luce prima in ferrum pectore incubuit: ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus, Praetorii Praefectus, unum vulnus invenere.* Plutarch. ὄρθρου δὲ καλέσας ἀπελεύθερον, ᾧ συνδιῴκησε τὰ περὶ τοὺς συγκλητικοὺς, μαθεῖν προσέταξε, καὶ πυθόμενος, γεγονέναι τοῖς ἀπερχομένοις, ὧν ἕκαστος ἔχρῃζεν· Ἴθι τοίνυν, ἔφη, σύ, καὶ ποίει τοῖς στρατιώταις ἐμφανῆ σεαυτόν, εἰ μὴ θέλεις κακῶς ὑπ' αὐτῶν ἀποθανεῖν, ὡς ἐμοὶ συμπράξας τὸν θάνατον. ἐξελθόντος δὲ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ξίφος ὑποστήσας ὀρθὸν ἀμφοτέραις ταῖς χερσί, καὶ περιπεσὼν ἄνωθεν, ὅσον ἅπαξ στενάξαι μόνον, ᾔσθετο τοῦ πόνου, καὶ τοῖς ἐκτὸς αἴσθησιν παρέσχεν etc.

celeriter — funeratus) Tac. *Funus maturatum, ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput, ludibrio futurum. Tulere corpus praetoriae cohortes, cum laudibus et lacrymis, vulnus manusque eius exosculantes.* Plutarch. ἀπέστη δ' οὐδεὶς τῶν καθ' ἑαυτόν (quod verto: *nemo se officiis, ad se pertinentibus in curando mortuo subduxit;* nimium enim, quod Reiskius deesse suspicatur κηδόμενος), ἐγγὺς ὄντων τῶν πολεμίων, ἀλλὰ κοσμήσαντες τὸ σῶμα, καὶ πυρὰν κατασκευάσαντες, ἐξεκόμιζον ἐν τοῖς ὅπλοις οἱ φθάσαντες ὑποδῦναι καὶ βαστάσαι τὸ λέχος ἐπιγαυρούμενοι. τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν τὸ τραῦμα τοῦ νεκροῦ κατεφιλουν προσπίπτοντες, οἱ δ' ἥπτοντο τῶν χειρῶν, οἱ δὲ προσεκύνουν πόῤῥωθεν. Idem c. 18 vidisse se dicit *Brixelli* monumentum Othonis mediocre, inscriptum: *Memoriae Marci Othonis.* Nihili igitur est, ut dudum censuere viri docti, quod n. l. alii addunt: *apud Culiternam* vel *Culciternam* vel *Veliternam* rel. ex quo fuere, qui facerent, *ac parvo cultu.*

trices. et octavo aet. anno) Ita et Eutropius VII, 11, qui sequi solet Suetonium, et interpres eius Graecus, Paeanius: ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ τῆς ἡλικίας ἔτει. Verum Tac. c. 50: *Hunc vitae finem habuit septimo et tricesimo aetatis anno.* Ita et Aurel. Victor. Epit. c. 7, Plutarch. c. 18: ἀπέθανε δ' Ὄθων ἔτη ἑπτὰ καὶ τριάκοντα βιώσας, et accuratissime Xiphil. LXIV, 15: τοῦτο τὸ τέλος τῷ Ὄθωνι ἐγένετο, ζήσαντι ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἔτη, ἕνδεκα ἡμερῶν δέοντα. Natus enim die 28 April. an. V. 785 (vid. c. 2) periit die 17 April. an. 822. Assentior autem Oudendorpio, qui, non corrigendum Suetonium censet e Tacito, ut aliis placuerat, maxime Ryckio ad Tac. l. c. quod vetat quoque Eutropii et Paeanii auctoritas, sed respiciendum morem Nostri, annum nativitatis mortisque calculo comprehendere soliti. Vid. etiam Reimar. ad Xiphil. l. c.

nonag. et quinto imp. die) Xiphil. l. c. ἄρξαντι δὲ ἡμέρας ἐννενήκοντα,

12. Tanto Othonis animo nequaquam corpus aut habitus competiit. Fuisse enim traditur et modicae staturae, et male pedatus scambusque: munditiarum vero paene muliebrium, vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et annexo, ut nemo dinosceret: quin et faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset: sacra etiam Isidis saepe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse. Per quae factum putem, ut mors eius, minime congruens vitae, maiori miraculo fuerit. Multi praesentium militum cum plurimo fletu manus ac pedes iacentis exosculati, *fortissimum virum*, *unicum Imperatorem* praedicantes, ibidem statim nec procul a rogo vim suae vitae attulerunt. Multi et absentium, accepto nuncio, prae dolore armis inter se ad internecionem

assentiente Zonara. Plutarch. ἄρξας δὲ τρεῖς μῆνας. Ioseph. B. Iud. IV, 9, 9: ἡμέρας δύο καὶ τρεῖς μῆνας. Aliorum vide recensum apud Reimar. ad Xiphil. l. c. Quomodo constituendi sint imperii dies e Tac. II, 55, ubi auditum Romae de morte Othonis legimus, quum *Cereales* ludi forte agerentur, idem docet, discedens a Lipsii sententia ad Tac. l. c. et Graevii ad n. l.

scambusque) Ita Turneb. Advers. V, 1, legi iussit e libris, exhibentibus *cambusque*. Vulg. *calvusque*.

vulso corpore) Vid. notata ad Caes. 45.

dinosceret) Ita optimi codd. pro *dignosceret*.

lintea — veste) Vid. Pitiscum ad h. l., de cultu Isidis linteisque sacerdotum vestibus plurimis exponentem.

exosculati) Vid. Tac. et Plut. loca ad cap. 11 excitata.

ibidem — attulerunt) Tac. cap. 49: *Quidam militum iuxta rogum interfecere se, non noxa, neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate Principis; ac postea promiscue Bedriaci, Placentiae, aliisque in castris celebratum id genus mortis.* Plut. cap. 17: ἔνιοι δὲ τῇ πυρᾷ λαμπάδας ὑφέντες (ita lego cum Solano pro ἀφέντες), ἑαυτοὺς ἀπέσφαξαν, οὐδὲν ἐκδήλως οὔτε πεπονθότες χρηστὸν ὑπὸ τοῦ τεθνηκότος, οὔτε πείσεσθαι δεινὸν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος δεδιότες, ἀλλ' ἔοικε μηδενὶ τῶν πώποτε τυράννων ἢ βασιλέων δεινὸς οὕτως ἔρως ἐγγενέσθαι καὶ περιμανὴς τοῦ ἄρχειν, ὡς ἐκεῖνοι τοῦ ἄρχεσθαι καὶ ὑπακούειν Ὄθωνος ἠράσθησαν, qui locus quum interpretationem exhibeat Taciti, puto egregie defendi posse sententiam eorum, qui apud hunc *non noxa* mutant in *non nexu*, verbis scriptoris graeci, οὐδὲν — πεπονθότες χρηστὸν ὑπὸ τοῦ τεθνηκότος, nisi hunc fefellit vocabulum

concurrerunt. Denique magna pars hominum, incolumem gravissime detestata, mortuum laudibus tulit: ut vulgo iactatum sit etiam, *Galbam ab eo non tam dominandi, quam reipublicae ac libertatis restituendae causa, interemtum.*

latinum, et affinitas adiectivi *obnoxius.*

magna pars — tulit) Plutarch. cap. 18: ἀπολιπὼν μὴ χείρονας, μήθ' ἐλάττους τῶν τὸν βίον αὐτοῦ ψεγόντων τοὺς ἐπαινοῦντας τὸν θάνατον.

A. VITELLIVS

1. Vitelliorum originem alii aliam, et quidem diversissimam, tradunt: partim veterem et nobilem, partim vero novam et obscuram atque etiam sordidam: quod ego per adulatores obtrectatoresque Imperatoris Vitellii evenisse opinarer, nisi aliquanto prius de familiae conditione variatum esset. Exstat Q. Eulogii ad Q. Vitellium, Divi Augusti Quaestorem, libellus, quo continetur, Vitellios Fauno, Aboriginum rege, et Vitellia, quae multis locis pro numine coleretur, ortos, toto Latio imperasse: horum residuam stirpem ex Sabinis transisse Romam, atque inter patricios allectam: indicia stirpis mansisse diu, viam Vitelliam ab Ianiculo ad mare usque; item coloniam eiusdem nominis, quam gentili copia adversus Aequiculos tutandam olim depoposcissent: tempore deinde Samnitici belli, praesidio in Apuliam misso, quosdam ex Vitelliis subsedisse Nuce-

Q. Eulogii) Haec Casauboni est coniectura, plerisque probata, ut Q. Vitellius Eulogius vel Eclogius libertus fuerit Q. Vitellii. Vulg. *exstatque elogii* vel *elogi* — *libellus*, quod vix cum latinitate conciliaris. Alii alia suasere, ut Lips. ad Tac. Ann. III, 57, *Q. Longini;* Muret. Var. Lect. II, 13, *Q. Clodii.*

Fauno) qui tertio loco post Saturnum regnavit, si fides Iustino XLIII, 1. De *Vitellia* nihil compertum. Mox al. *imperitasse.*

transisse — allectam) Idem legimus de Claudia gente Tiber. 1.

coloniam ei. nominis) Liv. V, 29: *Vitelliam coloniam romanam in suo agro Aequi expugnant.* Vid. Sigon. de ant. iur. Ital. II, 5, et Cellar. Geogr. Ant. II, 9, pag. 765. Eundem

riae; eorumque progeniem longo post intervallo repetisse Vrbem atque ordinem senatorium.

2. Contra plures auctorem generis libertinum prodiderunt. Cassius Severus, nec minus alii, eundem et sutorem veteramentarium: cuius filius, sectionibus et cognituris uberius compendium nactus, ex muliere vulgari, Antiochi cuiusdam furnariam exercentis filia, Equitem romanum genuerit. Sed quod discrepat, sit in medio. Ceterum P. Vitellius, domo Nuceria, sive ille stirpis antiquae, sive pudendis parentibus atque avis, Eques certe romanus, et rerum Augusti procurator, quatuor filios amplissimae dignitatis cognomines, ac tantum praenominibus distinctos, reliquit, Aulum, Quintum, Publium, Lucium. AVLVS in consulatu obiit, quem cum Domitio, Neronis Caesaris patre, inierat:

de *Aequis*, qui iidem *Aequiculi*, *Aequicolae*, *Aequiculani*, vid. p. 782; de *Nuceria* sive *Luceria*, Apuliae urbe, pag. 882.

Cassius Severus) Vid. ad Calig. 16 de hoc oratore notata.

cognituris) Ita optimi libri. Al. *consuturis* et *suturis*, inepte. *Cognitores* sunt delatores, *cogniturae* praemia delationum. Vid. Gronov. de pec. vet. 4, 3. *Sectiones* esse emtionem bonorum hastae subiectorum, satis notum. Cf. Ernest. Cl. Cic. sub h. v.

ex muliere vulgari) Intelligo, quae vulgo corpus prostituebat, cum Torrentio, Ernestio aliisque. Citavit ille Ovid. Fast. IV, 805: *Numina, vulgares, Veneris celebrate, puellae.* Ita Domit. 22, cum codd. legendum *vulgarissimas meretrices*, non *vulgatissimas*. Ita denique *vulgaris liberalitas* Cic. Off. I, 16, 9, est, quae ad omnes pertinet. Alii *unam ex vulgo, ex humili plebe* interpretantur, quibuscum faciunt Oudend. et Wolfius. At otiosum hoc esse additamentum, quum obscurum patris nomen sordidusque quaestus proxime commemoretur, negari non potest, quamvis obloquatur Wolfius.

furnariam exercentis) non *pistoris*, sed ex furnis vulgo locandis quaestum facientis, quomodo recte interpretatur Wolfius.

rerum Aug. procurator) χρημάτων διοικητής. Violentior est crisis Ernestii, ut spurium damnantis vocabulum *rerum*.

consulatu, quem — inierat) h. e. quem eodem anno inierat, quo Domitius et Camillus Consules fuerunt, V. c. 785. Vid. Othon. 2. Vitellium suffectum esse Kal. Iul. patet ex inscriptione: Cn. Domitius Ahenobarbus Cos. Suf. Kal. Iul. A. Vitellius Cos. Vid. Noris. ep. consular. (Graev. Thes. tom. XI, pag. 405) et Burm. atque Oudendorp. ad h. l.

praelautus alioqui, famosusque coenarum magnificentia. QVINTVS caruit ordine, quum auctore Tiberio secerni minus idoneos Senatores removerique placuisset. PVBLIVS, Germanici comes, Cn. Pisonem, inimicum et interfectorem eius, accusavit condemnavitque: ac post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus, et in custodiam fratri datus, scalpro librario venas sibi incidit: nec tam mortis poenitentia, quam suorum obtestatione, obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit. LVCIVS ex consulatu Syriae praepositus, Artabanum Parthorum regem summis ar-

praelautus alioqui) Al. *praelatus* et *eloquio*, unde Burm. latere putat nomen viri, cui in consulatu praelatus Vitellius, coniicitque, *praelatus Claudio.* Sed salva est lectio, quam cum superioribus editoribus exhibeo. Et *alioqui* h. e. in reliquis *praelautus* fuit, quo sensu Ner. 30 legimus, et famosus praecipue coenarum magnificentia.

Quintus caruit ordine) h. e. Senatu motus est. Tac. Ann. IV, 2, 48: *Tiberius prodigos et ob flagitia egentes, Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu, aut sponte cedere passus est.*

Publius — condemnavitque) h. e. ut condemnaretur, effecit. Vid. Tib. 8. De re vid. Tacit. Annal. III, 10 — 15, et Plin. Hist. Nat. XI, 37 (71), ubi ne credas, quae Harduinus de Germanici cognomine, Vitellio hereditario, fuse disputat, immo vid. infra ad cap. 8.

arreptus) Caes. 23: *et statim Quaestor eius — aliquot criminibus arreptus est.* — Tac. Ann. V, 8: *Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. Illum indices arguebant, claustra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse. — Neque aliud periclitantibus auxilii, quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere; mox, crebris prolationibus, spem ac metum iuxta gravatus Vitellius, petito per speciem studiorum scalpro, levem ictum venis intulit, vitamque aegritudine animi finivit.* Docet hic locus, quomodo in fratris custodiam venerit P. Vitellius.

Lucius ex consulatu) quem gessit a. V. 787 cum Fabio Persico. Tacit. Ann. VI, 28; Dio LVIII, 24. — Praefectum Syriae dicit Tac. Annal. VI, 32, ubi plura de eius ingenio.

Artabanum — pellexit) Vid. Calig. 14. Dio LIX, 27: ὁ Βιτέλλιος ὁ Λούκιος, οὔτ' ἀγεννὴς οὔτ' ἄφρων ὤν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐν τῇ Συρίᾳ ἀρχῆς ὀνομαστὸς γενόμενος; τά τε γὰρ ἄλλα λαμπρῶς ἡγεμόνευσε, καὶ τὸν Ἀρτάβανον καὶ ἐκείνῃ ἐπιβουλεύοντα, ἐπειδὴ μηδεμίαν τιμωρίαν ἐπὶ τῇ Ἀρμενίᾳ ἐδεδώκει, κατέπληξέ τε ἀπαντήσας αὐτῷ ἐξαπιναίως περὶ τὸν Εὐφράτην ἤδη ὄντι, καὶ ἔς τε λόγους αὐτὸν ὑπηγάγετο, καὶ θῦσαι ταῖς τοῦ Αὐγούστου τοῦ τε Γαΐου εἰκόσιν ἠνάγκασε· σπονδάς τε αὐτῷ πρὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων σύμφορον δούς, καὶ προσέτι καὶ παῖδας αὐτοῦ ὁμήρους λαβών.

tibus, non modo ad colloquium suum, sed etiam ad veneranda legionum signa pellexit. Mox cum Claudio Principe, duos insuper ordinarios consulatus, censuramque gessit. Curam quoque imperii sustinuit, absente eo, expeditione Britannica: vir innocens, et industrius, sed amore libertinae perinfamis, cuius etiam salivis melle commixtis, ne clam quidem aut raro, sed quotidie ac palam, arterias et fauces pro remedio fovebat. Idem miri in adulando ingenii, primus C. Caesarem adorare ut Deum instituit; quum reversus ex Syria non aliter adire ausus esset, quam capite velato, circumvertensque se, deinde procumbens. Claudium, uxoribus libertisque addictum, ne qua non arte deme-

Ibidem Dio vix Caligulae saevitiam humillima adulatione Vitellium narrat evasisse. Vid. infra.

duos insuper ord. consulatus) alterum A. V. 796 cum Imperatore Claudio (vid. Dio LX, 17 et 21, et ad Claud. 14) et tertium a. 800, et ipsum cum Claudio (v. Dio LX, 29). — *Censuram* L. Vitellii, de qua vid. Tac. Ann. XII, 4, numis illustravit Patin. tab. 28. Cf. Spanhem. de praestantia et usu numism. tom. II, diss. 12, pag. 475. — Tac. Hist. I, 9: *A. Vitellius, Censoris Vitellii ac ter Consulis filius.* I, 52: *Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris, imponere iampridem Imperatoris dignationem.* Cf. Id. III, 66. — Censurae honor ut omnino reliquos praecellebat, ita illustrior exstitit, ex quo Imperatores sibi addere eum coeperant.

expeditione britannica) Vid. Claud. 17.

amore libertinae) unde *os Vitellii impudicum* Tac. Ann. XI, 3, secundum Lipsium.

C. Caesarem — instituit) i. e. coepit. Quis enim non praeferat Memmiani *adorare* vulgato *adorari*. Vid. Burm. Graev. Oudend. De se Tac. Ann. VI, 32: *Vnde (Oriente) regressus, et formidine C. Caesaris, familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur; cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senectus flagitiosa obliteravit.* Fecit id, ut vitae discrimen effugeret. Dio LIX, 27: ἐσώθη σχηματίσας πως ἑαυτόν, ὥστε καὶ ἐλάττον αὐτῷ τῆς δόξης φανῆναι, καὶ πρός τε τοὺς πόδας αὐτοῦ προσπεσών, καὶ δακρύσι κλαύσας, κἀν τούτῳ καὶ θειάσας αὐτὸν πολλὰ καὶ προσκυνήσας, καὶ τέλος εὐξάμενος, ἂν περισωθῇ, θύσειν αὐτῷ ἐκείνῳ. Idem, narrato alio turpis adulationis exemplo, addit: Βιτέλλιος μὲν οὖν, ἐκεῖθεν ἀρξάμενος, πάντας καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους κολακείᾳ ὑπερεβάλετο. Vsque adeone hominibus, vilem animam servare, cordi est?

capite velato, circumvertensque se) Vid. Torrent. et Pitiscum ad h. l., et qui a Pitisco laudantur.

reretur, pro maximo munere a Messalina petiit, ut sibi pedes praeberet excalciandos: detractumque socculum dextrum, inter togam tunicasque gestavit assidue, nonnunquam osculabundus. Narcissi quoque et Pallantis imagines aureas inter Lares coluit. Huius et illa vox est, *Saepe facias;* quum seculares ludos edenti Claudio gratularetur.

3. Decessit paralysi, altero die quam correptus est, duobus filiis superstitibus, quos ex Sextilia, probatissima nec ignobili femina, editos Consules vidit, et quidem eodem ambos totoque anno, quum maiori minor in sex menses successisset. Defunctum Senatus publico funere honoravit: item statua pro Rostris, cum hac inscriptione, PIETATIS IMMOBILIS ERGA PRINCIPEM. Aulus Vitellius L. filius IMP. natus est octavo Kalendas Octobris, vel, ut quidam, septimo Idus Septembris, Druso Caesare, Norbano Flacco, Consulibus.

a Messalina) cui quanto opere inservierit, docet Tac. Ann. XI, 3 et 33. Tamen nuptias Claudii et Agrippinae idem mox conciliavit. Tacit. XII, 5.

inter Lares) Hic etiam locus confirmare videtur coniecturam Lipsii Aug. 7, *inter cubiculi Lares.* In cubiculo autem erant statuae, quibus praecipuus cultus exhibebatur. Ita Xiphil. LXVII, 16: τὴν Ἀθηνᾶν, ἣν ἐν τῷ κοιτῶνι ἱδρυμένην εἶχε.

seculares ludos) Vid. ad Claud. 21. De formula *Saepe facias*, in auspiciis solemni, in secularibus ludis stultissimae adulationis, vide Brisson. de formulis lib. VIII, pag. 721.

Sextilia) *Antiqui moris* feminam dicit Tac. Hist. II, 64. Vide eundem II, 89, et III, 67, ubi eius mortem memorat.

Consules vidit) A. V. 801. Vid. Pigh. Ann. tom. III, pag. 578.

publico funere) Vid. Tac. III, 48, et VI, 11; cf. Guther. de iur. Man. II, 1, et Kirchmann. de fun. Rom. pag. 20 sqq. Mox vitiose in ed. Wolf. *idem* pro *item.*

Pietatis — Principem) Scilicet postquam maiestas prius populi romani, mox etiam Deorum in Principes collata fuerat, *pii* erant servi Principum, *impii*, qui maiestatem eorum laesisse videbantur. Ita Domit. 10, *impie locutus.* Tac. Ann. VI, 47: *Albucilla — defertur impietatis in Principem.* Ita saepissime Dio ἀσεβεῖν, ἀσεβείας ἔγκλημα, ἀσεβές τι ποιεῖν vel εἰπεῖν, et his contraria. Vid. Fabric. ad Dion. LVII, 9, et Vales. ad Exc. Peiresc., inserta Xiphil. LXVI, 9, aliosque aliis locis.

Druso Caes., Norbano Flacco, Cons.) A. V. 768. De annis vitae Vitellii vid. ad cap. 18.

Genituram eius, praedictam a mathematicis, ita parentes exhorruerunt, ut pater magno opere semper contenderit, ne qua ei provincia vivo se committeretur; mater et missum ad legiones, et appellatum Imperatorem, pro afflicto statim lamentata sit. Pueritiam primamque adolescentiam Capreis egit inter tiberiana scorta, et ipse perpetuo spintriae cognomine notatus, existimatusque corporis gratia initium et causa incrementorum patri fuisse.

4. Sequenti quoque aetate omnibus probris contaminatus, praecipuum in aula locum tenuit; Caio per aurigandi, Claudio per aleae studium familiaris; sed aliquanto Neroni acceptior, quum propter eadem haec, tum peculiari merito, quod praesidens certamini neroneo, cupientem inter citharoedos contendere, nec, quamvis flagitantibus cunctis, promittere audentem, ideoque egressum theatro, revocaverat, quasi perseverantis populi legatione suscepta, exorandumque praebuerat.

5. Trium itaque Principum indulgentia, non solum honoribus, verum et sacerdotiis amplissimis auctus,

Spintriae cognomine) Vid. Tiber. 43. De Vitellio etiam Xiphil. LXIV, 4: παιδικὰ τοῦ Τιβερίου ἐγεγόνει, καὶ ἀκολούθως τῇ ἀσελγείᾳ ταύτῃ ἔζη.

omnibus probris cont.) Xiphil. LXV, 2: ἦν μὲν γὰρ καὶ ἀπ' ἀρχῆς τοιοῦτος, οἷος περί τε τὰ καπηλεῖα καὶ περὶ τὰ κυβευτήρια, τούς τε ὀρχηστὰς καὶ τοὺς ἁρματηλάτας ἐπτοῆσθαι· καὶ ἀμύθητα εἰς τὰ τοιαῦτα ἀνήλισκε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δανειστὰς πολλοὺς εἶχε.

Neroni acceptior) Tac. Hist. II, 71: *namque et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus quisque, sed luxu e saginae mancipatus emtusque.*

certamini Neroneo) Vid. Neron. 12 et 21. — Ceterum Müller. in schedis coniiciebat, *neronem cupientem..*

exorandumque praebuerat) Haec optimorum codd. et edd. est lectio. Al. *praebuerit*, ut proxime *revocaverit*, quod est contra latinitatem in re, quam pro certa narrat auctor; alii omittunt copulam *que*, quo distorquetur oratio. Argutantur Ernestius et Oudendorp. ille suadens *exoratum* vel *quasi — exoratum praebuerit*, hic deleri iubens vocem *praebuerat* vel *praebuerit* cum *que* in voce proxima.

proconsulatum Africae post haec curamque operum publicorum administravit, et voluntate dispari et existimatione. In provincia singularem innocentiam praestitit biennio continuato, quum succedenti fratri legatus substitisset. At in urbano officio dona atque ornamenta templorum surripuisse, et commutasse quaedam ferebatur, proque auro et argento stannum et aurichalcum supposuisse.

6. Vxorem habuit Petroniam, consularis viri filiam, et ex ea filium Petronianum, captum altero oculo. Hunc heredem a matre sub conditione institutum, si de potestate patris exisset, manu emisit; brevique, ut creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidii, et quasi paratum ad scelus venenum ex conscientia hausisset. Duxit mox Galeriam Fundanam praetorio patre. Ac de hac quoque liberos utriusque sexus tulit; sed marem titubantia oris prope mutum et elinguem.

proconsulatum Africae) Memorat Tac. Hist. I, 70 et II, 97; cf. Pigh. Annal. tom. III, pag. 594, qui ad Consules Neronem IV, et Cornelium Lentulum Cossum (a. V. 813) refert.

In provincia — praestitit) Tacit. Hist. II, 97: *integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius egerat.*

substitisset) Aliorum lectio *substitutus esset* ferri nequit. Ita enim Proconsul post fratrem fuisset. Imo remansit, exacto proconsulatus anno, in provincia, et submisit se sponte fratri ut legatus. Recte autem monent, iungenda *fratri legatus*; vid. Tiber. 12. Antea mallem *biennio continuo.*

Petroniam) filiam P. Petronii Turpiliani, Consulis a. V. 814, vel sororem. Vid. Reimar. ad Xiphil. LXV, 4, et Ryck. ad Tac. Hist. II, 64, ubi Dolabella postea in matrimonium accepisse dicitur hanc Petroniam. De nomine, filio *Petroniano* a matre indito, vide notata ad Othon. 1, et Pitisc. ad n. l.

si de potestate patris exisset) De *patria potestate* vid. Heinecc. Ant. R. I, 9, de *emancipatione* Eund. I, 12, 5 sqq. cf. II, 9, 2.

hausisset) Hoc confirmatur lectione plerorumque *hausisse.* Certe *hauserit* probare noluerim cum Ern. et Oud. Illum miror h. l. desiderare tempus, quod alibi contra usum Suetonii temere impugnat, neque hic respiciendum praecedens *quasi*, sed omnis ordo narrationis, et consecutio temporum, legitimae narrationi consentanea.

Galeriam) Bene de ea sentit Tacit. Histor. II, 60 et 64; contra Xiphilin. LXV, 4, ubi vid. Reimar.

marem) quem, auctore Tac. Hist. II, 59, *Germanicum appellavit*, cun-

7. A Galba in inferiorem Germaniam contra opinionem missus est. Adiutum putant T. Vinii suffragio, tunc potentissimi, et cui iam pridem per communem factionis venetae favorem conciliatus esset: nisi quod Galba prae se tulit, nullos minus metuendos, quam qui de solo victu cogitarent, ac posse provincialibus copiis profundam eius expleri gulam; ut cuivis evidens sit, contemtu magis, quam gratia, electum. Satis constat, exituro viaticum defuisse, tanta egestate rei familiaris, ut, uxore et liberis, quos Romae relinquebat, meritorio coenaculo abditis, domum in reliquam partem anni ablocaret; utque ex aure matris detractum unionem pigneraverit ad itineris impensas. Creditorum quidem praestolantium ac detinentium turbam, et in his Sinuessanos Formianosque, quorum publica vectigalia interverterat, non nisi terrore calumniae amovit; quum libertino cuidam, acerbius debitum reposcenti, iniuriarum formulam, quasi calce ab eo percussus, intendisset, nec aliter, quam extortis quinquaginta sestertiis, remisisset. Advenientem male animatus erga Principem exercitus, pronusque ad res novas, libens

xitque cunctis fortunae principalis insignibus. Interfectus est post patrem. Vid. infra cap. 18, et Tac. Hist. IV, 80.

T. Vinii) Vid. Galb. 14, et quae ibi notavi.

factionis venetae) Ita e Memm. Oudend. et Wolf. pro *suae*, quos sequi me iubet et linguae ratio, qua *factionem suam* pro *eam*, *cui favebant*, dici posse, recte negat Oudendorp., et locus Xiphil. LXV, 5, ubi multi risisse dicuntur Vitellium Imperatorem, ὃν ἠπίσταντο τοὺς ἀγωνιστὰς ἵππους ἐν τῇ οὐενετίῳ ἐσθῆτι ψήχοντα· cf. Noster cap. 14. De aurigarum factionibus dixi ad Calig. 55.

pigneraverit) Legendum puto *pigneravit*, quam formam optimi libri alias exhibent, et Vindob. pr. vitiose *pigneravit.* Antea mallem *ablocarit.*

Creditorum) Xiphil. LXV, 2: δανειστὰς πολλοὺς εἶχε, et cap. 5, οὐδεὶς οὐδὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ πρότερον διὰ τὸ τῶν δανειστῶν πλῆθος ἰδεῖν ἐδύνατο. Ibid. οἵ γε μὴν δεδανεικότες τι αὐτῷ, ἐξορμῶντος μὲν αὐτοῦ ἐς τὴν Γερμανίαν, ἐπελάβοντο, καὶ μόλις ποτὲ κατεγγυηθέντα αὐτὸν ἀπέλυσαν. Cf. infra cap. 14.

iniuriarum formulam) Vid. Heinecc. Ant. R. IV, 4.

ac supinis manibus excepit, velut dono Deûm oblatum ter Consulis filium, aetate integra, facili ac prodigo animo. Quam veterem de se persuasionem Vitellius recentibus etiam experimentis auxerat, tota via caligatorum quoque militum obvios exosculans, perque stabula ac deversoria mulionibus ac viatoribus praeter modum comis; ut mane singulos, anne ientassent, sciscitaretur, seque fecisse, ructu quoque ostenderet.

8. Castra vero ingressus nihil cuiquam poscenti negavit: atque etiam ultro ignominiosis notas, reis sordes, damnatis supplicia demsit. Quare, vixdum mense transacto, neque diei, neque temporis habita ratione, ac iam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat, in veste domestica, Imperator est consalutatus, circumlatusque per celeberrimos vicos, strictum Divi Iulii gladium tenens, detractum delubro Martis, atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam: nec ante in Praetorium rediit, quam flagrante triclinio ex

caligatorum quoque mil.) Vnice vera haec est lectio. Vulg. *quosque*. *Caligati*, h. e. manipulares, opponuntur *ducibus* sive iis, qui gradum aliquem militiae habebant. Aug. 25: *ac saepe etiam caligatis tribuit.* De ambitione Vitellii vid. Tac. Hist. I, 52.

stabula) i. e. cauponas, πανδοχεῖα.

Castra vero — demsit) Tac. I. 52: *Sub ipsas superioris anni* (V. 821) *Kal. decembres A. Vitellius, inferiorem Germaniam ingressus, hiberna legionum cum cura adierat; redditi plerisque ordines, remissa ignominia, allevatae notae; plura ambitione, quaedam iudicio; in quibus sordem et avaritiam Fonteii Capitonis, adimendis assignandisque militiae ordinibus, integre mutaverat.*

vixdum mense transacto) initio mensis Ianuarii a. 822. Vid. Tac. I, 56 sqq.

neque diei, neque temporis) An dies faustus, et tempus sive hora diei auspicata esset, vid. Neron. 8. Ern.

in veste domestica) Vid. Aug. 73, et ibi notata.

Imperator est consalutatus) Tac. I, 57: *Proxima legionis primae hiberna erant, et promtissimus e legatis Fabius Valens. Is die postero coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, Imperatorem Vitellium consalutavit. Secutae ingenti certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis Senatus Populique rom. nominibus relictis, III Non. Ianuar. Vitellio accessit.* Cf. Galb. 16.

conceptu camini: quum quidem consternatis et quasi omine adverso anxiis omnibus, *Bono*, inquit, *animo estote, nobis alluxit*; nullo sermone alio apud milites usus. Consentiente deinde etiam superioris provinciae exercitu, qui prius a Galba ad Senatum defecerat, cognomen *Germanici*, delatum ab universis, cupide recepit: *Augusti* distulit: *Caesaris* in perpetuum recusavit.

9. Ac subinde caede Galbae annunciata, compositis germanicis rebus, partitus est copias, quas adversus Othonem praemitteret, quasque ipse perduceret. Praemisso agmine, laetum evenit auspicium: siquidem a parte dextra repente aquila advolavit, lustratisque si-

quum quidem) Male al. novam periodum incipiunt ita, *Tum qu.*

superioris prov. exercitu) Vid. Galb. 16; Plut. Galb. 22; Tac. I, 55.

cogn. Germanici — recepit) Tac. I, 62: *Nomen Germanici Vitellio statim additum; Caesarem se appellari etiam victor prohibuit.* Id. II, 62: *Praemisit in Vrbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, quum de potestate nihil detraheret.* Auctore tamen Eodem III, 58, in summa desperatione et *Caesarem se dici voluit, adspernatus antea; sed tunc, superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur.* Conf. Plutarch. Galb. 22; vid. Reimar. ad Xiphilin. LXV, 1.

caede Galbae annunciata) Tac. I, 64: *Nuncium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius Valens in civitate Leucorum accepit. Nec militum animus in gaudium aut formidinem permotus; bellum volvebat.*

partitus est copias) Tacit. I, 61: *Adiuncto britannico exercitu, ingens viribus opibusque Vitellius, duos duces, duo itinera bello destinavit. Fabius Valens allicere, vel, si abnuerent, vastare Gallias, et Cottianis Alpibus Italiam irrumpere; Caecina propiore transitu, Penninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus delecti, cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad XL millia armatorum data. XXX millia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una, prima et vicesima, fuit. Addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.*

Praemisso agmine) Ita edidi e Memm. aliisque optimae notae codd. pro *agmini.* Sequitur enim, *at contra ipso movente.*

aquila advolavit) Tac. I, 62: *Laetum augurium Fabio Valenti, exercituique, quem in bellum agebat, ipso profectionis die, aquila leni meatu, prout agmen incederet, velut dux viae, praevolavit; longumque per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies interritae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei omen acciperetur.* — *Lustratis s.* idem quod circumitis. Vid. Pitisc.

gnis, ingressos viam sensim antecessit. At contra, ipso movente, statuae equestres, quum plurifariam ei ponerentur, fractis repente cruribus pariter corruerunt: et laurea, quam religiosissime circumdederat, in profluentem excidit. Mox Viennae pro tribunali iura reddenti gallinaceus supra humerum, ac deinde in capite adstitit. Quibus ostentis par respondit exitus: nam confirmatum per legatos suos imperium, per se retinere non potuit.

10. De Betriacensi victoria et Othonis exitu, quum adhuc in Gallia esset, audiit: nihilque cunctatus, quidquid praetorianarum cohortium fuit, ut pessimi exempli, uno exauctoravit edicto, iussas Tribunis tradere arma. Centum autem atque viginti, quorum libellos Othoni datos invenerat, exposcentium praemia ob editam in caede Galbae operam, conquiri, et supplicio affici imperavit: egregie prorsus atque magnifice, et ut summi Principis spem ostenderet, nisi caetera magis ex natura et priore vita sua, quam ex imperii maiestate gessisset. Namque itinere inchoato, per medias

gallinaceus) Interpretationem ostenti dat auctor cap. 18.

per se) αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. Vid. Caes. 58.

Betriac. victoria) Vid. ad Othon. 9. — Tac. II, 57: *paucorum dierum iter progressus, prosperas apud Betriacum res, ac morte Othonis concidisse bellum, accepit* etc.

quidqu. praeter cohort.) Tac. II, 67: *Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat. Separati primum, deinde, addito honestae missionis lenimento, arma ad Tribunos suos deferebant; donec motum a Vespasiano bellum crebresceret; tum, resumta militia, robur Flavianarum partium fuere.*

exposcentium praemia) Tac. I, 44: *Plures quam CXX libellos praemia exposcentium, ob aliquam notabilem illa die (caedis Galbae) operam, Vitellius postea invenit; omnesque conquiri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito Principibus more, munimentum ad praesens, in posterum ultionem.* Plutarch. Galb. cap. 27: τότε πολλοὶ, τοῦ φόνου μὴ συνεφαψάμενοι, χεῖρας δὲ καὶ ξίφη καθαιμάσσοντες ἐπεδείκνυντο, καὶ τὰς δωρεὰς ᾔτουν, βιβλία διδόντες τῷ Ὄθωνι· εἴκοσι γοῦν καὶ ἑκατὸν εὑρέθησαν ὕστερον ἐκ τῶν γραμματείων, οὓς ὁ Οὐϊτέλλιος ἀναζητήσας ἅπαντας ἀπέκτεινεν. Idem accidit post Iulii Caesaris caedem. Vid. Appian. Civ. II, 119.

itinere inchoato) Saepius Tacitus de hoc Vitellii itinere, luxuriae li-

civitates ritu triumphantium vectus est: perque flumina delicatissimis navigiis et variarum coronarum genere redimitis, inter profusissimos opsoniorum apparatus, nulla familiae aut militis disciplina, rapinas ac petulantiam omnium in iocum vertens; qui non contenti epulo ubique publice praebito, quoscumque libuisset, in libertatem asserebant, verbera et plagas, saepe vulnera, nonnunquam necem, repraesentantes adversantibus. Vtque campos, in quibus pugnatum est, adiit, abhorrentes quosdam cadaverum tabem, detestabili voce confirmare ausus est: *Optime olere occisum hostem, et melius civem.* Nec eo secius ad leniendam gravitatem odoris plurimum meri propalam hausit, passimque divisit. Pari vanitate atque insolentia lapidem, *Memoriae Othonis* inscriptum, intuens, *dignum eo Mausoleo* ait: pugionemque, quo is se occiderat, in

centiaeque pleno, ut II, 62: *Epularum foeda et inexplebilis libido; ex Vrbe atque Italia irritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti conviviorum apparatibus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles, adsuetudine voluptatum et contemtu ducis.* Cap. 68: *Apud Vitellium omnia indisposita, temulenta, pervigiliis ac Bacchanalibus, quam disciplinae et castris propiora.* Cap. 71: *Quanto magis propinquabat (Vrbi), tanto corruptius iter, immixtis histrionibus et spadonum gregibus et cetero neronianae aulae ingenio.* Cap. 87: *Vitellius contemtior in dies segniorque, ad omnes municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi Vrbem agmine petebat.*

rapinas ac petulantiam) Vid. Tac. II, 56 et 87.

Vtque campos — adiit) Tac. II, 70: *Inde Vitellius Cremonam flexit, et, spectato munere Caecinae, insistere Betriacensibus campis, ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit. Foedum atque atrox spectaculum. — Et erant, quos varia fors rerum, lacrymaeque et misericordia subiret. At non Vitellius flexit oculos, nec tot millia insepultorum civium exhorruit: laetus ultro, et tam propinquae sortis ignarus, instaurabat sacrum Diis loci.* Xiphil. LXV, 1: διεξῆλθε διὰ παντὸς τοῦ χωρίου ἐν ᾧ ἔκειντο, ἐμπιμπλάμενος τῆς θέας, ὥσπερ τότε νικῶν, καὶ οὐκ ἐκέλευσε σφᾶς οὐδ' ὡς ταφῆναι.

lap. « Memoriae Othonis » inscr.) Hoc est monumentum, de quo Plutarch. Oth. 18: εἶδον δ' ἐν Βριξιάλῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη· Δηλώσει Μάρκου Οθωνος, ubi non corrigendum cum Bryano Δήλωσις, collato n. l. recte contendit Solanus.

Agrippinensem coloniam misit, Marti dedicandum. In Apennini quidem iugis etiam pervigilium egit.

11. Vrbem denique ad classicum introiit paludatus ferroque succinctus, inter signa atque vexilla, sagulatis comitibus ac detectis commilitonum armis. Magis deinde ac magis omni divino humanoque iure neglecto, Alliensi die pontificatum maximum cepit: comitia in decem annos ordinavit, seque perpetuum Consulem. Et ne cui dubium foret, quod exemplar regendae reipublicae eligeret, medio Martio campo, adhibita publicorum sacerdotum frequentia, inferias Neroni dedit:

ad classicum) Contra Tac. II, 89: *Ipse Vitellius, a ponte Milvio, insigni equo, paludatus accinctusque, Senatum et Populum ante se agens, quo minus ut captam Vrbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumta praetexta et composito agmine incessit.* Vid. ad hunc l. Taciti Oberlin.

Alliensi die) XV Kal. Sextil. (a. 18 Iul.) quo fusi fuerant Romani ad flumen Alliam, de qua clade vid. Liv. V, 37 seq. — De *die atra Alliensi* vid. Rosin. Ant. R. IV, 2, p. 285; quem miror cum aliis, qui de institutis Romanorum scripserunt, diem Alliensem ponere XVII Kal. Sextil. quum etiam Liv. VI, 1: *Tum de diebus religiosis agitari coeptum, diemque a. d. XV Kal. Sext. duplici clade insignem* (quo die ad Cremeram Fabii caesi, quo deinde ad Alliam cum exitio Vrbis foede pugnatum), *a posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque rei nulli publice privatimque agendae fecerunt.* — Tac. II, 91: *Apud civitatem, cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod, maximum pontificatum adeptus, Vitellius de caerimoniis publicis XV Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus, adeo omnis humani divinique iuris expers, par libertorum amicorumque socordia, velut inter temulentos agebat.* Xiphil. LXV, 2 simpliciter: οὔτε τῶν ἀνθρωπίνων οὔτε τῶν θείων ἐφρόντιζεν.

comitia — ordinavit) De consulatibus, cum maxima licentia ab eo datis, vid. Tac. II, 71. Id. III, 55: *festinare comitia, quibus Consules in multos annos destinabat.* — Veterem inscriptionem, in qua *A. Vitellius L. F. Imperator. Cs. Perp.* attulit Casaubonus. Cf. Pighius Ann. tom. III, p. 609.

inferias Neroni dedit) Tac. II, 95: *Laetum foedissimo cuique, apud bonos invidiae fuit, quod, exstructis in campo Martio aris, inferias Neroni fecisset, caesae publice victimae cremataeque; facem Augustales subdidere.* Xiphil. LXV, 7: (ex Exc. Peiresc.) ὅτι μέντοι τὸν Νέρωνα μιμεῖσθαι ἤθελε, καὶ ἐνήγισέ τε αὐτῷ, καὶ ὅτι τοσαῦτα ἐς τὰ δεῖπνα ἀνήλισκεν, οἱ μὲν ἄλλοι κατὰ τοῦτ' ἔχαιρον, οἱ δὲ δὴ νοῦν ἔχοντες ἤχθοντο. Vid. ibi Reimar.

ac solemni convivio citharoedum placentem palam admonuit, ut aliquid et de Dominico diceret; inchoantique neroniana cantica, primus exsultans etiam plausit.

12. Talibus principiis, magnam imperii partem non nisi consilio et arbitrio vilissimi cuiusque histrionum et aurigarum administravit, et maxime Asiatici liberti. Hunc adolescentulum, mutua libidine constupratum, mox taedio profugum, quum Puteolis poscam vendentem reprehendisset, coniecit in compedes, statimque solvit, et rursus in deliciis habuit: iterum deinde, ob nimiam contumaciam et ferocitatem gravatus, circumforaneo lanistae vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit, et provincia demum accepta manumisit: ac primo imperii die aureis donavit anulis super coenam, quum mane, rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset severissime talem equestris ordinis maculam.

de Dominico) Ita optimi codd. et receperunt fere omnes, qui recentius in edendo Suetonio sunt versati, pro vulg. *de Domitio*, quod nomen, Neroni ipsi post adoptionem odiosum (vid. Neron. 7 et 41), vix credas usurpasse foedum Neronis admiratorem. Contra *Dominicum carmen* est canticum Neronis, et *de Dominico* i. q. de collectione canticorum Neronianorum, de quibus vid. ad Neron. 38. *Domini* appellationem primum quidem Domitianum publice assumsisse, superioribus tamen Principibus per assentationem datam, monuerunt iam interpretes.

histrionum et aurigarum) Tac. II, 87: *Aggregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat.*

Asiatici liberti) Tac. c. 95: *Nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii, Asiaticus, Polycletos, Patrobios et vetera odiorum nomina aequabat.* De eius morte Id. IV, 11: *Asiaticus (is libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.*

reprehendisset) Haec lectio lectissimorum librorum, ut Calig. 45, *veluti profugos ac reprehensos.* Vulg. *deprehendisset*, quae est emendatio eorum, qui propriam verbi *reprehendere* (pro ἀναλαβεῖν h. e. πάλιν λαβεῖν) significationem non ceperunt.

solvit) Ita edidi cum Steph. Casaub. aliisque. Libri plerique, *coluit.*

aur. donavit anulis) Tac. II, 58: *Postulante exercitu, ut libertum suum, Asiaticum, equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem compescit. Dein, mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largi-*

13. Sed vel praecipue luxuriae saevitiaeque deditus, epulas trifariam semper, interdum quadrifariam dispertiebat, in ientacula et prandia et coenas comissationesque; facile omnibus sufficiens, vomitandi consuetudine. Indicebat autem aliud alii eadem die: nec cuiquam minus singuli apparatus quadringenis millibus nummûm constiterunt. Famosissima super ceteras fuit coena data ei adventicia a fratre, in qua duo millia lectissimorum piscium, septem avium apposita traduntur. Hanc quoque exsuperavit ipse dedicatione patinae,

tur; honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

luxuriae saev. deditus) Eutrop. VII, 12: *Cum multo dedecore imperavit, et gravi saevitia notabilis, praecipue ingluvie et voracitate, quippe quum de die saepe quarto vel quinto feratur epulatus.* Tac. II, 95: *Nemo in illa aula probitate aut industria certavit. Vnum ad potentiam iter, prodigis epulis et sumtu ganeaque satiare inexplebiles Vitellii libidines. Ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur, nec in longius consultans, novies millies sestertiûm paucissimis mensibus intervertisse creditur.* Xiph. LXV, 2: τὸ πλεῖστον καὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς ἐδαπάνα, ἀπλήστως τε ἐμφορούμενος, καὶ συνεχῶς πάντα ἐξεμῶν, ὡς μόνῃ τῇ παρόδῳ τῶν σιτίων τρέφεσθαι. ἀφ' οὗπερ καὶ ἀνταρκεῖν ἠδύνατο· ἐπεὶ οἵ γε συνδειπνοῦντες αὐτῷ πάντες κακῶς ἀπήλλαττον. Cap. 3: καὶ ἐγένετο ὁ χρόνος ὁ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ σύμπας οὐδὲν ἄλλο ἢ μέθαι τε καὶ κῶμοι. πάντα τε γὰρ τὰ τιμιώτατα καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἵνα μηδὲν εἴπω πλέον, καὶ ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐκ τῆς θαλάσσης συνήγετο, καὶ πολυτελῶς οὕτως ἐσκευάζετο, ὥστε Βιτελλιανὰ καὶ νῦν ἐξ ἐκείνου καὶ πέμματα καὶ τἄλλα τινὰ βρώματα ὀνομάζεσθαι. καὶ τί ἄν τις καθ' ἕκαστον αὐτῶν καταλέγοι; ὁπότε πρὸς πάντων ὁμοίως ὡμολόγηται, δύο τε αὐτὸν μυριάδας μυριάδων καὶ δισχιλίας πεντακοσίας ἐν τῷ τῆς ἀρχῆς χρόνῳ ἐς τὰ δεῖπνα δεδαπανηκέναι. Id. c. 4: καὶ ἑκατόν γε αὐτόν φασι μυριάδας ἐς δεῖπνον ἀναλῶσαι. Vid. Lips. ad Tac. et Reimar. ad Xiphil. l. c.

Indicebat — constiterunt) Xiphil. c. 4: οἱ δὲ δειπνίζοντες σφᾶς (Vitellium, eiusque uxorem Galeriam, et reliquos amicos) ἐν μεγάλῳ κακῷ ἐγίγνοντο, πλὴν ὀλίγων, οἷς τι ἀνταπεδίδου. καίπερ οὐδ' ὅλης τῆς ἡμέρας οἱ αὐτοὶ εἱστίων αὐτόν· ἀλλ' ἄλλοι μὲν ἀκρατίσασθαι (*ientaculum*) παρεῖχον, ἄλλοι δὲ ἀριστῆσαι (*prandium*), ἕτεροι δὲ δεῖπνον (*coenam*), ἕτεροι μεταδόρπιά τινα (*comissationes*) πλησμονῆς παραμύθια. πάντες γὰρ οἱ δυνάμενοι ἑστιᾶν αὐτὸν ἐσπούδαζον. Vid. Vales. et Reimar. ad h. l.

coena — traduntur) Haec ita sua fecit Eutrop. VII, 12: *Notissima certe coena memoriae mandata est, quam ei Vitellius frater exhibuit, in qua, super ceteros sumtus, duo millia piscium, septem avium millia apposita traduntur.*

patinae) Xiphil. c. 3: μίαν γοῦν

quam ob immensam magnitudinem *clipeum Minervae* Πολιούχου dictitabat. In hac scarorum iocinora, phasianorum et pavonum cerebella, linguas phoenicopterûm, muraenarum lactes, a Parthia usque fretoque hispanico per navarchos ac triremes petitarum, commiscuit. Vt autem homo non profundae modo, sed intempestivae quoque ac sordidae gulae, ne in sacrificio quidem unquam, aut itinere ullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim viscus et farra, paene rapta e foco, manderet, circaque viarum popinas fumantia opsonia, vel pridiana atque sem esa.

14. Pronus vero ad cuiusque et quacunque de causa, necem atque supplicium, nobiles viros, condiscipulos et aequales suos, omnibus blanditiis tantum non ad societatem imperii allicefactos, vario genere fraudis occidit, etiam unum veneno, manu sua porrecto in aquae frigidae potione, quam is affectus febre poposcerat. Tum feneratorum et stipulatorum publicano-

ποτε λοπάδα πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδων ἐσκεύασε, γλώττας τε καὶ ἐγκεφάλους καὶ ἧπατα καὶ ἰχθύων καὶ ὀρνίθων τινῶν ἐμβαλών. καὶ ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦν κεραμέαν τηλικαύτην γενέσθαι, ἀργυροῦ τε ἐποιήθη, καὶ ἔμεινε πολὺν χρόνον, ὥσπερ τι ἀνάθημα, μέχρις οὗ Ἀδριανὸς αὐτὴν ἰδὼν συνεχώνευσεν. Plin. H. N. XXXV, 12: (46) *Vitellius in principatu suo decies HS. condidit patinam, cui faciendae fornax in campis exaedificata erat, quoniam eo pervenit luxuria, ut etiam fictilia pluris constent, quam murrhina. Propter hanc Mucianus altero consulatu suo in concione exprobravit patinarum paludes Vitellii memoriae.* Vid. interpretes ad loca citata. De materia patinae, argentea vel fictili, quum dissentiant Xiphilinus et Plinius, frustra laboraris.

a Parthia usque) Ita optimi libri. Al. *a Carpathio usque* etc. Oudend. coniicit, *a Carteia usque*, quod probavit Wolfius. Si stat *a Parthia*, extremi orbis romani fines ab auctore nominantur, et *petitarum* non ad muraenas solum, sed aves etiam referendum, quae patinam compleverunt.

stipulatorum) De *stipulatione*, quae omnibus pactis et contractibus, adeoque etiam de pecunia mutuo data, subiici solebat, vid. Brisson. de form. lib. VI, p. 559 seq. Heinecc. Ant. R. lib. III, tit. 16—20, p. 93 seq. — Xiphil. LXV, 5: οἵ γε μὴν δεδανεικότες τι αὐτῷ, ἐξορμῶντος μὲν αὐτοῦ ἐς τὴν Γερμανίαν, ἐπελάβοντο, καὶ μόλις ποτὲ κατεγγυηθέντα αὐτὸν ἀπέλυσαν. τότε δὲ οὐχ ὅσον οὐ κατεγέλων, ἀλλὰ καὶ ἐθρήνουν καὶ κατεκρύπτοντο. καὶ αὐτοὺς ἀναζητῶν, τήν τε

rumque, qui unquam se aut Romae debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit. Ex quibus quendam in ipsa salutatione supplicio traditum statimque revocatum, cunctis clementiam laudantibus, coram interfici iussit, *velle se*, dicens, *pascere oculos*: alterius poenae duos filios adiecit, deprecari pro patre conatos. Sed et Equitem romanum proclamantem, quum raperetur ad poenam, *Heres meus es*, exhibere testamenti tabulas coëgit: utque legit, coheredem sibi libertum eius ascriptum, iugulari cum liberto imperavit. Quosdam et de plebe ob id ipsum, quod venetae factioni clare maledixerant, interemit; contemtu sui, et nova spe id ausos, opinatus. Nullis tamen infensior, quam vernaculis et mathematicis, ut quisque deferretur,

σωτηρίαν σφίσιν ἐς τὸ ὀφειλόμενον ἀποδοῦναι ἔλεγε, καὶ τὰ συμβόλαια ἀπῄτει.

velle — pascere) De morte Iunii Blaesi hoc narrat Tac. III, 39: *Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam ferret, placuit veneno grassari. Addidit facinori fidem nobili gaudio, Blaesum visendo: quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos, spectata inimici morte, iactavit.*

venetae factioni) Vid. ad c. 7. Mox *nova spe* i. q. *spe novarum rerum*. De usu verborum *opinari*, *sentire*, *existimare* pro *opinionem*, *sententiam prae se ferre*, *dicere*, saepius diximus.

vernaculis) i. e. scurris, quos atrocius odisse oportebat Vitellium, quo uberiorem eorum dicteriis materiem suppeditabat vitae morumque foeditate. Ita Martial. I, 42, 1: *Vrbanus tibi, Caecili, videris. Non es, crede mihi. Quid ergo? verna es.* Id. X, 3, 1: *Vernaculorum dicta, sordidum dentem, Et foeda linguae probra circulatricis* etc. Merae igitur hallucinationes sunt coniecturae interpretum: *oraculis*, *veraculis* aut *vericulis*, *divinaculis*, vel quod iungunt *vernaculis mathematicis*.

mathematicis) Tac. II, 62: *Pulsi Italia mathematici.* Xiphil. LXV, 1: ἐπεὶ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐγένετο, τἄλλα τε διῴκει, ὥς που καὶ ἐδόκει αὐτῷ, καὶ πρόγραμμα ἔθετο, δι' οὗ τοὺς ἀστρολόγους ἐξήλασε, προειπὼν σφίσιν, ἐντὸς τῆσδε τῆς ἡμέρας (ῥητήν τινα τάξας) ἐξ ἁπάσης τῆς Ἰταλίας χωρῆσαι. καὶ αὐτῷ ἐκεῖνοι νυκτὸς ἀντιπροθέντες γράμματα, ἀντιπαρήγγειλαν ἀπαλλαγῆναι ἐκ τοῦ βίου ἐντὸς τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐτελεύτησε. καὶ οἱ μὲν οὕτως ἀκριβῶς τὸ γενησόμενον προέγνωσαν. Zonaras Ann. II, p. 142: φιλόμαντις δὲ ὑπάρχων, καὶ μηδὲ τὸ βραχὺ πράσσων ἄνευ αὐτῶν, τότε μὲν τοὺς ἀστρονόμους, ὕστερον δὲ καὶ τοὺς γόητας ἐξήλασε, προειπὼν σφίσιν, ἐντὸς τῆσδε τῆς ἡμέ-

inauditum capite puniebat; exacerbatus quod post edictum suum, quo iubebat, intra Kalendas Octobris Vrbe Italiaque mathematici excederent, statim libellus propositus est, *et Chaldaeos edicere, bonum factum, ne Vitellius Germanicus intra eundem Kalendarum diem usquam esset.* Suspectus et in morte matris fuit, quasi aegrae praeberi cibum prohibuisset; vaticinante Catta muliere, cui velut oraculo acquiescebat, *ita demum firmiter ac diutissime imperaturum, si superstes parenti exstitisset.* Alii tradunt, ipsam taedio praesentium et imminentium metu, venenum a filio impetrasse, haud sane difficulter.

15. Octavo imperii mense desciverunt ab eo exercitus Moesiarum atque Pannoniae; item ex transmarinis Iudaicus et Syriacus: ac pars in absentis, pars in praesentis Vespasiani verba iurarunt. Ad retinendum ergo ceterorum hominum studium ac favorem, nihil non publice privatimque, nullo adhibito modo, largitus est. Dilectum

ρας ἐξ ἁπάσης ἐκχωρῆσαι τῆς Ἰταλίας.

propositus est) Al. *est propositus.* Ernest. legendum indicat *prop. erat* vel *esset.* Mox *et* h. e. *etiam* deleri iusserunt Guiet. et Burm. *Edicere* scripsi pro *dicere* cum MS. Vrsin. probantibus Guieto, Burmanno, Oudend. Wolfio. Sequitur enim edicti formula *bonum factum*, de qua vide ad Caes. 80.

in morte matris) Alii vitiose *in mortem.* Memorat mortem Sextiliae Tac. III, 67: *Erat illi et fessa aetate parens, quae tamen, paucis ante diebus, opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii assecuta, nisi luctum et bonam famam.* Saepius monui, Tacitum, ut accuratum historicum, nihil unquam vulgi dare rumoribus, incertissimis et tamen creberrimis de illustrium hominum morte, eiusque causis. Mox in ed. Wolf. per typothetae errorem *aegre* pro *aegrae*, nisi vere secutus est doctus editor quosdam MSS. qui idem exhibent scripturae compendio. Ita vitiose nonnulli Caes. 74: *aegre* pro *aeger.*

Catta muliere) h. e. de Cattis, Germanorum natione. Colere enim solebant mulieres vaticinas maiores nostri. Vid. Tac. German. 8, ubi vid. interpr.

Alii tradunt) Omisi *et* ante *alii* cum Ernest. et Oudendorpio.

exercitus — Syriacus) Vid. Tac. II, 73 seq. de Iudaico et Syriaco, c. 85 seq. de Illyrico, Moesiae denique et Pannoniae exercitibus. Cf. Vespasian. 6.

Dilectum) Tac. III, 58: *Hortan-*

quoque ea conditione in Vrbe egit, ut voluntariis non modo, missionem post victoriam, sed etiam veteranorum iustaeque militiae commoda polliceretur. Vrgenti deinde terra marique hosti, hinc fratrem cum classe ac tironibus et gladiatorum manu opposuit; hinc et betriacenses copias et duces. Atque ubique aut superatus aut proditus, salutem sibi et millies sestertiûm a Flavio Sabino, Vespasiani fratre, pepigit: statimque pro gradibus Palatii apud frequentes milites, *cedere se imperio, quod invitus rece-*

tibus libertis (*nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus*), *vocari tribus iubet. Dantes nomina sacramento adigit: superfluente multitudine, curam dilectus in Consules partitur. Servorum numerum et pondus argenti Senatoribus indicit.* — Verba *iustaeque militiae* interpretationis loco addidit auctor, et sunt i. q. *veteranorum commoda* vel *commoda emeritorum*, ut Aug. 24, quae tribuit Vitellius *voluntariis* sive *extraordinario militi*, cui opponitur *iustus*. Lipsius praeter necessitatem emendabat: *iustaque mil. commoda.*

hinc fratrem — opposuit) Xiphil. LXV, 16: τὸν μὲν ἀδελφὸν διὰ ταχέων εἰς Ταρακίναν ἔπεμψε, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν πόλιν κατέσχεν ὀχυρὰν οὖσαν. Tac. III, 57: *Vitellius Claudium Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit, data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. Vt collata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus situque magis, quam ipsorum ingenio tutam. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum Praefectis Praetorii relicta, L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit.* Falso igitur Suetonium Lucio Vitellio *classem et gladiatorum manum* tribuere, monuit iam Reimar. ad Xiphil. l. c.

Betriacenses copias et duces) Caecinam et Valentem. Tac. II, 99.

aut superatus) apud Cremonam ab Antonio Primo. Tac. III, 22 seq.

aut proditus) a Lucilio Basso, classis Ravennatis Praefecto Tac. III, 12. Caecina c. 13, classe Misenensi et Claudio Iuliano III, 57, totoque exercitu in subiectis Narniae campis. III, 63.

salutem sibi — pepigit) Tac. III 65: *Saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. Verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum. Vultus procul visentibus notabantur. Vitellii proiectus et degener; Sabinus non insultans et miseranti propior.* Iam antea, auctore Eod. c. 63, Antonius Primus ac Varus, crebris nunciis, *salutem et pecuniam et secreta Campaniae* obtulerant Vitellio, *si, positis armis, seque ac liberos suos Vespasiano permisisset.*

cedere se imperio) Vid. Tac. III, 67 seq. *In sua concione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti moestitiae*

pisset, professus, cunctis reclamantibus, rem distulit; ac nocte interposita, primo diluculo sordidatus descendit ad Rostra, multisque cum lacrimis eadem illa, verum e libello, testatus est. Rursus interpellante milite ac populo, et, ne deficeret, hortante, omnemque operam suam certatim pollicente, animum resumsit; Sabinumque et reliquos Flavianos, nihil iam metuentes, vi subita in Capitolium compulit, succensoque templo Iovis Optimi Maximi oppressit; quum et proelium et incendium e tiberiana prospiceret domo inter epulas. Non multo post poenitens facti, et in alios culpam conferens,

congruentia locutus: cedere se pacis et Reip. causa; *retinerent tantum memoriam sui, fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur.* c. 68. Fluctuantem inter diversa consilia Vitellium egregie describit Xiphil. LXV, 16. Suetonii narratio, quamquam reliquis brevior, accuratissima videtur; discrepat enim passim a Tacito, maxime in temporis ordine, quo singula acciderunt.

sordidatus) Tac. 65: *pullo amictu Palatio degreditur, moesta circum familia.* Xiphil. l. c. ἔστι μὲν ὅτε τὴν χλαμύδα τὴν πορφυρᾶν ἐφόρει, καὶ ξίφος παρεζώννυτο· ἔστι δ' ὅτε ἐσθῆτα φαιὰν ἀνελάμβανεν. ἐδημηγόρει τε καὶ ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἄλλοτε ἄλλα, ἐπί τε μάχην καὶ ἐπὶ διαλλαγὰς αὐτοὺς προτρεπόμενος.

animum resumsit — compulit) Invaserunt Sabinum circa lacum Fundani milites Vitelliani, inscio invitoque Vitellio, cui nullum prorsus consilium, nulla auctoritas. *Sabinus, re trepida* (ita pergit Tac. c. 69), *quod tutissimum e praesentibus, arcem Capitolii insedit milite et quibusdam Senatorum Equitumque.* Ipse Vitellius (c. 70) culpam in militem conferebat, *cuius nimio ardori imparem esse modestiam suam.* Pro *metuentes* vulg. *metuens*, quod iure repudiarunt Burm. Oudend. Ernestius.

succensoque templo Iovis) Quum Vitelliani obsessum ibi Sabinum cum suis oppugnarent. Tac. c. 70: *Ambigitur, ignem tectis oppugnatores iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama est, quo nitentes ac progressos depellerent. Inde lapsus ignis in porticus appositas aedibus; mox sustinentes fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. Sic Capitolium, clausis foribus, indefensum et indireptum, conflagravit.* Cf. Xiphil. LXV, 17.

oppressit) Singulos, qui periere, nominat Tac. c. 73. Sabini corpus confossum collaceratumque, et capite truncum, in Gemonias traxere Vitelliani.

prospiceret) Nullum interpretem offendit hoc tempus, quum desiderares potius: *prospexisset* ob sequ. *non multo post — iuravit*, nec ipse de mutatione cogito, sed id modo monendum existimo, auctorem h. l. non successionem temporis in variis, quae egit Vitellius, spectare, sed in de-

vocata concione iuravit, coëgitque iurare ceteros, *nihil sibi antiquius quiete publica fore.* Tunc solutum a latere pugionem, Consuli primum, deinde, illo recusante, magistratibus, ac mox Senatoribus singulis porrigens, nullo recipiente, quasi in aede Concordiae positurus, abscessit. Sed quibusdam acclamantibus, *ipsum esse Concordiam*, rediit: nec solum retinere se ferrum affirmavit, verum etiam Concordiae recipere cognomen.

16. Suasitque Senatui, ut legatos cum virginibus Vestalibus mitterent, pacem, aut certe tempus ad consultandum, petituros. Postridie responsa opperienti nunciatum est per exploratorem, hostem appropinquare.

scribendo hominis animo versari, tam dispari intra brevissimum temporis intervallum, ut *quum prospiceret* sit i. q. *idem ille, qui modo — prospiciebat, non multo post — iuravit.* Scriptor Graecus participium aoristi posuisset. Ceterum omnis difficultas tollitur, si totum hoc comma *quum epulas* superioribus annectitur, atque ita etiam interpunxi.

solutum — porrigens) Post orationem statim, quam in Foro habuit, hoc factum est secundum Tac. H. III. 68, qui: *simul filium protendens, modo singulis, modo universis commendans, postremo fletu praepediente, adsistenti Consuli (Caecilius simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis vitaeque civium, reddebat. Adspernante Consule, reclamantibus, qui in concione adstiterant, ut in aede Concordiae positurus insignia imperii, domumque fratris petiturus, discessit* etc. Xiphil. c. 16: τά τε ἄλλα αὐτὸν ἐκερτόμουν, καὶ μάλιστα ὁπότε τὸ ξίφος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῖς τε ὑπάτοις καὶ τοῖς ἄλλοις βουλευταῖς ὤρεγεν, ὡς καὶ τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν δι' αὐτοῦ ἀποτεθειμένος. οὔτε γὰρ ἐκείνων τις λαβεῖν αὐτὸ ἐτόλμα, καὶ οἱ προσεστηκότες ἐχλεύαζον. Hanc quidem rem, vereor, ne alieno loco narraverit Suetonius, quum veri longe similior ratio sit Taciti et Xiphilini. Iidem nihil prorsus de *cognomine Concordiae*, quo tamen silentio temere utaris ad fidem rei negandam Suetonio.

legatos cum virg. Vest.) Xiphil. c. 18: τὴν βουλὴν συναγαγών, πρέσβεις παρ' αὐτῶν μετὰ τῶν ἀειπαρθένων πρὸς τὸν Κερεάλιον ἔπεμψεν. Tac. III, 80: *Mox, vocato Senatu, deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto Reip. concordiam pacemque suaderent. Varia legatorum sors fuit. Qui Petilio Cereali occurrerant, extremum discrimen adiere, adspernante milite conditiones pacis. — Aequioribus animis accepti sunt, qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.* — De *virginibus Vestalibus* ad deprecandum missis vid. ad Caes. cap. 1.

Continuo igitur abstrusus gestatoria sella, duobus solis comitibus, pistore et coquo, Aventinum et paternam domum clam petiit, ut inde in Campaniam fugeret. Mox, levi rumore et incerto, tanquam pax impetrata esset, referri se in Palatium passus est: ubi quum deserta omnia reperisset, dilabentibus etiam, qui simul erant, zona se aureorum plena circumdedit; confugitque in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane, lectoque et culcita obiectis.

17. Irruperant iam agminis antecessores, ac nemine obvio rimabantur, ut fit, singula. Ab his extractus e latebra, sciscitantes, *quis esset* (nam ignorabatur), et *ubi esse Vitellium sciret*, mendacio elusit: deinde agnitus, rogare non destitit, quasi quaedam de salute Vespasiani dicturus, ut custodiretur interim vel in

Tac. c. 81: *Obviae fuere et virgines Vestales cum epistolis Vitellii ad Antonium scriptis, eximi supremo certamini unum diem, postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conventura. Virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum, Sabini caede et incendio Capitolii diremta belli commercia.*

abstrusus gestatoria sella) Tac. c. 85: *Vitellius, capta Vrbe, per aversam Palatii partem, Aventinum in domum uxoris sellula defertur, ut, si diem latebra vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret. Dein, mobilitate ingenii, et quae natura pavoris est, quum omnia metuenti praesentia maxime displicerent, in Palatium regreditur, vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servitiorum, aut occursum eius declinantibus. Terret solitudo et tacentes loci; tentat clausa; inhorrescit vacuis; fessusque misero errore, et pudenda latebra semet occultans, ab Iulio Placido, Tribuno cohortis, protrahitur.* Xiphil. c. 20: φοβηθεὶς, χιτωνίσκον τε ῥακώδη καὶ ῥυπαρὸν ἐνέδυ, καὶ ἐς οἴκημα σκοτεινόν, ἐν ᾧ ἐτρέφοντο κύνες, ἐκρύφθη, γνώμην ἔχων τῆς νυκτὸς ἐς τὴν Ταρρακίναν πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀποδρᾶναι. καὶ αὐτὸν ἀναζητήσαντες οἱ στρατιῶται καὶ ἐξευρόντες (οὐ γάρ που καὶ ἐπὶ πολὺ λαθεῖν ἀκριβῶς ἠδύνατο, ἅτε αὐτοκράτωρ γεγονώς) συνέλαβον φορυτοῦ (ita Zon. pro ὑφαντοῦ, quod est in Xiphil.) καὶ αἵματος ἀναπεπλησμένον. (ὑπὸ γὰρ τῶν κυνῶν ἐλελύματο). Aur. Victor. Caes. 8: *e tugurio, quo se abdiderat ianitoris* productum dicit, rectius sane et Suetonio atque veritati convenientius, quam quae Xiphilinus de οἰκήματι σκοτεινῷ, ἐν ᾧ ἐτρέφοντο κύνες, ex male intellecto scriptore Latino: vid. Casaub. ad h. l. et Reimar. ad Xiphil. l. c.

Irruperant iam) Vulg. *irruperant autem iam*.

carcere: donec religatis post terga manibus, iniecto cervicibus laqueo, veste discissa, seminudus in Forum tractus est, inter magna rerum verborumque ludibria, per totum viae Sacrae spatium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subrecto, ut visendam praeberet faciem, neve sum-

donec religatis — tractus est) Tac. l. c. *Vinctae pone tergum manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante; deformitas exitus misericordiam abstulerat.* Xiphil. l. c. κἀκ τούτου τὴν μὲν ἐσθῆτα αὐτοῦ περιῤῥήξαντες καὶ τὼ χεῖρε εἰς τοὐπίσω δήσαντες, τῷ τε αὐχένι σχοινίον περιθέντες, κατήγαγον ἐκ τοῦ Παλατίου τὸν Καίσαρα, τὸν ἐν αὐτῷ ἐντρυφήσαντα· καὶ διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἔσυραν τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ἐν τῷ βασιλικῷ δίφρῳ πολλάκις σοβήσαντα· ἔς τε τὴν ἀγορὰν ἐσεκόμισαν τὸν Αὔγουστον, ἐν ᾗ πολλάκις ἐδημηγόρησε. καὶ οἱ μὲν ἐῤῥάπιζον αὐτὸν, οἱ δὲ τοῦ γενείου ἔτιλλον, πάντες δὲ ἔσκωπτον, καὶ πάντες ὕβριζον, τά τε ἄλλα καὶ τὴν ἀσωτίαν αὐτοῦ ἐπιλέγοντες, ἐπειδὴ καὶ γαστροπίων ἦν. Cf. Aurel. Victor. Caes. 8, et Epit. 8; Eutrop. VII, 12. Ioseph. B. Iud. IV, 11, 4: συρεὶς διὰ τοῦ πλήθους, καὶ παντοδαπαῖς αἰκίαις ἐξυβρισθεὶς, ἐπὶ μέσης τῆς Ῥώμης ἀποσφάττεται.

reducto coma capite) Apte comparat Casaub. locum Plin. Panegyr. 34: *Nihil tamen gratius, nihil seculo dignius, quam quod contigit desuper intueri delatorum supina ora retortasque cervices.* N. l. alii: *reducta coma a capite*, quod quum commodum sensum non praeberet, erant, qui mallent *a fronte*, *facie*, vel tale quid, nullo in scriptore vel libro aliquo eiusmodi mutationis dicam vel corruptelae vestigio. Ernestius, quod saltem probabilius, suspectum censebat vocab. *coma.* Sed lectio bene se habet, confirmata etiam ab Eutropio, qui exscribere solitus Nostrum, l. c. *erecto coma capite.* Haec enim, ut Torrent. iam monuit ad n. l. genuina est lectio, corrupta in libris in, *erecta coma et capite.*

ceu noxii solent) sc. trahi, ne quis cum Casaub. coniiciat: *ceu noxiis solet.* Victor Caes. l. c. *parricidarum more.*

mento — subrecto) Iunge cum Oudend. et Wolfio *mento subrecto* vel *suberecto* per mucronem. Al. vitiose *subiecto.* Ita apud Victor. Epit. l. c. *Ac ne homo impudens, in extremis saltem, malorum, quae gesserat, rubore faciem demitteret, subiecto* (lege *subrecto*) *in mentum gladio, seminudus — trahitur.* Tac. l. c. *Vitellium, infestis mucronibus coactum, modo erigere os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, plerumque Rostra, aut Galbae occisi locum contueri, postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. Vox una non degeneris animi excepta, quum Tribuno insultanti, se tamen Imperatorem eius fuisse, respondit.* Xiphil. c. 21: αἰσχυνομένου ἐπὶ τούτοις αὐτοῦ, καὶ κάτω βλέποντος, οἱ στρατιῶται ξιφιδίοις αὐτὸν ὑπὸ τὸ γένειον ὑπεκέντουν, ἵνα καὶ ἄκων ἄνω βλέπῃ etc. Deinde discedit paullum a Tacito in iis, quae de milite Ger-

mitteret; quibusdam stercore et coeno incessentibus, aliis *incendiarium* et *patinarium* vociferantibus, parte vulgi etiam corporis vitia exprobrante (erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumque ex vinolentia, venter obesus, alterum femur subdebile, impulsu olim quadrigae, quum auriganti Caio ministratorem exhiberet), tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatus atque confectus est, et inde unco tractus in Tiberim.

18. Periit cum fratre et filio, anno vitae septimo

mano narrat, a Suetonio praetermissa.

quibusdam—incessentibus) Eutrop. l. c. *stercore in vultum et pectus ab omnibus obviis appetitus.* Victor Epit. l. c. *multis coeno, fimo, et ceteris turpioribus dicta purgamentis vultum eius incessentibus.* Oros. VII, 8: *passim cunctis fimum in os eius coniectantibus.*

femur subdebile) Vesp. 7: *debili crure.* Vid. ad Aug. 43. Mox ante *exhiberet* addunt al. *se.* Vid. Oud.

tandem apud Gem.—in Tiberim) Tac. l. c. *postremo ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere. — Ac deinde ingestis vulneribus concidit. Et vulgus eadem pravitate insectabatur interfectum, qua foverat viventem.* Eutrop. *postremo iugulatus et in Tiberim deiectus, etiam communi caruit sepultura.* Victor Caes. l. c. *iniecto laqueo parricidarum more ad scalas Gemonias perque eas pertractus, simul ictibus, quantum quisque valuerat, confosso corpore, in Tiberim deiicitur.* Oros. *apud Gemonias scalas minutissimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atque inde unco tractus, et in Tiberim mersus, etiam communi caruit sepultura.* Xiphilin. c. 21: πρός τε τοὺς ἀναβαθμοὺς αὐτὸν ἤγαγον, κἀνταῦθα κατέκοψαν, τήν τε κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτεμόντες, κατὰ πᾶσαν τὴν πόλιν περιήγαγον. καὶ τοῦτον μὲν ὕστερον ἡ γυνὴ ἔθαψε. Vid. ibi Reimar.

Periit) post imperium vel annuum, vel octo mensium (diversi enim scriptores) sive a seditione legionum, quae mense Ianuario an. V. 822, Imperatorem eum salutavere, sive a morte Othonis, quae mense Aprili eiusdem anni accidit, computare illud institueris. Vitellium enim periisse constat sub finem Decembris.

cum fratre et filio) De fratre vid. Tac. IV, 2: *Dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratris, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius, quam adversis abstractus.* Xiphil. c. 22: ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὥρμησε μὲν ἐκ τῆς Ταρακίνης, ὡς καὶ βοηθήσων αὐτῷ· μαθὼν δὲ κατὰ τὴν ὁδόν, ὅτι τέθνηκε, καὶ περιπεσὼν ἅμα τοῖς ἐπ᾽ αὐτὸν πεμφθεῖσιν, ὡμολόγησε μὲν σφίσιν ὡς καὶ σωθησόμενος, ἐσφάγη δ᾽ οὐ πολλῷ ὕστερον. De *filio* Tac. IV, 80: *Iisdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset.* Xiphil. l. c. καὶ αὐτῷ καὶ ὁ τοῦ Βιτελλίου παῖς ἐπαπώλετο, καίτοι τοῦ Βιτελλίου μηδένα μήτε τῶν τοῦ Οθωνος, μήτε τῶν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ συγγενῶν ἀποκτείναντος. De filia Vitellii vid. ad Vespas. 14.

et quinquagesimo: nec fefellit coniectura eorum, qui augurio, quod factum ei Viennae ostendimus, non aliud portendi praedixerant, quam venturum in alicuius Gallicani hominis potestatem: siquidem ab Antonio Primo, adversarum partium duce, oppressus est, cui Tolosae nato cognomen in pueritia *Becco* fuerat. Id valet gallinacei rostrum.

sept. et quinquagesimo) Ita etiam Tac. III, 86: *septimum et quinquagesimum aetatis annum explebat.* Adde Eutrop. VII, 12, et Victor. Caes. 8. Sed Xiphil. l. c. τέσσαρα ἔτη καὶ πεντήκοντα vitae eius tribuit, quibus Zonaras addit ἡμέρας ἐννέα καὶ ὀγδοήκοντα, idque rectius, si vere natus est mense Septembri an. V. 768, uti Noster perhibet c. 3, et periit Decembri exeunte an. 822. Verissime Reimar. ad Xiphil. l. c. novum hoc documentum dicit, Suetonium ex diversis auctoribus nativitatis et vitae tempora petiisse, nec tamen de conciliandis rationibus laborasse, unde secum pugnantem saepius deprehendimus.

augurio) Vid. c. 9.

Becco) Adhuc Gall. *bec*, Brit. *beak*. De Antonio Primo vid. Tac. H. II, 86, et quae collegit Reim. ad Xiphil. LXV, 9.

T. FLAVIVS VESPASIANVS AVGVSTVS

1. Rebellione trium Principum et caede incertum diu et quasi vagum imperium suscepit firmavitque tandem gens Flavia: obscura illa quidem ac sine ullis maiorum imaginibus, sed tamen reipublicae nequaquam poenitenda; constet licet, Domitianum cupiditatis ac saevitiae merito poenas luisse. Titus Flavius Petro, municeps reatinus, bello civili pompeianarum partium Centurio an Evocatus, profugit ex pharsalica acie, domumque se contulit: ubi deinde, venia et missione impetrata, coactiones argentarias factitavit. Huius

cupiditatis) Quomodo intelligenda sit, docet locus Domit. 9, ubi iungitur cum *avaritia*, et opponitur *abstinentia*. Vid. ad Caes. 54 init.

Petro) Male al. *Petronius*, quod non cognomen est, sed nomen. De Reate, oppido Sabinorum, vid. Cellar. Geogr. A. II, 9, p. 778.

Centurio an Evocatus) Al. sine dubio ex ignorantia, quid valeret voc. *Evocatus*, dederunt, *Centurio*, *incertum sponte*, *an evocatus*. Optimi codd. omiserunt ineptum glossema, vel in margine tantum servarunt. *Evocati*, de quibus vid. ad Galb. 10, iisdem honoribus insignibusque utebantur, et omnino eadem dignitate erant, qua Centuriones, ut adeo, quo nomine locum illum in militia tenuisset Flavius, seriori scriptori incertum esse posset.

coactiones argentarias) Vid. intp. ad Horat. Sat. I, 6, 86, ubi patrem suum *coactorem* fuisse dicit. Argentarios auctionibus praefuisse, vidimus Neron. 5. Habebant illi, qui rerum sub hasta venditarum mercedem sibi *cogerent* sive colligerent,

filius, cognomine Sabinus, expers militiae (etsi quidam eum primipilarem, nonnulli, quum adhuc ordines duceret, sacramento solutum per causam valetudinis, tradunt), publicum quadragesimae in Asia egit; manebantque imagines a civitatibus ei positae sub hoc titulo, ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ. Postea fenus apud Helvetios exercuit, ibique diem obiit, superstitibus uxore Vespasia Polla et duobus ex ea liberis: quorum maior Sabinus ad praefecturam Vrbis, minor Vespasianus ad principatum usque processit. Polla, Nursiae honesto genere orta, patrem habuit Vespasium Pollionem, ter

Sabinus) a matre Sabina. Vid. ad Othon. 1, et Vitell. 6, Ernest. ad Tac. Agric. 6, ubi de hoc more, filiis nomina imponendi, dictum.

publicum quadr. — *egit*) Quod alii exhibuerunt *publicanum*, id factum ob verbum *egit*, quoniam *Principem*, *mimum agere* etc. saepe dicitur, vel quod *publicum* h. e. vectigal non ceperunt. Ita apud Tac. A. XIII, 51, sunt *leges cuiusque publici*, ubi vid. interpr. Ad eundem locum Lipsius agit de *portorio quadragesimae et quinquagesimae*, quod sub Nerone abolitum postea rediit. Denique *egit* publicum h. e. procuravit nomine societatis publicanorum, optime explicuit Oudend. qui quum inscriptionem protulerit, in qua: *Iucundus Aug. Lib. Actor XXX Gall.* h. e. Quadragesimae Galliarum, acta res est, et abstinendum ab omni coniectura, qualis *exegit* aliquando in mentem mihi venit. — Mox *manebantque*, quamquam incertum relinquat, quod tempus sit intelligendum, tamen cum Ernestio mutandum nego, quum ab omnibus libris confirmetur, et id ipsum Suetonius dicere videatur, fuisse per aliquod tempus tales imagines Sabini, atque ita in commentariis, quibus utatur, se invenire, nescire tamen, an adhuc suo tempore exstent. Mutandum autem censuerunt Lips. ad Tac. l. c. in *manantque* vel *monebantque*, Casaub. in *manent hodieque*, quod probavit Oudendorp. ego, ut modo dixi, sententiae Suetonii prorsus contrarium existimo. Ceterum statuam cum titulo, ΚΑΛΩΣ ΤΕΛΩΝΗΣΑΝΤΙ, quam dat Boissard. in topogr. urb. P. 3, tom. I, fol. 51, citatus ab Oberlin. ad Tac. l. c. quidni censeas ad Sabinum nostrum referendam, sicut fragmentum veteris lapidis, quod Casaub. commemorat, eandem inscriptionem ferens, addito ΑΝ. quod nihil aliud est, quam, ἀνέστησαν vel ἀνέθηκαν, deperdito nomine eorum, qui posuerunt.

Sabinus ad praef. Vrbis) sub Nerone, motusque dignitate a Galba, iterum sub Othone. Tac. Hist. I, 46: *Vrbi Flavium Sabinum praefecere* (milites), *iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat; plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus.* Ipsi Othoni, quod eius nomine factum a militibus, tribuit Plutarch. Oth. 5: τῆς δὲ Ῥώμης φύλακα Φλαούϊον Σαβῖνον, ἀδελφὸν Οὐεσπασιανοῦ, κατέστησεν, εἴτ

Tribunum militum, Praefectumque castrorum; fratrem Senatorem praetoriae dignitatis. Locus etiam nunc ad sextum milliarium a Nursia Spoletium euntibus in monte summo appellatur Vespasiae: ubi Vespasiorum complura monumenta exstant, magnum indicium splendoris familiae et vetustatis. Non negaverim, iactatum a quibusdam, Petronis patrem e regione transpadana fuisse mancipem operarum, quae ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotannis commeare soleant; subsedisse autem in oppido reatino, uxore ibidem ducta. Ipse ne vestigium quidem de hoc, quamvis satis curiose inquirerem, inveni.

2. Vespasianus natus est in Sabinis ultra Reate, vico modico, cui nomen est Phalacrine, quintodecimo Kalendas Decembris, vesperi, Q. Sulpicio Camerino, C. Poppaeo Sabino, Consulibus, quinquennio ante quam Augustus excederet: educatus sub paterna avia Tertulla, in praediis cosanis. Quare Princeps quoque et

καὶ τοῦτο πράξας ἐπὶ τιμῇ Νέρωνος, (παρ' ἐκείνου γὰρ εἰλήφει τὴν ἀρχὴν ὁ Σαβῖνος, ἀφείλετο δὲ Γάλβας αὐτόν), εἴτε μᾶλλον εὔνοιαν ἐνεδείκνυτο Οὐεσπασιανῷ καὶ πίστιν, αὔξων Σαβῖνον. Commemoratur iterum ut Praefectus Vrbis a Tac. II, 63.

Praef. castrorum) Vid. Lips. exc. ad Tac. Ann. I, 20.

Spoletium) Ita optimi libri. Vulg. *Spoletum*, ex seriori scribendi consuetudine. Vid. Cluver. Ital. Ant. c. 6, p. 632, et Burmann. ad n. l.

mancipem operarum) h. e. qui conducebat operas illas, et maiori mercede, quam ipse dederat, possessoribus agrorum elocabat. De voc. *manceps* vid. Clav. Cic.

soleant) Ita Memm. aliique codd. Vulg. *solerent*, quod unice verum censet Ernest. ob praecedentia *iactatum, fuisse*, quae imperfectum requirere dicit. Sed bene se habet *soleant*, si idem mos fuit operis illis tempore adhuc Suetonii. Imo imperfectum ex correctione videtur, ut Budaei *solent*.

Phalacrine) Vel *Falacrine* et *Phalacrinum*. Vid. Cluver. Ital. Ant. p. 687; Wesseling. ad Antonin. Itiner. p. 307; Cellar. Geogr. A. II, 9, p. 779.

Q. Sulpicio — Consulibus) A. V. 762. Augustus excessit an. 767.

in praediis Cosanis) In Etruria. Vid. Cellar. p. 719; Tzschuck. ad Mel. II, 4, 9. Scribitur *Cosa* et *Cossa*, (unde n. l. alii *Consanis*), Gr. Κόσσα et Κόσσαι, et sic Virgil. Aen. X, 168: *quique urbem liquere Cosas*, ubi vid. Servium. Cf. Oudendorp. ad n. l.

locum incunabulorum assidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim, ne quid scilicet oculorum consuetudini deperiret: et aviae memoriam tanto opere dilexit, ut solemnibus ac festis diebus pocillo quoque eius argenteo potare perseveraverit. Sumta virili toga, latum clavum, quamquam fratre adepto, diu aversatus est; nec, ut tandem appeteret, compelli nisi a matre potuit. Ea demum extudit, magis convicio, quam precibus vel auctoritate, dum eum identidem per contumeliam anteambulonem fratris appellat. Tribunus militum in Thracia meruit. Quaestor Cretam et Cyrenas provinciam sorte cepit. Aedilitatis ac mox prae-

solemnibus ac festis d.) h. e. privatim vel publice solemnibus.

latum clavum — aversatus est) Vid. interpr. ad Tac. A. XI, 4, et XVI, 17; Ruben. de re vestiar. I, 14. Nimirum frater beneficio Principis acceperat latum clavum, quamvis e gente senatoria non ortus. Senatorum enim filiis simul cum toga virili lati clavi honorem concesserat Augustus. Vid. Aug. 38.

anteambulonem) Vid. Martial. II, 18, 5; et X, 74, 3; Lips. Elect. I, 13.

Tribunus militum) Ita, auctore Glareano, nonnulli codd. comprobarunt Torrent. Dukerus, Oudend. recepit ante me Wolfius. Tiber. 9: *stipendia prima expeditione Cantabrica Tribunus mil. fecit.* Tit. 4: *Tribunus mil. et in Germania et in Britannia meruit.* Vit. Horat. 1: *Bello Philippensi — Tribunus mil. meruit.* Al. n. l. *Tribunatum*, ubi *meruit* esset i. q. nactus est. Sed latum clavum adepti militiam a tribunatu incipere solebant. Vid. Aug. 38. Al. *Tribunatu*, ablativo absoluto, quem Ernest. defendit, sed h. l. coniunctum cum *meruit* stare posse, iure negat Bremius. Originem vitii vere ostendit Oudendorp. ex scripturae compendio *Trib. mil.* male reddito a librariis.

Cretam et Cyrenas provinciam) non *provincias*. Vna enim erat provincia sub eodem Proconsule, quamquam e diversis terris composita. Vid. Gronov. ad h. l. et Lips. ad Tac. A. III, 70.

Aedilitatis — candidatus, illam — adeptus est: hanc — in primis) Recepi emendationem Dukeri, quam Wolfius, Bremius, et quis non probaret? Vulg. *Aedilitatis ac mox praeturae candidatus, etiam non sine repulsa, sextoque loco vix adeptus est. Ac prima statim petitione et in primis Praetor, infensus Senatui* etc. quae manifeste corrupta esse, et verbum *adeptus est* requirere accusativum *illam*, eoque invento, respondere debere *hanc*, luce est clarius, idque ipsum egregiae emendationis est documentum, quod tanta est facilitate, ut inspectam quilibet ipse divinare eam debuisse sibi videatur, quod accidere etiam solet in orationibus carminibusque singularis elegantiae, ut, suo ingenio praerepta esse, omnes existiment. Parum aberat a vero

turae candidatus, illam non sine repulsa sextoque loco vix adeptus est: hanc prima statim petitione et in primis. Praetor, infensum Senatui Caium ne quo non genere demereretur, ludos extraordinarios pro victoria eius germanica depoposcit, poenaeque coniuratorum addendum censuit, ut insepulti proiicerentur. Egit et gratias ei apud amplissimum ordinem, quod se honore coenae dignatus esset.

3. Inter haec Flaviam Domitillam duxit uxorem, Statilii Capellae, Equitis romani, Sabratensis ex Africa, delicatam olim, latinaeque conditionis, sed mox in-

Ernestius, qui in excursu ad h. l. ita corrigebat: *Quaestor — sorte cepit; aedilitatis mox ac praeturae candidatus. Et illam non sine repulsa sextoque loco vix adeptus est; at prima statim petitione et in primis Praetor, infensus Senatui* etc. Dukerum fere secutus est Oudend. nisi quod transpositis verbis: *illam non sine repulsa, sextoque vix adeptus est loco*, plurium codd. fide, et, ex meo sensu, suaviori ad aurem ordine. Quem Burm. movit scrupulum, *Aedilem Cerealem* esse debuisse Vespasianum, si sextus aedilitatis locus ei obvenisset, quum tamen *viarum verrendarum* curam impositam ei c. 5 doceat, satis removisse videntur iidem viri docti, dum, locum electionis non ipsam muneris partem constituisse, sed recens electos de hac sortitos esse, ostenderunt. Quod ad annos denique attinet, quibus Vespasianus hos magistratus gessit, aedilitas pertinet ad an. V. 791 (vid. Dion. LIX, 12), ut adeo repulsam superiori anno tulerit, praetura ad an. 792, (unde *mox praeturae cand.* apud Nostrum), quo anno Caius Germanici belli ludibrium egit, et detecta est Gaetulici coniuratio (vid. ad Claud. 9), quamquam Oudend. qui egregie in constituendis his temporibus versatus est, anno 793 eam tribuit.

infensum Sen. Caium) Ita legendum esse pro vulg. *infensus Senatui, Caium*, monuerunt Lips. Pighius Annal. tom. III, p. 569, comprobantibus post alios Dukero et Oudend. ad h. l. vid. Calig. 48 et 49; Claud. 9. Ea ipsa, quae fecisse Vespasianum, auctor narrat, non tam odium eius in Senatum, sed permulcendae Caii in ordinem, ad quem ipse ut Praetor pertinebat, irae studium ostendunt, etiam cum humilitate animi coniunctum.

coniuratorum) Lepidi et Gaetulici. Vid. Claud. 9.

Sabratensis) Plin. V, 3 (4): *Sabrata contingens Syrtim minorem.* Sed Torrent. coniicit *Tabracensis* ex eodem Plin. c. 2 (3): *Oppidum Tabraca civium Romanorum.* Vid. Drakenb. ad Sil. III, 256.

delicatam) H. e. amicam, concubinam, et ita restituit Turneb. Adv. XXII, 16. Al. *deligatam* et *delegatam.* Torrent. conj. *libertam delegatam olim*, vel *Statilio — delegatam*, omisso voc. *libertum.*

Latinaeque cond.) H. e. libertam

genuam et civem romanam recuperatorio iudicio pronunciatam, patre asserente Flavio Liberali, Ferenti genito, nec quidquam amplius quam quaestorio scriba. Ex hac liberos tulit Titum et Domitianum et Domitillam. Vxori ac filiae superstes fuit, atque utramque adhuc privatus amisit. Post uxoris excessum, Caenidem, Antoniae libertam et a manu, dilectam quondam sibi, revocavit in contubernium, habuitque etiam Imperator paene iustae uxoris loco.

4. Claudio Principe, Narcissi gratia legatus legionis in Germaniam missus est: inde in Britanniam transla-

per manumissionem minus iustam, qua ad *Latinas Iunianas* pertinebat, de quibus vid. Heinecc. Ant. R. I, 5, 12. Ceterum haec ipsa verba ostendunt, supervacuum esse, de quo modo dixi, Torrentii additamentum *libertam*.

recuperatorio iudicio) quod habitum in provincia Africa, non Romae, vere disputat Ernest. De *recuperatoribus* vid. quos citavi ad Neron. 17, et Heinecc. Ant. IV, 6, 39; Sigon. de iudiciis I, 24.

Domitillam) a Domitiano Imper. postea inter Divas relatam, nisi haec *Diva Domitilla* mater est Vespasiani. Aliam, filiam sine dubio eius, de qua Sueton. h. l. nuptam Flavio Clementi, quem Domitianus interfecit (vid. Domit. 15), memorat Xiphil. LXVII, 14, eamque falso Philostrat. Apoll. VIII, 25, ἀδελφήν Domitiani dicit; errorem enim, quales plurimi aliis et huic maxime scriptori, esse puto Philostrati, non corrigendum cum Oleario ἀδελφιδῆν, quamquam ἀδελφούς et ἀδελφάς latiori saepe sensu dici, notum est. Vid. de variis feminis, quibus Domitillae nomen, Reimar. ad Xiphil. l. c. et quos ille excitavit.

Caenidem) Eius elogium vid. ap. Xiphil. LXVI, 14, qui mortuam an. 824, ita praedicat: τότε δὲ καὶ Καινὶς ἡ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ παλλακὴ μετήλλαξεν. ἐμνημόνευσα δὲ αὐτῆς, ὅτι τε πιστοτάτη ἦν, καὶ ὅτι μνήμης ἄριστα ἐπεφύκει. Vid. etiam Domit. 12.

Antoniae) matris Claudii. Vid. Claud. 1.

et a manu) H. e. librariam. Corrupta haec verba in libris sunt in *adamavit*, aliique inepto huic verbo, sequente *dilectam*, annexerunt adhuc genuina, *et a manu*. Vid. Torrent. et Oudend.

contubernium) quod opponitur iusto matrimonio.

Legatus legionis) Vid. ad Tiber. 19.

in Germania) De Vespasiano Silius III, 599: *compescet ripis Rhenum*. Ioseph. B. I. III, 1, 2 dicitur: προειρηνεύσας πάλαι Ῥωμαίοις τὴν ἑσπέραν ὑπὸ Γερμανῶν ταρασσομένην.

in Britanniam translatus) E Nostro Entrop. VII, 13: *privata vita illustris, ut qui a Claudio in Germaniam, deinde in Britanniam missus, tricies et bis cum hoste conflixerit*, ubi aeque atque n. l. a nonnullis omittitur praep. *in* ante *Brit.* De Claudii

tus, tricies cum hoste conflixit. Duas validissimas gentes, superque viginti oppida, et insulam Vectem, Britanniae proximam, in ditionem redegit, partim Auli Plautii Legati consularis, partim Claudii ipsius ductu. Quare triumphalia ornamenta, et in brevi spatio duplex sacerdotium accepit: praeterea consulatum, quem gessit per duos novissimos anni menses: medium tempus, ad proconsulatum usque, in otio secessuque egit, Agrippinam timens, potentem adhuc apud filium, et defuncti quoque Narcissi amicos perosam. Exin sortitus Africam, integerrime nec sine magna dignatione

expeditione in Britanniam dictum ad Claud. 17, ibidem de A. Plautio. Vid. Dio LX, 29, qui de Vespasiano c. 20: ἐπιδιέπεμψε τόν τε Οὐεσπασιανὸν τὸν Φλάβιον, τὸν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορα ἀρχὴν λαβόντα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Σαβῖνον ὑποστρατηγοῦντά οἱ. Cf. Tac. Agric. 13 et 14: *Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, et assumto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox fortunae fuit, domitae gentes, capti reges, et monstratus fatis Vespasianus.* Id. H. III, 44: *Britanniam inclitus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum* etc. — A. V. 796.

Duas valid.—redegit) Eadem Eutrop. l. c. nisi quod *imperio romano adiecerit* pro *in ditionem redegit*, ut aliquid certe mutasse videretur. Ineptum paraphrasten Graecum, qui: τήν τε Γερμανῶν καὶ Βρεττανῶν ἅπασαν γῆν συνῆψε Ῥωμαίοις, satis arguit Casaubonus. Ceterum h. l. *in ditionem* exhibui cod. Memm. aliorumque auctoritate, cum Burm. Oudend. aliis. Vulg. *in deditionem*, quod quidem omnino damnandum negavi ad Caes. 34, in quo stat sententia, sed h. l. minus valet, quoniam de expugnatis regionibus sermo, et Eutropius cum paraphraste *in ditionem red.* quamquam diversis verbis reddiderunt. — *Vectem* (Eutrop. *Vectam*) Plin. IV, 16, (30) *inter Hiberniam ac Britanniam* ponit. Sed diversa illa est a nostra, Galliae obversa; ut Harduin. etiam monuit; huic hodie nomen Wight.

triumph. ornamenta) Vid. ad Aug. 38. *Senex triumphalis* Vespasianus dicitur in oratione apud Tac. Hist. IV, 8.

in brevi spatio) Vid. ind. sub *in*. Cf. Cort. ad Sallust. B. Iug. c. 87.

consulatum) A. V. 804, unde Consul erat designatus mense Octobri eiusdem anni. Vid. Domit. 1. — Cf. Pigh. Ann. tom. III, p. 584.

defuncti qu. — Narcissi) quem Agrippina ad mortem adegit an. V. 807. Vid. Tac. A. XIII, 1; Dio LX, 34.

sortitus Africam) A. V. 816, C. Memmio Regulo, L. Verginio Rufo Css. cui anno saltem tribuit eius proconsulatum Pigh. tom. III, p. 597.

integerrime nec sine m. d.) Contra Tac. Hist. II, 97: *famosum invisum-*

administravit; nisi quod Adrumeti, seditione quadam, rapa in eum iacta sunt. Rediit certe nihilo opulentior, ut qui, prope labefacta iam fide, omnia praedia fratri obligarit, necessarioque ad mangonicos quaestus sustinendae dignitatis causa descenderit: propter quod vulgo Mulio vocabatur. Convictus quoque dicitur, ducenta sestertia expressisse iuveni, cui latum clavum adversus patris voluntatem impetrarat, eoque nomine graviter increpitus. Peregrinatione Achaica inter comites Neronis, quum, cantante eo, aut discederet saepius, aut praesens obdormisceret, gravissimam contraxit offensam: prohibitusque non contubernio modo, sed etiam

que illic proconsulatum Vespasianum egisse dicit, sed Vitellium *integrum ac favorabilem.* Tam diversa de praesidibus subditorum sunt iudicia, ut in historiam etiam prorsus contraria transeant. Nempe Vespasianus, integer alias et probus, in provincia abstinentiam, qua Imperator etiam caruit, parum probasse videtur: homines omnia perdere malunt, quam pecuniam. Silius III, 599 de Vespasiano, *reget impiger Afros.* Sed poëtarum laudes nihil faciunt ad historiam.

omnia praedia fratri obligarit) Tac. Hist. III, 65: *Flavius Sabinus, aetate prior, privatis utriusque rebus, auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat. Et credebatur affectam eius fidem praeiuvisse, domo agrisque pignori acceptis.* Ceterum *obligarit* omnino praeferendum al. *obligaret, obligarat* et *obligavit.* Vnice enim convenit usui Suetonii. Alia res erat Vitell. 6 in *hausisset,* ubi res erat incerta, et ut incerta ab auctore commemorata. Ibi *hauserit* non magis stare poterat, quam h. l. *obligarat* vel *obligasset.*

Mulio) Ita *Ventidius Mulio* dicitur a Cic. ad Div. X, 18, h. e. qui victum comparandis mulis farreque in castra convehendo adolescens sibi comparaverat, ut interpretatur Manutius, idemque a Plinio Hist. Nat. VII, 43, (44) *mulio castrensis suffraneus.* Gellius XV, 4 fusius narrat, *eum victum sibi aegre quaesivisse, eumque sordide invenisse comparandis mulis et vehiculis, quae magistratibus, qui sortiti provincias forent, praebenda publice conduxisset.* Studiosa iuventus nostra *Philistaeos* tales homines vocat.

obdormisceret) Tac. A. XVI, 5: *Ferebantque Vespasianum, tanquam somno conniveret, a Phoebo liberto increpitum, aegreque meliorum precibus obtectum, mox imminentem perniciem maiore fato effugisse:* quod tamen Romae factum secundum Tacitum. Fuisse quidem in Achaia cum Nerone Vespasianum, quum iter in Orientem instituerет, auctor etiam Ioseph. B. I. III, 1, 3.

publica salutatione, secessit in parvam ac deviam civitatem, quoad latenti etiamque extrema metuenti provincia cum exercitu oblata est. Percrebruerat Oriente toto vetus et constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur. Id de Imperatore romano, quantum postea eventu păruit, praedictum, Iudaei ad se trahentes, rebellarunt: caesoque Praeposito, Legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem, rapta aqui-

publica salutatione) Ita Thrasea a Nerone *occursu prohibitus* Tac. A. XVI, 24, ubi vid. Lips.

Percrebruerat — potirentur) Idem Tacitus, ubi de eversione Hierosolymorum exponit Hist. V, 13: *Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Iudaea rerum potirentur, quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat. Sed vulgus, more humanae cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur.* Ioseph. B. Ind. VI, 5, 4: τὸ ἐπᾶραν αὐτοὺς μάλιστα πρὸς τὸν πόλεμον, ἦν χρησμὸς ἀμφίβολος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὑρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης. τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὴν κρίσιν· ἐδήλου δ' ἄρα περὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὸ λόγιον ἡγεμονίαν, ἀποδειχθέντος ἐπὶ Ἰουδαίας αὐτοκράτορος. Nos quanquam contumaciam scriptoris Iudaei miramur, qui Imperatori Romano, quam Messiae, quem Christiani credebant, talem honorem tribuere maluit, in interpretationem illius oraculi, ut ab h. l. alienam, non descendimus.

caesoque Praeposito) Gessio Floro, cuius saevitia bellum Iudaicum incendit. Tac. Hist. V, 10: *Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum, Procuratorem. Sub eo bellum ortum, et comprimere coeptantem Cestium Gallum, Syriae Legatum, varia proelia ac saepius adversa excepere.* Oros. VII, 9: (non Eutropius, ut Lips. ad Tac.) *Exstinctisque romanis praesidiis, Legatum quoque Syriae suppetias ferentem, rapta aquila et caesis copiis, fugaverunt.* Inde viri docti, in primis Lips. ad Tac. l. c. emendandum censuerunt n. l. *Gessiumque Praepositum*, vel *caesoque praesidio*, quod non necessarium sine libris. Maxima difficultas in re ipsa. Non enim *occisus* est Florus, si Iosepho fides, qui Vit. c. 6: ὁ δ' ἐπελθὼν καὶ συμβαλὼν μάχῃ ἐνικήθη, πολλῶν τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων, quo loco quanto opere abusi fuerint viri docti, alii satis ostenderunt. *Caesus* autem *Praepositus* vere est occisus, non fugatus. Alia enim res est, ubi de uno homine sermo, et ubi de toto exercitu, qui ubi *caesus* dicitur, fuga fuit cum plurium caede. Vid. quae Oudend. et Wolf. contra Ernestium notaverunt. Est igitur dissensus Nostri a Iosepho, quales plurimi in historicis, nulla correctione eliminandi.

Legatum ins. Syriae) Cestium Gallum. Vid. Tac. l. c.

la, fugaverunt. Ad hunc motum comprimendum quum exercitu ampliore, et non instrenuo duce, cui tamen tuto tanta res committeretur, opus esset, ipse potissimum delectus est, ut et industriae expertae, nec metuendus ullo modo ob humilitatem generis ac nominis. Additis igitur ad copias duabus legionibus, octo alis, cohortibus decem, atque inter Legatos maiore filio assumto, ut primum provinciam attigit, proximas quoque convertit in se, correcta statim castrorum disciplina, unoque et altero proelio tam constanter inito, ut in oppugnatione castelli lapidis ictum genu, scutoque sagittas aliquot exceperit.

5. Post Neronem Galbamque, Othone atque Vitellio de principatu certantibus, in spem imperii venit, iam pridem sibi per haec ostenta conceptam. In suburbano Flaviorum quercus antiqua, quae erat Marti sacra,

industriae expertae) Al. *industriae expertus*, quod edidit Casaub. probavit praeter alios Perizon. ad Sanct. Minerv. p. 169, neque improbandum *industria expertus*, quod et ipsum sunt, qui exhibeant. Corrupta est lectio Memm. *industria experti*.

alis, cohortibus) H. e. copiis equestribus et pedestribus sociorum. Vid. Ioseph. B. I. III, 1, 3, et c. 4, 2. Cf. Tac. Hist. I, 10. Apud hunc Hist. II, 76, eodem modo *alarum, cohortium robora*, h. e. copiae sociorum, distinguuntur a *legionibus*.

proximas) subint. *provincias*. Libri nonnulli addunt *civitates*.

in oppugn. castelli) cui nomen *Iotapata*. Vid. Ioseph. III, 6, ubi §. 22: περὶ δὲ δείλην — προσῆγον τὸν κριὸν πάλιν, ᾗ προπεπονήκει τυπτόμενον τὸ τεῖχος, ἔνθα τις τῶν ἀμυνομένων ἀπ' αὐτοῦ βάλλει τὸν Οὐεσπασιανὸν βέλει κατὰ τὸν ταρσὸν τοῦ ποδός, καὶ τιτρώσκει μὲν ἐπιπολαίως, προεκλύσαντος τὸ βληθὲν τοῦ διαστήματος. Ernestius tamen de diversis rebus et temporibus sermonem esse putat ob dissensum utriusque scriptoris in nonnullis, quae leviora mihi videntur.

in spem imp. venit — conceptam) Tiber. 14: *magna nec incerta spe futurorum, quam et ostentis et praedictionibus ab initio aetatis conceperat*, quo loco iure usi sunt Oudend. et Wolf. contra Ernestium, coniicientem *concitam* vel *concitatam* vel *commotam*. Ceterum Tac. Hist. I, 10: *Occulta lege fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium, post fortunam credidimus.*

quae erat Marti sacra) Vulg. *sacrata*. Cod. Salm. *quercus antiqua erat, Marti sacra*. Ita interpungendum post *sacra*. Auctore Torrentio, codex nescio quis delet verba *quae erat*.

per tres Vespasiae partus, singulos repente ramos a frutice dedit, haud dubia signa futuri cuiusque fati: primum, exilem et cito arefactum; ideoque puella nata non perannavit: secundum, praevalidum ac prolixum, et qui magnam felicitatem portenderet: tertium vero, instar arboris. Quare patrem Sabinum ferunt, haruspicio insuper confirmatum, renunciasse matri, *nepotem ei Caesarem genitum:* nec illam quidquam aliud, quam cachinnasse, mirantem, *quod adhuc se mentis compote deliraret iam filius suus.* Mox, quum Aedilem eum C. Caesar, succensens curam verrendis viis non adhibitam, luto iussisset oppleri, congesto per milites in praetextae sinum, non defuerunt, qui interpretarentur, quandoque proculcatam desertamque Rempublicam civili aliqua perturbatione in tutelam eius, ac

a frutice) Innumeras hoc vocabulum peperit emendationes. Lips. *ramos et frutices* vel *ramos an frutices*, Guiet. *a fomite*, Burm. *a radice*, alii alia. Acquiesco in interpretatione Oudendorpii: ab ea parte, qua frutex, qui e radice annosae quercus circum trunci infima pullularat, ex ipsa arbore enatus erat, dedit arbor singulos ramos. Eadem fere sententia Grimmii, qui sub calcem disputationis super loco Galb. 22 de nostro quoque egit. *Fruticem* dicit esse surculos, circa stipitem arboris excrescentes, et verissime addit, si in codice aliquo *a radice*, quod Ernestio mire placebat, inveniretur, id pro glossemate potius esse habendum.

quum Aedilem) De aedilitate Vespasiani dictum ad c. 2. — Rem narrat Dio LIX, 12: *πηλὸν πολὺν ἐν στενωπῷ τινι ἰδὼν* (Caligula), *ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐς τὸ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τοῦ Φλαβίου ἱμάτιον, ἀγορανομοῦντός τε τότε καὶ τῆς τῶν στενωπῶν καθαριότητος ἐπιμελουμένου, ἐμβληθῆναι, καὶ τοῦτο οὕτω πραχθὲν παραχρῆμα μὲν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ὤφθη· ὕστερον δέ, τοῦ Οὐεσπασιανοῦ τὰ πράγματα τεταραγμένα παὶ πεφυρμένα παραλαβόντος τε καὶ καταστησαμένου, ἔδοξεν οὐκ ἀθεεὶ γεγονέναι, ἀλλ᾽ ἄντικρυς αὐτῷ τὴν πόλιν ὁ Γάϊος πρὸς ἐπανόρθωσιν ἐγκεχειρικέναι.* Burmanno displicet h. l. *desertam*, ut luto, cui comparatur Respublica, minus conveniens, et coniicit *deformatam* vel *deiectam* vel *despectam*. Addit Oudend. quamvis improbans mutationem *defectam*. Si cogitandum esset de emendatione, ob Dionis *πράγματα τεταραγμένα καὶ πεφυρμένα* suaderem *perturbatam despectamque*. Sed nota res est, in comparationibus non singula vocabula urgenda esse. Saepissime miscet Cicero in dilectu vocabulorum duo membra comparationis, ut comparato addatur, quod comparanti conveniebat, vel contra. Ita h. l. *desertam* egregie respondet

velut in gremium, deventuram. Prandente eo quondam, canis extrarius e trivio manum humanam intulit, mensaeque subiecit. Coenante rursus, bos arator, decusso iugo, triclinium irrupit, ac fugatis ministris, quasi repente defessus, procidit ad ipsos accumbentis pedes, cervicemque summisit. Arbor quoque cupressus in agro avito sine ulla vi tempestatis evulsa radicitus atque prostrata, insequenti die viridior ac firmior resurrexit. At in Achaia somniavit, initium sibi suisque felicitatis futurum, simul ac dens Neroni exemtus esset: evenitque, ut sequenti die progressus in atrium medicus dentem ei ostenderet, tantum quod exemtum. Apud Iudaeam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmavere sortes, ut, quidquid cogitaret volveret-

iis, quae sequuntur, *in tutelam eius — deventuram.*

Prandente eo — subiecit) Xiphil. LXVI, 1: κύων, σῖτον αὐτοῦ — αἰρουμένου, χεῖρα ἀνθρωπίνην ὑπὸ τὴν τράπεζαν ὑπέβαλε.

bos arator — irrupit) Xiphil. l. c. βοῦς ἐν τῷ ἀγρῷ, ἐν ᾧ τὴν δίαιταν ὡς πλήθει ἐποιεῖτο, δειπνοῦντι προσελθὼν ὤκλασε, καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑπέθηκε.

cupressus) Tac. Hist. II, 78: *Recursabant animo vetera omina. Cupressus arbor in agris eius, conspicua altitudine, repente prociderat; ac postera die, eodem vestigio resurgens, procera et latior* (laetior) *virebat; grande id prosperumque, consensu haruspicum; et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa.* Xiphil. κυπάρισσος περιφανὴς πρόῤῥιζος ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος ἀνατραπεῖσα, ἔπειτα τῇ ὑστεραίᾳ ὑφ' ἑαυτῆς ἀνέστη, καὶ ἀκμάζουσα διετέλεσε, ubi levis denuo dissensus, quod Suet. *sine ulla vi tempestatis*, Xiphil. ὑπὸ σφοδροῦ πνεύματος concidisse arborem, dicunt, Tac. simpliciter *repente.*

in Achaia somniavit) Xiphil. καὶ παρ' ὀνείρατος ἔμαθεν, ὅτι, ὅταν ὁ Καῖσαρ Νέρων ὀδόντα ἀποβάλῃ, αὐταρχήσει· καὶ τοῦτο τὸ κατὰ τὸν ὀδόντα τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ συνηνέχθη. — Mox *atrium* est aedis Neronis, e cuius cubiculo veniebat medicus. Pro *tantum quod* plerique libri *recenter* e glossemate.

Carmeli Dei) Tac. Hist. II, 78: *Est Iudaeam inter Syriamque Carmelus, ita vocant montem Deumque, nec simulacrum Deo aut templum situm tradidere maiores, aram tantum et reverentiam. Illic sacrificanti Vespasiano, quum spes occultas versaret animo, Basilides sacerdos, inspectis identidem extis, Quidquid est, inquit, Vespasiane, quod paras, seu domum exstruere, seu prolatare agros, sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multum hominum.* Oros. VII, 9, hoc oraculum cum superiori (c. 4) de terrae dominis e Iudaea profecturis confundit,

que animo, quamlibet magnum, id esse proventurum, pollicerentur. Et unus ex nobilibus captivis, Iosephus, quum coniiceretur in vincula, constantissime asseveravit, fore ut ab eodem brevi solveretur, verum iam Imperatore. Nunciabantur et ex Vrbe praesagia, Neronem diebus ultimis monitum per quietem, ut tensam Iovis Optimi Maximi e sacrario in domum Vespasiani, et inde in Circum deduceret: ac non multo post, comitia secundi consulatus ineunte Galba, statuam Divi

seductosque dicit Iudaeos ad rebellionem *quibusdam in Carmelo monte sortibus* h. e. oraculis. Hoc enim sensu *sors* et *sortes* a Nostro et h. l. et aliis dicuntur. Cf. Curt. III, 1, 16: *editam esse oraculo sortem*, et: *cupido incessit animo sortis eius implendae.* Id. VI, 9, 18: *qualis sors edita esset Iovis Ammonis oraculo.* — De *Carmelo monte et Deo* varia disputarunt viri docti ad h. l. et ad Tacitum, et singularibus libellis, inter quos eminet, quem edidit Gaspar de Mendoza, Antwerp. 1698, quum vel verum deum putarent, quae opinio haeret Carmelitis monachis, vel fictum aliquem gentilium. Maxime mihi arridet, quod Io. Iac. Bosius in epistola super h. l. cultum Dei Carmeli fuisse superstitiosum Iudaeorum, ad imitationem sacrorum in templo Hierosolymitano institutum, et corrupto tempore reip. Iudaicae sancte observatum. Ita conciliari posset cum reliquis scriptoribus error Orosii, si tali scriptori ulla esset auctoritas.

proventurum) successurum, προχωρήσειν. Vid. Lex. Xenoph. sub h. v. et quae de voc. Lat. Oudend. ad h. l.

Iosephus) Xiphil. l. c. Ἰώσηπος δὲ ἀνὴρ Ἰουδαῖος, ἀχθείς τε ὑπ' αὐτοῦ πρότερον καὶ δεθείς, ἐγέλασε καὶ ἔφη· Νῦν μέν με δήσεις, μετ' ἐνιαυτὸν δὲ λύσεις αὐτοκράτωρ γενόμενος. Lege ipsum Iosephum B. Iud. III, 8, 9, ubi inter alia haec se dixisse narrat Vespasiano: Νέρωνί με πέμπεις; τί γάρ; οἱ μετὰ Νέρωνα μέχρι σοῦ διάδοχοι μένουσι; σὺ Καῖσαρ, Οὐεσπασιανέ, καὶ αὐτοκράτωρ σὺ καὶ παῖς ὁ σὸς οὗτος. δέσμει δέ με νῦν ἀσφαλέστερον, καὶ τήρει σαυτῷ. δεσπότης μὲν γὰρ οὐ μόνον ἐμοῦ σύ, Καῖσαρ, ἀλλὰ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ παντὸς ἀνθρώπων γένους etc. Cf. Reimar. ad Xiphil. l. c. ubi plura de hoc Iosephi oraculo vel commento. Varie enim de eo, uti assolet, a recentioribus est iudicatum.

Neronem — deduceret) Xiphil. καὶ αὐτὸς ὁ Νέρων ἔδοξέ ποτε ἐν τοῖς ὕπνοις τὸν τοῦ Διὸς ὄχον ἐς τὴν τοῦ Οὐεσπασιανοῦ οἰκίαν εἰσαγαγεῖν. *Inde* ante *in Circum* abest a vulgatis, sed ex optimis codd. restituendum iam censuerant Casaub. et Gruterus. Exempla vid. apud Oudend. — Ernestius suadet, *et in Circum inde duceret*, bello semel indicto verbo *deducere* in hac oratione Aug. 43, ubi vid. not. Recte etiam Oudend. monet, tensas *duxisse* tracto fune promoventes, *deduxisse* honoris et officii causa prosequentes.

comitia — sponte conversam) Et verba, et tempus prodigii difficulta-

Iulii ad Orientem sponte conversam: acieque betriacensi, priusquam committeretur, duas aquilas in conspectu omnium conflixisse; victaque altera, supervenisse tertiam ab solis exortu, ac victricem abegisse.

6. Nec tamen quidquam ante tentavit, promtissimis atque etiam instantibus suis, quam sollicitatus quorundam et ignotorum et absentium fortuito favore. Moesiaci exercitus bina e tribus legionibus millia, missa

tes pepererunt. Sub Othone, bellum Vitellio movente, id accidisse, narrant Tac. Hist. I, 86: *statuam D. Iulii in insula Tiberini amnis, sereno et immoto die, ab Occidente in Orientem conversam:* et Plutarch. Othon. 4: καὶ τὸν ἐν Μεσοποταμίᾳ νήσῳ Γαΐου Καίσαρος ἀνδριάντα, μήτε σεισμοῦ γεγονότος, μήτε πνεύματος, ἀφ' ἑσπέρας μεταστραφέντα πρὸς τὰς ἀνατολάς· ὅ φασι συμβῆναι περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ἐν αἷς οἱ περὶ Οὐεσπασιανὸν ἐμφανῶς ἤδη τῶν πραγμάτων ἀντελαμβάνοντο. Sed levius hoc videtur, quum ad eundem annum V. 822, et secundus Galbae consulatus, et Othonis imperium, et Vitellii Vespasianique motus pertineant, et Tacitus errare potuerit in tempore prodigii, eoque auctore Plutarchus, quamquam is diserte ad Vespasianum refert cum Suetonio. Talis quidem dissensus scriptorum, qualem saepissime deprehendimus, nulla mutationis instituendae erit auctoritas. Restat igitur altera dubitatio, an dici possit *comitia inire*, quod plerique negant, equidem puto esse i. q. *comitia auspicari*, quemadmodum *bellum*, *proelium*, *militiam inire* et *auspicari* promiscue dicuntur; quod si minus alicui placuerit, suadeo *instituente* vel *obeunte*, quamquam non opus esse mutatione existimo. Plurimae tamen exstiterunt. Vt enim lectionem codicis taceam, ab Vrsino prolatam: *in Comitio secundum consulatum ineunte*, Burmann. suasit: *non multo post com. sec. cons. ineunte Capitolium Galba*, vel *post comitia secundum cons. ineunte Galba*, vel *non multo post*, *comitia secundi cons. habente Galba*, vel *Senatum habente*, quae violenta fere sunt et contorta, Oudend. *non multo post initia secundi consul. intereunte Galba*, quod miror in mentem venisse viro doctissimo, quum talem usum participii praesentis de re futura incertique temporis Latinitas nullo modo ferat, neque ad rem faciat significatio mortis Galbae. Ceterum verba *comitia — Galba* Wolfio etiam glossema sapere videntur, cui meum iudicium opponere nolo. In plerisque denique *statua — conversa*, quod iure repudiavit Ernest. quoniam accusativi cum infin. et praecedunt, et, quod gravissimum est, sequuntur.

duas aquilas — conflixisse) Diversum est, quod Tac. Hist. II, 50: *Die, quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri loco consedisse, incolae memorant, nec deinde coetu hominum, aut circumvolitantium alitum, territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis; et tempora reputantibus, initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.* Cf. Xiphil. LXIV, 10.

Moesiaci exercitus) Tac. Hist. II,

auxilio Othoni, postquam ingressis iter nunciatum est, victum eum, ac vim vitae suae attulisse, nihilo secius Aquileiam usque perseveraverunt, quasi rumori minus crederent. Ibi per occasionem ac licentiam omni rapinarum genere grassati, quum timerent, ne sibi reversis reddenda ratio, ac subeunda poena esset, consilium inierunt eligendi creandique Imperatoris: *Neque enim deteriores esse aut hispaniensi exercitu, qui Galbam, aut praetoriano, qui Othonem, aut germaniciano, qui Vitellium fecissent.* Propositis itaque nominibus Legatorum consularium, quot ubique tunc erant, quum ceteros, alium alia de causa, improbarent, et quidam e legione tertia, quae sub exitu Neronis translata ex Syria in Moesiam fuerat, Vespasianum laudibus ferrent; assensere cuncti, nomenque eius vexillis omnibus sine mora inscripserunt. Et tunc quidem compressa res est, revocatis ad officium numeris parumper. Ceterum,

46: *praemissi e Moesia, eandem obstinationem adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas, nunciabant.* Cap. 85: *Tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit. Octava erat ac septima Claudiana, imbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileiam progressae, perturbatis, qui de Othone nunciabant, laceratisque vexillis, nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. Vnde metus, et ex metu consilium: posse imputari Vespasiano, quae apud Vitellium excusanda erant. Ita tres Moesiae legiones per epistolas alliciebant Pannonicum exercitum, aut abnuenti vim parabant.* Ex his locis recte colligere videtur Lips. ad Tac. II, 46, hallucinatum Suetonium, de *duobus millibus* narrantem, quod *tres legiones* fecerunt, et confudisse, quod Tac. II, 11: *Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium eius e Dalmatia Pannoniaque exercitibus, fuere quatuor legiones; e quibus bina millia praemissa; ipsae modicis intervallis sequebantur.* Cf. etiam Xiphil. LXV, 9.

Germaniciano) Vid. ad Galb. 20.

e legione tertia) Tac. II, 74: *Tertiam legionem, quod e Syria in Moesiam transisset, suam numerabat.*

numeris) i. e. cohortibus, vel potius, numeris militum, quot sub uno Tribuno erant, Gr. ἀριθμοῖς. Sozomen. Hist. eccl. I, 8: τὰ Ῥωμαίων τάγματα, ἃ νῦν ἀριθμοὺς καλοῦσι. Vid. Torrent. ad h. l. Turneb. Advers. XXIV, 36, et Ernest. Clav. Cic. sub h. v. Alii inepta tautologia *ad officium muneris.*

divulgato facto, Tiberius Alexander, Praefectus Aegypti, primus in verba Vespasiani legiones adegit Kalendis Iuliis: qui principatus dies in posterum observatus est. Iudaicus deinde exercitus quinto Idus Iulias apud ipsum iuravit. Plurimum coeptis contulerunt, iactatum exemplar epistolae, verae, sive falsae, defuncti Othonis ad Vespasianum, extrema obtestatione ultionem mandantis, et, ut Reipublicae subveniret, hortantis: simul rumor dissipatus, destinasse victorem Vitellium permutare hiberna legionum, et Germanicas transferre in Orientem ad securiorem molliorenque militiam: praeterea ex praesidibus provinciarum Licinius Mucia-

Tiberius Alexander) Tac. Hist. II, 74: *Praefectus Aegypti, Tiberius Alexander, consilia sociaverat.* Cap. 79: *Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui Kal. Iul. sacramento eius legiones adegit.* Hunc Tiberium Alexandrum filium fuisse Alexandri, Alabarchae Alexandriae, et a Iudaica religione descivisse, narrat Ioseph. Ant. Iud. XX, 5, 2.

Iudaicus — V Idus Iul. iuravit) Tac. l. c. pergit: *isque* (nempe Kal. Iul.) *primus principatus dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus V Non. Iul. apud ipsum iurasset, eo ardore, ut ne Titus quidem filius exspectaretur, Syria remeans, et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuncius.* Veriorem Taciti de die rationem esse, omnes consentiunt, et demonstravit Pagius Crit. Baron. ad A. C. 79, Ernestius etiam in textum recepit *Nonas.* Sed error videtur Suetonii esse, non librariorum, profectus fortasse ex iis, quae Tacitus dicit c. 81: *Ante Idus Iul. Syria omnis in eodem sacramento fuit.* Ceterum de re ipsa cf. Ioseph. B. Iud. IV, 10, 4.

defuncti) Addidit hoc vocabulum ad tempus accuratius designandum. Est i. q. illo tempore iam defuncti. Obierat Otho mense Aprili. Vid. ad Othon. 11. ·· Pro *optantis* pauci *hortantis*, quod recepit Ernest.

simul rumor dissipatus) Tac. II, 80: *Nihil aeque provinciam exercitumque accendit, quam quod asseverabat Mucianus, statuisse Vitellium, ut Germanicas legiones in Syriam ad militiam opulentam quietamque transferret; contra Syriacis legionibus Germanica hiberna, caelo ac laboribus dura, mutarentur. Quippe et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti, et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum Penatium diligebantur.* N. l. Ernest. cum libris aliquot suadet *melioremque mil.* pro *molliorem.* Iure id improbant Oudend. et Wolf. Opponuntur Taciti *hiberna, caelo ac laboribus dura.*

Licin. Mucianus) Vid. de hoc Tac. Hist. I, 10, et lib. II, 4 et 5, ubi post comparationem Vespasiani et Muciani ita pergit: *Ceterum hic Sy-*

nus, et e regibus Vologesus parthus; ille, deposita simultate, quam in id tempus ex aemulatione non obscure gerebat, syriacum promisit exercitum; hic quadraginta millia sagittariorum.

7. Suscepto igitur civili bello, ac ducibus copiisque in Italiam praemissis, interim Alexandriam transiit, ut claustra Aegypti obtineret. Hic quum de firmitate imperii capturus auspicium aedem Serapidis, summotis omnibus, solus intrasset, ac, propitiato multum Deo, tandem se convertisset, verbenas coronasque et panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei

riae, ille Iudaeae praepositus, vicinis provinciarum administrationibus, invidia discordes, exitu demum Neronis, positis odiis, in medium consuluere, primum per amicos; dein praecipua concordiae fides Titus prava certamina communi utilitate aboleverat, natura atque arte compositus alliciendis etiam Muciani moribus. Orationem, qua dubitantem Vespasianum ad capessendum imperium Mucianus incendit, lege apud Tac. II, 76 sq.

Syr. promisit exercitum) Tac. c. 76: *Tibi e Iudaea et Syria et Aegypto novem legiones integrae, nulla acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu miles, et belli domitor externi; classium, alarum, cohortium robora; et fidissimi reges; et tua ante omnes experientia.*

hic quadr. m. sagitt.) Tac. IV, 51: *Aderant legati regis Vologesi, quadraginta Parthorum equitum* (hippotoxotarum) *millia offerentes. Magnificum laetumque, tantis sociorum auxiliis ambiri, neque indigere. Gratiae Vologeso actae, mandatumque, ut legatos ad Senatum mitteret, et pacem esse sciret.* Aliis *Vologaesus* scribitur.

claustra Aegypti) Tac. II, 82: *Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit, sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen, ac nihil arduum fatis.* Cf. III, 48. Xiphil. LXV, 9: τὸν μὲν Μουκιανὸν ἐς τὴν Ἰταλίαν ἐπὶ τὸν Βιτέλλιον ἔπεμψεν· αὐτὸς δέ, τά τε ἐν τῇ Συρίᾳ ἐπιδών, καὶ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἄλλοις τισὶ προστάξας, ἐς τὴν Αἴγυπτον ἐκομίσθη· καὶ συνέλεγε χρήματα, ὧν που καὶ τὰ μάλιστα ἔχρῃζε, καὶ σῖτον, ἵν' ὅτι πλεῖστον ἐς τὴν Ῥώμην ἀποστείλῃ, imo, ut, *urbem externae opis indigam fame urgeret* Tac. III, 48, victor commeatu adiutae gratiam sibi pararet. Cf. Id. IV, 52.

aedem Serapidis) De hoc Deo eiusque cultu lege Tac. IV, 83.

tand. se convertisset) De adorationis ritu vel de abitu de templo capiunt, melius Ernest. de ritu ominis vel auspicii capiundi, cui assentitur Oudendorp.

Basilides libertus) Diverse rem narrat Tac. IV, 82: *Altior inde* (post miraculum, de quo Suetonius proxime) *Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret. Arceri templo cunctos iu-*

visus est: quem neque admissum a quoquam, et iam pridem propter nervorum valetudinem vix ingredi, longeque abesse, constabat. Ac statim advenere literae, fusas apud Cremonam Vitellii copias, ipsum in Vrbe interemtum, nunciantes. Auctoritas et quasi maiestas quaedam, ut scilicet inopinato et adhuc novo Principi, deerat: haec quoque accessit. E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure,

bet, atque ingressus intentusque numini, respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden; quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat. Percunctatur sacerdotes, num illo die Basilides templum inisset? percunctatur obvios, num in urbe visus sit? denique, missis equitibus, explorat, illo temporis momento octoginta millibus passuum afuisse. Tunc divinam speciem et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est. — Qui accuratius locos comparaverit, dissensum scriptorum invenerit necesse est nulla emendatione conciliandum, neque mirandum iis, qui turbulentis temporibus, ut nostris, rumorum et narrationis diversitatem cognoverit, qualem in interpretando etiam Suetonio subinde demonstravimus, exemplis illustravit Walther. Observ. p. 29. Vanae igitur emendationes Heinsii *liberatus* vel *liberandus* (a nervorum nempe valetudine), Oudendorpii *liberius* (nimirum quia contra vetitum Vespasiani ingressus erat), Torrentii denique et Burmanni sententia, qui eiiciendum voc. *libertus* censuerunt. Vtrius autem scriptoris verior narratio sit, quis dixerit, quum dubitatio supersit de veritate utriusque? Ernestii, Suetonianam praeferentis, quoniam notum hominem, *libertum* adeo, offerri Vespasiano necesse fuerit ad intelligendum augurium, nulla est ratio, quum *primorem* etiam *Basiliden* notissimum ei fuisse, Tacitus perhibeat. Nescio, an plus tribuendum commento *Cannegieteri* de mut. Rom. nom. sub Princ. ratione p. 70 de servis et libertis Deorum, qualem Basiliden, eundem gentis suae primorem, fuisse putat. Difficiles hae sunt nugae, et improbus in iis labor, a quo abstinere satius est, quum nihil efficiat. Ceterum haec omnia e rumoribus in historias venisse, inde quoque patere videtur, quod Tacito II, 78, Carmeli etiam montis sacerdos *Basilides* dicitur.

ut scilicet) Ieiuna geminatio particularum, cui medetur codex Torrentii, qui, salva auctoritate viri, dat, *ut solet*.

quid. luminibus orbatus) Tac. IV, 81: *Ex plebe alexandrina quidam, oculorum tabe notus, genua eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis Dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit, precabaturque Principem, ut genas et oculorum orbes dignaretur respergere oris excremento. Alius manum aeger, eodem Deo auctore, ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur, orabat.* De alterius valetudine cum Tacito consentit Xiphil. LXVI, 8, qui: τυφλόν τέ τινα, καὶ ἕτερον

sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudini, demonstratam a Serapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset, confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Quum vix fides esset, rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo, hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit. Per idem tempus Tegeae in Arcadia, instinctu vaticinantium, effossa sunt sacrato loco vasa operis antiqui, atque in iis assimilis Vespasiano imago.

8. Talis tantaque cum fama in Vrbem reversus, acto de Iudaeis triumpho, consulatus octo veteri addidit. Suscepit et censuram: ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam nutantemque Rempublicam stabilire primo, deinde et ornare.

οὐκ ἀρτίχειρα, προσελθόντας οἱ ἐξ ὄψεως ὀνειράτων, τοῦ μὲν τὴν χεῖρα πατήσας, τοῦ δὲ τοῖν ὀφθαλμοῖν προσπτύσας, ὑγιεῖς ἀπέφηνε.

valetudini) Vulg. *valetudinis*. Vid. Oudendorp.

palam — tentavit) Tac. l. c. *Vespasianus, cuncta fortunae suae patere ratus, nec quidquam ultra incredibile, laeto ipse vultu, erecta, quae adstabat, multitudine, iussa exsequitur. Statim conversa ad usum manus, ac coeco reluxit dies. Vtrumque, qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.* De miraculo quaerere non vacat. Vid. interpr. ad h. l. et Reim. ad Xiphil.

in Vrbem reversus) Paravit iter λήξαντος τοῦ χειμῶνος (an. V. 823), ut Ioseph. B. Iud. IV, 11, 5. Adventus in Italiam, quem describit Ioseph. VII, 4, 1, exeunti demum aestati tribuendus, ut ostendit Reim. ad Xiphil. LXVI, 9. De itinere vid. Ioseph. VII, 2, 1.

acto de Iudaeis triumpho) Vid. Ioseph. VII, 5, 4 sq. unde patet, post Titi demum reditum an. 824 actum esse; is enim cum patre triumphavit. Vid. Tit. 6; cf. Reimar. ad Xiphil. LXVI, 7, ubi: ἐπ' αὐτοῖς τὸ μὲν τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα ἀμφότεροι ἔλαβον, τὸ δὲ δὴ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ οὐδέτερος ἔσχε, καίτοι τά τε ἄλλα αὐτοῖς, ὅσα ἐπὶ τηλικαύτῃ νίκῃ εἰκὸς ἦν, καὶ ἁψῖδες τροπαιοφόροι ἐψηφίσθησαν.

consul. octo veteri addidit) *veteri*, de quo dictum ad c. 4. Secundum, tertium et quartum continuavit annis V. C. 823, 824, et 825, post unius anni intervallum quintum, sextum, septimum et octavum annis 827 usque ad 830, et denuo interiecto anno nonum an. 832 gessit.

censuram) secundo consulatu, collega Tito. Vid. Tit. 6. Lustrum condidit quinto consulatu. Vid. Censorin. c. 18, Plin. Hist. Nat. VII, 49 (50).

Milites, pars victoriae fiducia, pars ignominiae dolore, ad omnem licentiam audaciamque processerant. Sed et provinciae, civitatesque liberae, nec non et regna quaedam tumultuosius inter se agebant. Quare Vitellianorum quidem et exauctoravit plurimos, et coërcuit: participibus autem victoriae adeo nihil extra ordinem indulsit, ut etiam legitima praemia non nisi sero persolverit. Ac, ne quam occasionem corrigendi disciplinam praetermitteret, adolescentulum, fragrantem unguento, quum sibi pro impetrata praefectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit, *Maluissem, allium oboluisses;* literàsque revocavit. Classiarios vero, qui ab Ostia et Puteolis Romam pedibus per vices commeant, petentes, *constitui aliquid sibi calciarii nomine*, quasi parum esset, sine responso abegisse, iussit posthaec excalciatos cursitare: et ex eo ita cursitant. Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum, libertate ademta, item Thraciam, Cili-

ignominiae dolore) Pertinet ad devictos Vitellianos, ut *victoriae fiducia* ad milites Vespasiani, ut recte monuit Ernestius, idque patet etiam ex sequentibus, ubi exponit auctor, quid de Vitellianis, et de suis militibus statuerit Vespasianus. Transit deinde ad civitates hactenus liberas, et regna, quae tumultuosius agebant. Mox de ornata Vrbe agit.

non nisi sero) Omittunt multi *non nisi*, probante Oudendorpio.

Classiarios) H. e. cohortes remigum, quae Puteolis et Ostiae ad arcendos incendiorum casus erant collocatae (vid. Claud. 25) et eundem ad usum Romam per vices commeabant. Non confundendos puto cum *legione classica*, de qua dictum ad Galb. 12.

calciarii) Ita *clavarium* flagitant milites apud Tac. Hist. III, 50, ubi vid. interpr.

Achaiam) Nempe datam a Nerone libertatem ademit. Vid. Philostr. V, 14.

Thraciam) Corrigunt *Tracheam Ciliciam* (Κιλικίαν τραχεῖαν) auctore Turneb. Advers. XXIV, 36, quoniam *Thraciam* iam sub Claudio Imperatore provinciam factam, Eusebius narrat in Chronico. Eadem varietas in Eutropio VII, 9. Nam pro *Thraciam Ciliciam* nunc legunt *Ciliciam Tracheam*. Confirmat Aurel. Victor. Epit. 9, qui: *Syria seu Palaestina, nec non Cilicia Trachea, et Commagene, quam hodie Augustophratensem nominamus, provinciis accessere.* Sed quum distinguat auctor, *quae liberae ante hoc tempus fuerant*, et *quae ditionis regiae*, provincias, et in sex

ciam et Commagenen, ditionis regiae usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociae propter assiduos barbarorum incursus legiones addidit, consularemque rectorem imposuit pro Equite romano. Deformis Vrbs veteribus incendiis ac ruinis erat: vacuas areas occupare et aedificare, si possessores cessarent, cuicunque permisit. Ipse restitutionem Capitolii aggressus, ruderibus purgandis manus primus admovit, ac suo collo quaedam extulit: aerearumque tabularum tria millia, quae simul conflagraverant, restituenda suscepit, undique investigatis exemplaribus; instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum, quo continebantur paene ab exordio Vrbis Senatus consulta, plebiscita, de societate et foedere ac privilegio, cuicunque concessis.

diversas provincias distinctam a Vespasiano Thraciam, probaverit Scaliger, cum Oudendorp. aliquam Thraciae partem, sub regulo hactenus constitutam, nunc ad provinciae ius eandemque cum reliquis eiusdem regionis sortem redactam, intelligere malo.

Commagenen) de qua provincia modo regulis Antiochis subiecta dixi ad Calig. 16. Cf. tamen Oudendorp. ad h. l.

Cappad. legiones addidit) unde de priori tempore Tac. Hist. II, 81: *sed inermes Legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus.* Vid. Dion. LV, 23. — De *Equite Rom.* eius rectore, Dio LVII, 17 ad an. 770: καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο, καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη. Vid. Fabr. ad h. l.

restitut. Capitolii aggr.) Xiphil. LXVI, 10: τὸν νεὼν τὸν ἐν Καπιτωλίῳ εὐθὺς οἰκοδομεῖν ἤρξατο, αὐτός τι τοῦ χοῦ πρῶτος ἐκφορήσας, καὶ δηλονότι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐπιφανεστάτοις τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι κελεύσας, ἵνα καὶ τῷ λοιπῷ πλήθει ἀπαραίτητον τὸ διακόνημα γένηται. Ab his longissime recedit Tac. Hist. IV, 53, qui, absente Vespasiano, fundamenta Capitolii iacta narrat. Ita enim l. c. *Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaque inter proceres. — Vndecimo Kal. Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque* etc. Conciliare studuit scriptores Phil. a Turre ad Monum. veteris Antii P. I, c. 7, cui quae regessit Reim. ad Xiphil. l. c. verissima sunt. Cf. Ernest. ad Tac. l. c. Nos, ut in re incerta, iudicio abstinemus, quod pro eo plerumque ferri solet, in quo interpretando cura forte versatur, cupidius, quam verius.

vetustissimum) Quod sequitur in vulg. *confecit*, optimorum codd. auctoritate Ernest. et Oudend. eiecerunt. Mox vitiose multi *concessit*.

9. Fecit et nova opera, templum Pacis Foro proximum; Divique Claudii in Coelio monte, coeptum quidem ab Agrippina, sed a Nerone prope funditus destructum: item Amphitheatrum urbe media, ut destinasse compererat Augustum. Amplissimos ordines, et exhaustos caede varia, et contaminatos veteri negligentia, purgavit, supplevitque, recenso Senatu et Equite; summotis indignissimis, et honestissimo quoque Italicorum ac provincialium allecto. Atque, uti notum esset, utrumque ordinem non tam libertate inter se, quam dignitate differre, de iurgio quodam Senatoris Equitisque romani ita pronunciavit: *Non oportere maledici Senatoribus, remaledici civile fasque esse.*

10. Litium series ubique maiorem in modum excreverant, manentibus antiquis, intercapedine iurisdi-

templum Pacis) Xiphil. LXVI, 19: ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἕκτον καὶ ἐπὶ τοῦ Τίτου τέταρτον ἀρχόντων (an. V. 828) τὸ τῆς Εἰρήνης τέμενος καθιερώθη. Ioseph. B. Iud. VII, 5, 7: μετὰ τοὺς θριάμβους καὶ τὴν βεβαιοτάτην τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας κατάστασιν Οὐεσπασιανὸς ἔγνω τέμενος Εἰρήνης κατασκευάσαι· ταχὺ δὲ δὴ μάλα, καὶ πάσης ἀνθρωπίνης κρεῖττον ἐπινοίας ἐτετελείωτο, descriptisque reliquis eius ornamentis addit: ἀνέθηκε δ' ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῶν Ἰουδαίων χρυσᾶ κατασκευάσματα, σεμνυνόμενος ἐπ' αὐτοῖς. Locupletissimus de hoc templo eiusque historia Reimarus ad Xiphil. l. c.

Divique Claudii) Vid. Claud. 45. Cf. Donat. de V. Roma III, 12.

Amphitheatrum) quod inceptum a Vespasiano dedicavit Titus. Vid. Tit. 7; Xiphil. LXVI, 25: τό θέατρον τό κυνηγετικὸν, τό τε βαλανεῖον τὸν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἱερώσας, πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε. A. V. 833, vel 834 vid. Reimar. ad l. c. et Donat. l. c. III, 7, ubi situm loci accuratissime indagat.

Amplissimos ordines) H. e. utrumque, senatorium et equestrem. Nam hunc etiam saepius *amplissimorum ordinum* nomine contineri, exemplis demonstravit Gronov. ad Gell. IV, 1 init. contra Lipsium, corrigentem n. l. *ut destin. compererat Augustum amplissimum. Ordines* etc. — Aurel. Victor Epit. 9: *Mille gentes compositae, quum ducentas aegerrime reperisset, extinctis saevitia tyrannorum plerisque.*

libertate) quae omnibus civibus communis eademque est, unde postea *civile* h. e. civi permissum vel ex iure civis dicitur, remaledici Senatoribus, qui priores contra dignitatem personae ordinisque sui civi maledixissent.

intercap. iurisd.) H. e. omissa ob turbas civiles iurisdictione.

ctionis; accedentibus novis, ex conditione tumultuque temporum. Sorte elegit, per quos rapta bello restituerentur, quique iudicia centumviralia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum aetas videbatur, extra ordinem diiudicarent, redigerentque ad brevissimum numerum.

11. Libido atque luxuria, coërcente nullo, invaluerat. Auctor Senatui fuit decernendi, ut, quae se alieno servo iunxisset, ancilla haberetur: neve filiorum familiarum feneratoribus exigendi crediti ius unquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.

12. Ceteris in rebus statim ab initio principatus usque ad exitum civilis et clemens, mediocritatem pristinam neque dissimulavit unquam, ac frequenter etiam prae se tulit. Quin et conantes quosdam, originem Flavii generis ad conditores Reatinos comitemque Herculis, cuius monumentum exstat via Salaria, referre,

iudicia centumviralia) H. e. causas a Centumvirorum iudicio diiudicandas, quae quales fuerint, docet Cic. de Orat. I, 38. Vid. ad Aug. 36. — Pro *diiudicarent* aliquot MSS. *iudicarent*.

Auctor Sen. — ancilla haberetur) Nempe retulit, quod temporum licentia observari desierat, *Senatusconsultum Claudianum*, de quo Tac. A. XII, 53: *Refertur ad patres de poena feminarum, quae servis coniungerentur, statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute, sin consensisset, pro libertis haberentur*, ubi vid. Lips. et reliquos interpr. Cf. Bachii Hist. Iurisp. R. p. 351 et 360.

neve fil. fam. — ius unquam esset) De hac re etiam ante cautum fuerat *Lege Laetoria* de circumscriptionibus adolescentium, et SCto Macedoniano, facto a. V. 800, Imperatore Claudio. Tac. A. XI, 13: *Lege lata saevitiam creditorum coërcuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamiliarum senori darent*. Vid. ibi Lips. et Bach. l. c. p. 349. Id renovatum a Vespasiano.

hoc est — mortem) Haec verba semper pro glossa habui vocabuli *unquam*, priusquam, Burmannum et Oudendorp. idem iudicare, scirem. Lipsius etiam ad Tac. l. c. ubi excitat haec verba, suo sine dubio iudicio omisit saltem vocabula, *hoc est*. Vid. Oudendorp. ad Aug. 32.

Ceteris in rebus) Ab his verbis, quae novum argumentum incipiunt, caput exorsus sum cum Pitisco. In reliquis edd. superiori annectuntur. — Xiphil. LXVI, 10: τοὺς ἄλλους πάντας οὐχ ὡς αὐτοκράτωρ, ἀλλ᾽ ὡς ἰδιώτης, μνήμῃ τῆς προτέρας αὐτοῦ τύχης, ἐδεξιοῦτο.

irrisit ultro. Adeoque nihil ornamentorum extrinsecus cupide appetivit, ut triumphi die, fatigatus tarditate et taedio pompae, non reticuerit, *merito se plecti, qui triumphum, quasi aut debitum maioribus suis, aut speratum unquam sibi, tam inepte senex concupisset.* Ac ne tribuniciam quidem potestatem, et Patris patriae appellationem, nisi sero recepit. Nam consuetudinem, scrutandi salutantes, manente adhuc bello civili, omiserat.

13. Amicorum libertatem, causidicorum figuras ac philosophorum contumaciam lenissime tulit. Licinium Mucianum, notae impudicitiae, sed meritorum fiducia minus sui reverentem, nunquam, nisi clam, et hactenus retaxare sustinuit, ut apud communem aliquem amicum querens, adderet clausulae: *Ego tamen vir sum.* Salvium Liberalem, in defensione divitis rei ausum dicere:

consuetud. — omiserat) Vid. Claud. 35, et quem ibi excitavi, Dion. LX, 3. Cf. Xiphil. LXVI, 10: *αἱ θύραι τῶν βασιλείων ἠνεῳγμέναι διὰ πάσης τῆς ἡμέρας ἦσαν, καὶ φρουρὸς οὐδεὶς ἐν αὐταῖς ἐγκαθεστήκει.*

causidicorum figuras) Eutrop. VII, 13: *Convicia a causidicis et philosophis in se dicta leniter tulit.* Victor Epit. 9 causidicorum *obliqua dicta* interpretatur. *Figurata dicere* Spartian. Sever. 14, Macrob. Saturn. VII, 3: *Scomma paene dixerim morsum figuratum, quia saepe fraude vel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas.* Vid. Quintilian. Inst. IX, 2, 65 seq.

lenissime) Eutrop. l. c. *leniter tulit.* Al. n. l. *levissime.* Xiphil. LXVI, 11: *καὶ γὰρ ἔσκωπτε δημοτικῶς, καὶ ἀντεσκώπτετο ἡδέως· εἴ τέ τινα γράμματα, οἷα εἴωθεν ἀνώνυμα εἰς τοὺς αὐτοκράτορας, προπηλακισμὸν αὐτῷ φέροντα ἐξετέθη ποτέ, ἀντεξετίθει τὰ πρόσφορα, μηδὲν ταραττόμενος.* *Philosophos* tamen, Stoïcos maxime et Cynicos, Muciani consilio Vrbe cum eiecisse, narrat Idem c. 13.

Licin. Mucianum) de quo dictum ad c. 6. Tac. Hist. I, 10: *Luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixtus, nimiae voluptates, quum vacaret; quoties expedierat, magnae virtutes; palam laudes; secreta male audiebant.* Idem IV, 4, iactasse eum narrat: *in manu sua fuisse imperium, donatumque Vespasiano.* Cf. Xiphil. LXVI, 2.

clausulae) scil. querelarum, nisi corrigendum cum Dukero *clausulam*, quod probaverunt Ernest. et Oudendorp.

Ego tam. vir sum) non femina, ut Mucianus, muliebria passus. Notae enim erat *impudicitiae.* Vid. ad Caes. 49. — Victor Epit. 9: *Nosti me virum esse.*

Quid ad Caesarem, si Hipparchus sestertiûm millies habet? et ipse laudavit. Demetrium Cynicum, in itinere obvium sibi post damnationem, ac neque assurgere, neque salutare se dignantem, oblatrantem etiam nescio quid, satis habuit *Canem* appellare.

14. Offensarum inimicitiarumque minime memor executorve, Vitellii hostis sui filiam splendidissime maritavit, dotavitque etiam et instruxit. Trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quaerentemque, quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, *abire Morboniam* iusserat. In

Demetrium Cynicum) qui cum Apollonio Romam venerat Corintho. Vid. de eo Reimar. ad Xiphil. LXVI, 13.

post damnationem) Ita Memm. et boni codd. omnes. Al. *post dominationem*, quod, vix credas, Suetonium dixisse pro, *post susceptum imperium*, et si vel maxime ferret Latinitas, addi non opus erat, ubi de *Principe* Vespasiano continuus sermo. Ceterum rem ita narrat Xiphil. l. c. τὸν Δημήτριον καὶ τὸν Ὀστίλιον καὶ ἐς νήσους κατέκλεισε. καὶ ὁ μὲν Ὀστίλιος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ἐπαύσατο, περὶ τῆς φυγῆς ἀκούσας, (ἔτυχε γὰρ διαλεγόμενός τινι) ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείω κατὰ τῆς μοναρχίας κατέδραμεν, ὅμως παραχρῆμα μετέστη· τῷ δὲ Δημητρίῳ μηδ' ὡς ὑπείκοντι ἐκέλευσεν ὁ Οὐεσπασιανὸς λεχθῆναι ὅτι· Σὺ μὲν πάντα ποιεῖς, ἵνα σε ἀποκτείνω, ἐγὼ δὲ κύνα ὑλακτοῦντα οὐ φονεύω.

Vitellii — maritavit) Victor Epit. 9: *Huius inter cetera bona illud singulare fuit, inimicitias oblivisci, adeo, ut Vitellii hostis sui filiam locupletissime dotatam, splendidissimo coniungeret viro.* Desponsata fuerat a patre Vitellio Valerio Asiatico, Belgicae provinciae Legato, ut narrat Tac. I, 59, qui Asiaticum ut Consulem designatum iterum memorat IV, 4. An huic marito eam dederit Vespasianus, incertum; e genere equestri maritum fuisse, e Victore apparet.

dotavitque — instruxit) Illud ad pecuniam, dotis loco datam, hoc ad suppellectilem et *instrumentum* domesticum pertinet.

abire Morboniam iusserat) Xiphil. LXVI, 11: τοῦ τε Φοίβου προσελθόντος αὐτῷ καὶ ἀπολογουμένου, ὅτι ἐπὶ τοῦ Νέρωνος ἐσκυθρωπακότα ποτὲ αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θεάτρου ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἐφ' οἷς ἀσχημονοῦντα ἑώρα τὸν αὐτοκράτορα, ἐκέλευσε πρὸς ὀργὴν ἀπελθεῖν, τοῦ δὲ ἐρομένου· ὅποι; ἐς κόρακας, εἶπεν· ὑπὲρ τούτου οὖν ἀπολογουμένου τοῦ Φοίβου, οὔτε τι κακὸν αὐτὸν εἰργάσατο, οὔτε ἀπεκρίνατο αὐτῷ ἄλλο οὐδὲν, πλὴν αὐτὸ τοῦτο ὅτι. Ες κόρακας ἄπελθε. Hoc loco comparato, persuasum fere habeo, nostro etiam pro *Morboniam* vel *Morboviam*, quod Marcil. et alii in *Macariam* (ex graeco εἰς Μακαρίαν) mutandum censuerunt, ut nullius interpretationis vocabulo, legendum

hunc postea deprecantem haud ultra verba excanduit, et quidem totidem fere atque eadem. Nam, ut suspicione aliqua vel metu ad perniciem cuiusquam compelleretur, tantum afuit, ut, monentibus amicis, cavendum esse Metium Pomposianum, quod vulgo crederetur genesin habere imperatoriam, insuper Consulem fecerit, spondens, quandoque beneficii memorem futurum.

15. Non temere quis punitus insons reperietur, nisi absente eo et ignaro, aut certe invito atque decepto. Helvidio Prisco, qui et reversum se ex Syria solus privato nomine *Vespasianum* salutaverat, et in praetura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transmiserat, non ante succensuit, quam altercationibus inso-

esse εἰς κόρακας. Quantopere graeca corrupta semper sint in scriptoribus latinis, maxime Nostro, quum literis latinis plerumque redderentur, satis notum. Quid si *Morboniam* ortum est ex interpretatione margini adscripta: *Corvorum escam* vel *Corvis escam?* Fingere enim nomen *Corviniam* non audeo.

Metium Pomposianum) *Pompusianum* Memm. aliique codd. scribunt, et Μετιὸν Πομπουσιανὸν etiam Xiph. LXVII, 12, ubi: ὃν ὁ Οὐεσπασιανὸς μαθὼν ἐκ φήμης τινὸς ὅτι μοναρχήσει οὐδὲν κακὸν εἰργάσατο, ἔτι δὲ καὶ ἐτίμα, λέγων ὅτι' Πάντως μου μνημονεύσει, καὶ πάντως με ἀντιτιμήσει. Cf. Victor. Epit. 9. Relegavit hunc postea et interfecit Domitianus. Vid. Domit. 10.

genesin) *Genituram* latine dixit Aug. 94 fin. et Cal. 57.

absente eo) h. e. ante adventum ex Aegypto, quo tempore Domitianus et Mucianus Romae omnem licentiam et crudelitatem exercebant. Lege Tac. lib. IV, et Xiphil. LXVI, 2. *Reperietur* est ex coniectura Salmasii, adscripta codici, qui habet *reperiretur.* Vulg. *reperitur.* Eadem varietas est Caes. 75, in verbis: *nec ulli perisse nisi in proelio reperientur* ubi al. *reperirentur* ex corruptela, vulg. *reperiuntur.*

Helvidio Prisco) Vid. de vita moribusque huius viri Tac. Hist. IV, 5; Xiphil. LXVI, 12: Πρίσκος Ἑλουΐδιος ὁ τοῦ Θρασέου γαμβρός, τοῖς τε Στωϊκοῖς δόγμασιν ἐντραφείς, καὶ τὴν τοῦ Θρασέου παῤῥησίαν οὐ σὺν καιρῷ μιμούμενος, στρατηγῶν δὲ τηνικαῦτα, οὔτε τι πρὸς τιμὴν αὐτοκράτορος ἔδρα, καὶ προσέτι καὶ βλασφημῶν αὐτὸν οὐκ ἐπαύετο etc. Cf. Arrian. Epictet. I, 2.

reversum) Vitiose al. *reversus.* Verba *privato nomine* frustra a nonnullis urgentur, iure defenduntur a Dukero, qui servasse quidem Principem etiam Vespasianum privatum hoc nomen dicit, salutandum tamen fuisse *Principis* vel *Imperatoris* appellatione.

in praetura) quam gessit a. 823; vid. Tac. Hist. IV, 53.

lentissimis paene in ordinem redactus. Hunc quoque, quamvis relegatum primo, deinde et interfici iussum, magni aestimavit servare quoquo modo, missis, qui percussores revocarent; et servasset, nisi, iam perisse, falso renunciatum esset. Ceterum neque caede cuiusquam unquam laetatus, iustis suppliciis illacrymavit etiam et ingemuit.

16. Sola est, in qua merito culpetur, pecuniae cupiditas. Non enim contentus, omissa sub Galba vectigalia revocasse, nova et gravia addidisse, auxisse tributa provinciis, nonnullis et duplicasse; negotiationes quoque, vel privato pudendas, propalam exercuit, coëmendo quaedam tantum, ut pluris postea distraheret. Ne candidatis quidem honores, reisve, tam innoxiis, quam nocentibus, absolutiones venditare cunctatus est. Creditur etiam procuratorum rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo *pro spongiis* dicebatur *uti*, quod quasi et siccos madefaceret, et exprimeret humentes. Quidam natura cupidissimum tradunt, idque exprobratum ei a sene bubulco, qui, negata sibi gratuita libertate, quam

omissa — vectig. revocasse) Xiphil. LXVI, 8: πολλὰ δὲ καὶ τέλη, τὰ μέν τινα ἐκλελειμμένα ἀνενεώσατο, τὰ δὲ καὶ νομιζόμενα προσεπηύξησε, καινά τε ἕτερα προσκατεστήσατο. *Omittere vectigalia* dicit etiam Tac. Ann. XIII, 50, ubi vid. Ernestium, iure reprehendentem, qui illo vel nostro loco verbum *remittere* substituere voluerunt. Prorsus respondent Xiphilini τέλη ἐκλελειμμένα. Vid. Duk. ad n. l.

Ne candidatis qu. — cunctatus est) Caenidi pellici, de qua dictum ad cap. 3, hoc tribuit Xiphilin. LXVI, 14, ubi: πάμπολλα παρὰ πολλῶν ἐλάμβανε, τοῖς μὲν ἀρχάς, τοῖς δὲ ἐπιτροπείας, στρατείας, ἱερωσύνας, ἤδη δέ τισι καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ πιπράσκουσα. ἀπέκτεινε μὲν γὰρ ὁ Οὐεσπασιανὸς χρημάτων ἕνεκα οὐδένα, ἔσωσε δὲ πολλοὺς τῶν διδόντων· καὶ ἡ μὲν λαμβάνουσα ἐκείνη ἦν, ὑπωπτεύετο δὲ ὁ Οὐεσπασιανός ἑκὼν αὐτῇ ἐπιτρέπειν τοῦτο ποιεῖν ἐκ τῶν ἄλλων ὧν ἔπραττεν.

negata s. gratuita libertate) Non dubito, servum fuisse Vespasiani. Flagitabat is libertatem sive manumissionem sine pretio, quod e peculio solvere pro ea solebant, *gratuitam* adeo. Ita Tac. Ann. XIV, 42: *negata libertate, cui pretium pepigerat*, ubi

imperium adeptum suppliciter orabat, proclamaverit, *Vulpem pilum mutare, non mores.* Sunt contra, qui opinentur, ad manubias et rapinas necessitate compulsum, summa aerarii fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim principatus, professus, *quadringenties millies opus esse, ut Respublica stare posset.* Quod et verisimilius videtur, quando et male partis optime usus est.

17. In omne hominum genus liberalissimus, explevit censum Senatorum: consulares inopes quingenis sestertiis annuis sustentavit: plurimas per totum orbem civitates, terrae motu aut incendio afflictas, restituit in melius.

18. Ingenia et artes vel maxime fovit: primus e fisco latinis graecisque rhetoribus annua centena constituit: praestantes poëtas, nec non et artifices, Coae Veneris,

vid. Lips. Conf. Brisson. de form. lib. VI, pag. 559.

summa aer. fiscique inopia) Xiphil. LXVI, 10: κἀκ τούτου καὶ τὰ μάλιστα διέδειξεν, ὅτι τὰς συλλογὰς τῶν χρημάτων οὐκ εἰς τὰς ἑαυτοῦ ἡδονάς, ἀλλ' ἐς τὰς τοῦ δήμου χρείας ἐποιεῖτο. Aurel. Victor Epit. 9, et Caes. 9: *Infirmus tamen, uti quidam prave putant, adversus pecuniam, quum satis constet, aerarii inopia et clade urbium novas eum neque postea habitas vectigalium pensiones exquisivisse.*

quadringenties millies) Correxere *quadragies*, divitias et impensas Romanorum ex nostris temporibus aestumare soliti. Certe non favet locus Hist. IV, 47: *Ceterum verane pauperie, an uti videretur, actum in Senatu, ut sexcenties sestertiûm a privatis mutuum acciperetur.*

In omne hom. gen. liberalissimus) Haud placuit, cum Salmasio aliisque haec verba superiori capiti annectere, novumque incipere ab *Explevit* etc. quum *omne genus hominum* proxime memoretur, morisque sit Suetoniani, universae sententiae singula exempla subiungere.

explevit cens. Senatorum) Ita edidi cum Oudendorpio pro *Senatorium.* De re vid. ad Aug. 41.

Coae Veneris) Vulg. *et artifices coëmit, item* etc. Lips. coniiciebat, *artifices scenae* vel *art. comicos.* Quam edidi, Graevius protulit emendationem e corrupto vocabulo cod. Memm. *coeveneris* vel *coevenerit*, eaque commendatur cum mira inventoris sagacitate, tum loco Plinii XXXVI, 5, (Franz. IV, §. 8): *Ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suae dicavit, antiquorum dignum fama.* Apellis enim Venerem Coam, de qua Plin. XXXV, 10 (IX, §. 15), intel-

item Colossi refectorem, insigni congiario magnaque mercede donavit: mechanico quoque, grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, praemium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit, praefatus, *Sineret se plebeculam pascere.*

19. Ludis, per quos scena Marcelliani theatri restituta dedicabatur, vetera quoque acroamata revocaverat. Apollinari tragoedo quadringenta, Terpno Diodoroque citharoedis ducena, nonnullis centena, quibus minimum, quadragena sestertia super plurimas coronas aureas dedit. Sed et convivabatur assidue, ac saepius recta et dapsile, ut macellarios adiuvaret. Dabat sicut Saturnalibus viris apophoreta, ita per Kalendas Martias feminis: et tamen ne sic quidem pristinae cupiditatis infamia caruit. Alexandrini *Cybiosacten* eum vocare

ligi non posse, satis ostendit Oud. Statua igitur fuit Veneris, itaque iungenda, *Coae Ven.* — *refectorem*, quod patet etiam ex inserta particula *item*. Eundem autem Veneris et Colossi refectorem fuisse, nego. Ita enim scripsisset auctor *eundemque.* Alias coniecturas vid. apud Burm. et Oud.

Colossi) quem Nero in vestibulo domus aureae constituerat. Vid. Ner. 31. — Xiphil. LXVI, 15: ἐπὶ τοῦ Οὐεσπασιανοῦ ἕκτον καὶ ἐπὶ τοῦ Τίτου τέταρτον ἀρχόντων (a. V. 828), τὸ τῆς Εἰρήνης τέμενος καθιερώθη, ὅ τε Κολοσσὸς ὠνομασμένος ἐν τῇ ἱερᾷ ὁδῷ ἱδρύθη· Vid. ibi Reimar.

Sin. se plebec. pascere) Inventio enim machinarum victum eripit operariis, quod multi patriae etiam nostrae incolae sunt experti. — Al. male addunt *pane.*

Marcell. theatri) Vid. ad Aug. 29. *Acroamata* sunt scenici et musici, vid. ad Aug. 74.

Apollinari) Al. *Apellari*, unde fuere, qui suaderent *Apelli* ex Calig. 33. Hunc, vix credas, Vespasiani tempore adhuc placuisse. Mox *quadringenta*, et mox *ducena* et *centena* legendum esse, (confunduntur enim ea in libris) docuit Ernest., quoniam prius de uno, mox de duobus pluribusque sermo. Cf. Oudend.

Terpno Diodoroque) Vid. Neron. 20; Xiphil. LXIII, 8, et 20.

convivabatur) Xiphil. LXVI, 10: συσσίτους ἔκ τε αὐτῶν ἐκείνων (np. τῶν βουλευτῶν), καὶ ἐκ τῶν ἄλλων καθ' ἑκάστην ἡμέραν (h. e. *assidue* i. q. saepissime) συχνοὺς ἐποιεῖτο, καὶ πολλάκις καὶ αὐτὸς παρὰ τοῖς πάνυ φίλοις ἐδείπνει. De *recta* coena (al. n. l. *recte* vitiose) vid. Aug. 74. De adverbio *dapsile* vide Perizon. ad Sanctii Min. II, 7, 6.

apophoreta) Vid. Calig. 55. — *Kal. Martiis* Matronalia celebrabantur. Vid. Pitisc. ad h. l. Rosin. Ant. R. IV, 7, pag. 257.

Alexandrini) De conviciis eorum in Vespasianum vid. Xiphil. LXVI, 8. Plura ibi de dicacitate Aegyptio-

perseveraverunt, cognomine unius e regibus suis turpissimarum sordium. Sed et in funere Favor archimimus personam eius ferens, imitansque, ut est mos, facta ac dicta vivi, interrogatis palam procuratoribus, *quanti funus et pompa constaret?* ut audiit, *sestertio centies*, exclamavit, *Centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim proiicerent.*

20. Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris, vultu veluti nitentis. De quo quidam urbanorum non infacete: siquidem petenti, *ut et in se aliquid diceret: Dicam*, inquit, *quum ventrem exonerare desieris.* Valetudine prosperrima usus est, quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam fauces ceteraque membra sibimet ad numerum in sphaeristerio defricaret, inediamque unius diei per singulos menses interponeret.

rum, maxime Alexandrinorum, Reimarus.

Cybiosacten) i. q. ταριχέμπορον, salsamentarium. Vid. Casaub. ad h. l. et ad Strabon. XVII, 1, 11, ubi de rege eiusdem cognominis ita exponitur: τὸν Αὐλήτην μὲν οὖν οἱ Ἀλεξανδρεῖς ἐξέβαλον τριῶν δ' αὐτῷ θυγατέρων οὐσῶν, ὧν μία γνησία ἡ πρεσβυτάτη, ταύτην ἀνέδειξαν βασίλισσαν· υἱοὶ δ' αὐτοῦ δύο νήπιοι τῆς τότε χρείας ἐξέπιπτον τελέως. Τῇ δὲ κατασταθείσῃ μετεπέμψαντο ἄνδρα ἐκ τῆς Συρίας Κυβιοσάκτην τινά, προσποιησάμενον τοῦ γένους εἶναι τῶν Συριακῶν βασιλέων· τοῦτον μὲν οὖν ὀλίγων ἡμερῶν ἀπεστραγγάλισεν ἡ βασίλισσα, οὐ φέρουσα τὸ βάναυσον αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνελεύθερον. *Turpissimae sordes* Nostri, h. e. avaritia, respondent ἀνελευθερίᾳ Graeci. Vid. ad Ner. 30.

Centum sibi sestertia) h. e. vel centesimam summae in funus impensae partem. Miri fuerunt in interpretando h. l. interpretes. Ceterum, quum *centies HS.* in funus impenderent Romani, minus dubitandum cap. 16, de *quadringenties millies*, ubi sermo de totius Reipublicae necessitate.

Statura f. quadrata) Cels. II, 1: *Corpus habilissimum quadratum est, neque gracile neque obesum* etc. Inde τετράγωνος Graecis etiam dicitur metaphorice vir, in quo omnia quadrant, h. e. in quo sensuum affectuumque summa est aequabilitas et constantia.

ad numerum — defricaret) Cels. II, 14: *Neque audiendi sunt, qui numero finiunt, quoties aliquis perfricandus sit. Id enim ex viribus hominis colligendum est. Ut si quis perinfirmus est, potest satis esse quinquagies; si robustior, potest ducenties esse faciendum; inter utrumque deinde, prout vires sunt.* — *Sphaeristerium* locus erit balinei, ubi variis exercitiis, pilae maxime lusu, unde nomen, corpus post balneum agitabant. Vid. Plin. epist. II, 17, 12, et V, 6, 27: *Apodyterio superpositum est sphaeri-*

21. Ordinem vitae fere hunc tenuit. In principatu maturius semper, ac de nocte evigilabat: dein perlectis epistolis, officiorumque omnium breviariis, amicos admittebat: ac dum salutabatur, et calciabat ipse sese, et amiciebat: postque decisa, quaecunque obvenissent, negotia, gestationi, et inde quieti vacabat, accubante aliqua pallacarum, quas in locum defunctae Caenidis plurimas constituerat: a secreto in balineum tricliniumque transibat. Nec ullo tempore facilior, aut indulgentior traditur: eaque momenta domestici ad aliquid petendum magno opere captabant.

22. Et super coenam autem, et semper alias communissimus, multa ioco transigebat. Erat enim dicacitatis plurimae, et sic scurrilis ac sordidae, ut ne praetextatis quidem verbis abstineret. Et tamen nonnulla eius facetissima exstant: in quibus et haec. Mestrium Florum Consularem, admonitus ab eo, *plaustra* potius, quam *plostra* dicenda, postero die *Flaurum* salutavit. Expu-

sterium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit.

Ordinem — tenuit) Xiphil. LXVI, 10: κατεστάτει δὲ τοῦ βίου τοιᾶδε ἐχρῆτο. Vid. Eundem de Severo LXXVI, 17.

evigilabat) Libri *vigilabat*, sed non audiendi contra loci sententiam. Vid. ad Aug. 78.

officiorum) h. e. ministrorum Palatii. Victor Epit. 9: *Vigilare* (leg. *evigilare*) *de nocte, publicisque actibus absolutis caros admittere, dum salutatur, calceamenta sumens et regium vestitum. Post autem negotiis, quaecunque advenissent, auditis exerceri vectatione, deinde requiescere; postremo ubi lavisset, remissiore animo convivium curabat.*

a secreto) h. e. a quiete, quam cum pallaca egerat.

communissimus) Xiphilin. LXVI, 11: κοινὸς καὶ ἰσοδίαιτος σφίσιν ἦν. καὶ γὰρ ἔσκωπτε δημοτικῶς, καὶ ἀντεσκώπτετο ἡδέως. Pro *communissimus* al. *comissimus*, sueta depravatione (vid. Claud. 21), pro *semper alias* Viterb. *super aleas*, quod placuit Casaubono, recepit Burm.

praetextatis — verbis) *Impudica et praetextata verba* iunguntur a Macrob. Saturn. II, 1, *pura et honesta verba* opponit *praetextatis* Gell. IX, 10, et *praetextati mores* dicuntur Iuvenal. Sat. II, 170. Absonae plerorumque de origine dictionis sunt sententiae. *Praetextata* verba puto esse, qualia sunt *praetextatorum* h. e. puerorum, qui togam virilem nondum induerunt, alieni adhuc a severitate et gravitate virili.

plostra) Nimirum scribebant *plau-*

gnatus autem a quadam, quasi amore sui deperiret, quum perductae pro concubitu sestertia quadringenta donasset; admonente dispensatore, quemadmodum summam rationibus vellet inferri, *Vespasiano*, inquit, *adamato*.

23. Vtebatur et versibus graecis tempestive satis, ut de quodam procerae staturae, improbiusque nato:

Μακρὰ βιβὰς, κραδάων δολιχόσκιον ἔγχος·

et de Cerulo liberto, qui dives admodum ob subterfu-

stra, Claudius, claustrum al., et pronunciabant *plostra, Clodius, clostrum*, quod, ut multa alia, e quotidiano vulgarique sermone in gallicam linguam transiit. Sed illis iam temporibus, ut nostris, fuisse videmus, qui disputarent, scripturamne sermo, an sermonem scriptura sequi deberet. Inde in libris quoque in scribendis his vocabulis diversitas. Risit putidum talem hominem Vespasianus.

perductae) ad stuprum, ut Tiber. 45. Al. *productae*. Casaub. et Burm. legi voluerunt *perducta*, ut femina Vespasiano illam pecuniam dederit quasi μίσθωμα τῆς συνουσίας, quod sano sensui non minus, quam legitimae verborum structurae repugnare, satis disputarunt Dukerus, Ernest. in excursu, et Oudendorp. Mox *quadringenta* cum Oudendorp. edidi e Memm. aliisque pro *quadraginta*, et *inferri* pro *referri*, iubente codd. auctoritate sermonisque latini ratione. Verba denique *Vespasiano adamato*, in quibus pariter hallucinatur Burm., non dativos esse puto cum viris doctis, quos supra laudavi, sed ablativos, gr. Οὐεσπασιανοῦ ἐρασθέντος, sc. summa haec expensa est.

improbiusque nato) h. e. cui *natura* (sensu obscoeno) improba sive magna erat. Hic sensus unice verus. Vid. Wolf. — Vanae sunt emendationes, *irato*, *pedato*, *vasato*, *mutoniato*, *nasato*.

Μακρὰ βιβάς) Versus Homeri Il. VII, 213, de Aiace.

de Cerulo liberto) Corrigit Ernest. *libertino*, quoniam non credibile videatur, Vespasiani libertum fuisse Cerulum. Walther. Observ. pag. 30; totum discrimen, quod statuunt inter *libertinum* et *libertum* respectu domini, acute quidem impugnat, ita tamen, ut usum dicendi, a scriptoribus alias accuratissime observatum, evertisse disputatione non videatur. Ego quidem, Vespasiani libertum fuisse, persuasum mihi habeo, cuius defuncti bona ex parte ad fiscum Vespasiani redibant, ut patroni. Nam quod Ern. obiicit, nullum ibi ius fisci fuisse, quum pecunia ea ad Vespasianum ut patronum, non ut Imperatorem, pervenisset, id in argutatione de *fisci* significatione versatur, ad quem pertinuisse credo, quae privato etiam nomine Princeps accipiebat. Iam quum Cerulus ingenuum se tulisset, (vera enim lectio est *ferre*, non aliorum *efferre*) Lachetis sumto nomine, Vespasianus, mortui bona, ut liberti Ceruli, quamvis Laches vivus fuisset, ad se perventura, artemque illam parum profuturam homini, dicebat, accommodato versu Menandri (Collect. Clerici

giendum quandoque ius fisci, ingenuum se et Lachetem mutato nomine coeperat ferre, ὦ Λάχης, Λάχης, ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ Κήρυλος. Maxime tamen dicacitatem affectabat in deformibus lucris, ut invidiam aliqua cavillatione dilueret, transferretque ad sales. Quendam e caris ministris, dispensationem cuidam, quasi fratri, petentem quum distulisset, ipsum candidatum ad se vocavit; exactaque pecunia, quantam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordinavit. Interpellanti mox ministro, *Alium tibi*, ait, *quaere fratrem: hic, quem tuum putas, meus est.* Mulionem in itinere quodam suspicatus ad calciandas mulas desiluisse, ut adeunti litigatori spatium moramque praeberet, interrogavit, *Quanti calciasset?* pactusque est lucri partem. Reprehendenti filio Tito, quod etiam urinae vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admovit ad nares, sciscitans, *num odore offenderetur;* et illo negante, *atqui*, inquit, *e lotio est.* Nunciantes legatos, *decretam ei publice non mediocris*

pag. 248) ἐπὰν ἀποθάνῃς, αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἔσῃ, ita ut Lachetis Cerulique nomina adderet. Ipsa ioci festivitas et comitas, propiorem cum Principe consuetudinem Cerulo fuisse, in alieno liberto vix credibilem, satis ostendit.

dispensationem) h. e. dispensatoris munus. Mox *ordinavit* i. q. fecit, instituit dispensatorem. Vid. ind.

urinae vectigal) Xiphil. LXVI, 14: πρὸς τὸν Τίτον ἀγανακτοῦντα τῷ τοῦ οὔρου τέλει, ὃ καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων κατεδείχθη, εἶπε λαβὼν ἐξ αὐτοῦ χρυσοῦς πεπορισμένους, καὶ δείξας αὐτῷ. Ἰδού, τέκνον, εἴ τι ὄζουσιν. An fullones urina illa usi fuerint, an certum vectigal datum iis, qui in amplioris publice collocatis vesicam exonerare vellent, incertum. Vid. Casaub. ad h. l., et Reimar. ad Xiphil. l. c.

Nunciantes legatos) Ita codd. antiqui omnes. Al. *nunciantibus legatis* qui non dativi essent, iungendi verbo *iussit*, sed ablativi absoluti, more graeco praemissi; ut, ἡκόντων πρεσβευτῶν — ἐκέλευσε. Post *iussit* al. *ut* pro *vel*, quod, nisi meliores libri ex usu Suetonii exhiberent *vel*, non improbandum esset, quum optimorum scriptorum exemplis ea constructio defendatur. Vid. Ernest. ad Tacit. Annal. XI, 32: *iussitque, ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent.* Cf. Drakenb. et Duker. ad Liv. XXIII, 21, et XXXII, 16; Noster etiam Tiber. 22: *codicillis, quibus, ut id faceret, iubebatur.* Atque idem prorsus est, quod

summae statuam colosseam, iussit, vel continuo ponerent, cavam manum ostentans, et *paratam basin* dicens. Ac ne in metu quidem ac periculo mortis extremo abstinuit iocis. Nam quum inter cetera prodigia Mausoleum derepente patuisset, et stella crinita in coelo apparuisset: alterum ad Iuniam Calvinam e gente Augusti pertinere, dicebat; alterum ad Parthorum regem, qui capillatus esset. Prima quoque morbi accessione, *Vae*, inquit, *puto*, *Deus fio*.

24. Consulatu suo nono tentatus in Campania mo-

h. l. *iussit — ponerent*, omisso *ut*. Violenta enim est crisis Ernestii, qui cum Burmanno sine libris dedit *ponere*, ut vulgaris Grammaticae leges servarentur. Vid. Tacit. Ann. XIII, 15: *ubi Britannico iussit, exsurgeret, progressusque in medium, cantum aliquem inciperet*, ubi eadem ellipsis partic. *ut*, iunctus etiam dativus verbo *iubere*, quod tamen Suetonio praeter necessitatem inferre nolim, quum codd. accusativum exhibeant. Alias difficultates quaerit Oudend., quas ego non moror. Rem ita narrat Xiphil. LXVI, 14: ἀνδριάντα πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδων στῆσαί οἱ ψηφισαμένων τινῶν, προέτεινε τὴν χεῖρα καὶ ἔφη· Δότε μοι τὸ ἀργύριον· ἡ γὰρ βάσις αὐτοῦ αὕτη ἐστί.

peric. mortis extremo) Hoc ad caput sequens, ut *metu* ad priora exempla pertinet, proxime narrata, quod monuit iam Oud.

Mausoleum) Addunt al. *Caesarum*, quod omisi cum Oudend. librorum principum auctoritate. Xiphil. LXVI, 17: ἐνεγεγόνει δὲ σημεῖα φέροντα εἰς τοῦτο, ὅ τε ἀστὴρ κομήτης ἐπὶ πολὺ φαντασθείς, καὶ τὸ μνημεῖον τὸ τοῦ Αὐγούστου αὐτόματον ἀνοιχθέν.

Iuniam Calvinam) Scribendum cum libris *Iuniam*, non *Iuliam*. Soror enim erat Iunii Silani, cui desponsata Octavia, Claudii Caesaris filia. Tac. A. XII, 4: *cui* (Silano) *decora et procax soror, Iunia Calvina, haud multum ante Vitellii nurus fuerat*. Id. c. 8, narrata Silani morte: *Calvina, soror eius, Italia pulsa est*, ad qu. l. eandem cum nostra esse, statuit etiam Lipsius, quem de Silanis vid. ad Ann. XIII, 1. Cf. Glandorp. Onomast. p. 504 seq.

alt. ad Parthorum regem) Xiph. l. c. καὶ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ κομήτου τι διαλαλοῦντας· Οὐκ ἔμοιγε, εἶπεν, ἀλλὰ τῷ τῶν Πάρθων βασιλεῖ προσημαίνει. ἐκεῖνος γὰρ κομᾷ, ἐγὼ δὲ φαλακρός εἰμι.

Vae, — puto, Deus fio) *Vae* Memm. aliique. Vulg. *ut — puto*. Cur Ernestio subfrigidum videatur verbum *puto*, non perspicio. Dixit hoc Vespasianus *prima morbi accessione*, incertus adeo, an ad mortem, vel, ut ipse iocose, ad ἀποθέωσιν res vergeret. Xiphil. l. c. ἐπειδὴ δὲ ἐπίστευσεν, ὅτι τελευτήσει ἔφη· Θεὸς ἤδη γενήσομαι, quem locum haud satis accurate comparavit Ernestius.

Cons. suo nono) A. V. 832. Contra Ernestium, damnantem *suo*, comparat Wolf. Aug. 100 fin. *sexto suo consulatu* et Dom. 3, *in secundo suo consulatu*, et est, pro addito genitivo

tinnculis levibus, protinusque Vrbe repetita, Cutilias ac reatina rura, ubi aestivare quotannis solebat, petiit. Hic, quum super urgentem valetudinem creberrimo frigidae aquae usu etiam intestina vitiasset, nec eo minus muneribus imperatoriis ex consuetudine fungeretur, ut etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad defectionem soluta, *Imperatorem*, ait, *stantem mori oportere*. Dumque consurgit, ac nititur, inter manus sublevantium extinctus est VIIII. Kalendas Iul., annum gerens aetatis sexagesimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum.

25. Convenit inter omnes, tam certum eum de sua suorumque genitura semper fuisse, ut post assiduas in

nominis. De morbo Vesp. Xiphil. LXVI, 17, haec: Οὐεσπασιανὸς δέ, ὡς μὲν ἡ ἀλήθεια ἔχει, νοσήσας οὐ τῇ ποδάγρᾳ τῇ συνήθει, ἀλλὰ πυρετοῖς, μετήλλαξεν ἐν τοῖς ὕδασι τῶν Σαβίνων τοῖς Κουτιλίοις ὠνομασμένοις· ὡς δέ τινες καταψευδόμενοι τοῦ Τίτου, ἄλλοι τε, καὶ ὁ Ἀδριανὸς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐφήμισαν, φάρμακον ἐν συμποσίῳ τινὶ λαβών.

Cutilias) urbem Sabinorum, septuagesimo a Reate stadio remotam. Nomen servat lacus proximus, qui hod. *Lago di Contigliano.* Vid. Cellar. II, 9, p. 799; Reimar. ad Xiph. l. c.

frigidae aquae) Plin. XXXI, 2: *Cutiliae in Sabinis gelidissimae suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.* Cf. Vitruv. VIII, 3.

Imper. — stantem mori oportere) Xiphil. l. c. τῶν δὲ ἰατρῶν ἐπιτιμώντων αὐτῷ, ὅτι τῇ τε ἄλλῃ διαίτῃ ὁμοίᾳ νοσῶν ἐχρῆτο, καὶ πάντα τὰ προσήκοντα τῇ ἀρχῇ ἔπραττε, Τὸν αὐτοκράτορα δεῖ, ἔφη, ἑστῶτα ἀποθνήσκειν. Victor Epit. 9: *Deinde ventris eluvie fessus, et assurgens: Stantem, ait, Imperatorem excedere terris decet.*

annum gerens) Al. *agens*, quod Ern. recepit cum aliis. Servavi illud cum Burm. et Oudend. quos vide, ut rarius, et quod sequentia, *superque* (h. e. et insuper) *mensem ac diem septimum* verbo *agens* minus conveniunt. *Agebat* enim annum *septuagesimum*, natus d. 17 Novembr. an. V. 762 (vid. c. 2), mortuus die 23 Iun. 832. Quod enim Eutrop. VII, 13, *annum aetatis agens septuagesimum nonum*, et Victor Epit. 9, *annum agens vitae absque uno septuagesimum*, id ob futilitatem horum scriptorum nullamque in computandis annis diligentiam non curandum. Xiphil. l. c. ἔζησε ἔτη ἐννέα καὶ ἑξήκοντα, καὶ μῆνας ὀκτώ, numero mensium rotundo. Zonaras octo mensibus dies etiam octo per errorem addit. Vid. Oudend. et Reimar. suis locis.

se coniurationes ausus sit affirmare Senatui, *aut filios sibi successuros, aut neminem.* Dicitur etiam vidisse quondam per quietem stateram in media parte vestibuli Palatinae domus positam examine aequo; quum in altera lance Claudius et Nero starent, in altera ipse ac filii. Nec res fefellit: quando totidem annis, parique temporis spatio utrique imperaverunt.

aut filios — aut neminem) Eutrop. l. c. *Genituram filiorum ita cognitam habuit, ut, quum multae contra eum coniurationes fierent, quas patefactas ingenti dissimulatione contemsit, in Senatu dixerit, aut filios sibi successuros, aut neminem.* Secundum Xiphil. LXVI, 12, Vespasianus, quum Helvidius Priscus ob crebra in ipsum convicia a tribunis pl. captus lictoribusque traditus esset, συνεχύθη τε, καὶ δακρύσας ἐκ τοῦ βουλευτηρίου ἐξῆλθε, τοσοῦτον μόνον εἰπὼν ὅτι· Ἐμὲ μὲν υἱὸς διαδέξεται, ἢ οὐδεὶς ἄλλος.

quando — imperaverunt) Nempe Claudius et Nero annos *viginti septem*, et quod excurrit, imperaverant (vid. Claud. 45 et Neron. 40), Vespasianus decem (Xiphil. l. c. ἐμονάρχησε δὲ ἔτη δέκα, ἡμερῶν ἓξ δέοντα, inito calculo a Kal. Iul. a. V, 822, vid. supra c. 6) Titus *duo*, Domitianus *quindecim* (vid. Dom. 17), quibus computatis par temporis spatium efficitur.

TITVS FLAVIVS VESPASIANVS AVGVSTVS

1. Titus, cognomine paterno, amor ac deliciae generis humani (tantum illi ad promerendam omnium voluntatem vel ingenii, vel artis, vel fortunae superfuit, et, quod difficillimum est, in imperio, quando privatus, atque etiam sub patre Principe, ne odio quidem, nedum vituperatione publica caruit), natus est tertio Kalendas Ianuarias, insigni anno Caiana nece, propè Septizonium, sordidis aedibus, cubiculo vero perparvo et obscuro: nam manet adhuc et ostenditur.

2. Educatus in aula cum Britannico simul, ac paribus disciplinis, et apud eosdem magistros institutus. Quo

Cognom. paterno) Frater enim a matre Domitilla cognomen duxit. Eutrop. VII, 14: *Hinc Titus filius successit, qui et ipse Vespasianus est dictus, vir omnium virtutum genere mirabilis adeo, ut amor et deliciae humani generis diceretur.* Ineptam paraphrasin Paeanii, qui: ὁμώνυμος μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν γενόμενος τῷ πατρί, arguit iam Casaubonus.

superfuit) non simpliciter *affuit*, sed *abunde affuit*, Gr. οὕτως ὑπερεῖχε ταῖς ἀρεταῖς. Gell. I, 22: *Qui integre loquuti sunt, magnam partem* (h. e. plerumque, τὸ πλεῖστον) *superesse ita dixerunt, ut eo verbo significarent superfluere et supervacare atque esse supra necessarium modum.*

III Kal. Ian.) Al. *IV Kal.* Annus fuit V. 794; vid. Calig. 59.

prope Septizonium) quod non confundendum cum magnifico monumento Septimii Severi, cui idem a figura nomen. Vid. Ern. ad h. l. Marlian. Topogr. V. R. IV, 6, et Donat. de V. R. III, 13.

quidem tempore, aiunt, metoposcopum, a Narcisso, Claudii liberto, adhibitum, ut Britannicum inspiceret, constantissime affirmasse, illum quidem nullo modo, ceterum Titum, qui tunc prope adstabat, utique imperaturum. Erant autem adeo familiares, ut de potione, qua Britannicus hausta periit, Titus quoque iuxta cubans gustasse credatur, gravique morbo afflictatus diu. Quorum omnium mox memor, statuam ei auream in Palatio posuit, et alteram ex ebore equestrem, quae Circensi pompa hodieque praefertur, dedicavit, prosecutusque est.

3. In puero statim corporis animique dotes exsplenduerunt, magisque ac magis deinceps per aetatis gradus: forma egregia, et cui non minus auctoritatis inesset, quam gratiae, quamquam neque procera statura, et ventre paulo proiectiore; praecipuum robur, memoria singularis, docilitas ad omnes fere tum belli, tum pacis artes. Armorum et equitandi peritissimus:

metoposcopum) Plin. XXXV, 10 (9, §. 14): *quendam ex facie hominum addivinantem, quos metoposcopos vocant.* Tac. Hist. II, 1: *Augebat famam ipsius Titi ingenium, quantaecunque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et, inclinatis ad credendum animis, loco ominum erant fortuita.*

iuxta cubans) Impugnant Suetonium, quoniam Tac. A. XIII, 16: *Mos habebatur, Principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci, in adspectu propinquorum, propria et parciore mensa.* Verum haud dubie viderunt, qui proprio Romanorum de coena vocabulo usum Suetonium dicunt, morem, quem accuratius Tacitus exponit, in narratione haud curantem.

afflictatus) Al. *afflictus*. Argutatur Oud. dum, excidisse verbum *sit* vel simile, existimat. *Credebatur* Titus morbum, quo afflictatum omnes sciebant, ex veneno contraxisse.

praecipuum robur) Transposuerunt haec voc. Ernest. et Oud. post *proiectiore* (quum vulgo post *gratiae* sequerentur) scilicet, ut exilitatem corporis et obesitatem neque auctoritati, neque gratiae offecisse, auctor dicat. Cum Wolfio, sine libris hoc faciendum, nego, quum *praecipuum robur* aeque impediatur tali corporis forma. Praeterea offendit *praec. robur* ita ante *memoriam* positum, quum de animi dotibus inde dicere incipiat, postquam de corpore exposuit usque ad *proiectiore*.

docilitas) celeritas in discendo, εὐμάθεια.

Arm. et equ. per.) ut Caesar. Vid. Caes. 57.

Latine Graeceque vel in orando, vel in fingendis poëmatibus, promtus et facilis, ad extemporalitatem usque: sed ne musicae quidem rudis, ut qui cantaret et psalleret iucunde scienterque. E pluribus comperi, notis quoque excipere velocissime solitum, cum amanuensibus suis per ludum iocumque certantem, imitarique chirographa, quaecunque vidisset, ac saepe profiteri, *se maximum falsarium esse potuisse.*

4. Tribunus militum et in Germania et in Britannia meruit, summa industriae, nec minore modestiae

Latine Graeceque — promtus) Ita e Memm. aliisque Ern. et Oudend. ediderunt. Vulg. *Latinae Graecaeque linguae*, pro quo Burm. recepit Lipsii emendationem: *Latina Graecaque lingua.* Vid. Oudend. cum quo adverbia ad *vel in orando* etc. referenda potius puto, quam ad *promtus.* Constructio enim verborum prorsus est Graeca.

ad extemp. usque) *Extemporalis facultas* dicitur Aug. 84. Omisere haec verba, ut Oudend. vere monet, quos offendit vox singularis *extemporalitas.*

cantaret et psalleret) *Psallere* est ad instrumentum canere. Hic locus facit, ut apud Sallustium etiam Catil. 25 legendum existimem: *psallere et cantare, saltare el.* etc. ubi *cantare* in nonnullis libris comparet, pro glossa eiectum etiam a Cortio, quem vid. ad ill. l.

imitarique) Qui non viderunt, *imitarique* et *profiteri* pendere adhuc a *solitum*, dederunt *certantem imitari.*

in Germania) Mucianus in oratione ad Vespasianum apud Tac. H. II, 77: *Tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam imperii alter, et primis militiae annis apud Germanicos quoque exercitus clarus.*

summa industriae, nec min. modestiae fama) Ita dedi cum Ernest. et Oudend. pro vulg. *summa industria, nec minore modestia et fama*, quum genitivum *industriae* plures codd. exhibeant, atque inde iure colligatur, librariorum lapsu *modestia et fama* ortum ex *modestiae fama*, quod facillime accidere potuit, quum verba singula in scribendo parum disiungerentur, diphthongus *ae* plerumque per *e*, et copula *et* per compendium exprimeretur. Ceterum, quod *famam* simpliciter ita dici negant, qui vulgatam impugnant, id refutavit, in tuenda illa alias morosior, Walther. Observ. p. 31 exemplo Taciti A. XIV, 47: *Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate, constantia, fama, in quantum, praeumbrante Imperatoris fastigio, datur, clarus.* — *Industria* est in administranda re militari (Cornel. Ages. 3: *magna industria bellum apparavit*, unde Caes. B. G. VII, 60: *ut ea, quae imperasset, diligenter industrieque administrarent.* Cf. B. C. III, 95). Gr. προθυμία et προθύμως; *modestia* in tractandis provincialibus, Gr. ἐγκράτεια, eamque opponi avaritiae, rapacitati et insolentiae, recte notavit Ernest. ad h. l.

fama; sicut apparet et statuarum et imaginum eius multitudine, ac titulis per utramque provinciam. Post stipendia Foro operam dedit, honestam magis, quam assiduam. Eodemque tempore Arricidiam Tertullam, patre Equite romano sed Praefecto quondam praetorianarum cohortium, duxit uxorem: et in defunctae locum Marciam Furnillam splendidi generis; cum qua, sublata filia, divortium fecit. Ex quaesturae deinde honore legioni praepositus, Tarichaeas et Gamalam, urbes Iudaeae validissimas, in potestatem redegit, equo quadam acie sub feminibus amisso, alteroque inscenso, cuius rector circa se dimicans occubuerat.

5. Galba mox tenente Rempublicam, missus ad gratulandum, quaqua iret, convertit homines, quasi

imaginum) *Imagines* quum iungantur *statuis*, cur de clypeis intelligas cum Ernestio, neque sensu proprio, non video. Vid. Oudend. ad Vesp. 1. — *Tituli* sunt inscriptiones operum, in memoriam Titi per provinciam constitutorum, ἐπιγραφαί.

Arricidiam Tertullam) Al. *Tertullo*. Praefecturam praetorii summam fuisse equestris gradus, vidimus ad Galb. 14.

Marciam Furnillam) Vel *Furvillam*. Al. *Fulviam* vel *Furvillam*, ut *Livia* et *Livilla* promiscue dicuntur. Favere huic lectioni videtur nummus, quem exhibet Patinus tab. 31, in quo Φουλβια Σεβαστη, referens non coniugis Titi, sed filiae imaginem, si genuinus est, de quo tamen dubitant periti eius rei indices. Vid. quae Ernest. ad h. l. de Christii sententia. Sequutus igitur sum reliquos editores.

filia) de qua vid. ad Domit. c. 22.

legioni praepositus) Vid. Ernest. ad Tac. Hist. I, 82, ubi docet, eundem esse cum *Praefecto* vel *Legato legionis*.

Tarichaeas) Vulg. *Trachias*, *Thraciam*, *Thravias*, et quae aliae sunt corruptelae. Vid. Ioseph. B. Iud. III, 10, ubi agit de expugnata hac urbe, ita incipiens: συνέῤῥει εἰς τὰς Ταριχαίας πᾶν τὸ νεωτερίζον, τῇ τε τῆς πόλεως ὀχυρότητι, καὶ τῇ λίμνῃ πεποιθότες, ἡ καλεῖται Γεννησὰρ πρὸς τῶν ἐπιχωρίων. De urbe Gamala vid. Eund. IV, 1, ubi: Γάμαλα πόλις Ταριχαιῶν ἄντικρυς ὑπὲρ τὴν λίμνην κειμένη.

circa se) Hoc recepit Oudend. e Memm. pro *contra se*. Puto tamen, quum de uno sermo sit, esse debuisse *iuxta se*. Nescio igitur, an verius *contra se*.

missus ad gratulandum) Tac. H. II, 1: *Titus Vespasianus e Iudaea, incolumi adhuc Galba, missus a patre, causam profectionis officium erga Principem et maturam petendis honoribus iuventam ferebat. Sed vulgus fingendi avidum disperserat, accitum*

adoptionis gratia arcesseretur. Sed ubi turbari rursus cuncta sensit, rediit ex itinere, aditoque Paphiae Veneris oraculo, dum de navigatione consulit, etiam de imperii spe confirmatus est. Cuius brevi compos, et ad perdomandam Iudaeam relictus, novissima Hierosolymorum oppugnatione, XII propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus: cepitque eam natali filiae suae, tanto militum gaudio ac favore, ut in gratulatione

in adoptionem. Ioseph. B. I. IV, 9, 2: Γάλβαν ἀκούσας αὐτοκράτορα (Vespasianus), πρὶν ἐπιστεῖλαί τι περὶ τοῦ πολέμου κἀκεῖνον, οὐκ ἐπεχείρει. πέμπει δὲ πρὸς αὐτὸν τὸν υἱὸν Τῖτον, ἀσπασόμενον καὶ ληψόμενον τὰς περὶ Ἰουδαίων ἐντολάς. τῆς αὐτῆς δὲ αἰτίας ἅμα Τίτῳ καὶ Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς πρὸς Γάλβαν ἔπλει, καὶ διὰ τῆς Ἀχαΐας, χειμῶνος γὰρ ἦν ὥρα, μακραῖς ναυσὶ πλεόντων, φθάνει Γάλβας ἀναιρεθείς. Cf. Xiphil. LXV, 8.

ubi turbari — sensit) Tac. l. c. *Corinthi, Achaiae urbe, certos nuncios accepit de interitu Galbae, et aderant, qui arma Vitellii bellumque affirmarent.*

rediit) Ioseph. l. c. ὁ μὲν οὖν Ἀγρίππας εἰς τὴν Ῥώμην ἀφικέσθαι διέγνω, μηδὲν ὀῤῥωδήσας πρὸς τὴν μεταβολήν. Τῖτος δὲ κατὰ δαιμόνιον ὁρμὴν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Συρίαν ἔπλει, καὶ κατὰ τάχος εἰς Καισάρειαν ἀφικνεῖται πρὸς τὸν πατέρα. Tac. II, 2: *Igitur oram Achaiae et Asiae, ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam, audentioribus spatiis petebat.*

ad. Paphiae Ven. oraculo) Tac. *Atque illum cupido incessit, adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclytum per indigenas advenasque.* — Cap. 4: *Titus, spectata opulentia donisque regum, quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati affingit, de navigatione primum consuluit. Postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat, caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdotis id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta, magnisque consultis annuere Deam, videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto, futura aperit. Titus, aucto animo, ad patrem pervectus, suspensis provinciarum et exercituum mentibus, ingens rerum fiducia accessit.*

Cuius brevi compos) non *imperii*, sed *spei*, evecto ad imperium patre. Vanas Ernest. movet dubitationes.

relictus) Ioseph. IV, 11, 5: αὐτὸς μέντοι (Vespasianus) εἰς τὴν Ῥώμην ὥρμητο, λήξαντος τοῦ χειμῶνος ἀνάγεσθαι — τὸν δὲ υἱὸν Τῖτον μετὰ τῆς ἐκκρίτου δυνάμεως ἀπέστειλεν ἐξαιρήσοντα τὰ Ἱεροσόλυμα. Tac. II, 82: *Titum instare Iudaeae, Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit.*

duod. propugnatores) Ioseph. V, 6, 6: Καῖσαρ, τοὺς τῶν ἱππέων δυνατωτάτους ἀναλαβὼν, ἐμβάλλει τοῖς πολεμίοις. καὶ δώδεκα μὲν αὐτὸς τῶν προμάχων ἀναιρεῖ. Cf. Eutrop. VII, 14.

natali filiae suae) De die, quo Hierosolyma capta sunt, locupletissimus Reimar. ad Xiphil. LXVI, 7. — Pro *eam* sc. urbem Hierosolymitanam

Imperatorem eum consalutaverint, et subinde decedentem provincia detinuerint, suppliciter, nec non et minaciter efflagitantes, *aut remaneret, aut secum omnes pariter abduceret.* Vnde nata suspicio est, quasi desciscere a patre, Orientisque regnum sibi vindicare tentasset. Quam suspicionem auxit, postquam Alexandriam petens, in consecrando apud Memphim bove Api diadema gestavit: de more quidem rituque priscae religionis; sed non deerant, qui secus interpretarentur. Quare festinans in Italiam, quum Rhegium, dein Puteolos, oneraria nave appulisset, Romam inde contendit expeditissimus; inopinantique patri, velut arguens rumorum de se temeritatem, *Veni*, inquit, *pater*, *veni*.

6. Neque ex eo destitit, participem atque etiam tutorem imperii agere. Triumphavit cum patre, censuramque gessit una. Eidem collega et in tribunicia po-

(per synesin) cod. Salm. *ea*, ex correctione sine dubio.

Imperatorem) Ioseph. VI, 6, 1: Ῥωμαῖοι δέ, τῶν μὲν στασιαστῶν καταπεφευγότων εἰς τὴν πόλιν, καιομένου δὲ αὐτοῦ τε τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν πέριξ ἁπάντων, κομίσαντες τὰς σημαίας εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ θέμενοι τῆς ἀνατολικῆς πύλης ἀντικρύς, ἔθυσάν τε αὐταῖς αὐτόθι, καὶ τὸν Τῖτον μετὰ μεγίστων εὐφημιῶν ἀπέφηναν αὐτοκράτορα, sensu nempe antiquo ob victoriam reportatam, ubi *Imperator* cognominis loco addebatur, non praeponebatur, ut in Principibus. Vid. ad Caes. 76. Nunquam vivo patre sensu augustiori hoc nomen Titum tulisse, contra Pagium (Crit. Baron. ad an. Chr. 71), docet Reimar. ad Xiphil. LXVI, 1.

Api) Al. *Apide.* Sed *Apin* Noster etiam Aug. 93.

Veni) Graev. suadebat *venio*, quod non merebat notam *male* ab Ernestio et Oudendorpio, quum constet, Graecos etiam ἥκειν semper dicere pro ἐλθεῖν, et diserte Thomas M. Ἀττικοὶ τῷ ἐνεστῶτι ἀντὶ παρῳχημένου χρῶνται. Idem valet de Lat. *venire*, et causa est in ipsa verbi significatione. Sine libris tamen nihil mutandum.

Triumphavit) Vid. ad Vespasian. c. 8. — Oros. VII, 9: *Pulcrum et ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui a conditione Vrbis usque ad id tempus acti erant, hoc spectaculum fuit, patrem et filium uno triumphali curru vectos, gloriosissimam ab his, qui patrem et filium offenderant, victoriam reportasse.*

censuramque) Vid. Vespasian. 8. Plin. in praefat. Hist. Nat. ad Titum: *Triumphalis et Censorius tu, sexiesque Consul, ac tribuniciae potestatis particeps.* Vid. ibi Harduin.

testate et in septem consulatibus fuit. Receptaque ad se prope omnium officiorum cura, quum patris nomine et epistolas ipse dictaret, et edicta conscriberet, orationesque in Senatu recitaret etiam Quaestoris vice, praefecturam quoque praetorii suscepit, nunquam ad id tempus, nisi ab Equite romano administratam, egitque aliquanto incivilius et violentius. Siquidem suspectissimum quemque sibi, summissis, qui per theatra et castra quasi consensu ad poenam deposcerent, haud cunctanter oppressit. In his A. Caecinam consularem virum,

in septem consulatibus) An. 823 et 825, mox quadriennio continuo ab an. 827, usque ad 830, septimum 832.

in Sen. recitaret) Xiphil. LXVI, 10: ὅσα μὴ ἐδύνατο αὐτὸς (Vespasianus) ὑπὸ τοῦ γήρως ἀναλέγεσθαι, ἢ καὶ ὅσα ἀπὼν ἐπέστελλε τῇ βουλῇ, διὰ τῶν υἱέων αὐτοῦ ὡς τὸ πολὺ ἐκέλευεν ἀναγινώσκεσθαι, τιμῶν κἀν τούτῳ αὐτήν. De hoc *Quaestorum* sub Imperatoribus officio dictum ad Aug. 65.

nisi ab Equ. rom. admin.) Plin. l. c. *et quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter, et equestri ordini praestas, Praefectus Praetorio eius. Administratam* autem esse i. q. administrari solitam, neque accusandum erroris vel oblivionis Suetonium cum Lipsio ad Tac. A. IV, 40, et H. IV, 68, quoniam Seianus, Praefectus Praetorio, praeturam et consulatum adeptus, in Senatum venerit, Clemens Arretinus Praetorianis praepositus fuerit, *quamquam Senatorii ordinis*, iure inde contendunt Ernest. et Oudend. quod Seianus serius demum Senator factus est, praefecturam Praetorii Eques adhuc acceperat, in Clemente per turbas militares licentius actum est a Muciano. Conf. Guther. de off. dom. Aug. II, 4.

incivilius et viol.) quod tamen necessarium fere fuit, turbida adhuc post bellum civile republica, et assiduis in patrem coniurationibus. Vid. Vesp. 25. Id fatetur mox ipse Suetonius verbis, *Quibus rebus — cavit.*

summissis, qui – deposcerent) Victor Epit. 10: *immissis, qui per theatra et castra invidiosa iactantes ad poenam poscerent, quasi criminis convictos oppressit.* Nimirum pauci summissi a Tito, qui illorum poenam poscerent, eorumque emtae voces pro *consensu* totius multitudinis habitae. Tales artes nostris temporibus quotidie adhibitas vidimus.

A. Caecinam) Vitellii ducem, qui ad Flavianum exercitum desciverat; vid. Tac. III, 13 et 31. De nomine eius *Allieno*, quod h. etiam l. sunt, qui ei asserant, vid. interpr. ad Tac. Hist. I, 52, et Reimar. ad Xiphilin. LXV, 10. De morte eiusdem Xiphil. LXVI, 16: Ἀλιηνὸς μὲν αὐτοῦ ἐν τῷ βασιλείῳ, ἐξαναστὰς ἐκ τοῦ συσσιτίου, εὐθὺς ἀπεσφάγη, τοῦ Τίτου κελεύσαντος, μὴ καὶ φθάσῃ τι τῆς νυκτὸς νεοχμῶσαι· τῶν γὰρ στρατιωτῶν συχνοὺς προπαρεσκεύαστο. Discedit Victor l. c., qui: *Caecinam consularem adhibitum coenae, vix dum triclinio egressum, ob suspicionem stupratae Berenices uxoris suae, iugulari iussit.*

vocatum ad coenam ac vixdum triclinio egressum, confodi iussit: sane urgente discrimine, quum etiam chirographum eius praeparatae apud milites concionis deprehendisset. Quibus rebus sicut in posterum securitati satis cavit, ita ad praesens plurimum contraxit invidiae: ut non temere quis tam adverso rumore, magisque invitis omnibus, transierit ad principatum.

7. Praeter saevitiam suspecta in eo etiam luxuria erat, quod ad mediam noctem comissationes cum profusissimo quoque familiarium extenderet. Nec minus libido, propter exoletorum et spadonum greges, propterque insignem reginae Berenices amorem, cui etiam nuptias pollicitus ferebatur. Suspecta et rapacitas; quod constabat, in cognitionibus patris nundinari

concionis) Ita pro vulg. *coniurationis* e codd. rescribendum censuerunt Guiet. Casaub. Perizon. Dukerus, rescripserunt Ernest. et Oudendorp. vid. etiam Ern. ad Tac. Hist. II, 79.

spadonum greges) Xiphil. LXVII, 2: καὶ ὁ Τίτος ἰσχυρῶς περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐσπουδάκει. Vid. ad Domitian. 7.

Berenices) Vid. Tacit. Hist. II, 2: *Fuere, qui accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter crederent. Neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus; sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum; laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior.* Xiphil. LXVI, 15: Βερενίκη ἰσχυρῶς τε ἤνθει, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐς τὴν Ῥώμην μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αγρίππα ἦλθε· καὶ ὁ μὲν στρατιγηκῶν τιμῶν ἠξιώθη, ἡ δὲ ἐν τῷ Παλατίῳ ᾤκησε, καὶ τῷ Τίτῳ συνεγίγνετο. προσεδοκᾶτο [illegible] γαμηθήσεσθαι αὐτῷ, καὶ πάντα ἤδη ὡς καὶ γυνὴ αὐτοῦ οὖσα ἐποίει. ὥστ᾽ ἐκεῖνον, δυσχεραίνοντας τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τούτοις ᾐσθημένον, ἀποπέμψασθαι αὐτήν. Vid. de famosa hac femina Ioseph. Ant. XVIII, 5, 4; lib. XIX, 5, 1, et XX, 7, 3. Plura dedit Reimar. ad Xiphil. l. c.

in cognitionibus patris) Vulg. *in concionibus patriis.* Ita vicissim Tac. Hist. II, 79, vulg. *non parata cognitione* pro *concione*. Cod. Vrsin. *in negotiationibus patris*, quae correctio esse videtur, inepte inducta ex Vesp. 16, ubi de *negotiationibus* Vespasiani sermo, quibus convenire videbatur verbum *nundinari*, h. l. de vendita iustitia usurpatum. Non tacenda autem coniectura, quam singulari de h. l. libello protulit Benj. Gottl. Laurent. Boden. Suadet ille *cocionibus*. *Cociones* sunt gr. κάπηλοι, μεταβόλοι, ἀγοραῖοι, et *cociatura* i. q. μεταβλητική, ut adeo *cociones patrii*, inter quos Titus negotia sua exercuerit, ii fuerint, quos Vesp. subornaverat ad res venales undique comparandas, unde maiores postea quaestus facerent. Verum nimis quaesita videtur ista correctio. *Praemiari* est praemia pacisci, suffragationis nempe apud

praemiarique solitum. Denique propalam alium Neronem et opinabantur, et praedicabant. At illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes, neque vitio ullo reperto, et contra virtutibus summis. Convivia instituit iucunda magis, quam profusa. Amicos elegit, quibus etiam post eum Principes, ut et sibi et Reipublicae necessariis, acquieverunt, praecipueque sunt usi. Berenicen statim ab Vrbe dimisit, invitus invitam. Quosdam e gratissimis delicatorum, quamquam tam artifices saltationis, ut mox scenam tenuerint, non modo fovere prolixius, sed spectare omnino in publico coetu supersedit. Nulli civium quidquam ademit: abstinuit alieno, ut si quis unquam: ac ne concessas quidem ac solitas collationes recepit. Et tamen nemine ante se munificentia minor. Amphitheatro dedicato, thermisque iuxta celeriter exstructis, munus edidit apparatissimum largissimumque. Dedit

patrem. *Praemia* omnino de quovis lucro vel praeda saepius dicuntur, unde *praemiatores* nocturni sunt praedones apud Nonium. Vid. Ernest. ad Tac. Hist. I, 51. Ceterum Caenidi, pellici Vespasiani, idem tribui ad Xiphil. LXVI, 14, quod h. l. Tito, notavimus ad Vesp. 16.

praec. sunt usi) Vulg. *praecipueque sumtam* vel *sponsam sibi Berenicen* etc. quae manifeste sunt corrupta. Verior lectio optimis codd. confirmatur. Ingenue tamen fateor, totum additamentum ortum mihi videri ex interpretatione verbi *acquieverunt*.

Berenicen — invitam) Vid. Xiph. l. supra cit. Victor Epit. 10: *Denique, ut subiit pondus regium, Berenicen, nuptias suas sperantem, regredi domum, et enervatorum greges abire praecepit. Enervati* Victoris Nostro supra erant *exoleti*, mox *delicati*, παιδικοί.

omnino in publico coetu) Al. *in publico omni coetu.* Fuere etiam, qui abiicere mallent *coetu*, quod rectius defenditur ab Oud. et Wolfio. — *Prolixius* non est *amplius* de tempore, sed *liberalius.* — *Supersedit* i. q. omisit, noluit, ut Aug. 93.

Amphitheatro dedicato) quod inceperat pater Vespasianus. Vid. ad Vesp. 9, et Xiph. LXVI, 25 ibi cit., ubi etiam de tempore dictum. Parum accurate Eutrop. VII, 14: *Hic* (*Titus*) *Romae Amphitheatrum aedificavit.*

celeriter exstr.) Al. *celebriter.* Illud confirmatur loco Martial. de spectac. 2: *Hic, ubi miramur velocia munera, thermas* etc.

munus edidit) Xiphil. l. c. πολλὰ καὶ θαυμαστὰ ἐποίησε. γέρανοί τε γὰρ ἀλλήλοις ἐμαχέσαντο (Casaubonum, qui Gallum h. l. exseruit, γεράνοις h. e. *gruibus* Γερμανοὺς substituens, satis refutavit Reimarus), καὶ ἐλέ-

et navale proelium in veteri naumachia: ibidem et gladiatores: atque uno die quinque millia omne genus ferarum.

8. Natura autem benevolentissimus, quum ex instituto Tiberii omnes dehinc Caesares beneficia, a superioribus concessa Principibus, aliter rata non haberent, quam si eadem iisdem et ipsi dedissent, primus praeterita omnia uno confirmavit edicto; nec a se peti passus est. In ceteris vero desideriis hominum obstinatissime tenuit, ne quem sine spe dimitteret. Quin et admonentibus domesticis, *quasi plura polliceretur, quam praestare posset: Non oportere*, ait, *quemquam a sermone Principis tristem discedere.* Atque etiam recordatus quondam super coenam, quod nihil cuiquam toto die praestitisset, memorabilem illam, meritoque laudatam vocem edidit: *Amici, diem perdidi.* Populum in primis universum tanta per omnes occasiones comitate tractavit, ut, proposito gladiatorio munere,

φαντες τέσσαρες, ἄλλα τε ἐς ἐνναχισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἐπεσφάγη (*quinque millia* Noster et Eutrop. l. c., sed *ferarum*, Xiphil. βοτὰ καὶ θηρία) καὶ αὐτὰ καὶ γυναῖκες, οὐ μέντοι ἐπιφανεῖς, συγκατειργάσαντο· ἄνδρες τε πολλοὶ μὲν ἐμονομάχησαν, πολλοὶ δὲ καὶ ἀθρόοι ἔν τε πεζομαχίαις καὶ ἐν ναυμαχίαις ἠγωνίσαντο. τὸ γὰρ θέατρον αὐτὸ ἐκεῖνο ὕδατος ἐξαίφνης πληρώσας, εἰσήγαγε μὲν καὶ ἵππους καὶ ταύρους καὶ ἄλλα τινὰ χειροήθη, δεδιδαγμένα πάνθ', ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, πράττειν καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ· εἰσήγαγε δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ πλοίων. καὶ οὗτοι μὲν ἐκεῖ, ὡς οἱ μὲν Κερκυραῖοι, οἱ δὲ Κορίνθιοι ὄντες, ἐναυμάχησαν. ἄλλοι δὲ ἔξω ἐν τῷ ἄλσει τῷ τοῦ Γαΐου τοῦ τε Λουκίου, ὅ ποτε ὁ Αὔγουστος ἐπ' αὐτὸ τοῦτ' ὠρύξατο. (*in veteri naumachia*, de qua vid. ad Aug. 43, et Neron. 27) καὶ γὰρ ἐνταῦθα τῇ μὲν πρώτῃ ἡμέρᾳ μονομαχία καὶ θηρίων σφαγὴ — τῇ δὲ δευτέρᾳ ἱπποδρομία, καὶ τῇ τρίτῃ ναυμαχία τρισχιλίων ἀνδρῶν, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ πεζομαχία ἐγένετο etc. Hunc locum non comparaverit necesse est Burmannus, quum pro *ibidem* n. l. *itidem* vel *item* suadeat.

omnia uno conf. edicto) Xiphilin. LXVI, 19: γράμματα ἐξέθηκε, βεβαιῶν πάντα τὰ ὑπὸ τῶν προτέρων αὐτοκρατόρων δοθέντα τισίν, ὥστε μὴ καθ' ἑκάστους σφῶν αἰτοῦντας αὐτὸν πράγματα ἔχειν. Cf. Victor Epit. 10. — In superioribus multi male omittunt voc. *rata*.

hominum) al. *animum*, al. *omnium* vel etiam *omnium hominum*, quod Casaub. edidit.

diem perdidi) Vid. Eutrop. VII, 14; Victor Epit. 10, cf. quae de hoc dicto Casaub. ad n. l.

non ad suum, sed ad spectantium arbitrium editurum se, professus sit. Et plane ita fecit. Nam neque negavit quidquam petentibus, et ut, quae vellent, peterent, ultro adhortatus est. Quin et studium armaturae Threcum prae se ferens, saepe cum populo et voce et gestu, ut fautor, cavillatus est; verum maiestate salva, nec minus aequitate. Ne quid popularitatis praetermitteret, nonnunquam in thermis suis, admissa plebe, lavit. Quaedam sub eo fortuita ac tristia acciderunt: ut conflagratio Vesevi montis in Campania; et incendium Romae, per triduum totidemque noctes; item pestilentia, quanta non temere alias. In his tot adversis ac

neque negavit qu. pet.) Idem de Traiani spectaculo Plin. Panegyr. 33: *Impetratum est, quod postulabatur; oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro, et, ut concupisceremus, admonuit, ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera spectantium studia, quam securus favor! Nemini impietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem; nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit.*

cavillatus est) h. e. cum populo, diversae factioni favente, iocose altercatus est ut fautor Threcum. Ita Cic. ad Att. II, 1: *Itaque iam familiariter cum ipso etiam cavillor ac iocor.* In miras coniecturas inciderunt, qui, quod non minus mirandum, sensum loci non ceperunt, in his Ernestius.

maiestate) h. e. dignitate Principis, *aequitate* erga gladiatores eosque, qui illis studebant.

adm. plebe, lavit) Idem de Alexandro Severo Lamprid. cap. 42.

Vesevi montis) Vid Xiph. LXVI, 22 sqq., qui Βέσβιον ὄρος dicit. Plin. Epist. VI, 16, qua de avunculi exitu exponit. Oros. VII, 9; Victor Epit. 10. Eversae sunt per illam conflagrationem urbes Herculaneum et Pompeii (vid. Xiph. cap. 23). Accidit autem a. V. 832. De die vid. Reimar. ad l. c, §. 135, et 152.

incendium Romae) A. V. 833. Xiphil. cap. 24: πῦρ δὲ δὴ ἕτερον ἐπίγειον τῷ ἑξῆς ἔτει πολλὰ πάνυ τῆς Ῥώμης, τοῦ Τίτου πρὸς τὸ πάθημα τὸ ἐν τῇ Καμπανίᾳ γενόμενον ἐκδημήσαντος, ἐπενείματο. καὶ γὰρ τὸ Σεραπεῖον, καὶ τὸ Ἰσεῖον, τά τε Σεπτά, καὶ τὸ Ποσειδώνειον, τό τε βαλανεῖον τὸ τοῦ Ἀγρίππου, καὶ τὸ Πάνθειον, τό τε Διριβιτώριον, καὶ τὸ τοῦ Βάλβου θέατρον, καὶ τὴν τοῦ Πομπηΐου σκηνήν, καὶ τὰ Ὀκταουΐα οἰκήματα καὶ μετὰ τῶν βιβλίων, τόν τε νεὼν τοῦ Διὸς τοῦ Καπιτωλίνου μετὰ τῶν συννάων αὐτοῦ κατέκαυσεν. Cf. Victor l. c.

pestilentia) Cineri e Vesuvio eiecto eam tribuit Xiphilin. cap. 23: ἡ μὲν οὖν τέφρα αὕτη οὐδὲν μέγα τότε κακὸν αὐτοὺς εἰργάσατο· ὕστερον γὰρ νόσον σφίσι λοιμώδη δεινὴν ἐνέβαλε. Accidisse eam sub Vespasiano patre, et per multos dies decem millia ho-

talibus, non modo Principis sollicitudinem, sed et parentis affectum unicum praestitit: nunc consolando per edicta, nunc opitulando, quatenus suppeteret facultas. Curatores restituendae Campaniae e consularium numero sorte duxit. Bona oppressorum in Vesevo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. Vrbis incendio nihil, nisi sibi, publice perisse testatus, cuncta praetoriorum suorum ornamenta operibus ac templis destinavit; praeposuitque complures ex equestri ordine, quo quaeque maturius peragerentur. Medendae valetudini, leniendisque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omni sacrificiorum remediorumque genere. Inter adversa temporum et delatores mandatoresque erant, ex licentia veteri. Hos assidue in Foro flagellis ac fustibus caesos, ac novissime traductos per Amphitheatri arenam, partim subiici, ac venire imperavit,

minum singulis diebus periisse, auctor Eusebius in Chronicis.

affectum unicum) Lipsium, qui corrigebat *unici*, refutarunt Ernest. et Oudend. similibus: *ingenium unicum*, *scelus unicum*, *unica cura*, *gratia*, *luxuria*, *liberalitas*, *fides*.

Curatores — duxit) Xiphil. c. 24: ὁ δ' οὖν Τίτος τοῖς μὲν Καμπανοῖς δύο ἄνδρας ἐκ τῶν ὑπατευκότων οἰκιστὰς ἔπεμψε, καὶ χρήματα ἄλλα τε, καὶ τὰ τῶν ἄνευ κληρονόμων τεθνηκότων ἐδωρήσατο· αὐτὸς δὲ οὐδὲν οὔτε παρ' ἰδιώτου, οὔτε παρὰ πόλεως, οὔτε παρὰ βασιλέως, καίτοι πολλῶν πολλὰ διδόντων αὐτῷ καὶ ὑπισχνουμένων, ἔλαβεν. ἀνέστησε μέντοι καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων πάντα. *Restituere* n. l. est gr. οἰκίζειν vel ἀνοικίζειν.

nihil, nisi sibi, publice perisse) Foede corruptus est locus in libris. Causa fuit in voc. *publice*, quod male intellectum retulerunt ad *testatus*. *Publice perisse* dicuntur aedificia et ornamenta publica, de quibus vid. locum Xiphilini supra cit., et opponuntur, quae *privatim* h. e. hominibus privatis de bonis suis incendio perierant. Illa *sibi* perisse Titus dicebat, quum damnum in se reciperet, non vectigalibus novis et extraordinariis resarciendum curaret.

mandatoresque) qui accusatores subornabant et instruebant, et in exilium homines hac ratione calumnia oppressos pellebant, ut recte Turneb. Advers. XXII, 15; cf. Callistrat. Digest. XLIX, 14, 2. Vulg. *amandatores*.

subiici) sc. hastae vel praeconi. Vulg. addunt *in servos*, quod Ern. mutare voluit in *in servis*, Oudend. ut glossema delevit, quod omittitur etiam in Memm. De verbo *subiicere* vid. Duker. ad Flor. II, 6, 48.

partim in asperrimas insularum avehi. Vtque etiam similia quandoque ausuros perpetuo coërceret, vetuit inter cetera, de eadem re pluribus legibus agi, quaerive de cuiusquam defunctorum statu, ultra certos annos.

9. Pontificatum maximum ideo se professus accipere, ut puras servaret manus, fidem praestitit: nec auctor posthac cuiusquam necis, nec conscius, quamvis interdum ulciscendi causa non deesset; sed *periturum se potius, quam perditurum*, adiurans. Duos patricii generis convictos in affectatione imperii, nihil amplius, quam ut desisterent, monuit, docens, *principatum fato dari;* si quid praeterea desiderarent, promittens se tributurum: et confestim quidem ad alterius matrem, quae procul aberat, cursores suos misit, qui anxiae salvum filium nunciarent. Ceterum ipsos non solum familiari coenae adhibuit, sed et insequenti die gladiatorum spectaculo circa se ex industria collocatis, oblata

in asp. insularum avehi) Vid. ad Caes. 66. — Xiphil. LXVI, 19, simpliciter: τοὺς μηνυτὰς ἐξήλασεν ἐκ τῆς πόλεως. Cf. Martial. de spec. 4.

pluribus legibus) h. e. ita, ut accusator, cum una formula excidisset, ad aliam transiret, qua maxima calumniarum omnisque in reum iniquitatis materia.

statu) h. e. ingenuusne ille, an libertinus, an servus fuerit, quod maximi momenti in quaestionibus de haereditate. Illustrat h. l. Nervae edictum, quod Titi esse videtur, a Nerva repetitum, apud Callistrat. Digest. XI, 15, 4: *Primus omnium D. Nerva edicto vetuit, post quinquennium (ultra certos annos n. l.) mortis cuiusque de statu quaeri.*

Pontificatum max.) mortuo patre, quo vivo Pontifex tantum fuerat Titus, non Pontifex Maximus; vid. Oudend. Idem docuit, in seq. servandum esse *cuiusquam*, cui praeferunt Burm. et Ern. aliorum *cuiquam*, quum dativus alienum sensum inferat.

Duos patricii generis) Haec Victor Epit. 10, ita: *Clementiam vero usque eo perduxit, ut amplissimi ordinis duo quum adversus eum coniurassent, neque abnuere cogitatum scelus quirent, monuerit primo; post deductos in spectaculum secum, utrimque assidere iusserit; petitoque ex industria mirmillonum, quorum pugnae visebantur, gladio, quasi ad explorandam aciem, uni atque alteri commiserit; quibus perculsis et constantiam mirantibus diceret: Videtisne, potestates fato dari, frustraque tentari facinus potiundi spe, vel amittendi metu?*

sibi ferramenta pugnantium inspicienda porrexit. Dicitur etiam cognita utriusque genitura, *imminere ambobus periculum*, affirmasse: *verum quandoque, et ab alio:* sicut evenit. Fratrem, insidiari sibi non desinentem, sed paene ex professo sollicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit: sed, ut a primo imperii die, consortem successoremque testari perseveravit; nonnunquam secreto precibus et lacrimis orans, *ut tandem mutuo erga se animo vellet esse.*

10. Inter haec morte praeventus est, maiore hominum damno, quam suo. Spectaculis absolutis, in quorum fine populo coram ubertim fleverat, Sabinos petit aliquanto tristior, quod sacrificanti hostia aufugerat, quodque tempestate serena tonuerat. Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, quum

ferramenta) Dicuntur *ferramenta* de gladiis ac sicis a Cicer. Catil. III, 5, et diserte Victor l. c. de mirmillonum gladiis exponit. Recepi igitur h. l. cum Oudend. et Ernest., quos vide, optimis libris annuentibus. Vulg. *ornamenta*, quae simpliciter de armis ἀμυντηρίοις intelligi posse, viri docti exemplis ideo citatis non probarunt. De verbo enim *ornare*, κοσμεῖν, armisque σκεπαστηρίοις eo nomine insignitis nemo dubitaverit. Ceterum vocabulum *ferramenta* hoc sensu non ita promtum librariis fuisse videtur, ut pro glossa inseruerint.

verum quandoque, et ab alio) Vulg. *venturum quandoque;* cod. Vrsin. *venturum quoque, sed ab alio.* Ern. suasit, *venturumque quandoque.* Omnino si staret *venturum*, legendum esset *sed* vel *at ab alio.* Sed iure praetulerunt Oudend. et Wolfius *verum*, quod Casaub. restituerat. De voc. *quandoque* h. e. *aliquando* vid. ind. Causa quidem corruptelae in eo male intellecto fuisse videtur et in sequente *evenit.*

Fratrem) Cf. Victor Epit. 10.

morte praeventus est) Xiphil. LXVI, 26: Διατελέσας δὲ ταῦτα, καὶ τῇ γε τελευταίᾳ ἡμέρᾳ καταδακρύσας, ὥστε πάντα τὸν δῆμον ἰδεῖν, οὐδὲν ἔτι μέγα ἔπραξεν, ἀλλὰ τῷ ἐπιγιγνομένῳ ἔτει, ἐπί τε τοῦ Φλαβίου καὶ ἐπὶ τοῦ Πωλίωνος τῶν ὑπάτων (an. V. 834), καθιερώσας ὅσα εἴρηται, μετήλλαξεν ἐν τοῖς ὕδασιν, ἐν οἷς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· ὡς μὲν ἡ φήμη λέγει, πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ, ἄλλως θ' ὅτι καὶ πρότερον ἐπεβεβούλευτο ὑπ' αὐτοῦ· ὡς δέ τινες γράφουσι, νοσήσας. Alter Victor Caes. 10 et 11, *veneno*, a Domitiano accepto, alter Epit. 10, *febri* interiisse Titum dicit. Cf. Domit. 2. Plures mortis causas, a diversis auctoribus memoratas, recenset Reimar ad Xiphil. l. c.

mansionem) μονήν, locum, ubi

inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis caelum, multumque conquestus, *eripi sibi vitam immerenti. Neque enim exstare ullum suum factum poenitendum, excepto duntaxat uno.* Id quale fuerit, neque ipse tunc prodidit, neque cuiquam facile succurrat. Quidam opinantur, consuetudinem recordatum, quam cum fratris uxore habuerit. Sed nullam habuisse, persancte Domitia iurabat: haud negatura, si qua omnino fuisset; immo etiam gloriatura, quod illi promtissimum erat in omnibus probris.

11. Excessit in eadem, qua pater, villa, Idibus Septembris, post biennium ac menses duos, diesque viginti, quam successerat patri, altero et quadragesimo

pernoctaturus erat. *Manere* enim est *pernoctare.* A voc. *mansio* descendit Gall. *maison.* Vid. etiam Cellar. Geogr. A. p. 60 seq.

febrim nactus) Cornel. Attic. 21, *nactus est morbum.* Vid. Gronov. ad Gell. I, 24, ubi nostrum quoque locum citavit.

plagulis) H. e. velis lecticae. Al. *pellibus*, Memm. *pallulis.* Oudend. coniicit *palliolis*, ut *palliolatus* Titus dicatur, ut Claudius c. 2.

excepto duntaxat uno) Xiphil. l. c. ὁ δ' οὖν Τίτος ἀποψύχων εἶπε μὲν ὅτι· Ἓν μόνον ἐπλημμέλησα· τί δὲ δὴ τοῦτο εἴη, οὐ διεσάφησεν, ἀλλ' οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς ἀκριβῶς ἂν ἔγνω. οἱ μὲν γὰρ τό, οἱ δὲ τὸ κατεικάσαν. κρατεῖ δ' οὖν, ὡς μέν τινες λέγουσιν, ὅτι τὴν Δομιτίαν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ γυναῖκα ἔσχεν· οἱ δ' ἕτεροι, οἷς ἐγὼ πείθομαι, ὅτι τὸν Δομιτιανὸν σαφῶς ἐπιβουλεύσαντά οἱ λαβὼν οὐκ ἀπέκτεινεν, ἀλλ' αὐτός τε ὑπ' ἐκείνου παθεῖν τοῦτο μᾶλλον εἵλετο, καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνδρὶ τοιούτῳ ἐξέδωκεν. Ego quidem Xiphilini vel potius Dionis sententiae accedo, quum Domitianum suo non minus, quam Reipublicae exitio Titus servasset, *facto vere poenitendo.* Reinesius ad marginem *de Hierosolymorum excisione* cogitavit. Sed nunquam poenituisset ducem et Principem Romanum, compescuisse gentem insanam et rebellem.

post biennium — patri) Xiphil. ἦρξε δὲ δύο ἔτη, καὶ μῆνας δύο, ἡμέρας τε εἴκοσιν. LXVI, 18 et 26, eaque vera est ratio, quum Vespasianus die 23 Iun. 832, Titus die 13 Septembr. 834 obierit. Ita etiam Victor Epit. X, 1. Alter autem Victor Caes. 10, *menses fere novem*, et Eutrop. VII, 14, *menses octo* biennio imperii eius addunt. Vid. Reimar. ad Xiphil. LXVI, 18.

altero et quadrag.) Ita etiam Eutrop. l. c. Sed Victor Caes. 10, *anno aevi quadragesimo*, alter Epit, 10, *vixit annos quadraginta unum.* Xiph. LXVI, 18, imperii tempus modo memoratum accessisse dicit ἐννέα καὶ τριάκοντα ἔτεσι, καὶ μησὶ πέντε, καὶ ἡμέραις πέντε καὶ εἴκοσι, quam aetatem haberet, quum capesseret rem

aetatis anno. Quod ut palam factum est, non secus atque in domestico luctu moerentibus publice cunctis, Senatus, prius quam edicto convocaretur, ad Curiam concurrit, obseratisque adhuc foribus; deinde apertis, tantas mortuo gratias egit, laudesque congessit, quantas ne vivo quidem unquam atque praesenti.

publicam; itaque, *altero et quadragesimo vitae anno* eum obiisse, et ipse significat. Non convenit autem hic numerus die natali, a Nostro c. 1 tradito, quem fuisse vidimus 30 Decembr. an. 794. Si enim ille verus, de quo non dubitandum, etiam *quadragesimum* annum non implevit, atque ita Victor, qui de Caesaribus scripsit. Novum igitur incuriae Suetonii in computandis vitae annis exemplum cum Reimaro agnosco, idque ipsum, quod proprium hoc videtur scriptori hac in re vitium, prohibet me a conciliandi periculis, qualibus favit ad h. l. Oudendorpius.

Senatus, prius qu. — conv.) ut post mortem Germanici. Vid. Tac. A. II, 82.

obseratisque adhuc foribus) Haec, mutata interpunctione, superioribus addidi, quo pertinent, quum in omnibus edd. interpunctum invenissem post *concurrit*. *Obseratae* erant *fores* quoniam *nocte* et ante edictum magistratuum ad Curiam concurrerant. Eutrop. l. c. *Senatus, obitu ipsius circa vesperam nunciato, nocte irrupit in Curiam, et tantas ei mortuo laudes gratiasque congessit, quantas nec vivo unquam egerat, nec praesenti. Inter Divos relatus est.*

gratias egit, laudesque congessit) Ita Memm. aliique libri, quos laudat Oudend. favet Eutropius. Al. *gratias egit laudesque, quantas congessit ne vivo quidem* etc. Iunguntur quidem per zeugma, quod dicitur, *laudes et gratias agere*, (simpliciter enim *laudes agere* nemo dixerit, neque Gronov. ostendit exemplis ad Liv. XXVI, 48 collectis, ut Ernestio videtur), sed maior hic librorum auctoritas et concinnitas orationis.

Digitized by Google

T. FLAV. DOMITIANVS
AVGVSTVS

1. Domitianus natus est nono Kalendas Novembris, patre Consule designato, inituroque mense insequenti honorem, regione urbis sexta, ad Malum Punicum, domo, quam postea in templum gentis Flaviae convertit. Pubertatis ac primae adolescentiae tempus, tanta inopia tantaque infamia gessisse fertur, ut nullum argenteum vas in usu haberet: satisque constat, Clodium Pollionem praetorium virum, in quem est poëma Neronis, quod inscribitur *Luscio*, chirographum eius conservasse, et nonnunquam protulisse, noctem sibi polli-

patre Consule designato) A. V. 804, quo Vespasianus consulatum gessit per duos novissimos menses. Vid. Vespas. 4.

ad Malum Punicum) quod vico nomen vel a malo Punico ibi efficto, quod nostris in urbibus frequentissimum, vel ab arbore tali ibi plantata, quod Latinitas non ferre videtur. Vid. Panciroll. descript. V. R. (Thes. Graev. tom. III, p. 345), Donat. de V. R. III, 15, et Nardin. Rom. vet. IV, 7.

tempus — gessisse fertur) Iure defendit Wolf. *gessisse*, ut Vesp. 24, *annum gerens*, contra Casaub. et Ernestium, corrigentes *egisse*. Ita *aetatem gerere cum aliquo* Sulpic. ad Cicer. (ad Div. IV, 5). Mox cum Lipsio, Burm. Oudend. malim *constet*, quoniam hoc comma annectitur praemissae *de inopia et infamia* sententiae ut *infamiae* exemplum, ut praecedens *inopiae*. Sed ita etiam male se excipiunt *fertur — ut satis constet*, quod regessit Wolfius. Vtut legeris, oratio claudicat. Muller. conj. *constaret*.

Luscio) An *Lusco*, vel, quod Beroaldo etiam in mentem venit, *lusio* h. e. ludicrum, παιδιά.

centis: nec defuerunt, qui affirmarent, corruptum Domitianum et a Nerva, successore mox suo. Bello Vitelliano confugit in Capitolium cum patruo Sabino, ac parte praesentium copiarum: sed irrumpentibus adversariis, et ardente templo, apud aedituum clam pernoctavit: ac mane Isiaci celatus habitu, interque sacrificulos vanae superstitionis, quum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite uno contulisset, ita latuit, ut scrutantibus, qui vestigia subsequuti erant, deprehendi non potuerit. Post victoriam demum progressus, et Caesar consalutatus, honorem praeturae urbanae cum consulari potestate suscepit titulo tenus:

conf. in Capitolium) Secundum Tac. Hist. III, 69. Sabinus liberos suos et Domitianum, fratris filium, concubia nocte in Capitolium accivit.

apud aedituum clam pern.) Tac. II, 74: *Domitianus, prima irruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti, lineo amictu turbae sacricolarum immixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum, paternum clientem, iuxta Velabrum delituit. Ac potiente rerum patre, disiecto editui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit* (ita legendum, quum cod. Bud. *exprexit*, et constructio Graeca, *ara casus expressa* h. l. non valeat ob *que* post *casus*). De *Isiaci habitu* h. e. linteo vid. Torrent. et Ernest. qui laudavit Appian. Civ. IV, 74. Cf. Othon. 12: *sacra etiam Isidis saepe in lintea religiosaque veste propalam celebrasse traditur.* Ceterum vid. numum, in memoriam huius rei factum, quem exhibet Patinus tab. 32, 1, et illustravit dissertatione Obrecht. Argentor. 1675.

vanae superst.) Al. *variae*, quod probavit etiam Turneb. Adv. XXII, 16, quum manifestum scripturae sit vitium. Docta, sed aliena ab historico, est coniectura Gronovii, *Phariae*.

Caesar consalutatus) Tac. III, 86: *Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum, et Caesarem consalutatum, miles frequens, utque erat in armis, paternos in Penates deduxit.*

praeturae urb.) Tac. IV, 3: *Ipsi* (Vespasiano) *consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano et consulare imperium decernuntur*, et c. 39: *Mox, curante Frontino, Caesar Domitianus praeturam cepit. Eius nomen epistolis edictisque praeponebatur, vis penes Mucianum erat; nisi quod pleraque Domitianus, instigantibus amicis, aut propria libidine, audebat.* Praetor autem *consulari potestate* (praepositio enim *cum* ab optimis libris omittitur, praeter necessitatem restituta ab Ernestio) dicitur ob absentiam Consulum huius anni (V. 823) patris fratrisque. Cf. Oudend. ad h.

nam iurisdictionem ad collegam proximum transtulit. Ceterum omnem vim dominationis tam licenter exercuit, ut iam tum, qualis futurus esset, ostenderet. Ne exsequar singula, contrectatis multorum uxoribus, Domitiam Longinam, Aelio Lamiae nuptam, etiam in matrimonium abduxit: atque uno die super viginti officia urbana aut peregrina distribuit; *mirari se*, Vespasiano dictitante, *quod successorem non et sibi mitteret.*

2. Expeditionem quoque in Galliam Germaniasque, neque necessariam, et dissuadentibus paternis amicis, inchoavit, tantum ut fratri se et operibus et dignatione adaequaret. Ob haec correptus, quo magis et aetatis et conditionis admoneretur, habitabat cum patre una, sellamque eius ac fratris, quoties prodirent, lectica

I. Quae Graevius de *Legatis consulari imperio* vel *cons. potestate* disputat, nescio an minus huc pertineant.

nam) Haec Iac. Gronovii est correctio, a plerisque recepta, pro *quam.* I. Fr. Gronov. coniecit, *quum — transtulisset*, correctione nimia eaque non Latina, ut Oudend. et Ernestius ostenderunt. Oudend. suadet etiam *quoniam.* Quidni *quum — transtulit* pro *quando*, ut saepius apud Ciceronem. *Collega proximus* sc. ordine erat Praetor peregrinus, Mucianus.

Domitiam Longinam) Xiph. LXVI, 3: τῷ ἔρωτι τῆς Δομιτίας τῆς Κορβούλωνος θυγατρὸς προσέχων ἐτύγχανε. ταύτην γὰρ Λουκίου Λαμίου, Αἰμιλιανοῦ τοῦ ταύτης ἀνδρὸς ἀποσπάσας, τότε μὲν ἐν ταῖς ἐρωμέναις ἐποιήσατο, ὕστερον δὲ καὶ ἔγημεν. Vid. Reimar. ad h. l. — *Aelium Lamiam* interemtum Noster narrat c. 10.

officia urb. aut peregrina) Xiph. LXVI, 2, (ubi inseruit Reim. ex Excerpt. Peiresc.) πολλοῖς ἀρχάς τε καὶ ἐπιτροπείας (*magistratus et imperia sive officia urbana aut peregrina*) αὐτὸς (Mucianus) καὶ ὁ Δομιτιανὸς ἔδοσαν, καὶ ἐπάρχους ἄλλους ἐπ' ἄλλοις καὶ ὑπάτους ἀπέδειξαν.

mirari se — mitteret) Literis ea ad Domitianum mandavit Vespasianus secundum Xiphil. l. c. τό τε σύμπαν, οὕτω πάντα αὐτοὶ ὡς αὐταρχοῦντες ἐποίουν, ὥστε τὸν Οὐεσπασιανὸν ἐπιστεῖλαί ποτε τῷ Δομιτιανῷ ὅτι· Χάριν ἔχω σοι, τέκνον, ὅτι με ἐᾷς ἄρχειν, καὶ οὐδέπω με καταλέλυκας.

Exped. — in Galliam Germaniasque) cum Muciano an. 823. Vid. Tac. IV, 68, substititque Lugduni, suadente eodem Muciano, Tac. IV, 85 et 86. Confundit hanc expeditionem Pitiscus cum seriore, de qua Noster c. 6, et Xiphil. LXVII, 4, ubi vid. Reimar.

ut fratri se — adaequaret) Tac. IV, 86: *Vnde creditur Domitianus occultis ad Cerialem nunciis fidem eius tentavisse, an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret;*

sequebatur: ac triumphum utriusque Iudaicum equo albo comitatus est. In sex consulatibus non nisi unum ordinarium gessit, eumque cedente et suffragante fratre. Simulavit et ipse mire modestiam; inprimisque poëticae studium, tam insuetum antea sibi, quam postea spretum et abiectum: recitavitque etiam publice. Nec tamen eo secius, quum Vologesus Parthorum rex auxilia adversus Alanos, ducemque alterum ex Vespasiani liberis, depoposcisset, omni ope contendit, ut ipse potissimum mitteretur. Et quia discussa res est, alios Orientis reges, ut idem postularent, donis ac pollicitationibus sollicitare tentavit. Patre defuncto, diu cunctatus, an duplum donativum militi offerret, nunquam

qua cogitatione, bellum adversus patrem agitaverit, an opes viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam Cerialis salubri temperamento elusit, ut vana pueriliter cupientem.

equo albo) Zonaras Ann. II, p. 194: τὰ ἐπινίκια αὐτός τε καὶ ὁ πατὴρ ἐφ' ἅρματος ἔπεμψαν. συνέπεμπε δὲ σφίσιν αὐτὰ καὶ ὁ Δομιτιανὸς ὑπατεύων ἐπὶ κέλητος.

unum ordinarium) A. V. 826 cum M. Valerio Messalino. De reliquis consulatibus Domitiani Principis infra dicetur ad c. 13.

Simul. et ipse) Hacteuus narravit auctor, depressos fuisse a patre huiusque amicis nimios Domitiani spiritus, admonitumque eum aetatis et conditionis. Iam pergit: non ab aliis modo adactus est ad modestiam h. e. vitam moresque, aetati iuvenili et privatae conditioni congruos, sed et ipse proprio consilio mire eam simulavit, ideoque privatas artes, ut poeticam, tractare coepit. Concidunt igitur coniecturae Ernesti, cui legendum videtur: *simularit inde mod.* aut *simularit inde mire mod.* et Oudendorpii, qui excidisse putat verbum, *et prae se tulit.*

poëticae studium) Tac. IV, 86: *Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, modica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, simplicitatis ac modestiae imagine, in altitudinem conditus, studiumque literarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris aemulationi subduceretur, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.* Cf. Quintil. Inst. X, 1, 91, Plin. praef. Hist. N. ut poëtarum locos taceam, in quibus laudatur Domitiani eruditio.

Vologesus) De incursione *Alanorum* in Parthiam vid. Ioseph. B. Iud. VII, 7, 4, qui τὸ τῶν Ἀλανῶν ἔθνος dicit esse Σκύθας περὶ τὸν Τάναιν καὶ τὴν Μαιῶτιν λίμνην κατοικοῦντας. *Discussam* rem esse, narrat Xiphil. LXVI, 15: τοῖς Πάρθοις πολεμηθεῖσι πρός τινας, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ (a Vespasiano) συμμαχίας δεηθεῖσιν οὐκ ἐβοήθησεν, εἰπὼν ὅτι οὐ προσήκει αὐτῷ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν. Refert ad an. V. 828.

offerret) Ita edidi cum Oudend,

iactare dubitavit, *relictum se participem imperii*, *sed fraudem testamento adhibitam*. Neque cessavit ex eo, insidias struere fratri clam palamque: quoad correptum gravi valetudine, prius quam plane efflaret animam pro mortuo deseri iussit, defunctumque nullo praeterquam consecrationis honore dignatus, saepe etiam carpsit obliquis orationibus et edictis.

3. Inter initia principatus, quotidie secretum sibi horarum sumere solebat; nec quidquam amplius,

et Ernest. e MSS. pro *donaret*.

participem imperii) Vulg. *principem imperii*, quod parum feliciter defendit Ernest. in excursu. *Participem*, quod reponendum censuerat Turneb. Advers. V, 10, libris confirmatur, *Princeps imperii* neque latine dicitur, sed simpliciter *Princeps*, (de quo nomine vid. Lips. ad Tac. A. I, 1) neque relictum se Principem, iactare poterat Domitianus, quum successorem Titum destinatum, omnes scirent, et ex ipsis honoribus appareret, quos Vespasianus in eum congesserat. Sed *consortium imperii*, quod benignitas Titi ei tribuit (vid. Tit. 9), iure et testamento sibi arrogabat. Vid. Oudendorp. ad h. l.

pro mortuo deseri iussit) Xiphil. LXVI, 26: ἔμπνουν αὐτὸν ὄντα, καὶ τάχα περιγενέσθαι δυνάμενον, ἐς λάρνακα χιόνος πολλῆς γέμουσαν ὁ Δομιτιανὸς ἐνέβαλεν, ἵνα θᾶσσον ἀποθάνῃ. ἔτι γοῦν ζῶντος αὐτοῦ ἔς τε τὴν Ῥώμην ἀφίππευσε, καὶ ἐς τὸ στρατόπεδον εἰσῆλθε, τήν τε ἐπίκλησιν καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἔλαβε, δοὺς αὐτοῖς ὅσον περ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐδεδώκει. Vid. Reimar. ad h. l. cf. Tit. 10.

consecrationis, honore) Xiphil. LXVII, 2: αὐτός τε γὰρ καὶ φιλεῖν τὸν ἀδελφὸν καὶ πενθεῖν προσεποιεῖτο, καὶ τούς τε ἐπαίνους τοὺς ἐπ' αὐτῷ μετὰ δακρύων ἔλεξε, καὶ ἐς τοὺς ἥρωας αὐτὸν σπουδῇ ἐσέγραψε, πάντα τὰ ἐναντιώτατα, ὧν ἠβούλετο, σκηπτόμενος. *Inter Divos relatum* Titum h. e. *consecratum* narrat etiam Eutrop. VII, 14. Cf. Plin. Panegyr. c. 11.

carpsit — edictis) Pluribus exemplis illustrat Xiphil. l. c.

secretum sibi horarum) Non magis h. l. admittendum puto *horarium*, quam Neron. 37, spatium *horarium* pro *horarum*. *Horarum* est genitivus quasi Graecus sine articulo, significans *aliquot horarum*. Ita neque audiendi, qui hoc et Neronis loco numeri notam excidisse putant. Ceterum abutuntur etiam nonnulli ad corrigendum Suetonium loco Plin. Panegyr. 48: *Non adire quisquam, non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret*. Descriptio oratoris non comparanda cum narratione historici, qui saevum hominem secessu minutaque crudelitate ad maiora facinora progredientem et quasi se parantem ostendit. Pro *inter initia* al. *vitia*, mero vitio.

quam muscas captare, ac stilo praeacuto configere: ut cuidam interroganti, *essetne quis intus cum Caesare*, non absurde responsum sit a Vibio Crispo: *ne musca quidem*. Deinde uxorem Domitiam, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroque anno consalu-

muscas — configere) Delectatum hoc ludibrio tempusque fefellisse etiam ante principatum, auctor Xiph. LXVI, 9: ἐν τῷ Ἀλβανῷ χωρίῳ τὰ πλεῖστα διάγων, ἄλλα τε πολλὰ καὶ γελοῖα ἔπραττε, καὶ τὰς μυίας γραφείοις κατεκέντα. τοῦτο γὰρ εἰ καὶ ἀνάξιον τοῦ τῆς ἱστορίας ὄγκου ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι γε ἱκανῶς τὸν τρόπον αὐτοῦ ἐνδείκνυται, ἀναγκαίως ἔγραψα· καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ μοναρχήσας ὁμοίως αὐτὸ ἐποίει. ὅθεν οὐκ ἀχαρίτως τις εἶπε πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, τί πράττει Δομιτιανός; ὅτι ἰδιάζει τι, καὶ οὐδὲ μυῖα αὐτῷ παρακάθηται. Cf. Victor Epit. 11.

Vibio Crispo) de quo Quintil. Instit. X, 1, 119: *Vibius Crispus compositus et iucundus, et delectationi natus, privatis tamen causis quam publicis melior.* Cf. Iuvenal. IV, 81; Tac. A. XIV, 28, et Hist. II, 10, et IV, 41. Vid. Reimar. ad Xiphil. LXV, 2.

uxorem Domitiam) Xiph. LXVII, 3: τὴν δὲ γυναῖκα τὴν Δομιτίαν ἐβουλεύσατο μὲν σφάξαι ἐπὶ μοιχείᾳ· παρακληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Οὔρσου ἀπεπέμψατο, τὸν Πάριν τὸν ὀρχηστὴν ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ δι' αὐτὴν φονεύσας. ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ καὶ ἄνθεσι καὶ μύροις τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐτίμων, ἐκέλευσε τούτους σφάττεσθαι. κἀκ τούτου τῇ ἀδελφιδῇ τῇ ἰδίᾳ, ἤγουν τῇ Ἰουλίᾳ, ἀπαρακαλυπτότερον ὡς γαμετῇ συνῴκει. εἶτα δεηθέντος τοῦ δήμου κατηλλάγη μὲν τῇ Δομιτίᾳ, ἐχρῆτο δ' οὐδὲν ἧττον τῇ Ἰουλίᾳ. Vid. Reimar. ad h. l. Pertinet res ad an. V. 836.

in secundo suo consulatu) Quum numerare soleat Suetonius non *ordinarios* modo consulatus, sed etiam *suffectos*, (vid. c. 13) intelligi non potest, nisi primus ordinarius (*secundus* idem, si primum suffectum annumeraris), quem, ad c. 2, gessisse Domitianum, vidimus, an. V. 826. Iam quum, Imperatore iam Domitiano natum hunc filium, doceat et epigramma *Martialis* VI, 3, et comprobent numi, qui brevi post mortuum consecratumque puerum *Divum Augusti filium* nominant, quum porro omnes libri manifestae corruptelae vestigia ferant, ingeniose Oudendorp. ex his vestigiis hanc emendationem composuit: *Deinde ux. Domit. ex qua in secundo suo consulatu filiam tulerat, alteroque anno filium, ac consalutaverat Augustam, eandem* etc. Deinde *alteroque anno*, sive vulgaris lectio servetur, sive recipiatur Oudendorpii emendatio, neutiquam esse potest i. q. *insequenti* sive *proximo* post secundum consulatum, (privatus enim adhuc quomodo *Augustam* uxorem salutare potuit?) sed *altero imperii anno*, id quod elucet ex capitis exordio: *inter initia principatus*, unde neque opus est inserto vocab. *imperii* vel *principatus*, neque Ernestii coniectura: *alteroque anno suo*, qua, si vel maxime admittatur, parum ad sensum proficitur. Probat autem eam interpretationem Eusebius, qui diserte in Chronicis, *altero imperii anno a Domitiano uxorem Augustam appellatam*, dicit. Vt de

taverat ut Augustam, eandem, Paridis histrionis amore deperditam, repudiavit; intraque breve tempus impatiens discidii, quasi efflagitante populo, reduxit. Circa administrationem autem imperii aliquandiu se varium praestitit, mixturaque aequabili vitiorum atque virtutum: donec virtutes quoque in vitia deflexit: quantum coniectare licet, super ingenii naturam, inopia rapax, metu saevus.

4. Spectacula assidue magnifica et sumtuosa edidit, non in Amphitheatro modo, verum et in Circo, ubi praeter solemnes bigarum quadrigarumque cursus, proelium etiam duplex, equestre ac pedestre, commisit: at in Amphitheatro navale quoque. Nam venationes gladiatoresque, et noctibus ad lychnuchos, nec virorum modo pugnas, sed et feminarum. Praeterea quaestoriis muneribus, quae olim omissa revocaverat, ita semper

constituenda denique lectione loci dicam, *in secundo suo cons.* tenendum est contra Ernest. ut Aug. 100, et Vespas. 24; mox otiosum *ut* ante *Augustam* perit Oudend. emendatione, et adhaesisse videtur ex ultima syllaba verbi *consalutaverat;* denique *eandem* h. e. *eam tamen*, ταύτην οὖν, stare debet ob oppositi cum antecedentibus rationem, neque impugnandum erat a Torrentio Ernestioque. Qui plura cupit de loco vexatissimo, ipsum Oudendorpium adeat et Wolfium, quibus hactenus disputata unice debentur.

mixturaque aequabili) Ita Lipsius et Wolfius. Vulg. *mixtura quoque aequ.* Oudendorpio placuit aliorum *mixtura prope aequ.* iure improbante Wolfio.

proelium — commisit) Xiphil. LXVII, 8: ἐποίησε δὲ καὶ θέαν πολυτελῆ, ἐν ᾗ ἄλλο μὲν οὐδὲν ἐς ἱστορίαν ἐπίσημον παρελάβομεν, πλὴν ὅτι καὶ παρθένοι τῷ δρομικῷ ἠγωνίσαντο· μετὰ δὲ ταῦτα ἑορτάς τινας νικητηρίους δῆθεν ἐπιτελῶν, ἀγῶνας συχνοὺς ἐποίησε. τοῦτο μὲν γὰρ, ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ μάχας καὶ πεζῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἱππέων αὖ συνέβαλε, τοῦτο δέ, καὶ ἐν καινῷ τινι χωρίῳ ναυμαχίαν ἐπετέλεσε. De hac vid. infra. De navali proelio in Amphitheatro vid. Tit. 7.

et noctibus) Xiphil. c. c. πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει. De *lychnuchis*, quibus h. etiam l. *lychnos* substituerunt, vid. ad Caes. 37.

sed et feminarum) Xiphil. c. c. καὶ ἔστιν ὅτε καὶ νάνους (vulg. νόννας) καὶ γυναῖκας συνέβαλλε. De *feminarum pugnis* vid. Lips. ad Tac. A. XV, 32.

quaestoriis muneribus) Vid. Claud. 24.

interfuit, ut populo potestatem faceret, bina paria e suo ludo postulandi, eaque novissima aulico apparatu induceret. Ac per omne gladiatorum spectaculum ante pedes ei stabat puerulus coccinatus, parvo portentosoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnunquam serio. Auditus est certe, dum ex eo quaerit, *ecquid sciret, cur sibi visum esset, ordinatione proxima Aegypto praeficere Maecium Rufum.* Edidit navales pugnas paene iustarum classium, effosso et circumstructo iuxta Tiberim lacu: atque inter maximos imbres perspectavit. Fecit et ludos seculares, computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat. In his, Circensium die, quo facilius centum missus peragerentur

e suo ludo) gladiatorio, ubi instituebantur gladiatores.

parvo portentosoque capite) Hunc ordinem e libris restituit Oudendorp. Vulg. *port. parvoque.* Ernestius suadet *pravo*, et intelligit *acutum*, φοξόν.

cur sibi visum esset) Ita legendum censuit Turneb. Advers. XXII, 16, annuunt codd. v. Oudendorp. Vulg. *et quid sibi v. c.* — Mox *ordinatio* est lectio et constitutio praesidum provinciarum. Vid. Vespas. 23.

effosso — lacu) Xiphil. l. c. καὶ ἐν καινῷ τινι χωρίῳ ναυμαχίαν ἐπετέλεσε. Nempe opponit *veteri naumachiae*, de qua vid. Tit. 7.

atque — perspectavit) ad finem usque spectare perseveravit, θεώμενος διετέλεσε. Xiphil. καὶ ἀπέθανον ἐν αὐτῇ πάντες μὲν ὀλίγου δεῖν οἱ ναυμαχήσαντες, συχνοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν θεωμένων. ὑετοῦ γὰρ πολλοῦ καὶ χειμῶνος σφοδροῦ ἐξαίφνης γενομένου, οὐδενὶ ἐπέτρεψεν ἐκ τῆς θέας ἀπαλλαγῆναι, ἀλλ' αὐτὸς μανδύας ἀλλασσόμενος, ἐκείνους οὐδὲν εἴασε μεταβαλεῖν· καὶ ἐκ τούτου ἐνόσησαν οὐκ ὀλίγοι καὶ ἐτελεύτησαν. ἐφ' ᾧ που παραμυθούμενος αὐτούς, δεῖπνον σφίσι δημοσίᾳ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς παρέσχε.

ludos seculares) Augustus eos fecerat an. V. 737, Claudius an. 800 (vid. ad Aug. 31, et Claud. 21). Domitianus edidit, auctore Censorin. c. 17, quum ipse Consul esset XIV cum L. Minucio Rufo, h. e. an. 841. Iam quum post singulos centum et decem annos (Horat. Carm. sec. vs. 17, *undenos decies per annos*) repeti deberent hi ludi ex instituto Augusti, Domitianus sex annis edere eos maturavit, quod per meram libidinem Principis factum, existimant Scaliger de emend. temp. p. 486, et Graev. ad n. l. — Ceterum conferas, quae de Domitiani etiam ludis secularibus Tac. A. XI, 11, qui Quindecimvirum Praetoremque iis se interfuisse, narrat.

centum missus) H. e. centum cur-

tur, singulos a septenis spatiis ad quina corripuit. Instituit et quinquennale certamen Capitolino Iovi triplex, musicum, equestre, gymnicum, et aliquanto plurium, quam nunc est, coronarum. Certabant enim et prosa oratione graece latineque: ac praeter citharoedos chorocitharistae quoque et psilocitharistae: in stadio vero cursu etiam virgines. Certamini praesedit crepidatus, purpureaque amictus toga graecanica,

ricula deinceps e carceribus emitterentur ob centum seculi annos, quum viginti quinque missus alias de more esset. Vid. Bulenger. de Circo c. 15.

singulos — corripuit) ut quinquies tantum singula curricula circum metam agerentur, non septies, quo tempus diei sufficeret ad centum missus. Ita *impensas corripuit* Tiber. 34.

quinquennale cert.) non primus quidem Romae, quod Nero iam fecerat (vid. Neron. 12), sed primus, fortasse ob vitam olim in Capitolio mire servatam, *Iovi Capitolino*, in cuius laudibus Principisque certamina poëtarum et oratorum versabantur, unde *Capitolini agones* sive τὰ Καπιτώλια dici coeperunt. Primum horum agonum Domitianum instituisse duodecimo suo et Serv. Cornelii Dolabellae consulatu (an. V. 839), auctor Censorin. c. 18. Plura, maxime de poëta Statio, in hoc agone devicto, vid. apud Burm. — Mox *coronarum*, quod coniecerat Torrent. (ex Neron. 22, *ampliare numerum palmarum*) pro vulg. *coronatorum*, ediderat que Casaub. confirmatum cod. Vrsin. aliisque, reddidi cum Ernest. et Oudend.

psilocitharistae) H. e. ψιλοὶ κιθαρισταί, qui cithara sine voce canerent. Opponuntur κιθαρῳδοῖς, qui vocem citharae adiungunt. Vid. Reimar. ad Xiphil. LXI, 19, Turneb. Advers. XX, 16, qui lectionem nostram, quae etiam est MStorum omnium, defendit contra vulg. *psallocitharistae*. *Chorocitharistae* erant, qui voces citharasque ad concentum iungebant, chorus citharistarum.

cursu etiam virgines) Ita emendavit locum Lips. ad Tac. A. XIV, 21. Vulg. erat: *in stadio vero cursu etiam virginis certamini praes.* etc. cui nulla plane medela contigit distinctione, quam Burm. suasit: *in stadio vero cursu. Virginis etiam certamini* etc. Acquiescendum erat in Lipsii sententia, qua verius nihil esse potest. Confirmat eam Xiphil. l. supra cit. καὶ παρθένοι τῷ δρομικῷ ἠγωνίσαντο. Cf. Ern. et Duker. apud. Oudend.

toga graecanica) Ita praestantissimi libri, et probaverunt praeter plerosque interpr. Suetonii Lips. ad Tac. XIV, 21, Salmas. ad Tertull. Pall. p. 126, et Ferrar. de re vest. II, 11, qui fere de *chlamyde* interpretantur, ut Nero gessisse dicitur c. 25: *vestem purpuream, distinctamque stellis aureis chlamydem*. Al. *Germanica*, quod placuit Bimardo ad Murator. Inscript. tom. I, p. 16 ob triumphum, quem eodem anno Domit. de Germanis egit. Verum vix credibile videtur, eam Germanorum luxuriam fuisse in vestitu, ut Prin-

capite gestans coronam auream cum effigie Iovis ac Iunonis Minervaeque; assidentibus Diali sacerdote, et collegio Flavialium, pari habitu: nisi quod illorum coronis inerat et ipsius imago. Celebrabat et in Albano quotannis Quinquatria Minervae, cui collegium instituerat, ex quo sorte ducti magisterio fungerentur, ederentque eximias venationes et scenicos ludos, superque oratorum ac poëtarum certamina. Congiarium populo nummorum trecenorum ter dedit: atque inter specta-

cops Romanorum imitatus fuerit in ludis publicis, eademque restat difficultas, quam Ernest. maxime urget in excursu ad h. l. in voc. *toga*, de externo, non romano habitu usurpato. Occurrit ei Oudendorp. dum *cyclada* intelligit, togam muliebrem, rotundam et talarem, quam togis accenset Serv. ad Virgil. Aen. I, 282. Ego quidem nullo modo haerendum existimo in *togae* nomine, quum constet, a poëtis *togas* feminis etiam atque meretricibus adeo tribui, ut facile dici potuerit de amictu graeco, eoque luxuriae fere muliebris.

Flavialium) sacerdotum, quos genti suae Domitianus simul cum templo constituerat. Vid. Stat. Silv. V, 1, 239.

in Albano) *in Albano secessu*, ut c. 19, villa sub monte Albano, ubi degere amabat Domitianus. Xiphil. LXVI, 3: τὸ Ἀλβανὸν ὄρος, c. 9: τὸ Ἀλβανὸν χωρίον, et LXVII, 1 et 14: τὸ Ἀλβανὸν simpliciter appellat. Vid. Reimar. ad LXVI, 3. De *Quinquatribus Minervae* ille LXVII, 1: θεὸν τὴν Ἀθηνᾶν ἐς τὰ μάλιστα ἤγαλλε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ Παναθήναια μεγάλως ἑώρταζε· καὶ ἐν αὐτοῖς ἀγῶνας καὶ ποιητῶν καὶ λογογράφων, μονομάχων τε κατ' ἔτος, ὡς εἰπεῖν, ἐν τῷ Ἀλβανῷ ἐποίει. τοῦτο γὰρ τὸ χωρίον ὑπὸ τὸ ὄρος τὸ Ἀλβανόν, ἀφ' οὗπερ οὕτως ὠνομάσθη, ὄν, ὥσπερ τινὰ ἀκρόπολιν ἐξείλετο. Scilicet cum Graeci Παναθήναια μεγάλα quinto quoque anno, μικρὰ quotannis celebrarent, Xiphilinus maiorem Domitiani splendorem fuisse ostendit, quum *quotannis fere* (κατ' ἔτος, ὡς εἰπεῖν) *maiorum* magnificentiam exhiberet (μεγάλως ἑώρταζε). Neque in eo dissensus est Suetonii et Xiphilini. Nam vere *quotannis* celebrare potuit illud festum, sed non eodem semper sumtu, ut cum *magnis Panathenaeis* comparari posset.

magisterio) Vid. ad Calig. c. 22 notam Wolfii.

ederentque) Ita dedi, Torrentio, Casaubono, Dukero et Oudendorpio obsecutus, qui ad formulam *ludos edere* quasi propriam provocant. Vulg. *redderent*, cui adhaesisse literam, Dukerus censet, e praecedenti *fungerentur*. Defendit tamen Clar. Mullerus Observ. p. 18, *redderent* eo, quod non semel, sed quotannis hi ludi edebantur. — Ceterum de his venationibus in Albano vid. Iuvenal. IV, 99. Xiphil. LXVII, 14.

inter spectacula — epulum) Xiph. LXVII, 4: τοῖς θεωμένοις συχνὰ διὰ τῶν σφαιρίων ἐδίδου. καί ποτε καὶ ἐδείπνισεν αὐτοὺς κατὰ χώραν καθη-

cula muneris largissimum epulum. Septimontiali sacro quidem, Senatui Equitique panariis, plebei sportellis cum opsonio distributis, initium vescendi primus fecit: dieque proximo omne genus rerum missilia sparsit: et quia pars maior intra popularia deciderat, quinquagenas tesseras in singulos cuneos equestris ac senatorii ordinis pronunciavit.

5. Plurima et amplissima opera incendio absumta restituit: in quis et Capitolium, quod rursus arserat: sed omnia sub titulo tantum suo, ac sine ulla pristini auctoris memoria. Novam autem excitavit aedem in Capitolio Custodi Iovi, et Forum, quod nunc *Nervae*

μένους (*inter* spect.), οἶνόν τε σφίσι πολλαχῆ ῥέοντα νυκτὸς παρέσχεν. Cf. c. 8, quem l. supra citavimus.

Septimontiali sacro) Vulg. *Sept. sacrorum quidem die.* Sed quum absit *die* a MSS. omnibus, quorum auctoritatem sequi solemus, et glossematis loco additum videatur vocabulo *sacro*, maxime quum sequatur *dieque proximo*, eiiciendum duxi cum aliis. *Sacrorum* serius mutatum ex *sacro*, postquam insertum iam *die.* Eandem glossam confirmare magis, quam loco mederi videntur coniecturae Ernestii: *Sept. sacro, primo quidem die, Sen.* etc. *dieque proximo* etc. et Oudend. *Sept. sacro, primoque die.* Alias emendationes vide apud Burm. Ceterum *quidem* positum malim post *Senatui*, ut exprimat Gr. μὲν — δέ, in disiungendis membris *Senatui Equitique*, et *plebei.* De *sacro Septimontiali*, ob additum Vrbi montem septimum circa finem Decembris fieri solito, vid. Rosin. Ant. Rom. IV, 16, p. 296.

intra popularia) sc. subsellia.

Plurima et ampl. opera) Vid. Martial. IX, 4.

Capitolium, quod r. arserat) Plutarch. Poplic. 15: ἅμα τῷ τελευτῆσαι Οὐεσπασιανόν, ἐνεπρήσθη τὸ Καπιτώλιον. ὁ δὲ τέταρτος οὗτος (νεώς) ὑπὸ Δομιτιανοῦ καὶ συνετελέσθη καὶ καθιερώθη. Victor Caes. 11: *multaque opera inchoata per patrem, vel fratris studio, atque in primis Capitolium absolvit.* Eutrop. VII, 15: *Romae quoque multa opera fecit; in his Capitolium, et Forum transitorium, Odeum, Divorum porticus, Iseum, Serapeum, ac stadium.*

Custodi Iovi) ob vitam in oppugnatione Capitolii a Vitellianis suscepta mire servatam. Tac. Hist. III, 74: *Ac potiente rerum patre, disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit. Max, imperium adeptus, Iovi Custodi templum ingens, seque in sinu Dei sacravit.* Ceterum verbum *excitavit* etiam ad forum refertur per zeugma, et ob aedificia, quae cingunt Forum.

Forum, quod nunc Nervae voc.) a quo perfectum et dedicatum est. Vid. Victor Caes. 12, Lamprid. Alex.

vocatur: item Flaviae templum gentis, et stadium et Odeum et naumachiam; e cuius postea lapide maximus Circus, deustis utrinque lateribus, exstructus est.

6. Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessario; sponte, in Cattos: necessario, unam in Sarmatas, legione cum Legato simul caesa; in Dacos duas, primam Oppio Sabino, consulari oppresso, secundam Cornelio Fusco, Praefecto cohortium praetorianarum, cui belli summam commiserat. De Cattis Dacisque, post varia

28. Dictum est et *pervium* vel *transitorium* a Iano quadrifronte ibi posito, vel a basilica transitoria. Vid. praeter alios Donat. de V. R. II, 23, et Nardin. Rom. vet. III, 14, qui de origine nominis disputant.

Flaviae templ. gentis) unde *collegium Flavialium* c. 4.

Odeum) ad imitationem eius, quod Athenis fuit. Destinatum erat certaminibus musicis. Egit de quatuor Vrbis Romae Odeis Fabric. descript. V. R. c. 12. Xiphil. LXIX, 4, inter Traiani opera, ab architecto Apollodoro exstructa, Odeum memorat.

maximus Circus — exstructus est) a Traiano. Vid. Plin. Panegyr. 51. Xiphil. LXVIII, 7: *διαφθαρέντα πη (τὸν ἱπποδρόμον) καὶ μείζω καὶ περικαλλέστερον ἐξειργάσατο.* *Deusta* erant *latera* incendio Neronis (vid. Tac. A. XV, 38). Praefert tamen vulgato *deustis* Ernest. in exc. ad h. l. codd. nonnullorum lectionem *decisis*, quod interpretatur *deiectis ac destructis*, improbantibus Oudend. et Wolfio. Saltem Tacitus etiam A. VI, 45: *deusta parte Circi.*

Expeditiones) Vid. Reimar. ad Xiphil. LXVII, 4 et 6.

in Cattos) A. V. 837. Xiphil. LXVII, 4: *ἐκστρατεύσας δὲ εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ μὴ ἑωρακώς που πόλεμον, ἐπανῆκε.* Id. c. 5, causam belli fuisse ostendit Chariomerum, Cheruscorum regem, ob amicitiam Romanorum regno eiectum a Cattis.

in Sarmatas) Numos de bello Sarmatico ad an. V. 829 allegat Reimar. l. c. sed hic annus imperio Domitiani prior. Eutrop. VII, 15: *in Sarmatia legio eius cum duce interfecta.*

Oppio Sabino) Eutrop. l. c. *Appium Sabinum* vocat, atque ita ex aliquot codd. n. etiam l. reponendum quidam censuere.

Cornelio Fusco) Describit hominem Tac. Hist. II, 86. Eius epitaphium vid. apud Martial. VI, 76. De bello cum Dacis Oros. VII, 10: *Bellum adversum Germanos et Dacos per Legatos gessit pari Reip. pernicie, quum et in Vrbe ipse Senatum populumque laniaret, et foris male circumactum exercitum assidua hostes caede conficerent. Nam quanta fuerint Diurpanei, Dacorum regis, cum Fusco duce proelia, quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, nisi*

proelia duplicem triumphum egit. De Sarmatis lauream modo Capitolino Iovi retulit. Bellum civile, motum a L. Antonio, superioris Germaniae praeside, confecit ab-

Cornelius Tacitus, qui hanc historiam diligentissime contexuit, (vid. Tac. A. XI, 11) *de reticendo interfectorum numero et Sallustium Crispum et alios auctores quam plurimos sanxisse, et se ipsum idem potissimum elegisse, dixisset.* Xiphilinus denique LXVII, 6, ad an. V. 839: μέγιστος δὲ δὴ πόλεμος Ῥωμαίοις τότε πρὸς τοὺς Δακοὺς ἐγένετο, ὧν τότε Δεκέβαλος (qui Diurpaneus Orosii; vid. Reimar.) ἐβασίλευε, ὅτι Δοῦρας, οὗ ἡγεμονία ἐγίγνετο, ἑκὼν αὐτῆς παρεχώρησε τῷ Δεκεβάλῳ etc. Mox: ὁ Δομιτιανὸς μὲν οὖν ἐξεστρατεύσατο μὲν ἐπ' αὐτούς, οὐ μέντοι καὶ τοῦ πολέμου προσήψατο, ἀλλ' ἐν πόλει τινὶ Μυσίας ὑπομείνας ὕβριζεν, ὥσπερ εἰώθει. Idem LXVIII, 9, Traianum, narrat, captis Dacorum castellis, recepisse captivos et signum, quod sub Fusco Romani perdiderant.

duplicem triumphum egit) Victus turpem pacem cum Decebalo fecerat. Vid. Xiphil. LXVII, 7, qui de triumpho haec: τοῖς στρατιώταις καὶ τιμάς, καὶ ἀργύριον ἐχαρίσατο, καὶ ἐς τὴν Ῥώμην, ὡς νενικηκώς, ἀπέστειλε τά τε ἄλλα, καὶ πρέσβεις παρὰ τοῦ Δεκεβάλου, ἐπιστολήν τε ὥς γε ἔφασκεν, ἣν ἐλέγετο πεπλακέναι· καὶ πολλοῖς τὴν ἑορτὴν πομπείοις ἐκόσμησεν, οὐκ ἐξ ὧν εἷλε (πάντα γὰρ τοὐναντίον), καὶ προσανάλωσε ταῖς σπονδαῖς, συχνὰ μὲν καὶ αὐτίκα χρήματα, καὶ δημιουργοὺς παντοίας τέχνης, καὶ εἰρηνικῆς, καὶ πολεμικῆς, τῷ Δεκεβάλῳ δούς, συχνὰ δὲ καὶ ἀεὶ δώσειν ὑποσχόμενος, ἀλλ' ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπίπλων. Inde Tac. Agric. 39 dicit, *derisui fuisse falsum e Germania triumphum* (qui coniunctus erat cum Dacico). Cf. Plin. Panegyr. 16: *Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus, nec falsae simulacra victoriae*; et c. 17: *Videor iam cernere non spoliis provinciarum, et extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque regum catenis triumphum gravem.* Tamen hic triumphus poëtarum adulationi largam suppeditavit materiam. Vid. Martial. VIII, 65; Stat. Silv. I, 1 et 4; lib. III, 3; lib. IV, 1 et 2. Dictusque inde est Domitianus *Germanicus* et *Dacicus*. Stat. loc. cit. Iuvenal. VI, 205, ubi vid. interpr.

lauream — retulit) Vid. ad Neron. 13, interpr. ad Plin. Panegyr. 8 et ad h. l.

a L. Antonio) A. V. 844, ut docet Reimar. ad Xiphil. LXVII, 11, not. 62. *Antonium Saturninum* integro nomine appellatum fuisse, videmus ex Martial. IV, 11. — Victor Epit. 11: *His eius saevitiis, ac maxime iniuria verborum, qua se scortum vocari dolebat, accensus Antonius, curans Germaniam superiorem, imperium corripuit. Quo per Norbanum Appium acie strato, Domitianus longe deterior, in omne hominum genus, etiam in suos, ferarum more grassabatur.* Xiphil. cap. cit. init. Ἀντώνιος δέ τις ἐν Γερμανίᾳ ἄρχων κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον, τῷ Δομιτιανῷ ἐπανέστη, ὃν Λούκιος Μάξιμος κατηγωνίσατο καὶ καθεῖλεν· ὃς ἐπὶ μὲν τῇ νίκῃ οὐδὲν μέγα ἄξιός ἐστιν ἐπαινεῖσθαι. — ὅτι δὲ τὰ γράμματα, ὅσα ἐν τοῖς τοῦ Ἀντωνίου κιβωτίοις εὑρέθη, παρὰ βραχὺ τὴν ἑαυτοῦ ἀσφά-

sens, felicitate mira, quum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus transituras ad Antonium copias barbarorum inhibuisset. De qua victoria praesagiis prius, quam nunciis, comperit. Siquidem ipso, quo dimicatum erat, die, statuam eius Romae insignis aquila circumplexa pennis, clangores laetissimos edidit: pauloque post, occisum Antonium, adeo vulgatum est, ut caput quoque eius apportatum vidisse se, plerique contenderent.

7. Multa etiam in communi rerum usu novavit. Sportulas publicas sustulit, revocata rectarum coenarum consuetudine. Duas Circensibus gregum factiones aurati purpureique panni ad quatuor pristinas addidit. Interdixit histrionibus scenam, intra domum quidem exercendi artem iure concesso. Castrari mares vetuit.

λειαν, πρὸς τὸ μηδένα ἐξ αὐτῶν συκοφαντηθῆναι, θέμενος, ἔκαυσεν, οὐχ οἶδα πῶς ἂν αὐτὸν ἀξίως ὑμνήσαιμι. De Maximo Norbano vid. etiam Martial. IX, 85. Cf. Glandorp. Onomast. p. 107, et Reimar. ad l. c.

occisum Ant. adeo vulgatum est) Plutarch. Aemil. 25: ὅτε Ἀντώνιος ἀπέστη Δομετιανοῦ, καὶ πολὺς πόλεμος ἀπὸ Γερμανίας προσεδοκᾶτο, τῆς Ῥώμης ταραττομένης, ἄφνω καὶ αὐτομάτως ὁ δῆμος ἐξ αὐτοῦ φήμην ἀνέδωκε νίκης, καὶ τὴν Ῥώμην ἐπέδραμε λόγος, αὐτόν τε τὸν Ἀντώνιον ἀνῃρῆσθαι, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ στρατεύματος ἡττημένου μηδὲν μέρος λελεῖφθαι. τοσαύτην δὲ λαμπρότητα καὶ ῥύμην ἡ πίστις ἔσχεν, ὥστε καὶ θῦσαι τῶν ἐν τέλει πολλούς. ζητουμένου δὲ τοῦ πρώτου φράσαντος, ὡς οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' ὁ λόγος εἰς ἄλλον ἐξ ἄλλου διωκόμενος ἀνέφευγε, καὶ τέλος καταδὺς, ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς, τὸν ἄπειρον ὄχλον, ἐφάνη μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχων βέβαιον, αὕτη μὲν ἡ φήμη ταχὺ τῆς πόλεως ἐξεῤῥύη. πορευομένῳ δὲ τῷ Δομετιανῷ μετὰ δυνάμεως ἐπὶ τὸν πόλεμον ἤδη καθ' ὁδὸν ἀγγελία καὶ γράμματα φράζοντα τὴν νίκην ἀπήντησεν. ἡ δ' αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος ἡμέρα καὶ τῆς φήμης ἐγίγνετο, ἐπὶ πλέον, ἢ δισμυρίους σταδίους, τῶν τόπων διεστώτων.

Sportulas — consuetudine) A Nerone enim *publicae coenae ad sportulas* fuerant *redactae*. Vid. Neron. 16. Cf. Martial. III, 14.

Duas — addidit) Xiphil. LXVII, 4: τοῖς ἁρματηλάταις δύο γένη ἕτερα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δὲ ἀργυροῦν (leg. πορφυροῦν, ut post Ruben. Elect. II, 27, censuit etiam Reimar.) ὀνομάσας, προσκατέστησε. Vid. ad Calig. 55.

Castrari mares vetuit) Xiphil. LXVII, 2: καίπερ καὶ αὐτὸς Εαρίνου τινὸς εὐνούχου ἐρῶν, ὅμως, ἐπειδὴ

Spadonum, qui residui apud mangones erant, pretia moderatus est. Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit: Ne quis in Italia novellaret, utque in provinciis vineta succiderentur, relicta, ubi plurimum, dimidia parte: nec exsequi rem perseveravit. Quaedam ex maximis officiis inter libertinos Equitesque romanos communicavit. Geminari legionum castra prohibuit: nec plus quam mille nummos a quoquam ad signa deponi; quod L. Antonius apud

καὶ Τίτος ἰσχυρῶς περὶ τοὺς ἐκτομίας ἐσπουδάκει, ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ἐκείνου ὕβρει, μηδένα ἔτι ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ ἐκτέμνεσθαι. Vid. Philostr. VI, 17. Stat. Silv. IV, 3, 13: *qui fortem vetat interire sexum*; et Martial. VI, 2: *nec spado iam, nec moechus erit, te praeside, quisquam*. Coll. II, 60.

Spadonum — pretia moderatus est) ne magnitudine pretii, quod capiebant ex venditis spadonibus, ad alios pueros castrandos mangones invitarentur. Martial. IX, 7: *Non puer avari sectus arte mangonis Virilitatis damna moeret ereptae*. Cf. Quintil. Inst. V, 12, 17: *Mancipiorum negotiatores formae puerorum, virilitate excisa, lenocinantur*.

Ad summam quondam ubert.) Al. *quandam*. Sed eodem modo Aug. 42, *magna quondam sterilitate*. Ceterum non necessaria est correctio, quam Duker. ex Aug. l. c. et Claud. 18, *artiore annona* induxit: *ac summa quondam ubertate vini, frumenti vero inopia*. Promiscua enim Latinis utraque ratio, ut Graecis vel genitivi absoluti, vel genitivus aut dativus cum praepositionibus ἐπὶ vel ἐν. Exempla usus praepos. *ad* Suetoniani suppeditat index sub hac voce.

Ne quis — novellaret) h. e. novas vineas plantaret. Aliam causam huius edicti, seditionum nimirum materiam ex vini abundantia, successumque sophistae Scopeliani, ea de re ad Domitianum missi, narrat Philostr. Apollon. VI, 17, et Vit. Sophist. p. 521.

communicavit) i. e. communia fecit, ἐκοίνωσε, ut libertinis aeque atque Equitibus rom. accipere et administrare illa munera liceret, quae proprie Senatorum fuerant. Insulsa est lectio vulg. *militesque romanos*, in qua delere maluit Torrent. *romanos*, quam recipere ex optimis MSS. *Equites*.

Gemin. leg. castra proh.) h. e. vetuit, in hibernis duas legiones in eadem castra coire, seditionum metu. Huc enim refer sequentia: *apud duarum legionum hiberna*.

ad signa deponi) *Ad signa* vel *apud signa*, h. e. *in Principiis* (vid. ad Othon. 1), milites certam partem stipendii et pecuniae e donativis acceptae deponere solebant, quae reddebatur iis finita militia. Cf. Veget. II, 20.

duarum legionum hiberna, res novas moliens, fiduciam cepisse etiam ex depositorum summa videbatur. Addidit et quartum stipendium militi, aureos ternos.

8. Ius diligenter et industrie dixit, plerumque et in Foro pro tribunali extra ordinem. Ambitiosas Centumvirorum sententias rescidit. Recuperatores, ne se perfusoriis assertionibus accommodarent, identidem admonuit. Nummarios iudices cum suo quemque consilio notavit. Auctor et Tribunis plebis fuit, aedilem sordidum repe-

quartum stipendium — aureos ternos) Quum a Caesaris inde temporibus milites *novem aureos* quotannis, eosque tribus pensionibus accepissent, Domitianus ad *duodecim aureos*, tribus additis, stipendium auxit. *Quartum stipendium* auctor quartam pensionem *ternorum aureorum* dicit, pro militia datam. Ita recte locum explicuerunt Schelius in Hygin. c. 3, et Gronov. de pecun. vet. c. 2. Ernestius, dum voc. *aureos ternos* pro glossemate damnat, locum difficillimum reddit, et verissime Oudendorp. nimis doctum pro glossatoris eruditione additamentum hoc fuisse, monet.

Ius — extra ordinem) Vid. de iurisdictione Imperatorum ad Caes. 43 init. Cf. Perizon. de praetor. p. 748. Male vulg. distinguitur n. l. *dixit. Plerumque — extra ordinem ambitiosas* etc. — Victor Epit. 11: *ius aequissime dixit.*

Amb. Centumv. sententias) De *Centumviris* saepius dictum, maxime ad Aug. 36. *Ambitiosae sententiae* sunt studiosius dictae ad comparandum favorem eorum, quibus consulebatur iudicio. Vid. ind. et ad Aug. 25.

ne se perfusoriis assert. accommod.) De *recuperatoribus* vid. ad Neron. 17. N. l. vulg. *ne se semper* etc. sed ineptum *semper* optimi codd. omittunt. Deinde *perfusoriis* (vulg. *persuasoriis*) post Cuiac. ad Pandect. tit. de excusat. leg. 13, ut veram lectionem uno ore interpretes agnoverunt. Verissima autem videtur interpretatio Ernestii in exc. ad h. l. qui *perfusoriam assertionem* esse dicit, qua dominus iustus *per calumniam litis* (ita Cic. pro Rosc. Amer. 29: *perfundere aliquem iudicio*) adducitur in periculum servi amittendi. *Assertio* enim est vindicatio in libertatem, *perfusoria*, qua perfunditur, *συγχύεται*, dominus servi. Huc refero, quod Xiphil. LXVII, 13: Κλαύδιον Πακάτον τῷ δεσπότῃ καίπερ ἑκατονταρχηκότα ἀπέδωκεν, ὅτι ἠλέγχθη δοῦλος ὤν. Haec enim perfusoria erat assertio, quam ipse censurae potestate dirimebat.

Nummarios iudices — notavit) h. e. iudices nummis corruptos, quemque *cum toto consilio iudicum*, qui in eadem causa sedissent, ut eiusdem culpae reos, vel parum circumspectos in eligendis et observandis collegis, nota censoria affecit. Vid. Ern. exc. ad h. l.

Aedilem sordidum) h. e. avarum

tundarum accusandi, iudicesque in eum a Senatu petendi. Magistratibus quoque urbicis provinciarumque praesidibus coërcendis tantum curae adhibuit, ut neque modestiores unquam, neque iustiores exstiterint: e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus. Suscepta morum correctione, licentiam theatralem promiscue in Equite spectandi inhibuit. Scripta famosa, vulgoque edita, quibus primores viri ac feminae notabantur, abolevit, non sine auctorum ignominia. Quaestorium virum, quod gesticulandi saltandique studio teneretur, movit Senatu. Probrosis feminis lecticae usum ademit, iusque capiendi legata hereditatesque. Equitem romanum, ob reductam in matrimonium uxorem, cui dimissae adulterii crimen intenderat, erasit iudicum albo. Quosdam ex utroque ordine lege Scantinia condemnavit. Incesta Vestalium virginum, a patre quoque suo et fratre neglecta, varie

(vid. ad Ner. 30), qui per avaritiam pecuniam aliqua de causa accepisset. *Repetundarum* autem crimen, ut ipsa etymologia vocis ostendit, ob quamvis pecuniam contra leges, iniuste adeo, acceptam intenditur.

modestiores) h. e. qui maiorem abstinentiam ostenderent. Opponuntur *avaris*. Vid. ad Tit. 4.

morum correctione) sive censura. Teste enim Xiphil. LXVII, 4: τιμητὴς διὰ βίου πρῶτος καὶ μόνος καὶ ἰδιωτῶν καὶ αὐτοκρατόρων ἐχειροτονήθη (a. V. 837). Cf. Martial. VI, 4.

in Equite) inter Equites, in quatuordecim ordinibus. Vid. Martial. V, 8: *edictum Domini Deique nostri, Quo subsellia certiora fiunt, Et puros Eques ordines recepit*; et V, 23.

Quaestorium virum) Xiph. LXVII, 13: ἔπραξε δέ τι καὶ ὡς τιμητὴς ἀξιόλογον. Καικίλιον γὰρ Ῥουφῖνον ἀπήλασεν ἐκ τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὠρχεῖτο.

Probrosis feminis) h. e. adulterii convictis. Xiph. LXVII, 12: συχνοὶ δὲ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῶν πλουσίων ἐπὶ μοιχείᾳ ἐκολάσθησαν, ὧν ἔνιαι καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐμοιχεύθησαν.

lege Scantinia) vel *Scatinia* (utraque enim scriptura omnibus locis, ubi occurrit, obtinet, *Scatiniam* autem veriorem esse, post alios contendit Bach. Hist. Iur. R. pag. 144) *de nefanda Venere*, quam Scatinium quendam Aricinum tulisse existimant a. V. 526, poena vel decem millium, vel mortis secundum alios stupratori irrogata. Vid. Io. Fr. Christii Hist. Leg. Scat. Hal. 1727, Ernest. Cl. Cic. Ind. leg. et quos alios laudavit Bachius l. c.

incesta Vestalium) Xiphil. LXVII,

ac severe coërcuit: priora, capitali supplicio; posteriora, more veteri. Nam quum Ocellatis sororibus, item Varronillae liberum mortis permisisset arbitrium, corruptoresque earum relegasset: mox Corneliam, maximam Virginem, absolutam olim, dehinc longo inter-

3: οὐδὲ τῶν ἀειπαρθένων ἐφείσατο, ἀλλ' ὡς καὶ ἠνδρωμένας ἐτιμωρήσατο. ὅτε καὶ λέγεται, σκληρᾶς καὶ τραχείας τῆς περὶ αὐτὰς ἐξετάσεως γενομένης, καὶ πολλῶν αἰτιαθέντων καὶ κολαζομένων, οὐκ ἐνεγκὼν εἷς τῶν ποντιφίκων Ἑλούϊος Ἀγρίππας, ἀλλ' ἐκπλαγείς, αὐτοῦ ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὥσπερ εἶχεν, ἀποψύξαι. αὐτὸς δὲ καὶ ἐπὶ τούτῳ ἠγάλλετο, ὅτι τὰς ἀειπαρθένους ὡς ἠνδρωμένας οὐ κατώρυξεν, ἀλλὰ ἄλλως ἀποθνήσκειν ἐκέλευσε, quae ultima ex Exc. Peiresc. addita sunt. Vid. ibi Reimar.

priora — posteriora) *Priora* Burm. intelligit a patre, *posteriora* a fratre neglecta, Ernestius *priora* ante principatum suum, *posteriora* post edictum suum commissa, quae Marcilii etiam sententia fuit. Mihi ex sequentibus satis patere videtur, *priora* et *posteriora* ad Domitiani principatum pariter referenda esse, ita ut *prius capitale* modo *supplicium* statueret, *Ocellatis sororibus et Varronillae libero mortis arbitrio permisso, relegatis corruptoribus*, *postea*, quum parum profecisse se ea clementia vidisset, *more veteri* in convictas animadverteret, h. e. *virginem defodi*, *stupratores virgis ad necem caedi iuberet.* Denuo monendum de more Suetonii, universe praemittendi, quae mox exemplis illustrantur.

Corneliam, max. Virginem) h. e. *vetustissimam*, ut Tac. Ann. XI, 32: τὴν πρεσβεύουσαν τῶν ἀειπαρθένων, (vid. ad Caes. 83), ne quis cum aliis *Corneliam Maximam* pro nomine scribat. *Repetitam* dicit iterum accusatam; *petere* enim i. q. accusare. Prius crimen an sub Domitiani imperio et de eodem incestu aliove impactum ei fuerit, incertum. Puto, parum prospere priorem calumniam cessisse. Diserte enim a culpa liberat virginem Plin. epist. IV, 11: *Nam quum Corneliam, maximam Vestalem, defodere vivam concupisset, ut qui illustrari seculum suum eiusmodi exemplo arbitraretur, Pontificis maximi iure, seu potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos Pontifices non in regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere quam quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti, quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset; nam vidua abortu periit. Missi statim Pontifices, qui defodiendam necandamque curarent* etc. Nolim tamen cum Dukero ob Plinii locum corrigere nostro: *repetitam neque convictam.* Manifeste enim in contraria discedunt Suetonius et Plinius, dum ille salubris severitatis exemplum, hic tyranni licentiam in hoc Corneliae supplicio proponunt. Cum Suetonio facere videtur Philostr. VII, 3, qui: καὶ μὴν καὶ λόγου ἀφικομένου, ὡς λαμπρὰν κάθαρσιν εἴη Δομετιανὸς πεποιημένος τῆς Ῥωμαίων Ἑστίας, ἐπειδὴ τρεῖς τῶν Ἑστιάδων ἀπέκτεινεν ἐπ' αἰτίᾳ τῆς ζώνης, καὶ τῷ μὴ καθαρεῦσαι γάμων etc. Cf. Reimar. ad Xiph. LXVII, 3.

vallo repetitam atque convictam, defodi imperavit; stupratoresque virgis in Comitio ad necem caedi, excepto praetorio viro, cui, dubia etiam tum causa, et incertis quaestionibus atque tormentis, de semet professo exsilium indulsit. Ac ne qua religio Deûm impune contaminaretur, monumentum, quod libertus eius e lapidibus, templo Capitolini Iovis destinatis, filio exstruxerat, diruit per milites, ossaque et reliquias, quae inerant, mari mersit.

9. Inter initia usque adeo ab omni caede abhorrebat, ut, absente adhuc patre, recordatus Virgilii versum:

Impia quam caesis gens est epulata iuvencis,

edicere destinarit, *ne boves immolarentur*. Cupiditatis quoque atque avaritiae vix suspicionem ullam, aut privatus unquam aut Princeps aliquandiu dedit; immo e diverso

defodi imperavit, stupr. — caedi) *more veteri*. Defodi solebant in *campo scelerato* prope portam Collinam. Vid. Dionys. I, 78; lib. II, 67, qui classicus est locus; lib. VIII, 89, et lib. IX, 40 al. Stupratorem Corneliae vel accusatum potius stupri memorat Plin. ep. cit. *Celerem*. Is §. 10: *Praeterea Celer, Eques romanus, cui Cornelia obiiciebatur, quum in Comitio virgis caederetur, in hac voce perstiterat: Quid feci? Nihil feci.* Idem magnitudinem animi Corneliae in ferendo supplicio narrat §. 7 sqq.

exc. praetorio viro) *Valerio Luciano*, de quo agit Plinii epistola, ubi haec: *Confessus est quidem incestum, sed incertum, utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus, aestuabatque ingenti invidia, destitutus.* Mox §. 11: *Ardebat Domitianus et crudelitatis et iniquitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris suis occultasset Corneliae libertam; ille ab iis, quibus erat curae, praemonetur, si Comitium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam: fecit.* Postea permisisse ei dicitur Domitianus, *si qua posset, ex rebus suis raperet, antequam bona publicarentur, et exsilium molle, velut praemium, dedisse.*

Impia — iuvencis) ex Virg. Georg. II, 537; cf. Arat. Phaen. 132. Sermo est de regno Saturni sive aurea aetate.

Cupiditatis — avaritiae) *Cupiditati* opponitur *abstinentia* (vide Caes. 54) *avaritiae liberalitas*. Eidem respondet voc. *sordide*. Post *immo* damnat Ernest. *e diverso*, et sane est idem. Sed condonandum hoc mori Suetonii, de quo saepius dictum.

magna saepe non abstinentiae modo, sed etiam liberalitatis, experimenta. Omnes circa se largissime prosecutus, nihil prius aut acrius monuit, quam ne quid sordide facerent. Relictas sibi hereditates ab iis, quibus liberi erant, non recepit. Legatum etiam ex testamento Rusci Caepionis, qui caverat, *ut quotannis ingredientibus Curiam Senatoribus certam summam viritim praestaret heres suus*, irritum fecit. Reos, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, universos discrimine liberavit; nec repeti, nisi intra annum, eaque conditione, permisit, ut accusatori, qui causam non teneret, exsilium poena esset. Scribas quaestorios, negotiantes ex consuetudine, sed contra

Rusci Caep.) Al. *Ruscii* vel *Rusti*, fortasse *Rustii*.

quot. ingred. Curiam) Kal. Ianuar. strenae loco hanc summam datam suspicatur Burm. Ego novos Senatores intelligere malim, qui quotannis vel ob generis nobilitatem simul cum virili toga latum clavum induebant (vid. Aug. 38), vel ob munera suscepta in Curiam admittebantur. Impensis cum ea dignitate coniunctis subvenisse videtur legatum Caepionis.

Reos — pependissent) h. e. quorum nomina ante quinquennium ob aes alienum ad iudices delata, proposita adhuc in aerario penderent, re nondum diiudicata. Dicendi formula est eadem, quae Claud. 9; ubi vid. not. coll. Harduin. ad Plin. Hist. Nat. XIII, 15, (29) quamquam h. l. non de aerarii tantum debitoribus, sed diuturnis omnino reis, in quos similis Principum liberalitas Aug. 32, et Cal. 15, memoratur, sermonem esse, Casaubono concedo et Ernestio. In eo tamen stat sententia, quod de *aeris alieni* reis dici, eorumque, si damnati essent, ex bonis aliquam partem ad aerarium pervenisse, ideoque nomina ibi pependisse existimo.

Scribas quaest. — donavit) Ernest. in exc. ad h. l. scribas Quaestorum *provincialium* intelligit, quum urbani illo tempore pecunias publicas non tractarent, (vid. ad Claud. 24) nullaque adeo causa esset, quare iis negotiationibus interdiceretur. Exemisse igitur putat Domitianum scribas legibus, quibus praesides provinciarum fenus exercere et negotiari vetabantur, quum illi perpetuo in provincia manerent. De *lege Clodia* eiusque auctore nihil constat, vide Augustin. de legibus (Thes. Graev. tom. II, pag. 1190). Plerique caput legis Q. Claudii Tr. pl., de qua Liv. XXI, 63, fuisse putant de *scribis quaestoriis*, idque probabile, quod *de indecoro Patrum quaestu* illa cavebat. Alii tamen, in quibus Stockmann. ad Bach. Hist. Iur. R. pag. 181, ad *P. Clodium*, Tr. pl. Pisone et Gabinio Css., referunt.

Clodiam legem, venia in praeteritum donavit. Subsiciva, quae, divisis per veteranos agris, carptim superfuerunt, veteribus possessoribus, ut usu capta, concessit. Fiscales calumnias magna calumniantium poena repressit: ferebaturque vox eius: *Princeps, qui delatores non castigat, irritat.*

10. Sed neque in clementiae, neque in abstinentiae tenore permansit: et tamen aliquanto celerius ad saevitiam descivit, quam ad cupiditatem. Discipulum Paridis pantomimi impuberem adhuc, et quum maxime aegrum, quod arte formaque non absimilis magistro videbatur, occidit: item Hermogenem Tarsensem, propter quasdam iu historia figuras; librariis etiam, qui eam descripserant, cruci fixis. Patremfamilias, quod *Threcem mirmilloni parem, munerario imparem* dixerat, detractum spectaculis in arenam, canibus obie-

Subsiciva — concessit) h. e. eas partes agrorum, quae in dimensione restitissent, et de quarum possessione controversiae intercedere solebant, iis concessit, qui per biennium vel diutius eas possedissent, *ut usucapta* (vid. de *usucapione* Heinecc. Ant. Rom. II, 6), *veteribus* adeo h. e. diuturnis *possessoribus*, idque in invidiam patris fecit fratrisque, qui multos subsicivos agros, tanquam fiscales, vendiderant. Vid. Aggen. Vrbic. de controv. agr. pag. 68, Loens. Misc. III, 2, Ernest. et Oudend. ad h. l., qui arguit coniecturam Burmanni *utut usucapta*, ut verae loci sententiae prorsus contrariam.

Fiscales calumnias) h. e. calumniosas delationes, ad commodum fisci Principis factas. — Dictum Domitiani memorat quoque Xiphilin. LXVII, 1: (ex Exc. Peiresc.) ὅτι αὐτοκράτωρ, ὅταν μὴ κολάζῃ τοὺς συκοφάντας, αὐτὸς σφᾶς ποιεῖ τοιούτους. Idem tamen, iniurias illos homines Domitiani prius auctoritate fecisse, postea necatos fuisse dicit, ἵνα δὴ καὶ τὰ ἀδικήματα ὑπ' αὐτῶν μόνων γεγονέναι δοκῇ.

Discipulum Paridis) Paridem histrionem ob adulterium cum Domitia interfectum, e Xiphilin. LXVII, 3, memoravi ad cap. 3; cf. Martial. XI, 13, interpr. ad Iuvenal. VI, 87. Mox pro *impuberem*, quod ad misericordiam additum, inepte vulg. *puberem*.

figuras) h. e. oblique in se dicta. Vid. ad Vesp. 13.

munerario imparem) h. e. Domitiano, qui munus edebat, et mirmilloni favens Threcem opprimi iusserat,

cit, cum hoc titulo: *Impie loquutus parmularius.* Complures Senatores, in his aliquot consulares, interemit: ex quibus Civicum Cerialem in ipso Asiae Proconsulatu; Salvidienum Orfitum, Acilium Glabrionem in exsilio, quasi molitores novarum rerum: ceteros levissima

Impie loquutus parmularius) vel *palmularius*, παλμουλάριος, *Threx*, invidiose pro *fautore Threcis*, maxime in *patrefamilias* h. e. cive honesto. — *Impie locutus* est ἀσεβές τι εἰρηκὼς ἐς τὸν αὐτοκράτορα, qui verbis laesit verecundiam, maiestati Principis debitam. Vid. ad Vitell. 3, et interpr. ad Plin. Panegyr. 11 et 33, ubi: *Iam quam libera spectantium studia, quam securus favor! Nemini impietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem; nemo e spectatore spectaculum factus, miseras voluptates unco et ignibus expiavit. Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arena colligebat, ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam divinitatem, suum numen violari, interpretabatur; quum se idem quod Deos, idem gladiatores quod se putabat.*

Complures — interemit) Xiphilin. LXVII, 3: συχνοὺς δὲ καὶ μεγίστάς που κατεχρήσατο. καὶ οὐκ ὀλίγους γε αὐτοὺς ὑφ' ἑαυτῶν παρεσκεύαζε τρόπον τινὰ ἀποθνήσκειν, ἵνα ἐθελοντηδὸν, ἀλλ' οὐχ ὑπ' ἀνάγκης δοκῶσι τοῦτο πάσχειν. πολλοὺς δὲ τῶν πρώτων ἀνδρῶν κατὰ πολλὰς προφάσεις φόνοις τε καὶ ὑπερορίαις ἐκποδὼν ποιούμενος etc. Idem cap. 11, Antonii bellum civile plurimis caedibus occasionem ansamque dedisse, narrat. Vid. Eund. cap. 12.

Civicum Cerialem) Ita scripsi, auctore etiam Torrentio, pro vulg. *Civicam Cerealem. Cerialis* et in nummis, et in Taciti libris, ubi frequentissimum hoc nomen, scribitur. *Civicam* autem nullo modo concoquere potui, quamquam, substantiva pro nominibus addita, evincunt e Vitell. 15, ubi Vitellius *Concordiae* cognomen recepisse dicitur. Ibi enim res singularis vereque ridicula, et alias substantiva in nominum formam flectebantur, ut *Cicero*, *Naso*, *Lentulus* al. Regnat tamen *Civica* cognomen etiam in edd. Taciti, qui Agric. 42: *Aderat iam annus, quo proconsulatum Asiae et Africae sortiretur, et occiso Civica nuper, nec Agricolae consilium deerat, nec Domitiano exemplum.*

Salvid. Orfitum) Vid. Philostrat. Apoll. VII, 14, et VIII, 3.

Acilium Glabrionem) Consulem a. V. 844 cum Traiano. Xiphil. LXVII, 12: Τραϊανῷ δὲ δὴ τῷ Οὐλπίῳ καὶ Ἀκιλίῳ Γλαβρίωνι, ὑπατεύσασι τότε, τὰ αὐτὰ σημεῖα λέγεται γενέσθαι· καὶ ἀπ' αὐτῶν τῷ μὲν Γλαβρίωνι ὄλεθρος, τῷ δὲ Τραϊανῷ ἡ τῆς αὐτοκρατορίας ἀρχὴ προεῤῥέθη. Cap. 14: τὸν δὲ δὴ Γλαβρίωνα τὸν μετὰ τοῦ Τραϊανοῦ ἄρξαντα, κατηγορηθέντα τά τε ἄλλα, καὶ οἷα οἱ πολλοὶ, καὶ ὅτι καὶ θηρίοις ἐμάχετο, ἀπέκτεινεν. ἐφ' ᾧ που καὶ τὰ μάλιστα ὀργὴν αὐτῷ ὑπὸ φθόνου ἔσχεν, ὅτι ὑπατεύοντα αὐτὸν ἐς τὸ Ἀλβανὸν ἐπὶ τὰ νεανισκεύματα ὠνομασμένα καλέσας, λέοντα ἀποκτεῖναι μέγαν ἠνάγκασεν. καὶ ὃς οὐ μόνον οὐδὲν ἐλυμάνθη, ἀλλὰ καὶ εὐστοχώτατα αὐτὸν κατειργάσατο· cf. Iu-

quemque de causa: Aelium Lamiam, ob suspiciosos quidem, verum et veteres et innoxios iocos; quod post abductam uxorem laudanti vocem suam, εὐτακτῶ dixerat; quodque Tito, hortanti se ad alterum matrimonium, responderat, μὴ καὶ σὺ γαμῆσαι θέλεις; Salvium Cocceianum, quod Othonis Imperatoris, patrui sui, diem natalem celebraverat: Metium Pomposianum, quod habere imperatoriam genesin vulgo ferebatur, et quod depictum orbem terrae in membrana, concionesque regum ac ducum ex Tito Livio circumferret, quodque servis nomina Magonis et Hannibalis indidisset: Sallustium Lucullum, Britanniae Legatum, quod lanceas

venal. IV, 99. Illo tempore in exsilium actum, et a. 848 interfectum, putat Reimar. ad l. c.

Aelium Lamiam) Vid. cap. 1. Iuvenal. IV, 154. — Mox εὐτακτῶ e corrupto *heu taceo*, quod ortum erat e graeco latinis literis scripto *eutacto*, nullumque ioci vestigium exhibebat, eruerat iam, Turonensi cod. adiutus, Scaliger, (vid. not. Casaub.) sed in sensu erraverat, quem vidit I. F. Gronovius, collatis Aelian. V. H. III, 30, et Nostr. Neron. 20, quibus addit Oudend. Epictet. 35. Dicebantur enim εὐτακτεῖν, qui conservandae vocis causa omni libidine abstinebant, id quod, se quoque facere, per iocum Lamia dicebat, cui Domitianus uxoris usum eripuisset.

μὴ καὶ σὺ γαμ. θέλεις) Interpretatur Marcilius: *Num et tu aliam uxorem ducere vis, ex qua filiam suscipias, quam frater tuus violet?* coll. cap. 22, redditque hanc interpretationem Pitiscus, quasi melior non superesset. Immo sensus est: Num tibi etiam cupiditas, uxorem ducendi? h. e. num tu etiam ad matrimonium me hortaris, ut fratris tui exemplo uxorem mihi abducas? Nisi praecederet *ad alterum matrimonium*, explicarem: Quin ipse duc uxorem, ut filii tibi nascantur, imperii heredes, quod sane invidiosissimum fuisset Domitiano. Sed illud rectius, placuitque etiam Müllero, ut ex eius schedis cognovi.

Salv. Cocceianum) filium Salvii Titiani, fratris Othonis. Vid. Lips. ad Tac. Hist. II, 48, et supra ad Othon. 10.

Metium Pomposianum) Vid. Vesp. 14, ubi, pepercisse ei Vespasianum legimus, citato Xiphilin. LXVII, 12. Is ita pergit: ἐκεῖνος δὲ (Domitianus) πρότερον μὲν ἐς Κύρνον ἐξώρισε, τότε δὲ καὶ ἐφόνευσεν, ἐγκληθέντα ἄλλα τε, καὶ ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐν τοῖς τοῦ κοιτῶνος τοίχοις εἶχεν ἐγγεγραμμένην, καὶ τὰς δημηγορίας τὰς τῶν βασιλέων, τῶν τε ἄλλων ἀνδρῶν τῶν πρώτων, τὰς παρὰ τῷ Λιβίῳ γεγραμμένας, ἐξειλόχει τε καὶ ἀνεγίνωσκε. De eodem vid. c. 20. Ceterum libri fere *membranas* vel *membranis*. Promiscuum est. Vid. tamen Duker. ap. Oudend.

novae formae appellari *Lucculeas* passus esset: Iunium Rusticum, quod Paeti Thraseae et Helvidii Prisci laudes edidisset: appellassetque eos *sanctissimos viros*; cuius criminis occasione philosophos omnes Vrbe Italiaque summovit. Occidit et Helvidium filium, quasi scenico exordio sub persona Paridis et Oenonis divortium suum cum uxore taxasset: Flavium Sabinum, alterum e patruelibus, quod eum comitiorum consularium die destinatum, perperam praeco non *Consulem* ad populum, sed *Imperatorem* pronunciasset. Verum aliquanto post civilis belli victoriam saevior, plerosque

Iunium Rusticum) L. Iunium Arulenum Rusticum. Vid. Lips. ad Tac. Agric. 2 et 45, Reimar. ad Xiphil. LXVII, 13. — Ille c. 2, ita: *Legimus, quum Aruleno Rustico Paetus Thrasaea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse; neque in ipsos modo auctores, sed in libros quoque eorum saevitum, delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum ingeniorum in Comitio ac Foro urerentur* etc. quae, quum nostris temporibus scripta videantur, vix mihi tempero, quin transcribam. Xiphil. l. c. τὸν Ῥούστικον τὸν Ἀρουλῖνον ἀπέκτεινεν, ὅτι ἐφιλοσόφει, καὶ ὅτι τὸν Θρασέαν ἱερὸν ὠνόμαζε, καὶ Ἑρέννιον Σενεκίωνα, ὅτι τε οὐδεμίαν ἀρχὴν ἐν πολλῷ βίῳ μετὰ τὴν ταμείαν ᾐτήκει, καὶ ὅτι τοῦ Πρίσκου τοῦ Ἑλουϊδίου τὸν βίον συνέγραψεν. ἄλλοι τε ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν αἰτίας συχνοὶ διώλοντο· καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἐξηλάσθησαν αὖθις ἐκ τῆς Ῥώμης. Vid. etiam Plin. Epist. III, 11, 3, aliisque locis.

philosophos — summovit) Xiphil. l. c. qui ἐξηλάσθησαν αὖθις ob simile Vespasiani edictum, de quo vid. ad Vesp. 13. — Tac. Agr. 2: *Scilicet illo igne vocem populi Rom. et libertatem Senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus, atque omni bona arte in exsilium acta, ne quid usquam honestum occurreret.* Plin. Ep. III, 11, 2; Panegyr. 47; Gell. XV, 11. Vid. Reimar. ad Xiphil. l. c.

Helvidium filium) De patre vid. ad Vesp. 15, de filio Tac. Agr. 45, et ibi Lips. Plin. Ep. VII, 30, et IX, 13.

scenico exodio) Vid. ad Tib. 45.

Flavium Sabinum) filium Flavii Sabini, fratris Vespasiani, fratrem Flavii Clementis, de quo vid. ad c. 15. Vxor huius Sabini erat Iulia, Titi filia. Philostr. VII, 3: Σαβῖνον ἀπεκτονώς, ἕνα τῶν ἑαυτοῦ ξυγγενῶν, Ἰουλίαν ἤγετο. ἡ δὲ Ἰουλία γυνὴ μὲν ἦν τοῦ πεφονευμένου, Δομετιανοῦ δὲ ἀδελφιδῆ, μία τῶν Τίτου θυγατέρων. Vid. de Iulia ad c. 22.

post civ. belli victoriam) Xiphil. LXVII, 11: ὁ Δομιτιανὸς ἀφορμῆς ἐντεῦθεν εὐπορήσας, ἐπὶ τοὺς φόνους καὶ

partis adversae, dum etiam latentes conscios investigat, novo quaestionis genere distorsit, immisso per obscoena igne: nonnullis et manus amputavit. Satisque constat, duos solos e notioribus venia donatos, Tribunum laticlavium, et Centurionem: qui se, quo facilius expertes culpae ostenderent, impudicos probaverant; et ob id neque apud ducem, neque apud milites, ullius momenti esse potuisse.

11. Erat autem non solum magnae, sed etiam callidae inopinataeque saevitiae. Actorem summarum, pridie quam cruci figeret, in cubiculum vocavit, assidere in toro iuxta coëgit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de coena dignatus est. Arre-

τῶν γραμμάτων χωρὶς ὁρμήσας, οὐδ' ἂν εἴποι τις, ὅσους ἀπέκτεινεν. οὕτω γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐπὶ τούτῳ κατέγνω, ὥσθ' ἵνα μηδεμία μνήμη τῶν θανατουμένων ὑπολειφθῇ, ἐκώλυσε σφᾶς ἐς τὰ ὑπομνήματα ἐσγραφῆναι. οὐ μὴν οὐδὲ περὶ τῶν ἀναιρεθέντων τῇ βουλῇ τι ἐπέστειλε, καίπερ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὥσπερ τὴν τοῦ Αντωνίου, πέμψας ἐς τὴν Ῥώμην, καὶ ἐς τὴν ἀγορὰν ἐκθείς.

e notioribus) h. e. nobilioribus, *noti* enim opponuntur *obscuris*. Ita *patresfamiliarum noti* Calig. 26. Iniuria impugnat Ernest.

Tribun. laticlavium) Vid. ad Aug. 38, et Othon. 10. Xiphil. l. c. εἷς δ' οὖν τις νεανίσκος Ἰούλιος Καλούαστρος κεχιλιαρχηκὼς ἐς βουλείας ἐλπίδα (h. e. laticlavius, vid. Reimar.), παραδοξότατα ἐσώθη. ἐπειδὴ γὰρ πολλάκις κατὰ μόνας συμμεμιχὼς (Antonio) ἠλέγχετο, καὶ οὐκ εἶχεν ὅπως ἄλλως τὴν αἰτίαν τῆς συνωμοσίας ἀπολύσηται, ἔφη κατ' ἐρωτικὴν χρείαν αὐτῷ συγγεγονέναι· καὶ γὰρ ἦν οἷος ἐρᾶσθαι δύνασθαι. καὶ ὁ μὲν οὕτως ἀφείθη. Ceterum ita etiam apud Tac. Ann. XI, 36: *Caesoninus vitiis protectus est, tanquam — passus muliebria*, ubi vid. Lips.

call. inopin. saevitiae) Xiph. LXVII, 1: ἦν μὲν καὶ θρασὺς καὶ ὀργίλος, ἦν δὲ καὶ ἐπίβουλος καὶ κρυψίνους ὥστε ἀφ' ἑκατέρων, τῶν μὲν τὸ προπετές, τῶν δὲ τὸ δόλιον ἔχων, πολλὰ μὲν ὡς σκηπτὸς ὀξέως ἐμπίπτων τισὶν ἐλυμαίνετο, πολλὰ δὲ καὶ ἐκ παρασκευῆς ἐκακούργει. Plin. Panegyr. 66.

Actorem summarum) h. e. exigendis pecuniis, administrandis et in rationem referendis praepositum. Plin. Ep. III, 19, *procuratorem* et *actores* coniungit. Id. Panegyr. 36, *actorem* et *procuratorem* Principis ita distinguit, ut huic maiorem dignitatem fuisse pateat. Plura vid. apud Lips. exc. ad Tac. A. II, 30. Non dubitandum igitur de voc. *actorem* substituendo vulgato *auctorem*, idque

tinum Clementem consularem, unum e familiaribus et emissariis suis, capitis condemnaturus, in eadem, vel etiam in maiore gratia habuit, quoad novissime simul gestanti, conspecto delatore eius, *Vis*, inquit, *hunc nequissimum servum cras audiamus?* Et quo contemtius abuteretur patientia hominum, nunquam tristiorem sententiam sine praefatione clementiae pronunciavit: ut non aliud iam certius atrocis exitus signum esset, quam Principis lenitas. Quosdam maiestatis reos in Curiam induxerat: et quum praedixisset, *experturum se illa die, quam carus Senatui esset*, facile perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi condemnarentur: deinde, atrocitate poenae conterritus, ad leniendam invidiam intercesserit, his verbis, neque enim ab re fuerit ipsa cognoscere: *Permittite, Patres Conscripti, a pietate vestra impetrari, quod scio me difficulter impetraturum, ut damnatis liberum mortis arbitrium indulgeatis. Nam et parcetis oculis vestris, et intelligent me omnes Senatui interfuisse.*

primi fecerunt Ernest. et Oudendorp.

Arretinum Clementem) De hoc Tac. Hist. IV, 68: *Arretinum Clementem, domui Vespasiani per affinitatem innexum et gratissimum Domitiano, Praetorianis praeposuit* (Mucianus), *patrem eius sub Caio Caesare egregie functum ea cura, dictitans; laetum militibus idem nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utraque munia sufficere. Arricinum* scribi voluit Vrsin. ex inscriptione, quam ad nostrum retulit, cui vide, quae regesserit Graevius. Ceterum Consul fuit cum L. Nonnio Asprenate an. V. 847.

emissariis) *Emissarii* erant exploratores Principum, ὦτα καὶ ὀφθαλμοὶ βασιλέως, ut Graecis audiebant, h. e. interprete Polluce, οἱ τὰ λεγόμενα διαγγέλλοντες καὶ τὰ ὁρώμενα (malim δρώμενα). Vid. interpr. ad Xenoph. Cyrop. VIII, 2, 10, et Lex. Xenoph. sub. v. ὀφθαλμός. — Cf. etiam Clav. Cic. sub voc. *emissarius.*

gestanti) Novum hoc exemplum participii praesentis passivi. Vid. ind. in *praetervehens* et ad Galb. 8, ubi *ad gestandum.*

Principis lenitas) Miror, ad unum omnes editores tolerasse merum vitium: *principii lenitas.* Restitui lectionem, de cuius veritate nescio, an dubitari nequeat.

more maiorum) Vid. ad Neron. 49.

12. Exhaustus operum ac munerum impensis, stipendioque, quod adiecerat, tentavit quidem, ad relevandos castrenses sumtus, militum numerum deminuere: sed quum et obnoxium se barbaris per hoc animadverteret, neque eo secius in explicandis oneribus haereret, nihil pensi habuit, quin praedaretur omni modo. Bona vivorum ac mortuorum usquequaque, quolibet et accusatore et crimine, corripiebantur. Satis erat, obiici qualecunque factum dictumve adversus maiestatem Principis. Confiscabantur alienissimae hereditates, vel uno exsistente, qui diceret, audisse se ex defuncto, quum viveret, *heredem sibi Caesarem esse.* Praeter ceteros Iudaicus fiscus acerbissime actus est: ad quem deferebantur, qui vel improfessi iudaicam viverent vitam, vel, dissimulata origine, imposita

stipendioque) Vid. supra c. 7. — De *minuto militum numero* Zonar. Ann. II, p. 196: μεταμεληθεὶς δὲ τὴν μὲν ποσότητα (stipendii) οὐκ ἐμείωσε, τὸ δὲ πλῆθος τῶν στρατευομένων συνέστειλε· καὶ ἑκατέρωθεν μεγάλα τὸ δημόσιον ἔβλαψε, μήθ' ἱκανοὺς τοὺς ἀμύνοντας αὐτῷ, καὶ τούτους μεγαλομίσθους ποιήσας.

Nihil pensi habuit) Vid. Cort. ad Sallust. Catil. V, 6.

Iudaicus fiscus) h. e. tributum duarum drachmarum, singulis Iudaeis pro libero religionis exercitio impositum a Tito. Ioseph. B. I. VII, 6, 6: φόρον δὲ τοῖς ὅπου δήποτ' οὖσιν Ἰουδαίοις ἐπέβαλε, δύο δραχμὰς ἕκαστον κελεύσας ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ Καπετώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλουν. Xiphil. LXVI, 7: καὶ ἀπ' ἐκείνου (post excisa Hierosolyma) δίδραχμον ἐτάχθη, τοὺς τὰ πάτρια αὐτῶν ἔθη περιστέλλοντας τῷ Καπιτωλίῳ Διῒ κατ' ἔτος ἀποφέρειν. Cf. Appian. Syriac. 50: τὸν φόρον τῶν σωμάτων dicit. Plura vid. apud Reimar. ad Xiphil. l. c. et Tollium ad Appianum. Oudendorp. dum hoc tributum ad Quirini ἀπογραφὴν refert ex Ioseph. Archaeol. XVIII, 1, nescio an diversas res confundat. Certe Iosephus ipse, hoc tributum devictis, demum Iudaeis impositum, narrat B. Iud. l. c.

vel improfessi Iud. viv. vitam) Ita Ernest. cum Burm. et Oudend. Al. *veluti professi* et *vel ut professi*, Gronov. *vel ut improfessi.* Vid. Burm. et Oudend. Intelligo cum aliis *proselytos*, ut sequentia *vel dissim. origine* etc. de Christianis, quos sub Domitiano gravi persecutione vexatos, et plerumque cum Iudaeis illo tempore confusos, constat. Verba *intra Vrbem*, quae vulg. leguntur ante *viverent*, MSS. auctoritate cum Oudend. omisi.

genti tributa non pependissent. Interfuisse me adolescentulum memini, quum a procuratore, frequentissimoque consilio, inspiceretur nonagenarius senex, an circumsectus esset. Ab iuventa minime civilis animi, confidens etiam, et cum verbis, tum rebus immodicus. Caenidi, patris concubinae, ex Istria reversae, osculumque, ut assuerat, offerenti manum praebuit. Generum fratris, indigne ferens, albatos et ipsum ministros habere, proclamavit: Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.

13. Principatum vero adeptus, neque in Senatu iactare dubitavit, *et patri se et fratri imperium dedisse; illos sibi reddidisse:* neque in reducenda post divortium uxore edicere, *revocatam eam in pulvinar suum.* Acclamari etiam in Amphitheatro epuli die libenter audiit: *Domino et Dominae feliciter.* Sed et Capitolino certamine cunctos ingenti consensu precantes, ut Palfurium Suram restitueret, pulsum olim Senatu, ac tunc de oratoribus coronatum, nullo responso dignatus, *tacere* tantummodo iussit, voce praeconis. Pari arrogantia,

Caenidi) Vid. ad Vesp. 3. Xiphil. LXVI, 14.

Generum fratris) Flavium Sabinum. Vid. ad c. 10. De *albatis* ministrorum aulicorum *vestibus* vid. Salmas. ad Lamprid. Sever. 67.

in pulvinar suum) *Pulvinar* erat Deorum. Vid. Caes. 76. — Quod pro *vocatam* multi ex Salmasii coniectura receperunt *revocatam*, id nullo modo probandum. Non enim referendum est dictum Domitiani ad occasionem *reductae uxoris*, ubi illud edidit, sed unice consideranda arrogantia, quae est in vocabulo *pulvinar*, de lecto suo usurpato.

epuli die) de quo vid. ad c. 4. — De *Domini* appellatione dixi ad Aug. 53. Plura de usu nominum *Domini* et *Dei*, a Domitiano primum arrogato, quum superioribus Principibus per adulationem tantum indita, ab ipsis recusata illa fuissent, Reimar. ad Xiphil. LXVII, 13.

Capitolino certamine) Int. *quinquennale*, quod memoravit c. 4, Capitolino Iovi institutum. Id inde etiam patet, quod Palfurius coronatus dicitur *de oratoribus* h. e. *ex oratoribus*, sive *ut unus de oratoribus*, quibuscum certabat. De Palfurio vid. Schol. ad Iuvenal. IV, 53, interpr. ad Martial. VI, 44, 13.

quum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic coepit: *Dominus et Deus noster hoc fieri iubet.* Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidem ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Statuas sibi in Capitolio non nisi aureas et argenteas poni permisit, ac ponderis certi. Ianos arcusque cum quadrigis et insignibus triumphorum per regiones Vrbis tantos ac tot exstruxit, ut cuidam graece inscriptum sit: ΑΡΚΕΙ. Consulatus septemdecim cepit, quot ante

formalem — epistolam) i. e. forma solemni conscriptam, cum formulis titulisque solemnibus.

Dominus et Deus) Vid. Reimar. ad Xiphil. LXVII, 13, modo cit. Plin. Paneg. 52: *Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque praetexi. Sic fit, ut Dei summum inter homines fastigium servent, quum Deorum ipse non appetas.* Cf. Victor. Caes. 11, et Epit. 11, Oros. VII, 10.

Statuas) Xiphil. LXVII, 8: τοσαῦτα δὲ αὐτῷ ἐψηφίσθη, ὥστε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν τὴν οἰκουμένην, τὴν ὑπ' αὐτὸν οὖσαν, εἰκόνων αὐτοῦ καὶ ἀνδριάντων καὶ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν ἐμπλησθῆναι. Vid. ibi Reimar. Cf. Eutrop. VII, 15. Plin. Panegyr. 52: *Itaque tuam statuam in vestibulo Iovis Opt. Max. unam alteramve, et hanc aeneam, cernimus. At paulo ante aditus omnes, omnes gradus, totaque area hinc auro, hinc argento relucebat, seu potius polluebatur; quum incesti Principis statuis permixta Deorum simulacra sorderent.* Vid. etiam Lips. de magn. rom. III, 9, qui *certum pondus* fuisse *centenum*, efficit e Stat. Silv. V, 1, 190.

inscr. sit: ΑΡΚΕΙ) Ita Turneb. V, 10 et XXII, 16. Locus in libris misere est corruptus ex ignorantia vocis graecae. Vid. Burm. et Oudend.

Consul. septemdecim) nempe additis *sex* illis, quos privatus gessit. Vid. c. 2. Continuavit autem octavum usque ad quartum decimum ab an. V. 835 ad 841, h. e. *septem medios.* Postea Consul fuit XV, an. 843; XVI, an. 845; et XVII, an. 848. Ex Nostro igitur interpretandus Xiphil. LXVII, 4, qui: ὕπατος ἔτη δέκα ἐφεξῆς — ἐχειροτονήθη. Nimirum post triumphum Germanicum idem honos ei tributus est a Senatu, qui Caesari. Vid. ad Caes. 76 init. sed non confundendum hoc decretum Patrum cum ordine consulatuum, quos revera gessit. Neque audiendus Auson. grat. act. ad Gratian. §. 27, qui pleniore ore, Domitianum *septem ac decem consulatus invidia alteros provehendi continuando conseruisse*, dicit. Verius Plinius Panegyr. 58: *Non te ad exemplar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat longum quendam et sine discrimine annum.* Ceterum cum Burm. Oudend. Wolfio edidi: *quot ante eum nemo sc. cepit*, non, ut vulg. *quod a. e. n. sc. fecit.*

eum nemo. Ex quibus septem medios continuavit, omnes autem paene titulo tenus gessit: nec quemquam ultra Kalendas Maii: plures ad Idus usque Ianuarias. Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assumto, septembrem mensem et Octobrem ex appellationibus suis, Germanicum Domitianumque transnominavit; quod altero suscepisset imperium, alterum natus esset.

14. Per haec terribilis cunctis et invisus, tandem oppressus est amicorum libertorumque intimorum conspiratione, simul et uxoris. Annum diemque ultimum vitae iam pridem suspectum habebat: horam etiam, nec non et genus mortis. Adolescentulo Chaldaei cun-

duos triumphos) Vid. c. 6, ubi dictum etiam de *Germanici* et *Dacici*, quae Domitianus assumsit, cognominibus.

Septembrem — transnominavit) Susceperat imperium die 13 Sept. 834, quo obierat Titus (vid. ad Tit. 11), natus erat die 24 Octobr. (vid. Dom. c. 1). — Xiphil. LXVII, 4: τὸν Ὀκτώβριον Δομετιανὸν ἀντωνόμασεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐγεγέννητο. Macrob. Saturn. I, 12: *Mensis September principalem sui retinet appellationem, quem Germanici appellatione, Octobrem vero suo nomine Domitianus invaserat.* Conf. Plutarch. Num. 19, Martial. IX, 2, Stat. Silv. IV, 1, 42, Plin. Paneg. 54 al.

amicorum — uxoris) Xiph. LXVII, 15: ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιός τε ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ, καίπερ οὕτω τιμώμενος παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ξιφηφορεῖν, καὶ Σιγηρὸς ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν, Ἐντελλός τε ὁ τὰ τῆς ἀρχῆς βιβλία διέπων, μετὰ Στεφάνου ἀπελευθέρου. καὶ αὐτὸ οὔτε ἡ Δομιτία ἡ γυνὴ αὐτοῦ, οὔτε δὲ ὁ Νωρβανὸς ὁ ἔπαρχος, οὐδ' ὁ σύναρχος Πετρώνιος Σεκοῦνδος ἠγνόησαν, ὥς γε καὶ λέγονται. ἥ τε γὰρ Δομιτία ἀεί ποτε ὑπ' αὐτοῦ ἐμισεῖτο, καὶ διὰ τοῦτ' ἐφοβεῖτο, μὴ καὶ ἀποθάνῃ· καὶ οἱ ἄλλοι οὐκέτ' αὐτὸν ἐφίλουν, οἱ μέν, ὅτι ἐνεκαλοῦντό τινα, οἱ δ', ὅτι προσεδέχοντο. Cf. Victor Epit. 11, qui: *adscita etiam in consilium tyranni uxore Domitia, ob amorem Paridis histrionis a Principe cruciatus formidante.*

Chaldaei c. praed.) Xiphil. l. c., Nervam etiam in vitae discrimine fuisse, narrat, διαβληθέντα ὑπ' ἀστρολόγων, et addit: πάντως γὰρ καὶ ὁ Δομιτιανὸς τῶν πρώτων τάς τε ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας, ἐν αἷς ἐγεγέννηντο, διασκοπῶν, οὐκ ὀλίγους οὐδὲ ἐκ τούτων ἐλπιζόντων ἐν δυνάμει τινὶ ἔσεσθαι, προκανήλισκε· καὶ τόν γε Νερούαν ἀπέσφαξεν ἄν, εἰ μή τις

cta praedixerant. Pater quoque super coenam quondam fungis abstinentem palam irriserat, ut ignarum sortis suae, quod non ferrum potius timeret. Quare pavidus semper atque anxius, minimis etiam suspicionibus praeter modum commovebatur; ut edicti, de excidendis vineis propositi, gratiam facere non alia magis re compulsus credatur, quam quod sparsi libelli cum his versibus erant:

Κῆν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαι Καίσαρι θυομένῳ.

Eadem formidine oblatum a Senatu novum et excogitatum honorem, quamquam omnium talium appetentissimus, recusavit: quo decretum erat, *ut, quoties gereret consulatum, Equites romani, quibus sors obtigisset, trabeati et cum hastis militaribus praecederent eum, inter lictores apparitoresque.* Tempore vero suspecti periculi appropinquante, sollicitior in dies, porticuum in quibus spatiari consuerat, parietes phengite lapide distinxit, e cuius splendore per imagines, quid-

τῶν ἀστρολόγων, εὔνοιαν αὐτῷ ἔχων, ἔφη, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τελευτήσει.

ed. de excid. vineis) Vid. ad c. 7. De phrasi *gratiam facere rei* pro *remittere* vid. ind.

Κῆν με φάγῃς) Distichon est Eveni (vid. Iacobs. Anthol. vol. I, pag. 97, et Animadv. tom. I, part. 1, p. 322), quod integrum ita se habet:

Κῆν με φάγῃς ἐπὶ ῥίζαν, ὅμως ἔτι καρποφορήσω,
Ὅσσον ἐπισπεῖσαί σοι, τράγε, θυομένῳ.

Reddidit Ovid. Fast. I, 357: *Rode, caper, vitem: tamen huic, cum stabis ad aram, In tua quod spargi cornua possit, erit.*

excogitatum) Male al. *inexcogitatum. Excog.* est i. q. *exquisitum.* Ernest. coniicit *excogitatissimum.*

trabeati) Vid. Lips. ad Tac. Ann. III, 2.

Tempore vero) Ita libri praestantissimi. Vulg. *temp. quoque.*

phengite lapide) cui nomen a splendore, ἀπὸ τοῦ φέγγους. Plin. H. N. XXXVI, 22 (46): *Nerone Principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque trans-*

quid a tergo fieret, provideret. Nec nisi secreto atque solus plerasque custodias, receptis quoque in manum catenis, audiebat. Vtque domesticis persuaderet, ne bono quidem exemplo audendam esse patroni necem, Epaphroditum a libellis capitali poena condemnavit, quod post destitutionem Nero in adipiscenda morte manu eius adiutus existimabatur.

15. Denique Flavium Clementem patruelem suum, contemtissimae inertiae, cuius filios, etiam tum parvulos, successores palam destinaverat, et abolito priore nomine, alterum *Vespasianum*, appellari iusserat, alterum *Domitianum*, repente ex tenuissima suspicione

lucens, etiam qua parte fulvae inciderant venae, ex argumento phengites appellatus.

custodias — audiebat) Xiph. LXVII, 12: συνεγίνετο δὲ καὶ αὐτὸς τοῖς κατηγορήσουσι καὶ τοῖς καταμαρτυρήσουσι· καὶ συνέπλαττε καὶ συνετίθει πάνθ᾽ ὅσα λεχθῆναι ἔδει· καὶ πολλάκις καὶ τοῖς δεσμώταις κατὰ μόνας ἐλάλει, τὰ δεσμὰ αὐτῶν ἐν ταῖς χερσὶ κατέχων, (οὔτε γὰρ ἄλλοις τὰ λεχθησόμενα ἐπίστευε) καὶ ἐκείνους καὶ δεδεμένους ἐδεδίει. *Custodiae* igitur sunt i. q. custodiae dati, δεσμῶται, ut Neron. 31: *quod ubique esset custodiae.* Vid. Lips. exc. ad Tac. A. III, 22. Mox *receptis quoque* dedi cum Ernest., non abnuentibus libris. Non video tamen, quod idem vir doctus contendit, alienissimum esse vulg. *receptis quidem*, quod post vocabula *secreto* et *solus* valet *et quidem* vel *eosque*, καὶ τούτους. Casaubonus scripsit *receptisque*, quod eodem redit.

Epaphroditum) Vid. Neron. 49. — Xiphil. LXVII, 14: καὶ τὸν Ἐπαφρόδιτον δὲ τοῦ Νέρωνος πρότερον μὲν ἐξεδίωξε, τότε δὲ καὶ ἔσφαξεν, ἐπικαλέσας αὐτῷ, ὅτι μὴ ἤμυνε τῷ Νέρωνι, ἵν᾽ ἐκ τῆς τιμωρίας, ἣν ὑπὲρ ἐκείνου ἐποιεῖτο, πόῤῥωθεν τοὺς ἰδίους ἐλευθέρους ἐκφοβήσῃ μηδὲν τοιοῦτον τολμῆσαι.

Flavium Clementem) Flavii Sabini, fratris Vespasiani, filium, fratrem Flavii Sabini, de quo dictum ad c. 10. Xiphil. LXVII, 14: κἀν τῷ αὐτῷ ἔτει (V. 848) ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν Φλάβιον Κλήμεντα ὑπατεύοντα καίπερ ἀνεψιὸν ὄντα, καὶ γυναῖκα καὶ αὐτὴν συγγενῆ ἑαυτοῦ (vid. Vesp. 3) Φλαβίαν Δομιτίλλαν ἔχοντα, κατέσφαξεν ὁ Δομιτιανός. ἐπηνέχθη δὲ ἀμφοῖν ἔγκλημα ἀθεότητος, ὑφ᾽ ἧς καὶ ἄλλοι ἐς τὰ τῶν Ἰουδαίων ἤθη ἐξοκέλλοντες πολλοὶ κατεδικάσθησαν. καὶ οἱ μὲν ἀπέθανον, οἱ δὲ τῶν γοῦν οὐσιῶν ἐστερήθησαν· ἡ δὲ Δομιτίλλα ὑπερωρίσθη μόνον εἰς Πανδατέρειαν. Christianae religionis cultorem fuisse Clementem, et aliunde constat, et hic locus Xiphilini docet. Nullo tamen

tantum non in ipso eius consulatu interemit. Quo maxime facto maturavit sibi exitium. Continuis octo mensibus tot fulgura facta nunciataque sunt, ut exclamaverit, *Feriat iam, quem volet.* Tactum de caelo Capitolium, templumque Flaviae gentis: item domus Palatina, et cubiculum ipsius: atque etiam e basi statuae triumphalis titulus excussus vi procellae in monumentum proximum decidit. Arbor, quae privato adhuc Vespasiano eversa surrexerat, tunc rursus repente corruit. Praenestina Fortuna, toto imperii spatio annum novum commendanti laetam eandemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit, nec sine sanguinis mentione. Minervam, quam superstitiose colebat, somniavit excedere sacrario, negantem, ultra se tueri eum posse, quod exarmata esset a Iove. Nulla tamen re perinde commotus est, quam responso casuque Ascletarionis mathematici. Hunc de-

modo hoc colligendum ex verbis *contemtissimae inertiae*, recte contendit Ernestius, quum ea non criminis vel calumniae rationem, sed contrarium, alienissimum fuisse ab omni graviori molimine Clementem, ut ignavissimum hominem, ex auctoris mente significent; quamquam id quoque concedendum, abstinere a rebus publicis imperiique cupiditate, et negligere vanorum contemtum hominum, esse ex ingenio nostrae religionis, iisque adeo verbis prodi Christianum. Ceterum vid. Reimar. ad Xiphil. l. c. Celebravit Clementem etiam Klopstock Messiad. X, 310 sq.

tantum non in ipso ei. conf.) Xiph. l. c. ὑπατεύοντα. Puto, accusatum Clementem adhuc Consulem, interemtum deposito magistratu. Conf. Philostr. VIII, 10.

exitium) Al. *exitum*. Vid. Duker. et Oudend.

quem volet) Certum mihi est legendum esse *quum volet*. Sunt enim verba quasi desperantis. Ceterum cum aliis acquiesco in lectione, *fulg. facta*, quam fuere, qui mutarent in *iacta*.

Arbor, quae — surrexerat) Vid. Vesp. 5.

Praenestina Fortuna) Vid. Tiber. 63.

Minervam) Xiphil. LXVII, 16: ἄλλα τε αὐτῷ σημεῖα ἐγένετο, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ὕπνῳ τόν τε Ῥούστικον ξίφει προσιέναι οἱ, καὶ τὴν Ἀθηνᾶν, ἣν ἐν τῷ κοιτῶνι ἱδρυμένην εἶχε, τὰ ὅπλα ἀποβεβληκέναι, καὶ ἐπὶ ἅρματος ἵππων μελάνων ἐς χάσμα ἐσπίπτειν ἔδοξεν. Minervam prae reliquis Diis eum coluisse, vidimus etiam ad c. 4.

Ascletarionis math.) Xiphilin. cap.

latum, nec infitiantem iactasse se, quae providisset ex arte, sciscitatus est, quis ipsum maneret exitus? et affirmantem, *fore, ut brevi laceraretur a canibus*, interfici quidem sine mora, sed ad coarguendam temeritatem artis, sepeliri quoque accuratissime imperavit. Quod quum fieret, evenit, ut, repentina tempestate deiecto funere, semiustum cadaver discerperent canes, idque ei coenanti a mimo Latino, qui praeteriens forte animadverterat, inter ceteras diei fabulas referretur.

16. Pridie quam periret, quum oblatos tuberes servari iussisset in crastinum, adiecit, *si modo uti licuerit:* et conversus ad proximos affirmavit, *fore, ut sequenti die Luna se in Aquario cruentaret, factumque aliquod exsisteret, de quo loquerentur homines per terrarum orbem.* Ad mediam noctem ita est exterritus, ut ex strato prosiliret. Dehinc mane haruspicem, ex Germania missum, qui consultus de fulgure mutationem

cit. ἕτερος τέ τις πρότερόν ποτε εἰπὼν αὐτῷ, καὶ ὁπότε καὶ ὅπως φθαρήσεται, ἔπειτα ἐρωτηθείς, ὁποίῳ αὐτὸς τέλει τοῦ βίου χρήσεται, καὶ ἀποκρινάμενος, ὅτι ὑπὸ κυνῶν ἀναλωθήσεται, ἐκελεύσθη μὲν ζῶν κατακαυθῆναι, καὶ τὸ πῦρ αὐτῷ προσήχθη· ὑετοῦ δὲ ἐν τούτῳ πολλοῦ καταῤῥυέντος, ἥ τε πυρὰ ἐσβέσθη, καὶ ἐκεῖνον κύνες ὀπίσω τὼ χεῖρε δεδεμένον, καὶ ἐπικείμενον ἐπ' αὐτῆς εὑρόντες, διεσπάραξαν. Pro *deiecto funere* Oud. suadet *disiecto*, malle tamen se amplecti fatetur Ernestii coniecturas, *derelicto* vel potius *deserto*, quod verum censet. Verum, quum *funus* saepius dicatur de cadavere simul cum toto apparatu funebri, h. etiam l. rogum simul cum cadavere, et quae reliqua ad instruendum funus pertinebant, intelligo, et acquiesco in vulgata. Quod enim Graeci, mansisse cadaver in rogo, dicunt, id haud satis grave existimo ad textum sine libris immutandum.

a mimo Latino) Hic *Latinus* (nomen enim est mimi) memoratur Iuvenal. Sat. I, 36 (cf. Schol. ad Sat. IV, 53); Martial. I, 5, et IX, 29, ubi eius epitaphium legitur.

haruspicem, ex Germ. missum) Larginum Proculum dicit Xiphilin. cap. cit. ὃ δὲ δὴ μάλιστα διὰ πάντων ἄξιον θαυμάσαι ἐστί, Λαργῖνός τις Πρόκλος, δημοσίᾳ προειπὼν ἐν Γερμανίᾳ, ὅτι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ᾗ ἀπέθανε, τελευτήσει, ἀνεπέμφθη τε ἐς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος· καὶ ἐσαχθεὶς πρὸς τὸν Δομιτιανόν, ἔφη καὶ τότε τοῦθ' οὕτως ἕξειν. καὶ καταδικασθεὶς τὴν ἐπὶ θάνατον, ἀνεβλήθη

rerum praedixerat, audiit condemnavitque. Ac dum exulceratam in fronte verrucam vehementius scalpit, profluente sanguine, *Vtinam*, inquit, *hactenus.* Tunc horas requirenti, pro quinta, quam metuebat, sexta ex industria nunciata est. His, velut transacto iam periculo, laetum, festinantemque ad corporis curam, Parthenius cubiculo praepositus convertit, nuncians esse, qui magnum nescio quid afferret, nec differendum. Itaque, summotis omnibus, in cubiculum se recepit, atque ibi occisus est.

17. De insidiarum caedisque genere haec fere divulgata sunt. Cunctantibus conspiratis, quando et quomodo (id est), lavantemne, an coenantem aggrederentur; Stephanus, Domitillae procurator, et tunc interceptarum pecuniarum reus, consilium operamque obtulit. Ac sinisteriore brachio, velut aegro, lanis fasciisque per aliquot dies ad avertendam suspicionem obvoluto, ad ipsam horam dolonem interiecit: professusque conspirationis indicium, et ob hoc admissus,

τε, ὅπως, διαφυγόντος αὐτοῦ τὸν κίνδυνον, ἀποθάνῃ, κἂν τούτῳ τοῦ Δομιτιανοῦ σφαγέντος, ἐσώθη, καὶ δέκα μυριάδας δραχμῶν παρὰ τοῦ Νερούα ἔλαβεν.

sexta — nunciata est) « sc. ab eo, ut opinor, qui missus erat in Forum ad solarium, ut videret, quota hora diei esset ». Ern.

Parthenius) Victor Epit. 11, *procurantem cubiculum*, Xiphil. LXVII, 15: τὸν πρόκοιτον αὐτοῦ dicit, οὕτω τιμώμενον παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ξιφηφορεῖν.

id est) Pro glossemate habere haec verba malim cum Burm., quam mutare cum Ernestio in *item*, quod novam consultandi materiam inferret, quum tamen verba *lavantem* et *coenantem* saltem ad τὸ *quando* respiciant, quodammodo etiam pro loco diverso τὸ *quomodo* suppeditent.

Stephanus) Philostr. VIII, 10: ἀπελεύθερον τῆς γυναικός (Domitiani) dicit. *Domitillam* autem, filiam Domitillae, sororis Domitiani, uxorem Flavii Clementis fuisse, vidimus ad Vesp. 3, et supra ad cap. 15.

ad ipsam horam dolonem interiecit) h. e. ea ipsa hora, qua facinus perpetrandum erat, pugionem fasciis interposuit. *Dolonem* ex coniectura Ferrarii pro vulg. *dolum* receperunt Ernest. et Oudend., confirmante Philostrato, qui: ξίφος ὑφόρας τῷ τῆς

legenti traditum a se libellum, et attonito, suffodit inguina. Saucium ac repugnantem adorti Clodianus cornicularius, et Maximus, Parthenii libertus, et Saturius, Decurio cubiculariorum, et quidam e gladiatorio ludo, vulneribus septem contrucidarunt. Puer, qui arae Larium cubiculi ex consuetudine assistens, inter-

ἀριστερᾶς πήχει, καὶ τὴν χεῖρα ἐπιδεσμίοις ἀναλαβὼν, οἷον κατεαγυῖαν etc., ubi pro ὑφόρας Casaub. ad h. l. suadet ὑφαρμόσας, Ernest. in exc. ad h. l. ὑπείρας aut παρείρας, ego legendum existimo ὑφήκας vel ὑφεῖκας, vel quod verissimum duco, ὑφεῶκας, de qua forma, etiam in N. T. obvia, vid. Fischer. Anim. ad Well. P. I, pag. 107.

suffodit inguina) Xiphil. LXVII, 17: ἔπληξε μὲν τὸν Δομιτιανόν, οὐ μὴν καιρίαν. Philostr. τεταραγμένῳ προσπεσὼν ὁ Στέφανος, καὶ ξίφος ἐσκευασμένης χειρὸς ἀνασπάσας, διῆκε τοῦ μιροῦ, πρὸς μὲν τὸν αὐτίκα θάνατον οὐ καιρίαν, πρὸς δὲ τὸν μετὰ ταῦτα οὐκ ἄκαιρον.

cornicularius) *Corniculis* equites ob virtutem insignitos, legimus apud Liv. X, 44. Inde altiorem militiae gradum habebant *cornicularii*, et erant fere accensi Centurionum, unde cornicularius Centurionis apud Valer. Max. VI, 1, 11. Fuisse autem cornicularios etiam vigilum, et cohortium urbanarum, et Praefecti adeo Praetorio, docet Oudendorp. contra Ernestium, coniicientem h. l. *cubicularius*, quum parum convenire ei putaret cornicularium, legionariae militiae hominem.

Saturius) Corruptum haud dubie nomen. Idem enim est homo, qui Xiphilin. LXVII, 15: Σιγηρός vel Σιγήριος dicitur, ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν, Sigerius Martial. IV, 79, et Tertullian. Apolog. cap. 35, et Victor. Epit. XII, 14, *Casperius*; vid. Reimar. ad l. c. — *Decurio cubiculariorum* nominatur, ut *Decurio lecticariorum* in inscriptione, quam comparavit Torrent., et *Decurio Palatii* apud Ammian. XX, 4.

contrucidarunt) Xiphil. LXVII, 17: (Παρθένιος) τὸν Στέφανον ἐῤῥωμενέστερον τῶν ἄλλων ὄντα ἐσέπεμψε. καὶ ἐκεῖνος ἔπληξε μὲν τὸν Δομιτιανόν, οὐ μὴν καιρίαν. ἀλλὰ καταβληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἔκειτο. οὕτω δὲ δείσας, μὴ διαφύγῃ, ἐπεισεπήδησεν, ἢ, ὥς γέ τισι δοκεῖ, Μάξιμον ἐξελεύθερον ἐπεισέπεμψε. καὶ ὅ τε Δομιτιανὸς οὕτω κατεσφάγη, καὶ ὁ Στέφανος, παραχρῆμα συνδραμόντων ἐπ' αὐτὸν τῶν οὐ συμμετεσχηκότων τῆς συνωμοσίας, προσαπώλετο.

qui arae Larium — assistens) Recepi cum Wolfio emendationem Ernestii, Oudendorpio etiam probatam. Vulg. *qui curae — assistens*. Burm. minus feliciter, *cui cura Lar. cub.* Ingeniosa est coniectura Mülleri Obs. pag. 19, *qui cura Larium — interfuit*, ut *cura* sit pro *curatore*, collatis Ovid. Heroid. I, 104: "*Tertius immundae cura fidelis harae*, et Trebell. Poll. Claud. 14, ubi inter officia domus Augustae *cura Praetorii*, gen. masc. memoratur; vid. ibi Salmas. *Assistens* ita absolute dicitur, vel supplendum e proximo *Laribus*. Pace tamen viri

fuit caedi, hoc amplius narrabat, iussum se a Domitiano ad primum statim vulnus pugionem pulvino subditum porrigere, ac ministros vocare; neque ad caput quidquam, excepto capulo, et praeterea clausa omnia reperisse: atque illum interim, correpto deductoque ad terram Stephano, colluctatum diu, dum modo ferrum extorquere, modo, quamquam laniatis digitis, oculos effodere conatur. Occisus est quarto decimo Kalendas Octobris, anno aetatis quinto et quadragesimo, imperii quinto decimo. Cadaver eius, populari sandapila per vespillones exportatum, Phyllis nutrix in suburbano suo Latina via funeravit; sed reliquias templo Flaviae gentis clam intulit, cineribusque Iuliae, Titi filiae, quam et ipsa educarat, commiscuit.

doctissimi id regero, Ovidii locum, ut poëtae, minus valere in historico, et *curae* nomen apud Trebellium partim recentioris videri usus, partim non convenire servo in diverso officio. Vt ingenue dicam de mea sententia, genuinum puto *curae* h. e. θεραπείᾳ, *cultui*, sacro, quod Laribus fiebat.

neque — reperisse) Ademerat ferrum Parthenius, auctore Xiphilin. LXVII, 17: πρῶτον μὲν τοῦ ξίφους, ὃ ἀεί ποτε ὑπὸ τῷ προσκεφαλαίῳ αὐτοῦ ἔκειτο, τὸ σιδήριον ὁ Παρθένιος ἐξεῖλεν, ὅπως μὴ χρήσηται. — *Clausa omnia* sc. cubicula ministrorum. Pertinet enim ad *iussum se — ministros vocare*.

correpto) Oudend. edidit cum aliquot libris *arrepto*. Mox *conatur* est ex emendatione Salmasii pro vulg. *conatum*, quod ferri tantum potest omisso *dum*, idque vere abest in plerisque libris, fortasse ex medela librariorum. Correctio Ernestii *dum — conaretur* ne latina quidem est. De lucta Domitiani vid. Xiphil. l. supra cit. et Philostr. VIII, 10: ὁ δ' ἐῤῥωμένος μὲν καὶ ἄλλως τὸ σῶμα, γεγονὼς δὲ περὶ τὰ πέντε καὶ τετταράκοντα ἔτη, ξυνεπλάκη τρωθείς, καὶ καταλαβὼν τὸν Στέφανον ἐπέκειτο τοὺς ὀφθαλμοὺς ὀρύττων, καὶ τὰς παρειὰς ξυντρίβων πυθμένι χρυσῆς κύλικος, αὐτοῦ κειμένης περὶ τὰ ἱερὰ (ob curam sive sacra Larium)

XIV Kal. Octobr.) A. V. 849, natus d. 24 Sept. a. 804, ut adeo accuratissime Xiphil. LXVII, 18: ἔζησε ἔτη τέσσαρα καὶ τεσσαράκοντα, μῆνας δέκα, καὶ ἡμέρας ἓξ καὶ εἴκοσιν. vid. Reimar. ad h. l.

imperii quinto decimo) Xiphilin. ἐμονάρχησε ἔτη πεντεκαίδεκα καὶ ἡμέρας πέντε (a 13 Sept. a. 834, ad 18 Sept. a. 849).

Phyllis — funeravit) Xiphil. l. c. καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα Φυλλὶς ἡ τροφὸς κλέψασα ἔθαψεν.

Iuliae, Titi filiae) de qua vid. cap. 22.

18. Statura fuit procera, vultu modesto, roborisque pleno, grandibus oculis, verum acie hebetiore: praeterea pulcer ac decens, maxime in iuventa, et quidem toto corpore, exceptis pedibus, quorum digitos restrictiores habebat; postea calvitio quoque deformis, et obesitate ventris, et crurum gracilitate: quae tamen ei valetudine longa remacruerant. Commendari se verecundia oris adeo sentiebat, ut apud Senatum sic quondam iactaverit: *Vsque adhuc certe animum meum probastis, et vultum.* Calvitio ita offendebatur, ut in contumeliam suam traheret, si cui alii ioco vel iurgio obiectaretur; quamvis libello, quem *de cura capillorum* ad amicum edidit, haec etiam, simul illum seque consolans, inseruerit:

Οὐχ ὁράᾳς, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε;

Eadem me tamen manent capillorum fata, et forti animo fero comam in adolescentia senescentem. Scias, nec gratius quidquam decore, nec brevius,

19. Laboris impatiens, pedibus per Vrbem non temere ambulavit: in expeditione et agmine equo rarius, lectica assidue vectus est. Armorum nullo, sagittarum vel praecipuo studio tenebatur. Centenas varii generis feras saepe in Albano secessu conficientem spectavere

calvitio qu. deformis) unde *calvus Nero* dictus Iuvenal. IV, 37.

remacruerant) h. e. ad priorem maciem redierant. Neque enim pro simplici *macruerant* positum existimo cum Ern., neque cum Burm. corrigendum *emacruerant*, quod placuit tamen Dukero et Oudendorpio.

verecundia oris) h. e. *vultu modesto*, ut antea. Pro *sentiebat*, Heinsius malebat *gestiebat*.

Οὐχ ὁράᾳς) Ex Homer. Iliad. XXI, 108.

Lab. impatiens) Xiphil. LXVII, 6: τό τε σῶμα ἄπονος, καὶ τὴν ψυχὴν ἄτολμος dicitur.

in Albano secessu) Vid. supra ad cap. 4. Mox pro *efficeret* al. *effingeret*. Nimis quaesitum hoc videtur, tamen, nisi ortum est ex corrupto *effigeret*, ut Oudend. putat, vix pro glossa habendum.

plerique; atque etiam ex industria ita quarundam capita figentem, ut duobus ictibus quasi cornua efficeret. Nonnunquam in pueri procul stantis, praebentisque pro scopo dispansam dextrae manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocuae evaderent.

20. Liberalia studia imperii initio neglexit, quamquam bibliothecas incendio absumtas impensissime reparare curasset, exemplaribus undique petitis, missisque Alexandriam, qui describerent emendarentque. Nunquam tamen aut historiae, carminibusve noscendis, operam ullam, aut stilo vel necessario dedit. Praeter commentarios et acta Tiberii Caesaris nihil lectitabat: epistolas orationesque et edicta alieno formabat ingenio: sermonis tamen nec inelegantis, dictorum interdum etiam notabilium. *Vellem*, inquit, *tam formosus esse, quam Metius sibi videtur.* Et cuiusdam caput, varietate capilli subrutilum et incanum, *perfusam nivem mulso* dixit.

sagittas — direxit) Victor Epit. 11: *Sagittarum tam doctus fuit, ut inter patentes digitos extentae manus viri procul positi spicula eius transvolarent. Puerum*, ut assolet, *servum* intellige.

innocuae) Al. *innocue*, quod ex antiquo scribendi modo idem est, quod *innocuae*.

bibliothecas) Idem Victor l. c. *Bibliothecas incendio consumtas, petitis undique, praesertim Alexandria exemplis, reparavit.* — Quum, maximam Ptolemaei Philadelphi bibliothecam bello Caesaris Alexandrino combustam, constet, vera sine dubio Burmanni ratio, qui Pergamenam h. l. intelligit, ab Antonio Cleopatrae donatam et Alexandriam translatam.

Nunquam — dedit) Privatus enim simulavit tantum poëticae studium [vid. c. 2]. Poëtarum, qui extollunt laudibus eius eruditionem, neminem movebit adulatio.

noscendis) Recepi hoc cum Oudend. optimorum librorum fide. Al. *cognoscendis*, atque ita *cognoscere libros* legitur Gram. 24. Vtrumque est ἀναγνῶναι, *legere*, idque cum studio.

commentarios et acta Tib.) *Commentarius* est, *quem de vita sua summatim breviterque composuit Tiberius.* Vid. Tiber. 61: *Acta* autem ὑπομνήματα, *acta publica.* Vid. Lips. ad Tac. Ann. V, 4, et Vales. ad Exc. Peiresc. inserta Xiphil. LXVII, 11.

Metius) de quo vid. Vespas. 14, et Dom. 10.

21. *Conditionem Principum miserrimam* aiebat, *quibus de coniuratione comperta non crederetur, nisi occisis.* Quoties otium esset, alea se oblectabat, etiam profestis diebus, matutinisque horis: ac lavabat de die, prandebatque ad satietatem; ut non temere super coenam, praeter Matianum malum, et modicam in ampulla potiunculam sumeret. Convivabatur frequenter ac large, sed paene raptim: certe non ultra solis occasum, nec ut postea comissaretur. Nam ad horam somni nihil aliud, quam solus secreto deambulabat.

22. Libidinis nimiae, assiduitatem concubitus, velut exercitationis genus, *clinopalen* vocabat. Eratque fama, quasi concubinas ipse develleret, nataretque inter vulgatissimas meretrices. Fratris filiam adhuc virginem, oblatam in matrimonium sibi, quum devinctus Domitiae nuptiis pertinacissime recusasset, non multo post alii collocatam, corrupit ultro, et quidem vivo etiam tum Tito: mox patre ac viro orbatam, ardentissime

quibus — non crederetur) Eadem sententia Dionis LIV, 15: πολλὰ ὧν ἂν ὁ κρατῶν πρὸς τιμωρίαν, ὡς καὶ ἐπιβεβουλευμένος, ἤτοι δι' ἑαυτοῦ ἢ καὶ διὰ τῆς γερουσίας πράξῃ, ὑποπτεύεται, κατ' ἐπήρειαν, κἂν ὅτι μάλιστα δικαιότατα συμβῇ, γεγονέναι. Repetiit Domitiani dictum Hadrianus, auctore Vulcat. Gall. in vita Avidii Cassii c. 2.

prof. diebus, mat. horis) tempore, negotiis alias dato.

Matianum malum) C. Matius, Augusti amicus, invenerat nemora tonsilia, Plin. Hist. N. XII, 2 (6), scripserat etiam de arte coquinaria (Colum. XII, 44). Ab eo conditore nomen accepit *malum Matianum*. Plin. XV, 14 (15); Macrob. Sat. II, 15; Colum. V, 10. Vid. Harduin. ad Plin. loc. cit.

comissaretur) Vid. ad Vitell. 13.

Libid. nimiae) Xiphil. LXVII, 6: καὶ ἀσωτότατος καὶ ἀσελγέστατος καὶ πρὸς γυναῖκας καὶ πρὸς μειράκια ἦν.

develleret (h. e. velleret, depilaret. Inepte al. *divelleret*.

Fratris filiam) Iuliam. Collocata fuerat Flavio Sabino, (vid. ad c. 10) interemto a Domitiano. Xiph. LXVII, 3: κἀκ τούτου (repudiata uxore Domitia) τῇ ἀδελφιδῇ τῇ ἰδίᾳ, ἤγουν τῇ Ἰουλίᾳ, ἀπαρακαλυπτότερον ὡς γαμετῇ συνῴκει. εἶτα δεηθέντος τοῦ δήμου κατηλλάγη μὲν τῇ Δομιτίᾳ ἐχρῆτο δ' οὐδὲν ἧττον τῇ Ἰουλίᾳ. Vid. Reimar. ad h. l. erroris arguentem Philostratum, qui VII, 7, post necem Sabini, ductam esse Iuliam a Domitiano, nuptiasque ab Ephesiis celebratas, tradit.

palamque dilexit, ut etiam causa mortis exstiterit, coactae conceptum a se abigere.

23. Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit, statimque *Divum* appellare conatus est; paratus et ulcisci, nisi duces defuissent: quod quidem paulo post fecit, expostulatis ad poenam pertinacissime caedis auctoribus. Contra Senatus adeo laetatus est, ut, repleta certatim Curia, non temperaret, quin mortuum contumeliosissimo atque acerbissimo acclamationum genere laceraret: scalas etiam inferri, clipeosque et imagines eius coram detrahi, et ibidem solo affligi iuberet; novissime, eradendos ubique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret. Ante

conceptum) i. e. foetum, substantive. Vid. Duker. et Oudend. — Plin. epist. IV, 11, 6: *quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum, verum etiam occidisset; nam vidua abortu periit*, ubi nullo modo admittenda emendatio Heinsii: *nam biduo ab abortu periit.* Maxima enim vis est in verbo *vidua*. Ne gravida quidem esse debebat vidua. Vid. etiam Gesner. ad h. l. Ceterum non dissentit Iuvenal. II, 32: *Quum tot abortivis fecundam Iulia vulvam Solveret, et patruo similes effunderet offas. Tot abortiva* enim sunt medicamenta, quae effecerunt abortum, non plures abortus. Vid. ibi Rupert.

expostulatis — auctoribus) Victor Epit. XII, 14: *Milites, neglecto Principe, requisitos, Petronium* (Petron. Secundum, Praefectum Praetorio, Eutrop. VIII, 1) *uno ictu, Parthenium vero, demtis prius genitalibus et in os coniectis, iugulavere, redemto magnis sumtibus Casperio.*

scalas et. inferri) Absona Casauboni est coniectura, *Scalis* sc. Gemoniis. — De *clypeis* sive imaginibus, tabulisque aeneis, in quibus honorificae inscriptiones, vid. Lips. exc. et Oberlin. ad Tac. A. II, 83. Cf. Calig. 16.

solo affligi) Plin. Paneg. 52: *Ergo istae quidem aereae et paucae* (Traiani) *manent, manebuntque, quamdiu templum ipsum; illae autem aureae et innumerabiles* (Domitiani) *strage et ruina publico gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudii seraeque laetitiae, quin instar ultionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra; postremo truces horrendasque imagines abiectas, excoctasque flammis; ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac voluptates ignibus mutarentur.* Xiphil. LXVIII, 1: μίσει δὲ τοῦ Δομιτιανοῦ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, πολλαὶ μὲν ἀργυραῖ, πολλαὶ δὲ καὶ χρουσαῖ οὖσαι, συνεχωνεύθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν μεγάλα χρήματα συνελέγη· καὶ αἱ ἀψῖ-

paucos, quam occideretur, menses, cornix in Capitolio elocuta est, ἔσται πάντα καλῶς. Nec defuit, qui ostentum sic interpretaretur:

Nuper Tarpeio quae sedit culmine cornix,
Est bene, *non potuit dicere: dixit*, erit.

Ipsum etiam Domitianum ferunt somniasse, gibbam sibi, pone cervicem, auream enatam, pro certoque habuisse, beatiorem post se laetioremque portendi Reipublicae statum. Sicut sane brevi evenit, abstinentia et moderatione insequentium Principum.

δες, πλεῖσται δὴ ἑνὶ ἀνδρὶ ποιούμεναι, καθῃρέθησαν, ad qu. l. vide Reimarum de inscriptionibus exponentem, in quibus *erasum* Domitiani nomen. Macrob. Sat. I, 12: *Sed ubi infaustum vocabulum* (Domitiani) *ex omni aere vel saxo placuit eradi; menses quoque* (vid. ad c. 13) *usurpatione tyrannicae appellationis exuti sunt.*

cornix) Victor Epit. XIII, 10, de Traiano: *Quae omnia eo maiora visebantur, quod, per multos atque atroces tyrannos perdito atque prostrato statu romano, in remedium tantorum malorum divinitus credebatur opportune datus; usque eo, ut adveniens imperium eius pleraque mirifica denunciaverint. In quibus praecipuum cornix, e fastigio Capitolii Atticis sermonibus effata:* καλῶς ἔσται.

C. SVETONII TRANQVILLI
DE
ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS
ET
DE CLARIS RHETORIBVS
LIBRI.

TERENTII, HORATII, LVCANI, PLINII, IVVENALIS, PERSII

VITAE
ET
FRAGMENTA.

C. SVETONII TRANQVILLI

DE

ILLVSTRIBVS GRAMMATICIS

LIBER

1. Grammatica Romae ne in usu quidem olim, nedum in honore ullo erat: rudi scilicet ac bellicosa etiam tum civitate, necdum magno opere liberalibus disciplinis vacante. Initium quoque eius mediocre exstitit: siquidem antiquissimi doctorum, qui iidem et poëtae et oratores semigraeci erant (Livium et Ennium dico: quos utraque lingua domi forisque docuisse, adnotum est) nihil amplius quam graeca interpretabantur: ac si quid latine ipsi composuissent praelegebant. Nam, quod nonnulli tradunt, duos libros *de literis syllabisque*, item *de metris*, ab eodem Ennio editos, iure arguit Lucius Cotta, non poëtae, sed posterioris Ennii esse: cuius etiam *de augurandi disciplina* volumina feruntur.

2. Primus igitur, quantum opinamur, studium grammaticae in Vrbem intulit *Crates Mallotes*, Aristarchi aequalis, qui missus ad Senatum ab Attalo rege, inter secundum ac tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem, quum regione Palatii, prolapsus in cloacae foramen, crus fregisset, per

adnotum est) Gronov. correxit *adnotatum est*, probantibus Oudend. et Wolfio

omne legationis simul et valetudinis tempus, plurimas ἀκροάσεις subinde fecit, assidueque disseruit, ac nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata, vel defunctorum amicorum, vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent, ac legendo commentandoque etiam ceteris nota facerent: ut *C. Octavius Lampadio* Naevii Punicum bellum, quod uno volumine et continenti scriptura expositum, divisit in septem libros: ut postea *Q. Vargunteius* annales Ennii, quos certis diebus in magna frequentia pronunciabat: ut *Laelius Archelaus*, *Vectius*, *Quintus Philocomus* Lucilii satyras, familiaris sui; quas legisse se apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato, praedicant. Instruxerunt auxeruntque ab omni parte Grammaticam; *Lucius Aelius Lanuvinus*, gener Quinti Aelii, *Servius Clodius*, uterque Eques romanus, multique ac varii et in doctrina et in Republica usus.

3. *L. Aelius* cognomine duplici fuit: nam et *Praeconinus*, quod pater eius praeconium fecerat, vocabatur, et *Stilo*, quod orationes nobilissimo cuique scribere solebat: tantus optimatum fautor, ut Quintum Metellum Numidicum in exsilium comitatus sit. *Servius*, quum librum soceri nondum editum fraude intercepisset, et ob hoc repudiatus, pudore ac taedio secessisset ab urbe, in podagrae morbum incidit: cuius impatiens veneno sibi perunxit pedes, et enecuit ita, ut parte ea corporis quasi praemortua vixerit. Post hoc magis ac magis et gratia

Vectius, *Qu. Philocomus*) Probabilis emendatio Gronovii: *Vectiusque Philocomus*. De duobus tantum, Archelao et Philocomo, proxime est sermo. Idem mox suadet: *L. Aelius Lanuvinus*, *generque Aelii*, *Serv. Clodius*.

et cura artis increvit, ut ne clarissimi quidem viri abstinuerint, quo minus et ipsi aliquid de ea scriberent, utque temporibus quibusdam super viginti celebres scholae fuisse in Vrbe tradantur; pretia Grammaticorum tanta, mercedesque tam magnae, ut constet, *Lutatium Daphnidem*, quem *Laenaeus Melissus* per cavillationem nominis Πανὸς ἀγάπημα dicit, ducentis millibus nummûm Quinto Catulo emtum, ac brevi manumissum: *Lucium Appuleium* ab Eficio Calvino, Equite romano praedivite, quadringenis annuis conductum, multos edocuisse. Nam in provincias quoque Grammatica penetraverat, ac nonnulli de notissimis doctoribus peregre docuerunt, maxime in Gallia Togata: inter quos *Octavius Teucer*, et *Siscennius Iacchus* et *Oppius Chares*: hic quidem ad ultimam aetatem, et quum iam non gressu modo deficeretur, sed et visu.

4. Appellatio *Grammaticorum* graeca consuetudine invaluit; sed initio *Literati* vocabantur. Cornelius quoque Nepos in libello, quo distinguit *literatum* ab *erudito*, *literatos quidem vulgo appellari* ait *eos*, *qui aliquid diligenter et acute scienterque possint aut dicere aut scribere*: *ceterum proprie sic appellandos poëtarum interpretes*, *qui a Graecis* γραμματικοί *nominentur*. Eosdem *Literatores* vocitatos Messala Corvinus in quadam epistola ostendit, *non esse sibi*, dicens, *rem cum Furio Bibaculo*, *nec cum Sigida quidem*, *aut literatore Catone:* significat enim haud dubie Valerium Catonem, poëtam simul grammaticumque notissimum. Sunt, qui literatum a lite-

pretia) Bene codd. nonnulli addunt *vero*.

Πανὸς ἀγάπημα) Ita edidi cum Bipont. Reliqui omnes ἄγημα. An forte ἄγασμα?

Eosd Lit. vocitatos) Vulg. haec verba ad praecedentia referuntur, distinctione ante *Messala* posita, omissoque verbo *ostendit*. Correxerant iam Oudend. et Wolfius.

ratore distinguant, ut Graeci Grammaticum a Grammatista; et illum quidem absolute, hunc mediocriter doctum existiment: quorum opinionem *Orbilius* etiam exemplis confirmat. Nam, *apud maiores*, ait, *quum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem literatum in titulo, sed literatorem inscribi solitum esse*: *quasi non perfunctum literis, sed imbutum.* Veteres Grammatici et Rhetoricam docebant: ac multorum de utraque arte commentarii feruntur. Secundum quam consuetudinem posteriores quoque existimo, quamquam iam discretis professionibus, nihilominus vel retinuisse, vel instituisse et ipsos quaedam genera institutionum ad eloquentiam praeparandam, ut problemata, paraphrases, allocutiones ethologias, atque alia hoc genus; ne scilicet sicci omnino atque aridi pueri Rhetoribus traderentur: quae quidem omitti iam video, desidia quorundam et infantia; non enim fastidio putem. Me quidem adolescentulo, repeto, quendam, Principem nomine, alternis diebus declamare, alternis disputare, nonnullis vero mane disserere, post meridiem, remoto pulpito, declamare solitum. Audiebam etiam memoria patrum, quosdam e Grammatici statim ludo transisse in Forum, atque in numerum praestantissimorum patronorum receptos. Clari professores, et de quibus prodi possit aliquid dumtaxat a nobis, fere hi fuerunt.

5. *Saevius Nicanor* primus ad famam dignationemque docendo pervenit: fecitque praeter commentarios, quorum tamen pars maxima intercepta dicitur, satyram quoque; in qua libertinum se, ac duplici cognomine esse, per hoc indicat:

allocutiones) Vulg. *elocutiones.*

Saevius Nicanor Marci libertus negabit,
Saevius Postumius idem; at Marcus docebit.

sunt qui tradant, ob infamiam quandam eum in Sardiniam secessisse, ibique diem obiisse.

6. *Aurelius Opilius*, Epicurei cuiusdam libertus, Philosophiam primo, deinde Rhetoricam, novissime Grammaticam docuit. Dimissa autem schola, Rutilium Rufum damnatum in Asiam sequutus, ibidem Smyrnae simulque consenuit; composuitque variae eruditionis aliquot volumina, ex quibus novem unius corporis: qui, quia scriptores ac poëtas sub clientela Musarum iudicaret, non absurde et scripsisse et fecisse se ait ex numero Divarum et appellatione. Huius cognomen in plerisque indicibus et titulis per unam literam scriptum animadverto: verum ipse id per duas effert in parastichide libelli, qui inscribitur *Pinax*.

7. *M. Antonius Gnipho*, ingenuus, in Gallia natus, sed expositus; a nutritore suo manumissus, institutusque Alexandriae quidem, ut aliqui tradunt, in contubernio Dionysii Scytobrachionis (quod equidem non temere crediderim, quum temporum ratio vix congruat); fuisse dicitur ingenii magni, memoriae singularis, nec minus graece, quam latine

Saevius Postumius) Vt metro consulerent, emendarunt Casaub. *Postumeius*; Gron. *Postumianus*; Oudendorp. *Postulenus* vel *Postumuleius*. Omnes igitur *idem* neutrum habuerunt. Ego *idem* masculinum esse puto, ideoque mutavi interpunctionem, hoc sensu: *Saevius Nicanor*, *qui idem Saevius Postumius*, quo ipso, duplici cognomine se esse, indicat. Ita ultima syllaba vocis *Postumius* producitur ob caesuram in tertio pede. Mox cum Oudend. et Wolf. e libris dedi *at*, cui substituerant *sed*, qui neglectam ecthlipsin ferre non potuerunt.

qui, *quia*) h. e. *ut qui*, *quippe qui*. Vanae sunt emendationes vel falsae *quos quia* et *quae quia*. Melius tamen oratio fluit, deleto *qui*, ut verba *novem unius corporis* referantur ad *scripsisse*.

per unam literam) Gronov. coniecit *per unam L literam*. Sed geminari etiam potuit litera *p* in nomine Opilii. Vid. Turneb. Adv. XIII, 2.

doctus: praeterea comi facilique natura, nec unquam de mercedibus pactus, eoque plura ex liberalitate discentium consequutus. Docuit primum in Divi Iulii domo, pueri adhuc: deinde in sua privata. Docuit autem et Rhetoricam, ita ut quotidie praecepta eloquentiae traderet, declamaret vero non nisi nundinis. Scholam eius claros quoque viros frequentasse aiunt: in his Marcum Ciceronem, etiam quum praetura fungeretur. Scripsit multa, quamvis annum aetatis quinquagesimum non excesserit: etsi Atteius Philologus duo tantum volumina de *Latino sermone* reliquisse eum tradit: nam cetera scripta discipulorum eius esse, non ipsius: in quibus et suum alicubi reperiri nomen.

8. *M. Pompilius Andronicus*, natione Syrus, studio Epicureae sectae desidiosior in professione Grammaticae habebatur, minusque idoneus ad tuendam scholam. Itaque, quum se in Vrbe non solum Antonio Gniphoni, sed ceteris etiam deterioribus postponi videret, Cumas transiit, ibique in otio vixit, et multa composuit: verum adeo inops atque egens, ut coactus sit, praecipuum illud opusculum suum annalium Ennii elenchorum sedecim millibus nummûm cuidam vendere: quos libros Orbilius suppressos redemisse se dixit, vulgandosque curasse nomine auctoris.

9. *Orbilius Pupillus* Beneventanus, morte parentum, una atque eadem die inimicorum dolo in-

Atteius) Vid. cap. 10, ex quo loco patet, male confundi *Atteium Philologum* cum *Atteio Capitone* a Fabricio ad Dion. LVII, 17. Mox *suum*, nempe Atteii, male Burm. cepit pro *eius*.

annal. Ennii elenchorum) Vocab. *Ennii* non est in libris, sed intrusum ab editoribus, ut crisin operis Ennii scripsisse dicatur Andronicus. Equidem abesse malim, quum *annales elenchi* aeque dici possint *indices annales*, atque Plinius hoc vocabulum usurpavit initio historiae naturalis, vel continuerit opus Andronici crisin grammaticam aut historicam annalium Romanorum Ennii aliorumque.

teremtorum, destitutus, primo apparituram magistratibus fecit: deinde in Macedonia corniculo, mox equo meruit: functusque militia, studia repetiit, quae iam inde a puero non leviter attigerat: ac professus diu in patria, quinquagesimo demum anno Romam, Consule Cicerone, transiit; docuitque maiore fama, quam emolumento. Namque iam persenex pauperem se, et habitare sub tegulis, quodam scripto fatetur. Librum etiam, cui est titulus Perialogos, edidit, continentem querelas de iniuriis, quas professores negligentia et ambitione parentum acciperent. Fuit autem naturae acerbae, non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat, *plagosum* eum appellans, et Domitius Marsus scribens:

Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.

Ac ne principum quidem virorum insectatione abstinuit: siquidem ignotus adhuc, quum iudicio frequenti testimonium diceret, interrogatus a Varrone,

repetiit) Ita scribere non dubitavi pro *repetit*. Antecedunt perfecta et sequuntur.

Perialogos) Non veram quidem puto hanc lectionem librorum, veriorem tamen omnibus coniecturis: *αἰτιαλόγος*, *περὶ ἀγωγῆς*, *περιαυτολόγος*, *παιδαγωγός*. Certum mihi est, vocem latinam corruptam esse ex *περὶ ἀλόγων* vel *περὶ ἀλογίας*· nam vocem *περιάλογος* formare non audeo. Suspicatus etiam sum, *περὶ αὑτοῦ λόγος*. Bipontini dederunt *περιαλγής*.

negligentia et amb.) Ita scripsi cum Wolfio, auctoribus libris. Vulg. *negligenter ab amb.* nihili est.

plagosum eum app.) Epist. II, 1, 70.

Varrone) Macrob. Sat. II, 6: *In eundem Galbam Orbilius Grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis; quem Galba ut confunderet, dissimulata professione eius, interrogavit, Quod artificium facis?* Respondit: *in sole gibbos soleo fricare.* Conf. Galb. 3. — *Varronem Murenam*, de quo vid. Aug. 19 et 56, Tiber. 8, non errore librariorum vel scriptoris, sed dissensu hic nominari existimo. Quod desunt in antiqua editione *Varrone* et postea *Murena*, id emendatione fieri potuit. Necessario enim addere debuit scriptor nomen advocati, quod quum diversum in alio scriptore reperisset vir quidam eruditus, ut nostro fit tempore, delere maluit, quam mutare.

diversae partis advocato, *quidnam ageret, et quo artificio uteretur? Gibberosos se de sole in umbram transferre*, respondit; quod Murena gibber erat. Vixit prope ad centesimum aetatis annum, amissa iam pridem memoria, ut versus Bibaculi docet,

Orbilius ubinam est, literarum oblivio?

Statua eius Beneventi ostenditur in Capitolio, ad sinistrum latus, marmorea, habitu sedentis ac palliati, appositis duobus scriniis. Reliquit filium *Orbilium*, et ipsum Grammaticum professorem.

10. *Atteius Philologus* libertinus, Athenis natus. Hunc Capito Atteius notus iurisconsultus, inter Grammaticos Rhetorem, inter Rhetores Grammaticum fuisse ait. De eodem *Asinius Pollio* in libro, quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimia priscorum verborum affectatione oblita, ita tradit: *in eam rem adiutorium ei fecit maxime quidam Atteius Praetextatus, nobilis Grammaticus Latinus, declamantium deinde adiutor atque praeceptor, ad summam Philologus ab semet nominatus.* Ipse ad Laelium Hermam scripsit, *se in graecis literis magnum processum habere, et in latinis nonnullum: audisse Antonium Gniphonem, eiusque Hermam: postea docuisse. Praecepisse autem multis et claris iuvenibus: in quibus Appio quoque et Pulcro Claudiis, fratribus, quorum etiam comes in provincia fuerit. Philologi* appellationem assumsisse videtur, quia, sicut Eratosthenes, qui primus hoc cognomen sibi vindicavit, multiplici variaque doctrina censebatur; quod sane ex commentariis eius apparet, quamquam paucissimi exstent: de quorum tamen copia sic altera ad eundem Hermam epistola significat: *Hylen nostram aliis memento commendare: quam omnis generis coëgimus, uti scis,*

octingentos in libros. Coluit postea familiarissime Caium Sallustium, et eo defuncto, Asinium Pollionem: quos historiam componere aggressos, alterum breviario rerum omnium romanarum, ex quibus, quas vellet, eligeret, instruxit; alterum praeceptis de ratione scribendi. Quo magis miror, Asinium Pollionem credidisse, antiqua eum verba et figuras solitum esse colligere Sallustio: quum sibi sciat nil aliud suadere, quam ut noto civilique et proprio sermone utatur, vitetque maxime obscuritatem Sallustii, et audaciam iu translationibus.

11. *Valerius Cato*, ut nonnulli tradiderunt, Burseni cuiusdam libertus, ex Gallia: ipse libello, cui est titulus *Indignatio*, ingenuum se natum ait, et pupillum relictum, eoque facilius licentia Sullani temporis exutum patrimonio. Docuit multos et nobiles: visusque est peridoneus praeceptor maxime ad poëticam tendentibus, ut quidem apparere vel his versiculis potest:

Cato Grammaticus, Latina Siren,
Qui solus legit, ac facit poëtas.

Scripsit praeter grammaticos libellos etiam poëmata, ex quibus praecipue probantur *Lydia* et *Diana*, *Lydiae* Ticida meminit:

Lydia doctorum maxima cura liber.

Dianae Cinna:

Secula permaneat nostri Diana Catonis.

Vixit ad extremam senectam, sed in summa pauperie, et paene inopia, abditus modico gurgustio, postquam Tusculana villa creditoribus cesserat, ut auctor est Bibaculus:

Si quis forte mei domum Catonis,
Depictas minio assulas, et illos
Custodis videt hortulos Priapi,
Miretur, quibus ille disciplinis
Tantam sit sapientiam assecutus,
Quem tres cauliculi, et selibra farris,
Racemi duo, tegula sub una
Ad summam prope nutriant senectam.

Et idem rursus:

Catonis modo, Galle, Tusculanum,
Tota creditor urbe venditabat.
Mirati sumus, unicum magistrum,
Summum grammaticum, optimum poëtam,
Omnes solvere posse quaestiones,
Vnum difficile expedire nomen.
En cor Zenodoti, en iecur Cratetis.

12. *Cornelius Epicadus*, Lucii Cornelii Sullae Dictatoris libertus, Calatorque in sacerdotio augurali, filioque eius Fausto gratissimus fuit: quare nunquam non utriusque se libertum edidit. Librum autem, quem Sulla novissimum de rebus suis imperfectum reliquerat, ipse supplevit.

13. *Staberius Eros* hero suo emtus de catasta, et propter literarum studium manumissus, docuit inter ceteros Brutum et Cassium. Sunt, qui tradant tanta eum honestate praeditum, ut temporibus Sul-

Custodis v. hortulos Pr.) Corrigunt: *Custodes videt hortuli* vel *hortulo Priapos*, quo nescio an pereat aliqua pars leporis carminis. In plurali saltem *hortulos* non erat haerendum, quum plurali promiscue uti soleant poëtae pro singulari, et in hoc vocabulo frequentior etiam apud prosaicos pluralis sit usus. Vid. Heusinger. ad Cicer. Offic. III, 14, 2. *Custodis Priapi* autem dicitur pro *custode Priapo*, et in ipso hoc genitivo est lepos.

sub una) Coniecerunt *sub ima*, *sub uda*, *sub ipsa*, quae vix praetulerim genuino *sub una*.

lanis proscriptorum liberos gratis, et sine mercede ulla, in disciplinam receperit.

14. *Curtius Nicia* haesit Cneo Pompeio et Caio Memmio: sed quum codicillos Memmii ad Pompeii uxorem de stupro pertulisset, proditus ab ea, Pompeium offendit, domoque ei interdictum est. Fuit et M. Ciceronis familiaris; in cuius epistola ad Dolabellam haec de eo legimus: *Omnino mihi literae magis sunt expetendae a te, quam a me tibi. Nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis, me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciae: alter Aristarchus hos ὀβελίζει. Ego tanquam criticus antiquus iudicaturus sum, utrum sint τοῦ ποιητοῦ, an παρεμβεβλημένοι.* Item ad Atticum: *De Nicia quod scribis, si ita me haberem, ut eius humanitate frui possem, in primis vellem illum mecum habere; sed mihi solitudo et recessus provincia est: quod quia facile ferebat Sica, eo magis illum desidero. Praeterea nosti Niciae nostri imbecillitatem, mollitiem, consuetudinem victus. Cur ergo illi molestus esse velim, quum mihi ille iucundus esse non possit? Voluntas tamen eius mihi grata est.* Huius de Lucilio libros etiam satyra comprobat.

15. *Lenaeus*, Pompeii Magni libertus, et paene omnium expeditionum comes, defuncto eo filiisque eius, schola se sustentavit: docuitque in Carinis, ad

in cuius epistola) ad Div. IX, 10.

expetendae) Apud Cicer. legitur: *Omnino mihi magis literae sunt expectandae a te, quam a me tibi.*

ad Atticum) Lib. XII, 26; Schützius, apud quem est tom. V, ep. 544, pro *recessus provincia est*, coniicit *recessus pro victu est*, quod, non credo, Ciceronem aequo animo obtrudi sibi passum esse pro dicto acuto, quo vitam otiosam, pro administratione Reipublicae temporum iniuria sibi impositam, salse ridet.

Telluris aedem, in qua regione Pompeiorum domus fuerat; ac tanto amore erga patroni memoriam exstitit, ut Sallustium historicum, quod eum *oris improbi*, *animo inverecundo*, scripsisset, acerbissima satyra laceraverit, *lastaurum* et *lurconem* et *nebulonem*, *popinonem* que appellans, et *vita scriptisque monstrosum*; praeterea *priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem*. Traditur autem puer adhuc Athenis subreptus, refugisse in patriam; perceptisque liberalibus disciplinis, pretium suum domino retulisse, verum ob ingenium et doctrinam gratis manumissus.

16. *Q. Caecilius Epirota*, Tusculi natus, libertus Attici, Equitis romani, ad quem sunt Ciceronis epistolae, quum filiam patroni, nuptam Marco Agrippae, doceret, suspectus in ea, et ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit: vixitque una familiarissime, quod ipsi Gallo inter gravissima crimina ab Augusto obiicitur. Post deinde damnationem mortemque Galli, scholam aperuit; sed ita, ut paucis, et tantum adolescentibus praeciperet, praetextato nemini, nisi si cuius parenti hoc officium negare non posset. Primus dicitur latine ex tempore disputasse, primusque Virgilium et alios poëtas novos praelegere coepisse, quod etiam Domitii Marsi versiculus indicat;

Epirota, tenellorum nutricula vatum.

17. *Verrius Flaccus*, libertinus, docendi genere maxime inclaruit. Namque ad exercitanda discentium ingenia aequales inter se committere solebat, proposita non solum materia, quam scriberent, sed

Athenis subreptus) Haec Heinsii est emendatio. Vulg. *catenis*, quod nullum vel impeditum sensum praebet. Gronov. conj. *Catinae*,

et praemio, quod victor auferret. Id erat liber aliquis antiquus, pulcer, aut rarior. Quare ab Augusto quoque nepotibus eius praeceptor electus, transiit in Palatium cum tota schola; verum, ut ne quem amplius posthac discipulum reciperet: docuitque in atrio Catilinae domus, quae pars Palatii tunc erat, et sestertia centena in annum accepit. Decessit aetatis exactae, sub Tiberio. Statuam habet Praeneste, in inferiore Fori parte, contra hemicyclium: in quo fastos, a se ordinatos, et marmoreo parieti incisos, publicarat.

18. *L. Crassitius*, genere Tarentinus, ordinis libertini, cognomine *Pasicles*, mox *Pansam* se transnominavit. Hic initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuvat: deinde in pergula docuit, donec commentario Smyrnae edito adeo inclaruit, ut haec de eo scriberentur:

Vni Crassitio se credere Smyrna probavit:
Desinite indocti coniugio hanc petere.
Soli Crassitio se dixit nubere velle:
Intima cui soli nota sua exstiterint.

Sed quum edoceret iam multos ac nobiles, in his Iulium Antonium, Triumviri filium, ut Verrio quoque Flacco compararetur, dimissa repente schola, transiit ad Q. Sextii philosophi sectam.

19. *Scribonius Aphrodisius*, Orbilii servus atque

in infer. Fori p. — incisos) Fogginius, qui illustravit fastos Praenestinos, ex tribus codd. Vatic. hanc varietatem attulit: *in superiore Fori parte circa hemicyclium marmori perite incisos.* Hoc probat Wolfius.

commentario Smyrnae) h. e. ὑπομνήματα de urbe Smyrna rebusque Smyrnaeorum, quod patet ex ultimo versu poëmatii. — In interpretandis duobus istis vocabulis errasse Clar. Baumgarten in indice ipse fatetur, intelligendaque non de urbe Smyrna, sed de carmine Cinnae de *Smyrna* sive *Myrrha*, quod commentario Crassitius illustravit. E. Tayr.

discipulus, mox a Scribonia, Libonis filia, quae prior Augusti uxor fuerat, redemtus et manumissus, docuit, quo Verrius, tempore, cuius etiam libris *de Orthographia* rescripsit, non sine insectatione studiorum morumque eius.

20. *C. Iulius Hyginus*, Augusti libertus, natione Hispanus (etsi nonnulli Alexandrinum putant, et a Caesare puerum Romam advectum, Alexandria capta), studiose et audiit et imitatus est Cornelium Alexandrum, Grammaticum Graecum: quem propter antiquitatis notitiam *Polyhistorem* multi, quidam *Historiam* vocabant. Praefuit Palatinae bibliothecae: nec eo secius plurimos docuit: fuitque familiarissimus Ovidio poëtae et Caio Licinio consulari, historico; qui eum admodum pauperem decessisse tradit, et liberalitate sua, quoad vixerit, sustentatum. Huius libertus fuit Iulius Modestus, in studiis atque doctrina vestigia patroni sequutus.

21. *C. Melissus*, Spoleti natus, ingenuus, sed ob discordiam parentum expositus, cura et industria educatoris sui altiora studia percepit, ac Maecenati pro Grammatico muneri datus est. Cui quum se gratum et acceptum in modum amici videret, quamquam asserente matre, permansit tamen in statu servitutis, praesentemque conditionem verae origini anteposuit. Quare cito manumissus, Augusto etiam insinuatus est; quo delegante, curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviae porticu suscepit. Atque ut ipse tradit, sexagesimum aetatis annum agens, libellos *Ineptiarum*, qui nunc *Iocorum* inscribuntur, componere instituit: absolvitque centum et quinquaginta, quibus et alios diversi operis

postea addidit. Fecit et novum genus Togatarum, inscripsitque *Trabeatas.*

22. *M. Pomponius Marcellus*, sermonis Latini exactor molestissimus, in advocatione quadam (nam interdum et causas agebat) soloecismum ab adversario factum usque adeo arguere perseveravit, quoad Cassius Severus, interpellatis iudicibus, dilationem petiit: *ut litigator suus alium Grammaticum adhiberet; quando non putat is, cùm adversario de iure sibi sed de soloecismo controversiam futuram.* Hic idem, quum ex oratione Tiberium reprehendisset, affirmante Atteio Capitone, *et esse illud Latinum, et, si non esset, futurum certe iam inde*: *Mentitur*, inquit, *Capito. Tu enim, Caesar, civitatem dare potes hominibus, verba non potes.* Pugilem olim fuisse, Asinius Gallus hoc in eum epigrammate ostendit:

Qui caput ad laevam didicit, glossemata nobis
Praecipit: os nullum, vel potius pugilis!

23. *Remius Palaemon*, Vicentinus, mulieris verna, primo, ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, literas didicit: postea manumissus, docuit Romae: ac principem locum inter Grammaticos tenuit, quamquam infamis omnibus vitiis, palamque et Tiberio, et mox Claudio, praedicantibus, nemini minus institutionem

Togatarum) sc. fabularum. *Trabeae* ab Equitibus, et in luctu etiam gestabantur (vid. Dom. 14; Lips. ad Tac. Ann. III, 2, quod facere potest ad indagandam nominis novi fabularum generis causam.

quando non putat) Transitus ab oratione obliqua ad rectam fere graecus.

Qui cap. ad laevam didicit) Praeceptum fuisse videtur gladiatorium *caput ad laevam*, quod nos ignoramus, unde verbum *didicit*, cui opponitur *praecipit.* Wolfius tamen praefert *deiicit* vel *reiicit. Os nullum* idem interpretatur *indisertum*, quod unice verum.

puerorum vel iuvenum committendam: sed capiebat homines cum memoria rerum, tum facilitate sermonis: nec non etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripsit et variis, nec vulgaribus metris. Arrogantia fuit tanta, ut Marcum Varronem *porcum* appellaret; secum et natas, et morituras literas, iactaret; nomen suum in Bucolicis non temere positum, sed praesagiente Virgilio, fore quandoque omnium poëtarum ac poëmatum Palaemonem iudicem. Gloriabatur etiam, latrones quondam sibi propter nominis celebritatem parsisse. Luxuriae ita indulsit, ut saepius in die lavaret; nec sufficeret sumtibus, quamquam ex schola quadragena annua caperet, ac non multo minus ex re familiari, cuius diligentissimus erat, quum et officinas promercalium vestium exerceret, et agros adeo coleret, ut vitem, manu eius institutam, satis constet trecenta sexaginta quinque vasa edidisse. Sed maxime flagrabat libidinibus in mulieres, usque ad infamiam oris: dictoque non infaceto notatum ferunt cuiusdam, qui, quum in turba osculum sibi ingerentem, quamquam refugiens, devitare non posset, *Vis tu*, inquit, *magister*, *quoties festinantem aliquem vides*, *abligurire*?

24. *M. Valerius Probus*, Berytius, diu centuriatum petiit,* donec taedio ad studia se contulit. Legerat in provincia quosdam veteres libellos apud Grammatistam, durante adhuc ibi antiquorum memoria, necdum omnino abolita, sicut Romae. Hos quum diligentius repetere, atque alios deinceps cognoscere cuperet, quamvis omnes contemni,

in Bucolicis) ecloga tertia.

saepius in die) An *in dies*, καθ' ἡμέραν.

vasa) Wolf. probat Vrsini coniecturam *uvas*.

magisque opprobrio legentibus, quam gloriae et fructui esse, animadverteret, nihilominus in proposito mansit: multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, et annotare curavit, soli huic, nec ulli praeterea Grammatices parti, deditus. Hic non tam discipulos, quam sectatores aliquot, habuit. Nunquam enim ita docuit, ut magistri personam sustineret. Vnum vel alterum, vel, quum plurimos, tres, aut quatuor, postmeridianis horis admittere solebat, cubansque inter longos ac vulgares sermones, legere quaedam, idque perraro. Nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit. Reliquit autem non mediocrem silvam observationum sermonis antiqui.

C. SVETONII TRANQVILLI

DE

CLARIS RHETORIBVS

LIBER

1. Rhetorica quoque apud nos perinde atque Grammatica, sero recepta est, paulo etiam difficilius, quippe quam constet nonnunquam etiam prohibitam exerceri. Quod ne cui dubium sit, vetus Senatusconsultum, item Censorium edictum, subiiciam: *Caio Fannio Strabone, M. Valerio Messala, Consulibus, Marcus Pomponius Praetor Senatum consuluit. Quod verba facta sunt de Philosophis et de Rhetoribus, de ea re ita censuerunt: Vt M. Pom-*

Aliquot libri hunc indicem rhetorum, de quibus liber egit, praefigunt: *L. Plotius Gallus. L. Otacilius Pilitus. Epidius. Sex. Clodius. C. Albutius Silus. L. Caestius Pius. M. Porcius Latro. Q. Curtius Rufus. L. Valerius Primanus. Virginius Flavus. L. Statius Vrsulus. P. Clodius Quirinalis. M. Antonius Liberalis. Sex. Iulius Gabinianus. M. Fabius Quintilianus. Iulius Tiro.* Apparet, et maximam partem libri periisse, et satis magno nostrum detrimento, quantum colligere licet ex nonnullis nominibus, quorum historiam tempus nobis invidit.

vetus Senatusconsultum) Memorat etiam Gell. N. A. XV, 11, qui quum de philosophis et rhetoribus *latinis* factum dicit, gravem adversarium nactus est Pighium Annal. tom. II, pag. 410, ad a. V. 592, coniicientem *latinis* ibi corruptum ex *inquilinis*. De *graecis* illud agere, censent etiam Casaub. et Wolf. ad n. l., praesertim quum edicto censorio, mox citato, *novum* dicatur *genus* rhetorum latinorum, septuagesimo anno post illud SCtum.

ponius Praetor animadverteret, curaretque, uti ei e Republica fideque sua videretur, ut Romae ne essent. De iisdem, interiecto tempore, Cneus Domitius Aënobarbus, et Lucius Licinius Crassus, Censores, ita edixerunt: *Renunciatum est nobis, esse homines, qui novum genus disciplinae instituerunt: ad quos iuventus in ludum conveniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos Rhetoras: ibi homines adulescentulos totos dies desidere. Maiores nostri, quae liberos suos discere, et quos in ludos itare vellent, instituerunt. Haec nova, quae praeter consuetudinem ac morem maiorum fiunt, neque placent, neque recta videntur. Quapropter et iis, qui eos ludos habent, et iis, qui eo venire consuerunt, videtur faciendum, ut ostendamus nostram sententiam, nobis non placere.* Paulatim et ipsa utilis honestaque apparuit: multique eam praesidii causa et gloriae appetiverunt. *Cicero* ad praeturam usque graece declamavit: latine vero senior quoque, et quidem consulibus Hirtio et Pansa; quos discipulos, et grandes praetextatos, vocabat. *Cneum Pompeium* quidam historici tradiderunt, sub ipsum civile bellum, quo facilius Caio Curioni, promptissimo iuveni, causam Caesaris defendenti, contradiceret, repetisse declamandi consuetudinem: *Marcum Antonium*, item *Augustum*, ne Mutinensi quidem bello omisisse. *Nero Caesar* et primo imperii anno, publice quoque bis antea declamavit: plerique

De iisdem) *De coërcendis rhetoribus latinis* Gell. l. c., vid. Pigh. tom. III, pag. 212, ad a. V. 661.

Consulibus) Al. *cum Consulibus.* Wolf. recepit *cum*, et uncinis inclusit vocem *Consulibus*, et per errorem Suetonium Pansam nominasse pro *Dolabella*, censet ex Cic. ad Div. IX, 16: *Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo.* Mihi ipsum Pansam nomen ostendere videtur, veram esse lectionem, *Consulibus Hirtio et Pansa.*

autem oratorum etiam declamationes ediderunt. Quare magno studio hominibus iniecto, magna etiam professorum ac doctorum profluxit copia, adeoque floruit, ut nonnulli ex infima fortuna in ordinem senatorium, atque ad summos honores processerint. Sed ratio docendi nec una omnibus, nec singulis eadem semper fuit; quando vario modo quisque discipulos exercuerunt. Nam et dicta praeclare per omnes figuras, per casus, et apologos, aliter atque aliter exponere, et narrationes tum breviter et presse, tum latius et uberius explicare consueverant: interdum Graecorum scripta convertere, ac viros illustres laudare, vel vituperare: quaedam etiam ad usum communis vitae instituta, tum utilia et necessaria, tum perniciosa et supervacanea ostendere: saepe fabulis fidem firmare, aut historiis demere; quod genus θέσεις et ἀνασκευάς et κατασκευάς Graeci vocant: donec sensim haec exoleverunt, et ad controversiam ventum est. Veteres *Controversiae* aut ex historiis trahebantur; sicut sane nonnullae usque adhuc: aut ex veritate ac re, si qua forte recens accidisset. Itaque, locorum etiam appellationibus adiectis, proponi solebant. Sic certe collectae editaeque se habent: ex quibus non alienum fuerit, unam et alteram, exempli causa, ad verbum referre. *Aestivo tempore adolescentes urbani quum Ostiam venissent, litus ingressi, piscatores trahentes rete adierunt, et pepigerunt, bolum quanti emerent: nummos solverunt: diu exspectaverunt, dum retia extraherentur: aliquando extractis, piscis nullus infuit, sed sporta auri obsuta. Tum emtores bolum suum aiunt, piscatores suum.* — *Venalicii quum Brundisii gregem venalium e navi educerent, formoso et pretioso*

puero, quod portitores verebantur, bullam et praetextam togam imposuere: facile fallaciam celarunt. Romam venitur: res cognita est: petitur puer, quod domini voluntate fuerit liber, in libertatem. Olim autem eas appellatione graeca συνθέσεις vocabant: mox *controversias* quidam, sed aut *fictas*, aut *iudiciales.* Illustres professores, et quorum memoria aliqua exstet, non temere alii reperientur, quam de quibus tradam.

2. *L. Plotius Gallus.* De hoc Cicero ad M. Titinium sic refert: *Equidem memoria teneo, pueris nobis, primum latine docere coepisse L. Plotium quendam: ad quem quum fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam, mihi idem non licere. Continebar autem doctissimorum hominum auctoritate, qui existimabant, Graecis exercitationibus ali melius ingenia posse.* Hunc eundem (nam diutissime vixit) M. Coelius in oratione, quam pro se de vi habuit, significabat dictasse Atratino, accusatori suo, actionem: subtractoque nomine, *hordearium* eum *rhetorem* appellat, deridens, ut inflatum ac levem et sordidum.

3. *L. Otacilius Pilitus* servisse dicitur, atque etiam ostiarius veteri more in catena fuisse; donec ob ingenium ac studium literarum manumissus, accusanti patrono subscripsit. Deinde Rhetoricam professus, Cn. Pompeium Magnum docuit, patrisque eius res gestas, nec minus ipsius, compluribus libris exposuit; primus omnium libertinorum, ut Cornelius Nepos opinatur, scribere historiam orsus, non nisi ab honestissimo quoque scribi solitam.

portitores) Accus. sc. *venalicii* sive mangones verebantur portitores, eosque defraudare studébant vectigali, de formoso puero solvendo.

Cicero) in deperditis epistolis.

4. Ad id tempus *Epidius*, calumnia notatus, ludum dicendi aperuit: docuitque inter ceteros M. Antonium, et Augustum. Quibus quondam C. Canutius, obiicientibus sibi, quod in Republica administranda potissimum consularis Isaurici sectam sequeretur, *Malle*, respondit, *Isaurici esse discipulum*, *quam Epidii calumniatoris.* Hic Epidius ortum se ab Epidio *Nunciono* praedicabat: quem ferunt olim praecipitatum in fontem fluminis Sarni, paulo post cum cornibus exstitisse, ac statim non comparuisse, in numeroque Deorum habitum.

5. *Sextus Clodius*, e Sicilia, latinae simul graecaeque eloquentiae professor, male oculatus, et dicax, *par oculorum in amicitia M. Antonii Triumviri exstitisse se*, aiebat. Eiusdem uxorem Fulviam, cui altera bucca inflatior erat, *acumen stili tentare* dixit, nec eo minus, immo vel magis, ob hoc Antonio gratus. A quo mox Consule ingens etiam congiarium accepit, ut ei in Philippicis Cicero obiicit: *Adhibes ioci causa magistrum suffragio tuo, et compotorum tuorum, Rhetorem; cui concessisti, ut, in quem vellet, diceret: salsum omnino hominem! sed materia facilis, in te et in tuos dicere. At quanta merces Rhetori est data? Audite, audite, Patres Conscripti, et cognoscite Reipublicae vulnera. Duo millia iugerum campi Leontini Sexto Clodio Rhetori assi-*

Ad id tempus) Al. *ad idem t.* ex emendatione.

Nunciono) Coniecere *Nursino* et *Nucerino.*

acumen stili tentare) « Apposite ad Petron. cap. 70, *ut mucronem ad buccam probaremus*, citavit Cel. Burm. in ed. sec. haec Luciani de mercede conductis tom. I, pag. 656 (ed. Bipont. tom. III, pag. 217) τῆς τριαίνης τὰς ἀκμὰς εἰς τὰς χεῖρας λαβών, καὶ πρὸς τὴν γνάθον πεφυσημένην ἀποπειρώμενος. Tecte hic ad alium stilum respici, certum est ». Oud.

in Phil. Cicero) Phil. II, 17.

ut, in quem vellet) Cic. *ut in te, quae vellet, diceret.*

dicere) H. l. et apud Cic. vulg. *dicta dicere.*

gnasti, et quidem immunia: ut tanta mercede nihil sapere disceres.

6. *C. Albutius Silus*, Novariensis, quum aedilitate in patria fungeretur, quum forte ius diceret, ab iis, contra quos pronunciabat, pedibus e tribunali detractus est. Quod indigne ferens, statim contendit ad portam, et inde Romam: receptusque in Planci oratoris contubernium, cui declamaturo mos erat, prius aliquem, qui ante diceret, excitare, suscepit eas partes, atque ita implevit, ut Planco silentium imponeret, non audenti in comparationem se demittere. Sed ex eo clarus, propria auditoria instituit, solitus proposita controversia sedens incipere, et calore demum provectus consurgere ac perorare. Declamabat autem genere vario; modo splendide atque adornate: tum, ne usquequaque scholasticus existimaretur, circumcise ac sordide, et tantummodo trivialibus verbis. Egit et causas, verum rarius, dum amplissimam quamque sectatur; nec alium in ulla locum, quam perorandi. Postea renunciavit Foro, partim pudore, partim metu. Nam quum in lite quadam centumvirali, adversario, quem ut impium erga parentes incessebat, iusiurandum, quasi per figuram sic obtulisset: *Iura per patris matrisque cineres, qui inconditi iacent;* et alia in hunc modum: arripiente eo conditionem, nec iudicibus aspernantibus, non sine magna sui invidia negotium afflixit. Et rursus in cognitione caedis, Mediolani, apud L. Pisonem Proconsulem defendens reum, quum, cohibente lictore nimias laudantium voces, ita excanduisset, ut et, deplorato Italiae statu, quasi iterum

tanta mercede) Apud Cicer. vulg. *pro tanta mercede.*

laudantium) sc. auditorum, maxime ex discipulis, quorum corona perorantem magistrum cingebat.

in formam provinciae redigeretur, Marcum insuper Brutum, cuius statua in conspectu erat, invocaret, legum ac libertatis auctorem et vindicem, paene poenas luit. Iam autem senior ob vitium vomicae Novariam rediit: convocataque plebe, causis, propter quas mori destinasset, diu, ac more concionantis, redditis, abstinuit cibo.

PVBLII TERENTII AFRI CARTHAGINIENSIS

VITA

1. Publius Terentius Afer, Carthagine natus, servivit Romae Terentio Lucano Senatori: a quo ob ingenium et formam non institutus modo liberaliter, sed et mature manumissus est. Quidam captum esse existimant: quod fieri nullo modo potuisse, Fenestella docet; quum inter finem secundi belli Punici, et initium tertii natus sit et mortuus, nec, si a Numidis aut Getulis captus sit, ad ducem romanum pervenire potuisset, nullo commercio inter Italicos et Afros, nisi post deletam Carthaginem, coepto. Hic cum multis nobilibus familiariter vixit, sed maxime cum Scipione Africano et C. Laelio, quibus etiam corporis gratia conciliatus existimatur, quod et ipsum Fenestella arguit, contendens, utroque maiorem natu fuisse; quamvis et Cornelius Nepos aequales omnes fuisse tradat, et Porcius suspicionem de consuetudine per haec faciat:

Dum lasciviam nobilium, et fucosas laudes petit;

Dum lasc.) Hos versus Wolfius ita refinxit:
Dum lasciviam nobilium et laudes fucosas petit:
Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus.
Dum se ad Furium coenare et Laelium pulcrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem aetatis suae ... ipsus ....
Suis ablatis rebus ad summam inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit Graeciam (au *Graeciae*) in terram ultimam;

Dum Africani vocem divinam inhiat avidis auribus:
Dum ad Furium se coenitare et Laelium, pulcrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebro in Albanum rapi
Ob florem aetatis suae: ipsus sublatis rebus ad summam
Inopiam redactus est.
Itaque e conspectu omnium abiit Graeciam in terram ultimam.
Mortuus est in Stymphalo, Arcadiae oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius:
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillume,
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam,
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

2. Scripsit comoedias sex: ex quibus primam Andriam quum Aedilibus daret, iussus ante Caerio recitare, ad coenantem quum venisset, dictus est, initium quidem fabulae, quod erat contemtiore vestitu, subsellio iuxta lectulum residens legisse; post paucos vero versus invitatus, ut accumberet, coenasse una, deinde cetera percurrisse, non sine magna Caerii admiratione. Et hanc autem, et quinque reliquas aequaliter populo probavit. Quamvis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat:

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Mortuus est in Stymphalo Arcadiae oppido; nil Publicus
Scipio illi profuit, nil Laelius, nil Furius,
Tres per id tempus qui agitabant nobiles facillume:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam,
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servolus.

Eunuchus quidem bis die acta est, meruitque pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, id est, octo millia nummûm: propterea summa quoque titulo adscribitur. Nam Adelphorum principium Varro etiam praefert principio Menandri. Non obscura fama est, adiutum Terentium in scriptis a Laelio et Scipione, quibuscum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim, nisi leviter, se tutari conatur, ut in prologo Adelphorum:

Nam quod isti dicunt malevoli, homines nobiles
Hunc adiutare, assidueque una scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam, quum illis placet
Qui vobis universis et populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore usus est sine superbia.

Videtur autem se levius defendisse, quia sciebat, Laelio et Scipioni non ingratam esse hanc opinionem: quae tamen magis et usque ad posteriora tempora valuit.

3. Q. Memmius in oratione pro se ait: *P. Africanus, qui a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit.* Nepos auctore certo comperisse se ait, C. Laelium quondam in Puteolano kalendis martiis admonitum ab uxore, temporius ut discumberet, petiisse ab ea, ne interpellaretur: serius tandem ingressum triclinium dixisse, non saepe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum, ut scripta illa proferret, pronunciasse versus, qui sunt in Heautontimorumeno:

Satis pol proterve me Syri promissa huc induxerunt.

4. Santra Terentium existimat, si modo in scribendo adiutoribus indiguerit, non tam Scipione et Laelio uti potuisse, qui tunc adolescentuli fuere, quam Sulpicio Gallo, homine docto, et qui consularibus ludis initium fecerit fabularum dandarum: vel Q. Fabio Labeone, et M. Popillio, consulari utroque, ac poëta. Ideo ipsum non iuvenes designasse, qui se adiuvisse dicerentur; sed viros, quorum operam et in bello et in otio et in negotio populus sit expertus. Post editas comoedias, nondum quintum atque tricesimum egressus annum, causa evitandae opinionis, quia videbatur aliena pro suis edere, seu percipiendi Graecorum instituta, moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus urbem est, neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit:

Sed ut Afer sex populo edidit comoedias,
Iter hinc in Asiam fecit. Navim quum semel
Conscendit, visus nunquam est. Sic vita vacat.

5. Q. Cosconius redeuntem e Graecia perisse in mari dicit cum centum et octo fabulis, conversis e Menandro. Ceteri, mortuum esse in Arcadiae Stymphalo, sive Leucadia, tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, Marco Fulvio Nobiliore, Consulibus, morbo implicitum acri, dolore ac taedio amissarum sarcinarum, quas in navi praemiserat, ac simul fabularum, quas novas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiam, quae post equiti romano nupsit: item hortulos viginti iugerum in via Appia ad Martis villam. Quo magis miror, Porcium scribere:

— — Nihil Publius
Scipio profuit, nihil ei Laelius, nihil Furius;

Tres per idem tempus, qui agitabant nobiles facillume:
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam,
Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus.

Hunc Afranius quidem omnibus Comicis praefert, scribens in Compitalibus:

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solum Naevio et Plauto et Caecilio, sed Licinio quoque et Attilio postponit. Cicero in Limone hactenus laudat:

Tu quoque, qui solus lecto sermone, Terenti,
Conversum expressumque latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quidquid come loquens, atque omnia dulcia dicens.

Item C. Caesar:

Tu quoque, tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret vis,
Comica ut aequato virtus polleret honore
Cum Graecis; neque in hac despectus parte iaceres!
Vnum hoc maceror, et doleo tibi deesse, Terenti.

adiuncta foret vis) δύναμις vel δεινότης, ut recte interpretatur Wolfius, quem etiam in interpunctione sum secutus.

HORATII POETAE

VITA

Horatius Flaccus, Venusinus, patre, ut ipse tradit, libertino, et exactionum coactore; ut vero creditum est, salsamentario; quum illi quidam in altercatione exprobrasset, *Quotiens ego vidi patrem tuum cubito se emungentem?* Bello Philippensi, excitus a Marco Bruto imperatore, Tribunus militum meruit: victisque partibus, venia impetrata, scriptum quaestorium comparavit. Ac primo Maecenati, deinde Augusto insinuatus, non mediocrem in amborum amicitia locum tenuit. Maecenas quantopere eum dilexerit, satis monstratur illo epigrammate, ubi inquit:

Ni te visceribus meis, Horati,
Plus iam diligo, tu tuum sodalem
Hinnulo videas strigosiorem.

Sed multo magis extremis, tali ad Augustum elogio: *Horati Flacci, ut mei, memor esto.* Augustus ei epistolarum officium obtulit, ut hoc ad Maecenatem scripto significat: *Ante ipse scribendis epistolis ami-*

Insinuatus) Omisi *in gratiam* cum Oudend. et Bipont.

Dilexerit) Sic scripsi pro *dilexit*, iubente linguae lege.

Hinnulo) Ita edidi cum Oudend. et Wolfio. Vulg. *Titium sodalem mimo tu vid. strigosiorem.* Nisi nomen hominis latet in *hinnulo* vel *Mimo*, malim: *Mulo me vid. str.*

extremis) Sunt, qui addant *iudiciis.*

corum sufficiebam: nunc occupatissimus, et infirmus, Horatium nostrum a te cupio abducere. Veniet ergo ab ista parasitica mensa ad hanc regiam, et nos in scribendis epistolis iuvabit. Ac ne recusanti quidem aut succensuit quidquam, aut amicitiam suam ingerere desiit. Exstant epistolae, ex quibus, argumenti gratia, pauca subieci: *Sume tibi aliquid iuris apud me, tanquam si convictor mihi fueris: recte enim, et non temere feceris; quoniam id usus mihi tecum esse volui, si per valetudinem tuam fieri possit.* Et rursus: *Tui qualem habeam memoriam, poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio. Neque si tu superbus amicitiam nostram sprevisti, ideo nos quoque ἀνθυπερηφανοῦμεν.* Praeterea saepe inter alios iocos *purissimum penem*, et *homuncionem lepidissimum* appellat: unaque et altera liberalitate locupletavit. Scripta quidem eius usque adeo probavit, mansuraque perpetuo opinatus est, ut non modo Seculare carmen componendum iniunxerit, sed et Vindelicam victoriam Tiberii Drusique privignorum: eumque coëgerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere: post Sermones quoque lectos, nullam sui mentionem habitam ita sit questus: *Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?* expressitque eclogam, cuius initium est:

purissimum) Wolfius post Bentleium dedit Scaligeri coniecturam *putissimum*, idque reliquis convenientius.

opinatus est) Addidit hoc verbum Rutgers. Venus. lect. ç. 30, ex uno MS. Al. suppleverunt *credidit*, Oudend. *ominatus est*.

eclogam) ita post alios Oudend. et Wolf. Vulg. *elogium*.

Quum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes: in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

Horatius habitu corporis brevis fuit, atque obesus: qualis a se ipso et in Satyris describitur, et ab Augusto hac epistola: *Pertulit ad me Dionysius libellum tuum, quem ego, ut accusem te, quantuluscunque est, boni consulo. Vereri autem mihi videris, ne maiores libelli tui sint, quam ipse es. Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas: quum circuitus voluminis tui sit ὀγκαδέστατος, sicut est ventriculi tui.* Ad res venereas intemperantior traditur. (Nam speculato cubiculo scorta dicitur habuisse disposita, ut, quocumque respexisset, ibi ei imago coitus referretur). Vixit plurimum in secessu ruris sui Sabini aut Tiburtini: domusque eius ostenditur circa Tiburni luculum. Venerunt in manus meas et Elegi sub eius titulo, et Epistola prosa oratione, quasi commendantis se Maecenati: sed utraque falsa puto. Nam Elegi vulgares, Epistola etiam obscura: quo vitio minime tenebatur. Natus est sexto Idus Decembres, Lucio Cotta, et Lucio Torquato, Consulibus. Decessit quinto Kalendas Decembres, Caio Marcio Censorino,

Horatius) Vulg. *Idem Oratius.*

In sextariolo) Salmas. de modo usur. p.408, coniecit: Itaque licebit, in *Sextario illos* scribere, *quo* circ. etc. Illud minus necessarium: sed verissima mutatio inepti *quum* in *quo.*

Nam specul. — referretur) Eadem Seneca N. Q. I, 16 de Hostio quodam, unde huc turpiter intrusa, dudum viri docti, qui scriptori nostro aeque ac Horatio consuluerunt, iudicavere.

L. Cotta et L. Torq. Css.) A. V. 689, decessit a. 746, unde scripsi cum Wolfio: *post septimum et qu. a.* pro vulg. *post nonum* etc. Nimirum nota LVII corrupta est in LVIIII, ut veteres scripserunt pro seriore more LIX.

et Caio Asinio Gallo, Consulibus, post septimum et quinquagesimum annum, herede Augusto palam nuncupato, quum, urgente vi valetudinis, non sufficeret ad obsignandas testamenti tabulas. Humatus et conditus est extremis Esquiliis, iuxta Maecenatis tumulum.

LVCANI VITA

M. Annaeus Lucanus, Cordubensis, prima ingenii experimenta in Neronis laudibus dedit quinquennali certamine. Dein civile bellum, quod a Pompeio et Caesare gestum est, recitavit. Qui tantae levitatis et tam immoderatae linguae fuit, ut in praefatione quadam aetatem et initia sua cum Virgilio comparans, ausus sit dicere: *et quantum mihi restat ad Culicem?* Hic, initio adolescentiae, quum ob infestum matrimonium patrem suum ruri agere longe cognovisset, revocatus Athenis a Nerone, cohortique amicorum additus, atque etiam quaestura honoratus, non tamen permansit in gratia. Siquidem aegre ferens, recitante se, subito, ac nulla nisi refrigerandi sui causa, indicto Senatu, Neronem recessisse; neque verbis adversus Principem, neque factis exstantibus post haec temperavit: adeo ut quondam in latrinis publicis, clariore strepitu ventris emisso, hemistichium Neronis magna consessorum fuga pronunciarit: *Sub terris tonuisse putes.*

a Pomp.) Vulg. *cum Pomp. et Caesare*, Libri nonnulli *cum Pomp. a Caesare*. Puto, alieno loco positam fuisse veram emendationem *a*.

clariore strepitu) Delevi cum Graevio *cum* post *clariore*, et scripsi *consessorum* pro *cum sessorum*.

Sed et famoso carmine cum ipsum, tum potentissimos amicorum, gravissime proscidit. Ad extremum paene signifer Pisonianae coniurationis exstitit: multus in gloria tyrannicidarum palam praedicanda, ac plenus minarum; usque eo intemperans, ut Caesaris caput proximo cuique iactaret. Verum, detecta coniuratione, nequaquam animi constantiam praestitit. Facile enim confessus, et ad humillimas devolutus preces, matrem quoque innoxiam inter socios nominavit; sperans, impietatem sibi apud parricidam Principem pròfuturam. Impetrato autem mortis libero arbitrio, codicillos ad patrem de corrigendis quibusdam versibus suis exaravit: epulatusque largiter, brachia ad secandas venas medico praebuit. Poëmata eius etiam praelegi memini; confici vero, ac venalia proponi, non tantum operose et diligenter, sed inepte quoque.

confici) h. e. conscribi, confingi. Coniecerunt etiam *comi* et *conquiri*.

CAII PLINII

VITA

Plinius Secundus, Novocomensis, equestribus militiis industrie functus, procurationes quoque splendidissimas, atque continuas, summa integritate administravit, et tamen liberalibus studiis tantam operam dedit, ut non temere quis plura in otio scripserit. Itaque bella omnia, quae unquam cum Germanis gesta sunt, viginti voluminibus comprehendit. Item naturalis historiae triginta septem libros absolvit. Periit clade Campaniae. Nam quum Misenensi classi praeesset, et flagrante Vesevo ad explorandas propius causas Liburnica pertendisset, neque adversantibus ventis remeare posset, vi pulveris ac favillae oppressus est; vel, ut quidam existimant, a servo suo occisus, quem, deficiens aestu, ut necem sibi maturaret, oraverit.

Novocomensis) Immo *Veronensis*. Confunditur cum iuniore Plinio, qui Novocomensis fuit. Idem error est *Hieronymi* Chron. Euseb. n. 2125.

D. IVNII IVVENALIS

VITA

Iunius Iuvenalis, libertini locupletis incertum filius, an alumnus, ad mediam fere aetatem declamavit, animi magis causa, quam quod scholae se aut Foro praepararet. Deinde paucorum versuum Satyra non absurde composita in Paridem pantomimum poëtamque [Claudii Neronis, eius semestribus militiolis tumentem], genus scripturae industrie excoluit. Et tamen bene diu ne modico quidem auditorio quidquam committere est ausus. Mox magna frequentia, magnoque successu bis ac ter auditus est, ut ea quoque, quae prima fecerat, inferciret novis scriptis:

Quod non dant proceres, dabit histrio: tu Camerinos,
Et Bareas, tu nobilium magna atria curas.
Praefectos Pelopea facit, Philomela Tribunos.

Erat tum in deliciis aulae histrio: multique fauto-

scholae se) Addidi *se* cum Wolfio.

Claudii — tumentem) Vncis haec inclusi cum Oudend. Plura de loco corrupto Rupert. in edit. Iuven., quem conferas etiam de auctore huius vitae disputantem.

bene diu) bien longtems.

Quod non dant) Sat. VII, 90.

histrio) non Neronis vel Domitiani, sed Hadriani quidam. Vid. Oudend.

rum eius quotidie provehebantur. Venit ergo Iuvenalis in suspicionem, quasi tempora figurate notasset: ac statim per honorem militiae, quamquam octogenarius, Vrbe summotus, missusque ad praefecturam cohortis, in extrema Aegypti parte tendentis. Id supplicii genus placuit, ut levi atque ioculari delicto par esset. Verum intra brevissimum tempus angore et taedio periit.

AVLI PERSII

VITA

Aulus Persius Flaccus natus est pridie Nonas Decembris, Fabio Persico, L. Vitellio, Consulibus. Decessit octavum Kalendas Decemb. Publio Mario, Asinio Gallo, Consulibus. Natus in Etruria Volaterris, eques romanus, sanguine et affinitate primi ordinis viris coniunctus, decessit ad octavum milliarium via Appia in praediis suis. Pater eius Flaccus pupillum reliquit moriens, annorum fere sex. Fulvia Sisennia mater nupsit postea Fusio, equiti romano: et eum quoque extulit intra paucos annos. Studuit Flaccus usque ad annum duodecimum Volaterris: inde Romae apud Grammaticum Remmium Palaemonem, et apud Rhetorem Virginium Flavum. Quum esset annorum sedecim, amicitia coepit uti Annaei Cornuti, ita ut ab eo nusquam discederet: a quo inductus aliquatenus in philosophiam est. Amicos habuit a prima adolescentia Caesium Bassum poëtam, et Calpurnium Suram, qui eo vivo iuvenis

natus est) A. V. 787, decessit a. 815. *Publio* Mario pro *Rubrio* emendavit Lips. ad Tac. A. XIV, 48.

nusquam) malim *nunquam*.
Suram) Ita Wolf. pro *Staturam*.

decessit. Coluit ut patrem Servilium Nonianum. Per Cornutum cognovit Annaeum etiam Lucanum, aequaevum auditorem Cornuti. Nam Cornutus illo tempore Tragicus fuit, sectae Stoicae, qui libros philosophiae reliquit. Sed Lucanus adeo mirabatur scripta Flacci, ut vix retineret se illo recitante a clamore [quin *illa esse vera poëmata* diceret]. Sero cognovit et Senecam, sed non ut caperetur eius ingenio. Vsus est apud Cornutum duorum convictu doctissimorum et sanctissimorum virorum, acriter tum philosophantium, Claudii Agathemeri, medici Lacedaemonii, et Petronii Aristocratis Magnetis, quos unice miratus est et aemulatus, quum aequales essent, et Cornuto minores. Ipse etiam decem fere annis summe dilectus a Paeto Thrasea est, ita ut peregrinaretur quoque cum eo aliquando, cognatam eius Arriam uxorem habente. Fuit morum lenissimorum, verecundiae virginalis, formae pulcrae, pietatis erga matrem et sororem et amitam exemplo sufficientis. Fuit frugi et pudicus. Reliquit circa HS. vicies matri et sorori: scriptis tamen ad matrem codicillis, rogavit eam, ut daret Cornuto sestertia, ut quidam dicunt, centum; ut alii volunt, argenti facti pondo viginti, et libros circa septingentos, sive bibliothecam suam omnem. (Verum Cornutus, sublatis libris, pecuniam sororibus, quam frater heredes fecerat, reliquit). Et raro, et tarde scripsit. Hunc ipsum librum imperfectum reliquit. Versus aliqui demti sunt ultimo libro: et quasi finitus esset, leviter retractavit Cornutus, et Caesio Basso petenti, ut

quin — diceret) Desunt haec in MSS., atque sunt inepta.

Verum — reliquit) Vt spuriam uncis inclusit hanc periodum Oudend.

lev. retractavit Cornutus) Vulg. *lev. recitavit Cornuto.* Vid. Oudend. et Wolf.

ipse ederet, tradidit edendum. Scripserat etiam in pueritia Flaccus *Praetextam* [Vescio], et Ὁδοιπορικῶν librum unum, et paucos uxori Thraseae in Arriam matrem versus, quae se ante virum occiderat. Omnia autem ea, Cornutus auctor fuit matri eius, ut aboleret. Editum librum continuo mirari homines, et diripere coeperunt. Decessit autem vitio stomachi, anno aetatis tricesimo. Sed mox, ut a schola et magistris diverterat, lecto libro Lucilii decimo, vehementer Satyras componere studuit: cuius libri principium imitatus est, sibi primo, mox omnibus detrectaturus, cum tanta recentium Poëtarum et Oratorum insectatione, ut etiam Neronem culpaverit. Cuius versus in Neronem quum ita se haberet:

Auriculas asini Mida rex habet,

in hunc modum a Cornuto ipso tantummodo est emendatus:

Auriculas asini quis non habet?

ne hoc Nero in se dictum arbitraretur.

Vescio) Suspectam vocem inclusi uncis cum Wolfio.

tricesimo) Immo *vicesimo octavo*. Vid. supra. Ita scripsit Wolfius. Plerumque in Suetonio, si is auctor vitae, Consules et vitae annos non convenire, saepius demonstravimus.

C. SVETONII TRANQVILLI

OPERVM, QVAE PERIERVNT,

FRAGMENTA

Suidae Catalogus operum Tranquilli.

Τράγκυλλος ὁ Σουητόνιος, χρηματίσας γραμματικός, Ῥωμαῖος, ἔγραψε· περὶ τῶν παρ' Ἕλλησι παιδιῶν βιβλίον α. περὶ τῶν παρὰ Ῥωμαίοις θεωρικῶν καὶ ἀγώνων βιβλία β. περὶ τοῦ κατὰ Ῥωμαίους ἐνιαυτοῦ βιβλίον α. περὶ τῶν ἐν τοῖς βιβλίοις σημείων α. περὶ τῆς Κικέρωνος πολιτείας α. ἀντιλέγει δὲ τῷ Διδύμῳ, περὶ ὀνομάτων κυρίων καὶ ἰδίων ἐσθημάτων καὶ ὑποδημάτων, καὶ τῶν ἄλλων, οἷς τις ἀμφιέννυται. περὶ δυσφήμων λέξεων, ἤτοι βλασφημιῶν, καὶ πόθεν ἑκάστη. περὶ Ῥώμης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ νομίμων καὶ ἠθῶν βιβλία β. Συγγενικὸν Καισάρων. περιέχει δὲ καὶ βίους καὶ διαδοχὰς αὐτῶν ἀπὸ Ἰουλίου ἕως Δομετιανοῦ, βιβλία η. στέμμα Ῥωμαίων ἀνδρῶν ἐπισήμων.

De Regibus Liber.

Ausonius Paulino, Epist. XIX.

His longe iucundissimum poëma subdideras, quod de tribus Suetonii libris, quos ille *De Regibus* dedit, in epitomen coëgisti tanta elegantia, solus ut mihi

videare assequutus, quod contra naturam est, brevitas ut obscura non esset. In his versibus ego ista cognovi:

Europamque Asiamque duo vel maxima terrae
Membra, quibus Lybiam dubie Sallustius addit,
Europae adiunctam; possit cum tertia dici.
Regnatas multis, quos fama obliterat, et quos
Barbara romanae non tradunt nomina linguae.
Illibanum, Numidamque Avelim, Parthumque Vononem,
Et Caranum, Pellaea dedit qui nomina regum,
Quique magos docuit mysteria vana Nechepsi,
Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostris.

De institutione officiorum Liber.

Priscianus Lib. VI, pag. 679 *edit. Putsch.*

Quod tamen comprobat etiam Suetonius, diversos ponens usus in libro, qui est *De institutione officiorum.*

Chronicon Paschale, Fastorum Siculorum antea nomine insignitum, ad Olympiadem XVII pag. 117 *edit. Cangianae.*

Οὗτος Νουμμᾶς, ὁ καὶ Πομπίλιος, δεξάμενος πρεσβευτὰς ἐκ τῆς χώρας τῶν λεγομένων Πελασγῶν, φορούντων χλαμύδας ἐχούσας ταβλία ῥούσαια, καθάπερ οἱ ἀπὸ τῆς Ισαυρίας χώρας, καὶ τερφθεὶς τοῦ σχήματος, ἐπενόησεν πρῶτος ἐν Ῥώμῃ χλαμύδας φορεῖσθαι, τὰς μὲν βασιλικὰς πορφυρᾶς, ἐχούσας ταβλία χρυσᾶ, τὰς δὲ τῶν Συγκλητικῶν καὶ τῶν ἐν ἀξίαις καὶ στρατείαις χλαμύδας σήμαντρον τῆς

βασιλικῆς φορεσίας ταβλία πορφυρᾶ, ἀξίαν δηλοῦντα Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ὑποταγήν· κελεύσας μηδένα συγχωρεῖσθαι εἰσελθεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ Παλάτιον πρὸς αὐτὸν δίχα τοῦ σχήματος τῆς αὐτῆς χλαμύδος. καὶ οὐ συνεχώρουν τινὶ εἰσελθεῖν οἱ φυλάσσοντες τὸ Παλάτιον, εἰ μὴ ἐφόρει χλαμύδα ἔχουσαν φιλοτιμίαν βασιλικῆς ἐσθῆτος, καθὼς ὁ σοφώτατος Σουετώνιος Στραγκύαλος (*lege* Τράγκυλλος) Ῥωμαίων ἱστοριογράφος συνεγράψατο.

Praetorum libri.

Priscianus lib. VIII, pag. 744.

Suetonius autem passive protulit in quarto Praetorum: *Laetoria quae vetat minorem annis XXV stipulari.* ἐπερωτᾶσθαι.

Idem lib. VIII, pag. 743.

Suetonius in IV Praetorum: *Minor XXV ann. stipulari non potest*, passive dixit.

Idem lib. XVIII, pag. 1164.

Suetonius in VIII Praetorum: *Fasti dies sunt, in quibus fatur, id est, dicitur; ut nefasti, in quibus non dicitur.*

De ludis et spectaculis liber, aut libri varii,

A. Gellius lib. IX, cap. 7.

Sed de fidibus rarius dictum et mirabilius est: quam rem et alii docti viri, et Suetonius etiam Tran-

quillus in libro ludicrae historiae primo satis compertam esse, satisque super ea constare affirmat: *nervias in fidibus brumali die alias digitis pelli, alias sonare.*

Tertullianus de spectaculis cap. 6.

Qui, quotque in ordinem, et quibus idolis ludos instituerunt, positum est apud Suetonium Tranquillum, vel, a quibus Tranquillus accepit.

Diomedes Grammat. lib. III (*) *pag.* 489.

Primis temporibus omnia, quae in scena versantur, in comoedia agebantur. Nam Pantomimus, et Pytaules, et Choraules, in comoedia canebant. Sed quia non poterant omnia simul apud omnes artifices pariter excellere, si qui erant inter actores comoediarum pro facultate et arte potiores, principatum sibi artificii vindicabant. Sic factum est, ut, nolentibus cedere mimis in artificio suo ceteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni ergasterio erant, servire dedignabantur, se ipsos a comoedia separaverunt: ac sic factum est, ut exemplo semel sumto, unusquisque artis suae rem exsequi coeperit, neque in comoediam venire:

(*) *Non dubitandum, quin haec sint e libro Suetonii de Ludis ac Spectaculis: quem ab eo scriptum esse, testis Suidas: variaque inde depromunt A. Gellius, Tertullianus, Servius, Diomedes, Tzetzes. Absque eo esset, dicerem esse ex libro eius de poëtis: unde et fragmentum adducit Isidorus Orig. lib. VIII*, 7. *Immo ex eodem supersunt vita Terentii et Horatii; ac, ut censeo, Lucani, etiam Persii et Iuvenalis.* Ita Ger. Io. Vossius Lib. II Instit. Poët. cap. 29, qui tamen debuerat agnoscere Casaubonum, quippe primum huius indicem, cuius sunt quoque multa sequentia. Gron.

cuius rei indicia produnt nobis antiquae comoediae, in quibus invenimus, ACTA TIBIIS PARIBUS, AVT IMPARIBVS, AVT SARRANIS. Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est choraulicis, artifex concinebat. In canticis autem, Pytaulicis responsabat. Sed quod PARIBVS TIBIIS, vel IMPARIBVS, invenimus scriptum, hoc significat: si quando monodio agebat, unam tibiam inflabat; si quando synodio, utramque.

Ioannes Tzetzes Histor. Chiliade VI, v. 877.

Τράγκυλλος Σουητῖνος τὶς ἐν παιδιαῖς Ἑλλήνων,
Πολλὰς μὲν ἄλλας παιδιὰς καὶ συμποσίων λέγει.
Ὧν συμποσίων μία μὲν ἡ ἑωλοκρασία·
Ἑτέρα δὲ ὁ κότταβος, ὁμοῦ καὶ ἡ λατάγη.
Οἱ νέοι γὰρ κωμάζοντες τόποις ἀφωρισμένοις,
Περὶ ἑσπέραν τοὺς χοᾶς καὶ τοὺς βίκους τιθέντες,
Ἕκαστος ἀνδριζόμενος, ἔπινε τὸν οἰκεῖον.
Ὃς δὲ οὐ πιεῖν ἴσχυσε τὸν ἑαυτοῦ χοέα,
Περιεχεῖτο ἕωθεν, τῶν συμποτῶν γελώντων.
Τόδ' ἑωλοκρασία μέν. τὸν κότταβον δὲ μάθε.
Τῷ συμποσίῳ ἵστατο ζυγὸς καὶ λεκανίσκαι,
Παρ' ἑκατέρῳ τοῦ ζυγοῦ κάτωθεν τῶν πλαστίγγων.
Αἱ λεκανίσκαι μέσον δὲ εἶχον ἀνδριαντίσκους,
Ἀνδριαντίσκους, οὓς μανᾶς ὠνόμαζον τότε
Οἱ κωμασταί. πληροῦντος οὖν οἴνου τὸ τούτων στόμα,
(Ὁ λάταξ καὶ λατάγη δέ, ἤγουν ὑγρὸν καὶ ῥῦσις),
Τοῦτο ἀπεκοττάβιζον εἰς μίαν τῶν πλαστίγγων,
Τουτέστιν, ἐξετίνασσον, ἀπέπτυον, ἐκένουν.
Κότταβον καὶ τὸ ὄργανον ἅπαν ἐκάλουν τοῦτο.
Ἂν οὖν πλάστιγξ τῇ φορᾷ κατέῤῥεψε τοῦ οἴνου,
Καὶ τὸν μανᾶν εἰς κεφαλὴν ἤχησε κεκρουκυῖα,

Ὁ κωμαστὴς συγκωμασταῖς ἐδόκει τῶν γενναίων,
Εἰ δ' οὐ, πολὺν ἐλάμβανεν, ὡς ἀσθενὴς, τὸν γέλων.

Servius in III Georgicorum, 24.

Apud maiores theatri gradus tantum fuerunt. Nam scena de ligno tantum ad tempus fiebat, unde hodieque permansit consuetudo, ut componantur pegmata a ludorum theatralium editoribus. Scena autem, quae fiebat, aut versilis erat, aut ductilis. Versilis tunc erat, quum subito tota machinis quibusdam convertebatur, et aliam picturae faciem ostendebat. Ductilis tunc, quum tractis tabulatis hac atque illac species picturae nudabatur interior. Vnde perite utrumque tetigit, dicens: *Versis discedat frontibus*, singula singulis complectens sermonibus. Quod Varro et Suetonius commemorant.

Idem in V Aeneidos, 602.

Vt ait Suetonius Tranquillus, *Lusus ipse, quem vulgo Pyrrhicham appellant, Troia vocatur*: cuius originem expressit in libro de puerorum lusibus.

De vitiis corporalibus Liber.

Servius in Eclogam III, 8.

Hirqui autem sunt oculorum anguli, secundum Suetonium Tranquillum, in vitiis corporalibus.

Isidorus Originum lib. III.

Nam hirci sunt oculorum anguli, secundum Suetonium etc.

Servius in VII Aen. 629.

Secundum Suetonium, in libro de vitiis corporalibus, *Arvina est durum pingue, quae est inter cutem et viscus.*

De re vestiaria Liber.

Servius in Lib. VII Aen. 612.

Suetonius in libro de genere vestium dicit, tria esse genera trabearum. Vnum Diis sacratum, quod est tantum de purpura. Aliud regum, quod est purpureum, habet tamen album aliquid. Tertium augurale, de purpura et cocco.

De rebus variis Liber.

Sosipater Charisius lib. II, pag. 210.

Suetonius Tranquillus de rebus variis, Praepositiones (inquit) omnes omnino sunt Graecae duodeviginti, qui numerus inter omnes criticos Grammaticos perfecte convenit. Nostras vero esse has, *ab*, *ad*, *praeter*, *pro*, *prae*, *in*, *ex*, *sub*, *super*, *subter*.

Idem lib. II, pag. 175.

Suetonius Tranquillus Praeverbium putat dici debere, quod ante, vel adverbium, quod post verbum appellatio etiam nomenque ponatur.

De vocibus ominosis.

Servius ad II Aen. 683.

Suetonius tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, *apicem*, *tutulum*, *galerum*: sed *apicem* pileum sutile, circa medium virga eminente; *tutulum*, pileum lanatum metae figura; *galerum*, pileum ex pelle hostiae caesae.

Auctor Etymologici magni.

Ἀρχολίπαρος, ὁ λιπαρῶν ἵνα ἀρχῆς τύχῃ, ὁ ἐκ τοῦ ἄρχειν λιπαινόμενος. οὕτω Τράγκυλλος περὶ βλασφημιῶν.

De Grammaticis et Rhetoribus Libri.

D. Hieronymus in praefatione Catalogi Scriptorum ecclesiasticorum.

Hortaris, Dexter, ut Tranquillum sequens, Ecclesiasticos scriptores in ordinem digeram: et quod ille in enumerandis literarum viris fecit illustribus, ego in nostris faciam.

Idem in Epistola ad Desiderium.

Scripsi librum de illustribus viris ab Apostolis usque ad nostram aetatem, imitatus Tranquillum, Graecumque Apollonium.

Ex libris incertis.

Censorinus de natali die cap. 20.

Annum vertentem Romae Licinius quidem Macer, et postea Fenestella statim ab initio duodecim mensium fuisse scripserunt; sed magis Iunio Gracchano, et Fulvio Varroni, et Suetonio aliisque credendum, qui decem mensium putaverunt fuisse, ut tunc Albanis erat, unde orti Romani.

A. Gellius lib. XV, cap. 4.

Eundem Bassum Suetonius Tranquillus praepositum esse a M. Antonio provinciis Orientalibus, Parthosque in Syriam introrumpentes tribus ab eo proeliis fusos scribit, eumque primum omnium de Parthis triumphasse, et morte obita publico funere sepultum esse.

Servius in Eclogam III, 105.

Dicta *ulna* ἀπὸ τῶν ὠλενῶν id est a brachiis: unde et λευκώλενος Ἥρη. Licet Suetonius unum cubitum velit esse tantummodo.

Idem in III Georgicorum, 27.

Quod autem ait, *Victorisque arma Quirini*, non est contrarium: nam ut etiam in primo Aeneidos 292, diximus, Suetonius Tranquillus hoc de Augusto commemorat, *quodam tempore tres partes populi consentiente Senatu obtulisse ei tria nomina, Quirini,*

Augusti, Caesaris. Ille, ne, unum eligendo, alias offenderet partes, primo Quirinus est dictus: inde Caesar: post in nomine permansit Augusti.

Isidorus Orig. lib. XVIII, cap. 2.

Tranquillus autem, triumphum Latine potius appellatum, quod is, qui triumphans Vrbem ingrederetur, tripartito iudicio honoraretur.

Lib. eodem, cap. 6.

Tranquillus autem dicit: Dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curvatus fuisset ex acie recta, procurrit unus ad eum corrigendum: tumque a pugnante responsum est, *sic pugnabo* (al. *sica pugnabo*): inde sicae nomen datum est.

Commentator vetus Horatii ad carmen de arte poëtica, v. 354.

Scriptor, librarius, bibliopola, uti veteres dicebant, quod et Tranquillus affirmat.

Suidas.

Ασσάρια, ὀβολοί. Νούμμας ὁ πρῶτος βασιλεὺς μετὰ Ῥωμύλον Ῥωμαίων γεγονώς, ἀπὸ σιδήρου καὶ χαλκοῦ πεποιημένα (νομίσματα) πρῶτος ἐχαρίσατο Ῥωμαίοις, τῶν πρ αὐτοῦ πάντων διὰ σκυτίνων καὶ ὀστρακίνων τὴν χρείαν πληρούντων, ἅπερ ὠνόμασεν ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος νούμμια, ὥς φησι Τράγκυλλος.

Servius ad IV Georg. 127.

Corycos enim civitas est Ciliciae, in qua antrum illud famosum paene ab omnibus celebratum. Et per transitum tangit historiam memoratam a Suetonio. Pompeius enim, victis piratis Cilicibus, partim ibidem, partim in Graecia, partim in Calabria, agros donavit.

Idem in VI Aeneid. 799.

Quod autem dicit, verum est. Nam et Suetonius ait in vita Caesaris, responsa esse data per totum orbem, nasci invictum Imperatorem.

Idem in Aeneid. XII, 185.

Homo *rebellis* dicitur: res ipsa *rebellio*, non *rebellatio*: sic Suetonius. *Vid. Calig. cap.* 51.

Isidorus Originum lib. VIII, cap. 7.

Poëtae unde sint dicti, sic ait Tranquillus: Quum primum homines exuta feritate rationem vitae habere coepissent, seque ac Deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque magnificentiam ad religionem Deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulcriora, et simulacra corporibus ampliora faciebant, ita eloquio quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum et verbis illustrioribus et iucundioribus numeris extulerunt. Id genus

quia forma quadam efficitur, quae ποιότης dicitur, poëma vocitatum est, eiusque fictores poëtae.

Diomedes lib. I, pag. 362.

Inchoavi ab *inchoo*. Sic dicendum putat Iulius Modestus, quia sit compositum a *chao*, initio rerum. At Verrius et Flaccus in postrema syllaba adspirandum probaverunt. *Cohum* enim apud veteres mundum significat. Inde tractum *incohare*. Tranquillus quoque his assentiens, libello suo plenissime *aedem incohatam* ita disseruit.

Commentator vetus in Horat. I, Sat. 7, 20.

Bitus et Bacchus, gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium.

Charisius lib. II Inst. Gramm. p. 180.

Istoc vilius. Rex qui vocabat ad coenam, si sibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non posset, respondit, ut Tranquillus refert, *isto vilius hominis erit coena*.

Eustathius in Odyss. Ῥαψ. A, v. 106.

Ὁ δὲ τὰ περὶ Ἑλληνικῆς παιδιᾶς γράψας, διαφορὰν καὶ αὐτὸς εἰδὼς κύβων καὶ πεσσῶν, καὶ παλαιστάτην εἰπὼν τὴν κυβιστικὴν παιδιάν, παράγει Σοφοκλέους μὲν ἐκ Παλαμήδους, ὁμωνύμου τῷ ἥρωϊ δράματος τό, Ἐκεῖνος ἐφεῦρε πεσσοὺς, κύβους τε τερπνὸν ἀργίας ἄκος. καὶ Εὐφορίωνος τό, Πεσσὰ Ναυπλιάδαο. λέγει δὲ καὶ etc.

Hoc excerptum ex libro MS. de natura rerum retulit Oxonio Iac. Gronovius.

De omnibus maris ac fluminum in pratis in Annalibus Tranquillus sic ait. Extremum mare Oceanus: internum medius, quod ex Oceano fluit. Supernum et infernum, quibus Italia alluitur. Ex his superum et Adriaticum dicitur et Tuscum inferum. Fretum angustum quasi fervens mare, et Siculum et Gaditanum (MS. *Gaditianum*). Aestuaria sunt omnia, per quae mare vicissim tum accedit (MS. *occidit*), tum recedit. Altum proprie mare profundum. Vada (MS. *vaga*), quibus in mari potest stari, quae Virgilius brevia appellat, quae eadem Graeci brachia. Sinus maiores recessus maris dicuntur, ut Caspius, Arabicus, Indicus: maiores autem anguli, ut Paestanus, Matrestae, Amyclanus et similes nomina maris dixerunt. Flustra motus mari sine tempestate fluctuantis. Naevius in bello Poenico (MS. *Pontico*) in inscriptione quod ait, *honerariae honustae stabant in flustris*, ut si diceret in salo (MS. *Sola*). Moles, quae eminent et procurrunt mari, de quibus Pacuvius (MS. *Fauculius*) ait, *omnes latebras sublaetu mole abstrusas sinus.* Caecus fluctus tamen, nec dum tamen canus, de quo Atta (MS. *aota*) in togata sic ait: *Populo fluctos caecos faciunt per discordiam*; et Augustus ait: *nos venimus Neapolim, fluctu quidem caeco.* Litus, quidquid aqua alluitur. Flumen omnis humor, qui vel modice fluit. Torrens fluvius, qui a pluvia crescit, siccitate torrescit, id est arescit, de quo Pacuvius ait, *Flammeo vapore torrens torret.* Ostia exitus fluminum in mare. Tolli aquarum proiectus, quales sunt in Aniene (MS. *assiense*) flumine quam se maxima praecipitio.

C. SVETONII TRANQVILLI OPERVM FINIS.

INDEX

NOMINVM PROPRIORVM

Digitized by Google

INDEX

NOMINVM PROPRIORVM

A

C

ditum in civitatem rogatione Plotia confecit; C. 5.

Cornelius Cinna, Praetor, affinis Caesaris (οἰκεῖος ἐξ ἐπιγαμίας τῷ Καίσαρι) graviter de Caesare modo occiso concionatur; C. 85; cf. Appian. Civ. 2, 121, ibi excit. Plutarch. Brut. 18.

Helvius Cinna, Trib. pl. C. 52. per errorem nominis a plebe occiditur; C. 85. Hunc poëtam esse; Gr. 11. memoratum, auctorem laboriosissimi carminis de Myrrhae amore, de quo vid. Burm. ad Anthol. Lat. 2, 250, Voss. ad Virgil. Ecl. 9, 35, Spalding. ad Quinctil. Inst. 10, 4, et quod docto commentario illustravit L. Crassitius (Gr. 18, ad quem locum de urbe Smyrna cogitasse me pudet), hunc, inquam, eundem esse, praeter alios censet Glandorp. p. 393. auctore Plutarcho Brut. 20, ubi ποιητικὸς ἀνὴρ hic Cinna dicitur. Sunt autem alii, qui πολιτικός ibi legant, et dubitat etiam Reiskius, ut mihi videtur, iniuria; vid. Oudend. ad C. 85, et Gr. 11.

Cinobellinus vid. *Cynobellinus.*

Circei, oppidum in promontorio, antiquo Latinorum termino; A. 16, T. 72.

Circius, vehemens ventus Narbonensis provinciae; Cl. 17, ubi, vide, quos laudavi.

Circus, *Circenses*; vid. ind. Latin.

Cisalpina provincia; C. 29. —*Civica Cerialis* vid. *Cerialis.*

Claudia gens et *patricia*, de qua Suetonius exponit T. 1, et 2, et *plebeia* Marcellorum, de quibus suo loco vide. Cic. orat. 1, 39: « Quid, qua de re inter Claudios, *Marcellos et patricios* Centumviri iudicarunt, quum Marcelli ab liberti filio *stirpe*, patricii eiusdem nominis hereditatem *gente* ad se rediisse dicerent. » Vbi vide Schutz. in edit. maiore. — *Patricia gens Claudia*, orta ex Regillis, oppido Sabinorum, Romam recens conditam cum magna clientium manu commigravit, auctore Tito Tatio, consorte Romuli, vel, quod magis constat, Atta Claudio, gentis principe, post reges exactos sexto fere anno, a Patribus in patricias cooptata sq, T. 1. — Lacedaemonii in Claudiorum tutela; T. 6.

Atta Claudius vel *Clausus*, gentis princeps; T. 1, Liv. 2, 16, Dionys. 5, 40.

Appius Claudius Regillanus, Decemvir. T. 2.

Appius Claudius Caecus Censor, libertinorum filios in Senatum allegit; Cl. 24. societatem cum rege Pyrrho ut parum salubrem iniri dissuadet; T. 2. E quatuor filiis, quos praeter quinque filias habuit (Valer. Max. 13, 5), Noster Tiberium Neronem et Appium Pulcrum memorat T. 3.

Appius Claudius Caudex, Caeci frater (Gell. 17, 21), primus, freto classe traiecto, Poenos Sicilia expulit; T. 2.

Claudius Pulcer, Caeci filius, contra auspicia et infeliciter adversus Carthaginienses classe pugnat, Dictatorem dicere iussus, Glyciam viatorem suum dicit; T. 2. De eius sorore vid. infra.

Tiberius Claudius Nero Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, opprimit; T. 2; cf. *Nero* et *Tiberius.*

Claudius Drusus Italiam per clientelas occupare tentat; T. 2; cf. *Drusus* et *Livius.*

Appius et *Pulcer Claudii* fratres, discipuli Atteii Philologi, qui comes iis in provincia fuit; Gr. 10. Hic est App. Claud. Pulcer. collega Ciceronis in auguratu. Ad eundem plures Ciceronis sunt epistolae. — Caeterum cf. *Clodius.*

Tiberius Claudius Drusus Caesar, brevius *Claudius Caesar.* Drusi filius ex Antonia minore; Cl. 1. eius natales, 2. Germanici cognomen, pueritia atque adolescentia ibid. ab omnibus contemta, 3. Augusti de eo iudicia, 4. a Tiberio consularia fert ornamenta, caeterum a Rep. removetur, 5. variis honoribus et legato Tiberii augetur, 6. Consul primum cum Caligula, 7; cf. Cal. 15. qui alias ludibrio eum habet, 8; cf. Cal. 23, Ner. 6. varia vitae discrimina, 9. mirabili casu post Calig. necem imperium nancisci-

sequente anno V. C. 700 (Dio 39, 60) Consul Caesarem ab exercitibus Gallicis retrahere tentat; Ner. 2. successor ei per factionem nominatus principio civilis belli (A. V. 705) ad Corfinium capitur, quum mortem veneno appetitam mox expavisset Ner. 2. et a Caesare dimissus C. 34. Massilienses ad bellum excitat et destituit, acieque demum Pharsalica perit; Ner. 2. idem neutram partem sequentes hostium numero habendos censet; ibid., cf. C. 75. Eius filius

Cn. Domitius, proavus Neronis, inter conscios Caesarianae necis lege Pedia damnatus, classi Bruti Cassiique praest, iis superatis Antonio se dedit, cuius legatus ad Augustum transit; Ner. 3, A. 17, ubi vid. not. Filius

L. Domitius, avus Neronis, Germanico bello ornamentis triumphalibus honoratus, Consul A. V. 738; Ner. 4.

Cn. Domitius, filius superioris ex Antonia maiore, ex Agrippina Germanici filia pater Neronis, omni parte vitae detestabilis, Pyrgis, Etruriae oppido, mortuus; Ner. 5, 9, 28; Galb. 5, 6. Consul A. V. 785; Oth. 2, Vit. 2. Reliqua vid. sub voc. *Nero*. Eius sorores quaere sub voc. *Lepidus*.

Cn. Domitius Calvinus in Ponto cum Pharnace congressus exercitum amittit; C. 36.

Domitius Marsus, poëta, cuius carmen in edit. Tibulli 4, 15; vid. Quinctil. 6, 3; Ovid. ex Ponto 4, 16, 5; Martial. 2, 71, 3; et 77, 5; l. 5, 5, 6; l. 7, 29, 8, al. Versiculi eius citantur Gr. 9, et 16.

Doris dialectus; T. 56, vid. not.

Doryphorus, libertus Neronis, cui illud monstrum ut femina denupsit; Ner. 29, vid. not.

Drausus, dux barbarorum, quo cominus trucidato Drusus sibi posterisque suis cognomen invenit; T. 3.

Druidarum religio apud Gallos, dirae immanitatis, sub Augusto civibus interdicta, a Claudio penitus abolita; Cl. 25, vid. not.

Drusi ad *Liviam* gentem pertinent; quam vide.

Drusus; auctor cognominis, (vid. *Drausus*) Propraetore traditur ex provincia Gallia retulisse aurum, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum; T. 3. Eius abnepos

M. Livius Drusus, C. F., ob eximiam adversus Gracchos operam patronus Senatus dictus; T. 3, vid. Cl. Cic.

M. Livius Drusus, superioris filius, avunculus M. Catonis, in simili dissensione multa varie moliens a diversa factione per fraudem interemtus; T. 3, vid. Cl. Cic. et not.

L. Livius Drusus, pater Liviae, avus Tiberii, qui in eius memoriam munus gladiatorium dedit; T. 7, Vell. 2, 71. post proelium Philippense eum in tabernaculo se ipsum interemisse scribit.

Claudius Drusus, Liviae filius, frater Tiberii (A. 94. *C. Drusus*, ubi legendum videtur: *Caes. Dr.*), Drusus Nero; T. 4, sec. Cl. 1. olim Decimus, mox Nero praenomine, a Livia, quum Augusto gravida nupsisset, intra mensem tertium editus. Eius honores, res gestae, bella Raeticum et Germanicum, mors in castris aestivis, honores post mortem; Cl. 1, cf. T. 7. Liberi ex Antonia minore Germanicus, Livilla, Claudius; Cl. 1, Cal. 1. Drusi filia; A. 99. odio fratris Tiberii vexatur; T. 50. victoria eius Vindelica iussu Augusti ab Horatio celebrata; Horat. monumentum eius de coelo tactum; Cl. 46.

Drusus, Tiberii filius ex Agrippina; T. 7, A. 100. a patre in Forum deducitur; T. 15. secundus haeres Augusti ex triente; A. 101. laudat mortuum Augustum pro Rostris veteribus; A. 100. perlegendam ei orationem in Senatu tradit pater; T. 23. Consul cum Norbano Flacco A. V. 768; Vit. 3. a Tiberio haud patria caritate dilectus ob fluxiorem animum et remissiorem vitam; T. 52. veneno interemtus fraude Livillae uxoris atque Se-

tere destinaverat Iul. Caesar C. 44; h. e. in Tiberin fluvium ob navigationem eius aquas deducere, fundo siccato et agriculturae reddito; sed Caesare morte praevento, opus aggressus est Claudius, non minus compendii spe, quam gloriae; Cl. 20. eumque *perfecisse emissarium Fucini lacus*, dicit auctor cap. cit., idque verum esse, sed neglectum a Nerone, instaurasse Nervam, absolvisse Hadrianum, docuere, quos ad Cl. l. c. laudavi, Fabric. ad Dion. 60, 11; et Fabretti libro singulari; cf. Cl. 21, 32; Spartian. Hadrian. 22.

M. Fulvius Nobilior, Consul cum Cn. Cornelio Dolabella A. V. 596, Ter. 5.

Fulvia, uxor M. Antonii; A. 17, vid. *M. Antonius*, ubi de eius liberis e Fulvia dictum; Rh. 5. — Ex priore marito P. Clodio filia ei fuit Claudia, quam sibi desponsatam ductamque, Augustus, exorta simultate cum Fulvia socru, intactam dimisit; A. 62.

Fulvia Sisennia, mater poëtae Persii; Pers.

Fundi, oppidum inter Terracinam et Formias in via Appia; T. 5. in oppido Fundis; Galb. 8. prope Terracinam, sinistrorsus Fundos petentibus; Galb. 4. Decurio Fundanus; Cal. 23. *Galeria Fundana* Vit. 6, vid. *Galeria*.

Furiarum verbera; Ner. 34.

Furius; Ter. 1. — *Furius Bibaculus*, *Furius Camillus*, vid. *Bibaculus* et *Camillus*.

Furius Leptinus, stirpe praetoria, munere Caesaris in Foro depugnat. (Dio 43, 23, *Fulvium Setinum* appellat); C. 39. Burm. *Leptinum* cognomen a re contra Leptinos in Africa gesta, vel certe ab urbe illa quacunque de causa nobis ignota impositum putat.

Marcia Furnilla; vid. *Marcia*. — *Cornelius Fuscus*, vid. *Cornelius*.

Fusius, Eques Romanus; Pers. De scriptura nominis, quod *Fufius*, *Furius* et *Fusius* exhibetur, disputat Heusinger. ad Cic. de Off. 2, 14, 9 qui tamen ibi retinuit *L. Fufii*, atque ita etiam Gernhard.

G

A. Gabinii, de quo vid. Cl. Cic., uxor Lollia; C. 50.

P. Gabinius Secundus, Chaucis superatis, *Chaucius* cognominatus; Cl. 24.

Theodorus Gadareus, rhetoricae praeceptor; T. 57. Patria ei fuit *Gadara*, urbs Syriae trans Iordanem sita, de qua vid. Cellar. 3, 13, vol. 2, p. 640 seq.

Gades, insula Hispaniae cum celebri emporio, Gr. Γάδειρα, ubi templum Herculis; C. 7.

Gaetulicus vid. *Lentulus*. — *Gaetuli*, populus Africae; Ter. 1.

Servius Galba, Consul A. V. 610 cum L. Aurelio Cotta, temporum suorum eloquentissimus (Cicer. de Orat. 1, 9, *divinus homo in dicendo*), causa belli Viriathini; Galb. 3, vid. not. Eius nepos

Servius Galba, proavus Imperatoris, legatus Iul. Caesaris in Gallia, ei infensus ob repulsam consulatus, conspirat cum Cassio et Bruto, damnatus lege Pedia; Galb. 3, Cic. Phil. 13, 16.

Servius Galba, avus Imperatoris, clarior studiis, quam dignitate; non enim egressus praeturae gradum multiplicem nec incuriosam historiam edidit; Galb. 3.

C. Sulpicius Galba, pater Imperatoris, Consul A. V. 775, cum Haterio Agrippa, brevi corpore atque etiam gibber, modicae in dicendo facultatis, causas industrie actitat. Vxores ei Mummia Achaica et Livia Ocellina; Galb. 3. Ex Achaica liberi

C. Sulp. Galba, attritis facultatibus Vrbe cedit, prohibitusque a Tiberio sortiri anno suo proconsulatum voluntaria morte perit A. V. 789; Galb. 3, Tac. A. 6, 40, et

Serv. Sulpicius Galba Imperator. De praenomine *Servio*, non *Sergio*, vid. not. ad Galb. 1. —

H

L

cum Anton. et Octav. societate Remp. simul tenet; A. 8, 13. ab Octav. ex Africa in auxilium contra Sext. Pompeium evocatus viginti legionibus, quarum fiducia superbit, privatur, et supplex, concessa vita, Circeios in perpetuum relegatur; A. 16. pontificatum tamen maximum usque ad mortem obtinet; A. 31. ab Antistio Labeone in Senatum legitur; A. 54, vid. not. — peracta proscriptione in Senatu praeterita excusat; A. 27.

M. Aemil. Lepidus iuvenis, Triumviri e Iunia Bruti sorore filius, coniurat contra Augustum, sed a Maecenate opprimitur; A. 19, Vell. 2, 88.

M. Aemil. Lepidus, filius L. Aemilii Pauli (de quo vid. sub voc. *Aemilius*) ex Iulia, nepte Augusti (vid. ad A. 64), maritus Drusillae, sororis Caligulae, eique familiarissimus, coniuratione contra eum facta, occiditur; Cal. 24, 36, Cl. 9, Dio 59, 22. Eius soror

Aemilia Lepida, Augusti pronepti, sponsa Claudii, ob parentum offensas virgo adhuc ab eo repudiata; Cl. 26, vid. not. Nupsit postea Appio Iunio Silano; vid. ad Cl. 4, et sub voc. *Silanus.*

Lepida, generosissima femina (Tacit. A. 3, 22, « cui super Aemiliorum decus L. Sulla ac Cn. Pompeius proavi erant ») a marito Quirino dimissa et post vicesimum annum veneficii accusata, a Tiberio condemnatur; T. 49.

Domitia Lepida (Tac. 12, 64, « *minore Antonia genita, avunculo Augusto* ») ob Octaviam, Augusti sororem, Antoniae matrem (« *Agrippinae sobrina prior, ac Cnei, mariti eius, soror* »), soror, ut modo Tacitus, Cn. Domitii, patris Neronis, filia sec. Tac. l. c. et l. 4, 44. Antoniae minoris, sec. Nostrum Ner. 5 Antoniae maioris, (vid. Lips. ad Tac. l. c.) incesti cum fratre suspecta Ner. 5. educavit fratris filium Neronem; Ner. 6. qui ream, gratificans matri Agrippinae, a qua illa premebatur, testimonio coram afflixit; Ner. 7. ita ut a Claudio, multum adversante Narcisso, morti daretur: Tac. c. 65. — Eius soror, *Domitia*, a Nerone post parricidium matris interfecta est; Ner. 34, Tac. 13, 19, vid. Lips. ad Tac. 12, 64, Reimar. ad fragment. apud Xiphil. 61, 17.

Lepida, incerti patris, uxor Galbae, ante eius principatum mortua aeque ac duo filii; Galb. 5. eius mater Agrippinam, quae Galbam nondum coelibem sollicitaverat, in conventu matronarum iurgio corripuisse et manu etiam pulsasse dicitur ibid.

Leucadia, Acarnaniae peninsula, ubi mortuum plures tradiderunt Terentium; Ter. 5.

Liberi patris lucus in Thracia; A. 94.

Liberalis vid. *Flavius* et *Salvius.*

Libertatis atrium; A. 29, vid. not. cf. Ovid. Fast. 4, 622, Trist. 3, 1, 71.

Libitina, Venus, in cuius aerarium nummi pro defunctis deferebantur; Dionys. 4, 15, Ner. 39.

Libo, vid. *Scribonius.*

Liburnica, levior biremis, a Liburnis, Illyrica natione, sic dicta; Appian. Illyr. 3. — parte Liburnicarum demersa; A. 17. deceres Liburnicae; Cal. 37, vid. not. Liburnica; Ner. 34, Plin.

Licinius; cf. *Crassus.*

C. Licinius Calvus, filius Licinii Macri historici; orationibus et carminibus aeque illustris; vid. Cl. Cic. — Citantur eius versus; C. 49, 73. *Calvus orator* dicitur A. 72. — Memoratur adhuc *C. Licinius* consularis, historicus; Gr. 20. et *Licinius* Ter. 5, quem Volcatius Terentio praeposuit, de quibus certi quid pronuntiare non licet; vid. Voss. de hist. Lat. 1, 8, et Oudend. ad Gr. 20.

Licinius Enceladus; A. 67, vid. *Enceladus.*

Licinius Mucianus, Syriae praeses, deposita simultate, Vespasiano exercitum Syriacum promittit; Vesp. 6. meritorum fi-

N

O

corpus eius et habitus. maximus de eius morte dolor, 12. lapis Memoriae Othonis inscriptus; Vit. 10.

Salvius Cocceianus, filius Salv. Titiani, fratris Othonis, ab Othone post cladem dimissus, Oth. 10. et a Vitellio servatus, a Domitiano occiditur; Dom. 10.

Ovidio poëtae familiarissimus Iulius Hyginus; Gr. 20.

P

Pacis templum Foro proximum exstructum a Vespasiano; Vesp. 9. De *ara Pacis* vid. Ovid. Fast. 1, 709.

M. Paconius maiestatis reus sub Tiberio periit; T. 61. De eius filio vid. Lips. ad Tac. 16, 28.

Pacuvius, poëta tragicus, aequalis Ennii. Tragoedia eius, *Armorum iudicium*; C. 84.

Paean, nomen Apollinis; Ner. 39. de Nerone citharoedo, ut ἑκατηβελέτης de Partho.

Paetus Thrasea ob tristiorem vultum (fuit enim Stoicus) a Nerone mori iussus; Ner. 37. Familiarissime usus est Persio poëta; Pers. laudes Paeti Thraseae a Iunio Rustico editae; Dom. 10, vid. Reimar. ad Xiphil. 61, 15.

Palaemon vid. *Remmius.*

Palatium, mons Palatinus. Aug. natus regione Palatii; A. 5. Tiberius natus in Palatio; T. 5. statua in Palatio; Oth. 1, Tit. 2. Augustus habitavit in Palatio; A. 72. (unde *Palatium* i. q. *domus Caesarum*). Nero, Germanici filius, necatus in ima parte Palatii; T. 54, cf. Cal. 14, Cl. 18, Ner. 34. pro Palatii gradibus; Ner. 8, Vit. 15. partem Palatii Calig. ad Forum usque promovit; Cal. 22. et Palatium Capitoliumque coniunxit; ibid. domum a Palatio Esquilias usque Nero fecit; Ner. 31. *Palatina domus*; A. 29. Palat. domus incendio absumta; A. 57. fastigium Palat. domus navali corona iuxta civicam a Claudio ornatum; Cl. 17. (de *civica* in vestibulo Palatii vid. ad T. 26). in media parte vestibuli Palatinae domus; Vesp. 25. domus Palatina de coelo tacta; Dom. 15.

templum Apollinis in Palatio; A. 29. Palatium et Apollo; Ner. 25. Apollo Palatinus; A. 31, 52. atriensis; Cal. 57. Palatina bibliotheca (in porticu Apollinis); Gr. 20.

Palatini ludi; Cal. 56. (a Livia post mortem Augusti instituti; vid. Dion. 56, 46).

Palfurius Sura, de oratoribus coronatus; Dom. 13, Schol. ad Iuvenal. 4, 53.

Palilia vid. *Parilia.*

Pallas, libertus Claudii et a rationibus, cum Narcisso plurimum valuit; Cl. 28. (vid. Plin. ep. 7, 29, 8, 6). Pallantis imago aurea a L. Vitellio inter Lares culta; Vit. 2.

Palumbus gladiator, cuius nomine Claudius ad iocum abusus; Cl. 21.

Pandateria seu, ut alii, *Pandataria*, insula prope Italiam, quo Tiberius Agrippinam, Germanici viduam, relegavit; T. 53, Cal. 15.

Paneros fenerator, a Nerone regie elatus; Ner. 30, vid. not.

Panisci, Πανίσκοι. Paniscorum habitu; T. 44.

Pannonia ab Augusto domita; A. 21. copiae e Dalmatia, Pannoniaque et Moesia; Oth. 9. exercitus Moesiarum atque Pannoniae; Vit. 15. — *Pannonica* bella; A. 20, T. 9, cf. 16, 17. *Pannonici* cognomen Tiberio decretum; T. 17. — *Pannonii.* nemine dubitante, quin victores Germani iuncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset; T. 17. Pannonius dux Bato; T. 20.

Pansa, Consul cum Hirtio, (vid. *Hirtius*); A. 10, T. 5, Rh. 1. Paulo post proelium Mutinense ex vulnere periit, Glycone medico veneni inditi suspecto; A. 11.

Paphia Venus; Tit. 5, vid. *Venus.*

Papia Poppaea lex, de maritandis ordinibus, lata A. V. 762, post priorem eiusdem argumenti A. 736, vid. ad A. 34. vacatio legis Papiae Poppaeae, Cl. 19. ca-

S

ptimii Severi eiusdem nominis; Tit. 1.
Serapidis aedes; Vesp. 7, vid. Tacit. H. 4, 83.
Sertorius. qui post necem Consulis (Lepidi) ad Sertorium confugerant; C. 5.
Servilius Caepio. Caesar filiam suam Iuliam Cn. Pompeio collocavit, repudiato priore sponso Servilio Caepione, cuius vel praecipua opera paulo ante Bibulum impugnaverat; C. 21.
P. Servilius Vatia, postea *Isauricus*, Consul A. V. 675, sub quo Caesar in Cilicia meruit; C. 3. Eius filius Consul fuit cum Caesare A. V. 706, vid. ad C. 35, huiusque filia fuisse videtur, quam primam sponsam Octavianus adolescens habuisse dicitur A. 62.
P. Servilius Isauricus, Consul cum M. Antonio A. V. 713; T. 5.
Servilius Nonianus; Pers., vid. Plin. ep. 1, 13, auct. de cl. orator. c. 23.
Servilia, filia Q. Servilii Caepionis, soror uterina M. Catonis, mater M. Bruti, a Caesare amata et ingentibus donis ornata; C. 50.
Servilia Nais, amica Cn. Domitii; Ner. 3.
Serviliani horti; Ner. 47, Tac. A. 15, 55, H. 3, 38, vid. Donat. de V. Roma 3, 23.
Servius Tullius, rex Rom. A. 2. — Caeterum cf. *Clodius*, *Galba*, *Sulpicius*.
Sestius seu *Sextius Gallus*, libidinosus ac prodigus senex; T. 42.
Severus vid. Cassius.
Sextilia, probatissima nec ignobilis femina, uxor L. Vitellii, mater Imperatoris; Vit. 3, Tac. H. 2, 64, 89, et 3, 67. eius mors; Vit. 14.
Sextilis mensis e cognomine Augusti appellatus, quia eo et primus consulatus et insignes victorias ei obtigerant; A. 31, vid. Macrob. 1, 12.
Q. Sextius philosophus; Gr. 18, ubi vulg. *Q. Septimii secta*; vid. Oudend.
Sibyllinos ex libris fatidicis solos retinuit Augustus, hos quoque dilectu habito; A. 31. libri *fatales* dicuntur C. 79.
Sica, servus, cuius crebra mentio in epistolis Ciceronis; Gr. 14, vid. Cl. Cicer.
Sicilia: A. 2, 16, 47, T. 2, 4, 6. — *Sicilia*, carmen epicum Augusti; A. 85.
Siculum bellum Augusti cum Sext. Pompeio; A. 9, 16, 22. *Siculae* victoriae; Cal. 23. *Sicula* classis; Cl. 21.
Siciliense bellum; A. 70. *Siciliensis* pugna; A. 96. *Siciliensis* peregrinatio; Cal. 51.
Sigida Gr. 4. nisi legendum *Ticida* ex Gr. 11.
Sigillaria, festum, quo Saturnalia continuabantur; Cl. 5, Macrob. 1, 10. — *Sigillaria*, locus Vrbis Romae; Cl. 16, Ner. 28, vid. ad Cl. 16.
Dec. Iunius Silanus, Consul designatus, graviorem de sociis Catilinae sententiam, oratione Caesaris motus, interpretatione lenit; C. 14.
M. Iunius Silanus, Consul A. V. 772, Proconsul Africae, cuius filiam Iuniam Claudillam Caligula uxorem duxit; Cal. 12, Tac. 6, 20, a genero ad secandas novacula fauces compulsus; Cal. 23. Huius consulatus nomen originemque dedit *Latinis Iunianis*.
Appius Iunius Silanus, consocer Claudii, Messalinae et Narcissi consilio a Claudio interfectus; Cl. 29, 37. Idem esse videtur, qui in epistola Augusti Cl. 4, *Silani filius, homo Claudio affinis* dicitur. Erat enim maritus Aemiliae Lepidae, proneptis Augusti. — Eius filius
L. Iunius Silanus, cui Octavia Claudii filia desponsata fuerat (unde pater *consocer Claudii* dicitur), recusatus primum, mox interfectus est die ipso Claudii et Agrippinae nuptiarum; Cl. 27, 29, cf. Tac. 12, 4, 8.
C. Silius, Consul A. V. 766 cum L. Planco, A. 101, sub Tiberio iniusta damnatione ad mortem sibi consciscendam compulsus. Hic est *Silius pater* in epistola Augusti; A. 71. Eius filius
C. Silius, Consul designatus ab-

T

V

numentis asseritur, diversos autem viros fuisse, veri similius videtur; vid. notata ad C. 17, et 20.

Vibius Crispus; Dom. 3, vid. not.

Vicentia, municipium regionis Transpadanae, unde *Vicentinus*; Gr. 23.

Victoria, quae est in Curia A. 100, h. e. in Curia Iulia, ubi Augustus signum constituit; Dio 51, 22. Victoria cum tropaeo anulo operis antiqui insculpta; Galb. 10.

Vidius; Gr. 14, ex Cic. epist. 9, 10.

Vienna urbs Galliae, caput Allobrogum; Vit. 9, 18.

Vigintiviri agro Campano dividundo; A. 4, coll. C. 20.

Vindelici, gens Germaniae intra lacum Brigantinum, Danubium atque Alpes (vid. Cellar. p. 515 seq.) ab Augusto domiti per Tiberium; A. 21, coll. T. 9.

Vindelicum bellum; T. 9. *Vindelica* victoria Tiberii Drusique ab Horatio celebrata; Horat.

Iulius Vindex, Galliis praefectus, dux seditionum contra Neronem; Ner. 40, 41, 46. Galbam literis ad societatem excitat; Galb. 9. victus se ipsum interficit; vid. ad Galb. 11, 16.

L. Vinicius, eloquentia insignis tempore Augusti, Consul suffectus A. V. 721. Hunc convivam suum dicere puto Augustum in epistola A. 71, filiusque eius videtur

L. Vinicius, qui A. 64, memoratur, clarus decorusque iuvenis. In libris nomen varie corruptum.

Viniciana coniuratio contra Neronem, Beneventi conflata atque detecta, a Suetonio Ner. 36. verbo tantum memoratur. Reliqua monumenta interciderunt, nisi Plutarchi de garrul. c. 9 narrationem eo referre placet; vid. not.

T. Vinius, legatus Galbae in Hispania; Consul A. V. 822, homo immensae cupiditatis Galb. 14. et potentissimus Galbae gratia; Vit. 7, (vid. Tac. H. 1, 13, 48). cum eo periit; Tac. 1, 42.

T. Vinius Philopoemen patronum in proscriptione celavit, postea equestri dignitate ab Augusto honoratus; A. 27. ubi nomine corrupto in vulg. *Iunius* dicitur. Eadem labes Galb. 14, et Vit. 7, vid. Oudend.

Virgilius. *Nullius ingenii minimaeque doctrinae* dictus a Caligula, qui scripta eius et imaginem ex omnibus bibliothecis amovere cogitavit; Cal. 34. primus Virgilium et alios poëtas novos praelegere coepisse dicitur Q. Caecilius Epirota; Gr. 16. Lucanus initia sua cum Virgilio comparat; Lucan. versus Virgilii; Cal. 45, Dom. 9. Virgilii Turnus; Ner. 54. Virg. Bucolica; Gr. 23.

Virginius Flavus, ind. rhet., praeceptor Persii; Pers., vid. Burm. praefat. ad libros ad Herennium, edit. Ciceron. Schützianae praef. p. 14.

Viriathinum bellum; Galb. 3.

Vitelliorum origo; Vit. 1. A Fauno, Aboriginum rege, et *Vitellia*, multis locis pro numine culta, eos deduxit Q. Eulogius; ibid. — *Vitellia* via ab Ianiculo ad mare usque, ibid. — *Vitellium*, colonia romana in Aequis; ibid. Liv. 5, 28.

P. Vitellius, domo Nuceria, Eques Rom. et rerum Augusti procurator; Vit. 2. seu Quaestor Augusti, ut Vit. 1, cf. Ovid. ep. ex Ponto 4, 7, 27. Quatuor eius filii

Aulus Vitellius, Consul suffectus Kal. Iul. A. V. 785, in consulatu obiit; Vit. 2.

Q. Vitellius, a Tiberio Senatu motus; Vit. 2, Tac. A. 2, 48.

P. Vitellius, Germanici comes, Cn. Pisonem accusavit et condemnavit; post praeturae honorem inter Seiani conscios arreptus et in custodiam fratri datus venas sibi incidit, mox obligari curarique se passus, in eadem custodia morbo periit; Vit. 2, Tac. A. 5, 8.

L. Vitellius, Consul A. V. 787. cum Fabio Persico; Pers. dein Syriae praepositus, sub Claudio bis Consul A. 796, et 800, et Censor; vid. not. miri in adulando ingenii, paralysi de-

X

Z

FINIS VOLVMINIS SECVNDI.

INDEX

RERVM QVAE IN SECVNDO VOLVMINE

CONTINENTVR

Tertium Volumen, humanissime Lector, Clavim Suetonianam, sive Latinitatis Indicem absolutissimum, necnon Corollarium de Suetoniani dicendi genere, tibi sistet.

MAG-2006003

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

